

Holy Bible

Aionian Edition®

**Bible Gourma du Burkina Faso
Gourma Bible**

Holy Bible Aionian Edition ®
Bible Gourma du Burkina Faso
Gourma Bible

Creative Commons Attribution 4.0 International, 2018-2025

Source text: eBible.org

Source version: 4/18/2025

Source copyright: Creative Commons Attribution 4.0
Door43 World Missions Community, 2020

Formatted by Speedata Publisher 5.1.9 (Pro) on 6/3/2025

100% Free to Copy and Print

TOR Anonymously
AionianBible.org

Published by Nainoia Inc, <https://Nainoia-Inc.signedon.net>

All profits are given to <https://CoolCup.org>

We pray for a modern Creative Commons translation in every language
Translator resources at <https://AionianBible.org/Third-Party-Publisher-Resources>
Report content and format concerns to Nainoia Inc
Volunteer help is welcome and appreciated!

Celebrate Jesus Christ's victory of grace!

Preface

Gourmanchéma at AionianBible.org/Preface

The *Holy Bible Aionian Edition* ® is the world's first Bible *un-translation*! What is an *un-translation*? Bibles are translated into each of our languages from the original Hebrew, Aramaic, and Koine Greek. Occasionally, the best word translation cannot be found and these words are transliterated letter by letter. Four well known transliterations are *Christ*, *baptism*, *angel*, and *apostle*. The meaning is then preserved more accurately through context and a dictionary. The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven additional Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies.

The first three words are *aiōn*, *aiōnios*, and *aīdios*, typically translated as *eternal* and also *world* or *eon*. The Aionian Bible is named after an alternative spelling of *aiōnios*. Consider that researchers question if *aiōn* and *aiōnios* actually mean *eternal*. Translating *aiōn* as *eternal* in Matthew 28:20 makes no sense, as all agree. The Greek word for *eternal* is *aīdios*, used in Romans 1:20 about God and in Jude 6 about demon imprisonment. Yet what about *aiōnios* in John 3:16? Certainly we do not question whether salvation is *eternal*! However, *aiōnios* means something much more wonderful than infinite time! Ancient Greeks used *aiōn* to mean *eon* or *age*. They also used the adjective *aiōnios* to mean *entirety*, such as *complete* or even *consummate*, but never infinite time. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs. So *aiōnios* is the perfect description of God's Word which has *everything* we need for life and godliness! And the *aiōnios* life promised in John 3:16 is not simply a ticket to *eternal* life in the future, but the invitation through faith to the *consummate* life beginning now!

The next seven words are *Sheol*, *Hadēs*, *Geenna*, *Tartaroō*, *Abyssos*, and *Limnē Pyr*. These words are often translated as *Hell*, the place of eternal punishment. However, *Hell* is ill-defined when compared with the Hebrew and Greek. For example, *Sheol* is the abode of deceased believers and unbelievers and should never be translated as *Hell*. *Hadēs* is a temporary place of punishment, Revelation 20:13-14. *Geenna* is the Valley of Hinnom, Jerusalem's refuse dump, a temporal judgment for sin. *Tartaroō* is a prison for demons, mentioned once in 2 Peter 2:4. *Abyssos* is a temporary prison for the Beast and Satan. Translators are also inconsistent because *Hell* is used by the King James Version 54 times, the New International Version 14 times, and the World English Bible zero times. Finally, *Limnē Pyr* is the Lake of Fire, yet Matthew 25:41 explains that these fires are prepared for the Devil and his angels. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The eleventh word, *eleēsē*, reveals the grand conclusion of grace in Romans 11:32. Please understand these eleven words. The original translation is unaltered and a highlighted note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. To help parallel study and Strong's Concordance use, apocryphal text is removed and most variant verse numbering is mapped to the English standard. We thank our sources at eBible.org, Crosswire.org, unbound.Biola.edu, Bible4u.net, and NHEB.net. The Aionian Bible is copyrighted with creativecommons.org/licenses/by/4.0, allowing 100% freedom to copy and print, if respecting source copyrights. Check the Reader's Guide and read at AionianBible.org, with Android, and with TOR network. Why purple? King Jesus' Word is royal and purple is the color of royalty! All profits are given to CoolCup.org.

History

Gourmanchéma at AionianBible.org/History

- 06/21/75 - Two boys, P. and J., wonder if Jesus saves all and pray.
- 04/15/85 - Aionian Bible conceived as B. and J. pray.
- 12/18/13 - Aionian Bible announced as J. and J. pray.
- 06/21/15 - Aionian Bible birthed as G. and J. pray.
- 01/11/16 - AionianBible.org domain registered.
- 06/21/16 - 30 translations available in 12 languages.
- 12/07/16 - Nainoia Inc established as non-profit corporation.
- 01/01/17 - Creative Commons Attribution No Derivatives 4.0 license added.
- 01/16/17 - Aionian Bible Google Play Store App published.
- 07/01/17 - 'The Purple Bible' nickname begins.
- 07/30/17 - 42 translations now available in 22 languages.
- 02/01/18 - Holy Bible Aionian Edition® trademark registered.
- 03/06/18 - Aionian Bibles available in print at Amazon.com.
- 09/15/18 - Aionian Bible dedicated as J. and J. pray again.
- 10/20/18 - 70 translations now available in 33 languages.
- 11/17/18 - 104 translations now available in 57 languages.
- 03/24/19 - 135 translations now available in 67 languages.
- 10/28/19 - Aionian Bible nursed as another J. and J. pray.
- 10/31/19 - 174 translations now available in 74 languages.
- 02/22/20 - Aionian Bibles available in print at Lulu.com.
- 05/25/20 - Illustrations by Gustave Doré, La Grande Bible de Tours, Felix Just.
- 08/29/20 - Aionian Bibles now available in ePub format.
- 12/01/20 - Right to left and Hindic languages now available in PDF format.
- 03/31/21 - 214 translations now available in 99 languages.
- 11/17/21 - Aionian Bible Branded Leather Bible Covers now available.
- 12/20/21 - Social media presence on Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube, etc.
- 01/01/22 - 216 translations now available in 99 languages.
- 01/09/22 - StudyPack resources for Bible translation study.
- 01/23/22 - Volunteers celebrate with pie and prayer.
- 02/14/22 - Strong's Concordance from Open Scriptures and STEPBible.
- 02/14/23 - Aionian Bible published on the TOR Network.
- 12/04/23 - Eleēsē added to the Aionian Glossary.
- 02/04/24 - 352 translations now available in 142 languages.
- 05/01/24 - 370 translations now available in 164 languages.
- 08/05/24 - 378 translations now available in 165 languages.
- 08/18/24 - Creative Commons Attribution 4.0 International, if source allows.
- 10/20/24 - Gospel Primer handout format.
- 11/24/24 - Progressive Web Application off-line format.
- 01/28/25 - All profits are given to CoolCup.org.
- 03/12/25 - 382 translations now available in 166 languages.
- 05/04/25 - 393 translations now available in 175 languages.
- 05/27/25 - 462 translations now available in 229 languages.

Table of Contents

NEW TESTAMENT

Matio	1
Maka	28
Luka	44
Jan Laabaalihamo	74
Jesu Tondiba Tuona	95
Loma	124
1 Kolinta	137
2 Kolinta	149
Galati	157
Efesa	162
Philip	167
Kolosa Yaaba	170
1 Tesalonika	173
2 Tesalonika	176
1 Timote	178
2 Timote	182
Tita	185
Filemo	187
Ebilunba	188
Jaka	198
Pieli Tikpiali	202
Pieli Tilieli	206
Jan Tikpiali	209
Jan N Diani	212
Jan Titaali	213
Jude	214
Mi Doagidima	215

APPENDIX

- Reader's Guide
- Glossary
- Maps
- Destiny
- Illustrations, Doré

NEW TESTAMENT

Jesu den yedi: "N Baa, tieni bipo sugili kelima baa bani ban tiendi yaala."

Bi den toani tiatia ki boagidi o tiayiekaadi.

Luka 23:34

Matio

1 Matiyu Jesu Kilisiti yaajanba yela togida ye ne. Jesu Kilisiti den tie Dafidi bijua, leni Abalahama bijua. **2** Abalahama den mali isaaka, Isaaka n maa Jakoabo, Jokoabo n maa Juda len o cianba leni o waamu. **3** Juda den taa Tamala ki mali Peletisa leni Sela, Peletisa n maa Etilona, Etilona n maa Alama, **4** Alama n maa Abinadabi, Abinadabi n maa Nasona, Nasona n maa Salimono, **5** Salimono den taa Lahaba ki mali Boasa. Boasa den taa Luta ki mali Obedi, **6** Obedi n maa Isayi, Isayi n maa o bado Dafidi. Dafidi den taa Uli pua ki mali Salomon, **7** Salomon n maa Loboami, Loboami n maa Abia, Abia n maa Asa, **8** Asa n maa Josafati, Josafati n maa Yolami, Yolami n maa Osiasi, **9** Osiasi n maa Yotami, Yotami n maa Akasi, Akasi n maa Esekiasi, **10** Esekiasi n maa Manase, Manase n maa Amoni, Amoni n maa Josias, **11** Josias n maa Jekonia leni o waamu, Babilona yaaba n den paadi Isalele yaaba ya yogunu, ki cuo ba ki gedini ti yonbidi bi diema nni **12** Isalele yaaba yonbidi Babilona diema nni n pendi, Jekonia den mali Salitieli, Salitieli n maa Solobabeli, **13** Solobabeli n maa Abiyudi, Abiyudi n maa Eliakimi, Eliakimi n maa Asolo, **14** Asolo n maa Sodaka, Sodaka n maa Akimi, Akimi n maa Eliyudi, **15** Eliyudi n maa Eleyasala, Eleyasala n maa Matana, Matana n maa Jakobo, **16** Jakobo n maa Josefi, Maliyama calo, yua n den mali Jesu ke bi yini o Kilisiti. **17** A ya coadi ki cili Abalahama ki ya caa hali Dafidi, li pia piiga n niftima naa. Ki cili Dafidi ki ya caa hali Babilona cuonu mo, piiga n niftima naa. Ki cili Isalele yaaba yonbidi Babilina diema nni ki ya caa hali U Tienu n Gandi cuama mo tie piiga n niftima naa. **18** Diidi Jesu Kilisiti madi n den tua maama. o naa Maliyama n da den tie Josefi toginaa hali ke bi daa den taani leni biyaba, Maliyama den ti sua ke o punba kelima U Tienu Fuoma Yua paalu po. **19** O togiba Josefi yua n den tie nitieginkoa naa den bua ki fiagi o a sala nni. Lani yaa po o den jagi ke o baa paadi leni o hasiili nni. **20** Wan den kpaagi yeni ya yogunu, o Diedo maleki den doagidi o kani ti dangidi nni ki yedi o: Josefi, Dafidi bijua, han da jie ki taa Maliyama wan tua o pua. Kelima wan punbi ya biga, o punbi ga kelima U Tienu Fuoma Yua yaa paali po. **21** O baa maa bonjaga, han yini o Jesu, teni ke o sawalipualo pua yaa sawalo n tieni: **23** Diidi, li ppowondiali baa punbi ki maa bonjaga. Bi baa yini o Emanuweli. Laa yeli bundima n tie U Tienu ye leni ti. **24** Josefi n den fundi, o den tieni o Diedo maleki n waani o yaala. O den taa o pua. **25** Ama waa den taani leni o hali wan ban mali o biga. Josefi den yini o Jesu.

2 Jesu den mali Betelema, Jude diema nni, Elodo n den ka li bali po yaa yogunu. O madi puoli, yaa banda n diidi a hmabila den ñiani hali puoli ki cua Jelusalema. **2** Bi den buali: Ban mali Jufinba bado yua moala na ye le? Ti laa ke o hmabiga pudi puoli ke ti cua ki baa kpiagi o. **3** O bado Elodo n den gbadilaa laabaalo, o yama den yagi, Jelusalema yaaba kuli moko yaa yama den yagi. **4** O den taani bi kopadianiba badiba leni li balimaama bangikaaba yudanba ki buali ba: U Tienu n Gandi yua n baa maa naankani. **5** Bi den goa ki yedi o: Betelama dogu yu n ye Jude diema nni, nani o saawalipualo n den diani maama. **6** Fini Betelema yaa dogu n ye Jude nni, haa tie Jude dociami kuli siiga yaa yaa niinne **7** Lane Elodo den yini a banda yeni hasiili nni ki buali ki bandi cain ban den laa ke ki hmabiga yeni pudi ya yogunu. **8** Li yaa puoli o den soani ba Betelema ki yedi: Gedi mani ki ban buali ki bandi cain ki biga yeni laabaalo. Yi yaa la o, yin teni min bandi ke mini nba moko n gedi ki ban kpiagi o. **9** Ban den gbadilaa bado n yedi yaala, bi den fii ki gedi. Ban den laa yaa hmabiga puoli po yeni den kua bi liiga hali ki ban pundi ki biga n ye yaa dieli yuli po ki sedi. **10** Ban den laa ki hmabiga, bi pala den mangi hali boncianla. **11** Bi den kua li dieli nni ki laa ki biga leni o naa Maliyama. Bi den gbaani ki kpiagi ki biga, ki lodi bi halimani-boaga ki ñiani yaa paabu n tie na ki puni o: Wula leni a dugibila leni Mili. **12** U Tienu den waani ba ti dangidi nni ke ban da guani Elodo kani. Lani, bi den tagini santo ki kuni bi denpo. **13** Ban den fii, o Diedo maleki den doagidi Josefi kani ti dangidi nni ki yedi o: Fii ki taa ki biga leni o naa ki gedi Ejipiti. Yin ban yaa ye lanpo hali min baa waani yi ya yogunu kelima Elodo baa lingi kibiga ki bua ki kpa o. **14** Josefi den fii ki ñiagu ki taa ki biga leni o naa ki gedi Ejipiti. **15** O den

ye lanpo hali Elodo kuuma. Li den tieni yeni ke kaa luoni yaa bonluonkaala n hani kuli bi baa o Diedo n den tuodi ki teni ke o saawalipualo pedi bu ki lu bu mi fantama nni. **11** Mini n batisi pua yaa saawalo n tieni. N den yini ki ñani n yi leni mi ñima, ke lan doagidi ke yi lebidi yi bijua Ejipiti. **16** Elodo n den sua ke a banda yeni yama. Ama yua hua n puoli pia u paalu ki cie boandi o, o pali den beni boncianla. O den soani nni. Mii pundi baa yua n baa tugi o cacaadi. ban ban kpa yaa bonjala n pia bina lie lie leni Wani, o baa batisi yi leni U Tieu Fuoma Yua yaaba n ki pundi yeni kuli ki ye Betelema leni i leni mi fantama. **12** O kubi o fenlu o nuu nni. tinkundogi nni kuli, nani a banda n den waani O baa pidi o jalu ki wodi o bima ki kuodi li ke o sua ke laa biga baa pia yaa bina banlu. **17** buali nni, ki nan sia ti fandi leni yaa fantama n Lanwani o saawalipualo Jelemi n den maadi kaa pia gbindima. **13** Laa yogunu Jesu den ñani yaa maama den tieni. **18** Bi den gbadu A bubula Galile ki cua u kpenu Judena, Jan kani ke wan Lama dogu nni, A bubula leni i moeciami, Lasela batisti o. **14** Ama Jan den ki yie o po ki yedi o: Li buudi o bila kuuma kaa tuo ban baagi o kelima bi pundi fine n batisi nni, ke a mo nan cua n baa go ye. **19** Elodo n den kpe, o Diedo maleki yaa kani? **15** Jesu den goa ki yedi: Cedi tin tieni den doagidi Josefi kani Ejipiti po ti dangidi nni. moala, yeni n tie tin tieni yaala n dagidi kuli. **20** Ki yedi o: Fii ki taa ki biga leni o naa ki guani Lanwani Jan den tuo, waa go yie. **16** Wan den Isalele diema po, kelima yaaba n den bua ki batisi o yaa yogunu, Jesu den ñani mi ñima nni. kpa ki biga nan kpe. **21** Josefi den fii ki taa ki Tanpoli den luodi ke Jesu laa ke U Tieu Fuoma biga leni o naa ki guani Isalele diema nni. **22** ñani lipo ki ji nani ki kpaajiega yeni ki ti jagini Ama wan den gbadu ke Elodo kpe ke o bijua o po. **17** Lanyogunu, u nialu den maadi tanpoli Akelayusa n kali li bali po ki tua Jude bado, o po ki yedi: One n tie n bibuadiga, n pali n mani den jie lipo guanma. Ama U Tieu den waani yua yaa po hali boncianla.

3 Laa yogunu Jan batisi den kua Jude diema

o ti dangidi nni, o den fii ki gedi Galile diema

nni. **23** O den ban kali Nasaleti dogu nni. Li den

tieni yeni ke bi saawalipuaba n den yedi yaala n

tieni. Lani n tie na: Bi baa yini o Nasaleti yua.

4 Lanwani U Tieu Fuoma den gedini Jesu mi

fanpienma nni ke Sutaani tulini o. **2** Jesu den

loli bu ñoabu dana piina leni ñiadi piina, mi

koma den cuo o. **3** Mi tulinma daano yeni den

cua o kani ki yedi o: A ya tie U Tieu Bijua, han

ya fanpienma nni ki wang U Tieu maama. maadi ki teni a tana na n tua jaema. **4** Jesu den

2 Ki tua: Lebidi mani yi yama kelima tanpoli goa ki yedi o: Li diani: O nisaalo kan yaa ye mi

diema kuli. **3** Wani Jan tie o saawalipualo Esayi jiema bebe po ka, ama y maama n ña U Tieu

n den maadi yua yaa maama ki yedi: O nilo ñoabu nni kuli yaa po. **5** Sutaani den gedini Jesu

kpaani mi fanpienma nni ki tua: Yin bogini u dogagidiko Jelusalema po, ki teni ke o sedi U

mani o Diedo sanu ki naadi mani a sangoana. Tieu diegu yuli po. **6** O den yedi o: A ya tie U

4 Jan den laa ti yuoyuokobidi tiadi ki yie ku Tieu Bijua han yugi ki ci tiipo, kelima li diani:

gbanñagidigu, o den di i gbangbanli leni ku O baa puogi o malekinba, bi baa tebini a bi nii po

muagu nni siadi. **5** Jelusalema dogu yaaba leni ke a taali n da tuudi tanli. **7** Jesu den yedi o: Li

Jude diema yaaba kuli, leni yaa tinkundogi n go diani: Han da biigi o Diedo a Tieu. **8** Sutaani

baali Judena kpenu yaaba kuli den kpendi o go den gedini o ya juali n kpedi hali boncianla

kani. **6** Bi den tuodi ki doagidi bi tuonbiadi, yuli po ki waani o handuna diema kuli leni mi

ki ceni ke Jan batisi ba Judena kpenu nni. **7** kpiagidi, **9** ki yedi o: A ya gbaani ki kpiagi nni,

Wan den laa ke Falisieninba leni Sadusieninba n baa pa ha laa bonla kuli. **10** Jesu den yedi

boncianla kpendi o kani ke wan batisi ba, o den o: Fuadi likani Sutaani, kelima li diani: A baa

yedi ba: Yinba u walabibuolu na, hma bangi kpiagi o Diedo a Tieu, ki yaa jaandi wani bebe.

yi yin sani ki ciadi U Tieu pabienli yaali n **11** Lane Sutaani cedi Jesu. Lanyogunu malekinba

baa cua na? **8** Yin yaa tuuni mani ya tuona n den cua Jesu kani ki tuumu o po. **12** Jesu n den

doagidi ke yi lebidi yi yama. **9** Yin da se ki tua gbadu ke bi cuo Jan, o den fii ki gedi Galile. **13**

yi pala nni: Ti pia Abalahama ke o tie ti yaaja. **N** O den ñani Nasaleti ki cua ki ye Kapenayuma

kadi ki waani yi ke U Tieu baa fidu ki teni yaa dogu nni yu n ku leni mi ñincianma, Sabulino

tana n tie na n tua Abalahama puolihuani. **10** leni Nefitali buolu yaa tinga nni. **14** O den tieni

Baa moala bi caani li yali i tijiini po. Yaa tibu n ke o saawalipualo Esayi n den maadi yaa maama

n tieni: **15** Sabulono leni Nefitali tinmu yaaba. pamanli ye leni yi bi niba ya sugidi yi ki wangi yi Yaa tinmu n ku leni Galile ñincianma, Judena falabiado, ki maadi yipo mi mabiadima kelima kandima tinga yaaba yeni. Bani yaa nilanba n mini yaa po. **12** Yin mangi mani yi pala ki yaa ye ye Galile diema nni. **16** Laa niba, yaaba n ye leni li pamancianli kelima yi panpaani baa yaba li biigili nni, ji la mi yencianma. Laa yenma tanpoli po. Bi niba den wangi bi sawalipuuba yendi bani yaaba n den ka mi kuuma leni mi falabiado yeni, bani yaaba nden ye ke yi daa ye. junjungu n die naankani. **17** Lanyogunu Jesu **13** Yinba n tie mi yaama handuna po. Mi yaama den cili ki wangi o laabaalihamo ki tua: Lebidi ya ti luo mi manu, bi baa taa be ki go hanbi ma? mani yi yama, kelima tanpoli diema kuli. **18** Jesu Maa go pia fuoma, kali ban lu ma niinnpo bi n den cuoni ki baali Galile ñincianma, o den la niba hmaa ma. **14** Yinba n tie handuna yenma. naataanjaba lie, Simono yua n go yi Pieli leni o Ya dogu n ye li juali yuli po kan fidi ki wuoni. waalo Andile, ke bi lu i taali mi ñincianma nni **15** Bi kan gi cuoni ki fidisanga mo ki taa li kelima bi den tie jankpaanba. **19** O den yedi ba: sanciali ki hoagini ga, ama bi baa tuani ga u Hoadi mani nni, nani yin lingi yi jami maama, fidisantuankaanu, kan yendi yaaba n kua li dieli n baa teni yaa lingi bi niba moko yene. **20** nni kuli po. **16** Yeni yin cedi mani yi yenma n Lanyogunu liga, bi den ha bi taali ki hoadi o. yendi yeni bi niba kani ke ban la yi tuongama **21** Jesu den suagi liiga ki go la naataanjaba lie, ki kpiagi yi Baa yua n ye tanpoli po. **17** Yin da Sebede bijalediba Jaka leni o waani Jan. Bi den daani ke n cua ki baa bolini li balimaama leni bi ye ku ñinbiagu nni leni bi baa Sebede ki hanbidi sawalipuuba maama ka. Mii cua ki baa bolini bi taali. **22** O den yini ba. Lanyogunu bi den ma, ama n cua ki baa tieni ma. **18** Kelima n ha ku ñinbiagu leni bi baa kuli ki hoadi o. **23** waani yi i moamoani, hali tanpoli leni ki tinga Jesu den gaandi Galile diema kuli nni ki kua li daa pendi, baa yaa dianu n wa ki cie kan ña li balimaama bangima diena nni ki bangi bi niba balimaama nni hali likuli n baa tieni ki dudi. ki wangi ba U tienu diema laabaalihamo, ki go **19** Yua n miidi li balimaama nni baa yaama n paagidi bi niba bi yianbuoli leni bi tadinbuoli wa ki cie siiga mayenma, ki go bangi ban ya kuli po. **24** O yeli den ñani Sili diema kuli nni. Bi tiendi yeni, o baa tua yua n wa ki cie tanpoli den cuani o kani i yianbuoli leni mi yianfulima diema nni. Yua mo n tiendi man bili yaala ki kuli danba, leni a cicibida n die yaaba, leni go bangi ma, o baa tua niciamo tanpoli diema a bisinbila danba leni yaaba yaa gbannandi n nni. **20** Kelima n yedi yi, yi teginma yaa cie li kpe, **25** Bi niba boncianla, yaaba n den ñani balimaama bangikaaba leni Falisieninba, yi kan galile leni Dekapola, leni Jelusalema leni Jude kua tanpoli diema nni. **21** Yi gbadu ke bi den diema kuli, leni yaa diema n ye Judena kpenu kandima, bikuli den hoadi o.

5 Jesu n den laa ku niligu, o den doni li juali po. Wan den kali, o hoadaikaaba den nagini o kani. **2** O den yaadi ki bangi ba ki yedi: **3** Li pamanli ye leni yaaba n pia li yumiinli kelima tanpoli diema tie bi yaama. **4** Li pamanli ye leni yaaba ya pala n biidi, kelima bi baa baagi ba. **5** Li pamanli ye leni yaaba n pia li paddingili, kelima bi baa diedi ki tinga. **6** Li pamanli ye leni mi teginma koma leni mi ñinñiulu n pia yaaba, kelima bi baa guo. **7** Li pamanli ye leni yaaba n gba mi nihima, kelima bi baa gbadu bipo mi nihima. **8** Li pamanli ye leni bi papiendanba, kelima bi baa la U Tieu. **9** Li pamanli ye leni yaaba n kpendi nni mi yanduanma, kelima bi baa yini ba U Tieu bila. **10** Li pamanli ye leni ban wangi yaaba fala kelima mi teginma po, kelima tanpoli diema tie bi yaame. **11** Li

yua n bieni o pali o lielo po kuli, li pundi ban bu leni. Yua n yedi o lielo: O yanpiidaano ne, li pundi ke yi cancannikpeliba taancianli n cuo o. Yua n yedi o lielo: O yanluodaano ne, li pundi ban cuo o ki kuani o ku fantanbuogu nni. (*Geenna g1067*) **23** Lanwani a ya cua li padibinbinli kani, ki baa pa a paabu, ki tiadi li kani ke o lieli pia leni a ku madiagu, **24** han cedi a paabu likani ki kpa gedi ki ban mangi leni a lielo yeni, ki yuandi ki pa U Tieu a paabu. **25** A koaginkoa ya cuo ha ki caani a li bujiali kani, han mangi leni o tonma hali ki daa pundi, ke wan da ti teni o bujialo n cuo ha ki temi a sandalima, wan kuani a li kadidieli nni. **26** N waani ai moamoani, a kan ña lienni kali a pani kaa ki gbeni kaa sieni liba. **27** Yi den gbadu ke bi yedi: Han da conbi. **28** Ama mini n yedi yi ke yua n nualu pua ke o yama kua o niinni, o conbi leni o o pali nni no. **29** A

jienunbu ya tie apo tingbalu bonla, han logidi bu ki lu foagima, kelima a gbannanbuoyendu ya bodi, li baa hani apo ki cie ban lu a gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. (Geenna g1067) 30 A jienu ya tie apo tingbalu bonla, han jia u ki lu foagima, kelima a gbananbuoyendu ya bodi, li baa hani apo ki cie ban lu a gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. (Geenna g1067) 31 Bi go den yedi: Yua n ñani o pua, wan teni o li poñatili. 32 Ama mini n yedi yi yua n ñani o pua ke laa tie mi conconma po, o teni ke laa pua tua poconconli. 33 Yi den gbadu ke bi waani bi nikpiaba: Han da poli ki niani ki naa tieni. Ama han poli ki niani o Diedo ke a baa tieni yaala, han tieni la. 34 Ama mini n yedi yi: Yin da poli baa leni tanpoli kelima li tie U Tieu jaandi, balikalikaanu. 35 Baa leni ki tinga kelima ki tie lan ya tie mm. Yi ya yedi: A-a mo, lan ya tie tanpoli. 36 Han da poli leni a kan fidi ki teni baa yuyengu n mini n yedi yi, yin da yie o nibiado po, nilo nani ti moko n tieni sugili yaaba n tudi tipo ya pabi a jienkpianu po, han pegidi ki teni o maama yeni. 37 Yaaka kun boandi. 38 Yi den gbadu ke bi yedi: Nunbu n pa man tiendi maama tanpoli po. 39 Ama jiema n dagidi. 40 Nilo ya bua ki yini a ti buudi Ama han ga ti o Biadi kani. Kelima fini n die li ki ga a liadibiga, han teni o a liadicianga mo. 41 O nilo ya tieni au paalu ke han ciani o kilo yaa yogunu kuli. Amina. 42 Pa yua n nudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli ma mia ha, da buli anunga yua n bua ha ledi o po. 43 Yi den gbadu ke bi yedi: Han bua a nisaalilieo tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko ki nani a yibali. 44 Ama mini n yedi yi: Yaa bua kan pa yi sugili yi yaa tuonbiadi po. 45 Yen i tie yi Baa yua n ye nani pala lie danba, yaaba n biidi bi nunmu ki tanpoli bila. Kelima o yen teni ke ki yenga pudi baa waani bi nibiada leni bi niteginkaaba kuli po, ki yen yi i moamoani, bi baa bi panpaani n yeni. 46 Li ya tie ke yi bua yaaba a sala nni ke bi niba n la. Yi ya tiendi yeri yi kan baa panpaaniba kuli yi Baa yua n ye tanpoli kani. 2 Lanwani a yaa tiendi mi hanma, han

da piebi kakaci nani pala lie danba n tiendi maama li balimaama bangima diena nni leni i sani nni, ke bi niba n kpiagi ba. N waani yi i moamoani, bi baa bi panpaani n yeni. 3 Ama a yaa tiendi mi hanma, da cedi a ganu n bandi a jienu n tiendi yaala, 4 ke a hanma n ya tiendi hasiili nni. A Baa yua n nua hasiili nni n baa pa ha la. 5 Yi yaa jaandi, yin da tie nani pala lie danba yaaba n bua ki yaa se li balimaama bangima diena nni leni a sankada nni ki jaandi, ke bi niba n la. N waani yi i moamoano, bi baa bi panpaani n yeni. 6 Ama fin ni a yaa jaandi, 7 Yi ya Baa yua n ye likani haasiili nni. Wani a Baa tieni yaala, han tieni la. 8 Ama yeli n baa mi gagidima, A diema a-a. Kelima yaala n pugidi kuli ji ñani o Biado n cua, A yanbuama n tieni ki tinga nni nani kane. 9 Diidi pendi, yaaka kun boandi. 10 A yeli n baa mi gagidima, A diema a-a. Kelima yaala n pugidi kuli ji ñani o Biado n cua, A yanbuama n tieni ki tinga nni nani kane. 11 Pa ti dinla yaa nunbu panli, ñinli mo n pa ñinli panli. 12 Tieni tipo sugili ti tudima po mini n yedi yi, yin da yie o nibiado po, nilo nani ti moko n tieni sugili yaaba n tudi tipo ya pabi a jienkpianu po, han pegidi ki teni o maama yeni. 13 Da tuo tin baa mi tulimna nni. 14 Yi ya puni yaa niba dajenyenli, han ciani o dajena lie. 15 Ama yi yaa puni yaa niba n yaa yogunu kuli. Amina. 16 Yi ya luo mani yi yibalinba, ki ya jaandi yaaba n wangiu fala po. 17 teni ke ki taaga mii bi niteginkaaba leni yaaba Ama fini, a ya luo bu ñoabu, han fa a nunga n ki tiegi kuli po. 18 ke bi niba n da bandi ke a n bua yi bebe, yi baa baa bee panpaani yo? Bi lubigaaba wani ki tiendi yeri ka yoo? 19 Yi ya bebe n ya bani. Wani a Baa yua n nua hasiili nni fuondi yi kpiiba bebe, yi tieni be ke li pia mi paadima? Baa bi nilanba wani ki tiendi yeri ka handuna nni, ti lulugidi leni i tontonmoani yoo? 20 Yin gagidi ki ya hani nani yi Baa yua n tie ti gbadu ke bi yedi: Han bua a nisaalilieo tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko ki nani a yibali. 21 Kelima yi halimani n ye naankani, yi yantiana mo baa ye lankane. 22 Bu nunbu n tie ti gbadu ke bi yedi: Han bua a nisaalilieo tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko ki nani a yibali. 23 Ama yi yaa puni yaa niba n yaa yogunu kuli. Amina. 24 Yi ya luo mani yi yibalinba, ki ya jaandi yaaba n wangiu fala po. 25 ke bi niba n da bandi ke a n bua yi bebe, yi baa baa bee panpaani yo? Bi lubigaaba wani ki tiendi yeri ka yoo? 26 Yi ya bebe n ya bani. Wani a Baa yua n nua hasiili nni fuondi yi kpiiba bebe, yi tieni be ke li pia mi paadima? Baa bi nilanba wani ki tiendi yeri ka handuna nni, ti lulugidi leni i tontonmoani yoo? 27 Yin gagidi ki ya hani nani yi Baa yua n tie ti gbadu ke bi yedi: Han bua a nisaalilieo tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko ki nani a yibali. 28 Ama yi yaa puni yaa niba n yaa yogunu kuli. Amina. 29 Yi ya luo mani yi yibalinba, ki ya jaandi yaaba n wangiu fala po. 30 ke bi niba n da bandi ke a n bua yi bebe, yi baa baa bee panpaani yo? Bi lubigaaba wani ki tiendi yeri ka yoo? 31 Yi ya bebe n ya bani. Wani a Baa yua n nua hasiili nni fuondi yi kpiiba bebe, yi tieni be ke li pia mi paadima? Baa bi nilanba wani ki tiendi yeri ka handuna nni, ti lulugidi leni i tontonmoani yoo? 32 Yin gagidi ki ya hani nani yi Baa yua n tie ti gbadu ke bi yedi: Han bua a nisaalilieo tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko ki nani a yibali. 33 Ama yi yaa puni yaa niba n yaa yogunu kuli. Amina. 34 Yi ya luo mani yi yibalinba, ki ya jaandi yaaba n wangiu fala po. 35 ke bi niba n da bandi ke a n bua yi bebe, yi baa baa bee panpaani yo? Bi lubigaaba wani ki tiendi yeri ka yoo? 36 Yi ya bebe n ya bani. Wani a Baa yua n nua hasiili nni fuondi yi kpiiba bebe, yi tieni be ke li pia mi paadima? Baa bi nilanba wani ki tiendi yeri ka handuna nni, ti lulugidi leni i tontonmoani yoo? 37 Yin gagidi ki ya hani nani yi Baa yua n tie ti gbadu ke bi yedi: Han bua a nisaalilieo tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko ki nani a yibali. 38 Ama yi yaa puni yaa niba n yaa yogunu kuli. Amina. 39 Yi ya luo mani yi yibalinba, ki ya jaandi yaaba n wangiu fala po. 40 ke bi niba n da bandi ke a n bua yi bebe, yi baa baa bee panpaani yo? Bi lubigaaba wani ki tiendi yeri ka yoo? 41 Yi ya bebe n ya bani. Wani a Baa yua n nua hasiili nni fuondi yi kpiiba bebe, yi tieni be ke li pia mi paadima? Baa bi nilanba wani ki tiendi yeri ka handuna nni, ti lulugidi leni i tontonmoani yoo? 42 Yin gagidi ki ya hani nani yi Baa yua n tie ti gbadu ke bi yedi: Han bua a nisaalilieo tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko ki nani a yibali. 43 Ama yi yaa puni yaa niba n yaa yogunu kuli. Amina. 44 Yi ya luo mani yi yibalinba, ki ya jaandi yaaba n wangiu fala po. 45 ke bi niba n da bandi ke a n bua yi bebe, yi baa baa bee panpaani yo? Bi lubigaaba wani ki tiendi yeri ka yoo? 46 Yi ya bebe n ya bani. Wani a Baa yua n nua hasiili nni fuondi yi kpiiba bebe, yi tieni be ke li pia mi paadima? Baa bi nilanba wani ki tiendi yeri ka handuna nni, ti lulugidi leni i tontonmoani yoo? 47 Yin gagidi ki ya hani nani yi Baa yua n tie ti gbadu ke bi yedi: Han bua a nisaalilieo tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko ki nani a yibali. 48 Ama yi yaa puni yaa niba n yaa yogunu kuli. Amina.

6 Fangi mani yi yula ki da tiendi yi tuonham a sala nni ke bi niba n la. Yi ya tiendi yeri yi kan baa panpaaniba kuli yi Baa yua n ye tanpoli kani. 2 Lanwani a yaa tiendi mi hanma, han

hani, a gbannandi kuli baa yeni bonhanla, **23** han baa ñani ku muagu yeni maa a lielo yaabu ama a nunbu yaa hani, a gbannandi kuli baa nni. **6** Da taa mani yaala n gagidi ki hani ki teni ye li biigili nni. Yaa yenma n ye a niinni ya yi sangbanli ke ban da ti jigidii ki toatoadi la. Da tie biigili, laa biigili baa yaba boncianla. **24** taa mani yaa laanu yaa dunga n pa ki lu i duoli, Oba kuli kan fidi ki yaa tuuni canbaanba lie ke ban da ti hma ki piini la. **7** Mia mani, bi baa po, kelima o yaa baa nani o canbaankpialo ki pa yi, lingi mani, yi baa la. Yedi mani: Gafala bua o bonlieli, o nan baa taabi o bonkpialo ki bu buliñoabu kani, bi baa luodi yipo. **8** Kelima fali o binlielo wani. Yi kan fidi ki yaa taa ki yua n mia kuli baa ba, yua mo n lingi kuli o tuuni U Tienu po leni halimani po. **25** Li tie lani baa la, bi baa luodi yua n yedi gafala ki bua ki yaa po ke n yedi yi, da yyagi mani yi yama yi kua kuli po. **9** Yinaba bi jaba siiga, hme ya biga miali yema po, leni yin baa di yaala, leni yin n baa mia o dupe wan teni o li tanli? **10** Bi o baa ñu yaala, leni yi gbannandi po yin baa yie baa mia o o jamo, wan teni o o wa? **11** Yinba yaala. Yii bani ke li miali cie mi jiema, ke ti yaaba n bia yaa bani ki pa yi bila li bonhanla, gbannandi mo cie ti tiayiekaadi? **26** Diidi mani laa pia kuli tama ke yi Baa yua n ye tanpoli baa ti bonyugiditi, baa coagi, baa yendi, baa wodi pa yaaba n mia o li bonhanla. **12** Lani yaa po liba ki kuodi a buana nni. Ama yi Baa yua n ye yin baa ke bi niba n tieni yipo yaala kuli, yi tanpoli n dindi ba. Yii bani ke yi pia mayuli ki mo tieni la bipo. Lani n tie li balimaama leni bi cie ti bonyugiditi? **27** Yi siiga hme yanyagidi n saawalipuuba kuli bangima. **13** Kua mani yaa baa teni wan fidi ki foagidi o miali dana baa buliñoabu n miabi kani, kelima ya buliñoabu n waamu? **28** Lanwani be yaa po ke yi bangi li pia leni ya sanu n pia kuli caa mi bodima po, bonyiekaala po? Diidi mani mi moapuma n ye yaa niba n tagi lankani mo nan yaba. **14** Ama maama. Maa tuuni, maa pia gaali, **29** baa yeni, n yaa buliñoabu n miabi leni yaa sanu n miabi yedi ke baa o bado Salomonu leni o kpiagiciandi kuli caa ya miali n ka gbeni kani, yaaba n laadi kuli, waa den punti mi siiga nni baa yenma n laa sanu mo naa yaba. **15** Yin fangi mani yi yula bobi maama. **30** U Tienu yaa bobindi yaa muadi leni bi saawalipua-faadanba. Bi kpendi yikani ki n ye ku muagu nni dinla, ke bi baa fa ki taa ti ki dingi nani i pe yeni, ama moamoani bi tie nani cuoni mi fantama u fanu nni, laa pia kuli tama yaa fuasangbanbiadi n baa ki bolini yi yeni. **16** ke o baa yieni yi mo, yinba yaaba yaa dandanli Yi baa bandi ba bi bontienkaala po yo. Naani yi n ki yaba, bi yeni kaa? **31** Lanwani, yin da yagini baa fidi ki cie i cabi ku konkongu po bi? Bi ki cie mani yi yama ki yaa tua: Ti baa je be? Ti baa ño a kankana a kongoaba po bi? **17** Yaa tibu n hani be? Ti baa yie be? **32** Kelima laa bonla kuli tie bi kuli baa luoni yaa bonluonkaala n hani, yaa tibu nilanba n lingi yaala. Yi Baa yua n ye tanpoli n ki hani mo baa luoni yaa bonluonkaala n ki bani ke laa bonla kuli tie yipo tiladi. **33** Yin kpa hani. **18** Yaa tibu n hani kan fidi ki luoni yaa lingi mani U Tienu diema leni o yaa teginma, bonluonkaala n ki hani, yaa tibu n ki hani mo lanu, laa bonla kuli baa yuandi ki pugini yipo. **34** kan fidi ki luoni yaa bonluonkaala n hani. **19** Lanwani, da yagi mani yi yama saala po, saala Yaa tibu n ki luoni yaa bonluonkaala n hani pia o yaa yanyagidi o yuli po. Daali kuli pia li kuli, bi baa pedi bu ki lu mi fantama nni. **20** Li yaa fala ke li dagidi.

7 Yin da ja mani ti buudi, ke U Tienu n da ti jia yi mo yaa buudi. **2** Kelima U Tienu baa bu leni yi nani yin bu leni yi nisaalilieba maama. O go baa taa yin bigidi nitoaba po leni yaa bonbiigikaala ki biigi yi mo yaa po. **3** Be teni ke a nua yaa muagu n ye a lielo nunbu nni ki naa nua yaa dajengu n duogi a yaabu nni? **4** Li ga lede ke a baa yedi a kpiilo: Cedi min ñani a po yaa muagu n ye a nunbu nni, ke ku dajengu duogi a yaabu nni? **5** Fini pala lie daano, han kpa ñani yaa dajengu n ye a yaa nunbu nni, lanwani a baa fidi ki la bonhanla

baa kua tanpoli diema nni, kali yaaba n tiendi n Baa yua n ye tanpoli yanbuama. **22** Li bujiali daali, bi niba boncianla baa yedi nni: O Diedo, o Diedo, naani tii den wang U Tienu maama a yeli nni kaa? Tii den deli mu cicibiadimu a yeli nni kaa? Tii go den tiendi mi bancianma boncianla a yeli nni kaa? **23** Lane n baa kadi ki yedi ba: A a, mii bani yi. Fuadi mani n kani, yinba yaaba n tiendi mi biadima. **24** Lani yaa po yua n gbadu min maadi yaa maama na, ki tiendi man yedi yaala, o baa tie nani yaa yanfodaano n den maa o dieli ku tangu po. **25** Ki taaga den

mini, a ñingola den puubi, ku tafaagu mo den bi den cuani Jesu kani bi niba boncianla, mu figi ki pua laa dieli, ma lii den baa, kelima li cicibiadimu danba. **17** O den maadi bebe ki deli den maa ku tangu po. **18** Ama yua n gbadu min ki ñandi mu cicibiadimu mun ye yaaba ya niinni, maadi yaa maama na, ki naa tiendi man yedi ki go paagi a yiama kuli. O den tieni yeni ke yaala, o baa tie nani yaa yanluodaano n den o sawalipualo Esayi n den maadi yaa maama maa o dieli mi tanbiima nni. **19** Ki taaga den n tieni: Wani oba n den taa ti tadingu, ki tugi mini, a ñingola den puubi, ku tafaagu mo den ti yiani. **20** Jesu n den la ke ku niligu lindi o, figi ki pua laa dieli ke li den baa ki mumudi. **21** o den waani o hadikaaba ban duodi ki gedi Jesu n den maadi laa maama kuli ki gbeni, ku nepo yaa boanjaali. **22** Li balimaama bangikaaba niligu den ye leni li pakili kelima o bangima po. siiga yendo den cua o kani ki yedi o: Canba, **23** Kelima o den bangi nani yua n pia li bali mi n baa hoa ha han caa naani kuli. **24** Jesu den bangima yeni. Waa den bangi nani li balimaama goa ki yedi o: Icoli pia i fali, ti bonyugiditi mo bangikaaba yeni ka.

8 Jesu n den jiidi li juali po, bi niba boncianla den hua o. **25** O kpaado den cua ki gbaani o nintuali ki yedi: N daano, a ya bua, a baa fidi ki hanbi nni. **26** Jesu den tandi o nuu ki sii o ki yedi: N bua, hanbi. Lanyogunu o kpaadima den gbeni opo ke o hanbi. **27** Jesu den yedi o: Han fangi a yuli ki da yedi niloba liba. Ama, gedi ki ban waani ayuli o kopadiciamo, ki padi Musa n den bili yaa padili, lan tua bipo seedi ke a hanbi. **28** Jesu n den kua Kapenayuma, minteela kobiga yudaano den tuogi o **29** ki mia o ki yedi: N daano, n naacemo dua ke ti yianfaandi cuo o, ke o go laadi fala boncianla. **30** Jesu den yedi o: N baa cua ki paagi o. **31** Minteela kobiga yudaani yeni den goa ki yedi o: N baa, mii pundi han kua n dieli nni, maadi mayenma bebe, n naacemo baa paagi. **32** Kelima mini yua ke nitoaba die nni, n moko pia min die yaa minteela. N yen yedi one: Gedi, wan gedi, ki yedi o yua mo: Cua na, wan cua. N yen yedi n naacemo: Tieni line, wan tieni. **33** Jesu n den gbadu laa maama, li den paki o, ke o yedi yaaba n hua o: N waani yi i moamoani, baa yinba Isalele yaaba siiga, n daa la ya dandancianli n tie na buolu. **34** N waani yi i moamoani ke niba boncianla baa ti ña puoli leni nintuali kuli, ki cua ki taani ki kali leni Abalahama leni Isaaka leni Jakobo, u saajeekaanu kani tanpoli diema nni. **35** Ama bi baa lu yaaba n bi tie tanpoli diema yaaba yeni niinpo, li biigicianli nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. **36** Li yaa puoli Jesu den yedi a minteela yudaano: A kuni, lan tua apo nani han daani maama. Lanyogunu liga o naacemo den paagi. **37** Jesu den gedi Pieli denpo. O den sua ke Pieli cuadinaa dua kelima o den pia gbannanbiendi. **38** Jesu den sii o nuu ke u yianu kagidi opo ke o fii ki ga o cangu. **39** Halimaali den hua o: N daano, pa nni u sanu min da kpa gedi ki ban piini n baa no. **40** Jesu den goa ki yedi o: Yaa hoa nni, ki cedi bi tinkpiba n piini bi tinkpiba **41** Jesu den kua ku ñinbiagu nni ke o hadikaaba den hoadi o. **42** Ban den ye mi ñincianma nni, ki fabiadigu den fii ke a ñinguona fii ki baa milini ku ñinbiagu, ama wani, o den goa. **43** O hadikaaba den nagini ki fundi o ki yedi: Ti Daano, fii ki faabi ti, ke ti baa bodi. **44** O den yedi ba: Be n teni ke yi jie nanda, yinba yaaba ya dandanli n ki yaba? Lanwani o den fii ki sedi ki funi leni ku faaligu leni mi ñincianma ke likuli duani salam. **45** Ti jawaandi den cuo o yegininlieba kuli ke bi tua biyaba: O tie hme yo, ke baa ku faaligu leni mi ñincianma kuli tuo ki tiendi wan yedi yaala? **46** Jesu n den pundi nepo ya boanjaali Gadala yaaba dogu tinbianu nni, mu cicibiadimu danaba bonba lie den ñani a kakula po ki tuogi o. **47** Bi den bia boncianla hali ke niloba kan den tuo ki tagini lipo sanu. Bi den tiani opo: Be n ye tinba leni fini siiga, U Tienu Bijua? Naani a cua ne ki baa duoli ti ke u yogunu daa pundi yoo? **48** Li sua ke u duokuliciamu den nagi likani ki gbi i moajiini. **49** Mu cicibiadimu den miadi Jesu ki tua: A ya deli ti, han cedi tin gedi ki ban kua u duokulu na niinni. **50** O den yedi mu: Gedi mani. Mu den ñani bi jaba niinni ki ban kua i duoli nni. lani u duokulu kuli den digi mi joayidima po ki baa mi ñincianma nni ki bodi lienni. **51** Yaaba n den kpaa ba den sani ki gedi ki ban waani u dogu po yaala n tieni kuli, leni yaala n tieni mu cicibiadimu danba. **52** Lane, u dogu nni yaaba kuli den ñani li baa tuogi Jesu. Ban den laa o bi den mia o ke wan ña bi tinga nni.

9 Jesu den kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki **19** Jesu den fii ki ciani o, wani leni o hadikaaba. guani u dogu po. **2** Lanyogunu bi niba den **20** Lanyogunu yaa pua ya soama n den wuliti cuani o kani yua ya gbannandi n kpe ke o dua ku hali piiga n bina lie den cua ki nagini o puoli po kaagu po. Jesu n den la bi dandanli, o den yedi ki sii o liadicuadi, **21** kelima o den tua o yama yua ya gbannandi n kpe: Paagi apali, n bijua nni: N ya li baa ki sii o liadili bebe, n baa paagi. a baa a tuonbiadi sugili. **3** Lane li balimaama **22** Jesu den jigidi ki la o ki yedi: Paagi a pali, n bangikaaba bi tianba den bi pala nni: O naa joa bisalo, a dandanli paagi a. Lanyogunu o pua sugidi U Tieu. **4** Jesu den bani bi yantiiana ki yeni den paagi cain. **23** Jesu den pundi ki kua o yedi: Be n teni ke yi pia a yantiabiada yi niinni? yudaano yeni deni. Wan den sua ke ti baantiadi **5** Be n dingi ki cie ki yedi: A baa a tuonbiadi cua ki biga kuuma po ki piebi mu yelimu ke bi sugili bi ki yedi: Fii ki ya cuone? **6** N bua yin niba ma tiendi ki fuugu, o den yedi: **24** ña mani, bandi ke mini O joa Bijua pia li bali handuna kelima ki bonpuoga naa kpe ka, o goa yo. Bi den na niinni ki baa fidi ki pa bi niba bi tuonbiadi ñuadi o. **25** Wan den ñani bi niba kuli, o den kua sugili. Lane o den yedi yua ya gbannandi n kpe ki biga n dua naani, ki cuo o nuu ke o fii. **26** O yeni: Fii ki taa a kaagu ki yaa kuni. **7** O joa yeni laabaalo den yadi laa diema nni kuli. **27** Jesu n den fii ki ñani ki ban kuni. **8** ku niligu n den la den fii lankani ki suagi liiga, juama lie den hoa lani ti jawaandi den cuo ba, ke bi kpiagi U Tieu o ki tangi: Dafidi Bijua, gbadu tipo mi nihima. **28** leni wan puni bi nisaaliba laa paalu buolu. **9** Jesu n den kua li diedi nni, a juama yeni den cua Jesu n den fii lankani ki suagi liiga, o den la ban o kani. Jesu den buali ba: Yi daani ke n baa fidi yi yua Matiyu ke o ka o tuonli kani ki gaani li ki tieni yipo yin miadi yaala? Bi den goa yedi o: lubili. O den yedi o: Hoadi nni. Matiyu den fii Mm, ti daano. **29** Lane o den sii bi nuni ki yedi: ki hoadi o. **10** Jesu n den ka Matiyu dieli nni u Lan tieni yipo nani yin daani maama. **30** Lani bi saajekaanu kani, bi lubigaaba leni i tagibiadi nuni den nua. Jesu den teni ba li ñoabonli ki danba kuli den cua boncianla, ki ka ki di leni yedi: Fangi mani yi yula ke obo n da bandi: **31** o leni o hadikaaba. **11** Falisielinba n den laa Ama bi den ñani ki kpaani o yeli laa diema nni lani, bi den yedi o hadikaaba: Be yaa po ke kuli. **32** Laa jaliediba n den fii ki caa, bi niba go yi canba di leni bi lubigaaba leni i tagibiadi den cuani Jesu kani cicibiadiga daano ke po tie danba? **12** Jesu den gbadu ki yedi ba: Yaaba n pia muulo. **33** Jesu n den deli ki ñani ki cicibiadi ga laafia ka bua lotoli, ama a yiama. **13** Gedi mani ya yogunu, o muulo yeni den yaadi ki maadi. ki ban bandi ya maama n tie na bundima: mi Li den paki ya niba n taani likani ke bi tua: Ti nihigbadima n mani npo, laa tie a pada ka. Mii daa bi laa li naa bonla Isalele diema nni. **34** cua ki baa yini yaaba n tiegi ka ama ti tuonbiadi Ama Falisielinba wani den tua: Mu cicibiadimu danba. **14** Jan hadikaaba den cua Jesu kani bado n puni o u paalu ke o deli ki ñandi mu ki yedi o: Be yaa po ke timba leni falisielinba cicibiadimu bi niba niinni. **35** Jesu den gaandi i yen luo bu ñoabu le a ya hadikaaba wani naa dociam leni i dowaali nni kuli, ki bangi U Tieu luo? **15** Jesu den goa ki yedi ba: O pocaano maama li bali maama bangima diena nni, ki calo danliba baa ga ledi ki biidi bi pala wan wang U Tieu diema laabaalihamo, ki paagidi da ye leni ba li potaali nii ya yogunu? Ama bi niba bi yianbuoli leni bi tadinbuoli kuli po. a dana kpendi ke bi baa cuo o pocaancalo ki **36** Wan den ku niligu, mi nihima den cuo o bipo ñani o bi siiga, laa yogunu bi baa lolu bu ñoabu. kelima bi den coagi, bi yama mo den yagi nani **16** O go den yedi: niloba kan taa cabipanli ki ya pe n kaa pia yankpaalo yeni. **37** Lani yaa po biini liadicpeli, kelima li cabipanli baa dadi li o den yedi o hadikaaba: Ujetaagu yaba ke bi bonkpeli lan padi ki pugini. **17** Bi kan didi taa tuonsoanba mo nan wa. **38** Lanwani yin mia o duvenpaano ki huuni ti dayuakpedi nni, ti mani ujetaagu Diedo wan soani bi tuonsoanba dayuakpedi baa padi, duven n wuli, ti dayuadi ujetaagu po.

mo n bodi. Ama bi yen huuni o duvenpaano ti dayuapandi nni, ke duven leni ti dayuadi kuli n ya ye. **18** Jesu n den maadi leni ba yeni, bi yudanba siiga nni yendo den cua ki gbaani o nintuali ki yedi: N bisalo kpe moala moala ne, ama han cua ki ban maani opo a nii, o baa faadi.

10 Jesu den yini o piiga n hadikalediba ki dini ba li bali ki puni ba u paalu ban yaa deli ki ñandi mu cicibiadimu mun ye yaaba yaa niinni, ki go yaa paagidi bi niba leni ban pia yaa yianbuoli leni yaa tadinbuoli. **2** Bi piiga

n tondiliediba yeni yela n tie na. Yua n kphia, ba. **22** Bi niba kuli baa nani yi kelima n yeli po. Simono ban go yi yua Pieli leni o waalo Andile, Ama yua n baa juuni hali mi juodima baa tindi. Sebede bijua Jaka leni o waalo Jan, **3** Filipi leni **23** Bi ya waani yi o falabiado doyendu, sani mani Batelemi, Toma leni o lubigaalo Matiyu, Alife ki gedi dotogu. N waani yi i moamoani, yi kan bijua Jaka leni Tade, **4** Simono ban go yi yua o gaani Isalele yaaba dogi nni kuli ki gbeni ke o yankuadaano leni Judasa Isikalioto yua n den Joa Bijua daa cuu. **24** O hadikoa ki cie o canba, yuandi ki janbi Jesu. **5** Bani n tie Jesu n den o naaceno mo ki cie o daano. **25** Li dagidi o soani o piiga n niliediba yaaba ki teni ba yaa hadikoa n ya tie nani o canba, o naaceno mo n ñoabonli n tie na: **6** Da gedi mani bi nilanba po, ya tie nani o daano yeni. Bi ya yini o diedaano ki da kua Samali yaaba doni nni mo, ama yi gedi Belisebu, laa pia tam ke bi baa sugi o diegu nni Isalee buolu yaaba po, bani yaaba n tie nani yaaba ki cie. **26** Lanwani yin da jie ba, kelima yaa pe n yaadi yeni. **7** Yin tagi naankani kuli, liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki yin yaa wangi ke U Tienu diema kuli. **8** Yin yaa ye ki duagi ke bi kan bandi la. **27** Min yedi yi paagidi a yiama, ki fiindi bi tinkpiba, ki hanbidi yaala li biigili nni, waani la mani u yensiinu, a kpaada, ki deli mu cicibiadimu. Yi den baa Ban soabidi yaama yi tuba nni, kpaani la mani fanma, yi mo n yaa puuni fanma. **9** Da huuni a diena po. **28** Da jie mani yaaba n baa kpa ti mani wula, yaaka halinjufa, yaaka ligi kuli yi gba nnandi, ama ki kan fidi ki kpa o naano. huuni nni, **10** ki da ta sancenboagili, yaaka Ama yin ya jie mani yua n baa fidi ki bolini o liaditadimu lie, yaaka cacaadi, yaaka gbianu, naano leni ti gbannandi kuli ku fantanbuogu kelima o tuonsoanlo pundi ki baa o bonjekaala. nni. (**Geenna g1067**) **29** Baa kuadi nuani lie lie ka **11** Yin kua yaa dociamu nni leni yaa dowaali nni falimi? Ama baa nuanyenga bi siiga ban baa kuli, yin buali ki bandi yaa nilo n baa tuo ki ga tiipo ke yi Baa U Tienu ki bani. **30** To, yinba yi cangu ya ye likani. Yin caani o ya deni hali baa yi yudi, yi Baa bani ti coali n da maama. **31** yin baa fii ya yogunu. **12** Yi ya kua ya diegu Lanwani yin da jie mani pu kuli, yi pia mayuli nni kuli, yin fuondi ba ki yedi: Mi yanduanma ki cie i nuani boncianla. **32** Lani yaa po yua n n yaa ye leni yi. **13** Yi ya sua ke ku diegu nni tuo nni bi niba nintuali, n moko baa tuo o n yaaba ga yi cangu, yin gaali ba ya yanduanma Baa yua n ye tanpoli nintuali. **33** Ama yua n nia n yaa ye leni ba. Ama bi yaa ga yi cangu mo, nni bi niba nintuali, n moko baa nia o n Baa yi gaali n guani yikani. **14** Bi yaa tuo ki ga yi yua n ye tanpoli nintuali. **34** Yin da tama ke n cangu dieguba nni leni doguba nni kuli, kaa cua ki baa teni mi yanduanma n ya ye handuna cengi yi maama mo, yi yaa ña likani, yi kpia ba nni ka. Mii cua ki baa teni mi yanduanma ka yi taatama. **15** N waani yi i moamnoani, ti buudi n yaa ye, ama n cuani bu toabu. **35** Kelima n daali Sodoma leni Gomola yaaba yaa fala kan cua ki baa teni ki bonjaga n paadi leni o baa, pundi laa dogu yaaba yaa fala. **16** Cengi mani: N ki bonpuoga n paadi leni o naa, ki biyuaga n soani yi nani i pe yeni i fuasangbanli siiga. Yin paadi leni o yaanaa. **36** O nilo yibalinba baa tie o yaa fani nani i we yeni, ki go yaa dingi nani mu diegu nni yaaba. **37** Yua n bua o baa yaaka o naa kpaajiemu yeni. **17** Fangi mani yi yula leni bi ki cie mini, waa pundi ki yaa tie n hadikoa. niba, kelima bi baa co ki caani yi li bujiali kani. Yua n bua o bijua yaaka o bisalo ki cie nni, waa **18** Bi baa pua yi i baliji li balimaama bangima pundi ki yaa tie n hadikoa. **38** Yua n kaa taa o diena nni. Bi baa caani yi gufeneelinba kani leni dapoanpoanli ki bugi ki hoa nni, waa pundi ki bi badiba kelima n yaa po, ke yin tua bipo seedi yaa tie n hadikoa. **39** Yua n bua ki kubi o miali bani leni bi nilanba po kuli. **19** Bi ya ti cuo ki baa biani li. Ama yua n baa biani o miali kelima gedini yi li bujiali kani yaa yogunu, yin da yagi mini yaa po baa le li. **40** Yua n ga yi cangu ga mani yi yama yin baa maadi maama leni yin mini ya cangoe, yua n ga n cangu mo ga yua baa yedi yaala kuli po, kelima lanyogunu bi baa soani nni yaague. **41** Yua n ga o sawalipualo pa yi yin baa yedi yaala. **20** Kelima laa tie yinba cangu kelima o tie sawalipualo po, baa baa o ka baa maadi, yi Baa Fuoma, yaama n ye niinni, sawalipualo n baa baa yaa panpaani. Yua n ga o n baa maadi. **21** Kpelo leni waalo siiga, bi tianba nitginkoa cangu kelima o tie nitenginkoa po, baa cuo biyaba ki teni bqan kpa ba. Bibaanba baa baa o niteginkoa n baa baa yaa panpaani. **42** baa cuo bi bila ki teni ban kpa ba. A bila mo baa N waani yi i moamnoani, n hadikaaba na siiga, fii ki sedi bi danba po ki cuo ba ki teni ban kpa baa yua ya jigidi n wa ki cie, yua n puni o mi

ñinsoangima ke o ñuni kelima o tie n hoadikoa kuli kan luo o panpaani.

11 Jesu n den tundi o piiga n hoadikaliediba laa tundi ki gbeni, o den fii lankani ki suagi liiga, ki ban bangi U Tieno maama ki wangí o laabaalihamo ya dogi n ye laa gaanilindima nni. **2** Jan n den lo li kadidieli nni ki gbadi Kilisiti n tiendi yaala, o den soani o hoadikaaba wani Jesu kani ki buali o: **3** Naani a tie yua n den baa cua bi, bi ti da go baa guudi nitoa yo? **4** Jesu den goa ki yedi ba: Guani mani ki ban togidi Jan yin gba ki go nua yaala: **5** A juama nuadi, a waba cuoni, a kpaaada hanbidi, a woma gba, bi tinkpiba fii, a luoda mo gba o laabaalihamo. **6** Li pamanli ye leni min kaa tie yua yaa po tingbalí bonla. Jan tondiba n den ñani Jesu kani ki ban caa yaa yogunu, **7** Jesu den maadi ku niligu Jan maama ki yedi: Yi den gedi mi fanpienma po ki baan la be? Yua n tie nani u faalu n liebi yaa ñimmuagu bi? **8** To, yi nan den gedi ki baan la be? Yua n bobti tiahandi bi? Yaaba n yie ti tiahandi wani ye bi badiba diedi nne. **9** Yi nan den gedi ki baan la be? O sawalipualo bi? Yeni de, ama n waani yi ke yi gedi ki ban la yua cie baa sawapualo. **10** Kelima li tie wani yaa po yo ke li diani ki yedi: Diid n soani n tondo a liiga. Ke wan hanbi a sanu. **11** N waani yi i moamoani, pua n mali yua kuli, yua n cie Jan Batisi daa mala, ama yua mo n wa ki cie tanpoli diema nni, wani n yaba ki cie o. **12** Ki cili Jan Batisi yogunu ki pundi hali moala, bi niba koa tanpoli diema nni leni u paalu. U paalu danba mo diedi ma. **13** Bi sawalipuuba leni li balimaama kuli den pua sawali ki maadi U Tieno diema maama ki ban pundi hali Jan Batisi yogunu. **14** Yi ya bua ki tuo, wani n tie Elia yua n den baa cua yeni. **15** Yua n pia a tuba ki baa gbadi, wan gbadi. **16** N baa nandi moala na niba leni be? Bi tie nani yaa bila n kaa ki daaga nni ki maadi leni biyaba ki tua: **17** Ti piebi yipo mu yelimu, ke yii jeli ki ciaga. Ki yiini yipo yi kuyani, ke yi naa buuda. **18** Kelima Jan den cua, waa den di, waa den ñu mo, ke bi tua: O pia ki cicibiadiga. **19** O Joa Bijua mo cua ki di ki go ñu, ke bi tua: Diidi, o tie jejiedo leni dañolo, ki go tie bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli danli. Ama mi yanfuoma doagidi mi teginma mi tuona nni. **20** Lanwani Jesu den funi leni wan den tieni mi bancianma boncianla yaa dogi nni, kelima laa dogi niba naa den lebidi bi yama. O den yedi: **21** Fala baa

leni fini Kolasini dogu. Fala baa ye leni fini Betisayida dogu. Kelima yaa bancianma n tieni a niinni ne ya den tieni Tili leni Sidoni dogi nni, bi den baa la li paboanli tiadi, ki wuli mi fantanpienma bik yula po, ki doagidi ke bi lebidi bi yama hali yogu. **22** Lani yaa po n yedi yi, ti buudi daali, Tili leni Sidoni dogi ya fala kan yaa bia ki pundi yi yaa fala. **23** Fini Kapenayuma dogu moko, a tama ke a baa fiini a yuli hali tanpoli bi? Kalam, bi baa jiini a hali bi tinkpiba diema nni, kelima ya bancianma n den tieni a niinni ya den tieni Sodoma dogu nni, u bi baa ye hali dinla. (**Hadës g86**) **24** Li tie lani yaa po yo ke n yedi a, ti buudi daali Sodoma ya fala kan yaa bia ki pundi a yaa fala. **25** Lanyogunu Jesu den jaandi ki yedi: N Baa, fini yua n tie tanpoli leni ki tinga kuli Diedo, n pagi a kelima a doagini li naa bonla bi yanfodanba leni bi nunfandanba kuli po, ki doagidi la yaaba n tie a biwaala yaa po. **26** Yeni de, n Baa, n pagi a kelima li den mani a po ke a tieni yeni. **27** N Baa puni nni li bonla kuli bali. Oba kuli ki bani Bijua, li yaa tie Baa yaaka, oba kuli mo ki bani Baa, li yaa tie Bijua, leni wani Bijua n bua ki doagidi o yua yaa po yaaka. **28** Cua mani n kani, yinba yaaba n tugi a tugikpiaga ki coagi kuli, n baa pa yi mi fuodima. **29** La mani n naakpakpaadi-daagu, ki ga n bangima, keliman dingi ki pia li yumiinli, yeni yi baa baa mi fuodima yi naani po. **30** Kelima n naakpakpaadi-daagu faali, n tugili mo yua.

12 Laa yogunu Jesu den tagi ki poandi halikami kuanu nni mi fuodima daali. Mi koma den pia o hoадикааба ki bi jobidi siandi ki mhani. **2** Falisieninba n den laa lani, bi den yedi Jesu: Diidi ki la, a hoадикааба n tieni yaala kua mi fuodima daali. **3** Jesu den goa ki yedi ba: Naani yi daa cogi Dafidi n den tieni yaala mi koma n den cuo o, wani leni yaaba n den ye leni o kuli yoo? **4** O den kua U Tieno diegu nni ki mhani o dupen bilikoa, baa ke li den kua wani leni yaaba n ye leni o kuli n mhani, kelima bi kopadianba bebe n den pia u sanu ki mhani o. **5** Bi, naani yii cogi li balimaama nni ke bi kopadianba tuuni U Tieno diegu nni mi fuodima daali ki miidi li daali yeni kuali, ki naa pia lipo tagili yoo? **6** N yedi yi, yua n cie U Tieno diegu boncianla ye ne. **7** Yi ya bi bani ya maama n tie na bundima. Mi nihigbadima n mani npo, laa tie a pada ka, yi kan bi jaligi yaa

niba n kaa pia tagili na. **8** Kelima o Joa Bijua n nni ke n taandi nan yadi wani. **31** Li tie lani die mi fuodima daali. **9** Jesu den ñani lankani ki yaa po ke n yedi yi, bi nisaaliba baa baa sugili gedi ki ban kua li balimaama bangima dieli nni. tuonbiadi leni sugidi kuli po, ama yua n sugi **10** O joa den ye likani ke o nuu faani. Bi den U Tienu Fuoma Yua kan baa sugili. **32** Yua n buali Jesu: Naani li pia u sanu ki paagi o nilo mi maadi mini o Joa Bijua po yaala n bia baa baa fuodima daali? Li den tie ke ban fidi ki tabi o. **11** sugili, ama yua n maadi U Tienu Fuoma Yua po O den goa ki yedi ba: Yi niinni hme baa peyendi yaala n bia kan baa sugili moala leni ya yogunu bebe wan baa ku buogu nni mi fuodima daali, n kpendi kuli. (aiõn g165) **33** Tuo mani ke bu tibu ke o kan mubini o ki ñani o lienni? **12** Ama o hani ke bu bonluonkaala mo hani, yeni yaaka nisaalo cie o pia boncianla. Lanwani li pia u ke bu tibu ki hani ke bu bonluonkaala mo ki sanu ki tieni yaala n hani mi fuodima daali. **13** hani. Bi bandi tibu kuli bu bonluonkaala po yo. Lani o den yedi o joa yени: Tandi a nuu. O den **34** Yinba, u waalabi-buolu na, yin bia maama tandi u ke u paagi cain nani u lielu yeni. **14** na, yi baa ga lede ki fidi ki maadi ya maama n Falisieminba den ñani ki ban juogi ban baa tieni hani? O nilo maadi yaala n gbie o pali nne. **35** O maama ki teni ban kpa Jesu. **15** Ama Jesu den nihamo ñandi yaala n hani o pali yaali n hani bandi la ki ñani likani. Bi niba boncianla den nni. O nibiado mo ñandi yaala n bia o pali yaali hoa o. O den paagi a ylama kuli, **16** ki teni ba n bia nni. **36** N waani yi ke ti buudi daali, bi li ñoabonli ke ban da ban waani wan tie yua. niba baa togidi ban den maadi ya mafanma kuli. **17** O den tieni yeni ke o sawalipualo Esayi n **37** Kelima a maama po baa teni ban saa apo i den pua yaa sawalo n tieni: **18** Diidi min gandi moamoani, a maama po go baa teni ban bu ki n naacemo yua, wani n buado, n pali n mani cuo ha. **38** Li balimaama bangikaaba tianba leni yua yaa po boncianla. N baa kuani n Fuoma o Falisieminba tianba den yedi Jesu: Canba, ti bua niinni wan ya wang i nibuoli n teginma. **19** O han tieni tipo yaa bancianma n tie sinankeeni. kan koani leni oba. O kan tiani baa waamu. Bi **39** O den goa ki yedi ba: Moala na niba yaaba n kan gbadu o nialu i sani nni. O kan kua ki dudu bia, ki go ha U Tienu sanhoadima yeni miadi yaa ñinkankagili n diegi. **20** O kan gbindi yaa sinankeeni. Bi kan tieni bipo sinankeento li fidisancabigu n hubidi. Hali wan baa teni mi yaa tie o sawalipualo Jonasa yua yaaka. **40** Nani teginma n paadi. **21** I nibuoli kuli baa bili bi Jonasa n den tieni dana taa leni ñiasi taa o jamo suginma o kani. **22** Lani n pendi bi niba den tugu nni maama, o Joa Bijua moko baa tieni cuani Jesu kani ya cicibiadiga daano n tie juamo dana taa leni ñiasi taa kin tinga nni yene. **41** ki go tie muulo. Jesu den paagi o, ke o muuli Ninife dogu yaaba moko baa taani ki fii ki sedi yeni maadi ki go nua. **23** Li den paki ku niligu leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba kuli ke bi yedi: One ki tie Dafidi Bijua kaa? **24** kelima Jonasa n den waani ba U Tienu maama Falisieminba n den gbadu la, bi den yedi: O naa bi den lebidi bi yama. Ama moamoani, yua n joa deli mu cicibiadimu kelima Belisebu yua n cie Jonasa ye ne. **42** Yaa diema n ye nugaru po tie mu cicibiadimu bado ya paalu po. **25** Jesu ya pobado moko baa taani ki sedi leni moala na den bani ban tie yaala yeni, ki den yedi ba: niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba, kelima o den Yaa diema n boagidi ki tuogi leni mi tuli kuli ñani hahali foagima ki cua ki cengi Salomon baa bodi. Yaa dogu yaaka yaa diegu yaa niba n yanfuoma maama, ama yua n cie Salomon ye paadi ki tuogi leni biyaba kan ya ye. **26** Sutaani ne. **43** Ki cicibiadiga ya ñani o nilo niinni, ki ya deli Sutaani, o tuogi leni o yuli. **27** Li ya tie yen gedi ki ban yaa gaandi yaa fuali n ki pia ke Belisebu n puni nni u paalu ke n deli mu ñima nni, ki lingi mi fuodima, ki nan kan baa. cicibiadimu, yi ya hoadikaaba mo deli mu hme **44** Lanwani ki baa yedi: N baa lebidi ki guani yaa yeli nne? Lani yaa po bi baa jia yi leni ti n dieli po min den ñani naani. Ki ya pundi, ki buudi. **28** Ama li ya tie U Tienu Fuoma Yua yaa baa sua ke li tie dieyaanli ki pidi ki hanbi. **45** paalu po yo ke n deli mu cicibiadimu lani U Lanwani ki baa gedi ki ban taa cicibiadimu lele, Tienu diema pundi hali yikani. **29** O nilo baa yaamu n bia ki cie kani kiba, mun yegi ki ban fidi ki kua o gbamandaano dieli nni lede ki fie o kua li niinni ki yaa ye. Laa nilo yeyuankaama piama, kaa kpa paadi o ki loli o? Li yaa puole baa bia ki cie mi kpriama. Li baa tua yeni moala o baa fidi ki kua o dieli nni ki fie o piama. **30** na niba yaaba n baa bia po. **46** Jesu n den maadi Yua n ki taa npo kuli tie n yiekao. Yua n ki todii leni ki niligu, o naa leni o waamu den cua ki

se niinpo ki bua ki maadi leni o. **47** Niyendo kpanjama bundima. **19** O nilo ya cengi U Tieu den yedi o: A naa leni a waamu se niinpo ki diema maama, ki naa ga man bua ki yedi yaala, bua ki maadi leni a. **48** Jesu den goa ki yedi o Biado cua ki ñani ban coagi yaama o pali nni. yua n waani o yeni: Hme n tie n naa hmenba Lani n tie yua n baa yaa bonbulikaala n buli u mo n tie n waamu? **49** O den tandi ki waani o sankunu. **20** Yi n den baa ku tancagu nni tie hoadiakaaba ki yedi: Diidi, n naa leni n waamu nani yua n gbadi mi maama, ki ga ma tontoni nna. **50** Kelima yua n tuo ki tiendi n Baa yua n tanpoli ya yanbuama, wani n tie n naataanjaga leni li pamanli. **21** Ama waa pia jiinmoani o pali nni. O kan fidi ki juuni ki sedi. Mi yebiadima ya cua, yaaka bi niba ya waani o fala kelima mi maama po, tontoni kali wan gbali ki baa. **22** Yi n den baa ti konkondi nni tie nani yua n gbadi mi maama, ama handuna yema yanyagidi leni halimani boandi kuli dini ma ki teni ke maa luoni liba. (*aiōn g165*) **23** Yi n den baa ki tinhanga nni mo tie nani yua n gbadi mi maama ki yen ga ma. O luoni li bonluonkaala, bonbiyenbu loni kobiga, bune piiluoba, bune mo piitaa. **24** Jesu go den pua ba kpanjatoama ki yedi: Tanpoli diema baa naani leni ya nilo n den buli yaa bonbulikaala n hani o kuanu nni. **25** Ama bi niba n den goa yaa yogunu, o yibali den cua ki buli o bonbulikaala yeni siiga ti moabiaditi ki lebidi ki kuni. **26** Halikama n den pani ki kpeli ki luoni, ti moabiaditi moko den kpeli. **27** Bi naacenba den cua ki yedi o koadaano: Canba, haa den buli yaa bonbuoli n hani ka a kuanu nni yoo? Be nan teni ke ti moabiaditi mo ye lienni? **28** O den goa ki yedi ba: Yibaloba n tieni laa bonla. **29** O naacenaba den yedi o: A bua tin gedi ki ban habi ti bi? O den yedi ba: A-a, cedi mani, ke yi ya habi ti moabiaditi, yin da ti taani ki habi leni halikama. **30** Cedi mani likuli n yaa taa ki kpeli hali u jetaagu yogunu n punti. Laa yogunu n baa yedi bi dipeba: Yin kpa habi mani ti moabiaditi ki taani ki loli ban sia ti, ama yin taani ki kuodi halikama n senibili nni. **31** Jesu go den pua kpanjatoama ki yedi: Tanpoli diema naani leni ya nilo ya kpintiidi n yi mutaadi yaa bonbibu o kuanu nni. **32** Laa bonbibu wa ki cie i bonbi kuli, ama bu ya pana, bu yen kpeli ki cie ti kpintiidi kuli ki tua tibu, ke ti bonyugiditi kpendi ki tiendi bi tediti bu beni po. **33** O go den pua naa kpanjama: Tanpoli diema naani leni li daliali ke o pua taa ki buuni yonyiemu taa, ki sieni hali likuli n pili. **34** Jesu den waani ku niligu laa bonla kuli leni mi kpanjama. Waa den maadi leni ba kaa pua kpanjama. **35** O den tieni yeni ke o sawalipualo n den maadi yaa maama na n tieni: N baa yaadi ki maadi leni ba mi kpanjama nni, N baa doagidi yaa bonla n wuo hali handuna tagima yogunu.

13 Laa daali Jesu den ñani deenni ki gedi ki ban kali mi ñincianma kunu. **2** Ku niligu den taani o kani boncianla, hali ke o kua ki kali ku ñinbiagu nni. Ku niligu yeni kuli den se li wali po. **3** O den pua ba mi kpanjama ki waani ba bonla boncianla. **4** O den cili ki yedi: O kpakpaalo den ñani ki baa coagi o bonbuoli. Wan den coagi, i tiami den baa u sankunu ke ti bonyugiditi cua ki dini yi. **5** I tiami den baa ku tancagu po, mi tama n ki yaba naani. Yi den pani tontoni kelima mi tama ki yaba likani. **6** Ama ki yenga n den paagi, yi den mali ki kuodi, kelima jiinmoani ki den ye. **7** I tiami mo den baa ti konkondi nni. ti konkondi den fii ki dini yi. **8** I tiami mo den baa ki tinhanga nni. I den loni, bonbiyenbu kobiga kobiga, i tiami piiluoba luoba, i tiami mo piitaa taa. **9** Yua n pia a tuba ki baa gbadi, wan gbadi. **10** Bi hoadiakaaba den nagini o kani ki buali o: Be yaa po ke a poa ba mi kpanjama? O den goa ki yedi ba: **11** Kelima bi puni yinba yin bandi tanpoli diema bondoaginkaala. Ama bi naa puni bani ban bandi. **12** Bi baa pa ki pugini yua n pia, wan baa ki pugini, ama yua n ki pia wani, bi baa ga o kani baa wan pia yaala. **13** Lani yaa po yo ke n poa ba mi kpanjama, kelima baa ke bi nua, baa la liba, baa ke bi cengi mo, baa bandi liba, baa gba liba mo. **14** Esayi n den pua ya sawalo maama tieni ki dudi laa niba kani. O den yedi: Yi baa gba leni yi tuba ki nan kan ga liba, Yi baa nua leni yi nuni ki nan kan la liba, **15** Kelima bi naa niba pala juaga. Bi biini bi tuba ki hubini bi nuni ke ban da la leni bi nuni, ki da gbadi leni bi tuba, ki da ga leni bi pala, ke ban da ti lebidi bi yama min paagi ba. **16** Ama li pamanli ye leni kelima yi yaa nuni wani nua, yi tuba mo. **17** N waani i moamoa, bi sawalipuuba leni bi nitieginkaaba boncianla den bua ki la yin nua yaala ne, ki naa la la, bi den bua ki gbadi yin gba yaala ne, ki naa gbadi la. **18** Lanwani, cengi mani o kpakpaalo

36 Li yaa puoli Jesu den cabi ku niligu ki kua deenini. O hoadaikaaba den nagini o kani ki yedi o: Bundi tipo yaa moabiaditi n ye u kuanu nni kpanjama. **37** O den goa ki yedi ba: Yua n buli yaa bonbuoli n hani tie o Joa Bijua. **38** U kuanu mo tie handuna. Ya bonbuoli n hani tie U Tieu diema bila. Ti moabiaditi tie o Biado yaa bila. **39** Yibali yua n buli ti moabiaditi tie Sutaani. Ujetaagu yogunu tie handuna juodima. Ujetaagu danba mo tie malekinba. (**aiōn g165**) **40** Nani ban yen habi ti moabiaditi ki sia maama, handuna juodima mo li baa tua yeni. (**aiōn g165**) **41** O Joa Bijua baa soani o malekinba ban taani ki ñani o diema nni yaaba n tulini bi niba kuli leni yaaba n tiendi mi biadima kuli, **42** ki lu ba ki buaga fantama nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. **43** Laa yogunu bi nitieginkaaba baa yendi nani ki yenga yeni bi Baa ya diema nni. Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadi. **44** Tanpoli diema go naani leni yaa halimano n wuo u kuanu nni yeni. O nilo den piidi o ki goa ki wuoni. Lanwani o pamanli po, o den gedi ki ban kuadi wan pia yaala kuli ki da laa kuanu. **45** Tanpoli diema go naani leni yaa kpendo n den lingi yaa lanbima n hani boncianla. **46** Wan den laa yaa lanbima ke mi dunga yaba boncianla, o den gedi ki ban kuadi wan pia yaala kuli ki da ma. **47** Tanpoli diema go naani leni ban luni yaa taalu mi ñima nni ki co i janbuoli kuli. **48** U ya gbie, bi yen dadi ki ñani u li boanjaali po, ki kali ki gandi yaa jami n hani ki tieni ti baabuodinni, ki lu yi n ki hani. **49** Handuna juodima li baa tua yeni. Malekinba baa cua ki paadi bi nibiadiba ki ñani ba bi nitieginkaaba siiga. (**aiōn g165**) **50** Ki lu bi nibiadiba ki buoga fantama nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. **51** O den buali ba: Naani yi gbadi laa bonla kuli bonhanla? Bi den goa ki yedi o: Mm. **52** O den yedi ba: Lanwani li balimaama bangikaaba siiga yua n tuo ki ga yaala n tie tanpoli diema bonla kuli, tie nani ya diedaano n ñandi o halimani nni li bonpanla leni li bonkpelila kuli. **53** Jesu n den pua laa kpanjama kuli ki gbeni, o den fii ki ñani lankani ki guani o dandogu nni. **54** O den kua ki bangi li balimaama ban gima dieli nni. Li den paki yaaba n gbadi o maama kuli ke bi tua: One mo baa mi naa yanfuoma leni mi naa bancianma kuli le? **55** Waa tie o kpagikpielo bijua kaa? Maliyama ka tie o naa? Jaka leni Josefi leni Simono leni Juda ka tie o waamu? **56** O naataanpolo mo kuli ki ye ti siiga kaa? O

ñani li naa bonla kuli le? **57** Lani o den tie bipo tingbalibonla. Jesu den yedi ba: Bi kan fali sawalipualo kaanto ke laa tie o dandogu nni leni o diegu nni. **58** Waa den tieni mi bancianma yaa boncianla likani kelima bi dandanluoma po.

14 Laa yogunu Elodo yua n den tie Galile diema gufeneelo den gbadi ke bi maadi Jesu maama, **2** o den yedi o badibaanba: Li tie Jan Batisi. O fii bi tinkpiba siiga. Lani n teni ke o tuunu leni u naa paaciamu ki tiendi mi bancianma yeni. **3** Kelima puoli po Elodo den cuo Jan ki loli o ki luoni o li kadidieli nni, kelima Elodiasa, o waalo Filipi pua yaa po. **4** Kelima Jan den tua Elodo: Laa pundi han taa o wan tua a pua. **5** Elodo den bua ki kpa o, ama o den jie ki niligu kelima bi den nua ke Jan tie sawalipualo. **6** Ama Elodo maadaali n den pundi, Elodiasa bisalo den jeli ki ciaga bi nitaankaaba siiga ki mangi Elodo pali, **7** hali ke o den poli ki niani ke o baa pa o wan mia o yaala kuli. **8** O jafaano den ga o naa tundi ki yedi: Pa nni nakanba Jan Batisi yuli ku traditialigu nni. **9** O bado pali den biidi, ama kelima wan den poli yaa poli bi nitaankaaba siiga yeni po, o den yedi ke ban teni li o jafaano. **10** O den soani ke bi ban jia Jan Batisi yuli li kadidieli nni. **11** Bi den cuani li ku traditiali gu nni ki teni o jafaano, ke o taa li ki gedini o naa po. **12** Jan hoadaikaaba den cua ki taa o kpiemo ki ban piini, ki gedi ki ban waani Jesu. **13** Jesu n den gbadilaa laabaalo, o den kua ku ñinbiagu nni ki piadi ki gedi bi niba n ki ye naani. ku niligu n den bandi, ku den ñani i dogi nni ki cuoni ki hua o. **14** Wan den ñani ku ñinbiagu nni, o den laa ke bi niba ladi ki ban caa. Mi nihima den cuo o bipo ke o paagi bi yiama. **15** Ku yenjuagu n den baa, bi hoadaikaaba den nagini o kani ki yedi o: Ne tie fuali, ki yenga mo bua ki kua, cabi ku niligu ban gedi a dobila nni ki ban da bi bonjekala. **16** Jesu den goa ki yedi ba: Laa tie tiladi ba fii ki fuadi. Pa ba mani yiba ban je. **17** Bi den yedi o: Ti nan pia dupen bonba muu leni jami lie bebe ne. **18** O den yedi ba: Cuanu mani la npo na. **19** O den teni ke ku niligu kakali ti muadi po. Lani o den taa bi dupenmuudiba leni i janliedti ki yaadi ki noanli tanpoli po ki tuondi U Tieu. Lani o den cabidicabidi dupen yeni ki teni o hoadaikaaba ke bi boagidi ku niligu. **20** Bikuli den dini ki guo. Bi den taani ya boncaba n sieni ki gbieni piiga n baabuodi lie. **21** Yaaba n den dini den bua ki

pundi jaba tudamuu, kaa taani bi puoba leni a bangima n tie bi nisaaliba mabilikaama bebe. **10** bila. **22** Laa yogunu Jesu den fiini bi hoadikaaba Jesu den yini ku niligu ke ku nagini o kani ke o ke bi kua ku ñinbiagu nni ki ga o liiga ki baa yedi ba: **11** Cengi mani ki gbadji. Laa tie yaala n duodi ki gedi nepo yaa boanjaali hali wan baa koa bu ñoabu nni ka joagini o nisaalo, yaala n cabi ku niligu. **23** Wan den cabi ba, o den piadi ñia bu ñoabu nni n joagini o. **12** Li yaa puoli o ki doni li juali po ki ban jaandi. Ku ñiagu den bii hoadikaaba den nagini o kani ki yedi o: Abani ke o ye likani obebe. **24** Ku ñinbiagu den cuoni ke han maadi yaa maama yeni tie Falisieninba ki bua ki pundi mi ñincianma siiga. A ñingola po tingbali bonla? **13** O den goa ki yedi ba: N Baa den lengidi gu kelima ku den tigidi u faalu **25** O yua n ye tanpoli n kaa hu yaa tibu kuli, bi baa kootonmua-yuamo Jesu dencuoni u ñingbanu habi bu. **14** Cedi ba mani, bi tie yaa juama n dia a po ki kpendi bikani. **26** O hoадикааba n den laa juama. Juamo ya dadi juamo mo, bani bilie kuli ke o cuoni u ñingbanu po yemi, ti jawaandi den baa baa ku buogu nni. **15** Pieli den yedi o: A kan cuo ba. Bi den yedi: Li tie jiingu. Ti jawaandi bi bundi tipo mi kpanjama yeni? **16** Jesu den yedi den buudi. **27** Jesu den jaligi ki yedi ba: Duani o: Yi moko yii pia yanfuoma yoo? **17** Yii bani ke mani yi yama. Mine. Yin da jie mani. **28** pieli yaala n koa bu ñoabu nni kuli caa ku tugu nni den goa ki yedi o: O Diedo, li yaa tie fine, teni ki go baa ñia kaa? **18** Ama yaala n ñia bu ñoabu min cuoni mi ñima po ki cua a kani. **29** O den nni tie yaala n bi ye li pali nne ki ji ñani, lani n yedi o: Cua ne. pieli den ñani ku ñinbiagu nni ki joagini o nisaalo. **19** Kelima ti yanmaalibiadi ya cuoni ki caa Jesu po. **30** Ama wan den sua ke leni mi kukpama leni mi conconma buoli kuli u faalu yaba, ti jawaandi den cuo o ke o cili ki leni bu subu leni mi seedi faama leni ti sugidi baa mili. O den tiani ki yedi: O Diedo, ga nni. **31** kuli ñia li pali nne **20** Lani n tie yaala n joagini o. Jesu den jaligi ki tandi o nuu ki cuo o ki yedi o: Ama ki je kaa nidi kan joagini o nisaalo. **21** Jesu Fini yua ya dandanli n ki yaba, be yaa po ke a den fii ki ñani lankani ki gedi Tili leni Sidoni yama lengidi? **32** Bi den kua ku ñinbiagu nni tinkundogi. **22** Yaa pua n den likani maabiga, ki ke u faalu cuo ki sedi. **33** Yaaba n den ye ku tie Kanana yua, den cua o kani ki gbaani ki tua: ñinbiagu nni den cua ki labini ki kpiagi Jesu ki O Diedo Dafidi Bijua, gbadji npo mi nihima. Ki yedi: A tie U Tieu Bijua moamoani. **34** Ban den cicibiadiga ye n bisalo niinni ki yagini o yama duodi mi ñincianma, bi den pundi Jenesaleti hali ke li bia. **23** Jesu naa den goa ki yedi o liba diema nni. **35** Lankani ya dotieba n den bandi kuli. O hoадикааba den nagini o kani ki yedi o: Jesu, bi den soani i tondiba bi tinkundogi kuli A kan cabi o, kelima o hoa ki kpaani ti puoli. **24** nni ke bi cuanbi o kani a yiama kuli. **36** Bi den Jesu den goa ki yedi: Baa den soani nni nitoaba miadi o ke wan pa ba ban li sii o liadicuadi bebe. **25** Jesu den goa ki yedi: Yaaba n den sii o kuli den paagi.

15 Falisieninba leni li balimaama bangikaaba tianba den ñani Jelusalema ki cua Jesu kani ki yedi o: **2** Be yaa po ke a hoадикааba miidi ti nikpiaba bogida? Kelima bi ya baa je kuli, bi kan nidi bi nii. **3** Jesu den goa ki yedi ba: Be yaa po ke yi mo miidi U Tieu balimaama, ki bua ki kubi yi bogida? **4** Kelima U Tieu yedi: Jigini a baa leni a naa, ki go yedi: Yua n soli o baa yaaka o naa li purdi ban kpa o. **5** Ama yinba, yi yedi ke o nilo ya yedi o baa, yaaka o naa, ke wan den baa todii ba leni yaala tie yaa paabu n gagidi U Tieu po. **6** Yeni yi bolini U Tieu maama ki nan kubi yi bigida. **7** Yinba pala lie danba na, Esayi n den pua sawali yipo yaala na po tie moamoani: **8** Bi naa niba jigindi nni leni bi ñoacuuna, Ama bi pala foagi leni nni. **9** Bi jaandi fanma fanma kelima bi bangi yaa

nane ya pe n yaadi yeni po. **26** Ama o pua yeni den cua Jesu kani ki gbaani o nintualiki yedi: O Diedo, todi nni. **27** Jesu den goa ki yedi o: Laa tiegi o nilo n taa a bila jiema ki lu a sangbanbila. **28** O puo yeni den yedi: Yeni de, n Diedo, de a sangbanbila yen di yaa jejoagidi n baali bi danba saajekaanu kani. **29** Jesu den fii ki ñani lankani ki baali Galile ñincianma. O den doni ki kali li juali po. **30** Ku niligu den cua o kani boncianla, ki kpendinni a diama leni a juama leni a muula leni a woma leni a tadima leni yiantoana boncianla. Bi den cua ki duani ba Jesu taana kani ke o paagi ba. **31** Ku niligu n den laa ke a muula maadi, ke a tadima paagi, ke a diama cuoni, ke a juama mo nuadi, li den paki ba ke bi kpiagi Isalele yaaba Tieu. **32** Jesu den yini o hoадикааba ki yedi:

Mi nihima cuo nni ku naa niligu po, kelima Falisieninba leni Sadusieninba bangime. **13** Jesu dana nna ke bi ye n kani, baa go pia ban baa je n den pundi Filipa diema ya Sesale, o den buali yaala. Mii bua ki cabi ba leni mi koma, ban da o hoadikaaba yaa buali n tie na: Bi niba tua ke ti gbali u sanu nni. **33** O hoadikaaba den yedi mini o Joa Bijua tie hme? **14** Bi den goa ki yedi o: Ti baa tieni lede li naa fualu nni ki baa ya o: Bine tua ke a tie Jan Batisi, bine ke a tie Elia, jiema n baa guoni ku naa niligu kuli? **34** Jesu bine mo ke a tie Jelemi, yaaka bi sawalipuaba den yedi ba: Yi pia dupen bonba ha yo? Bi den siiga nni yendo. **15** O den goa ki buali: Yi mo te, goa ki yedi o: Bonba lele leni janbimuba. **35** yi mo nan yedi ke n tie hme yo? **16** Simono Pieli Lani o den teni ke ku niligu kakali tiipo. **36** O den goa ki yedi o: A tie U Tienu n Gandi Yua, den taa bi dupenleediba leni i jami ki jaandi, ki cabidacabidi ki teni o h oadikaaba ke bi boagidi ku niligu. **37** Bikuli den dini ki guo. Bi den wodi yaa boncaba n sieni ki gbieni baabuociandi lele. **38** yaaba n den dini den pundi jaba tudana kaa taani bi puoba leni a bila. **39** Li yaa puoli Jesu den cabi ku niligu, ki kua ku ñinbiagu nni ki gedi Magadana tinga nni.

16 Falisieninbaleni Sadusieninba tianba den cuu Jesu ki bua ki biigi o. Bi den mia wan tieni yaa bancianma n baa tie sinankeeni ki doagidike o ñani U Tienu kani. **2** Jesu den goa ki yedi ba: Ku joafangu yi yen yedi: Mi yenma baa tieni saala, kelima tanpoli moandi. **3** Ku tasoangu mo yi yen yedi: Ki taaga baa mii dinla, kelima tanpoli moandi ki biigidi. Yi bani ki diidi tanpoli sinankeeninba ki bundi lan yedi yaala, ama yii bani ki diidi ya sinankeeninba n tiendi n bua ki yedi yaala. **4** Moala niba yaaba n bia ki go ha U Tienu sanhoodima miadi sinankeeni. Bi kan tieni bipo sinankeentoa kali Jonasa yua. Lani, o den fii ki ñani bikani ki ban caa. **5** Ban den duodi ki gedi nepo yaa boanjaali, bi hoadikaaba den sundi kaa taa dupen. **6** Jesu den yedi ba: Fangi mani yi yula bonhanla leni Falisieninba leni Sadusieninba daliali. **7** Bi hoadikaaba den bungi bi pala nni: Li tie kelima tin ki taa dupen yenyi yaa po yo. **8** Jesu den bandi ban bungi yaala ki yedi: Yinba yaaba ya dandanli n ki yaba, be n teni ke yi bungi ke n maadi yenyi kelima yii taa dupen yaa po yo. **9** Yi daa kpaagi ki bandi yo? Yii tiadi bi dupenmuudiba keni a nititudiuuda po leni yin den gbieni yaa baabuodi banlu? **10** Bi yii tiadi bi dupenleediba leni a nitudinaada po, leni yin go den gbieni yaa baabuodi banlu? **11** Li ga lede ke yii bandi ke min yedi yin fangi yi yula leni Falisieninba leni Sadusieninba daliali yeni, ke mii maadi dupen po ka? **12** Lanwani bi ji den bandi ke laa tie ke o yedi ban fangi bi yula leni dupen yaa daliali ka, ama ke li tie

Falisieninba leni Sadusieninba bangime. **13** Jesu o hoadikaaba yaa buali n tie na: Bi niba tua ke o: Bine tua ke a tie Jan Batisi, bine ke a tie Elia, U Tienu yua n fo Bijua. **17** Jesu dengoa ki yedi o: Li pamanli ye leni a, Simono, Jonas bijua, kelima nisaalo ka waani a la, n Baa yua n ye tanpoli n doagidi opo la. **18** N mo yedi a ke a tie Pieli. N baa maa min yini yaaba laa tangpo, baa mi kuuma diema paaciamu kuli kan fidi ki paadi gu. (**Hades g86**) **19** N baa teni atanpoli diema bonluoda. han baa loli yaala handuna nni kuli, li baa loli tanpoli po. Han baa lodi yaala mo handuna nni kuli, li baa lodi tanpoli po. **20** Lane o den maadi leni o hoadikaaba leni li bali, ki yedi ke ban da waani oba ke o tie U Tienu n Gandi Yua. **21** Laa yogun u Jesu den cili ki doagidi ki wang o hoadikaaba ke li tie tiladi wan gedi Jelusalema, ke Jufinba nikpeliba leni bi kopadianba yudanba leni li balimaama bangikaaba n waani o fala boncianla, ke bi niba n kpa o, ama ke o baa fii bi tinkpiba siiga li dantali daali. **22** Pieli den piadi o ki jaligi o ki yedi o: U Tienu n da cedi lan tieni a, o Diedo. Li kan pundi a kani. **23** Ama Jesu den jigidi ki yedi Pieli: ña n puoli, Sutaani, a tie npo tingbali bonla, kelima a yantiana naa tie U Tienu yaa yaa, ama bi nisaaliba ya yantiana. **24** Lani Jesu den yedi o hoadikaaba: Yua n bua ki yaa hoa nni kuli, wan yie o yuli ki taa o dapoanoanli ki bugi, kinan yaa hoa nni. **25** kelima yua n bua ki ga o miali baa biani li, ama yua n baa biani o miali kelima mini yaa po kuli, baa goa ki la li. **26** O nilo ya baa ki diedi handuna kuli ke o naano nan bodi, li baa hanbi opo be? Bi o nilo baa pa ki lebidi o naano? **27** Kelima o Joa Bijua baa ti cua leni o Baa kpiagidi ki yegi leni n malekinba. Laa yogunu o baa guani yua kuli nani o tuona n tie maama. **28** N waani yi i moamoani, yaaba n ye nakanba tianba kan kpe kaa laa ke o joa Bijua cua o diema nni.

17 Dana luoba n den pendi Jesu den taa Pieli, leni Jaka leni o waalo Jan, ki piadi leni ba ki doni ya juali n kpiedi yuli po. **2** O den lebidi bi nintualti. O nunga den yendi nani ki

yenga yenli, o tiayiekaadi den pendi nani mi nni. Bi baa kpa o, ama li dantaali daali o go baa yenma yenli. **3** Musa leni Elia den doagidi bi fii bi tinkpiba siiga. Bi pala den biidi boncianla. yula bikani, ki maadi leni Jesu. **4** Pieli den yedi **24** Ban den pundu Kabenayuma, yaa niba n den Jesu: O Diedo, li hani tin ya ye nakanba. A ya gaani U Tienu diegu lubili den cua Pieli kani ki bua, n baa pini diena taa nakanba, fini yenli, buali o: Naa yi canba pa U Tienu diegu lubili? Musa yenli, Elia mo yenli. **5** Wan den maadi O den yedi: O pa. **25** Ama wan den kua li dieli yeni yaa yogunu, ya tawaligu n yieni den libini nni yaa yogunu, Jesu den liidi o li buali: A tama ba. U nialu den maadi ku tawaligu yeni niinni be Simono? Handuna badiba gaani hme yaa ki yedi: One n tie n Bibuadiga, n pali n mani kane li bancanli leni li lubili, bi dotieba kani yua yaa po hali boncianla. Cengi mani o. **6** Bi bi, bi bi canba yaa kani? **26** O den yedi o: Bi hoadaikaaba n den gbadilaa maama, bi den baa canba yaa kani. Jesu den goa ki yedi o: Lanwani ki labini kelima ti jawaanciandi n den cuo ba bi dotieba kan pa. **27** Ama ke tin da tua bipo maama po. **7** Ama Jesu den nagini ki sii ba ki tingbali bonla, han gedi mi ñincianma po ki ban yedi: Fii mani, yin da jie mani. **8** Ban den yaadi lu ki jandiaga, ki dadi ki ñani yaa jamo n baa ki noanli, baa den laa oba kuli kali Jesu bebe. kpa cua, ki yaadi o ñoabu. A baa la li kujapienli. **9** Ban den jiidi li juali po, Jesu den teni ba li Han taab li ki teni ba mini leni fini po. ñoabonli ki yedi: Yin da waani niloba kuli yin laa bonla na hali o Joa Bijua ya fii bi tinkpiba siiga. **10** Bi hoadaikaaba den buali o: Be yaa po ke li balimaama bangikaaba nan yedi ke li tie tiladi Elia n kpa cua? **11** O den goa ki yedi ba: Li tie moamoani ke Elia baa cua ki hanbi li bonla kuli. **12** Ama n waani yi ke baa moala Eliua cua, de bi niba naa bandi o, ama bi soani o ban baa maama. O Joa Bijua moko baa le fala yene bi nuu nni. **13** Bi hoadaikaaba ji den bandi lanyogunu ke o maadi Jan batisi yaa maame. **14** Ban den pundi ku niligu kani ya yogunu, niyendo den cua ki gbaani Jesu kani ki yedi o: **15** O Diedo, gbadilaa po mi nihima, o pia mi bisinbilima, ki laadi fala boncianla. Mi tianma o yen baa mi fantama nni, mi tianma mo mi ñima nni. **16** N bi cuani o a hoadaikaaba kani, ama baa fidilii ki paagi o. **17** Jesu den yedi: Yinba moala na niba, yaaba n ki pia dandanli ki go bia yenli, n baa taa ki ye leni yi ki pundi u laa yogunu? N go baa juuni yipo ki pundi u laa yogunu? Cuani mani ki biga n kani ne. **18** Jesu den funi leni ki cicibiadiga, ke ki ñani ki biga kani, ke o paagi lanyogunui. **19** Lane bi hoadaikaaba den nagini Jesu kani bani bi bebe, ki buali o: Be yaa po ke tinba wani naa fidi ki deli ki naa cicibiadiga? Jesu den yedi ba: **20** Li tie kelima yi dandanli n wa yenli yo. N waani yi i moamoani, yin pia yaa dandanli ya pundi baa mutaadi bonbibu n wa ki da maama, yi baa yedi li naa juali: Fii ki fuadi likani, lin fii ki fuadi. Yi kan gbali liba kuli. **21** Ama yaa cicibiadiga n tie na yaa buolu kan ña kali jaandi leni ñoalolima. **22** Jesu leni o hoadaikaaba n den taa ki ye Galile nni, o den yedi ba: **23** Bi niba baa janbi o Joa Bijua, ki teni o bi nisaaliba nuu

18 Lanyogunu bi hoadaikaaba den naigini Jesu kani ki buali o: Tanpoli diema nni hme n baa tugil yuli? **2** Jesu den yini ki biwaaga ki sieni o bi siiga ki yedi: **3** N waani yi i moamoani, yi yaa lebidi ki tua nani a biwaala yeni yi kan kua tanpoli diema nni. **4** Yua n miini o yuli ki tua nani ya biwaaga n tie na kuli, wani n baa tugi li yuli tanpoli diema nni. **5** Yua n ga ki biwaaga nani one cangu kuli n yeli nni, ga mini yaa cangoe. **6** Ama yua mo n baa teni ke yaa bonwaala n daani nni na siiga baa yendo n tudi kuli, li bi baa hani ki cie landaano po ban lani o li naacianli, ki lu o mi ñincianma nni wan mili ki bodi. **7** Fala baa ye leni handuna kelima li tingbali bonla yaa po. Kelima li kan tuo ke li tingbali bonla kan yaa ye. Ama fala baa ye leni yaa nilo n cuani la. **8** A nuu yaaka a taali ya tie tingbali bonla, han jia ki lu foagima. Kelima a ya baa yaa miali n kan gbeni leni taayenli yaaka nuyendu, li baa hani apo ki cie han yaa pia taana lie leni nii lie ban nan lu ha yaa fantama n ki pia gbindima nni (**aiōnios g166**) **9** A nunbu n ya tie apo tingbali bonla, han logidi bu ki lu foagima, kelima a ya baa yaa miali n kan gbeni leni nuyendu, li baa hani apo li cie han yaa pia nuri lie ban lu ha ku fantabuogu nni. (**Geenna g1067**) **10** Fangi mani yi yula ki da fali a bonwaala na siiga baa yendo, kelima n yedi yi ke tanpoli po bi malekinba ye baa yua n ye tanpoli nintuali yogunu kuli. **11** Kelima o Joa Bijua cua ki baa faabi yaaba n yaadi. **12** Yi tama be? O joa ya pia pe kobiga. Bi siiga yendo n yaadi, o baa tieni lede? Waa baa ha yaa piiyia n peyiadi n sieni bi yankpaakaanu a juana kani ki

gedi ki ban lingi yua n yaadi yeni? **13** N waani ke fini mo n gbadi o lielo po mi nihima nani yi i moamoani, o ya la o kuli, o baa mangi o pali min gbadi apo maama yeni? **14** O canba pali boncianla kelima laa pia po ki cie yaa piiyadi den beni boncianla. O den teni o li kadidieli n peyiadi n ki yaadi yeni. **15** Li tie yeni leni yi jiidikaaba ban faligi o hali wan pa o panli kuli Baa yua n ye tanpoli, waa bua ke a bonwaala na ki gbeni. **16** Jesu den juodi ki yedi: N Baa yua n siiga baa yendo n yaadi. **17** A lielo ya tieni ti ye tanpoli baa soani yi moko yene, yi siiga yua tuonbiadi, gedi, fini leni wani yi lie lie, ki waani n kaa puni o lielo sugili leni payenli.

o tagili. O ya tuo a tundi, a ga a lielo yeni. **16**
Ama o yaa tuo a tundi, han taa yendi yaaka
niba lie ke mi maama kuli n kadi seedinba lie
yaaka seedinba taa yaa ñoabu nni. **17** O ya yie
kaa cengi ba mo, han waani Kilisiti n yini yaaba
taanli. O ya yie kaa cengi Kilisiti n yini yaaba
taanli moko, han yaa nua o nani o nilamo leni o
lubigaalo yeni. **18** N waani yi i moamoani, yin
baa loli handuna nni kuli, li baa loli tanpoli po,
yin baa lodi yaala mo handuna nni kuli, li baa
lodi tanpoli po. **19** N go waani yi, i niinni niba
lie yaa taani ñoabu ki mia yaala kuli handuna
nni. N Baa yua n ye tanpoli baa pa ba la. **20**
Kelima niba lie bi niba taa yaa taani n yeli nni,
n ye bi siiga. **21** Lani Pieliden nagini Jesu kani
ki yedi o: N Diedo, n lielo ya tudi npo, n baa
tieni opo sugili hali taalima ha? Hali taalima
lele bi? **22** Jesu den goa ki yedi o: Mii yedi a
hali taalima lele ka, ama n yedi a piilele hali
taalima lele. **23** Kelima tanpoli diema tie nani
ya bado n den bua o naacenba n waani o ban
kubi opo ya ligi maama fuuli. **24** Wan den cili ki
coadi yua kuli n kpendini yaa ligi, bi den cuani
o kani yendo ke o pia li panli ke li tie ligiciami.
25 Wan ki den pia liba ki baa pa laa panli yeni, o
canba den ban kuadi o, wani o pua leni o bila
leni wan pia yaala kuli, ke li panli n gbeni. **26** O
naacemo den gbaani o nintuali ki yedi: Canba,
juuni npo n baa pa ha likuli. **27** Mi nihima den
cuo o canba laa naacemo po ke o puni o sugili o
panli kuli po ki cedi wan gedi. **28** Laa naacemo
n den ñani, o den tuogi o lieba siiga yendo yua
n den kubi opo kujapiena kobiga. O den bibi o
ki cuo o niali ki yedi o: Pa nni n panli. **29** O lielo
yedi den gbaani o taana kani ki mia o sugili
ki yedi: Juuni npo, n baa pa ha. **30** Ama waa
den bua ki tieni opo sugili o den taa o ki ban
kuani o li kadidieli nni hali wan baa pa o panli
kuli ki gbeni. **31** O lieba n den laa wan tieni
yaala kuli, bi pala den biidi boncianla. Bi den
gedi ki ban togidi bi canba yaala n tieni kuli. **32**
Lanwani bi canba den yini o naacemo yeni ki
yedi o: O naacenbiado na, n den cabi a leni a
panli kuli kelima a den mia nni. **33** Laa pundi

19 Jesu n den maadimaadi laa maama kuli ki gbeni, o den fii ki ñani Galile diema mni ki gedji Jude tinga yaaga n ye Judena kpenu kandima. **2** Ku niligu den hua o. O den paagi a yiama likani. **3** Falisiéninba den tuogi o ki dia o ku madiagu ki yedi: Naani li balimaama tuo o joa n ñani o pua lan tie yaala kuli po bi? **4** O den goa ki yedi: Yii cogi ke mi cilima o Tagido den tagi o joa leni o pua? **5** Li go yedi: Li tie lani yaa po ke o joa baa ñia o baa leni o naa kani ki taani leni o pua, bani niba lie yeni n tua gbannanyendi. **6** Yeni, baa go tie niba lie ka, bi ji tie yende. U Tienu n taani yaala, o nisaalo n da paadi la. **7** Bi den yedi o: Be yaa po ke Musa nan den bili li balimaama nni ke o joa n teni opua li poñatili ki ñani o? **8** O den goa ki yedi: Li tie kelima yi pajuaga po ke Musa den tuo ke yin yaa ñandi yi puoba. Ama hali handuna tagima yogunu laa den tie yeni. **9** Mini, n waani yi ke yua n ñani o pua ke laa tie kelima mi conconma po, ki go taa potoa kuli, o conbi. **10** O hoadaikaaba den yedi o: Li ya tie yeni o joa leni o pua siiga, laa hali o joa n taa pua. **11** O den goa ki yedi ba: Bi niba kuli ka baa fidi ki ga laa maama, kali U Tienu n puni yaaba li paalu bebe. **12** Kelima bi tianba ye ki tie moagilimu kelima bi mali ki tie yeni, bine mo tua moagilimu kelima bi niba n tieni ba la, bine mo tua yeni kelima tanpoli diema po. Yua n baa fidi ki ga laa maama, wan ga. **13** Li yaa puoli bi niba Jesu kani a biwaala ke wan maani o nii bipo ki go jaandi bipo. Bi hoadaikaaba denfuni leni yaaba n kpendinni ba. **14** Ama Jesu den yedi: Cedi mani a biwaala n cua n kani ki da deli ba, kelima tanpoli diema tie yaaba n tie nani a biwaala yeni yaa po. **15** O den maani o nii bipo ki fii ki fuadi likani. **16** O joa den cua Jesu kani ki buali o: Canba, n baa tieni be yaa bonhanle ki baa yaa miali n kan gbeni? (**aiōnios g166**) **17** Jesu den goa ki buali o: be yaa po ke a buali nni yaala n hani po? Yendo bebe n ye ki hani. A ya bua ki baa yaa miali n kan gbeni, han yaa tiendi li balimaama n bili yaala. O den buali o: Lile. **18**

Jesu den goa ki yedi o: Han da kpa o nilo, han taa ti tuonle. O den yedi ba: Yi mo n gedi mani n da conbi, han da tieni mi seedifaama, han da kuanu po. **8** Halimaali n den pundi, o koadaano su. **19** Han jigini a baa leni a naa, ki go bua a den yedi tuonsoanjiido: Yini bi tuonsoanba na nisaalilie nani han bua a yuli maama yeni. ki pa ba bi pani, ki cili leni yaaba n yuandi ki **20** O jawaalo yeni den yedi o: N kubi lankuli. N kua, ki ban juodi yaaba n kpa kua. **9** Yaaba n go poadi be? **21** Jesu den yedi o: A ya bua ki den kua ke ki yenga bua ki kua yeni den cua ki yaa hani cain, han gedi ki ban kuadi han pia a ga kujapienyenli-yenli. **10** Yaaba n den kpa kua luoda li ligi, lane a baa pia halimani tanpoil po. mo den cua ki tama ke bi baa ga ki cie yeni, Lani, han cua ki hoadi nni. **22** O jawaalo yeni n ama bimoko den ga kujapienyenli-yenli. **11** Ban den gbadi laa maamna, o den tagini ki ban caa den ga, bi den yenbidiyenbidi o koadaano po. leni li pabiidili kelima o halimano den yaba. **12** Ki tua: Yaaba n yuandi ki kua, soani u yogunu **23** Lane Jesu den yedi o hadikaaba: N waani waamu bebe, ke a nan taani ki pani bani leni yi i moamoani, li baa pa boncianla o piado po tinba kuli yenma, tinba yaaba n tundi ki tuuni wan kua tanpoli diema nni. **24** N go yedi yi, ki yenbiadiga nni ki laadi fala. **13** O koadaano ki ku yuoyuogu n tagini mi kpaliplenbonma nni yedi bi siiga nni yendo: N danli, mii tudi apo. Tii dingi ki cie o piado n kua U Tieu diema nni. **25** bi maadi ki dagini ke n baa pa ha kujapienyenli Bi hadikaaban den gbadi lani, li den pakibaka? **14** Ga han die yaala ki fuadi likani. N bua boncianla ke bi yedi: Li yaa tie yeni, hme nan ki pa yua n yuandi na nani min pani a maama. baa fidi ki tindi? **26** Jesu den diidi ba ki yedi: Bi **15** Mii pia u sanu ki tieni min die yaala min bua nisaaliba n kan fidi la, ama U Tieu wani fidi maama yoo? Li nunponli cuo ha kelima min li bonla kuli. **27** Lanwani Pieli den yedi o: Diid hani yeni yoo? **16** Jesu den juodi ki yedi: Yene ki la, ti den ha likuli ki hoadi a. Li nan baa tua ke puoli yaaba baa ti tua liiga yaaba, liiga yaaba tipo lede? **28** Jesu den goa ki yedi ba: N waani yi mo baa ti tua puoli yaaba. **17** Jesu den do ki i moamoani, li bonla kuli ya goa ki pandi yaa caa Jelusalema leni bi piiga n niliedibba, o den yogunu, ke o Joa Bijua mo kali o bali kalikaanu po leni ti kpiagidi kuli, yinba yaaba n hoa nni, yi mono baa kali piiga n bali kalikaani lie po ki jia Isalele piiga n buoliedi buudi. **29** Yua mo n fii ki ha o diena, yaaka o naataanjaba, yaaka o naataanpola, yaaka o baa, yaaka o naa, yaaka o bila, yaaka o kuani kelima n yeli po, o baa baa likuli taalima kobiga kobiga, ki go baa yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **30** Ama liiga yaaba siiga boncianla baa tua puoli yaaba, puoli yaaba siiga mo, boncianla baa tua liiga yaaba.

20 Yeni de, tanpoil diema tie nani yaa koadaano n den ñani ku tasoanpanpangu ki baa taa bi tuonsoanba o duven tiidi kuanu tuonli po. **2** Wani leni bani den maadi ki dagini ke o baa pa ba kujapinyeli-yenli daali kuli. Li yaa puoli o den cedi ke bi gedi o kuanu po. **3** Ki yenga n den paagi ke o go ñani, o den laa nitoaba ke bi ye ki daaga nni kaa tuuni liba. **4** O den yedi ba: Yi mo n gedi mani n kuanu po, n baa pa yi lan dagidi. **5** Bi den gedi. O go den ñani u yensiinu leni li yenlebidli kuli ki go tieni yeni. **6** Ki yenga n bua ki kua yaa yogunu, o den ñani ki laa nitoaba ke bi se ki daaga nni. O den buali ba: Be yaa po yo ke yi tundi ki se ne kaa tuuni liba? **7** Bi den goa ki yedi: Li tie oba naa

naacemo. 27 Yua mo n bua ki tua liiga yua kuli, o kani U Tienu diegu nni ke o paagi ba. 15 wan tua yi yonbo. 28 Lani n tie o Joa Bijua n cua Ama bi kopadicianba yudanba leni li balimaama ki tiendi maama. Laa tie nitoaba n ya tuuni opo bangikaba n den laa wan tieni ya bonlidikaala ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o yeni, ki gbadie a bila kpaani U Tienu diegu miali ki kpe, ki da ki faabi bi niba boncianla. nni ki tua: Dafidi Bijua n baa ti pagidi, Dafidi 29 Jesu leni o hadikaaba n den ña Jeliko dogu Bijua n baa ti pagidi, bi pala den beni boncianla. nni, yaa niligu n yaba den hoa o. 30 Juama lie 16 Bi den yedi o: A gba ban maadi yaala? Jesu den ka u sankunu. Ban den gbadie ke Jesu tagini den goa ki yedi ba: Mm. Naani yi daa cogi ya ki pendi, bi den tangi: Ti Daano, Dafidi Bijua, maama n tie na: A teni ke o binwaala leni yaaba gbadie tipo mi nihima. 31 Ku niligu den funi leni n daa haani kuli pagi a honhanla? 17 Jesu n ba ki yedi ke ban suo, ama bi go den tangi ki den fii bikani, o den ñani u dogu nni ki gedi pugidi: Ti Daano, Dafidi Bijua, gbadie tipo mi nihima. 32 Jesu den sedi ki yini ba ki buali: Yi ku tasoanpanpangu, mi koma den cuo o. 18 Wan den goa u dogu bua min tieni yipo be? 33 Bi den goa ki yedi: Ti Daano, ti bua han pa ti ti nuni n ya nua. 34 Mi nihima den cuo Jesu ke o sii bi nuni. Lanyogunu n daa haani kuli pagi a honhanla? 19 O n nua ke bi hoadi o. hali abada. Lanyogunu bu kankanbu den kuodi.

21 Jesu leni o hadikaaba n den nagidi Jelusalema, ki pundi Betifaje dogu nni, ki kuu O life Tiidi juali, o den soani hadikaaba lie 2 ki yedi ba: Suagi mani ya dobiga n ye yi liiga na. Yi ya ban pundi ya yogunu, yi baa la ke o hunñua luo ki se leni o biga. Yin lodi ki cuani ba npo ne. 3 Nilo ya yedi yi liba, yin goa ki yedi o: Ti Daano n bua ba. Tontoni o baa cedi yin cuani ba. 4 Lankuli den tieni ke o sawalipualo n den pua ya sawalo n tieni: 5 Waani mani Siyono dogu yaaba ke bi bado kpendi bikani na. O dingi boncianla, ki jagi o hunbo, Li tie hunbisaagili, o hunñua yaa biga. 6 Bi hadikaaba den gedi ki ban tieni Jesu n waani ba maama. 7 Bi den cuani o hunñua leni li hunbisaagili ki maani bipo bi tiadi ke Jesu jagini. 8 Ku niligu siiga bi tianba boncianla den ladi bi tiadi u sankunu nni, bi tianba mo den pedi i tibensoangi ki ladi u sankunu nni. 9 Yaa niligu n ye Jesu liiga leni yaagu n hoa o puoli kuli den kpaani ki tua: Dafidi Bijua n baa ti pagidi. U Tienu n seligi yua n kpendi wani o Diedo yaa yeli nni. U Tienu yua n ye hali tanpojoma n baa ti pagidi. 10 Wan den kua Jelusalema, li den paki u dogu nni yaaba kuli ke bi tua: One tie hme? 11 Ku niligu den goa ki tua: Li tie Jesu, o sawalipualo, Galile ya Nasaleti yua. 12 Jesu den kua U Tienu diegu nni ki deli ki ñani yaaba n kuadi leni yaaba n da kuli lienni, ki tudi ki luni bi ligilebidiba kpagidi leni a kpaajekuada bonkalikaala. 13 O den yedi ba: Li diani: Bi baa yi n diegu i jaandi diegu. Ama yinba wani teni li tua a conconca wuonkaanu. 14 A juama leni a diama den nagini

(aiōn g165) 20 O hadikaaba den la lani, li den paki ba ke bi buali o: Be n teni ke bu kankanbu kuodi tontoni nanda? 21 Jesu den goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yi ya pia li dandanli ki naa maliti yi pala nni ke li baa tieni bi li kan tieni, yi baa tieni ki cie min tieni bu kankanbu naa yaala. Baa yi ya yedi li naa juali: Fii ki ban lu a yuli mi ñincianma nni, li baa tieni. 22 Yin baa jaandi ki mia yaala kuli leni li dandanli, yi baa baa la. 23 Jesu n den kua U Tienu diegu nni ki bangi bi niba, bi kopadicianba yudanba len i Jufinba nikpeliba kuli den cua ki yedi o: Li laa bali yaa po yo ke a tiendi li naa bonla? Hme puni a laa bali? 24 Jesu den goa ki yedi ba: N moko baa buali yi bonyenla. Yi ya waani nni, n moko baa waani yi ya bali yaa po ke n tiendi laa bonla. 25 Jan n den batisi bi niba yeni, o den baa li bali tanpoli po bi, bi nisaaliba kane? Bi den juogi bi siiga ki yedi: Ti ya yedi ke o den baa li tanpoli po, o baa yedi ti: Be yaa po ke yii den daani o maama? 26 Ti yaa yedi: Bi nisaaliba yaa kane, ti jie ku niligu, kelima bikuli nua ke Jan den tie sawalipualo. 27 Lani yaa po bi den goa ki yedi Jesu: Tii bani ba. O den yedi ba: N moko kan waani yi yaa bali yaa po ke n tiendi laa bonla. 28 Yi tama be? O joa den pia bijaba lie. O den yedi o bijakpelo: N bijua, gedi ki ban soani dinla n duven tiidi kuanu nni. 29 O den goa ki yedi o baa: mii caa. Ama lan den yen waamu o den lebidi o yama ki gedi. 30 Laa joa den yedi o bijalielo mo yeni. Wani mo den goa ki yedi o: N Daano n baa gedie. Ama waa den gedi. 31 O leepo n tieni o baa n bua yaala? Bi den goa ki yedi o: O bonkpelo te. Lane Jesu den

yedi ba: N waani yi i moamoani, bi lubigaaba mani min yini yaaba ke n hanbi mi jiema ki leni a poconcona baa kua yi liiga U Tieu diema gbeni, ki kodi n ne leni n yanwubiditi ki hanbi nni. **32** Kelima Jan den cua yikani ki wangi yi mi ki gbeni. Ban ji cua mi potaajiema po ne. **5** Ama teginma sanu maama, ama yii den tuo ki hoadi wan den yini yaaba yeni den fali o yiinu, ki fii o maama. Bi lubigaaba leni a poconcona den ki gedi bi kaani, one n gedi o kuanu po, one tuo o maama, ama yinba n den la lani, yii den mo o kpenu, **6** yaaba n sieni mo den cuo o yuandi ki lebidi yi yama ki daani o maama. **33** naacenba ki fiagi ba ki kpa ba. **7** O bado pali Go cengi mani kpanjatoama. O diedaano den ye den beni boncianla ke o soani o toatieba ke bi ki hu o duven tiidi kuanu. O den kpa li nagili kpa laa nikpaba kuli ki sia bi dogu. **8** Lanwani ki lindi u, ki gbini ku buogu ku tangu po ban o den yedi naacentoaba: Mi potaajiema hanbi baa hanbidi duven naankani. Ki go paani li ki gbeni, ama min den yini yaaba naa pundi pagili o duven tiidi siiga. Lani o den guuni o ki je ma. **9** yin gedi mani ya sani n pia bi niba kuanu bi koaguudiba, Ki fii ki gedi u dogu. **34** boncianla nni ki yini yin la yaaba kuli ban cua Li bonluonkaala n den beni ya yogunu, o den mi potaajiema po. **10** bi naacenba yeni den kua i soani o naacenba bi koaguudiba kani ke ban sani nni ki taani ban laa yaaba kuli, bi nibiadiba gaa o kuanu bonluonkaala. **35** Bi koaguudiba leni bi nihanba kuli, yeni mi potaajiema dieli den cuo o naacenba ki pua yendo ki kpa one, ki den gbie bi niba. **11** O bado n den kua ke o baa lugidi o taalo mo a tana. **36** O koadaano yeni go la yaaba n cua o yiini, o den la niyendo ke waa den soani naacentoaba, yaaba n yaba ki cie bi la mi potaajiema ya tiadi. **12** O den yedi o: N kpiaba. Bi koaguudiba den soani bani mo nani danli, a tiani lede ki kua ne kaa la mi potaajiema ban den soani bi kpiaba maama. **37** Lani o den ya tiadi? O joa yeni naa den baa ki guani o yuandi ki soani o bijua bikani ki yedi: Bi baa liba kuli. **13** O bado den yedi naacenba: Loli fangi n bijua wani. **38** Ama bi koaguudiba n mani o taana leni o buadi ki lu o niinnpo li den la o bijua, bi den yedi biyaba: One n tie o biigili nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye faajielo. Cedi tin kpa mani ki diedi o faali. **39** naankani. **14** Jesu den juodi ki yedi: Ban yini Lani bi den cuo o ki ñani o u kuanu puoli po ki yaaba yaba, ma ban gandi yaaba wa. **15** Lanwani kpa o. **40** Yeni o koadaano ya ti cua daa, o baa Falisieninba den fii ki foagidi ki ban juogi ban soani laa koaguudiba lede? **41** Bi den goa ki yedi baa tieni maama ki dia Jesu ku madiagu ki cuo o: O baa bolini laa nibiadiba ya bolinma n bia, o. **16** Bi den soani o kani bi hoadikaaba leni o ki go guuni o kuanu nitoaba, yaaba n baa tendi bado Elodo ya buakaaba ke bi yedi o: Canba, ti o kuanu bonluonkaala li yogunu ya pundi. **42** bani ke a tie moamoandaano, ki bangi bi niba U Jesu den yedi ba: Naani yi daa cogi i Diani nni Tieu sanhoadima leni i moamoani, haa jie oba ya maama n tie na? Bi tanmaaba n den yie ki kuli, haa gagidi kelima bi niba n nua ke o tie luni ya tanli tua li tanpuuli tanjigi. Likuli ñani o maama po. **17** Lani yaa po waani ti amo n sua Diedokani, li tie bonlidikaala ti nuni po. **43** Lani yaala. Naani li pia u sanu tin pa Loma badiciamo yuua po n waani yi, bi baa ga yikani U Tieu Sesa li lubili bi, bi laa pia? **18** Jesu den bani bi diema, ki teni ya nibuolu n baa baadi mipo li nunfanbiadibu ki goa ki buali ba: Yinba pala lie bonluonkaala. **44** Yua n baa laa tanli po kuli baa danba ne, be n teni ke yi dia nni ku madiagu kuakua, lin baa yua yaa po mo baa tua wagima. yeni? **19** Min la yin baa pa yaa ligi li lubili yeni? **45** Bi kopadianiba yudanba leni Falisieninba n Bi den teni o li kujapienli. **20** O den buali ba: den gbadji Jesu n puapua yaa kpanjama, bi den Hme yaa nannanli leni hme yaa diani nne? **21** bandi ke o maadi leni bane. **46** Baa ke bi den Bi den goa ki yedi o: Sesa yaali yo. Lani o den moandi ki baa cuo o, bi den jie ku niligu kelima yedi ba: Lanwani, pa mani Sesa, yaala n tie Sesa yaala, ki pa U Tieu mo, yaala n tie U Tieu yaa yaala. **22** Ban den gbadji o maguankaama, li pakili den cuo ba ke bi den fii ki ñani o kani ki ban caa. **23** Landaali goga, Sadusieninba, yaaba n tua ke bi tinkpiba fiima ki ye, bi tianba den cua Jesu kani ki buali o i naa buali: **24** Canba, Musa den yedi: O nilo ya kpe kaa pia biga, o waalo n taa o kpepuoli ki baa o ciamo po u

22 Jesu go den pua ba mi kpanjama ki yedi:

2 Tanpoli diema baa tie nani yaa bado n den hanbi o bijua potaajiema. **3** O den soani o naacenba ban yini wan den yini yaaba laa potaajiema po, ama bi den yie baa cua. **4** O go den soani naacentoaba ki yedi: Yin waani

buolu. **25** To, ti siiga nni jaba lele den ye ki taa Ama yin da tuuni ki togidi bi bontienkaala, baayendo. O bonkpelo den taa o pua ki kpe. kelima bi maadi ki naa tiendi. **4** Bi luo a Wan ki den baa buolu yeni, o waalo den taa o tugikpiaga ki tungi bi niba ki naa bua ki sii baa kpepuoli. **26** Wani o bonlielo yeni moko den kpe leni bi nubili. **5** Bi tiendi bi bontienkaala kuli kaa baa buolu, ke o bontaalo moko taa laa pua ke bi niba n la. Yeni yaa po yo ke bi yabindi bi ke li tientieni yeni ki yaa caa hali o bonleeloo. bonyiliakaala, ki go foagidi bi liadicuadi. **6** Bi ya **27** Bikuli n den kpekpe, o pua mo den yuandi ki gedi mi jecianma kani bi lingi ki kali yaa kaani kpe. **28** Lanwani, bi tinkpiba fiima yogunu, bani n gagidi, ki go bua ki ya ka i niciankali-kaani li bonba lele yeni siiga, o pua yeni nan baa tie balimaama bangima diena nni. **7** Bi bua bi niba hme yaa yua yo? Kelima bi niinni yendo yendo n ya fuondi ki kpiagidi ba mu daamu nni, ki kuli den taa o ke o tua o pua. **29** Jesu den goa ki go yaa yi ba canba. **8** Ama yinba, yin da cedi yedi ba: Yi tudi kelima yii bani i Diani, yii bani ban ya yi yi: Canba. Kelima yendo bebe n tie yi U Tieu paaciamu mo. **30** Kelima bi tinkpiba canba, yikuli mo tie kpiiba leni yaba. **9** Yin da fiima yogunu, bi jaba kan go taa puoba, puoba yini oba ki tinga nni yi baa, kelima yendo bebe mo kan go kuni jaba, bi baa tie nani malekinba n tie yi Baa, wani yua n ye tanpoli. **10** Yin da yeni tanpoli po. **31** Yaala n tie bi tinkpiba fiima cedi ban yaa yi yi: Cabaanciamo, kelima yendo yaa maama fuuli po mo, naani yii cogi U Tieu bebe n tie yi cabaanciamo, lani n tie U Tieu n yedi yaala ne: **32** N tie Abalahama Tieu, n Gandi Yua. **11** Yi siiga nni yua n tugi li yuli Isaaka Tieu leni Jakobo Tieu? To, U Tieu baa tie yi naacemo. **12** Yua n fiini o yuli kuli, U mo naa tie a kpierma Tieu ka, o tie yaaba n Tieu baa jiini o, yua n jiini o yuli mo kuli, U fo yaa Tieu yo. **33** Ku niligu den gbadji Jesu Tieu baa fiini o. **13** Fala baa ye leni yi, yinba li bangima ke li paki ba. **34** Falisieninba n den balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie gbadji ke Jesu mubini Sadusieninba ñoana, bi danba, kelima yi luoni tanpoli diema kuama den taani o kani. **35** Bi siiga nni yendo yua n nitoaba po. yii kua yiba, yaaba n bua ki kua mo, tie li balimaama bangikaciamo den buali o ki yi kan cedi ban kua. **14** Fala baa ye leni yi, yinba bua ki dia ku madiagu ki yedi o: **36** Canba, li li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala balimaama nni mile n cie? **37** Jesu den goa ki lie danba, kelima yi fieni a kpepuona diema yedi o: Han bua o Diedo a Tieu leni a pali kuli, ki nan jaandi i jaandifoagi ki kpali ke yi tie leni a miali kuli, li **38** balimaama nni mine n cie jajaandimoana. Li tie lani yaa po, yi yaa buudi ki tie li mayuli. **39** Yaama n hua ma mo ki naani cuonu baa bia ki cie. **15** Fala baa ye leni yi, leni ma tie mine: Han yaa bua a nisaalilielo nani yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba han bua a yuli maama yeni. **40** Li balimaama leni bi sawapuuba maama kuli maa laa maliedima gaandi ki tinga ki bua ki ban baa baa niyendo po yo. **41** Falisieniniba n den taani, Jesu den wan tua yi hoadikoa. Ama o ya tua yi hoadikoa buali ba: **42** Yi tama be yo U Tieu n Gandi Yua yeni, yi yen teni wan tua ku fantanbuogu yua ki po? Bi den goa ki yedi o: O tie Dafidi bijua. **43** yaa ji bia ki cie yi taalima lie. (**Geenna g1067**) **16** Jesu den yedi ba: Li yaa tie yeni, li nan ga lede Fala baa ye leni yi, a gobidika-juama na, yinba ke mi Fuoma den teni ke Dafidi maadi o maama yaaba n yedi: Yua n poli leni U Tieu diegu, li ki yini o o Diedo, wan den yedi: **44** O Diedo den kan cuo o, ama yua n poli leni U Tieu diegu yedi n Diedo: Kali n jienu po hali min baa gul a nni yaa wula, li baa cuo o. Bi yanluodanba leni yibalinba han hmaa ba. **45** Dafidi oba yini o o a juama ne, li leepo n cie liyali, wula yeni bi Diedo, li nan go ga lede ke o tie Dafidi bijua? **46** U Tieu diegu nni yaa wula, li baa cuo o. **17** oba kuli ki den fidji ki guani Jesu baa mayenma. Bi yanluodanba leni a juama ne, li leepo n cie liyali, wula yeni bi U Tieu diegu yaala n gagidi ki hanbi laa wula yo? **18** Yi go yedi ke o nilo ya poli leni li padibinbinli, li kan cuo o, ama yua n poli yaa padili n ye li padibinbinli po, li baa cuo o. **19** Yinba, a juama ne, li leepo n cie li yali, li padili yeni bi li padibinbinli yaali n gagidi ki hanbi li padile? **20** Yua n poli leni li padibinbinli poli leni lini, leni yaala n maa lipo kuli. **21** Yua

23 Li yaa puoli Jesu den maadi leni ku niligu leni o hoadikaaba ki yedi: **2** Li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pia li bali ki bangi Musa n den soagini yaa balimaama. **3** Lanwani yin yaa tuodi ki tiendi ban yedi yi yaala kuli.

n poli leni U Tieu diegu poli leni lini, leni siiga yeni kuli baa jiidi yi yaa yula po. **36** N wani U Tieu yua n ye li niinni. **22** Yua n poli kadi ki waani yi ke lani kuli baa jiidi moala leni tanpoli, poli leni U Tieu bali kalikaanu niiba yula. **37** Jelusalema, Jelusalema, fini yua n leni wani U Tieu yua n ka upo kuli. **23** Fala kpa bi sawalipuaba, ki lugidi U Tieu n tuuni baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni a kani yaaba a tana ki kpaani ba, taalima ha Falisieninba pala lie danba, kelima yi coadi yaa yo ke n den bua ki gobidi ki taani a bila nani kpinfiaadi n yi mendi leni anedi leni kumini o kooñua n yen hoagini o koobila o fiabi nni ki ñandi li dim, ama yi fali li balimaama nni maama, ama a naa den bua. **38** Lanwani bi baa yi yaala n pia mayuli ki cie, lani n tie ki ya tiendi a diegu diegbengu. **39** N waani yinba Jelusalema yaala n tiegi, ki ya gba mi nihima, ki ya go yaaba, yi kan go la nni hali yin baa ti maadi n tie nidugikaaba mo. Lani n tie yin bi pundi ki maama yaa yogunu ki yedi: U Tieu n seligi yua ya tiendi yaala, ki nan da cedi yaala n sieni n kpendi wani o Diedo yeli nni.

mo. 24 Yinba a gibidika-juama ne, yi gaadi ki ñandi ki siiga, ki nan nali ku yuoyuogu. **25** Fala baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi yen huudi ki tadiñokaaga leni ki tadtialiga puoli po, ke mu tugu nni nan gbie leni yin fenli yaala yi bonbuaka-biadila po. **26** Fini o Falisieni-juamo, kpa hanbi yaala n ye ki tadiñokaaga leni ki tadtialiga tugu nni, lanwani mu puoli po moko baa hani. **27** Fala baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi tie nani ban pendi yaa kakula ke a hani boncianla bi niiba nuni po, ama ke a tugu nni nan gbie a tinkpikpaba leni joagindi buoli kuli. **28** Yi moko tie yeni, bi niiba nuni po yi hani, ama yi pala nni gbie leni i boandi leni mi biadima. **29** Fala baa ye leni leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi maa bi sawalipuaba po yaa kakula n hani, **30** ki hanbidi bi nitieginkaaba mo yaa kakula, ki nan yedi: Ti ya den ye ti yaajanba n den ye yaa yogunu, ti kan den taani leni ba ki kpa bi sawapualiba ki wuli bi soama. **31** Yi tiendi yi yula po seedi ke yi tie yaaba n den kpa bi sawalipuaba. **32** Lanwani, suagi mani ki dudi yi yaajanba n den cili ki tiendi yaala. **33** Yinba, i we, u waalabibuolu ne, yi baa tieni lede ki sani ki faabi leni ku fantanbuogu cuonu? (**Geenna g1067**) **34** Li tie lani yaa po ke n tuuni yipo bi sawalipuaba, bi yanfodanba leni U Tieu laabaalihamo wangikaaba. Yi baa kpa bine, ki joani bine a dapoanpoana po, ki pua bine i baliji li balimaama bangima diena nni, ki yaa hoa ki wang'i bine fala ban kua ya dogu nni kuli, **35** ke yaaba n ki den pia tagili soama yaama n den wuli ki tinga nni kuli, ki cili o nitieginkoa Abela soama, ki pundi hali Belekia bijua Sakali yaa soama yin den kpa yua U Tieu diegu nni u kaangagidihamu leni li padibinbinli

24 caa, o hadikaaba den nagini ki baa waani o U Tieu diegu dieciama. **2** Jesu den yedi ba: Yi nua laa bonla kuli? N waani yi i moamoani, ke baa tanyenli kan sieni ki yaa maa li lieli po, ke a kuli naa padi ki baa. **3** Jesu n den ka Olife Tiidi juali po o hadikaaba den cua bani bi bebe ki ydi: Waani ti laa bonla n baa ti cua yaa yogunu, leni yaa sinankeeni n baa waani ti a cuama leni handuna juodima yogunu. (**aión g165**)

4 jesu den goa ki yedi ba: Fangi mani yi yula ke niloba n da boandi yi. **5** Kelima bi niiba boncianla baa ti cua n yeli nni ki yedi: Mini n tie U Tieu n Gandi Yua. Lani bi baa boandi bi niiba boncianla. **6** Yi baa gbadi ke bi maadi bu toabu maama, ki go gbadi ke bi maadi bu toabu laabaalo maama. Da yagi mani yi yama, kelima laa bonla baa cua tiladi. Ama li da kan tua mi juodima ka. **7** U nibuolu mo baa fii ki tuogi leni nibuoto, mi diema mo baa fii ki tuogi leni dietoama. Mi koncianma leni mi tindigibicianma baa tiendi i kaantiami. **8** Laa bonla kuli da tie nani u maditugikoanu cilima bebe yene. **9** Laa yogunu bi baa yaa wang'i fala, ki kpaani yi. I nibuoli kuli baa nani yi kelima n yeli po. **10** Li baa tua li tingbalii bonla niiba boncianla po. Bi baa janbidi biyaba ki nani biyaba. **11** Bi sawalipua-faadanba baa fii boncianla, ki boandi bi niiba boncianla. **12** Mi biadima n baa pugini maama po, niiba boncianla buama baa wadi. **13** Ama yaaba n juuri hali mi juodima baa tindi. **14** U Tieu diema laabaalihamo ne da baa kpa pundi handuna kuli nni, ki tua seedi i nibuoli kuli po. Lani ya pendi mi juodima baa cua. **15** Lanwani yi ta li ke yaa cagindi n baa wudi bi niiba gbani ye u kaangagidihamu nni, o sawalipualo Danieli n den maadi yaadi ya maama yua n cogi n kpaagi bonhanla. **16** Laa yogunu yaaba n baa ye Jude nni n sani ki gedi a juana po. **17** Yua n

ye o doangu yuli po, n da jiidi ki kua deenni bi jaba, hali Nowe n den ti kua ku ñinbiagu nni ki baa taa yaa tiadi n ye lienni. **18** Yua n ye o yaa daali. **19** Baa den faami liba kuli po hali ki kuanu po mo n da lebidi ki guani o denpo ki tabolinkaaga n den ti cua ki koadi bikuli. Li go baan taa o tiayiekaadi. **20** Fala baa ye leni yaa baa tie yene o Joa Bijua cuama yogunu. **21** Laa puoba n punbi, leni yaaba n da haandi la dana yogunu niba lie baa ye u kuanu nni, bi baa taa nni. **22** Mia mani U Tieno ke yi nuama n da tua yendi ki ha yendo, **23** puoba lie baa naani li ku fawaagu yogunu, yaaka mi fuodima daali. **24** naali nni, bi baa taa yendo ki ha o lielo. **25** Lani Kelima fala baa yabidi laa yogunu hali maama yaa po yin yaa gu mani, kelima yii bani yi Diedo ke o buolu daa tieni ki cili handuna cilima ki n baa cua yaa daali. **26** Yin bandi bonhanla ke pundi hali moala. O buolu kan go tieni mo. **27** U o diedaano ya bi bani o sugido n baa cua ku Tieno yaa bi wadi laa dana nisaaloba kuli kan bi ñiagu yaa yogunu, o baa gu ki kan cedi wan tindi, ama kelima wan gandi yaaba po, o baa cibi o dieli. **28** Yeni, yi moko n bogini ki yaa wadi laa dana. **29** Laa yogunu nili ya yedi yi: gu, kelima o Joa Bijua baa cua yin ki daani o U Tieno n Gandi Yua ye ne, yaaka: O ye nepo, yaa yogunu. **30** Hme n tie yaa naacendugikoa yin da daani o maama. **31** Kelima o tuonanda n pia mi yanfuoma, ke o canba guuni o o ke yaaba n yedi ke bi tie U Tieno n gand yaaba wan yaa tendi ba mi jiema li yogunu ya pundi? leni bi sawalipua-faadanba baa fii ki ya tiendi **32** Li pamanli ye leni laa naacemo, o canba ya sinankeenciami leni li bonlidinkaala, hali ke kopeni ki sua ke o tiendi yeni. **33** N yedi yi i bi yaa bi baa fidi bi baa boandi baa U Tieno n moamoani, o canba baa guuni o o piama kuli. gandi yaaba moko. **34** N tuodi ki waani yi laa **35** Ama o ya tie naacenbiado ki yedi o pali nni: bonla. **36** Lanwani, bi ya ti yedi yi: O ye li fuali N canba waagi mi kpenma. **37** Ki cili ki poa o nni, yin da gedi. Bi ya ti yedi yi: O wuo a diena naacenlieba, ki di ki go ñu leni a dañogaada, **38** nni, yin da daani. **39** Kelima nani mi tañigima laa naacemo canba baa kopeni wan ki daani o n yen ña puoli ki yendi ki poandi ki gedii hali yaa daali leni wan ki faami yaa yogunu. **40** O nintuali maama, o Joa Bijua cuama baa tua baa teni ban pua o hali ki poagili o, ki gedini o yene. **41** Li bonkpienla n ye naani kuli, i kaabi ki ban taani leni pala lie danba a bubula leni mi baa taani lankane. **42** Laa dana fala ya pendi ñincegima n baa ye naankani.

yaa yogunu, ki yenga baa biigi, o hmaalo mo kan go yendi, a hmabilaa baa ña tanpoli ki baali, tanpoli paaciami mo baa digibi. **43** Lani, o Joa Bijua sinankeeni baa doagidi tanpoli, handuna nibuoli kuli baa buudi. Bi baa la ke o Joa Bijua ye ti tawadi nni ki kpendi leni u paaciamu leni ti kpiagiciandi. **44** O baa soani o malekinba leni kakaci ban yaa piebi ki taani U Tieno n gandi yaaba handuna kaannaadi kuli nni, ki cili nepo ya bianu ki yaa caa hali upoyu. **45** Bandi mani bu kankanbu kpanjama n bangi yaala. Bu beni ya faadi ki cili ki bundi, yi bani ke ku siegu nagini. **46** Li go tie yeni, yi ya ti laa bonla kuli, yin bandi ke o Joa Bijua nagini, ki ye bu buliñoabu kani **47** N waani yi i moamoani, ke mi naa nifiima kuli kan pendi ke laa bonla kuli ki tieni. **48** Tanpoli leni ki tinga kuli baa pendi, ama n maama kan pendi hali abada. **49** Oba kuli ki bani laa bonla n baa ti cua yaa daali leni yaa yogunu, baa tanpoli malekinba ki bani, baa Bijua, kali Baa bebe. **50** Lan den tie maama Nowe yogunu, li go baa tie yeni o Joa Bijua cuama yogunu. **51** Hali ki tabolinkaaga n daa den cua, bi nisaaliba den di ki go ñu, ki taani bi puoba, ki puuni bi bisiaba

25 Lani yaa po tanpoli diema baa tie nani powondiana piiga yaa baa n den taa bi fidisanmu ki caa ki baan tuogi o pocaancalo. **26** Bi siiga nni bomba muu den tie yanpiidanba, bi muu mo n yaa tie yanfodanba. **27** Bi yanpiidanba n den taa bi fidisanmu, baa den taa kpama ki kubi. **28** Ama bi yanfodanba wani den taa bi fidisanmu ki go kubi mi kpama bi sanbuomu nni. **29** o pocaancalo n den waagi mi cuama, mi guama den cuo bikuli ke bi guoni. **30** Ku yagisiigu o nilo den kpaani ki yedi: o pocaancalo kpendi na, gedi mani ki ban tuogi o. **31** Lane o powandiana yeni kuli den fundi ki hanbi b i fidisanmu. **32** bi yanpiidanba den yedi bi yanfodanba: Pa ti mani yi kpama waamu, kelima ti fidisanmu bua ki gbindi. **33** Bi yanfodanba den goa ki yedi ba: Li fidi ke mi kan dagidi tinba leni yinba kuli, gedi mani yaaba n kuadi po ki ban da yi yula po. **34** Ban den caa yaa yogunu ki baan da, o pocaancalo den pundi. Yaa powandiana n bogini den yegi leni o ki kua mi pocaajiema kani. Bu buliñoabu den luoni. **35** Lan den pugini waamu, yaa powandiana n

sieni den pundi ki yedi: Canba, canba, luodi baa kali o balikaanu yu n pia ti kpiagidi po. **32** I tipo. **12** Ama o den goa ki yedi ba: N waani nibuoli kuli baa taani o nintualu. O paadi bine yi i moamoani, mii bani yi. **13** Lanwani Jesu leni biyaba nani o yankpaalo n paadi i pe leni i den juodi ki yedi: Lani yaa po yin yaa gu mani, huabi maama. **33** Ki sieni i pe o jienu, i huabi kelima yii bani li daali, yii go bani li yogunu mo. mo o ganu. **34** Lane o bado baa yedi yaaba n **14** Li go baa tie nani ya joa n den caa u dogu ki ye o jienu: Cua mani ne, yinba n Baa n seligi yini o naacenga ki guuni ba o piama. **15** O den yaaba, ga mani wan den hanbi yipo ya diema teni yendo talininba muu, o lielo talininba lie, o hali handuna cilima. **35** Kelima mi koma den taalo mo talini yendo, ki huadi yua kuli n baa cuo nni ke yi puni nni ke n dini, u ŋuŋuuulu fidi maama. Li yaa puoli o den fii ki gedi. **16** Yaa den cuo nni ke yi puni nni ke n ŋuni, n den naacemo n den ga talininba muu den fii ki ban tie caano ke yi ga n cangu, **36** n den ye mubili tieni u kpendedu, ki baa talininba muu ki pugini. ke yi yieni nni, n den yia ke yi cua ki la nni, **17** Yua n den ga talininba lie moko den tieni n den ye li kadidieli nni ke yi cua ki fuondi yeni, ki mo baa talininba lie ki pugini. **18** Yua nni. **37** Bi nitieginkaaba baa goa ki yedi o: Canba, mo n den ga talini yendo bebe yeni den gedi ti den la ha be yogune ke mi koma pia ha ke ki ban gbini ku buogu ki tinga nni ki wuoni ti puni a ke a dini? U ŋuŋuuulu den pia ha be o canba ligi. **19** Lan den waagi boncianla, bi yogune ke ti puni a ke a ŋuni? **38** Ti den la ha be naacenga yeni canba den ti kpeni ki yini ba, yogune ke a tie caano ke ti ga a cangu? A den ban waani o ban kubi opo yaa ligi maama fuuli. ye mubili be yogune ke ti yieni a? **39** Ti den la **20** Yua n den ga talininba muu yeni den cua ha be yogune ke a yia, bi ke a ye li kadidieli nni, leni wan den baa yaa talininmuudiba yeni ki ke ti cua ki fuondi a? **40** Lani o bado baa goa ki yedi: Canba, a den teni nni talininba muu, diidi, yedi ba: N waani yi i moamoani, yaa yogunu n go baa bi muu ki pugini. **21** O canba den ke yi den tieni la n kpiiba ne siiga baa yua ya yedi o: Li hani, n naacendugikoa, a teni ke n kpiagidi n wa ki cie po, yi den tieni la n yaa dugi apo li bonwaala po, n baa teni han diedi po yo. **41** Li yaa puoli o baa yedi yaaba n ye o boncianla. Cua ki taani ki mangi a pali leni nni. **22** Yua n den ga talininba lie den cua ki yedi: gedi mani yaa fantanbuogu n ki pia gbindima Canba, a den teni nni talininba lie, diidi, n go po, ban den gbin ku tuatabigu yudaano leni o baa bi lie ki pugini. **23** O canba den yedi o: Li yaa malekinba yaa po. (*aiōnios g166*) **42** Kelima mi hani, n naacendugikoa, a teni ke n dugi apo li koma den cuo nni ke yii puni nni ke n dini, u bonwaala po, n baa teni han diedi boncianla. ŋuŋuuulu den cuo nni ke yii puni nni ke n ŋuni, Cua ki taani ki mangi a pali leni nni. **24** Yua n **43** n den tie caano ke yii ga n cangu, n den ye den ga talini yendo bebe mo den yuandi ki cua mubili ke yii yieni nni, n den yia ki go ye li ki yedi: Canba, n den bani ke a pia ki mabinga, kadidieli nni ke yii cua ki la nni. **44** Bani moko ki yendi han kaa buli naani, ki wodi han kaa baa goa ki yedi: Ti den la ha be yogune ke mi lendi naani. **25** Lane ke ti jawaandi den cuo nni, koma pia ha, bi ke u ŋuŋuuulu pia ha, bi ke a ke n gedi ki ban wuoni a ligi ki tinga nni. Ga tie caano, bi ke a ye mubili, bi ke a yia, bi ke han die yaala. **26** O canba den goa ki yedi o: O a ye li kadidieli nni, ke tii cua ki todi a? **45** O naacenbiado leni o kpadijedaano ne, a den bani baa goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yaa ke n yendi min kaa buli naani, ki wodi min kaa yogunu ke yii den todi yaaba n tie ne siiga baa lendi naani, **27** li den baa hani han bili n ligi ku yua yaa kpigidi n wa ki cie, yii den todi mine. ligidieg nni, lani, n kpenma yogunu, n bi baa **46** Bi baa gedi ya fala n ki pia juodima kani, ama ga min die yaala leni ti ŋuadi. **28** Ga mani o kani o talini yendo yeni, ki teni yua n pia talininba piiga. **29** Kelima bi baa pa ki pugini yua n pia kuli o piama n yaa yaba. Ama yua n kaa pia wani, bi baa ga o kani baa wan pia yaala. **30** Lu mani yaa naacemo n tie fanma yeni niimpo li biigili nni, a bubula leni mi ŋincegima n baa ye naankani. **31** O Joa Bijua ya cua o kpiagidi nni yaa yogunu, ki yegi leni o malekinba kuli, o

26 Jesu n den maadimaadi laa maama kuli ki gbeni, o den yedi o hoadaikaaba: **2** Yi bani ke mi pendima jaanma sieni dana lie, ke bi baa janbi o Joa Bijua ki teni ban cuo o ki joani o li dapoanpoanli po. **3** Laa yogunu bi kopadicianba yudanba leni Jufinba nikpeliba den taani bi

kopadicianba bado yua n yi kayifa luolu nni. 4 mani ki hmani, line tie n gbannandi. 27 Lan Bi den jagi ki baa cuo Jesu leni bu nunfanbu pendi o den taa ki tadiñokaaga, wan den tuondi ki teni ban kpa o. 5 Ama bi den yedi: Lan da U Tieu, o den teni ba ki yedi: Yikuli n ño mani, tieni mi jaanma dana nni ke ku fuugu n da ti 28 kelima line n tie n soama, o hantaadipaano fii bi niba siiga. 6 Jesu den ye Betani o kpaado ya soama yaama n baa wuli yaa niba n yaba po Simono deni. 7 Wan den ka u saajekaanu kani ke ban baa bi tuonbiadi sugili. 29 N waani yi ki di, o pua den cua o kani ki kubi yaa tiagu n ke moala liiga n kan go ño duven yua n tie ne tie alibati tanli, ke li gbie leni ya tulale n pia hali min go baa ti taani leni yi n Baa diema nni duncianga. O den wuli tulale yeni Jesu yuli po. ki ñio o bonpaano yaa daali. 30 Ban den yiini 8 Bi hoadikaaba n den la lani, bi pala den beni pisominba, bi den ñani ki gedi Olife Tiidi juali ke bi yedi: Be yaa po ke o biani yaa tulale n po. 31 Lani Jesu den yedi ba: Dinla ñiagu n baa tie na? 9 Bi bi baa fidi ki kuadi laa tulale yaa tua yikuli po tingbali bonla. Kelima li diani: N dunga n yaba, ki taa li ligi ki pa a luoda. 10 Jesu baa pua o yankpaalo wan kpe, u pekulu mo den bani ban maadi yaala ki yedi ba: Be n teni baa yadi. 32 Ama n ya ti fii bi tinkpiba siiga, n ke yi yagini o pua yeni yama? Wan tieni npo baa ga yi liiga ki gedi Galile. 33 Pieli den goa yaala ne hani. 11 A luoda ye leni yi yogunu kuli, ki yedi o: Baa yaala n baa tieni a ya baa tua ama mini wani kan yaa ye leni yi yogunu kuli. tingbali bonla yaaba n sieni po, mini wani ka. 12 Wan wuli laa tulale n gbannandi po yeni, o 34 Jesu den yedi o: N waani a i moamoani ke tieni la ki bogini nni mi piinma po. 13 N waani dinla ñiagu ne liga, hali ke ku kootongu daa yi i moamoani, ban baa waani o laabaalihamo buudi, a baa nia taalima taa ke haa bani nni. handuna nni naankani kuli, bi baa tiandi ki togidi 35 Pieli den yedi o: Baa li ya tie tiladi ke min o pua ne n tieni yaala. 14 Li yaa puoli bi piiga n taani ki kpe leni a, n kan nia ke mii bani a. Bi niliediba siiga yendo, ke bi yi o Judasa Isikslioti, hoadikaaba kuli den yedi yeni. 36 Lani, Jesu den gedi bi kopadicianba yudanba kani ki yedi: den yegi leni o hoadikaaba ki pundi ban yi yaa 15 Yi baa pa nni be min janbi o yipo? Bi den su kaanu Jetesamene. 37 O den yedi ba: Kali mani o kujapiena piitaa. 16 Ki cili lanyogunu o den nakanba min suagi liiga ki ban jaandi. 38 O den lingi wan baa baa yaa folu ki janbi Jesu ki teni taa Pieli leni Sebede bijalediba ke bi yegi leni ba. 17 Ya dupen n ki pia daliyal jaanma cilidaali, o. Li paboanli leni ti yanyagiciandi den cili ki bi hoadikaaba den nagini Jesu kani ki yedi o: cuo o. O den yedi ba: Li paboanli cuo nni hali ke A bua tin gedi lepo ki ban hanbi mi pendima li naani ke n baa kpe yeni. Sedi mani ne ki yaa jaanniema? 18 O den goa ki yedi: Kua mani u ji leni nni. 39 Lani, o den suagi liiga waamu ki dogu nni hme hme deni ki yedi o: Canba yedi baa ki labini ki jaandi ki tua: N Baa, li ya baa daa: N yogunu nagini, baa jaani mi pendima tuo, han cedi yaa tadiñokaaga n gbie leni fala jaanma leni n hoadikaaba a yaa dene. 19 Bi ne n lagidi ki ha nni. De lan da tua mini ka n hoadikaaba den tieni Jesu n yedi ba yaala, ki bua maama, kali fini n bua maama. 40 O den hanbi mi pendima jaanniema. 20 Ku juagu n den guani o hoadikaaba kani ki sua ke bi goagoa, ke baa, o den ka u saajekaanu kani leni bi piiga o yedi Pieli: Yii fidi ki jiidi leni nni baa waamu n niliediba. 21 Ban den di yaa yogunu o den yo? 41 Yaa gu mani ki jaandi ke yin da ti kua yedi: N waani yi i moamoani, yi siiga nni yendo mi tulimma nni. Li pali bua, ama tigbannandi baa janbi nni. 22 Bi pala den biidi boncianla ke nan tadi. 42 O go den piadi mi liema ki jaandi ki yendo yendo yedi o: N Daano, li tie mini yoo? yedi: N Baa, li ya tie ke a kan ñani n kani yaa 23 O den goa ki yedi: Yua n taani ki tuuni leni tadiñokaaga n gbie leni fala ne kali min ño, a nni ku saatagu nni n baa janbi nni. 24 O Joa yanbuama n tieni. 43 O go den guani bikani ki Bijua caa nani lan diani ki bili opo maama. Ama sua ke bi goagoa, kelima mi guama den gbadifala baa ye leni yaa nilo n baa janbi o Joa Bijua. ba. 44 O go den ha ba ki piadi ki go jaandi mi Li den baa tu laa joa po bi yaa den mali o. 25 tataama, ki go togidi o makpiama. 45 Lani, o den Judasa, yua n den baa janbi o yeni den yedi: guani o hoadikaaba kani ki tedi ba: Yi baa goa ki Canba, li tie mini yoo? Jesu den goa ki yedi o: fuo yoo Diidi, u yogunu pundi ke bi baa janbi o Fini n yedi yeni. 26 Ban den di ya yogunu, Jesu Joa Bijua ki teni o ti tuonbiadi danba nuu nni. 46 den taa dupen, wan den mia U Tieu seli, o den fii mani tin gedi. Diidi mani, yua n baa janbi nni cabidicabidi ki teni bi hoadikaaba ki yedi: Ga n kpendi yeni. 47 Jesu n da den maadi, Judasa,

yua n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo, ñani lankani ki kpendi ti tawadi nni. **65** Lani bi den pundi o kani. Bi kopadicianba yudanba leni kopadicianba bado pali den beni ke o cuo wani Jufinba nikpeliba den soani yaa niligu n yaba ke oba ya tiadi ki padi ki yedi: O sugi U Tieu. Ti bi kukubi mu jugisiemu leni i gbiami ki yegi go bua seedinba ki tieni be? Moala yi gbadi ke o leni o. **48** Wani o jajanbido yeni den tuodi ki sugi U Tieu. **66** Yi jagi be? Bi den goa ki yedi o: waani ku niligu yaa maalima n tie na ki yedi: Li pundi wan kpe. **67** Lani bi den sii ti ñinsandi Min baa gobini yua yeni, wani n yeni, yin cuo o o nunga nni, ki kudi o a nikula. Bi tianba den mani. **49** Lanyogunu liga Judasa den nagini Jesu pabini o, **68** ki yedi: Fini U Tieu n Gandi Yua, kani ki yedi o: Canba, n juadi a, ki gobini o. **50** hme pua ha? Bandi o. **69** Pieli den kaa u lowaalu Jesu den yedi: N danli, tieni han cua ki baa tieni nni. Jafanyendo yua n tuuni laa diegu nni den yaala. Lani bi niba yeni den nagini ki bibi Jesu nagini o ki yedi: A moko den ye leni Jesu, Galile ki cuo o. **51** Yaaba n den ye leni Jesu siiga yendo yua. **70** O den nia bikuli nintuali ki yedi: Mii bani den tandi o nuu ki nudi o jugisiega, ki pedi ki han bagi yaala. **71** O den gedi bu buliñoajabu joandi bi kopadicianba bado naacemo tubili. **52** kani ke jafantoa laa o, ki yedi yaaba n ye likani: Jesu den yedi o: Goa ki huuni a jugisiega, kelima One moko den ye leni Nasaleti yua Jesu. **72** O go yua n baa taa jugisiega ki bolini kuli, jugisiega n den nia mi liema ki poli ki yedi ke waa bani laa baa bolini o. **53** Naani a tama ke mii pia sanu joa. **73** Lan yen waamu yaaba n ye likani den ki mia n Baa moalamoala bi? O baa pa nni ya nagini ki yedi Pieli: Moamoani lige, a moko tie malekinba n yaba ki cie piiga n toagola lie. **54** bi jaba yeni siiga yua, kelima han maadi maama Ama n ya mia yeni, yaala n diani i diani nni doagidi han tie naanpo yua. **74** Lani Pieli den ki yedi ke yaala n tie na kuli baa tieni tiladi, nia leni ti solindi leni a pola: Mii bani laa joa. li baa tua lede? **55** Laa yogunu Jesu den yedi Lanyogunu ku kootongu den buudi. **75** Pieli ji ku niligu: Yi cua ku kukubi mu jugisiemu leni i tiadi Jesu n bi yedi o yaala: Hali ke ku kootongu gbiami nani yi lingi o sanjalo yeni ki baa cuo daa buudi, a baa nia taalima taa ke haa bani nni. N den ka U Tieu diegu nni daali kuli, ki nni. O den ñani ki ban buudi leni li paboanli. bangi U Tieu maama, ama yii den cuo nni. **56**

Line kuli tieni ke bi sawalipuuba n den diani yaala n tieni ki dudi: Lani, bi hoadikaaba kuli den ha o ki sani. **57** Yaanba n den cuo Jesu den gedini o bi kopadicianba bado Kayifa kani, li balimaama bangikaaba leni biu nikpeliba n den tuodi ki taani naankani. **58** Pieli den hoa Jesu foagima hali ki ban pundi bi kopadicianba bado deni. O den kua u lowaalu nni ki kali leni U Tieu diegu jiidikaaba, ki baa la lan baa juodimaama. **59** Bi kopadicianba yudanba leni bi cancannikpeliba kuli den lingi Jesu po mi seedifaama, yaama n baa pa ba u sanu ban cuo o. **60** Baa den baa, baa ke bi seedituofadanba den tieni li kani boncianla. Seedituofadanba lie den ti nagini ki yedi: **61** One yedi: N baa fidí ki mudi U Tieu diegu ki go maa gu dana taa siiga. **62** Bi kopadicianba bado den fii ki yedi o: A kan guani maamaba kuli? Yaa niba n ye ne tiendi po bee seedo na? **63** Jesu den hmini suoo. Bi kopadicianba bado den yedi: Hali U Tieu yua n fo po, waani ti a ya tie U Tieu n Gandi Yua, U Tieu Bijua. **64** Jesu den goa ki yedi o: Fini n yedi yeni. N go waani yikuli ke moala liiga, yi baa ti la o Joa Bijua ke o ka u Paaciamu kuli Daano jienu po, ki go la o ke

27 Ku tisoanpanpangu, bi kopadicianba yudanba leni Jufinba nikpeliba kuli den taani ki juogi ke bi baa teni ban kpa Jesu. **2** Bi den loli, ki gedini o ki ban teni o Pilata yua n den tie gufeneeli. **3** Jedasa, yua n den janbi Jesu n den la ke bi jia wani Jesu buudi ki kadi ke bi baa kpa o, o den mua ke o yaa bi janbi o, ki den taa a kujapien-piitaada ki gedini bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba kali ki yedi: N tieni ti tuonbiadi ki janbi yua n naa pia tagili. **4** Bi den goa ki yedi o: Lani mo nan hua tii? Li hua fine. **5** Judasa den luni i ligi yeni U Tieu diegu nni ki ñani ki gedi ki ban soadi o yuli. **6** Bi kopadicianba yudanba den gandigandi i ligi yeni ki yedi: Laa pundi laa ligi n kua U Tieu litiagu nni, kelima li tie mi soama yaa ligi. **7** Ban den juogi, bi den taa laa ligi ki da o maado kuanu, ke u tua bi canba kupiakaanu. **8** Lani yaa po ke bi yi laa kuanu mi soawulima kuanu hali dinla. **9** Lani, o sawalipualo Jelemi n den maadi ya maama den tieni: Bi den taa kujapiena piitaa, Isalele yaaba n den biigi ki sua ke o dunga pundi maama. **10** Bi den taa yi ki da o maado kuanu, Nani o Diedo n den yedi maama. **11** Jesu den sedi gufeneeli nintuali. Gufeneeli

den buali o: A tie Jufinba bado bi? **12** Jesu den dapoanpoanli. **33** Bi den pundi ban yi ya kaanu goa ki yedi: Fini n yedi yeni. Bi kopadicianba Goligota, lani n bua ki yedi ku Yukuokuogu yudanba leni bi nikpeliba den tabi o, ama waa kaanu. Bi den teni Jesu ya duven n kali leni ya den guani liba. **13** Lane Pilata den yedi o: Haa ñoagu n to ke wan ño. **34** Ama wan den leni gba ban tabi a yaala kuli po? **14** Jesu naa den o waamu, waa den ñuni. **35** Ban den joani o lebidi o maamaba. Li den paki gufeneeli. **15** Mi li dapoanpoanli po bi den taa o tiayiekaadi ki pendima jaanma kuli, gufeneeli den maani ki toani tiatia ki boagidi ti. **36** [Bi den tieni yeni ke faabi kadibiyenga, ku niligu n mia wan faabi o sawalipualo n den maadi ya maama n tieni: yua. **16** Laa yogunu bi den pia kadibiyenga ke Bi den boagidi n tiayiekaada bi siiga, ki toani bi yi o Balabasa ke bi niba kuli bani o biadima tiatia n liadicianli po.] Lani, bi den kali ki jii po. **17** Ku niligu n den taani, Pilata den yedi o. **37** Bi den kpa ki tabini ki yini o yuli po yaa ba: Yi bua min faabi yipo hme, Balabasa bi, diani n waani yaala yaa po ke bi cuo o: One n bi Jesu ban yi yua Kilisiti? **18** Kelima o den tie Jesu, Jufinba bado. **38** Bi den joani sanjabi bani ke bi cuo Jesu ki cuani o li bujiali kani lie a dapoanpoana po ki taani leni o, yendo o kelima li nunponbiadili po. **19** Wan da den ka o jieno po, o yua mo o ganu po. **39** Bi santagiba bujioakaanu po mo, o pua den soani u tondu ki den sugidi o, **40** ki fegini bi yula ki tua: Fini yedi o: Han da kua o naa nitieginkoa maama nni, yua n baa mudi U Tienu diegu ki goa ki maa gu kelima ya ñiagu n pendi ne, n la fala boncianla dana taa, ga a yuli naa. A ya tie U Tienu Bijua, ti dangidi nni kelima opo. **20** Bi kopadicianba han jiidi li dapoanpoanli po. **41** Bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba den tundi ku niligu ke yudanba leni li balimaama bangikaaba leni bi bi mia Pilata wan faabi Balabasa ki teni ban kpa nikpeliba kuli mono den ñuadi o yeni ki tua: **42** Jesu. **21** Gufeneeli Pilata go den yedi bi: Bani O den ga nitoaba ki nan kan fidi ki ga o yuli. O bonba lie siiga yi bua min faabi yipo hme? Bi ya tie Isalele yaaba bado moamoani, wan jiidi li den goa ki yedi o: Balabasa. **22** Pilata den yedi dapoanpoanli moala na, lanwani ti baa tuo ki ba: N nan baa tieni Jesu, ban yi yua Kilisiti mo daani o. **43** O dugi U Tienu po, U Tienu ya baa lede? Bikuli den goa ki yedi o: Ban joani o li o moamoani, wan nan ga o moala. **44** Kelima dapoanpoanli po. **23** Gufeneeli den yedi: O tieni o yedi: N tie U Tienu Bijua yo. Ban den taani be biadime? Bi den tangi ke li pa ki cie: Ban ki joani o leni yaa sanjaba a dapoanpoana po joani o li dapoanpoanli po. **24** Pilata n den laa moko den sugidi o. **45** Ki cili u yensiicocolu, ke o maama ki baa sedikaanu lipo, o den taa li biigili den tieni ki tinga kuli ki ya caa hali mi ñima ki nidi ku niligu nintuali ki yedi: Mii li yenlebidili. **46** Li yenlebidili po yeni, Jesu pia tagiliba o naa nitieginkoa soawulima nni. den tiani boncianla: Eli, Eli lama sabakitan? Li hua yinbe. **25** Ku niligu kuli den goa ki yedi Lani n tie: N tieni, n Tienu, be yaa po ke a haa o: O soama n baa tinba leni ti bila po. **26** Lani, nni? **47** Yaa niba n den ye likani bi tianba n den Pilata den faabi bipo Balabasa. O den temi ke bi gbadu, bi den yedi: O yi o sawalipualo Elia. **48** pua Jesu i baliji, ki teni o bi nuu nni ban ban Tontoni bi siiga nni yendo den sani ki ban taa u joani o li dapoanpoanli po. **27** Gufeneeli Pilata cietuogu ki pagini u mi ñimiligmima nni ki fiini minteela den kuanji Jesu wani gufeneeli diegu li kankagili, ki Yugidi ki teni o ke wan ño. **49** nni wan ja ti buudi naani, ki taani bi cagili kuli O lieba den yedi: Cedi mani tin la Elia ya baa ki lindi o. **28** Bi den landi o tiadi ki golini o bu cua ki ga o. **50** Jesu go den tiani ke li pa, ki cabi kpalimoanbu. **29** Bi den taa i konkonki ki piano o naano ki kpe. **51** Lanyogunu U Tienu diegu nani ki badifogiliga yeni ki cibini o, ki mubini o nni kpalidoaginkaabui den padi siiga nni, ki cili jieno li kankagili. Bi den gbaandi o nintuali ki tanpoli ki ban jiidi tinga, ki boagidi kaani lie. **52** ñuadi o nani o tie o bado yeni ki tua: Ti fuondi a, Ki tinga den digibi, a tana den yagidi. Akakula fini Jufinba bado. **30** Bi den siini opo ti ñisandi, den yaadi, U Tienu nigagidihanba yaaba n den ki taa li kankagili ki pua o yuli po. **31** Ban den kpe siiga, boncianba den fii bi tinkpiba siiga. **53** ñuadiñuadi o yeni ki gbeni, bi den goliti bu Bi den ñani a kakula nni. Jesu fiima bi tinkpiba kpalibi ki goa ki lani o o ya tiadi ki ñani o ki siiga puoli, bi den kua u dogagidiko nni ke gedini o ki baan joani o li dapoanpoanli po. **32** bi niba boncianla laa ba. **54** Minteela kobiga Ban den caa, bi den tuogi Silena dogu yua ke bi yudaano leni yaaba n den taa leni ki ji Jesu kuli yi o Simono, ki tieni o u paalu ke o bugi Jesu n den laa mi tindigibima leni yaala n tieni kuli,

ti jawaandi den cuo ba boncianla, ke bi yedi: waani yi. **8** Baa ke ti jawaandi den pia bi puoba **55** Moamoani, one den tie U Tieu Bijua yo. yeni, bi pala den mani boncianla, ke bi jaligi ki Bi puoba boncianla moko den ye likani ki se ñani li kakuli kani ki baan pa o hoadikaaba o foagima ki diidi, Jesu n den ñani Galile ke yaaba laabaalo. **9** Ban den caa ya yogunu, Jesu den n ciani o ki todi o o yema po. **56** Li den pia bi tuogi ba ki yedi: N faandi yi. Bi den nagini ki siiga Magidala yua Maliyama, leni yua n den tie gbaani o nintuali ki cuo o taana ki kpiagi o. **10** Jaka leni Josefi naa, leni Sebede bila yaa naa. Jesu den yedi ba: Yin da jie mani, gedi mani **57** Ku joafangu yogunu ya piado n yi Josefi ki ki ban waani n kpiiba ke n gedi Galile, bi baan tie Alimate dogu yua den cua. O moko den tie la nni lanpo, **11** Bi puoba yeni n den ye u sanu Jesu hoadikoa. **58** O den gedi Pilata kani ki baa nni ya yogunu, yaaba n den ji li kakuli siiga mia o wan teni o Jesu o kpiemo, Pilata den yedi bi tianba den kua u dogu nni ki ban togidi bi ban teni. **59** Josefi den taa o kpiemo ki bobini kopadicianba yudanba yaala n tieni kuli. **12** Bi o len kpalipanbu, **60** ki duani o o kakupanli yudanba den taani leni bi nikpeliba ki juogi, ki nni, wan den teni ke bi gbini yaala ku tangu teni a minteela i ligi boncianla, **13** ki yedi ba: nni. O den bindi ku tanpabigu ki biini li kakuli Yin yedi mani ke o hoadikaaba n cua ku ñiagu ñoabu ki ban kuni. **61** Magidala yua Maliyama ki suni o ke yi goa. **14** Gufeneeli ya bandi, ti baa leni Maliyama toa den ye likani ki ka ki tiegi duani o yama ki teni ke liba kuli kan tieni yi. **15** li kakuli. **62** Lan fii ki fa, lani n tie li boginli A minteela den ga i ligi ki ban tieni nani ban daali fiifaama, bi kopadicianba yudanba leni waani ba maama. Laa faama den yadi Jufinba Falisieninba den taani ki gedi Pilata kani ki yedi siiga ki baa ye hali dinla. **16** Jesu hoadikaaba, bi o: **63** Ti daano, ti tiadi ke laa boandi daano n da piiga n niyendiba yeni, den gedi Galile, Jesu n den fo yaa yogunu, o den yedi ke dana taa ya den waani ba yaa juali po. **17** Ban den laa o, bi pendi ke o baa fii bi tinkpiba siiga. **64** Lani yaa den labini ki kpiagi o. Ama bi tianba yama den po han teni ban ya ji li kakuli hali dana taa daali lengidi ke baa daani ke li tie wani. **18** Jesu den ke o hoadikaaba n dati cua ki su o, ki yedi bi nagini ki yedi ba: U Tieu puni nni u paalu kuli niba ke o fii bi tinkpiba siiga. Laa boandiyumi tanpoli leni ki tinga nni kuli. **19** Lanwani, yin ji baa bia ki cie li bonkpiala. **65** Pilata den yedi gedi mani ki tieni i nibuoli kuli bi hoadikaaba, ba: No mani yaaba n ji nne. Gedi mani ki baa ki batisi ba Baa yeli nni, Bijua yeli nni leni U jii li kakuli yin fidi maama kuli. **66** Bi den gedi Tieu Fuoma yeli nni, ki bangi ba ban yaa kubi li kakuli po ki tieni ku tanpabigu yeni po ya min den yedi yi yaala kuli. **20** N baa yaa ye leni maalima ke o nilo ya biidi bi baabandi, ki sieni yi yaa yogunu kuli, hali handuna juodima. (aiōn bi jiidikaaba.

g165

28 Mi fuodima daali n pendi, a danleeeda cilima daali, ku tasoanpanpangu Magidala ya Maliyama leni Maliyama toa den gedi ki baan la li kakuli. **2** Lanyogunu ki tinga den digibi boncianla. O Diedo maleki den ñani tanpoli ki jiidi, ki cua ki bindi ya tanpabigu n den piigi li kakuli buliñoabu ki kali kupo. **3** O kaani kuli den yieni nani mi tañigima yeni, o tiayiekaadi mo den pieni pai pai. **4** Ti jawaandi den cuo yaaba n ji li kakuli ke bi digibi ki baa ki bibili nani bi tinkpiba yeni. **5** Maleki yeni den yedi bi puoba: Yinba wani n da jie mani, n bani ke yi lingi Jesu ban den joani yua li dapoanpoanli po. **6** Waa go ye ne, kelima o fii bi tinkpiba siiga nani wan den yedi maama. Cua mani ki la wan den dua naankani, **7** ki gedi mani tontoni ki ban waani o hoadikaaba ke o fii bi tinkpiba siiga. O ga yi liiga ki caa Galile. Yi baan la o lanpo. N

Maka

1 Jesu kilisiti U Tienu bijua, ya laabaalihamo cilima. **2** Nani lan diani maama o saawalipualo Esayi tili maama ki yedi: N soani a liiga n mawangikoa wan bogini a sanu. **3** Li tie yua n kpaani mi fanpienma nni yaa nialu: Bogini mani o diedo sanu, ki piini ti sanbuodi. **4** Jan den doagidi mi fanpienma nni ki batisti bi niba ki tua: lebidi mani yi yama ki ha yi tuonbiadi. **5** Jude dogu nni yaaba leni yaaba n ye Jelusalema kuli den kpenda o kani ki doagidi bi tuonbiadi ki cedi ke o batisti ba Judana kpenu nni. **6** Jan den yie ti yuoyuokobi ki luo ku gbanñagiguo den di i gbangbanli leni ti siadi. **7** O den maadi ki tua: nitoa hua n puoli yua n pia u paalu ki cie nni mii pundi ba yua n ba lodi opo o cacaabaabu. **8** Mini n batisti yi leni mi ñima ama wani o baa batisti yi leni U Tienu fuoma yua. **9** Laa yogunu Jesu den ñani Nasaleti ki gedi Galile ke Jan batisti o Judana kpenu nni; wan den ña mi ñima yaa yogunu tanpoli den luodi ke **10** U Tienu fuoma den jiidi opo nani ki kpaajiega **11** ke u nialu ñani tanpoli ki yedi: fini n tie n bijabuadiga n pali n mani yua yaa po. **12** Lanyogunu U Tienu fuoma yua den gedini Jesu mi fanpienma nni **13** wan den tieni naani dana piina ke Sutaani den tulini o, o den ye leni ti fuayandi malekinba den tuuni opo. **14** Ban den cuo jan Jesu den galile ki ban wang U Tienu laabaalihamo. **15** O den tua: u yogunu pundi U Tienu diema nagini lebidi mani yi pala ki daani o laabaalihamo. **16** Nani Jesu n den pendi Galile kpenu kani, o den la Simono leni o waalo Andile ke bi lu bi taalu mi ñima nni kelima bi den tie jankpaanla, **17** Jesu den yedi ba njoadi mani nni n baa teni moala liiga yin yaa ji lingi npo bi niba; **18** lanyogunu bi den ja bi taali ki njoadi o. **19** Wan den suagi liiga waamu o den la jaka leni sebede bijua leni o waalo jan ke bani moko ñanbidi bi taalu. **20** Lan yogunu Jesu den yini ba ke bi ja bi ba sebede leni bi naacenba ku ñinbiagu nni ki hoadi o. **21** Bi den gedi kapanayuma U Tienu fuodima daali Jesu den kua li balimaama bangidieli nni ki bangi **22** o bangima den cuo bi pala kelima o den bangi leni li bali kaa ta leni li balimaama bangikaaba.

23 Li den sua ke li balimaama bangi dieli nni pia ya nilo n pia ki cicibiadiga ke o kpaani ki tua: **24** be n ye tinba leni fini siiga Nasaleti yua

Jesu n bani han tie yua a cua ki ba bolini ti a tie U Tienu n gandi yua. **25** Jesu den funi leni ga ki yedi o: suo ki ña o joa ne niinni; **26** ki den digibi leni u paalu leni ku fuciangu ki ñani o joa yeni niini. **27** Ti jawaaciandi den cuo bi kuli hali ke bi buali bi yaba be mo n yeni bangi canme kelima o maadi leni a cicibiada leni li bali ke bi tuodi ki tiendi wan yedi yaala. **28** Lanyogunu o laabaalo den pundi galile gaanilindima kuli. **29** Ban den ñani U Tienu diegu nni wan leni Jaka leni Jan den gedi Simono leni Andile denpo. **30** Simono cuadina den dua leni ti gbannanbiendi lanyogunu bi den maadi Jesu o maama **31** o den nagini o kani ki cuo o buagu ki fiini o, lanyogunu o gbannanbiendi den gbeni ke o ga bi cangu. **32** Ku yenjuagu ki yenga n den kua ya yagunu, bi den cuani Jesu kani a yiama leni o cicibiada n ye yaaba yaa niinni kuli. **33** U dogu nni yaaba kuli den taani Simono buliñoabu kani. **34** O den paagi bi niba boncianla yaaba n den pia yianbuolibuoli o go den deli a cicibiada ban ye yaaba ya niinni. waa den tuodi ke mu cicibiadimu maadi kelima mu den bani wan tie yua. **35** Lan den goa a yenda po, lan da den biigi ya yogunu Jesu den ñani ki gedi mi fanpienma po wan den jaandi naani. **36** Simono leni yaaba n den ye leni o kuli den cili ki lingi o. **37** Ban den ban la o, bi den yedi o bi niba kuli lingi a. **38** Jesu den yedi ba tin gedi mani i tinkundogi nni min ban waani bani moko o laabaali hamo kelima n ñani li yaa po yo. **39** O den goadi Galile diema nni kuli, ki koa li balimaama bangi diena nni ki wang U Tienu maama, ki go deli a cicibiada. **40** O kpaado den cua Jesu kani ki gbaani ki mia o ki yedi o: a yaa bua a baa fidji ki hanbi nni. **41** Mi njijima den cuo Jesu opo ke o tandi o nu ki sii o ki yedi: N bua hanbi. **42** Lanyogunu mi gbaadima den gbeni opo ke o ñanbi. **43** Jesu den maadi o leni li bali ki yedi: ñan kubi a yuli ki da waani niloba yaala n tieni **44** ama ñan gedi o kopadiciamo po ki ban padi a ñanbima po nani Musa n den diani maama lan tua bi po seedi. **45** Ama laa joa n den gedi o den ban kpaani laa bonla ñali maama ke Jesu kan den fidji ki kua laa dogu nni bi niba n nua o yaa yogunu. O den ye niini po mi fanpienma nni bi niba den ña i kaani kuli ki kpendi o kani.

2 Dana ba n den pendi, Jesu den guani kapanayuma dogu nni. Bi den gbadi ke o ye denpo, **2** ku niligu den taani ki yabi maama hali

ke yaa fanma n ye u luolu nni kan den fidi ki kpendi ke o pocaano calo baa ña bi siiga, laa ga ba bikuli. Jesu den wangi u TIENU maama yogunu bi baa loli bu ñoabu. **21** Obakuli kan taa **3** Ku niligu den cua o kani, bi ni nni niba naa li cabipanli ki biini li liadikpeli; o yaa tieni yeni den tugi yua ya gbannandi nkpe. **4** Ku niligu li cabipanli baa taa li cabikpeli boagidiyenma, den yabi maama ke bi kan fidi ki pundi okani, yeni mi toadima ba yaa bia ki cie. **22** Oba mo lani bi den doni ki cibi wan ye yaa dieli po ki kan taa o dunvenpaano ki piagi ti dayuakpedi kuani o leni oduuanu. **5** Jesu n den laa ban pia ya nni, bi ya tieni yeni mo o duvenpaano ba cibi dandanli, o den yedi yua ya gbannandi n kpe: N ti dayuadi, o duven leni ti dayuadi kuli baa biga a baa a tuonbiadi sugili **6**. Li bali maama biidi. Ama han taa o duvenpaano ki piagi ti bangikaaba yaaba n den ka likani den diidi bi dayuapandi nni. **23** Danyenli mi fuodima daali yaba ki tua: **7** O joa na maadi lede? O sugidi u Jesu leni o noadikaaba den poandi ñyalikama TIENU. Hee n ba fidi ki pa sugili ti tuonbiadi kuanu nni ke o noadikaaba den jobidi ñyalikama po li yaa ki tie U TIENU yaka. **8** Lanyogunu siandi. **24** falisierniba den yedi o: Diidi, be yaa po U TIENU fuoma den doagidi JESU po ban den ke a noadikaaba tiendi yaala n kua mi fuodima maliti yaala bi pala nni, ke o yedi ba: Be ya po daali? **25** Jesu den guani ki yedi ba naani yii ke yi pia ya yankpaaga n yene yi pala nni? **9** cogi Dafidi n den tieni yaala yaa yogunu ke JESU den guani ki yedi ba bee n faala ki cie ki wani leni o yegininlieba den coagi ki ye leni mi yedi yua ya gbannandi n kpe a baa a tuonbiadi koma, **26** o den kua U TIENU diegu nni, li den sugili bi fii ki taa a duanu ka cuona **10** Ke yin tie o kopadicamo Abiata yogunu ki ñmani ya fidi ki bandi ke o Joa Bijoa pia li bali ki pa ti dupen n gagidi ki teni o yegininlieba, ba ke li tuonbiadi sugili li handunli nni **11** n yedi yua den kua nitoa n ñmani laa dupen li ya ki tie bi yaa gbannandi n kpe yeni, fii ki taa a duanu ki kopadianba ya ka **27** Lani o den yedi ba mi ya kuni a denpo. **12** Lanyogunu o den fii ki taa fuodima daali ye o nisaalo po yo, ama o nisaalo o duanu ki cuoni ku niligu kuli nintuali ke li ka ye mi fuodima daali po, **28** lanwani o joa pakili cuo ba ke bikuli kpiagidi U TIENU ki tua bijoa n die ba mi fuodima daali.

ti daa bi kpa maani ki laa ya bonla n tie na. **13**

JESU go den ñani ki gedi mi ñincianma kunu.

Ku niligu kuli den cua o kani ke o bangiba **14**.

JESU n den pendi o den laa Alife bijoa Lefi ke o kaa ki gaani li lubili ke o yedi o: Fii ki joadi nni. Lefi den fii ki joadi o. **15** JESU n den kaa

u sajekaanu kani Lefi diegu nni, bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli den taani ki kaa u sajekaanu kani leni JESU leni o noadikaaba; kelima ku niligu den yabi ki go den yua JESU.

16 Li bali maama bangikaaba leni falisierniba n den laa ke o di leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba, bi den yedi o noadikaaba: Bee ya po

ke yi taa ki di ki go ñu leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba? **17** oJesu n den gbadi laa

maama o den yedi ba: Laa tie yaaba n pia li laafiali ka bua logitoli kali yaaba n yia. Mii cua bi niteginkaaba po ka ama ti tuonbiadi danba po. **18** Jan noadikaaba leni falisierniba den luo a ñoana. Bi den cua ki yedi Jesu be yaa po, ke

jan noadikaaba leni falisierniba luo a ñoana ke a yaa noadikaaba wani naa luo? **19** JESU den guani ki yedi ba: naani o pocaano calo danlinba

baa loli bu ñoabu ban taa ki ye leni o pocaano calo yaa yogunu? Ban taa ki ye leni o pocaano calo yaa yogunu bi kan loli bu ñoabu. **20** A dana

3 Jesu go den kua li balimaama bangima dieli nni o joa den ye lienni ke o o nu kuodi. **2** Bi niba den diidi o ki baa la o ya baa paagi o mi fuodima daali, li den tie kelima ban baa ki jaligi o. **3** Jesu den yedi ya joa yaa nu n kuodi fi ki sedi siiga nni; **4** o den buali ba naani li ñani ki tieni yaala n ñani bi yaala n bia mi fuodima daali, ki faabi o nilo bi ki kpa o. Bi den ñmini. **5** Jesu pali den biidi ke o diidi ba leni li pabiidili kelima bi pajuaga po Jesu den yedi yua yaa nu n kuodi: tandi anu o den tandi u ke u paagi. **6** Falisierniba den ñani ki ban juogi leni Elodo buakaaba ki lingi ban baa tieni maama ki kpa o. **7** Jesu leni o noadikaaba den gedi mi ñincianmb po. Yaa niligu n yaba den ñoa o. Galile yaaba, Jude yaaba, **8** Jelusalema yaaba, Idume yaaba leni Judena kpenu kandima yaaba, Tili leni Sidoni yaaba. Bi niba boncianla den gbadi wan tiendi yaala ki cua o kani. **9** Jesu den yedi o noadikaaba n sedi lan yaa pa u yogunu kuli. Jesu den kua ki ñinbiabiga nni lan baa ga maama bi niba n da mabini o, **10** kelima nani wan den paagi bi niba boncianla yeni, ayiama boncianla den ñabigi o ki bua ki sii o. **11** Acicibida n den la Jesu ya yogunu bi den

gbaani o nuntuali ki kpaani: a tie U Tienu bijua, coagi obon buoli, **4** wan den coagi yaa yogunu **12** ama Jesu den yie bi po ke ban da waani wan ibon bi tiami den baa usankunu, ti bon yugiditi tie yua. **13** Li yaa puoli Jesu den doni li juali po den cua ki dini yi. **5** Ine mo den baa ki tancagi ki yini wan bua yaaba ke bi cua o kani, **14** o den tinga po iden pani tonma kelima mi tama ki gandi piiga n niba lie yaaba n ba yaa ye leni o ki den yaba li kani. **6** Ama uyieno n den pudi yaa caa ki wangij U Tienu maama **15** leni li bali ki yogunu, iden mali ki kuodi, kelima yii den pia go deli acicibiada. **16** Diidi wan den gandi yaa jiinn moani. **7** Ine mo den baa ti konkondi nni, piiga n niliediba nne: Simono ke o den yini o ti konkondi den taani ki fii leni yi, ki dini yi, ki Pieli. **17** Jaka leni owaalo Jan Sebede bijaba Jesu teni ke yii loni liba kuli. **8** Ine mo den baa ki n den yini yaaba Iboaneja lani n bua ki yedi a tin hanga nni, iden pani ki kpredi ki loni bon tapupuda, **18** Andile, Filipi, Batelemi, Matiyu, yenbu pii taa, bon yenbu piiluoba bon yenbu Toma, Jaka Alife bijua, Tade, Simono Kana yua kobiga kobiga. **9** oden yedi ba yua npia atuba ki **19** leni Judasa Isakalioto yua den yuandi ki janbi ba bgadi wan bgadi. **10** Wan den piadi ku niligu Jesu. Bi den guani ki kuni denpo. **20** Ku niligu kani ohoakaaba leni yaaba nye leni o, den buali den taani yali maama ke baa den pia yogunu ki o mi kpanjama yeni bundima, **11** oden yedi, bi baa je **21** Jesu danba n den gbadi yaala n den puni yinba, yin bandi tanpoli diema hasili, ama tiendi bi den cua ki baa cuo o kelima bi den tua yaaba n sieni wani bi puaba mi kpanjama, **12** ke waa go pia yama. **22** Laa yogunu li bamaama bi yaa nua leni bi nuni ban da le li ba bi ya gba bangikaaba yaaba n den ñani jelusalema ki cua leni bi tuba ban da ga li ba ke ban ti daani ki baa o kani den yedi: mu cicibiadimu bado n puni o bi tuonbiadi sugili. **13** O goden yedi ba. Yii fidiki u paalu ke o deli a cicila. **23** Jesu den yini ba ki bandi yaa kpanjama n tieno bundima? yi baa pua ba mi kpanjama ki yedi: naani Sutaanu baa tieni lede yo ki bandi yaa kpanjama n sieni kuli deli Sutaani? **24** Yaa diema n boagidi ki tuogi mi bundima, **14** o kpa kpaalo coagi mi maa **15**. Bi yuli kan fidi ki yaa ye, **25** yaa diegu n boagidi tianba tie nani u sankunu yeni bi ya gba mi maa ki tuogi ku yuli kan fidi ki yaa ye. **26** Lanwani rutaani yen cua ki ñani ma bi pala nni. **16** Bi Sutaani yaa fii ki tuogi leni o yuli oboagidi o tianba mo tie nani: ki tancagi tinga yeni, bi yaa kan fidi ki yaa ye. **27** Oba kuli kan fidi ki kua gbadi mi maama bi yen ga ma leni li pamanli. **17** o gbamandaano diegu nni ki fie o piama kaa Ama baa baa pia jiimmoani, baa fidi ki baa juuni, kpa loli laa gbamandaano li yaa puoli o baa fie fala yaa cua bi po, bi bi ya waani ba fala kelima o diegu nni piama. **28** N waani yi i moamoani mi maama yeni po tontoni se ban ymadi ki baa. bi niba baa ba sugili ban tiedi yaa tuonbiadi **18** Bi nitianba mo tie nani: Yi konkoni tinga kuli po **29** ama yua n sugi U Tienu Fuoma yua yen bi yen ga mi maama, **19** Ama bi go yen kan ba sugili yali abada, o tieni yaa tuonbiadi cedi mi yema yanyangidi leni mi piama boandi n kaa pia gbenma (**aiōn g165**, **aiōnios g166**) **30** Jesu leni ti gbannandi bon buakabiadila boandi dini den yedi yeni kelima bi den yedi ke o pia ki ma bi pala nni ki teni ke maa fidi ki loni li cicibiadiga. **31** Lanyogunu o na leni o waamu ba kuli. (**aiōn g165**) **20** Bi nitianba mo tie nani: den se niinpo ki soani ban yini o. **32** Ku niligu Ki tinhanga yeni bi yaa ga mi maama bi yen den ka ki lindi o, bi den yedi o: diidi a na leni a kubima hali ki ban luoni li bon luonkaala, bon waamu ye niinp o ki lingi a. **33** O den yedi yaaba bi yenbu kuli pitaa taa, pi luoba luoba leni n ye leni o yme n tie n na, ymenba mo n tie kobiga kobga. **21** O go den yedi ba naani bi baa n waamu? **34** Lane o den diidi yaaba n ka ki cuoni ki fitilisanga ki taa li sancianli ki hoagini lindi o ki yedi: diidi n na leni n waau nne. **35** ga? Bi ki kuani ga uduuanu tiipo? Naani baa baa Kelima yua n tiendi U Tienu yanbuama wani n tuani ga ufitilisantuankaanu? **22** Kelima liba tie nataanjoa, n nataanpuia leni n na. kuli ki ye ki duagi ki kan doagidi, li ba mo ki ye hasiilu nni, ki kan ña mi yenma nni. **23** Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadi. **24** O go den yedi ba: fangi mani yi yula leni yin gba yaala, kelima bi baa biigi yi po leni yin den biigi yaa bon biigikaala, ki yeyegi yi po ki pugini. **25** Bi baa pa ki pugini yua n pia, ama yua ki pia wani bi baa gaa baa wan pia yaala. **26** O

4 Jesu go tiedi obangima ku niligu boncianla go den taani okani o den kua ki kali ku ñinbiagu nni, mi ñima nni, ku niligu kuli den ka li gbanli po. **2** Oden bangiba bonla boncianla leni mi kpanjama, oden yedi ba obangima nni. **3** Cengi mani: o kpa kpaalo, den ñani ki baa

go den yedi, UTieunu diema tie nani: o nilo n likani ke u duokulu kpaa li kani. **12** a cicibiada buli obon bulikaala ki tinga nni yeni. **27** Wan den miadi o ki tua soani ti u duokulu nni, tin goa leni wan nua kuli, u yensiinu leni ku ñiagu ban kua u ni nni. **13** O den tuo ban yedi yaala. A kuli, li bon bulikaala baa pa ke waa bani lan cicibiada den ñana ki kua u duokulu nni, ke u tieni maama. **28** Ki tinga n tuuni la, kani ki ba, duokulu den jaligi ki ñoadi mi tibidima ki ban ki yen cili leni ti muadi ki hoadi ti siandi leni kua mi ñinciamma nni bi coali den bua ki pundi ibonbi, li kuli mo yen cili ti siandi nne. **29** Li tudalie, bi kuli den mili mi ñincianma nni. **14** bonbulikaala yaa beni ujetaagu pundi. **30** O go yaaba n den kpaa ba den sani ki ban waani i den yedi, ti baa nandi UTieu diema leni be? bi labaali i dociam leni a dobila nni. bi nibaden ti doagidima leni be yaa nannanli? **31** Mi naani gedi ki ban la yaala n den tieni. **15** bi den pundi leni yaa kpintigu n yi seneve bonbibu yeni, bu Jesu kani ki la ki cicibiadiga n den ye yua ya wa ki cie ti kpintidi kuli, **32** ama bu yaa pani ni nni ke o ka ki yie o tiadi ki go pia o yama bu yen kpedi ki yabidi hali maama ke ti bon ke ti jawaandi den cuo ba. **16** Yaaba n den la yugiditi yen tiedi bi diedi bu beni po. **33** Oden yaala n tieni kuli den togidi ba yaala n tieni ki bangi ba bonla boncianla leni mi kpajanma, cicibiadiga n den die yua leni u duokulu. **17** nani: Ban baa fidji ki gaa maama. **34** Waa den Lani yaa po bi den miadi Jesu ke wan ña bi maadi leni ba ke tie kpanjanma, ama ogo yen tinga nni. **18** Wan den ba kua ku ñinbiagu nni, a waani, o hoadaikaaba li kuli nbua ki yedi yaala. cicibiada n den die yua den mia Jesu n cedi wan **35** Laa daali, yen juagu o den yedi ba, tin duodi ya ye leni o. **19** Jesu den yie o po, ama o den mani ne po yaa boanjaali. **36** Wan den cabi ku yedi o: gedi a denpo, a niba po ki ba waani ba o niligu bi den kua wan den ye yaa ñinbiagu nni, diodo n tieni a po yaala leni wan gbadji a po ya ñinbiatoadi den ye leni o, **37** ku faciangu leni a ñiñima. **20** O den gedi ki ban waani Jesu n tieni ñinguona den fii ki kandi ku ñinbiagu ki koa. o po yaala dekapola dogu nni. Bi niba kuli den hali ke ku bua ki mia. **38** Ama jesu den goa, kili ye leni li pagili. **21** Jesu den kua ku ñinbiagu o yuli li yukuli. Bi den fundi o ki yedi o, laa yia nni ki guani ki duodi ki gedi nepo ya boanjaali, ha leni tin baa bodi yeni? **39** o den fii ki funi ya niligu n yaba den taami o kani. O den ye leni ufaalu ki yedi mi ñincianma sedi suo, li kuli mi ñincianma kunu. **22** Larwani li balimaama den sedi suo, **40** Lani, o den yedi ba: Be n teni bangikaaba diena yudanba siiga yendo ke o yi ke yi jie nanda be n teni ke yi luo li dandanli? jayulisa n den la Jesu o den gbaani o taana kani **41** Ti jawaanciandi den cuoba, ke bi yedi bi yaba: **23** ki mia o boncianla ki yedi: n bisalo yia ñjali O ne wani daa, o tie ñyme yo ke baa mi ñima leni ki bua ki kpe, cua ki maani o po a nii ke wan ufaalu kuli tuo ki tie wan yedi yaala?

5 Bi den pundi nepo ya boanjaali, jelasa diema nni. **2** Jesu n den ñani ku ñinbiagu nni, o joa den ñani a kakula nni ki cua o nintuali ki pia a cicibiada o ni nni. **3** Laa joa den ye a kakula nni oba kuli kan den fidi ki loli o, baa leni i kuseseli. **4** Yenma yenma o den luo leni i kuseseli o taana kani, oba kuli ki den pia ya gbamanu n ba fidi ki sieni o. **5** O yen ye akakula nni leni a juana nni u yesiinu leni ku ñiagu kuli ki kuuda ki ja o yuli leni a tana. **6** Wan den laa Jesu foagima, o den sani ki cua ki gbaani o nintuali **7** Oden kpaani bojanla: bee n ye mini leni fini siiga, Jesu tanpojoma Tieu bijoa? n mia ja U TIENU po, da yagi n yama. **8** kelima Jesu den tua o: ña o naa joa nni fini ki cicibiadiga ne. **9** O den buali o a yeli yi lede? o den guani ki yedi o n yeli yi ti yaba kelima ti coali yabi. **10** O den miadi Jesu ke wan da ñani o laa tinga nni. **11** Li juali den ye paaagi ki ya ye. **24** Jesu den yegi leni o. Ya niligu n yabi den ñua Jesu ki miabi o. **25** Li den pia ya pua ke o soama wuliti ñjali piiga n bina lie. **26** O den la fala boncianla a lotola nu nni, o den biani wan den pia yaala kuli, ama leni lankuli laa den tungi o po li den biagidi ki go pugidi. **27** Wan n den gbadji ke bi maadi Jesu maama, o den cua ku niligu puolipo ki sii o tiayiekaadi. **28** Kelima o den tua n ya fidi ki sii o tiayiekaadi bebe n ba paagi. **29** Lanyogunu mi soawulima den sedi. O den bandi ke o faabi leni o yianu. **30** Jesu moko den bandi ke u paalu ñani o ni nni; o den jigidi ki noanli ku niligu ki yedi: ñmee n sii n tiayiekaadi? **31** o ñoadikaaba den yedi o: A nua ku niligu n miabi a maama, ke a go yedi ñmee n sii nni? **32** o den diidi o gaanilindima ki ba le yua n tieni la. **33** O pua den jie ki digibi, ki bandi yaala n tieni o ni nni, o den cua ki gbaani o taana kani ki waani o i moamoani kuli. **34** Ama Jesu den yedi o: n bisalo a dandanli faabi

a; gedi leni mi yanduanma, a yianu n gbeni a den deli acicibiada boncianla, ki suogi ayiam po. 35 Wa n den maadi ya yogunu li balimaama boncianla mi kpama ki paagiba. 14 Obado elodo bangima dieli yudaano niba den ñani o denpo den gbadie bi maadi Jesu maama ki kpiagidi o, ki cua ki tuogi o ki yedi o: A bisalo kpe be ya po oden yedi jan babitisi nfii bi tinkpiba siiga, lani ke a yagini canbaa yama? 36 Ama Jesu ki den teni ke otiedi mi bancianma. 15 Bi tianba mo cengi ban maadi yaala o den yedi li balimaama den yedi elia yo, bi tianba mo den yedi bi sawali bangima yudaano: jan da jie liba, daani bebe 37 puaba siiga yendo. 16 Ama elodo n den gbadie waa den tuo o ba kuli n yegi leni o li ya ki tie ki yedi: Jan min den jia yua yuli yeni wani n Pieli bi Jaka leni Jan, Jaka waalo. 38 Bi den pundi fii. 17 Kelima wani Elodo, oba den cuo jan ki li balimaama bangima yudaano deni, Jesu den luoni o li kadieli nni, kelima oden taa owaalo la yaa niligu n yaba ke bi tianba buudi ki kpaani filipi pua alodiasa. 18 Jan den tua o laa hani, boncianla. 39 O den kua ki yedi ba: Be yaapo ke han taa awaalo pua ki tieni apua. 19 Elodiasa yi tiendi bu lanbu, be yaapo ki buudi? ki biga pali den be jan po ke obua ki kpa o. Ama okan naa kpe ama o goa 40. Bi den ñuadi o. Lanwani den fidi. 20 Kelima elodo den jie jan ki bani o den ñani bi niba kuli ki taa ki biga baa leni ki ke otie nitieginkoa ki go gagidi; o den gu o, o biga naa leni yaaba n den yegi leni o ki kua ki yaa den gbadie jan tundi o yama den yagini, biga n den ye naani. 41 O den cuo ki biga leni ama baa leni oden cengi o leni li pamani. 21 nuu ki yedi o: talita kumi, lani n bua ki yedi: O Ama elodo maa daali nden pundi, ke Elodiasa jafaano n yedi a fii. 42 Lanyogunu o jafaano den ba usanu ki baa tieni wan bua yaala elodo den fii ki cili ki cuona; kelima o den pia piiga n bina tieni mi jaanjeema boncianla, ki yini okoanbala, lie. Li pagicianli den cuo ba. 43 Jesu den teni ba kuli o den yedi ke ban pa o jafaano yeni wan je

6 Jesu den ñani li kani ki guani odandogu nni ohuadikaaba den yegi leni o. 2 Mi fuodima daali, n den pundi o den bangi niba UTienu dieguni, yaa niba nden gbadie obangima kuli li den pakiba, ke bi tua li naabonla ñani le yo? o baa mi naa yanfuoma le yo? o tieni lede yo ki tiendi mi naa banciamma leni nii, 3 o kpagikpielokaa? maliyama bi juu kaa? jaka, leni jose, juda leni simono ciomo kaa? o na taanbonpola ka ye ti siiga nne? o den tie bi po tungbali bonla. 4 Ama Jesu den yedi ba bi kan fali sawalipualo kali odandoguni, o niba siiga leni odiegu nni. 5 wa den tieni likani banciamab ba kuli, ama o den sii ki paagi yiama waamu bebe. 6 li den pak o leni bi pajaugima po. Jesu den caa ya koajaana n den gaani ki lindi ki tiedi obangima. 7 Lani oden yini piiga nhoadikayabalie, ki soaniba ki puniba upaaluban yaa deli acicibiada, 8 o den yedi ke ban n da taa li bali kuli li sancenli poliyaa ki tie jianu yaa ka, ki da taa jiema, ki da taa boagili, ki da taa ligi bi huuni nni. 9 ki da taa cacaadi, ki da taa liadmule. 10 O den yedi ba: Yi ya kua yaa dieguni yin yaa ye laani hali yin baan ña laa dogu nni yaa daali, 11 naa n kani ke baa ga yi cangu, yi yaa ña lienni yin yoagi ba yi taa tama lan tua bi po siedi. 12 Bi den gedi ki ban wangi mi palebidima maama. 13 Bi

den deli acicibiada boncianla, ki suogi ayiam po. 35 Wa n den maadi ya yogunu li balimaama boncianla mi kpama ki paagiba. 14 Obado elodo bangima dieli yudaano niba den ñani o denpo den gbadie bi maadi Jesu maama ki kpiagidi o, ki cua ki tuogi o ki yedi o: A bisalo kpe be ya po oden yedi jan babitisi nfii bi tinkpiba siiga, lani ke a yagini canbaa yama? 36 Ama Jesu ki den teni ke otiedi mi bancianma. 15 Bi tianba mo cengi ban maadi yaala o den yedi li balimaama den yedi elia yo, bi tianba mo den yedi bi sawali bangima yudaano: jan da jie liba, daani bebe 37 puaba siiga yendo. 16 Ama elodo n den gbadie waa den tuo o ba kuli n yegi leni o li ya ki tie ki yedi: Jan min den jia yua yuli yeni wani n Pieli bi Jaka leni Jan, Jaka waalo. 38 Bi den pundi fii. 17 Kelima wani Elodo, oba den cuo jan ki li balimaama bangima yudaano deni, Jesu den luoni o li kadieli nni, kelima oden taa owaalo la yaa niligu n yaba ke bi tianba buudi ki kpaani filipi pua alodiasa. 18 Jan den tua o laa hani, boncianla. 39 O den kua ki yedi ba: Be yaapo ke han taa awaalo pua ki tieni apua. 19 Elodiasa yi tiendi bu lanbu, be yaapo ki buudi? ki biga pali den be jan po ke obua ki kpa o. Ama okan naa kpe ama o goa 40. Bi den ñuadi o. Lanwani den fidi. 20 Kelima elodo den jie jan ki bani o den ñani bi niba kuli ki taa ki biga baa leni ki ke otie nitieginkoa ki go gagidi; o den gu o, o biga naa leni yaaba n den yegi leni o ki kua ki yaa den gbadie jan tundi o yama den yagini, biga n den ye naani. 41 O den cuo ki biga leni ama baa leni oden cengi o leni li pamani. 21 nuu ki yedi o: talita kumi, lani n bua ki yedi: O Ama elodo maa daali nden pundi, ke Elodiasa jafaano n yedi a fii. 42 Lanyogunu o jafaano den ba usanu ki baa tieni wan bua yaala elodo den fii ki cili ki cuona; kelima o den pia piiga n bina tieni mi jaanjeema boncianla, ki yini okoanbala, lie. Li pagicianli den cuo ba. 43 Jesu den teni ba kuli o den yedi ke ban pa o jafaano yeni wan je siiga nni ki jeli obado leni onitaanli kuli pala den mani. O bado den yedi o, han mia nni yaala kuli nbaa pa ha. 23 Oden poli ki yedi han mia yaala kuli nbaa pa ha, baa li yaa tie n dogu boagidima. 24 O jafaano den ñani ki ban buali ona min mia be? Ona den yedi omia jan batisti yuli. 25 Lanyogunu ojafaano den gua ki kua obdo kani ki mia o ki yedi n bua han panni jan batisti yuli ku tadigunni. 26 Obado pali den biidi bonciala ama wan den poli li nitaanli nni yени waago den bua ki yie opo. 27 Lanyogunu liga oden soani li minteelel ke wan jia jan batisti yuli, ki cuani. Li minteelel yeni den gedi ki ban jia jan yuli likadieli nni ki tieni ku tadigunni ki cuani. 28 ki tieni o jafaano, ojafaana mo den teni ona. 29 Jan hoadikaaba nden gbadie, bi den cua ki ta okpiemo ki ban piini. 30 Jesu tondiba den gua ki taani o kani ki togidi o, ban den tieni yaala leni ban den bangi yaala kuli. 31 Yaaba nden ca bi kani leni yaaba n gua den yaba hali maama ke baa den pia yogunu ki baaje. Lani Jesu den yedi ba cua mani tin gedi bi niba nki yaba naani yin ba ki fuodi waamu. 32 Bi den kua ku ñinbiaguni ki gedi bi niba nki ye naankani. 33 Bi niba boncianla den ke bi caa ki bandi ba. Bi niba den ñani idogi kuli nni, ki gedi ban caa naankani hali bi daa pundi. 34 Jesu den ñani ku ñinbiaguni, oden laa ke bi niba yaba li kani hali boncianla. Mi nihima den cuo o bi po kelima

bi den tie nani pe n kaa pia o yankpaalo yeni. baa o liadi cuadi bebe. Yaaba nden baa ki sii ti Lan yogunu oden bangiba bonla bonciala. **35** kuli den paagi cain.

Ki yenga n den ki bua ki kua ohadikaaba den nagini okaniki yedi o, ne tie fuali ki yenga mo kua. **36** Cabiba ban gedi yaa koajaana leni yaa dobila nkuu ki ban daa bi bonjekaaka. **37** Jesu den yedi ba: yinba yiba npaba banje. Bi den yedi o: naani ti baan daa kujapiena kobilie ki fidi ki dini ba? **38** Jesu den yedi ba: Yi pia dupe bonbiha yo? Gedimani ki ban le. Bi den diidi ki sua ki dupe bonbimu leni jamilie. **39** O den yedi ba teni mani ban kali caga caga ti muadi po **40** bi den kali ki caligi caligi kobiga kobiga leni piimu mu. **41** Jesu den taa bi dupenmuudiba leni ijanliedi ki yaadi ki nuali tanpoli ki jaandi UTienu ki cabidicabidi dupen ki teni ohoodikaaba ban boagidi ku niligu. ogo den boagidi ijanliedi mo ke bikuli baa. **42** Bi kuli den dini ki guo. **43** Bi den wodi ban den dini ki sieni ya dupencaba leni ajanjena ki gbieni piiga nbaabuodilie. **44** Yaaba nden ymansi du pen yeni den tiejaba tudamuu. **45** Lanyogunu Jesu den fiini ohoodikaaba ke bi kua ku ñinbiagu nni ki gaa o liiga, ki baa duodi kigedi ne po yaa boanjaali betisayida dogu po, hali wan baa cabi ku niligu. **46** Wan den cabi ba, oden doni li juali po kibaa jaandi. **47** Ku ñiagu nden bii, bi hoadikaaba den ye ku ñinbiagu nni mi ñincianma nni siiga, ke Jesu ye li jaali po obebe. **48** Oden laa ke bi pegidi ku ñinbiagu leni fala kelima ufaalu den togidiba. Lan den bua ki pundi kootonmua-yuamo, oden cuoni u ñingbanu po ki kpendi bikani ki balini ki baa pendi ba. **49** Ban laa ke ocuoni uñingbanu po yeni, bi den tama ke li tie jiigo ke bi kuudi. **50** Kelima bikuli den nua o ke ti jawaandi cuoba. Jesu den jaligi ki yedi ba: Duani mamani yi yama. Mine. Yin da jie mani. **51** Oden kua bikani ku ñinbiagu nni ke ku faaligu sedi. Li den pakib a hali boncianla **52** kelima baa den tiadi ki kpaagi Jesu n den tieni yaa banciamu leni bi dupenmuudiba, kelima bi pala den juagi. **53** Ban den doni mi ñincianma, ki kua jelasa tinga nni bi den sieni ku ñinbiagu. **54** Ban den ñani ku ñinbiagu nni ya yogunu, bi niba den laa Jesu ki jaligi ki bandi o, **55** ki yadi mi diema nni ki taani ayiamu leni bi kaadi ki kpendinni ban gbadu ke oye naankani kuli. **56** Wan den pundi naankani kuli adobila leni i dociami nni, baa ti koadiedi nni, bi den taana ayiamu ki kpendinni ki duandi ba mu daamu nni, ki miadi ke wan pa ba ban sii

7 Falisiene n ba leni libalimaama bangakaaba yaaba n den ñiani jelisalema bi den taani ki cua Jesu kani. **2** bi den laa ke Jesu nooadikaaba ke bi di kaa nidi. **3** ki sua falisieneinba leni jufinba kan je kaa nidi bongyanla nani kumaasuagu n bili maama. **4** bi ya ñiani u dogu po, bi kan je kaa candi bi yula, bi go pia maasuadi bonbuolibuoli yaala n tie ku diegu nni ñintiadi kuli. **5** falisieneinba leni libali maama bangikaaba den buali Jesu: be yaa po ke a nooadikaaba naa joa ku maasuagu tuona baa yen nidi ki ba yuandi ki je **6** Jesu den yediba, yinba pala lie danba ne. Esayi den tuodi ki pua sawali i po ki yedi: ya nibuoli n yene, bi kpiagidi nni leni bi joana yo ama ke bi pala fuoagi leni nni. **7** laa ciagidi buolu tie famma kelima bi tuodi bi nisaaliba balimaama. **8** ki nan yie utienu yaa bali maama ama ki joa binisaliba ya maasuagu. Jesu go den gua yedi ba, **9** ibonlindi utienu balimaama ki bua kaa tuniyi maasuagu tuona. **10** kelima musa den yedi, kpiagi a ba leni a na; yua nsuoli o ba lan ya ka o na bi ba kpa o. **11** Ama yi yen yedi i yula yua n yedi o ba bi o na, min bi pia yaala ki bi ba todii ja tie Utienu yaali yo. **12** yi kan cedio wan n tieni liba o ba leni o na po. lani woni **13** yi bolindi Utienu maama kelma yi maasuagu po, yi go yen tiendi bonbotoe. **14** Jesu go den yini ku niligu ki yedi ba, yin cengi mani ki go bandi **15** yaala n ye nii ni ka ba joagini o nisaalo, ama yaali ñia o nii nni. **16** yua n pia a tuba ki ba cengi o n cengi. **17** O den foagidi leni ku niligu, ki kuni denpo, o nooadikaaba den boali O laa kpandjama n bundi yaala, **18** O den yedi ba yi moko die pia yanfuoma? yii bani ke yaala n koa o nisaalo nni ka ba joagini o. **19** kelima li naa koa li pali nni ka, ama ku tugi nni yo, ki ban yaa ñia. **20** O go den yedi yaali n ña onisaali niini lani n ba joagini o. **21** kelima o nisaalo pali nne ke ti yantiaibiadi ña, lani tie miconconma buoli kuli, mi nikpaanma, **22** bu subu, mi ligi boa kandikaama, ku tugitongu, i janbi, ti tuonjoagindi, li nunponbiadili, i kulinkundi, ti japaadi, mi yanluoma. **23** laa bonbiadila kuli ña o nisaalo nni, ki go joagindi o. **24** Jesu n den ñani likani ki den gedi Tili leni Sidoni yaa diema, O den koa diegu ba nni kaa boa o ba n bandi ke O ye likani. **25** kelima yaa pua ke ki cicibiadiga

den ye o bisalo nni, den gaa Jesu laabaalo, ki ñani bi kani, ki kua ku ñinbiagu nni ki kandi ki cua ki ba O nintuali, ki miadi O, ke O, ke wan n gedi na po ya bonjaali. **14** bi joadikaaba den deli ki ñani ga; o biga miali yema nni. **26** o pua sundi kaa taa dupee, bi den kubi yendo baba yeni dentie gileka fenisa yua. **27** Jesu den yedi: yo. **15** Jesu den teni ba, yaa ñoabonli n te ne. cedi abila nda jee ki guo kelima laa ñjani ban ta fangi mani i yula leni falisiensinba, leni helodo bi bonjekaala ki teni a sangbanbila. o pua yeni dali. **16** bi joadikaaba den maadi bi siiga ki den yedi Jesu. **28** oo odiedo: ama asankpanbila tua, kelima tii pia dupee yo dee. **17** Jesu den yeni langi ya sajojogidi n baali abila taana tiipo. bandi, ki yedi ba, be ya po yo i tua, tii pia dupe? **29** Jesu d en yedi o laa maama po gedi ki ciciligi ii daa pia ya yanfuoma ba fidi ki gaa yo bi? bi i yeni ñani abisalo niini. **30** wan den kuni den pala n joagi? **18** i pia i nuni, ii nua yo? i pia a po o den n ban sua ke obisaalo ciciliga ñani tuba, ii gba yo? ii pia tiadima yo? **19** min den ke o dua uduanu po. **31** Jesu den ñani Tyli ki cabidi cabidi bi dupe muudiba, niba tudamu tagini ki caa sidoni galile kpennu Dekapola ya po yeni, i den tugi dupe jena babola ña yo? bi diemani **32** bi den cuani o kani o womo ke o go den yedi: piiga liee! **20** Min den cabidi cabidi bi bidi, ki den mia O wan sii ki pagi o. **33** Jesu den dupe leleediba niba tuda na po yeni, i den tugi ta o womo yeni ki piadi leni o, ki tieni o nabina babola ña yo? bi den yedi: a lelee! **21** O den yedi o tubanni ki go si o lanbu leni o ñinsandi, **34** ki ba hali moala ii gaa? **22** bi den gedi betesada, ke fuo ki jiini ki yedi Efalata; lani n bua ki yedi: bi cuani o joamo, Jesu kani, ki mia O ke wan si luodi. **35** laa yuo laa yuo o tuba den luodi o, **23** Jesu den muubi o buagu ki dadi ki ñano lanbu n lodi, ke o ji den maadi bonjanla. **36** Jesu u dogu nni, ki tieni o nunii po ti ñinsandi, ki den yedi ba, yin da yedi li ba kuli o ba. ama baa maani O nii o po, ki buali, o ya nua bonla baa? den fidi ki kubi bi ñoana kelima **37** li den bagiba **24** o den nuali, ki yedi, n nua bi niba, ke bi nani hali boncianla ke bi tua: o bontieni kaala kuli nani i tiidi yeni ki cuona. **25** Jesu go den maani ñani, o teni ke a woma gba, ke amuula maada.

8 laa dana ya niini ku niligu go den taani, ama baa den pia bonjekaala. Jesu den yini O joadikaaba ki yedi. **2** miniñima cuoni Ni kelima ku niligu ne po. dana ta ne, ke bi ye Ni kani, kaa pia bonjekaala mo kuli. **3** N ya yedi ban kuni leni mi koma, bi ba luo u fidu u sanu nni, kelima bini nni bi tiaanba ñani naani n foagi. **4** bi joadikaaba den goa ki yedi O. ti ba tieni ledede ki dini ba, ban guo, mi fan pieema ni nni **5** Jesu den boali ba, i pia dupee ba ña yo? bi den goa yedi O bi lelee. **6** lanwani O den cedi ke bi kali, ke O taa bi dupee leledi bi yени, ki pagi Utieu ki cabidi cadidi, ki teni bi joadikaaba ke bi boagidi ku niligu. **7** bi go den pia janbimu waamu, lani Jesu go den pagi Utieu ki go teni ke bi boagidiba. **8** bi den dini ki guo, ki go den sieni a dupee jena baabola lelee. **9** bi den nagimi niba tuda na. li ya puoli, Jesu den cabi ba. **10** laayogunu, O den koa ku ñinbiagu nni leni O joadikaaba ki gedi dalmaty jaali po. **11** falisiensinba den cua O kani, ki cili mi maama leni O, ki boali ki bliig O. bi den mia ke wan tieni bipo sinankeene yua n ñani tanpoli. **12** Jesu den fuo ki jiini ki yedi. be n teni ke moala nne niba lingi sinankeene? **13** Imoamoani n yedi yi, bi kan ba sinankeene kuli. lani yaa puoli; O den

O nii o nuni po, lani, joamo yeni den nuaadi. **26** lanwani, Jesu den yedi o, kuni a denpo, ña n da kua u dogu nni ka. **27** Jesu den tagini ki ban ca leni O joadikaaba sesale leni filipa yaa dogi nni. O den buali ba usanu nni, bi tua ke n tie ñyme yo? **28** bi den goa yedi O, Jan Baptis, tua ba Elia, tua ba mo tua ke bisawalipuuba nni yendo yo. i mote? i mo tua ke n tie ñyme yo? pieli den goa ki yedi O. **29** A tie kilisti yo, Utieu n gandi yua. **30** Jesu den teni ba liñoabonli ke ban da waani la oba kuli. **31** lanwani, O den cili ki wang ba ke O ba lee fala boncianla, ke bi nikpeliba leni bi kopadianba yudanba, leni li balimaama bangikaaba, ba yie O, ki kpa O, ama ke O ba goa fii li dantaali daali bi tinkpiba siiga. **32** wa n den kadi ki waan ba lani. pieli den dadi ki ñano ku niligu nni, ki funi leni O **33** ama, Jesu den jigidi ki nuali O joadikaaba yaaba n sieni, ki funi leni pieli, ki yedi, foagidi leni nni sutaani, kelima a gaani Utieu yantiali, fini wani li pia nissaali yantiali baba yo. **34** lanwani Jesu den yini ku niligu leni O joadikaaba ki yediba. yua n bua ki yaa joa nni, kali wan yee o yuli, ki tuo ki tugi o dapoanpoanli ki yaa joa ni. **35** kelima, yua n bua ki faabi o miali, ba luo li, ama yua n luo li kelima n ya po leni o labaalijamo po kuli, ba faabi. **36** be ya todima n ye yua n ba li ñandunli nne bonla kuli po, o naano ya bodi. **37** o nilo

ba fid i teni bee yo o naano faabima po? **38** nagini o, o kani. Lan yogunu, lan yogunu **21** ki kelima yua n jee mini leni n maama po ifee, ya biga n den laa Jesu, ki ciciliga den digibi o, leni yogunu tene nibiada ne siiga, O joa bijoa mo ba ti buli o nunga o po, O ya ti cua O Ba kpiagidi nni leni O maleki n ba.

9 O den yedi ba: Yi moamoani kani n yedi yi ke yi siiga bi tianba kan kpe kaa la, ke UTienu diema cua leni u paalu. **2** Dana luoba n den pendi Jesu den taa piel i, jaka leni jan ke bi doni li juacianli yuli po, Jesu den lebidi ke bi se li kani, **3** o tiadi den pendi yali maama ke li buolu ki ye yanduna mne niinni, o nunga n naani maama moko den lebidi cain. **4** Elia leni musa den cua bi kani ki maadi leni Jesu, **5** piel i den yedi Jesu canba li hani tin tieni ne diegu, ki tieni dienata, dieyenli a yaa po, dieyenli musa yaa po, dieyenli elia yaa po. **6** Kemali ti jawaandi po waa den bani wan baa yedi yaala. **7** Ku ta waligu den cua ki yini bi po, u nialu den maadi ku ta waligu yeni niinni ki yedi: O ne ntie n bi jua min bua yua yali boncianla, yin cengi wan baa yedi yi yaala. **8** Laa yogun u bi huadikaaba den nuali bi gaani lindima ki sua ke Jesu bebe n se bi kani. **9** Ban den ji li juali po, yaa yogunu, Jesu den teni ba li ñoabonli ke ban da togidi oba kuli, ban la yaala, hali O JAO BI JUA yaa ban fii bi tin kpiba siiga yaa yogunu. **10** Bi den kubi laa maama bi pala nni, ki buali bi yula be n bua ki yedi hali o yaa ban fii bi tin kpiba siiga? **11** Bi hoадикааба den buali Jesu une bualu. **12** Be yaapo ke li bali maama bangikaaba yedi ke li tie ti lade elia nkpa cua **13**? oden guani ki yedi ba: Elia n kpa cua ki bogini li bonla kuli. Be yaa po yo ke bi yedi ke Ojoa bi jua, baa le fala hali boncianla ban go fali o? Ama n yedi yi ke Elia cua ke bi tieni o, ban bua yaala, nani lan den diani opo maama. **14** Wan den cua ohuadikaaba kani, o den sua ke li balimaama bangikaaba nia leni ba **15** ku niligu gaani ki lindiba ki maadi leni ba, li den ludi bi niba leni ban laa o, ke bi ki gedi ki faadi o. **16** O den buali ba: yi nia leni ba be yo? **17** Bi niba yeni siiga yendo den yedi o: canba n cuani bijua a kani ke o pia mi muuma ciciliga. **18** ki ya fii o po naankani kuli, ki yen guliti o tiipo wan yaa siini, ki yman i oñina, ki digibi, n bi mia a hoадикааба ke ban deli ga, ke baa fidi ga. **19** Jesu den yedi ba: Yinba yaaba n ki pia li dandanli yeni, n baa ya taa ki ye leni yi hali u laa yogunu yo? n baa yaa ye leni yi hali ki pundi ulaagunu? cuani abiga ne. **20** O den

nagini o, o kani. Lan yogunu, lan yogunu **21** ki ugbammanu, ki biga den baa tiipo ki bili kilebidi ke oñinsandi wudi. **22** Jesu den buali ki biga baa: Laa bonla cili o ulaa yogunu? ki biga baa den guani ki yedi o: Hali o biwaama. Yogintiamu ki yen lu o, mi fantama nni leni mi ñima nni, ki bua ki kpa o. Ama a yaa baa fidi han paagi ti po o, gbadi ti po mi nihima ki faabi ti. **23** Jesu den yedi o: N yaa baa fidi? Yua n daani wani baa baa li bonla kuli. Lanyogunu. **24** Lanyogunu ki biga baa den kuudi ki yedi: N daani, tieni n po sugili n pajugili po. **25** Jesu n den laa ke bi niba kpendi, ke o funi leni ki cicibadi g, ki yedi ga: Fini yaa ciciliga n woma ki go muu, n yedi a, han ña ki biga na niinni ki da go kua abada. **26** Ki den tiani leni u paalu ki digibi ki biga hali boncianla ke ki baa ki tua nani: Ki kpe yeri hali maama ke bi niba boncianla den yedi ke ki kpe. **27** Ama Jesu den mubini onuu ki fiini o, ke o sedi. **28** Jesu den kua deeni wani leni ohoадикааба, bani bi bebe, bi hoадикааба den buali o, be n nan teni ke ti mo gbali ki deli ki ciciliga yeri? **29** O den yedi ba: Yaa ciciliga n tieni buolu kan ña kali jaandi. **30** Bi den ñani li kani, ki kandi Galile. Jesu ki den bua bi niba n bandi o, **31** kelima o den bangi ohoадикааба ki tuuba: Bi nibiadiba baa janbi Ojoa Bijua ki kpa o, de danata yaa pundi o baa fii bi tinkpiba siiga. **32** Ama bi hoадикааба ki den ga laa maama n bua ki yedi yaala, ama bi den jie kaa buali o. **33** Bi den pundi kapenayuma. Ban den kua deeni ya yogunu, Jesu den buali ba: Yi bi nia be yo usanu po? **34** Ama baa den liega, kelima usanu nni bi den nia leni bi yaba ki bua ki bandi bi siiga yua n yaba ki cie olieba. **35** Lane o den kali, ki yini bi piiga n niliediba, ki yedi ba: Yi siiga yua n bua ki yaa pia ti kpiagidi, ki cie o lieba kali wan jiini oyuli bi niba kuli nintuali, ki go tuo ki yaa tuuni bi niba kuli po. **36** O den taa ki biga ki sieni ga bi siiga ki yuandi ki nuadiga ki kpabi oboa caba po, ki yedi ba: **37** Yua nga abiwaala na siiga yendo kelima nyeli po, oga mini nba yo; Yua nga nmo yaa cangu, ga yua nsoani nni yaa cangu. **38** Jan den yedi o: Canba, ti laa nilo ke odeli acicibida ayeli nni, ke ti yedi wan da go deliba, kelima waa hua ti. **39** Jesu den guani ki yedi ba, yin da go yie opo, kelima laa pia yua nba tieni mi bancianma n yeli po, ki go yuandi ki maadi npo ma biadima. **40** Yua nki yie ti po kuli taa ti po, **41** yua n puni

yi mi ñima ke yi ñuni kelima yi tie kilisiti yaaba kuli n yedi yi imoamoani kani opia wan baa baa yaa panpaani. **42** Ama yua ntua yaa bila n daani nne siiga baa yendo po tungbali bonla libaa bia li daano po ki cie baa bi yaa loli o li tan cianli ki luni o mi ñincipianma nni. **43** A nuu nyaa baa kuani a ti tuonbiadi nni han jia u ki lu, kelima aya kua UTienu deni leni boa yengu, hani ki cie apo, han yaa pia buadilie ki kua mi fantama n kan gbindi naan kani. (**Geenna g1067**) **44** Asidibila n baa ñmani bi niba naan kani ki kan kpe hali abada. **45** A taali yaa baa kuani a ti tuonbiadi nni han jiali ki lu, aya kua li miali n ye naani leni taa yenli cie han kua mi fantama nni leni taana lie, (**Geenna g1067**) **46** mi fantama n kan gbindi naan kani, ke asidibila mo kan kpe hali abada. **47** A nunbu yaa ba kuani a ti tounbiadi nni han ñani bu ki lu, ayaa kua UTienu diema leni nunyenbu cie han kua mi fantama nni leni nunnlie. (**Geenna g1067**) **48** asibilan kan kpe naani kani, ke mi fantama mo kan gbindi hali abada. **49** Kelima mi fantama baa sia yaaba nkua likani kuli, **50** mi yaama mani ama mi yaa ti luo umanu naani li pia ban go baa taa yaala ki mangima? yaa pia mani u gban saagu yi niinni, ki yaa ye leni yi yaba leni mi yanduanma.

10 Jesu den ñani li kani ki gedi Jude tinga nni Judena kandima, ku niligu go den taani ke o cili ki bangi ba nani wan den maani ki tiendi maama. **2** Falisienerinba den cua o kani ki bua ki biigi o ki buali o: naani li pia u sanu o joa n ñani o pua? **3** Jesu den yedi ba musa den diani yipo be yo? **4** Bi den goa ki yedi o: Musa den puni u sanu tin diani li tili ki ñani o pua. **5** Jesu den yedi ba li tie kelima yi pajuaga po yo ke Musa den puni u sunu yin diani li tili ki ñani o pua, **6** ama ñali ñanduna tagima yogunu U Tienu den tagi o joa leni o pua. **7** Li tie lani yaapo yo ke o joa baa ña o ba leni o na kani ki loli o yuli leni o pua, **8** ban tua gbannanyendi kaa go tie niba lie bi ji tie niyendo. **9** Niloba kuli n da paadi U Tienu n taani yaala. **10** Ban den ye denpo o ñoadikaaba go den buali o laa bualu, **11** Jesu den yedi ba ya joa n ñani o pua ki ta potoa kuli conbi ki tudi wan den kpa pia yaa pua po. **12** Ya pua n ñani o calo kani ki kuni jatoa mo kuli kuli conbi. **13** Bi den cuani a biwaala Jesu kani ke wan si ba, ama o ñoadikaaba den funi leni yaaba n cuani ba. **14** Jesu den la laa lani o pali den biidi o den yedi ba: cedi mani a biwaala ncua

n kani ki da yie bipo. Kelima U Tienu diema ye yaaba n naani leni a biwaala yaapo yo. **15** N yedi yi i moamoani yua n kaa tuo U Tienu diema nani ki biwaaga yeni kan kua mi niinni **16** li yaa puoli o den kpabi ba ki maani o nii bipo ki seligi ba. **17** Jesu n den cuoni yeni o joa den sani ki cua ki gbaani o nuntuali ki buali o: a canbaanjamo n baa tieni be yo ki ba ya miali n kan gbeni? (**aiōnios g166**) **18** Jesu den yedi o be yo ke a yini nni yua n ñani? U Tienu bebe n ñani. **19** A bani li balimaama: ña da conbi, ñan da kpa o nilo, ñan da su, ñan da tieni mi seedifaama, ñan da janbi oba, ñan jigini a ba leni ana. **20** O den goa ki yedi: canba n kubi lanwaní ñali n biwaama nni. **21** Jesu den diidi o leni mi buama ki yedi o: bonyenla n poadi apo, gedi ki ban kuadi ñan pia yaala ki pa a luoda yeni a baa ba ñalimani tanpoli po li yaa puoli ñan cua ki ñoadi nni. **22** Ama laa maama den biidi o pali ke o tagini ki ban ca leni li pabiidili kelima o piama den yaba. **23** Jesu den diidi yaaba n lindi o ki yedi o ñoadikaaba: li baa pa leni yaaba n tie a piada n kua U Tienu diema nni. **24** Jesu n den yedi yeni li den paki o ñoadikaaba. O go den goa ki yedi ba n bila, li ba yaa pa leni yaaba n puni bi yula bi piama n kua U Tienu diema. **25** Ku yuoyuogu n kua mi kpalipienbonma nni dingi ki cie o piado n kua U Tienu diema nni. **26** Li go den paki bi ñoadikaaba ke bi yedi bi yaba: li yaa tie yeni ñyme n baa faaba? **27** Jesu den diidi ba ki yedi li pa bi niba yaapo yo, ama laa pa U Tienu po kelima li bonla kuli dingi U Tienu po. **28** Pieli den yedi o ti ña li bonla kuli ki ñoadi a. **29** Jesu den goa ki yedi: n yedi i moamoani laa pia yua n baa ña o diegu, o nataanjaba, o nataanpola, bi o na, bi o ba, bi o bila, bi o timmu kelima mini yaapo leni o laabaalijamo po **30** ki kan ba li kuli taalima kobiga kobiga ki pugini ñanduna na niinni, ti diedi, leni bi naataanjaba leni a naataanpola leni naanba leni a bila leni mu timmu ki go ba bi niba n waani o fala boncianla ya yogunu n kpendi mo o go baa ba yaa miali n kan gbeni. (**aiōn g165**, **aiōnios g166**) **31** Liiga yaaba boncianla ba ti tua puoli yaaba, puoli yaaba boncianla mo ba ti tua liiga yaaba. **32** Ban den ye u sanu nni ki do ki ca jelusalema Jesu den ga bi liiga ki cuona o ñoadikaaba yama den yagi ke bi ñoa o leni ti jawaandi Jesu go den piadi leni bi piiga niliediba, ki cila ki wangí ba yaala baa cua o kani. **33** Diidi mani ti do ki caa Jelusalema, bi ba cuo o joa bijua ki teni bi kopadianiba leni

li bali mmaamaa bangikaaba nu nni bi baa jia ḥoadikaaba lie ki yedi ba: 2 gedi mani yaa dogu o buudi ki bili ban kpa o, ki teni o bi nilanba n ye yi liiga yi ya kua lienni yaa yogunu yi ba la nu nni, 34 yaaba n baa ḥuadi o, ki sii opo ti li ḥunbisaagili ke li luo, yaali nilo ba kuli daa ḥinsandi, ki gbiami, ki kpa o; ama tana yaa jagini o yin lodi o ki cuani ne. 3 Nilo yaa buali pendi o baa goa ki fi bi tinkpiba siiga. 35 Sebede yi be teni ke yi tieni line? Yin yedi o o diedo n bijaba Jaka leni Jan den nagini Jesu kani ki yedi bua o lani o baa teni yin cuani o. 4 Bi den gedi o: canbaa, ti bua ḥjan tieni tipo tin ba mia ja ki sua li ḥunbisaagili luo bu buliñoabu kani bi yaala. 36 O den yedi ba: “Yi bua min tieni yipo den lodi o. 5 Ya niba n den ye li kani den buali be yo?” 37 Bi den yedi o a ya ti ban ye a kpiagidi ba yi tieni be n yeni? 6 Bi den guani ba nani nni yaa yogunu, ḥjan pa ti tin kali yendo a jienu, Jesu n den yedimaama lani bi den cedi ke bi yendo mo a ganu. 38 Jesu den goa ki yedi ba gedini li. 7 Bi den cuani li ḥunbisaagili yeni Jesu yii bani yin miadi yaala. Yi baa fidi ki ḥno min kani ke bi niba den lugidi ki maani bi tiadi opo ba ḥno yaa tadiñoakaaga, bi ki batise min batise ke Jesu jagini li. 8 Bi niba boncianla den ladi bi ya batismi? 39 Bi den yedi o: ti baa fidi. Jesu tiadi u sanu nni bine mo i tiben i ban den ja yi i den goa ki yedi ba: li tie moamoani ke yi baa ḥno kuani nni. 9 Yaaba n den ye Jesu liiga leni yaaba min ba ḥno ya tadiñoakaaga ke yi ba batise min n den noa o puoli kuli den kpaani ki tua: ti pagi ba batise yaa batismi. 40 Ama ki kaani o nilo n U Tieu, U Tieu n seligi yua n kpenda o diedo jienu bi n ganu, laa ḥjua mini, li tie U Tieu n yeli nni 10 U Tieu n seligi yaa bali n baa je ne, bogini ki bili la yaaba yaa po yo. 41 ḥoadikaaba Dafidi n den kpa dini yaa bali. O diedo yeli n ba piiga yaaba n sieni n den gbadi lani, bi pala ti kpiagidi ḥjali tanpoli joma. 11 Jesu den kua U den beni Jaka leni Jan po. 42 Jesu den yini ba Tieu diegu nni o den diidi li bonla kuli nani ki ki yedi: Yi bani ke ban nua yaaba ke bi tie i yenga n den bua ki kua o den gedi Betani wan nibuoli yudanba yeni mabindi ba, bi paatieba leni bi piiga n niliediba. 12 Lan den fii ki fa ke bi mo die ba leni u paalu. 43 Ama lan da tie yeni ḥnani Betani, mi koma den cuo Jesu. 13 Jesu den yinba yaa siiga, yinba laa siiga yua n bua ki tua laa bu kankanbu ḥjali foagima ke bu pia ti faadi niciamo kuli, wan tua yi naacemo. 44 Yua mo n o den gedi ki baa la ḥjali o yaa baa ba bonla ba bua ki tua yi liiga yua, wan tua yi kuli yombo. 45 bu kani. Ama wan den nagini o den sua kali ti Kelima o joa bijua naa cua ke ban yaa tuuni opo faadi bebe, kelima laa den tie a kankana lonma ka, ama ke wan yaa tuuni nitoba po, ki go pa o yogunu. 14 O den maadi ki yedi oba kuli nda miali ki kpe, ki da ki faabi bi niba boncianla. 46 go ḥjmani a bonluonkaala, o ḥoadikaaba den Jesu leni o ḥoadikaaba den pundi Jeliko dogu gbadi wan yedi yaala. (aiōn g165) 15 Bi den pundi nni. Ban den ḥna laa dogu nni bi den yegi leni Jelusalema ke Jesu den kua U Tieu diegu nni yaa niligu n yaba, ke o juanmiado, Time bijua o den deli a kpeneypenda leni yaaba n da U yua n yi Batime den u sanu nni. 47 Wan den Tieu diegu nni. O den tudi ki luni bi ligilebiba gbadi ke yua n ba pendi tie Nasaleti yua Jesu, tabilinba leni yaaba n kuadi a kpajela kalikaani. o den tangi: Jesu, Dafidi bijua, gbadi npo mi 16 Waa den tuo ke nilo ba kuli n go tugi bonlaba nijima. 48 Yaa niba n yaba den funi leni o ki kuli ki poandi U Tieu diegu nni. 17 O den yedi wan suo, ama o go den tangi boncianla ki bangi ba ki yedi: laa diani ke n diegu baa yi i pugidi ki tua: Dafidi bijua, gbadi npo mi nijima. jaandi diegu i nibuoli kuli po kaa? Ama yinba 49 Jesu den sedi ki yedi: yini mani o na. bi den wan teni ke ku tua a sugida wuonkaanu. 18 Bi yini o juamo ki yedi o: paagi a pali, fii, o yi ja. kopadianba leni li bali maama bangi kaaba n 50 O juamo yeni den luni o kpalibu ki fii yenma den gbadi laa maama bi den lingi ban baa tieni ki cua Jesu kani. 51 Jesu den buali o: a baa min maama ki kpa o, bi den jie kelima o bangima tieni a po be? O juamo den goa yedi o: canba, n den cuo bi niba kuli pala. 19 Ku yenujuagu n den bua ḥjan pa nni n nuni n nuadi. 52 Jesu den yedi pundi Jesu den ḥnani u dogu nni. 20 Lan den o: Gedii, a dandanli paagi a. Lanyogunu o nuni ji fii ki fa ke bi goa u dogu nni, ban den poa da den nua, ke o ḥjua Jesu ki yegi leni o.

11 Jesu leni o ḥjoadi kaaba n den nagini jelusalema ban den ye betifaje leni betani naginma ki ku leni olife juali Jesu den soani

ki taani leni bu jiini. 21 Pieli den tiadi yaala n den tieni ki yedi: canba diidi ḥjan den soli yaa kankanbu yeni kuodi. 22 Jesu den taa mi maama ki yedi: ya pia mani li dandanli U Tieu

po. **23** N yedi yi imoamoani o nilo yaa yedi li i diani nni: ya tanli ke bi tanmaaba den luni naa juali fii ki ban lu a yuli mi ñincianma nni n tua u tanjigu. **11** Li tie U TIENU yanbuama kaa maliti o pali nni ama ki daani ke wan yedi po yo ke laa tanli tua yeni, ti nuni po mo li tie yaala baa tieni o baa la ke li tieni. **24** Lani yaapo bonlidinkaala. **12** Bi den lingi ki bua ki cu o, n yedi i moamoani yin ba jaandi ki miadi yaala ama ki nan jie ku niligu. Bi den bandi ke Jesu kuli yin daani ke yi baa la lani yi baa ba la. maadi laa kpajama bi yapo yo. Bi den ñani o **25** Yin se ki jaandi yaa yogunu kuli ki tiadi ki kani ki ban caa. **13** Bi den soani nitianba yaaba tiadi ke yi pia maama leni niloba yin pa mani n tie falisieninba leni elodo buakaabajesu kani, o sugili ke yi ba yua n ye tanpoli n pa yi mo ke ban ludi o o maceli nni. **14** Bi den cua ki yedi sugili yi yaa tuonbiadi po. **26** Ama yi yaa puuni o: canbaa ti bani ke a tie moamoandaano, kaa yi lieba sugili, yi baa yua n ye tonpo moko kan go yagini a yama niloba kuli po; kelima ñaa nua pa yi sugili yi tuonbiadi po. **27** Bi go den gedi bi nisaaliba n tie maama, ama a bangi U TIENU Jelusalema Jesu n den gaandi U Tienu diegu sani leni i moamoani. Naani li puni u sanu bi nni yaa yogunu bi kopadicianba, li balimaama laa puni, tin pa Sesa ti lubidi? **15** ti baa pa, bi bangikaaba leni bi nikpejuoginkaaba den cua ti kan pa? Jesu den bandi bi yankpaagibiada, o kani. Bi den yedi o: **28** li laa bali po yo ke a ki tuo bipo ki yedi: be jaapo ke yi bigidi nni? tiendi yaa bonla n tiene, ñme puni a laa bali ke cuani mani n po li kujapienli ke min la li. **16** a tiendi laa bonla? **29** Jesu den yedi ba: n moko Bi den cuani yenli, Jesu den bualи ba: ñmee baa bualи yi u bualu yin guani npo lali n moko nannanli leni ñmee ya diani yo? bi den guani ki baa waani yi yaa bali po ke n tiendi laa bonla. yedi Sesa. **17** Lanwani o den yedi ba: teni mani **30** Jan n den batisi bi niba yeni o den ba li bali Sesa wan die yaala, ki teni U TIENU mo wan tanpoli po bi, bi bi nisaaliba kane? Waani nni die yaala. Lani bi den noanlo leni li paakili. **18** mani. **31** Bi den tua bi yaba, ti ya yedi ke o den Sadusieninba yaaba n tua ke bi tinkpiba fiima ki ba li bali tanpoli o ba yedi: be teni ke yii den ye den cua Jesu kani ki bualи o ya bualи n tie na. daani o maama? **32** Ti ya yedi bi niba kani mo, **19** Canbaa, diidi Muusa n diani ti po ya diani: O ... bi den jie bi niba, kelima bi niba kuli den nua nilo cuamo ya kpe, ki ñaa o pua ki naa pia a bila, ke Jan tie sawalipualo. **33** Lanwani bi den goa ki o waalo ba taa o kpepuoli ki baa o ciamo po yedi Jesu tii bani. Lani Jesu den goa ki yedi ba, o buolu. **20** Ki sua li den pia nataanjaba lele. n moko kan waani yi yaa bali yaa po ke n tiene O kpialo den ta li kpepuoli ke li tua o pua, ki mo laa bonla.

12 Jesu go den maadi leni ba leni mi kpajama. O joa den ñuni o dunven kuanu. O den lindi u leni li konkonnagili, ki gbiidi ku buogu, ki maa u bilinu, ki guuni bi koaguudiba ki ñani u dogu nni. **2** O jetaagu yogunu o den soani o nacemo bi koaguudiba kani ke wan gaa u biiu u kuanu n luoni yaala. **3** Bi den cuo o ki puo o ki ñaa o i nikuomi. **4** O go den soani nacenteoa bi kani ke bi pua o yuli ki poagili o. **5** O den soani o taalo ke bi ku o, ke o go soani toaba boncianla ke bi pua ba ki kpa ba. **6** O go den pia o bijoa buadiga; o den juodi ki soano ki yedi: Bi ba ya pia li fangili n bijoa po. **7** Ama laa koaguudiba den yedi biyaba: diidi ki le o faajielo n kpendi yeni, tin kpa o, ke li faali n tua ti yaali. **8** Lani bi den cuo o, ki ku o, ki kandi ki luni o o duven tiidi kuanu puoli po. **9** Moala, o duven kuanu daano baa tieni be? O ba cua, ki bolini laa koaguudiba, ki teni o duven kuanu toaba. **10** Naani yi cogi laa maama

olielo den ta li kpepuoli ke li tua o pua, ki mo den kpe ki naa ñaa o buolu. Li den tua yenma o bontaalo po. **22** Bani bonbi lele yeni o ba kuli naa den ñaa buolu. bikuli ya puoli po o pua moko den kpe. **23** Bi tinkpiba fiima daali bi siiga ñmee ba die o pua? kelima bani bonbi lele yeni kuli taa o ke o tua o pua **24** Jesu den guani ki yedi ba, yi ye mi tudima nni, kelima yii bani i diani, yii go bani u TIENU paalu. **25** Kelima bi tinkpiba fiima yogunu bi jaba kan go taa bi puoba bi puoba mo kan go kuni bi jaba, ama bi baa ya tie nani malekinba yeni tanpoli po. **26** Yaala n tie bi tinkpiba fiima ya po, naani yii cogi muusa tili nni U TIENU n yedi o yaala yaala n tie ku fatuugu kani: n tie Abalahama TIENU Isaaka TIENU leni Jakoabo TIENU. **27** U TIENU naa tie yaaba n kpe TIENU ka ama yaaba n fo. Yi ye li tudicianli nni. **28** Li balimaama dianko yendo n den gbadи ke bi nia, ki banidi ke Jesu den guani sadusieninba ke li ñani, o den nagini ki bualи o: li bali maama nni mi le n tie mi kpiama? **29** Jesu den tuo o po: diidi mi

bonciamma, cengi isalele, li Miali Diodo ti Tienu laa bonla kuli n ba tieni ya yogunu. **5** Lani Jesu tie yendo. **30** ñan bua li miali Diedo a TIENU den yedi ba: fangi mani yi yula ke nilo ba n da leni a pali kuli leni a naano kuli leni a yantiali boandi yi; **6** kelima bi niba boncianla ba ti cua n kuli leni a fidu kuli. **31** Diidi mi bonliema, ñan yeli nni ki yedi mini n tie UTIENU. Bi ba boandi bua a nisaalilielo nani ñan bua a yuli maama. bi niba boncianla. **7** Yi ya ti gbadu ke bi maadi bu Laa pia ya balimaama n go yabi ki cie yaama toabu maama leni bu toabu laabali yin da yagi n tie na. **32** Li balimaama dianko a n yedi o: li mani yi yama, kelima li tie tiladi laa bonla kuli ñani, canbaa a yedi leni i moamoani ke U TIENU ncua, ama li kan ya tie mi juodima. **8** nibuolu tie yendo, ke toa ki ye kali wani. **33** ki bua O ba fii ki tuogi leni nibotoe mi tindigibima ba ya leni a pali kuli leni a yantiali kuli leni a naano tienda i kaantiami mi koncianma ba ya ye. Lani kuli leni a fidu kuli, ki go bua a nisaalilielo da ba tie mi loma cilima. **9** Yin fangi mani yi nani a yuli yeni cie apadijukaana leni ban padi yula. bi ba ti cuo yi ki gedimi yi bi bujiaba kani. ya pada buolu kuli. **34** Jesu n laa ke o guani o Bi ba pua yi i gbiani u Tienu diedi nni. Bi ba leni mi yanfuoma, o den yedi o: ñaa foagi leni gedi yi gufeneelinba leni bi badicianba nintuali U TIENU diema. Obakuli ki go den tuo ki ba kelima n yapo ke lan tua siedi bipo. **10** Li tie buali o mabuali ba. **35** Jesu den suagi o bangima tiladi o labaalijamo n kpa pundi i nibuoli kuli. u TIENU diegu nni ki yedi: li ga lede yo ke li **11** Bi ya ti caani yi li bujiali kani ya yognu yin balimaama diankaaba tua ke Kilisiti tie Dafidi da yagi mani yi yama yin ba yedi yaala yapo. bijoa? **36** Dafidi wani oba den gbie leni U TIENU Lanyogunu yin maadi yaala n ye yi pala nni, fuomi yua ki yedi: oDiedo den yedi n Diedo: kali kelima laa tie yinba ka ba maadi, ama u TIENU n jieno po, hali min ba teni a yibalinba n tua a fuoma yua. **12** Kpelo ba teni waalo ban kpa o; bi tajmaakanu. **37** Dafidi wani oba yini o o Diodo, baa mo n teni o biga, a bila mo ba fii ki sedi bi li nan ga lede yo ke o tie Dafidi biloa? lani ku danba po ki teni ban kpa ba. **13** Bi ba ya nani niligu boncianla den cengi o leni li pamanli. **38** yi kelima n yeli po. Ama yua n juuni jali mi o den tua ba o bangima nni: fangi mani yi yula juodima ba tindi. **14** Yi ya ti laa ti canginbiaditi leni li balimaama diankaaba yaaba n bua ki ya yaadi n ba wudi bi niba gbani ye tin ki bi naani goadi leni ya liada n foagi, leni ban ya go fuondi ki ya ye naani, yua n cogi n ya faami. Lanwani ba ku niligu nni; **39** yaaba n lingi u kaankpialu u yaaba n ye jude nni n sani ki gedi a juana nni; TIENU diegu nni leni yi kaankpialu i badi nni; **40** **15** yua n ye li dieli tanpoli n da jiidi ki kua ki yaaba n mudi a kpепpuona diena ki nan jaandi i taa liba kuli o dieli nni; **16** yua n ye i kuani n jaandifoagi ki bua ki doagidi bi yula. Bi ba jia bi da guani puoli ki ba taa o liadiga. **17** Fala ba ya po ya bujiali n bia ki cie. **41** Jesu den kali ki tiegi ye leni ya puoba n punbi leni yaaba n ñaandi ku ligitiagu ki diidi ku niligu n kpiendi i ligi laa dana siiga. **18** Jaandi mani ki mia u TIENU maama. Piada boncianla den kpiendi bojanla. laa bonla n da tua ku fawaagu. **19** Kelima laa **42** O kpепpoluodo den cua ki kpieni tanmo lie dana ya pabiidili kaa naani leni liba kuli ki cili ke li tie o piama boagidinaama. **43** Lanwani u TIENU ntagi li ñandunli ya yogunu ki pundi Jesu den yini o ñoadikaaba ki yedi ba: n yedi yi moala laa fala buolu kan go tieni. **20** Li miali moamoani o kpепpoluodo ne puni ki cie yaaba Diodo ya ki bi wadi laa dana oba kuli kan bi n kpieni ku ligitiagu nni kuli. **44** Kelima bikuli faabi. Ama o wadi laa dana kelima wan gandi kpieni bi ligijodi yo, ama wan wani kpieni wan yaaba ya po. **21** Li ya tie ke o nilo yedi yi kilisiti ye ne yaka nepo, yin da dugi o po. **22** Kelima kisisi faadanba leni bi sawalipuafaadanba ba fii ki ya tie li bonlidinkaala leni mi bancianma ki ba boandi u TIENU n gandi yaaba li ya bi ba tuo. **23** Ya se mani ki guu ke lipa: n tuodi ki waani yi. **24** Laa dana nni, ti pabiidi yeni puoli ki yenga ba biigi, o ñmaalo mo kan go ya yeni; **25** ba a ñmabilba baa ña tanpoli ki baala, tanpoli paciammo ba digibi. **26** Lanyogunu bi ba le ke o joa bijoa kpendi ti tawadi nni leni paciammo leni kpiagidi. **27** Lani o ba soani

13 Jesu n den ñani u TIENU diegu nni o ñoadikaaba siiga yendo den yedi o, canbaa, diidi ban maa li dieli ne leni ya tana. **2** JESU den yed: a nua ban maa ya dieciama? bi kan ña tanli ba kuli n ya maa li lieli po ki nan ka paadi ki ba. **3** Jesu den kali olife juali po ki tiegi u TIENU diegu. Lani Pieli Jaka leni Andilebebe den buali o ya bualu n tie na: **4** waani ti laa bonla n ba ti cua ya yogunu, leni ya maalima n ba waani ti

malekinba ban taani wan gandi yaaba njanuna isikaliyoto den gedi bi ckopacianba yudanba kuni naadi, ki gedi tanpoli ya kuni naadi. **28** Yin po ki bua ki janbi Jesu ban cuo o. **11** Ban den bangi mani ya bangima n ñani bu kankanbu gbadi lani bipla den mangi ke bi niani o ke bi kani. Bu beni ya bundi ya yogunu ke bu faadi ba suu o i ligi. Lani judasa den lingi wan baa puudi, yin bandi ke ku siagu nagini. **29** Li go tie ba yaa sanu ki janbi Jesu ki teni ba. **12** Yaa yenma, yi ya laa ke laa bonla pundi, yin bandi dupe n pia daliali jaanma cilidaali ban yen kodii ke o joa bijoa nagini o buliñoabu kani. **30** N yedi mi pendima jaanma pebiga yaa daali yeni Jesu yi i moamoani, laa nifiima kan go pendi ke laa hadikaaba den buali o: A bua tin gedi le yo ki bonla kuli ki tieni. **31** Tanpoli leni ki tinga ba ban hanbi ha po mi pendima jaanjiema, **13** o pendi ama uTIENU maama kan pendi. **32** Yaala den soani huadikaaba lie ki yedi ba kua mani n tie li daali bi o yogunu oba kuli ki bani baa udogu nni yi baa tuogi ojoa ke o bugi li ñicuali tanpoli maleekinba, ba bijoa, ama BAA bebe. **33** yin huadi o mani. **14** Wan baa kua naan kani Ya guu mani, ki go jaandi kelima yii bani laa yeni yin yedi likani die daano: Canbaa yedi daa bonla n ba cua ya yogunu. **34** Li ba ya tie nani mini leni n huadikaaba n baa je mi pendima ya joa n den caa u dogu ki nya o diegu, ki puni jaanjiema ya candiel nni ye le? **15** Obaa waani o naacenba li bali. Ki waani yuakuli o tuonli, yi li die tuankaali yaali n yaba ki hanbi ke yaala ki yedi o buliñoaguudo n ya guu bojanla. **35** n dagigidi kuli ye lienni yin hanbi mani ti po Lawani ya guu mani njanma, kelima yii bani o lankani, **16** O huadikaaba den fii ki kua u dogu diedaano n ba guani ya yogunu, ku yenjuagu, bi nni ki ban sua ke li bonla kuli tie nani wan den ku yagisiigu, i kotonmoe, bi ku tasoangu yo? **36** waani ba maama. B i den hanbi mi pendima Yin ya jie wan da ti sua ke yi goa o ya guani ki jaanjiema. **17** Ku yenjuagu n den baa Jesu leni cua. **37** min yedi yaala, n yedi la yi kuli: ya guu piiga n liediba den cua li kani. **18** Ban den kaa u mani.

14 Mi pendima jaanma leni yaa dupe n ki pia dabinli jaanma nsieni danalie, bi copadicianba yudanbaleni li balimaama bangikaaba den moandi ban baa tieni maama ki cuo Jesu leni bu nunfanbu ki kpa o. **2** Bi den tua: Lan da tieni mi jaanma dana nni, ke ku fuugu n da fii bi niba siiga. **3** Jesu den ye betani o kpaado simono deni. Wan den ka ki di opua den kua ki ya tiagu n tie alibati tanli, ke ku jie leni naadi moanmoani ya tulale ke oligi yaba hali boncianla. o den ta laa tulale ki wuli Jesu po. **4** yaaba n den ye li kani siiga bi tianba den maadi leni bi yaba leni li pabienli ki yedi: Be yaa po ke obiani n tieni? **5** Bi bi baa fidi ki kuadi o ya ligi n cie kujapiena kobitaa ki taa yi ki pa a luoda. Bi pala den beni o pua yeri po. **6** Ama Jesu den yedi: cedi o mani, be yaapo ke yi yagini oyama? O soa n po yaa tuonli n hana. **7** Kelima yi pia a luoda u yogu kuli yi siiga yi baa fidi ki tieni bi po yaala n hana yaa yogunu ke yi bua. Ama yi kan yaa pia mini wani ya yogunu kuli. **8** O tieni wan baa fidi yaala. O tuodi ki bogini n gbannandi piiinma po yo. **9** N yedi yi imoamoani ban baa waani olaabaalihamo handuna nni naankani kuli, bi baa tiadi ki togidi opua na n tieni yaala. **10** Bi piiga n niliediba siiga yendo ban yi yua judasa sajekaanu kani yaa yogunu ki di Jesu den yedi ba: N waani yi imoamoani yi siiga yendo yua n di leni nni baa janbi nni ki teni ban cuo nni. **19** Bi huadi kaaba pala den cili ki biidi ke yendo yendo kuli den yedi o: Li tie mini yo? **20** O den yedi ba li tie yinba bi piiga n liediba siiga yendo yua n taagi ki tungi leni nni. **21** O joa bi jua caa nani lan diani ki bili opo maama. Ama fala baa ye leni yua n baa janbi O joa bi jua li den baa hani laa joa po bi yaa den mali o. **22** Ban den di yayogunu Jesu den taa dupe ki tuondi UTieu ki cabidi ki teni ba ki yedi. Ga mani li ne n tie n gbannandi, **23** o go den taa ki tadiñokaaga ki tuondi UTieu ki teni ba ke bi kuli ñuna, **24** o den yedi ba yaa bonñokaala n tieni tie n soama yaama n teni ke UTieu hantaado kua, yaama rbaa wuli bi niba boncianla po. **25** N waani yi imoamo, n kan go ño duven hali min go baa ño obonpaano UTieu diema yaa daali. **26** Ban den yini pisoma nba yani ki gbeni bi den ñani ki gedi olifie tidi juali po. **27** Jesu den yedi ba: Yi kuli baa haa nni kelima li diani nbaa pua oyankpaalo ipe n yadi. **28** Ama n yaa ti fi bi tinkpiba nba ga yi liiga ki gedi galile. **29** Pieli den yedi o: Baa yaaba n sieni kuli yaa ba ha ha mini wani ka. **30** Jesu den yedi o: n waani a imoamoani dinla ñiagu na hali ke ku kootongu daa mua milie a baa nia taalimata ke haa bani nni. **31** Ama pieli den nia hali boncianla ki yedi:

baa li yaa tie tiladi min taani ki kpe leni a, libalimaama bangikaaba den taani lan kani. **54** kan nia ke mii bani a bi kuli den yedi yeni. **52** Piel den hua Jesu hali foagima hali ki ban pundi Jesu leni o hoadikaaba den gedi ya kaanu nyi bi cokpacianba bado luoli nni. O den ka leni bi jetesamane nni. O den yedi ba: kalimani ne hali naacenba ki yie mi fantama. **55** Bi copadicianba min baa jaandi. **33** O den ta piel. jaka leni jan ke yudanba leni jufinba cancannikpeliba taancianli bi yegi leni o, ijeje leni li paboanli den cili ki cuo kuli den lingi ya siedi n baa pa u sanu ki teni o, **34** oden yedi ba li paboanli cuo nni hali ke li ban kpa Jesu. Baa den baa. **56** Bi niba boncianla naani nni ke n baa kpe yeni sedi mani kiyya gu. den tieni Jesu po mi siedi faama. Ama bi siedi **35** Lani o den suagi liiga waamu ki baa ki labini yeni ki den taa yenma. **57** Bi tianba den fii ki ki jaandi ke li ya baa tuo ya yogunu nkpen di na, sedi ki tiendi opo yaa siedi faama ntieni ki yedi: n lagidi ki ha o. **36** O den tua nBaa, nBaa a fidi li **58** Ti den gbadie o yedi: N baa mudi UTienu bonla kuli, han ñani yaa tadiñokaaga n tien diegu na, o nisaalo nuu n maa yaagu, ki go min da ño. De lan da tua mini nbua yaala ama maa UTienu diegu danata, nisaalo nuu n kaa fini n bua yaala. **37** O den guani o huadikaaba maa yaagu. **59** Baa laa maama po bi siedi naa kani ki sua ke bi goa ke o yedi piel: simono a den taa yenma. **60** Lani bi copadicianba bado goa yo? haa fidi ki guudi ba waamu? **38** Ya guu den fi ki sedi bi kuli siiga ki buali Jesu: A kan mani ki jaandi ke yin da kua mi tulinma nni, li guani maama ba kuli? **61** Jesu den ymimi suo, pali bua ama ti gbanandi tadi. **39** O go den piadi waa guani li ba kuli. Bi kopadicianba bado go miliema ki jaandi nani mi kpiama yeni. **40** O go den buali o: A tie UTienu n gandi yua, UTienu den guani bi kani ki sua ke bi goa goa, kelima yua n pia ti kpiagidi ya Bi jua bi? **62** Jesu den mi goama den gbadie ba. Baa den bani ban baa yedi o: n tie wane. Yi baa ti le ke ojoa bi jua ka guani ki yedi o yaala. **41** O go den guani mi ta UTienu Upacimu kuli daano jienu po, ki ke o taama ki yedi ba: Yi baa goa ki fuodi mani yo? ñani tanpoli ki kpendi ti tawadi nni. **63** Lane bi Li dagidi u yogunu pundi ke bi ba janbi, o joa kopadicianba bado cuo wani oba yaa tiayiekaadi bi jua ki teni ti tuonbiadi danba nuuni. **42** Fii ki padi ki yedi: Ti go bua siedinba ki tieni be? mani tin gedi. diidi mani yua n baa janbi nni, n **64** Yi gbadie o sugi UTienu. Yi jagi be? Bikuli kpendine. **43** Jesu n maadi ya yogunu, judasa den taani ki yedi ke li pundi wan kpe. **65** lani bi yua n tie bi piiga n ni liedidiba siiga yendo, den tianba, den cili ki siini O po, ki pigind O yuni pundi okani. Bi copadicianba yudanba leni li ki go kudi O a nikula, ki tua: ymee pua ñja? bi balimaama bangikaaba leni jufinba nikpeliba naacenba mo den pbino O i tanpee. **66** piel den nden soani yaa niligu ke bi kukubi mugisiemu ye tiipo bi kopadicianba bado luolu nni. **67** o leni igbieni den yegi o. **44** Wani o jajanbido yeni kopadiciamo potuado yendo den laa o, ke o yie den tuodi ki waani ku niligu yaa maalima n mi fantama ki nuali o, ki yedi, a moko den ye tieni: Min baa gobini yua yeni, wani n yeni, yin leni Jesu nasaleti yua yo. **68** o n nia ki yedi, mii cuo o mani ki gedini owan da ciadi. **45** Wani bani ñja n tua yaala, lani ki fii ki taqini ki ya ban judasa n den pundi li kani, lan yogunu ligi o den ñia ki ban cia bu buliñuabu po. lanyogunu ku nagini Jesu kani ki yedi o: Canba ki gobini o, **46** kotongu den mua. **69** o potuado yeni go den lani bi niba yeni den cuo Jesu. **47** Yaaba n den ye ban laa o, ki yedi ya niba n ye likani, yua n tene li kani siiga yendo den noadi ki jugisiega ki pedi moko tie bi niba yeni siiga nni yendo yo. **70** ki joandi bi kopadicianba bado naacemo tubili. piel den nia, yogin jenjenga n pugini, yaa **48** Jesu den yedi ku niligu: Yi cua ki kukubi mu ba n denye likani go den yedi piel, laa pia kuli jugisiemu leni igbieni nani yi lingi o sanjalo tama ke a moko tie bi niini yua yo, kelima a tie yeni ki baa cuo nni bii? **49** N den ye leni yi galili yua yo. **71** lanwani, o den cili ki solini o UTienu diegu nni daali kuli ki bangi yi UTienu yuli ki polini, ki tua, mii bani ba, yi n maadi maama ama yii den cuo nni. Li tua yeni ke yaala yua ya maama. **72** lanyogunu, mi talieku n diani i diani nni n tieni ki dudi. **50** Lani bi kotongu go den mua. lani piel den tiadi, Jesu huadikaaba kuli den ha o ki sani. **51** O jawaalo n den yedi o, yaala; hali ku kotongu ba mua den hua Jesu ki goli bu kpalibu bebe, **52** Ban den taalima lie, a ba nia taalima ta ke ñaa bani nni. cuo o, o den ha ke o kpalibu baa, ki sani mubili. wan den tia lipo, o den buudi.

53 Bi den gedini Jesu bi kopadicianba bado kani.
Bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba leni

15 lan den fa ku tasoangu bikopadikianba liga den cuadi ki taano leni a nibia. **29** bi santagiba yaaba, li balimaama bangikaaba nikpela den sugi o ki fegini bi yula ki tua, fini, fini yuan leni acancan nikpela den taani ki jugo. bi ba mudi utien diegu ki go maagu dana ta siga. den loli Jesu ki gedi ki ban teni pilata. **2 30** yan jiidi lidapoanpoanli po, ki faabi a yuli. **31** Pilata den buali o, moamoane ke a tie juifinba bikopadicianba leni libamaama bagikaaba liigi bado bii? Jesu den gua nni ki yedo: a yedi yaaba moko ji den yoadi o ki tua, oden faabi la. **3** bi kopadicianba nikpela den tabino bonli nituaba ki nan kan jii fidi ki faabi o yuli. **32** boncianla. **4** pilata go den gauni ki bualo: yaa kilisiti, isaleelebi bado, wan jiidi lidapoanpoanli tua li baa? nuanli ban tabina yaali kuli. **5** ama po moala nne tin n le, ki nan fidi ki daano. ban Jesu naa go den yedi li baa. **6** lan mo n bagi den kpa o leni yaaba moko den sugidi o. **33** li pilata. janmi kuli, kuniligu mia wan ja kadibi biigili den ciidi yanduna kuli po, ki ciili u yen yenga. **7** li den pia niyendo ke yi o barabasa leni sicuocuolu ki ban pundi **34** li yenlebili po Jesu o juginkaaba li kadidieli n ni kelima bi den kpa den tiani ki yedi: Eli, eli lamasabatani yaali n o nilo kufuguni. **8** kunulugu den doni ki miadi bundi: ntieu, ntieu bee yaa po yo kaa yaa. o wan tieni nani wan maani bi po maama. **9 35** bi tianba yaabi n den ye likani n den gbadi pilata den guanba; i bua min ja Jesu jufinba bi tua songi mani, o yi Eli **36** yaabi nye li kani bado bii? **10** kelima o den bani ke ninponli n bi niini yendo den sani ki ta ti kpacadi, ki fini cedi ke bikopadicianba den cuani Jesu o kani. **11** likankagili ki tuuni miñinmiliginni ki teni o ama bikopadicianba den tudi ku niligu ki boa ke wan ñuo. ki yedi cedi mani tin le Elia ya pilata n ja bi po barabasa. **12** pilata den guani ba cua ki jiini o. **37** Jesu den tiani yemma ke ki lebidiba, yua ke i toa o jufinba bado yeni, o fuomi sedi. **38** li jandieli kpali pigini kaabu yi boa min tieni o ledee? **13** bi go den kpaani den padi, ki cili tanpoli ki ban jiidi tiipo. **39** ki tua, kpa o lidapoanpoanli po **14** pilata den miteela kobiga yudaano yuan den se ki ñua Jesu buali ba, o tieni i lee tagi yo?, bi go den kpaani n den kpe maama den yedi, moamoamni oden ki pugini, kpa o lidapoanpoanli po. **15** kelima li tie utieno bijoa yo. **40** li den pia ya puobi n pilata den bua ku niligu pali mangi, o den ja se fuagima ki yua. bi siiga den pia Malyama barabasa. ki den cedi ke bi pua Jesu a ghabina, magidala yua, leni Malyama Jaka leni josie na, ki teni ba O ban ban kpa O lidapoanpoanli po. leni Salome **41** yaabin den yua o ki go tuuni o po **16** a minteela den kuano u luolu nni, nani kani wan den ye galile, leni yaabi inden yoadi ki cua ke bi ja ti buudi yeni, ki taani a minteela kuli. Jelusalema **42** ku yenkoagu n den pundi nani ban **17** bi den golini O bu kpaimoanbu, ki luni i den boogindi mi fuodima daali yeni, **43** Josefi konkonki badifoliga ki cibini O. **18** bi ji den fuondi Arimate yua, yuan den tie bi cancannikpeliba O, ki tua: ti fuondi ja, fini jufinba bado. **19** bi siiga yua n pia ti kpiagidi, ki moko den gu utieno den pua O yuli po li kankagili, ki go siini o po diema, den ta lijaniali ki gedi pilata kani ki mia ti ñisandi ki gbandi o nintuali ki pugi O. **20** wan teni o Jesu gbanandi. **44** li den luudi pilata ban den ñuadiñuadi O ki gbeni, bi den goliti O leni Jesu n kpe tomma. o den yini a miteela bukpalimoanbu yeni, ki guani ki lani O, O tiaadi kobiga yudaano ki bualo hali li tie moamoane ki ta O, ki ban kpa O lidapoanpoanli po. **21** bi ke Jesu kpe tomma. **45** wan den bandi cuain keli den tieni u paalu simono, silena yua, yuan tie tie moamoane ke Jesu kpe tomma, o den puni Alesandili leni rufisa ba, ke o ñani o kuanu po, u sanu Josefi n ta jesu gbanandi. **46** Josefi den ki cedi ke o tugji Jesu dapoanpoanli. **22** bi den jiino lidapoanpoanli po ki wagino leni wan den gedini Jesu naani kani n yi golgota yanli n bundi daa ya kpalipienbu. o den gedi ki ban kuani ki yukolinkuoga. **23** bi den teni o yaa daama n o yaa takuli n tie tangu yaa niini. ki bindi ku kali ki taani leni mili ama waa den ñuna. **24** bi tangu ki pagini. **47** Malyama magidala yua leni den kpa o lidapoanpoanli po, ki tuani o tiadi Malyama Josie na, den ñoa ban kuani o naani. caca, ki ba bandi yua kuli n ba ba, ya biinu. **25** **16** mi fuodima daali n den pendi, Malyama Magdalya yua, Malyama, Jaka na, leni Salome den da tulalee ki bua gedi ki ban tieni Jesu gbanandi po. **2** a dan leleeda daali tasaoanpanpangu, **3** bi den fii ki ban ca li kuli po, yeni, li den tieni nani i diani n yedi maama: bi

ki nan buali bi yula, ki tua ȿme baan bindi ti po kutanpagidigu yeni. **4** ban den pundi ki yaadi ki nuaali, bi den sua ke ku tangu yeni bindi ki ñani li kani. **5** bi den kua li kuli nni, ki sua ke jawaalo kaa, ki la ti tiapieendi, ke li cuo ba ti jawaandi **6** o den yedi ba, da jie mani i lingi Jesu, nasaleti yua yo, ban den kpa ki joani yua lidaapoanoanli po. O fii, O naa ji yene. **7** ama gedi mani ki ban waani bi ȿoadikaaba leni pieli ke O gaa liiga ki ca Galili. lanpo yo, ke i ba lee O. nani O den yedi maama. **8** bi den ñani ki sani, ti jawaandi leni ti yanyagti ya po, ba den yedi o ba kuli li ba. **9** (note: The most reliable and earliest manuscripts do not include Mark 16:9-20.) Jesu den fii, a dan leleeda cilima daali tasoangu, O da den doagidi o yuli, Malyama Magdala yua, O n den deli yua ya ni nni cicilimu lelee. **10** O den gedi ki ban waani laa labaalo, yaaba n den ye, leni li pabiili ki go den n buudi kelima Jesu kuuma po. **11** ba n den gbadu ke Jesu go fo, ke Malyama laa O; baa go den daani. **12** lani yaa puoli, O den doagidi o yuli nani o nilamo yeni ȿoadikaaba lie po u sanu nni. **13** bi den guani ki waani laa labaalo bi lieba ama bi naa den daani bi maama. **14** lani, Jesu go den doagidi o yuli o piiga n niyendiba yeni po ya yugunu ke bi di. O den fu leni ba, kelima bi pajoaga po, leni bi dandanluoma po, kelima ban den laa O, **15** kaa dani yeni ya po. O den yedi ba, gedi mani li ȿandunli nni kuli, ki ban wani ba olaabaalijamo. **16** yua n daani, ki baptisi, ba faabi, ama yua ki daani, ti buudi cuonu ye o po. **17** ya sinankeene n ba n baa ya ȿoa yaa ba n daani ne. bi baa deliti mu cicibiadimu, ki maadi mi malama n yeli nni b bi baa cuo i we, **18** baa bi ya ñuni ȿoagbiadu li kan tieni ba li ba kuli. bi baa maandi bi nii a yiama po ke bi paagidi. **19** O Diedo n maadi laa maama, ki gbeni; O den doni tanpoli, ki ban kali Utienu najienu kani. **20** lani, bi den gedi ki ban wang'i o labaalijamo, i kaani kuli. O Diedo den tuuni leni ba, ki saagi O maama po imoamoani leni sinankeneenba.

Luka

1 N buado Tewofila, bi niba boncianla den moandi ki diani yaala n den tientieni ti siiga ya togida. **2** Bi den diani la ki joaudi yaaba n den laa laa bonla leni bi nuni ḷali mi cilima, ki tua o laabaalijamo wangikaaba n den togidi ti maama. **3** N den tagidi ki bandi laa bonla kuli bojanla ki cili ḷali li cilima. Min bandi li kuli yeni, n moko sua ke li ḷani min diani apo ki joaojoadi li fuuli, **4** ki teni ḷan bandi ke ḷan den baa ya bangima tie moamoani cain. **5** Elodo n den ka ti gbandi po Jude diema nni, U Tieno kopadicianba siiga yendo den ye ke bi yi o Sakali. O den tie U Tieno kopadicianba caga siiga cagiyenli yua, Abia ya cagili. O pua moko den tie Alono puolirjuanu ki yi Elisabeta. **6** Bani bonba lie yeni kuli den tiegi U Tieno nintuali. Bi den jua o Diedo balimaama leni o mabilikaama kuli cain kaa pia tagili. **7** Ama baa den pia biga, kelima Elisabeta den tie joaliga. Bani bonba lie kuli den kpeligi. **8** Sakali den tuuni o kopadician-tuonli U Tieno nintuali kelima wan den ye ya cagili nni n baa soani ya yogunu pundi. **9** Bi den toani tiatia nani U Tieno kopadicianba n maani ki tiendi maama, ki gandi o ke o baa kua o Diedo dieli nni ki sia a dugibila. **10** Ban den juugi a dugibila ya yogunu, U Tieno niba nitaanli kuli den ye niini ki jaandi. **11** Lani o Diedo maleki den sedi a dugibila padibinbinli jienu po ki doagidi o yuli Sakali kani. **12** Sakali n den laa o, o yama den yagi ke ti jawaandi cuo o. **13** Ama maleki den yedi o: "Sakali, ḷan da jie, U Tieno ga a miabu, a pua Elisabeta baa ma apo bonjaga, ḷan yini o Jan. **14** O baa tie apo pamancianli, yaaba n baa mangi bi pala kelima o madi po baa yaba. **15** O baa tie niciamo o Diedo nintuali, o kan ño duven leni ya daama n bia kuli. O baa gbie leni U Tieno Fuoma Yua ḷali ki daa ye o naa tugu nni. **16** O baa gobidi ki guani Isalele buolu yaaba boncianla o Diedo bi Tieno kani. **17** O baa cuoni U Tieno nintuali leni Elia yantiali buolu leni o paalu, ki teni bibaanba n goa ki mangi leni bi bila. Ki teni bi niyiekaaba n goa baa bi nitieginkaaba yanfuoma. O baa bogini bi niba bi pala n tuo o Diedo po." **18** Sakali den yedi maleki: "N baa bandi lede ke lankuli tie moamoani? Kelima n kpeligi n pua mo podi." **19** Maleki den goa ki yedi o: "Mini Gabiyeli, yua

n ye U Tieno kani ki tuuni opo. O soani nni ke min maadi a ki waani a laa laabaalijamo. **20** Nani ḷan ki dugi n maama po yaama n baa tieni mi yogunu yaa pundi yeni, a baa tua muulo ki kan go fidi ki maadi ḷali laa bonla n baa tieni ya daali." **21** Bi niba yaaba n den ye niini yeni den ji Sakali ke li paki ba leni wan waagi U Tieno diegu nni maama. **22** Wan den ñani, waa fidi ki maadi leni ba. Lane bi den bandi ke o laa li bonleakaala U Tieno diegu nni. O den maadi leni ba leni o nii, ki ji tie muulo. **23** Sakali tuonli U Tieno diegu nni dana n den gbeni, o den kuni o denpo. **24** Yogunuba n den pendi, o pua Elisabeta den punbi. O den ye deenni yogunu kuli ḷali ḷmaali muu, ki maadi leni o yuli ki tua: **25** "O Diedo tieni npo line wan jagi ke o baa ñani npo i fe ya yogunu bi niba siiga." **26** Sakali pua tugu ḷmaluobilo nni U Tieno den soani ya maleki n yi Gabiyeli Nasaleti, ya dogu n ye Galile diema nni. **27** O den soani o li powandiali kani. Yua n den tie ya joa n yi Josefi ya toginaa ki tie Dafidi diegu nni yua. Li powandiali yeni den yi Maliyama. **28** Maleki yeni den cua o kani ki yedi o: "N fuondi a, fini yua n baa li ḷanbili U Tieno kani. O diedo ye leni a." **29** Maliyama yama den yagi boncianla laa maama po, ke o buali o yuli laa fuondi n bua ki yedi yaala. **30** Maleki den yedi o: "Maliyama, ḷan da jie, kelima a baa li ḷanbili U Tieno kani. **31** Diidi, a baa punbi ki maa bonjaga. Han yini o Jesu. **32** O baa tie niciamo, bi baa yini o tanpojoma Tieno Bijua. O Diedo U Tieno n baa kaani o o yaaja Dafidi gbandi po, **33** wan ya die Jakobo buolu yaaba ḷali ya yogunu kuli, o diema kan baa juodima ḷali abada." (aiōn g165) **34** Maliyama den yedi maleki: "Min kaa bani joa yeni, lani mo baa ga lede ki tieni?" **35** Maleki den goa yedi o: "U Tieno fuoma yua baa cua a kani, tanpojoma Tieno paalu baa yini apo. Lanyaapo bi baa yini ḷan baa maa ya bigagidikaaga yeni U Tieno Bijua. **36** Diidi, a kpiilo Elisabeta, o moko punbi bonjaga o pociandi nni. Ban den tua yua ke o tie joaliga o ji ye o ḷmaluobilo nni. **37** Kelima U Tieno ki pia wan kan fidi yaala." **38** Maliyama den yedi: "N tie o Diedo yonbo, lan tua npo nani ḷan yedi maama." Maleki den ñani o kani. **39** Laa yogunu Maliyama den fii ki jaligi ki gedii ya dogu n ye a juana po, Jude diema nni. **40** O den kua Sakali deni ki fuondi Elisabeta. **41** Elisabeta n den gbadii Maliyama fuondi ya yogunu, o biga den jeli o tugu nni, U Tieno Fuoma Yua den

gbieni Elisabeta 42 ke kpaani: “A baa li seli ki yibalinba nuu nni. 72 Yeni o gbadì ti yaajanba cie bi puoba kuli a tugu nni biga mo baa li po mi niñima, ki tiadi o ñantaado yua n gagidi seli. 43 Be n teni ke n baa ke fini n Diedo naa ki ñani po, 73 Wan den poli ki kuani yua leni ti cua n kani? 44 Diidi, min gbadì a fuondi ya yaaja Abalajama, 74 Ke o baa ga ti ti yibalinba yogunu ligà, ki biga ban jeli n tugu nni leni li nuu nni ki teni tin ya jaandi o kaa jie, 75 Ki pamancianli. 45 Li pamanli ye leni a fini yua ya cuoni o nintuali leni mi gagidijamma leni n daani ke wani o diedo n soani ke bi yedi a mi teginma ñali ti miali dana kuli. 76 Fini ki ya bonla baa tieni.” 46 Maliyama den yedi: “N canpandiga bi baa yi ña Tieu yua n ye ñali kpiagi o Diedo, 47 n pali mani ñali boncianla tanpolijoma ya sawalipualo Kelimaa baa ga o kelima wani U Tieu n candaano po, 48 Kelima Diedo liiga, ki ya ñanbidi o sani, 77 Ki teni o o laa npo, mini o yonbo yua n tie taliga. Dinla niba n la o tindima, Kelima o tieni bi po sugili bi liiga nifiima n tu nifiima kuli baa yedi li pamanli tuonbiadi po, 78 Kelima ti Tieu ya ninjbadima ye leni nni, 49 Kelima wani U paaciamu kuli yaapo o teni ke o yenma ñani tanpoli Ki yendi daano tieni npo ya bonla n pia pakili o yeli tipo nani u yienu n pudi maama yeni, 79 Ki baa gagidi ki ñani. 50 O baa gba mi niñima yaaba n ye li biigili nni Leni mi kuuma fangi o nifiima n tu nifiima kuli po. 51 O doagidi nni jinjingu nni po, Ki gobidi ti ke tin kua ki ya o nu paalu, ki yadi ti yantia-japaadi danba. cuoni Mi yanduama sanu nni.” 80 Ki biga yendi 52 O jiini i paaciami danba bi balikalikaani po den kpedi ki fandi bonjanla, ki ye li fulai nni ki fiini taliginba. 53 O guoni a konkonba li ñali ya daali ke o den ti doagidi o yuli Isalele bonjanla, ki cabi a piada u nukuomu. 54 O todì yaaba po.

o naacenba Isalele yaaba. Waa sundi ki doagidi o ninjbadima, 55 nani wan den yedi ti yaajanba maama, Abalanjama leni o puolijuani po ya yogunu kuli. (aión g165) 56 Maliyama den kali Elisabeta kani ke li bua ki pundi ñmaalita, ki goa ki kuni o denpo. 57 Elisabeta mayogunu den pundi ke o mali bonjaga. 58 O yegininlieba leni o kpiiba den gbadì ke o diedo gbadì opo mi niñicianma, ki taani ki mangi bi pala leni o. 59 Li daniili daali bi den cua ki baa kuani ki canpandiga ku koanciagu. Bi den bua ki yini o o baa yeli Sakali. 60 Ama o naa den yedi: “Yeni ka, o baa yi Jan.” 61 Bi den yedi o: “A kpiiba siiga ki pia yua n yi laa yeli.” 62 Bi den maadi o baa mi muulima, ki bua ki bandi wan bua ki biga n ya yi maama. 63 Sakali den mia wan baa diani naani, ki diani lipo: “o yeli yi jan.” Li den paki bikuli. 64 Lanyogunu lanyogunu Sakali lanbu den tabidi, ke o fidi ki yaadi ki pagi U Tieu. 65 Ti jawaandi den cuo bi yieninlieba kuli. Yaaba n den ye Jude diema nni kuli den maadi laa bonla kuli bi siiga. 66 Yaaba n den gbadì likuli den kubi la bi pala ki tua: “Ki naa biga baa tua be.” Moamoani, o Diedo nu den kubi o. 67 Ki baa Sakali den gbie leni U Tieu Fuoma Yua ki pua sawali ki yedi: 68 “O Diedo Isalele Tieu n baa ti pagidi, kelima o laa o niba po ki da ki faabi ba. 69 Ki fiini tipo o naacemo Dafidi diegu nni ya candaano n pa. 70 O tieni wan den teni ke o sawalipua-gagidikaaba maadi yaala ñali yogu. (aión g165) 71 O den niani ke o baa ga ti ti

2 Laa yogunu Sesa Ogasita den ñani li ñoabonli ke li yadi i kaani kuli ki yedi ban coadi Loma diema yaaba kuli. 2 Laa coadikpiali den tieni Kilinus n den tie Sili diema Gufeneeli ya yogunu. 3 Yua kuli den ca ke ban coadi o o dandogu nni. 4 Josefi moko den ffi Nasaleti dogu nni yu n ye Galile diema nni, ki gedi Jude diema Dafidi maadogu Betelema nni kelima o den tie Dafidi puolijuuan leni o diegu nni yua. 5 O den gedi ke ban ban coadi wani leni o toginaa Maliyama, yua n den punbi. 6 Ban den ye Betelema, o maayogunu den pundi. O den mali o posabiga, bonjaga. 7 O den bobini o ti canpanditiadi ki duani o ku yankpagu nni, kelima kaanu ki den ye bi po ku candieu nni. 8 Laa tinkunu nni bi yankpaaba den ye ku muagu nni ki gu bi yandi ku ñiagu. 9 O diedo maleki den doagidi o yuli bi kani. O Diedo kpiagidi den yendi ki lindi ba ke ti jawaandi den cuo ba boncianla. 10 Maleki den yedi ba: “Da jie mani. Kelima n cuaani yipo o laabaalijamo, yua n baa tua bi niba kuli po pamancianli. 11 Lani n tie ke dinla, Dafidi dogu nni bi mali yipo o candaano, yua n tie Kilisiti, o Diedo. 12 Line n baa tie ya maalima n baa temi yin bandi o, yi baa le ki canpandiga ke bi bobini o ti canpanditiadi ki duani o ku yankpagu nni.” 13 Laa yogunu malekinba boncianla den doagidi bi kani ki taani leni maleki yeni ki pagi U Tieu ki tua: 14 “U Tieu n baa ti kpiagidi ñali tanpolijoma,

ya niba n mangi o pali ki tinga nni n ya pia mi yaala bi pala nni n doagidi. Fini mo, ya paboanli yanduanma.” **15** Malekinba n den ñani bi kani ki n tie nani ki jugisiega baa muu a pali.” **36** O goa tanpoli po, bi yankpaaba den yedi bi yaba: sawalipualo den ye ki yi Hana ki tie Fanueli “Tin gedi mani tonma ñali Betelema ki ban le bisalo Asela buolu yua o den kpeligi boncianla. yaala n tieni, o Diedo n waani ti yaala.” **16** Bi den O den tieni bina lele leni o calo ñali o jafandi jaligi ki gedi ki lingi ki laa maliyama leni josefi, nni. **37** O ji den tie kpepuoli ki pia piini n bina ki go la ki canpandiga ke ki dua ku yankpagu naa. Waa den ña U Tieu diegu nni, o den tuuni nni. **17** Ban den laa likuli bi den togidi maleki U Tieu po u yensiinu leni ku ñiagu kuli leni mi n den waani ba yaala ki canpandiga po. **18** Bi ñoalolima leni i jaandi. **38** Lanyogunu liga o den yankpaaba n den togidi yaala den paki yaaba n nagini bi kani ki pagi U Tieu ki maadimaadi den gbadu kuli. **19** Maliyama den kubi laa togida yaaba n gu Jelusalema daafaabima kuli Jesu kuli o pali nni ki kpaagi lipo. **20** Bi yankpaaba maama. **39** Josefi leni Maliyama n den tieni o den lebidi ki goa ki kpiagidi U Tieu, ki go pagi Diedo balimaama n bili yaala kuli ki gbeni, bi o ban gbadu ki go laa yaala kuli po, ke likuli den lebidi ki guani Galile nni bi dogu Nasaleti den tieni nani maleki n waani ba maama. **21** Ki po. **40** Ki biga den fandi ke o gbamanu pugidi. canpandiga yeni madi daniili daali n den pundi, O den pia mi yanfuoma boncianla, U Tieu bi den kuani o ku koanciagu, ki cili o yeli Jesu, ñaribili mo den ye leni o. **41** Jesu danba den maleki n den waani ba ya yeli ñali ke o naa daa maani ki caa Jelusalema binli kuli mi pendima punbi o. **22** Bi walijanbima dana n den pundi jaanma yogunu. **42** Jesu n den pia piiga n bina nani Musa balimaama n bili maama, bi den lie, bi den gedi Jelusalema laa jaanma po nani gedini ki canpandiga Jelusalema, baan gagidi o ban maani ki tiendi maama. **43** Mi jaanma dana o Diedo po, **23** nani lan diani maama o Diedo n den pendi ke bi goa ki kuni, ki biga Jesu den balimaama nni: Bonjakpiaga kuli baa gagidi sedi Jelusalema. O danba ki den faami. **44** Nani o Diedo po. **24** Bi go den cuani nani o Diedo ban den tama ke bi ye leni bi santagilieba yeni, balimaama n bili ban baa padi U Tieu po, lani bi den cuoni danmunli ki lingi o bi kpiiba leni n tie kpajefanmu lie, yaaka kpajenaawuundi lie. bi bankaaba kuli kani. **45** Ban ki den laa o, bi **25** Li yogunu o joa den ye Jelusalema ke bi yi den lebidi ki guani Jelusalema ki baan lingi o. o Simeyono. O den tie nitieginkoa ki go fangi **46** Li dantaali daali bi den laa o U Tieu diegu U Tieni, ki gu yua n baa baagi Isalele buolu nni, ke o ka U Tieu balimaama bangikacianba yaaba. U Tieu Fuoma Yua den ye leni o. **26** Li siiga, ki cengi bi maama ki go buali ba i buali. **47** den sua ke U Tieu Fuoma Yua den tuodi ki Li den paki yaaba n gba o maama kuli kelima o doagidi ki waani o ke o kan kpe kaa la o Diedo yanfuoma leni o maguankaama po. **48** O danba n gandi yua. **27** U Tieu Fuoma den fiini o ke n den laa o, li den paki ba boncianla, ke o naa o cua U Tieu diegu nni. Ki canpandiga Jesu yedi o: “N biga, be n teni ke a tieni ti line? Diidi danba n den cuani o ki baa tieni opo U Tieu a baa leni mini kuli den ye leni ti yanyangi balimaama n bili yaala, **28** Simeyono den ga o ciandi ki lingi a.” **49** O den yedi ba: “Be n teni ke ki kpabi o, ki pagi U Tieu ki yedi: **29** “Moala yi lingi nni? Yii bani ke li tie tiladi min ya ye n n Diedo, ñan pa mini a naacemo n kuni leni Baa dieli nni?” **50** Ama baa den ga wan yediba mi yanduanma, kelima a kuani a ñoanianu. **30** yaala. **51** O den yegi leni ba ki kuni Nasaleti, ki Kelima n nuni laa ñan soani tipo ya faabima, **31** tuo ki yua bi maama. O naa den kubi laa bonla ñan bogini yaama ke ñanduna nibuoli kuli baa kuli o pali nni. **52** Jesu den fandi ki go kpedi ke le, **32** yaama n tie yenma ki baa yendi i nibuoli o yanfuoma pugidi. U Tieu pali leni bi niba ya kuli ki teni ban bandi a, ki go tie ti kpiagidi pala kuli den mani opo ki pugidi.
a niba Isalele buolu yaaba po.” **33** Li den paki Jesu baa leni o naa leni Simeyono n maadi ya maama opo. **34** Simeyono den gaali ba ki yedi o naa Maliyama: “Diidi ki le, U Tieu bili ke ki naa biga baa teni ke Isalele buolu yaaba siiga boncianla n ba, boncianla mo n fii. O go baa tie U Tieu sinankeeni bi nitianba n baa yie yua, **35** kelima o baa teni bi niba boncianla n jagi

3 Loma yaaba badiciamo Tibeli Sesa bali piiga n binmuuli binli, Ponisa Pilata den tie Jude diema gufeneeli, Elodo den die Galile diema, O waalo Filipi n ya die Itule leni Takonita diema, Lisaniasa mo n ya die Abilena diema. **2** Hana leni Kayifa den taani ki tie bi kopadianba badiba. Laa binli Sakali bijua Jan den ye mi fanpienma

nni, ke U Tieu den maadi leni o. 3 Lane o den lipo ke o nannanli naani leni ki kpaajiega ki jiidi caa ya dogi n baali Judana ki wangi bi niba ke ki jagini Jesu po. Bi den gbadi u nialu ke u maadi ban biidi bi pala bi tuonbiadi po ki lebidi bi njali tanpoli po ki yedi: "A tie n Bijabuadiga n yama wan batisi ba ban baa bi tuonbiadi sugili. pali mani apo njali boncianla." 23 Jesu den cili 4 Nani lan diani maama o sawalipualo Esayi tili o tuonli ki pia nani bina piita. Bi den nua ke nni: O nilo Kpaani mi fanpienma nni ki tua: o tie Josefi bijua. Josefi mo tie Heli bijua, 24 Yin bogini mani o Diedo sangu, ki naadi mani o Heli mo tie Mata bijua, Mata mo tie Lefi bijua, sangu. 5 Bi baa gbieni ti joaloandi kuli, ki jiini Lefi mo tie Maliki bijua, Maliki mo tie Janayi joacianli leni joabiga kuli ki dagini, ki naadi a bijua, Janayi mo tie Josefi bijua, 25 Josefi mo tie sangoana, ki piini ti sanbuodi. 6 Nisaalo kuli Matatiasa bijua, Matatiasa mo tie Amosi bijua, baa la U Tieu faabima. 7 A nigola den kpendi Amosi mo tie Nahumi bijua, Nahumi mo tie Jan kani ke wan batisiba. O den maadi ba ki Esili bijua Nagayi bijua, 26 Nagayi mo tie mahati tua: "Yinba u waalabibuolu na, njme fandi yi bijua, Mahati mo tie Matatiasa bijua, Matatiasa yin sani ki ciadi U Tieu pabienli yaali n baa mo tie Semeyini bijua, Semeyini mo tie Josefi cua na? 8 Yin ya tuuni mani ya tuona n doagidi bijua, Joseki mo tie Joda bijua, 27 Joda mo tie ke yi lebidi yi yama. Yin da tua yi pala nni: Johana bijua, Johana mo tie Lesa bijua, Lesa mo 'Ti pia Abalahama ke o tie ti yaaja.' N waani tie Solobabeli bijua, Solobabeli mo tie Salatieli yi ke U Tieu baa fidi ki teni ya tama n tie na bijua, Salatieli mo tie Neli bijua, 28 Neli mo tie n tua Abalahama puolijuani. 9 Baa moala bi Meleki bijua, Meleki mo tie Adi bijua, Adi mo caani li yali i tijiini po. Ya tibu n ki luoni ya tie Kosama bijua, Kosama mo tie Elimadama bonluonkaala n njan kuli, bi baa pedibu ki lu mi bijua, Elimadama mo tie Ela bijua, 29 Ela mo fantama nni." 10 A nigola den buali o ki tua: tie Jesu bijua, Jesu mo tie Elieseli bijua, Elieseli "Ti nan baa tieni lede?" 11 O den goa yedi ba: mo tie Jolima bijua, Jolima mo tie Mata bijua, "Yua n pia liada lie, wan boagidi leni yua n ki Mata mo tie Lefi bijua, 30 Lefi mo tie Simeyono pia, yua n pia mi jiema moko n tieni yeni." 12 bijua, Simeyono mo tie Juda bijua, Juda mo tie Bi lubigaaba moko den cua ke wan batisi ba, Josefi bijua, Josefi mo tie Jonama bijua, Jonama ki yedi o: "Canbaa, ti baa tieni lede?" 13 O den mo tie Eliakimi bijua, 31 Eliakimi mo tie Meleya goa yedi ba: "Yin da ga li lubili ki cie ban bili bijua, Meleya mo tie Mena bijua, Mena mo maama." 14 A minteeela moko den buali o: "Ti tie Matata bijua, Matata mo tie Jonatan bijua, mo baa tieni lede?" O den yedi ba: "Da tieni Jonatan mo tie Dafidi bijua, 32 Dafidi mo tie mani bi niba u paalu, ki da gaani suuli ki kuli Isayi bijua, Isayi mo tie Obedi bijua, Obedi mo oba. Yin mangi mani yi pala leni yi njmapani." tie Boasa bijua, Boasa mo tie Salimono bijua, 15 Bi niba den gu ki sugini U Tieu n gandi yua Salimono mo tie Nasono bijua, 33 Nasono mo cuama. Bi kuli den buali bi yula Jan ya tie U tie Aminadabi bijua, Aminadabi mo tie Adimini Tieu n gandi yua. 16 O den yedi bi kuli: "Mini bijua, Adimini mo tie Alini bijua, Alini mo tie n batisi yi leni mi njima, ama yua n pia u paalu Esilomo bijua, Esilomo mo tie Peletisa bijua, ki cie nni baa cua, mii pundi baa yua n baa loti Peletisa mo tie Juda bijua, 34 Juda mo tie Jakobo o cacaabaabu. Wani, o baa batisi yi leni U Tieu bijua, Jakobo mo tie Isaaka bijua, Isaaka mo tie Fuoma Yua, leni mi fantama. 17 O kubi o kaaligu Abalahama bijua, Abalahama Tela bijua, Tela o nuu nni, o baa yanbi o jalu cain, ki lendi ki mo tie Nahoda bijua, 35 Nahoda mo tie Seluga tigi ki wodi ki kuodi o buali nni ki nan sia mi bijua, Seluga mo tie Lehu bijua, Lehu mo tie fenma nni ya fantama n kaa pia gbindima." 18 Peleka bijua, Peleka mo tie Ebeli bijua, Ebeli mo Jan wangi bi niba o laabaalijamo ki go tundi tie Sila bijua, 36 Sila mo tie Kayinama bijua, ba tunditoe boncianla. 19 Ama wan den funi Kayinama mo tie Afakisada bijua, Afakisada leni Elodo yua n die Galile kelima o waalo pua mo tie Sema bijua, Sema mo tie Nowe bijua, Elodiasi po leni wan tieni ya tuonbiadi kuli po, Nowe mo tie Lemeka bijua, 37 Lemeka mo tie 20 Elodo go den pugini laa tuonbiadi kuli po Matusalema bijua, Matusalema mo tie Enoka tuonbiatoadi, ki luoni Jan li kadidieli nni. 21 bijua, Enoka mo tie Jeleda bijua, Jeleda mo tie Bi niba kuli den kpendi ke Jan batisi ba, o den Maleleeli bijua, Maleleeli mo tie Kenama bijua, batisi Jesu moko. Jesu n den jaandi ya yogunu, 38 Kenama mo tie Enosa bijua, Enosa mo tie Seta tanpoli den luodi 22 ke U Tieu Fuoma Yua njan

bijua, Seta mo tie Adama bijua, Adama mo tie U Tienu bijua.

4 Jesu den ñani Judana kani ki gbie leni U

Tienu Fuoma Yua. Wani U Tienu Fuoma den gedini o mi fanpienma po 2 ke lankani, Sutaani den tulini o ñali dana piinaa. Waa den dini liba laa dana nni. Laa dana n pendi mi koma den cuo o. **3** Lani, Sutaani den yedi o: "A ya tie U Tienu Bijua, ñan yedi li tanli ne n tua jiema." **4** Jesu den goa ki yedi o: "Li diani: O nisaalo kan ya ye kelima mi jiema bebe yaapo." **5** Sutaani den gedini o ya kaanu n kpedi ki teni ke o laa ñanduna diema kuli yenma, **6** ki yedi o: "N baa pa ja laa bali kuli leni laa diema kuli leni mi kpiagidi, kelima bi puni nni li kuli, n mo baa pa la min bua yua kuli. **7** Lanwani a ya gbaani n nintuali, li kuli baa tua a yaala." **8** Jesu den goa ki yedi o: "Li diani: A baa kpiagi a Diedo a Tienu, ki ya tuuni wani bebe yaapo. **9** Sutaani den gedini o Jelusalema, ki sieni o U Tienu diegu yuli po. O den yedi o: "A ya tie U Tienu Bijua ñan yugi ki ci tiipo, kelima li diani: **10** O baa puogi o malekinba ke ban guudi a. **11** Bi baa tiebi a leni bi nii ke a taali n da tuudi tanli." **12** Jesu den goa ki yedi o: "Li go yedi: Da biigi a Diedo a Tienu." **13** Sutaani n den tulini o laa tulinma kuli ki gbeni, o den foagidi o kani ñali yogunuba. **14** Jesu den guani Galile leni mi Fuoma paaciamu. O yeli den ñani laa diema nni kuli. **15** O den bangi li balimaama bangima diena nni ke bi niba kuli pagi o. **16** Jesu den gedi Nasaleti wan den fandi naani. U Tienu fuodima daali o den kua li balimaama bangima dieli nni, nani wan den maani ki tiendi maama. O den fii ki baa cogi U Tienu maama, **17** ke bi teni o o sawalipualo Esayi yaa tili, wan den gbabidi li, o den laa lan diani naankani ya maama n tie na: **18** O Diedo Fuoma ye n niinni kelima o gandi nni ke min ya wangia luoda o laabaalijamo. O soani nni ke min kpaami i yonbi faabima. Ke min pa a juama mi nunnualima. O soani nni ke min ya faabidi ban miabi yaaba, **19** Ki kpaami ke o Diedo ñyanibili binli cua. **20** Jesu n den cogi laa maama, o den goa ki gbabi li tili ki teni li o jiidikoa, ki goa ki kali. Yaaba n den ye li balimaama dieli nni kuli den diidi o. **21** O den yedi ba: "Yin gbadia Diani maama yaama ne tieni dinla." **22** Bikuli den tiendi opo seedi ki pagi o leni wan maadi ya marjanma, ki nua o leni li pakili. Bi den tua: "Laa tie Josefi bijua

kaa?" **23** Jesu den yedi ba: "Laa pia kuli tama ke yi baa pua nni ya kpanjama n tie na: 'Fini lotoli, paagi a yuli,' ki go yedi: 'Ti gbadia ñan tieni yaala Kapenayuma po kuli, ñan tieni la nakanba mo a dandogu nni.'" **24** O den pugini ki yedi: "N waani yi i moamoani, bi kan ga sawalipualoba kuli bonjanla o dandogu nni. **25** N go waani yi i moamoani ke Elia yogunu, tanpoli n den luoni ke ki taaga ki mi ñali binata leni ñmaali luoba ke mi koncianma den ye mi diema nni kuli, a kpepuona den ye Isalele diema nni boncianla. **26** Ama baa yeni U Tienu ki den soani Elia bi niinni oba kuli kani kali Sidoni diema dogu Salepita ya kpepuoli kani. **27** A gbaada boncianla den ye Isalele diema nni o sawalipualo Elise yogunu. Baa yeni, bi niinni oba ki den paagi kali Naama Sili diema ya joa." **28** Yaaba n den ye li balimaama bangima dieli nni n den gbadia laa maama bi pala den beni boncianla. **29** Bi den fii ki deli ki ñani o u dogu nni, ki gedini o bi dogu n ye ya juali yuli po, ki baa lu o li yidima kani. **30** Ama Jesu den tagini ki cuoni bi siiga nni ki ñani ki ban caa. **31** Jesu den gedi Galile dogu Kapenayuma. Mi fuodima daali o den bangi bi niba. **32** O bangima den paki ba kelima o den maadi leni li bali. **33** Li den sua ke ki cicibiadiga n ye ya joa ya niinni ye li balimaama bangima dieli nni. O den tiani boncianla ki yedi: **34** "Hain, fini Nasaleti yua Jesu, be n ye tinba leni fini siiga? A cua ki baa bolini ti. N bani ñan tie yua. A tie U Tienu Nigagidijamo." **35** Jesu den funi leni ga ki yedi: "Suo ki ña o joa yeni niinni." Ki cicibiadiga den guli o joa yeni li nutaanli siiga ki ñani o niinni kaa tieni o bonbiadilaba kuli. **36** Li den paki yaaba n ye li kani kuli ke bi maadi leni bi yaba ki tua: mi naa maama te? O maadi mu cicibiadimu leni li bali leni u paalu ke mu ña mun ye yaaba niinni." **37** O yeli den ñani laa gaani lindima tinbuona nni kuli. **38** Jesu den fii ñani li balimaama bangima dieli nni ki gedi Simono denpo. Li den sua ke Simono cuadinaa dua li kani ke o gbannandi beni boncianla. Bi den mia Jesu ke wan paagi o. **39** O den gedi o kani ki yini opo, ki funi leni ti gbannanbiendi leni li bali ke u kagidi opo. Lanyogunu o den fii ki ga bi cangu. **40** Ki yenga n den kua ya yogunu, yaaba n den pia a yiamma kuli den cuani ba Jesu kani. Bi yianbuoli den kandi. Jesu den maani o nii yendo yendo kuli po ki paagi ba. **41** Mu cicibiadimu moko den ñani bi niba boncianla niinni ki tangi ki tua: "A tie U Tienu bijua." Ama

Jesu den fu leni mu kaa tuodi ke mu maadi, maama, ki go bua wan paagi ba bi yiani po. **16** kelima mu den bani ke o tie U Tieno n Gandhi Ama Jesu den maani ki ña ki caa a fuana nni ki Yua. **17** Lan den fii ki faa Jesu den ñani ki gedi li ban jaandi. **18** Dayenli Jesu den bangi bi niba U Tieno maama, Falisieninba leni li balimaama kani, bi den bua wan ya ye leni ba ki da ña bi bangikaaba bi tianba den ka likani. Bi den ñani kani. **19** Ama o den yedi ba: “Li tie tiladi min ya Galile dogu nni leni Jude ya dogu nni kuli leni wangí dotoe mo U Tieno diema laabaalijamo Jelusalema moko. O Diedo paalu den ye leni Jesu kelima o den soani nni lani yaapo.” **20** O den ke o paagidi a yiama. **21** Diidi ki le, bi niba den wangí o laabaalijamo li balimaama bangima tugi o joa ke o dua ku kaagu po ke o gbannandi diena nni ya n ye mi diema nni kuli. **22** Bi den moandi ki baa kuani ki duani o Jesu nintuali. **23** Ban kaa den baa ban baa tagini naani ki kuani o kelima bi niba yabinu po, bi den doni ku doangu yuli po ki cibi ya bonli yaba ki kuani o leni wan dua ya kaagu po kuli, ki jiini o ki duani o li nitaanli siiga Jesu nintuali. **24** Jesu n den laa bi dandanli, o den yedi o joa yeni: “A baa a tuonbiadi sugili.” **25** Li balimaama bangi kaaba leni Falisieninba den bungi bi pala nni ki tua: “One tie ñjme ki maadi ki sugidi U Tieno nanda? wani U Tieno bebe yaaka, ñjme baa fidí ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili?” **26** Jesu den bani ban bungi yaala, ki goa yedi ba: “Be n teni ke yi bungi yi pala nni yeni? **27** Maama lie na siiga, mile n dingi ki cie, ki yedi: ‘A baa a tuonbiadi sugili’ bi, ki yedi: ‘Fii ya cuone?’ **28** N bua yin le ki bandi ke o Joa Bijua pia li bali ñjanduna nni ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili.” Lane o den yedi yua ya gnannandi n kpe: “N yedi a, fii ki taa a kaagu ki ya kuni.” **29** Lanyogunu liga o den fii ki sedi bi kuli nunbu nni, ki taa wan bi dua ya kaagu ki ñani ki ban kuni ki kpiagidi U Tieno. **30** Li pakili leni li fangi den cuo bikuli ke bi kpiagi U Tieno ki tua biyaba: “Dinla ti laa yaala n pia ki lidiga.” **31** Lani n pendi Jesu den ñani ki laa o lubigalo ke bi yi o Lefi, ke o ka o tuonli kani ki gaani li lubili. Jesu den yedi o: “Hoadi nni.” **32** O den fii ki ja li kuli ki joaudi o. **33** Lefi den taani bi niba o diegu nni ki ñjanbi mi jecianma Jesu po. Bi lubigaaba leni nitoaba boncianla den ka leni ba u sajekaanu kani. **34** Falisieninba leni bi siiga yaaba n tie li balimaama bangi kaaba den jaligi Jesu ñoadikaaba ki tua: “Be yaapo ke yi di ki go ñu leni bi lubigaaba leni i tagibiasi danba?” **35** Jesu den goa ki yedi ba: “Ya niba n pia laafia kaa bua lotoli, ama a yiama. **36** Mii cua ki baa yini yaaba n tiegi ka, kali ti tuonbiadi danba ke ban lebidi bi yama.” **37** Bi niba den yedi Jan ñoadikaaba leni tinba falisienba ya yaaba kuli yen luo bu ñoabu ki go jaandi, ama a yaaba wani nan di ki go ñu.” **38** Jesu den goa ki

5 `Dayenli Jesu den se Jenesaleti ñincianma boanjaali po, ke ku niligu lindi o ki ñjabi ki miabi o ki bua gbadi U Tieno maama. **6** O den laa ñinbiadilie u ñinkunu ke bi jankpaanba ñani lienni ki ñuudi bi taali. **7** O den kua ñinbiayengu nni, Simono ya yaagu, ki mia o ke wan piadi leni li wali waali. Lani Jesu den kali ku ñinbiagu nni ki bangi ku niligu. **8** Wan den maadi ki gbeni o den yedi Simono: “Suagi ki pundi mi ñima n ñua naani, ki lu i taali ki kpaani i jami.” **9** Simono den goa ki yedi o: “Canbaa, ti den dua tuuni ñamungu kuli, tii baa pu, ama ñjan yedi yeni n baa lu i taali.” **10** Ban den luni, bi den cuo i jami boncianla ñjali ke bi taali cenli, **11** ke bi kabini bi jankpaanlieba yaaba n ye ku ñinbialegu nni ke ban cua ki todí ba. Bi den cua ki gbieni ti ñinbialediti yeni kuli ñjali ke ti bua ki mia. **12** Simono Pieli n den laa lani, o den gbaani Jesu nintuali ki yedi o: “N daano foagidi n kani kelima n tie tuonbiadi daano.” **13** O den maadi yeni kelima ti jawaandi den cuo o, wani leni yaaba n ye leni o kuli, kelima ban den cuo i jami boncianla maama. **14** Li go den tie yeni Sebede bijaba Jaka leni Jan po, bani Simono jankpaanlieba. Jesu den yedi Simono: “Da jie liba. Nani ñjan lingi i jami maama, dinla liiga a baa lingi bi niba U Tieno po.” **15** Ban den gedini bi ñinbiadi li wali kani, bi den ja li kuli ki joaudi Jesu. **16** Jesu n den ye doyendu nni, o joa den ye li kani ke o gbannandi kuli tie gbaadima. Wan den laa Jesu, o den labini o kani ki mia o ki yedi: “N daano a ya bua a baa fidí ki ñjanbi nni.” **17** Jesu den tandi o nuu ki sii o ki yedi: “N bua ñjanbi.” Lanyogunu mi gbaadima den gbeni opo. **18** Jesu den yedi o ke wan da togidi niloba yaala n tieni, ki go yedi: “Gedi ki ban waani a yuli o kopadiciamo ki padí a ñjanbima padili nani Musa n bili maama, lan tua bipo seedi ke a ñjanbi.” **19** Jesu yeli den ña ki pugidi. A nigola den kpendi o kani boncianla ki bua ki cengi o

yedi ba: "Naani yi baa fid i teni o pocaancalo ki yini ba bi tondiba. **14** Bi yela n tie na: Simono, danlinba n loli bu ñoabu o pocaancalo n da Jesu n den yini yua Pieli leni o waalo Andile, ye leni ba ya yogunu bi? **15** A dana kpendi ke leni Jaka leni Jan, leni Filipi leni Batelemi, **16** bi baa cuo o pocaancalo ki ñani o bi siiga, laa leni Matiyu leni Toma, leni Alife bijua Jaka leni yogunu bi baa luo bu ñoabu." **17** Jesu go den Simono, ban den yi yua o yankuadaano, **18** leni pua ba mi kpanjama ki yedi: "Niloba kan padi Jaka bijua Jude, leni Judasa Isikalioto yua n den li liadipanli ki ñani ki cabijenga ki baa biini ti tua i janbi daano. **19** Jesu den jiidi li juali po li liadikpeli. O ya tieni yeni o padi, o padi li leni ba, ki sedi u tialu po. O noadikaaba toaba liadipanli ki go sua ya cabijenga n ñani yeni boncianla den ye li kani. Nitoaba moko den mo kan ya naani leni li liadikpeli. **20** Niloba wuli ki ladi li kani, ki ñani Jedu nni kuli, leni mo kan didi taa duvenpaano ki piagi ki piagi ti Jelusalema, leni Tili leni Sidomi, ya dogu n baali dayuakpedi nni, o ya tieni yeni, o duvenpaano mi ñincianma. Bi kuli den cua ki bua ki gbadi baa puuni ki teni ti dayuadi n padi duven n o maama, ki go bua wan paagi ba bi yiani po. wuli, ti dayuadi yeni mo n bodi. **21** Tiladi ban **22** Mu cicibiadimu n den ye yaaba ya niinni ki piagi duvenpaano ti dayuapandi nni. **23** Yua n yagini bi yama moko den paagi. **24** Ku niligu ñuni ya duven n kpeligi mo kan go ya bua ki ño siiga yua kuli den moandi ki bua ki sii o kelima ya duven n paani kelima o baa yedi: 'Ya duven u paalu den ña o niinni ki paagidi bikuli. **25** Lani

6 Mi fuodima daali dayenli Jesu n den tagi ki
ki poandi ñyalikama kuani nni, o noadikaaba
den jobidi ñyalikama siandi ki nugi ki ñmani. **2** Falisienerba bi tianba den yedi ba: "Be n teni
ke yi tiendi yaala n kua mi fuodima daali?" **3**
Jesu den goa ki yedi ba: "Naani yii cogi Dafidi
n den tieni yaala mi koma n den cuo o, wani
leni yaaba n den ye leni o kuli yoo, **4** ke o kua U
Tieu diegu nni ki taa dupen bilikoa ki ñmani,
baa ke li kua nitoa kuli n ñmani dupen yeni li
yaa tie kopadianba yaaka? Ama Dafidi den
taa ki ñmani ki teni yaaba n yegi leni o moko."
5 Jesu go den yedi ba: "O Joa Bijua n die mi
fuodima daali." **6** Mi fuodima daali datoali Jesu
den kua li balimaama bangima dieli nni ki bangi
bi niba U Tieu maama. O joa den ye likani ke o
jienu kuodi. **7** Li balimaama bangikaaba leni
falisienerba den kpaagi Jesu ki baa le o ya baa
paagi o mi fuodima daali, ke ban baa ban baa
fidi ki kuli o leni yaala. **8** Jesu den bani ban
bungi yaala ki yedi yua ya nu n kuodi: "Fii ki
sedi siiga nne." O den fii ki sedi. **9** Jesu den
yedi ba: "N buali yi naani li pia u sanu tin tieni
yaala n ñani bi yaala n bia mi fuodima daali, ki
faabi o nilo bi, ki bolini o yo?" **10** O den diidi ki
lindi bi kuli ki yedi: O joa yeni: "tandi a nuu."
O den tandi u ke u paagi. **11** Bi pala den beni
ñali ke li pend i, ke bi juogi leni biyaba ban baa
tieni Jesu yaala. **12** Laa yogunu Jesu den gedi li
juali po ki baan jaandi. O den tieni ñamungu ki
jaandi U Tieu. **13** Lan den fii ki fa o den yini o
noadikaaba, ki gandi bi siiga nni piiga n niba lie,

Jesu den yaadi ki diidi o noadikaaba ki yedi: "Li
pamanli ye leni yinba yaaba n tie a luoda kelima
U Tieu diema tie yi yaama. Li pamanli ye leni
yinba, mi koma n pia yaaba moala kelima yi
baa guo. **21** Li pamanli ye leni yinba yaaba n
buudi moala na, kelima yi baa ti ya laa. **22** Li
pamanli ye leni yimo bi niba ya nani yi, ki deli
yi ki ñandi bi siiga, ki sugidi yi, ki sengi yi nani
ti bonjoagindi yeni kelima o Joa Bijua yaapo. **23**
Li ya tua yipo yeni ya daali, yin mangi mani yi
pala ki ya yugi ki ciini li pamanli po kelima ya
panpaani n bili yipo tanpoli po yaba. Kelima bi
yaajanba moko den tuuni bi sawalipuaba yene.
24 Ama fala baa ye leni yinba a piada, kelima yi
mali ki baa yi yemanma no. **25** Fala baa ye leni
yinba yaaba n pia ke li kandi moala na kelima
mi koma baa ti gbadi yi. Fala baa ye leni yinba
yaaba n laa ti laadi moala na, kelima yi pala baa
ti boandi yin ya mua ti ninsiidi. **26** Fala baa ye
leni yi bi niba kuli ya ti pagi yi, bi yaajanba
moko den pagi bi sawalipua-faadabanba yene. **27**
Yinba yaaba n cengi n maama, n yedi line: ya
bua mani yi yibalinba, ki ya tiendi yaala n ñani
yaaba n nani yi po. **28** Ya gaaliti mani yaaba n
solini yi ki ya jaandi yaaba sugidi yi po. **29** Nilo
ya pabi a kpianyendu po, ñan pegidi ki teni o
une mo. Nilo ya fie a liadicianli, ñan da yie ke
o kan ga a liaditediga mo. **30** Pa yua n mia ña
kuli. Nilo ya fie ña ñan die yaala, da goa ki buali
o la. **31** Yin ya tiendi bi niba po nani yin bua
ban ya tiendi yipo maama. **32** Yi ya bua yaaba
n bua yi, bi baa pagi yi yeni mo lede? Baa ti
tuonbiadi danba moko bua yaaba n bua ba. **33** Yi
ya ñanbidi yaaba n ñanbidi yipo yaapo, bi baa

pagi yi yenyi mo lede? Ti tuonbiadi danba moko ki ymiagi li kelima li den maa ku tangu po. **49** tiendi yene. **34** Yi ya ledi yin daani ke yaaba Ama yua n gbadu n maama ki naa tieni man n baa goa ki pa yi yi ligi, bi baa pagi yi yenyi yedi yaala, omo tie nani ya nilo n maa li dieli mo lede? Ti tuobiadanba moko ledi bi tuonbia- ki naa kpa gbiidi ki pu li tanpuuli, ama ki pu danlieba bi ligi, ke ban goa ki pa ba. **35** Ama yin ku tanbiigu po. Li ŋingocianli n den puubi ki ya bua mani yi yibalinba, ya ḷyanbidi mani bi tugi li ya yogunu liga, li den baa. Li diali yenyi niba po, ki ya ledi ba ki da daani ke yi baa goa mudima den bia.”

ki ga bi kani liba. Yeni yi panpaani baa yaba, yi baa tie U Tieu yua n ye ḷjali tanpolijoma bila, kelima wani, o ḷyanbidi bi ḷyanwaadanba leni bi nibiadiba kuli po. **36** Yin ya tiendi mani mi ḷyanma nani yi Baa moko n tiendi mi ḷyanma maama yenyi. **37** Yin da ja mani ti buudi ke U Tieni n da ti jia leni yimo ti buudi. Yin da bu ki cuo oba ke ban da bu ki cuo yimo. Lani bi kan jia ki bili yimo ya cuonu. Ya tiendi mani yi nisaalilieba po sugili bi tagili po, Lani bi baa tieni yimo yaapo sugili yi ya tagili po. **38** Ya puuni mani, lani bi baa puuni yimo ki bigidi yipo bonjanla, ki ŋiigi ki yegini ki kuodi ḷjali lan cuudi. Bi baa taa yin bigidi nitoaba po leni ya bonbiigikaala, ki biigi yimo yaapo.” **39** Jesu den pua ba mi kpanjama ki yedi: “Naani o juamo baa fidu ki dadi o juana bii? Bani niba lie yenyi kuli kan baa ku buogu nni? **40** O ḷjoadikoa ki cie o canbaa, ama ya ḷjoadikoa n bangi ki gbeni, o baa naani leni o canbaa. **41** Be yaapo ke a nua ya muagu n ye a lielo nunbu nni, ki naa nua ya dajengu n ye a yaabu nni? **42** Liga lede ke a baa yedi a kpiilo: ‘N kpiilo, cedi min ŋani ya muagu n ye a nunbu nni,’ fini yua n ki nua ya dajengu n duogi a yaabu nni? Fini pala lie daano, ḷjan kpa ŋani ya dajengu n duogi a ya nunbu nni, lane a baa fidu ki la bonjanla ḷjan baa ŋandi ya muagu n ye a lielo yaabu nni maama. **43** Tijanbu kan luoni ya bonluonkaala n ki ḷjani. Ya tibu n ki ḷjani mo kan luoni ya bonluonkaala n ḷjani. **44** Bi bandi tibu kuli kelima bu bonluonkaala poe. Bi kan sobidi a kankana ku konkongu po, bi kan go sobidi i cabi bu kpatanluuanbu po. **45** O niijamo ŋandi o pali bonjanla nni yaala n ḷjani, o nibiado mo ŋandi o bonbiadila nni yaala n bia, kelima o nilo maadi yaala n gbie o pali nne. **46** Be n teni ke yi yiii nni: ‘O Diedo, o Diedo,’ ki naa tiendi min yedi yaala? **47** N baa waani yi yua n cua n kani ki gbadu n maama ki tieni min yedi yaala kuli n naani leni yua. **48** O tie nani ya nilo n den bua ki maa li dieli. O den gbiidi ḷjali ke li ŋiugyi ki pundi ku tangu, ki pu li tanpuuli ku yaapo ki maa o dieli. Li ŋingocianli n den cua ki puubi ki tugi li dieli yenyi, maa den fidi

7 Jesu n den maadi ya niba n maadi opo ya maama n tie na kuli ki gbeni, o den kua Kapanayuma dogu nni. **2** Mintela kobiga yudaano yendo den ye ki pia o naacemo ke o tie opo numoano, ke o yia ḷjali ki bua ki kpe. **3** O yudaano yenyi n den gbadu ke bi maadi Jesu maama, o den soani Jufinba nukpeliba bi tianba o kani ke ban mia o wan cua ki faabi o naacemo. **4** Bi den pundi Jesu kani ki mia o ki moandi wan da yie ki yedi: “O joa yenyi pundi ḷjan ḷjanbi opo, **5** kelima o bua ti buolu. Wani n maa tipo li balimaama bangima dieli.” **6** Jesu den yegi leni ba ki caa. Wan den kuli a minteela yudaano diegu, o den tuogi wan den soani o danlinba yaaba o kani ke ban yedi o: “N daano, da coagi a yuli, mii pundi ḷjan kua n dieli nni. **7** Lanyaapo moko n teni ke mii sua ke li pundi min cua a kani mini nba. Maadi a maama bebe, n naacemo baa paagi. **8** Mini yua ke nitoaba die nni, n moko pia min die ya minteela. n yen yedi one: ‘Gedi,’ wan gedi, ki yedi o yua mo: ‘Cua na,’ wan cua. N yen yedi n naacemo: ‘Tieni line,’ wan tieni.” **9** Jesu n den gbadu laa maama, li den tie opo bonlidinkaala, de ki mangi o. O den jigidi ki yedi ya niligu n yua o: “N waani yi ke baa Isalele yaaba siiga, n daa laa ya dandancianli n yene buolu.” **10** Wan den soani yaaba n den lebidi ki pundi denpo, bi den sua ke ya naacemo n bi yia yenyi pia laafia. **11** Lani n pendi Jesu den gedi Nayina dogu. O ḷjoadikaaba leni nigocianli den yegi leni o. **12** Jesu n den nagini u dogu bilinciamu buliñoajabu, o den tuogi yaaba n ŋani lienni ki tugi o kpiemo ki baan piini. Yua n kpe yenyi den tie o naa tugu nni bonjayenyenga, ke o naa mo tie kpepuoli. U dogu yaaba boncianla den yegi leni o. **13** O Diedo n den laa o, mi niijima den cuo o opo ke o yedi: “Da buudi.” **14** O den nagini ki sii ku tinkpikpagu. Yaaba n tugi den sedi. O den yedi: “O jawaalo na, n yedi a: ‘Fii.’” **15** Lani yua kpe yenyi den fii ki kali ki maadi. Jesu den teni o o naa. **16** Li fangicianli den cuo laa niba kuli, bi den kpiagidi U Tieu ki tua:

“O sawalipuaciamo fii ti siiga. U Tienu goandi saajekaanu kani. **37** O pua den ye u dogu nni ke o nibuolu.” **17** Jesu n den tieni yaala yeni kuli o tagu bia. Wan den bandi ke Jesu ye Falisieni ya maama den yadi Jude nni leni ya tinmu n yeni deni ki di, o den taa ya tanli n yi alibati ya lindi kuli. **18** Jan ηoadikaaba den togidi o laa buteliga ke gbie leni tulale, **38** ki cua ki sedi Jesu bonla kuli. **19** O den yini bi siiga ηoadikaaba lie puoli po o taana kani ke o kpaagi li bonkalikaala ki soani ba Jesu kani, ke ban yedi o: “Naani a tie po. O pua yeni den buudi ke o ninsiidi cuudi yua n den baa cua bi, bi ti da go baa guudi nitoa ki soangi Jesu taana ke o duuni a leni o yudi yo?” **20** Bi jaba yeni n den pundi Jesu kani bi ki waliti a ki suogi a tulale. **39** Ya falisieni n den yedi o: “Jan Batisti n soani ti a kani ke tin den yini Jesu n den laa lani, o den yedi o yama buali a fini n ya tie tin gu yua ya cuama bi, bi ke nni: “One ya bi tie sawalipualo moamoani o bi ti da go ya baa daani nitoa yo?” **21** Lanyogunu baa bandi ya pua n sii o na n tie yua, leni o Jesu den paagi a yiama leni a tadima leni mu tagu n tie maama, ke o tie tagibiadu daano.” **40** cicibiadimu n die yaaba kuli boncianla, ki go Lani Jesu den yedi Falisieni yeni: “Simono, n pia noadi a juama moko boncianla. **22** O den goa mi maama ki baa maadi a,” Simono den goa ki yedi Jan tondiba: “Guani mani ki ban togidi ki yedi o: “Canbaa, maadi.” **41** Jesu den yedi o: Jan yin gba ki go nua yaala: A juama noadi, a “O pandinlo den ye ki pia pandanba lie. One waba cuoni, a gbaada yanbidi, a woma gba, bi den kubi opo kujapiena kobi muu, o lielo mo tinkpiba fiidi a luoda mo gba o laabaalijamo. **23** kujapiena piimuu. **42** Ban kaa den pia liba ki baa Li pamanli ye leni min kaa tie yua yaapo tingbal pa, o den cabi bani niba lie yeni kuli bi pana. bonla.” **24** Jan tondiba n den ñani Jesu kani ya Bani niba lie yeni siiga, yme baa bua o ki cie o yogunu, o den maadi ku niligu Jan maama ki yua?” **43** Simono den goa ki yedi o: “N tama yedi: “Yi den gedi mi fanpienma po ki ban laa wan cabi yua ke o panli yaba ki cie yene.” Jesu be? Yua n tie nani u faalu n liebi ya ñinmuagu den yedi o: “A saa i moamoani.” **44** Lani o den bi? **25** To, yi nan den gedi ki ban laa be? Yua n gbegi ki diidi o pua yeni ki go yedi Simono: “A bobti tiajandi bi? Diidi ki le mani yaaba n yie laa o pua na? Min kua a dieli nni, yaa puni nni ti tiajandi wani ye bi badicianba diedi nni. **26** ñima ke n nigidi n taana, ama wani, o nigidi n Yi nan den li gedi ki baa le be? O sawalipualo taana leni o ninsiidi ki go duuni a leni o yudi. bi? Yeni de, ama n waani yi ke yin ban laa yua **45** Haa gobini nni leni mi buama, ama wani, yali cie ba sawalipualo. **27** Wani yaapo yo ke li diani min kua, o li waliti n taana yo, waa cedi. **46** Haa ki yedi: ‘Diidi, n soani n tondo a liiga, ke wan wuli n yuli po kpama, ama wani, o suogi n taana yanbi a sanu.’ **28** N go yedi yi ke pua n mali yua leni tulale yua ya dunga n pa. **47** Lanyaapo n kuli, yua n cie Jan ki ye. Ama yua n wa ki cie bi yedi a ke wan bua nni boncianla yeni doagidi kuli U Tienu diema nni, wani n yaba ki cie o. **29** ke o baa sugili o tuonbiadi yaadi n yaba po. Ya niba n den cengi o kuli leni bi lubigaaba kuli Yua n baa sugili ya tuonbiadi n wa po mo bua den saa U Tienu po moamoani ki cedi ke Jan waamu bebe.” **48** O den yedi o pua mo: “A baa a batisi ba. **30** Ama Falisieninba leni li balimaama tuonbiadi sugili.” **49** Yaaba n den taani ki di leni bangikaaba n den yie ke Jan kan batisi ba yeni, o den maliti bi pala nni: “One tie yme ki puuni bi den yie U Tienu n den jagi ki bili bipo yaala.” sugili ti tuonbiadi po?” **50** Jesu go den yedi o **31** Jesu den pugini ki yedi: “N baa nandi moala pua yeni: “A dandanli faabi a, fii ki ya caa leni na nuba leni be? Bi naani leni be? **32** Bi naani mi yanduanma.”

leni ya bila n ka ki daaga nni ki yi bi yaba ki tua: ‘Ti piebi yipo mu yelimu, ke yii jeli ki ciaga. Ti yiini yipo i kuyani, yi naa buudi.’ **33** Kelima Jan Batisti cua, waa di jiema, waa ñiu duven mo, ke yi tua: ‘O pia ki cicibiadiga.’ **34** O Joa Bijua mo cua ki di ki go ñu ke yi tua: ‘Diidi ki le, O tie jiejiedo leni dañolo, ki ti bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli ya danli.’ **35** Yaaba n tuo U Tienu yanfuoma kuli saa i moamoani ke mi tiegi.” **36** Falisieninba siiga yendo den yini Jesu wan je leni o. Jesu den kua o diegu nni ki kali u

8 Ya dana n ηoa Jesu den goagoadi i dociami leni i dowaali nni kuli, ki kpaani ki wang U Tienu diema laabaalijamo. Bi piiga n niliediba den yegi leni o. **2** Bi potianba, mu cicibiadimu n den kpa ye yaaba ya niinni leni yaaba n den pia yiantoe ke Jesu paagi ba kuli, den cangi o. Bi siiga poyendo den yi Maliyama Magidala yua, cicibiadimu lele n den ñani yua ya niinni. **3** One jana, o bado Elodo ligikubilo Alikusa pua, one mo susana, leni potoaba boncianla, yaaba

denn ñandi bi piama nni ki todii Jesu leni leni a waamu se niini po ki bua ki le ña." 21 o ñoadikaaba yema nni. 4 Bi niba boncianla Jesu den goa ki yedi: "N naa leni n waamu tie den ña i dogi kuli nni ki kpendi Jesu kani. Ku yaaba n cengi U Tienu maama ki tiendi man niligu n den taani boncianla, o den pua mi naa yedi yaala." 22 Danyenli Jesu leni o ñoadikaaba kpanjama: 5 "O kpakpaalo den ñani ki baa pagi den kua ku ñinbiagu ke o yedi ba: "Tin duodi o bonbuoli. Wan den pagini, i tiami den baa u mani ki gedi nepo ya boanjaali." Bi den fii ki sankunu. Bi den ñma yi ke ti bonyugiditi mo caa. 23 Ban den ye ku ñinbiagu nni ki pegidi ki dini yi. 6 I tiami mo den baa ki tancaliga po. caa ya yogunu, Jesu den guani. Ku faabiadigu Yin den pudi, yi den kuodi, kelima yii den pia den kua mi ñincianma nni, ke mi ñima bua soangima. 7 Yi tiami mo den baa ti konkondi ki gbie ku ñinbiagu, ke li bia bipo. 24 Bi den nni. Ti konkondi den taani ki fii leni yi ki dini nagini ki fundi Jesu ki yedi o: "Canbaa, canbaa yi. 8 I tiami mo den baa ki tinjanga nni ki ti bia." O den fundi ki maadi leni ku faaligu leni kpedi ki loni bonbiyenbu kuli kobiga kobiga." ñinguonpaala leni li bali ke li kuli duani suo. 25 Jesu n den maadi lankuli o den kpaani: "Yua O den yedi o goadikaaba yi dandana ye le?" Ti n pia a tuba ki baa gbadi, wan gbadi." 9 O jawaandi leni li pakili den cuo ba ke bi yedi bi ñoadikaaba den buali o laa kpanjama bundima. yaba: "One wani daa, o tie ñme ki maadi ba ku 10 O den goa ki yedi ba: "Bi puni yinba yin bandi faaligu leni mi ñima ke li kuli tuo ki tieni wan U Tienu diema bondoaginkaala, ama nitoaba yedi yaala? 26 Bi den duodi mi ñincianma ki po, n maadi leni ba mi kpanjama ke ban ya pundi Jelasa dogu tinbianu yu n tiegi Galile. 27 nua leni bi nuni ki nan da le liba, ki ya cengi Jesu n den ñani ku ñinbiagu nni ki se li wali po, leni bi tuba ki nan da faami liba. 11 Cengi mani u dogu nni nilo, mu cicibiadimu n den ye yua mi kpanjama yeni bundima. Yi bonbuoli tie U ya niinni den cua ki tuogi o. Li den waagi ke Tienu maama. 12 Yaaba n tie nani u sankunu o joa yeni ki go yie tiadi. Waa go den ye diedi tinga yeni tie yaaba n gba U Tienu maama ke nni, o ji den ye a kakula nne. 28 Wan den laa Sutaani cua ki ñani ma bi pala nni, ke ban da Jesu o den tiani, ki gbaani o nintuali ki kpaani daani ki baa mi tindima. 13 Yaaba n tie nani boncianla: "Be n ye mini leni fini siiga, Jesu, U ki tancaliga yeni tie yaaba n gbadi mi maama Tienu yua n ye ñali tanpolijoma Bijua? N mia ki ga ma lanyogunu leni li pamanli. Ama baa ña ñan da faligi nni." 29 O den yedi yeni kelima pia jiimoani, bi daani u yogunu waamu bebe po Jesu den yedi ki cicibiadiga kan ña o niinni, ama mi tulinma ya cua ya yogunu, kali ban ña li kani yaaga n den die o ke li waagi. Bi den luo o i dandanli. 14 Ya bonbi n baa ti konkondi nni tie kuseseli ki kpaagi o ti kukpaadi ki gu o, ama o yaaba n gbadi mi maama, ama bi ya suagi liiga, den yen cenli li bonlolikaala ke ki cicibiadiga bi cedi ke bi yema yanyagidi leni ñalimani leni caani o li fuali po. 30 Jesu den buali o: "A yi mi yemanma yankuali dini laa maama, ke bi lede?" O den goa ki yedi o: "Ku niligu." O den bonluonkaala liba kuli ki beni. 15 Ya bonbi n yedi yeni kelima mu cicibiadimu boncianla den baa ki tinjanga nni mo tie yaaba n gbadi mi kua ki ye o niinni. 31 Mu den miadi Jesu ke wan maama ki ga ma ya pala n tiegi ki ñani nni ki da yedi mun gedi u kulu nni. (Abyssos g12) 32 Li kpaagi mi po ki kubi ma bonjanla, ki juuni ki den sua ke u dokuliciamu ye li juali po ki gbi i ban loni li bonluonkaala. 16 Niloba kan cuoni ki moajii. Mu cicibiadimu den mia Jesu wan pa fidisanga ki taa li sancianli ki ñoagini ga, yaaka ba u sanu mun kua i duoli yeni niinni, ke o puni ki kubini ga u duuan tiipo, kali wan tuani ga u mu. 33 Lani mu cicibiadimu den ñani o joa yeni fidisantuankaanu, ke yaaba n kua li dieli nni niinni ki ban kua i duoli nni, ke u dokulu kuli n ya nua mi yenma. 17 Liba kuli ki ye ki wuo digi ki jiidi ki baa mi ñincianma nni ki bodi. ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ki kan 34 Yaaba n kpaaba n den laa yaala n tieni, bi doagidi bi niba n bandi. 18 Lanyaapo yin fangi den soani sani ki ban waani li laabalo u dogu mani yi yula leni yin cengi maama, kelima bi nni leni i tinkundogi nni. 35 Bi niba den ñani baa pa ki pugini yua n pia, ama yua n ki pia ki gedi ki baan le yaala n tieni. Bi den pundi wani, bi baa ga o kani baa wan nua ke o pia Jesu kani ki laa mu cicibiadimu n den ñani ya yaala." 19 Jesu naa leni o waamu den cua ki baa joa ya niinni yeni, ke o ka Jesu taana kani ki le o ki naa fidi ki pundi o kani kelima bi niba n yie ti tiadi ki go pia o yama ke ti jawaandi cuo yabi maama. 20 Bi niba den yedi Jesu: "A naa ba. 36 Yaaba n laa yaala n tieni kuli den togidi

lan tieni maama ke mu cicibiadimu n den ye **9** Jesu den yini ki taani bi piiga n niliediba ki yua ya niinni paagi. **37** Lani Jelasa yaaba leni puni ba u paalu leni li bali ban ya paani mu u tinkundogu nni yaaba kuli den taani ki mia cicibiadimu kuli ki go paagidi bi niba ban yia Jesu ke wan bi kani kelima ti jawaanciandi den ya yianbuoli kuli. **20** den soani ba ke ban ya cuo ba. Jesu den kua ku ñimbiagu nni ki baa wang U Tieu diema maama, ki go ya paagidi a gua ki duodi. **38** Mu cicibiadimu n ñani yua yiama moko. **30** den yedi ba: “Yin da taa liba ya niinni den miadi Jesu ke wan cedi wan ya li sancenli po, baa gbiamu, baa sancenboagili, ye leni o. Ama Jesu den cabi o ki yedi o: **39** baa jiema, baa ligi, ki da taa liada lie mo. **4** Yin “Lebidi ki guani a denpo ki ban togidi U Tieu kua ya diegu nni kuli, yin ya ye lankani ñali yin n tieni apo yaala kuli.” O den gedi ki ban wang baa fii. **5** Bi yaa tuo ki ga yi cangu naankani u dogu nni kuli Jesu n tieni opo yaala. **40** Jesu n kuli, yi ya ñaa laa dogu nni ya yogunu, yin kpia den duodi ki pundi napo ya jaali ya yogunu, ba yi taatama, lan tua seedi bi yiema po.” **6** ku niligu den biali o kelima bi den gu o. **41** Lani bi noadikaaba den fii ki gedi ki goagoadi i Ban den yi yua Jayilusa ke o tie li balimaama dowaali nni ki wang o laabaalijamo, ki paagidi bangidieli yudaano den cua ki gbaani Jesu taana a yiama i kaani kuli. **7** Elodo yua n den die Galile kani ki mia o wan cua o deni, **42** kelima o den dierna den gbadu yaala n tieni kuli, o yama den pia bonpoyenyenga yua n pia nani piiga n bina lengidi kelima bi tianba den tua ke Jan Batisi lie ke o yia ki bua ki kpe. Jesu n den caa, ku fii bi tinkpiba siiga, **8** bine mo n ya tua ke o niligu den miabi o. **43** O pua den ye li kani ke sawalipualo Elia n go doagidi o yuli, bine mo o soama wuliti kaa se ñali piiga n bina lie, o ke bi sawalipuaba siiga yendo n fii bi tinkpiba den biani o piama kuli a logitola kani, oba kuli siiga. **9** Wani Elodo mo den tua: “N den teni ke ki den fidi ki paagi o. **44** O den cua ki nagini bi jia Jan yuli, Lanwani min gba ke bi maadi yua Jesu puoli po ki sii o liadicuadi. Lanyogunu o yaapo li naabonla kuli tie ñjme?” O den moandi soañaakaama den sedi. **45** Jesu den yedi: “Hme n ki baa la o. **10** Jesu tondiba den guani o kani ki sii nni?” Bi kuli n den nia ke oba ki sii o, Pieli togidi o ban tieni yaala kuli. Lani o den taaba bi den yedi: “Canbaa, ku niligu lindi a ki miabi a.” bebe ke bi gedi Batisayida dogu kunu po. **11** A **46** Jesu den goa ki yedi: “O nilo sii nni, kelima nigola den bandi ki ñoadi o. Jesu den biali ba, n bandi ke u paalu soani tuonliba.” **47** O pua ki waani ba U Tieu diema maama ki go paagi yeni den sua ke waa wuo, o den cua ki digibi ki yaaba n ki pa. **12** Ki yenga n den bua ki kua, bi gbaani Jesu nintuali ki waani bi niba kuli wan bi piiga n niliediba den nagini Jesu kani ki yedi o: sii o yaala yaapo, ki go waani ke lanyogunu liga “Cabi ku niligu ban yadi ki gedi ya dobila leni o paagi. **48** Jesu den yedi: “N bisalo a dandanli ya koajaana n kuu, ki ban baa u duankaanu leni paagi a gedi leni mi yanduanma.” **49** Jesu n den li bonjekaala, kelima tin ye naani ne tie fuali.” maadi ya yogunu, o nilo den ñani li balimaama **13** Jesu den yedi ba: “Pa ba mani yiba ban je.” Bi bangima dieli yudaano denpo ki cua bi kani den goa yedi: “Tii pia liba kali dupen bonbimuu, ki yedi: “A bisalo yeni, waa ye da go coagini leni jami lie, li yaa tie ke ti baa gedi ki ban da canbaa.” **50** Jesu n den gbadu lani o den yedi li li bonjekaala ya niligu n tie na po yaaka.” **14** balimaama bangima dieli yudaano: “Da jie liba, Kelima bi jaba bebe den bua ki pundi tudamuu. daani bebe, o baa paagi.” **51** Jesu n den pundi o Jesu den yedi o ñoadi kaaba: “Teni mani ban joa yeni deni, waa den tuo nitoa kuli n yegi leni boagidi nani niba piiumu muu yeni, ki kali caga o ki kua, kali Pieli leni Jan leni Jaka leni ki biga caga.” **15** Bi den tieni yeni ki kaani bi niba kuli. yeni baa leni o naa. **52** Bi niba kuli den buudi **16** Jesu den taa bi dupenmuudiba leni i janlied buudi opo i kumoe. Jesu den yedi: “Da buudi yeni, ki yaadi ki noanli tanpoli ki jaandi ki seligi mani, waa kpe ka, o goa yo.” **53** Bi den laa o la. Lani o den cabidi cabidi ki teni o ñoadikaaba ti laadi ki ñuadi o kelima bi bani ke o kpe. **54** ban boagidi ku niligu. **17** Yua kuli den dini ki Jesu den cuo ki biga nuu ki kpaani: “Ki biga, guo. Bi den wodi ban dini ki sieni yaala ki gbieni fii.” **55** O naano den goa ki kua o niinni ke o fii piiga n baabuodi lie leni a boncaba. **18** Dayenli lan yogunu liga. Jesu den yedi ba ban pa o wan Jesu den piadi ki jaandi ke o ñoadikaaba bebe je. **56** Li pakili den cuo ki biga danba. Jesu den den ye leni o. O den buali ba: “A nigola tua ke n ke ban da maadi niliba kuli yaala n tieni. tie ñjme?” **19** Bi den goa ki yedi o: “Boncianla tua ke a tie Jan Batisi, bine Elia, bine mo ke bi

sawalipuaba siiga nni yendo n fii bi tinkpiba kuudi, kan yaa digin o leni u paalu kikpalini o siiga.” 20 O den yedi ba: “Yi mo te, yi mo nan leni ti ñminsanpunpudi ki faligidi o. Ki ñama o yedi ke n tie ñyme yo? “Pieli den goa ki yedi o: niinni pa opo. 40 N bi mia a ñoadikaaba ke ban “A tie UTienu n Gandi yua.” 21 Jesu den maadi deli ki ñani ga o kani, ke baa fidi.” 41 Jesu den leni li bali ki yedi ke ban da waani la niloba goa ki yedi: “Yinba, yaa nibuolu n luo li dandan kuli. 22 O go den yedi ke li tie tiladi o Ja Bijua n ki go bia, n baa taa ki ye leni yi ki go juuni yipo la fala boncianla, ke Jufinba nikpeliba leni bi ki pundi u laa yogunu? Cuani a bijua na.” 42 Kopadicianba yudanba leni leni li balimaama Ki biga n den nagini Jesu kani ya yogunu, ki bangikaaba n yie o, ki kpa o. Ama ke li dataali cicibiadiga den guli o ki go digini o leni u paalu. daali o baa fii bi tinkpiba siiga. 23 Lani Jesu den Jesu den funi leni ga, ki paagi ki biga, ki teni yedi bi niba kuli: “Yua n bua ki ya ñua nni kuli, o o baa. 43 U Tienu kpiagidi leni o paaciamu wan yie o yuli, ki bugi o dapoanoapanli daali kuli den paki yaaba n ye li kani kuli. Bi niba kuli n ki nan ya ñua nni. 24 Kelima yua n bua ki ga den laa Jesu n tieni yaala kuli ke li fangicianli miali kuli o baa biani li, ama yua n baa biani o leni li pakili cuo ba, o den yedi o ñoadikaaba: miali kelima mini yaapo kuli baa faabi li. 25 O 44 “Yinba, yin diadi mani yi tuba ki cengi mi nilo ya ba ki diedi ñanduna kuli ke o miali nan naa maama bonjanla: Bi niba baa janbi o Ja bodi, bi ki bolini o yuli, li baa ñanbi o po be? 26 Bijuaki teni o bi nisaaliba nuu nni.” 45 Ama bi Yua n jie i fe mini leni n maama kuli po, o Ja ñoadikaaba ki den ga laa maama n bua ki yedi Bijua moko baa ti jie opo i fe o ya cua leni o yaala. Li den duagi bipo ke ban da ga ma. Bi den kpiagidi leni Baa yaa kpiagidi ki yegi leni yaa jie, baa buali Jesu lipo. 46 Mi niama den fii bi malekinba n gagidi. 27 N waani yi moamoani, ñoadikaaba siiga, ke ban bandi bi siiga yua n yaaba n ye nakanba, bi tianba kan kpe kaa laa tugi li yuli. 47 Jesu den bandi ban maliti yaala bi UTienu diema.” 28 Jesu n den maadi la maama pala nni, ki taa ki biwaaga ki sieni o o kani 48 ki ke dana nii pendi, o den taa Pieli leni Jan leni yedi ba: “yua n ga ki naa biga n yeli nni ga mini Jaka ki doni li juali po ki baa jaandi. 29 Wan den nba yo, yua n ga mini mo, o ga yua n soani nni. jaandi ya gogunu, o nunga n naani maama den Yi siiga yua n wa ki cie yikuli, wani n tugi li lebidi, o tiayiekaadi moko den lebidi ki pendi yuli.” 49 Jan den yedi: “Canbaa, ti den la ya ja yali ki ñuliti. 30 Jaba lie den maadi leni o. Li n deli mu cicibiadimu a yeli nni ke ti yie opo, den tie, Musa leni Elia, ke bi doagidi bi yula ke, kelima waa taani leni ti ki ñua ya.” 50 Jesu den 31 tanpoli kpiagidi lindi ba, ke bi maadi leni Jesu goa ki yedi o: “Da go yie mani opo ke wan da wan baa kpe ya kuuma jelusalema nni po. 32 go tieni la, kelima yua n kaa yie yipo kuli taa Mi guama den bgadi Pieli leni o lieba, ama bi yi po.” 51 U yogunu n den nagini ke U Tienu den yie mi guama pokilaa Jesu kpiagidi leni ya baa ñani Jesu ñanduna nni ki duoni o tanpoli, jaliediba n se leni o. 33 Bi jaba yeni n den baa ña Jesu den jagi ki bili ke o baa gedi jelusalema. Jesu kani ya yogunu, Pieli den yedi o: “Canbaa, 52 O den soani bi tondiba ke bi kua o liiga. bi li ñani tin ya ye ne. Tin tieni diena taa, fini den gedi ki ban kua Samali doyendu nni ki baa yenli, Musa yenli, Elia mo yenli.” Waa den bani lingi o po ku candieu. 53 Ama baa den tuo Jesu wan maadi yaala. 34 Wan den maadi yeni ya cangu, kelima wan caa jelusalema yeni yaapo. yogunu, ku tawaligun den jidi ki libini ba. Bi 54 O ñoadikaaba Jaka leni Jan n den laa lani bi ñoadikaaba n den laa ke bi kua kutawaligu nni, den yedi: “Ti Daano, a bua tin yedi mi fantama n ti jawaandi den cuo ba. 35 U nialu den maadi ña tanpoli po ki bolini ba bi?” 55 Jesu den jigidi kutawaligu nni ki yedi: “one n tie n Bijua, min ki noanli ba ki funi leni ba. kelima o Ja Bijua gandi yua, cengi mami o.” 36 U nialu yeni n naa cua ki baa bolini bi nisaali miana ka, ama ki den maadi ki gbeni, bi sua ke Jesu ye o bebe. Bi faabi ba yo. 56 Bi den suagi liiga ki gedi dotogu. ñoadikaaba den muubi bi ñoana, baa togidi oba 57 Ban ye u sanu nni o nilo den yedi Jesu: “N laa yogunu ban la yaala. 37 Lan den fii ki fa, bi baa ñua ya ñan caa naani kuli.” 58 Jesu den goa den jidsi li juali po, ya niligu n yaba den tuogi ki yedi: “I coli pia i fali, ti bonyugiditi mo pia ti Jesu. 38 O ja den kpaani ku nikigu siiga ki yeddi: tediti, ama o Ja Bijua wani naa pia wan baa dua “canbaa, n mia ña ñan diidi npo n bi jua na, naani.” 59 Jesu den yedi nitoa mo: “ñoadi nni.” kelima o tie n bonjajenjenga. 39 Ki cicibiadiga n o den goa ki yedi o: “N Daano, pa nni min da fii opo ya yogunu kuli, lanyogunu liga o yen kpa gedi ki ban piini n baa no.” 60 Jesu den yedi

o: "Cedi bi tinkpiba n piini bi tinkpiba, ama fini, ki yedi: "Ti Daano, baa mu cicibiadimu moko gedi ki ban ya wangi U Tienu maama." 61 Nitoa tuodi ti maama a yeli nni." 18 Jesu den yedi go den yedi o: "N Daano, n baa noadi a, ama pa nni min ñda kpa gedi ki ban cabi n denpo yaaba." 62 Jesu go den yedi o: "Yua n mubini ku naayaligu ki baa ya ko, ki go gbegidi ki nua puoli, waa dagidi U Tienu diema po."

10 Lani yaa puoli o Diedo go den gandi njuadikaaba pilele n bilie ki soani ba niba lielie ke bi kua o liiga, ki gedi wani oba n den baa gedi ya dogi leni ya kaani kuli. 2 O den yedi ba: "Ujetaagu yaba ama bi tuonsoanba nan wa. Lawani yin mia mani ujetaagu Diedo wan soani bi tuonsoanba ojetaagu po. 3 Gedimanil! Diidi ki le, n soani yi nani a pebila yeni i fuasangbanli siiga. 4 Yin da taa mani ligiboagili, baa sancenboagili, baa cacaadi, ki da sedi u sanu nni ki fuondi oba. 5 Yin kua ya diegu nni kuli, kpa fuondi mani ki yedi: "mi yanduanma n yaa ye ku naa diegu nni." 6 Yua n bua mi yanduanma ya ye lienni, yin gaali o ya yanduanma yeni baa ye leni o. Yua n bua mi yanduanma yeni yaa ye li kani mo, yi gaali n guani yi ya kani. 7 Yin ya ye laa diegu nni ki di ki go ñu ban puuni yi yaala kuli, kelima o tuonsoanlo pundi ki baa o panpaani. Yin da ña diegu nni ki tuadi dietoagu. 8 Yin kua ya dogu nni ke bi ga yi cangu kuli, yin je mani ban puni yi yaala, 9 ki paagi ya yiama n ye likani ki yedi ba: 'UTienu diema nagini yi kani.' 10 Ama yin kua yaa dogu nni ke baa ga yi cangu kuli, yin ñia ki sedi bi sani nni ki yedi: '11 Ti kpia baa yi dogu tama yaama n tabini yi taana yeni. Ama yin bandi bojanla ke U Tienu diema nagini.'" 12 Jesu den pugini ki yedi o nooadikaaba: "n yedi ke ti buudi daali, Sodoma ya buudi kaa bia ki pundi laa dogu yaaba buudi. 13 Fala baa ye leni fini Kolasini dogu. Fala baa ye leni fini Betisayida dogu, kelima ya bancianma n tieni a niini ne ya den den tieni ñali yogu Tili leni Sidoni dogi nni, bi den baa laa li paboanli tiadi leni mi fantanpiema ki lebidi bi yama. 14 Lanyaapo, ti buudi daali Tili leni Sidoni dogi ya fala kan yaa bia ki pundi yi ya fala. 15 Fini, Kapenayuma dogu moko, a tama ke a baa fiini a yuli ñali tanpoli po bi? Aa a, bi baa jiini a ñali bi tinkpiba diema." (Hadës 986) 16 Jesu go den yedi o nooadikaaba: "Yua n cengi yi maama cengi n yaama, yua n yie yi mo yie mini, yua n yie mini mo yie yua n soani nni." 17 Hoadikaaba piilele n bilie yeni den guani Jesu kani leni li pamanli

ki yedi: "Ti Daano, baa mu cicibiadimu moko gedi ki ban ya wangi U Tienu maama." 61 Nitoa tuodi ti maama a yeli nni." 18 Jesu den yedi go den yedi ba: "N den la Sutaani ñani tanpoli ki peli nani mi tañigima yeni ki baa. 19 N puni yi u paalu ke yi baa fidi ki ya ñmaadi i we leni i nami, ki ya paani yibali paciamu kuli. Liba kuli kan fidi ki tieni yi yaala n bia. 20 Baa yeni, yin da mangi mani yi pala kelima mu cicibiadimu tuo yi maama, ama yin mangi mani yi pala kelima bi diani yi yela tanpoli po." 21 Lanyogunu liga o U Tienu Fuoma Yua den teni Jesu pali mangi ñali boncianla ke o yedi: "Baa, fini yua n tie tanpoli leni ki tinga kuli Diedo, n pagi a kelima a doagini li naa bonla bi yanfodanba leni bi nunfandanba kuli po, ki doagidi la yaaba n tie nani a biwaala yeni yaapo. Yeni de, Baa, li tie yeni kelima li yua a yanjagijanli." 22 Jesu den pugini ki yedi: "N Baa puni nni li bonla kuli bali. Oba kuli ki bani Bijua n tie yua kali Baa bebe, oba kuli mo ki bani Baa n tie yua kali Bijua leni wani Bijua n bua ki doagidi o yua yaapo." 23 Lani Jesu den jigidi ki noanli o nooadikaaba ki maadi leni bani bebe ki yedi: "Li pamanli ye leni yi kelima yin laa yaala po. 24 Kelima n yedi yi ke bi sawalipuaba leni bi badiba boncianla den bua ki le yin nua yaala na, ki naa laa la, bi den bua ki gbadji yin gba yaala na, ki naa gbadji." 25 U Tienu balimaama bangikaciamo yendo den fii ki bua ki biigi Jesu ki yedi o: "Canbaa, n baa tieni lede ki baa ya miali n kan gbeni?" (alõnios g166) 26 Jesu den yedi o: "Be diani li balimaama nni? A cogi be lienni?" 27 O den goa ki yedi o: "ñjan bua o diedo a Tienu leni a pali kuli leni a miali kuli leni a fidu kuli leni a yantiali kuli, ki go bua a nisaalilie nani ñan bua a yuli maama." 28 Jesu den yedi o: "A guani ke li tiegi. Ya tiendi yeni, a baa ya ye." 29 Li balimaama bangikaciamo yeni den bua ki sa o yuli po i moamoani ki yedi Jesu: "ñyme nan tie n nisaalilie?" 30 Jesu den goa ki yedi o: "O ja den ñani Jelusalema, ki jiidi ki caa Jeliko. O den ba bi sanjiaba siiga, ke bi bibi o, ki fie wan pia yaala ki go puapua o ki ña o ke wani leni mi kuuma ki foagi, ki ban caa. 31 Li den sua ke bi kopadianba siiga yendo moko den jiidi ki tagi laa sanu. Wan den la o ja yeni, o den jadi ki balini ki pendi. 32 Lefi buolu yua moko n den jiidi ki pundi li kani ki laa o ja yeni, o den jadi ki pendi. 33 Ama, Samali yua, den caa u dogu ki cua likani. wan den laa o ja yeni, mi niijima den cuo o opo. 34 O den nagini ki tieni o nala mi kpama leni duven ki finfini a a

caba, ki jagini o wani o ba ya boncaginkaala po, ya bijua n baa mia o dupen wan teni o li tanli, ki gedini o ki ban baa opo ku candieu ki kubi bi o ya mia o o jamo wan teni o o wa? **12** Bi o o. **35** Lan fii ki fa o den ñani kujapiena lie ki baa mia o li jenli wan teni o o namo? **13** Yinba teni ku candieu daano ki yedi o: 'Ya kubi o, yaaba n bia ya bani ki teni yi bila li bonjanla ñan baa biani opo yaala ki pugini li ne po, n ya laa pia kuli tama ke yi Baa yua n ye tampoli baa lebidi ki guani, n baa pa ñya.' **36** Lani Jesu den pa yaaba n mia o o Fuoma Yua." **14** Jesu den buali o ki yedi: "A yaa yama po, bi nitaadiba deli ki ñani o nilo niinni ya cicibiadiga n teni yeni siiga ñyme tie yua n den baa bi sanjiaba ke o tie muulo. Ki cicibiadiga yeni n ñani ya siiga yeni nisaalilieo?" **37** O den goa ki yedi o: yogunu, o muulo den maadi ke li pakili leni "Yua n gbadu opo miñjima yene." Jesu den yedi li fangili cuo ku niligu. **15** Ama bi tianba den o: "A mo n gedi ki ban ya tiendi yeni. **38** Jesu go yedi: "Mu cicibiadimu bado Belisebu n puni o u den taa u sanu, wani leni o ñoadikaaba. O den paalu ke o fidi ki deli mu cicibiadimu bi niba kua doyendu nni. Ya pua n yi Malata den ga o niinni." **16** Bi tianba mo den bua ki dia Jesu ku cangu. **39** O pua yeni den pia o waalo ke o tie madiagu, ki mia o ke wan tieni ya bancianma n pua ki yi Maliyama. wani Maliyama den kali baa doagidi ke o paalu ñani U Tieu kani. **17** Jesu Jesu taana kani ki cengi o maama. **40** Ku diegu den bani ban maliti yaala ki yedi ba: "Ya diema tuonli den yagi Malata yama ke o cuoni ki lindi. n boagidi ki tuogi leni mi yuli kuli baa bodi, O den cua ki yedi Jesu: "n Daano, naani n waalo mi diena kuli mo baa baali a ya po. **18** Sutaani n ñya nni ke n tuuni n bebe yeni, laa yia ñya? yaaba mo ya deli ki ñani Sutaani yaaba, o diema Yedi o wan todii nni." **41** O Diedo den goa ki yedi baa tieni lede ki ya ye? N yedi yeni kelima o: "Malata, Malata, a yagini a yama ki cuoni ki lindi li bonla boncianla po. **42** Ama bonyenla n tie tiladi, Maliyama gandi li bonjanla, ban kan fie o yaala."

11 Danyenli Jesu den jaandi kaanu ba. wan den jaandi ki gbeni, o ñoadikaaba siiga yendo den yedi o: "N Daano, bangi ti tin baa jaandi maama, nani Jan n bangi o ya ñoadikaaba maama." **2** Jesu den yedi ba: "Yi ya yen baa jaandi yin yedi: 'Ti Baa, a yeli n baa mi gagidima. A diema n cua. **3** Pa ti daali kuli ya jiema banlu n dagidi. **4** Tieni ti po sugili ti tuonbiadi po kelima ti moko tiendi sugili yaaba n tudi tipo kuli po. Da tuo tin ba mi tulima nni." **5** O go den yedi ba: "Yi siiga yendo ya pia o danli ki gedi o kani ku yagisiigu ki yedi o: 'N danli, ledi nni dupen bonbitaa, **6** kelima n danli yendo fii li sancenli ki cua n kani ke n naa pia liba ki baa candi o!' **7** Danli yua n ye o dieli tugu nni yeni ya goa ki yedi o: 'Da yagini n yama, n luoni bu buliñoabu no, mini leni n bila kuli mo duani n kan go fidi ki fii ki pa ñya.' **8** N yedi yi, baa o ya kan fidi ki fii kelima o tie o danli, o baa fii kelima o tigini o po, ki pa o wan luo yaala yeni kuli. **9** Lanyaapo n yedi yi, mia mani, bi baa pa yi, lingi mani, yi baa le, yedi mani: 'Gafala,' bu buliñoabu kani, bi baa luodi yipo. **10** Kelima yua n mia kuli baa baa, yua mo n lingi kuli mo baa le, bi baa luodi yua n yedi: 'Gafala,' ki bua ki kua kuli po mo. **11** Yinba bi baanba siiga, ñyme

mi diena kuli mo baa baali a ya po. **18** Sutaani n ñya nni ke n tuuni n bebe yeni, laa yia ñya? yaaba mo ya deli ki ñani Sutaani yaaba, o diema Yedi o wan todii nni." **41** O Diedo den goa ki yedi baa tieni lede ki ya ye? N yedi yeni kelima o: "Malata, Malata, a yagini a yama ki cuoni ki lindi li bonla boncianla po. **42** Ama bonyenla n tie tiladi, Maliyama gandi li bonjanla, ban kan fie o yaala." **19** Belisebu n paalu ke n deli mu cicibiadimu, yi yi yedi ke mu cicibiadimu bado n puni nni u paalu ke n deli mu cicibiadimu. **20** Ama li ya ya puni u paalu ke n deli mu cicibiadimu, yi ya ñoadikaaba mo deli mu ñyme ya yeli nne? Lanyaapo bi baa jia yi leni ti buudi. **20** Ama li ya tie ke U Tieu nubili n puni nni u paalu ke n deli mu cicibiadimu, lanwani U Tieu pundi yi kani. **21** O gbamandaano ya kubi o jatiadi ki gu o diegu, wan pia yaala kuli, waa bangi lipo. **22** Ama yua n pa ki cie o ya cua ki baa o ki paadi o, o baa fie o jatiadi wan bi dugi yaadi yaapo kuli, ki taa o fagidi ki boagidiboadi. **23** Yua n ki taa npo kuli tie n yieko. Yua n ki todii nni ke n taandi nan yadi wani. **24** Ki cicibiadiga ya ñani o nilo niinni, ki yen gedi ki ban ya gaandi ya fuali n ki pia ñima nni, ki lingi mi fuodima. O yaa la ki baa yedi: 'N baa lebidi ki guani n dieli po min den ñani naani.' **25** O ya pundi o baa sua ke li pidii ki ñanbi. **26** Lanwani o baa gedi ki ban taa cicibiamu lele yaamu n bia ki cie kani ki ba, mun yegi ki ban kua li niinni ki ya ye. Laa nilo yeyuankaama baa bia ki cie mi kpíama." **27** Jesu den maadi yeni ya yogunu, o pua den kpaani ku niligu siiga ki yedi o: "Li pamanli ye leni ya pua n mali a leni ya biina n ñaani a kuli." **28** Jesu den goa ki yedi o: "Li pamanli ye leni yaaba n cengi U Tieu maama ki kubi ma ki cie." **29** A nigola n den taani boncianla ki ñabi ki mabindi Jesu, o den yedi: "Moala na niba tie nibiadiba. Bi miadi ya bancianma n tie sinankeene, ama bi kan tieni bipo sinankeentoa li yaa tie Jonas

yua yaaka. **30** Nani Jonasa n den tie sinankeeni Ninife dogu yaaba po maama, o Joa Bijua moko baa tua sinankeeni moala niba po yeni. **31** Ya diema n ye niganu po pobado baa taani ki sedi leni moana niba ti buudi daali, ki bu ki cuo ba, kelima o den ñani jali foagima, ki cua ki bi den ku bi sawalipuuba, ke yi mo maa bi kula cengi Salimono yanfuomaama, ama moamoani po li bontiadikaala. **49** Li tie lani yaapo ke wani yaala n cie Salimono ye ne. **32** Ninife dogu yaaba moko baa taani ki fii ki sedi leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba, kelima Jonasa n den waani ba U Tienu maama, bi den lebidi bi yama. **50** Lanyaapo U Tienu baa tuu moala Ama moamoani, yaala n cie Jonasa ye ne. **33** na nuba bi yaajanba n den ku ya sawalipuuba ki Niloba kan cuoni fidisanga ki kuani ga ya kaanu wuli bi soama panli, ki cili leni Abela soama jali n wuo, yaaka ki taa li sancianli ki ñoagini ga. **51** ki pundi jali Sakali Ama o baa taa ki tuani ga u fidisantuankaanu ke ya soama ban kpa yua U Tienu diegu nni, li yaaba n kua li dieli nni kuli n ya nua mi yenma. padibinbinli leni u kaangaginamu siiga. Yeni de, **34** A nunbu tie a gbannandi fidisanga. A nunbu n yedi yi ke U Tienu baa tuu moala na niba laa ya ñani, a gbannandi nni kuli baa yieni bojanla. **35** Lani yaapo ñan fangi ayuli ki da teni ke ya yenma n ye a niinni n tua biigili. **36** A gbannandi nni kuli ya yieni bojanla keli biigili ki ye kaanuba kuli nni, ti kuli baa yieni nani ki fidisanga n yen yieni apo ki yenma maama.” **37** Jesu n den maadi ya yogunu, Falisiensi yendo den yini o ke wan kua ki je o deni. O den kua ki kali u saajekaanu kani. **38** Falisiensi yeni den laa ke waa nidi ki baa je, li den paki o. **39** O Diedo den yedi o: “Yinba falisielinba yi yen juudi ki ñanbi ki tadiñokaaga leni ku saajetadigu kuli puoli po, ama yi tugu nni nan gbie leni yin fenli yaala leni yin tiendi ya biadima. **40** Yinba, bi yanpiidanba yeni, yua n tagi puoli po, wan ka tagi tugu nni mo? **41** Pa mani a luoda yaala n ye yi pala tugu nni, yaala n sieni kuli baa ñanbi yipo. **42** Fala baa ye leni yi, yinba Falisielinba, kelima yi coadi ya kpinfoadi n yi menti leni lu, leni kpinfatoadi kuli, ki ñandi dim. Ama yi ja mi tegimma leni U Tienu ya buama. Li pundi yin ya bi tiendi lani, ki nan da cedi yin maani ki tiendi yaala yeni mo. **43** Fala baa ye leni yi, yinba Falisielinba, kelima yi bua ki ya kaa yi niciankali-kaani li balimaama bangima diena nni, ki go bua bi niba n yaa fuondi yi ki kpiagidi yi mu daamu nni. **44** Fala baa ye leni yi kelima yi tie nani ya kula n ki ñi ke bi niba cuoni apo kaa faami.” **45** Li balimaama bangikacianba siiga yendo den goa ki yedi o: “Canbaa, ñan maadi maama na a sugidi ti moko.” **46** Jesu den goa ki yedi: “Fala baa ye leni yi moko, yinba li balimaama bangikacianba, kelima yi tundi bi niba a tugikpiaga, ya ke yinba yiba kan tuo ki sii ja leni yi nabiyenli. **47** Fala baa ye leni yi, kelima sawalipuuba ya kula. **48** Yeni yi tiendi seedi ke yi sawalipuuba leni o tondiba. Bi baa kpa bine ki waani U Tienu n baa soani o kani o waani ba U Tienu maama, bi den lebidi bi yama. **49** Lanyaapo U Tienu diegu nni, li yaabu n kua li dieli nni kuli n ya nua mi yenma. padibinbinli leni u kaangaginamu siiga. Yeni de, **50** Lanyaapo U Tienu baa tuu moala na niba laa ya ñani, a gbannandi nni kuli baa yieni bojanla. **51** ki pundi jali Sakali Ama o baa taa ki tuani ga u fidisantuankaanu ke ya soama ban kpa yua U Tienu diegu nni, li yaaba n kua li dieli nni kuli n ya nua mi yenma. padibinbinli leni u kaangaginamu siiga. Yeni de, **52** Fala baa ye leni yi, yinba li balimaama bangikacianba, kelima yi tuudi mi li biigili nni. **53** Jesu n den ñani li kani, li balimaama bangikaaba leni Falisiensi den tigini o leni mi mapama ki buali go yie yaaba n bua ki kua mo yaapo.” **54** Jesu n den ñani li kani, li balimaama bangikaaba leni Falisiensi den tigini o leni mi mapama ki buali o ya bona la n yaba, **55** ki dia o ku madiagu, ki bua ki ba o ñoabu nni ya maama ke bi baa fidi ki gedini ma li balidanba kani.

12 Laa yogunu ku niligu den taani tuda tuda gali ki ñmaadi bi yaba. Jesu den cili ki maadi leni o yoadikaaba ki yedi: “Fangi mani yi yula ki da kubi falisielinba dabinli, lani n tie palalie yantiali. **2** Liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ke bi kan bandila. **3** Lanyaapo yin baa yedi yaala li biigili nni kuli, bi baa gbadilu a yensiinu. Yin baa soabidi yaala yi diena nni, bi baa kpaani la bi niba kuli n gbadilu. **4** Yinba n danlinba, n yedi yi, yin da jie mani yaala n baa kpa yi gbannandi ki nan kan fidi ki tieni yi bontoala. **5** N baa waani yi yin baa jie yua. Ya jie mani yua n baa fidi ki kpa yi, ki go yuandi ki lu yi ku fantanbuogu nni. Yeni de, n yedi yi ke wani n tie yin baa jie yua. (**Geenna g1067**) **6** Baa kuadi nuani muu muu kumu lie? Ama baa yeni, U Tienu kan sundi bi siiga nni ba yendo po. **7** Yinba wani, baa yi yudi, U Tienu bani ti coali n da maama da jie mani pu kuli, yi pia mayuli ki cie i nuani boncianla. **8** N yedi yi ke yua n tuo bi niba nintuali ke o tie n yua kuli, o Joa Bijua moko n baa tuo malekinba nintuali ke o tie n yua. **9** Ama yua n nia bi niba nintuali ke waa tie n yua, n moko

baa nia o U Tieu malekinba nintuali ke waa fannu nni, laa pia kuli tama o baa yieni yi mo, tie n yua. **10** Yua n maadi o Joa Bijua po yaala yinba yaaba ya dandanli n ki yaba. **29** Da yagini n bia baa baa sugili, ama yua n sugi U Tieu mani yi yama leni yin baa di yaala lingina leni Fuoma Yua kan baa sugili. **11** Bi ya gedini li yin baa ŋu yaala lingima. **30** Kelima ya nibuoli n balimaama bangima diena nni, yaaka bi bujiaba ki ŋjua U Tieu ŋjanduna nni kuli n kuandi bi kani, yaaka paatietoaba kani, ki baa jia leni yi ti yama laa bonla nni. Yi Baa bani ke laa bonla tie buudi, yin da yagi mani yi yama leni yin baa yipo tiladi. **31** Ama yin kpa lingi mani U Tieu maadi maama ki baa ga yi yula, leni yin baa diema nni lani laabonla kuli baa pugini yi po. yedi yaala kuli po, **12** kelima lanyogunu lige **32** Da jie mani liba, fini ya yankulu n ki yaba, U Tieu Fuoma yua baa bangi yi yin baa yedi kelima li mani yi Baa wan pa yi mi diema. **33** yaala.” **13** Ku niligu siiga niyendo den yedi Jesu: Kuadi mani yin pia yaala, ki pa a luoda yin kuadi “Canbaa, waani n kpelo wan boagidi ti baa n ŋa ki ba ya ligi. Hanbi mani yi yula po tanpoli po ya faali ki teni nni n biinu.” **14** Jesu den goa ki ya ligiboagili n kan biidi leni ya ŋalimani n kaa yedi o: “N danli ŋjme dini nni li bali min jia yipo pia gbenma, a sugida n kan nagini naankani, ti yi maama, ki boagidi yi faali?” **15** O go den yedi lulugidi mo n kan lugi ki bolini naankani. **34** bi niba kuli: “Fangi mani yi yula bonjanla leni Kelima yi ŋalimani n ye naankani yi yantiana mi ŋalimanbuama, kelima o nilo miali ki ŋjua mo baa ye lankane. **35** Nagini mani yi ciamu ku leni o ŋalimano n yaba maama.” **16** Lani Jesu gbanŋagidigu ki teni yi fidisanmu n ya co. **36** den pua ba mi kpanjama ki yedi: “O piado den Yeni de, ya tie mani nani ya naacenba n gu bi ye ke o kuanu loni boncianla. **17** O den kpaagi canbaa n ŋa mi pocaanjiema po ki kpeni, ke o ya ki yedi o pali nni: ‘N baa tieni lede? Kelima mii pundi ki yedi: ‘luodi mani n po mani, ‘ban luodi pia min baa bili n kpaandi kuli naani.’” **18** O opo tontoni. **37** Li pamanli ye leni ya naacenba den goa ki yedi: ‘N bani min baa tieni maama. ke bi canba kpeni ki sua ke bi nua ki gu o yeni. N baa mumudi n buabuana ki goa ki maa ya N yedi yi i moamoani ke o baa ŋagini o ciaga, ki n yaba ki cie, ki taani n kpaandi leni n piama teni ban kali u saajekaanu kani, wan teni ba mi kuli ki kuodi lienni. **19** Lani n baayedi n yuli: jiema. **38** O ya kpeni o kootonmoa-kpialo, yaaka A pia mi piama ke li kandi ya bina n yaba po, o kootonmoa-yuamo, ki sua ke bi nua ki gu, li ya fuo ki di ki go ŋu ki mangidi a pali.’ **20** Ama pamanli baa ye leni ba. **39** Yin bandi bonjanla U Tieu den yedi o: O yanluodaano na dinla ke o diedaano ya bi bani o sugido n baa cua ya ŋiagu ligi n baa taa a naano ŋjan bili yaala ya yogunu, o bi baa gu ki kan cedi o sugido n kuli baa tua ŋjme ya yaala?” **21** Jesu go den yedi: lugidi o dieli ki kua. **40** Yi moko n bogini ki ya “Li tie yeni leni yua n taagi mi piama o yuceli gu kelima o Joa Bijua baa cua yin ki daani o po, ke o cima ki tie U Tieu po.” **22** Li ya puoli ya yogunu.” **41** Pieli den yedi o: “N daano, a jesu den yedi o ŋoadikaaba: Li tie lani yaapo pua mi naa kpanjama tinba bebe po bi? Bi niba ke n yedi yi, da yagi mani yi yama yi miana kuli po?” **42** O diedo den yedi: “Hme n tie ya yema po, yin baa di yaala, leni yi gbannandi tuonsoanjiidi-dugikoa n pia mi yanfuoma, ke o po yin baa yie yaala. **23** Li miali cie mi jiema, ti canbaa guuni o o niba ke wan ya tendi ba ya gbannandi mo cie ti tiayiekaadi. **24** Diidi mani a jiema n bili bipo? **43** Li pamanli baa ye leni laa kankala, baa coagi, baa yendi, baa pia bilikaanu, naacemo o canbaa ya kpeni ki sua ke o tiendi baa pia buabuana. Leni lankuli U Tieu dindi yeni. **44** N waani yi i moamoani, o canbaa baa ba. Ama yinba, yi pia mayuli boncianla ki cie ti guuni o piama kuli. **45** Ama laa naacemo ya bonyugiditi. **25** Yi siiga ŋjme yanyangidi n baa yedi o pali nni: ‘n canbaa waagi mi kpenma,’ teni wan fidu foagidi o miali dana baa waanu? ki ji pua bi tuonsoanba bi jaba leni bi puoba **26** Yi ya kan fidu ki tieni ya bonla n wa yeni, be kuli, ki di ki go ŋu ŋjali ki guodi, **46** laa naacemo yaapo ke yi bangi yaala n sieni kuli po. **27** Diidi canbaa baa kpeni wan ki daani o ya daali leni mani mi moapiuma n ye maama, maa tuuni wan ki faami ya yogunu. o baa teni ban waani o maa pia gaali, baa yeni, n yedi yi ke baa o bado fala ŋjali boncianla, ki gedi o ki ban taani leni Salomon leni o kpiagi ciandi kuli, waa den yaaba n ki ŋjua U Tieu. **47** Ya naacemo n bani o pundi mi siiga baa yenma n bobo maana. **28** U canbaa n bua wan ya tiedi yaala ki naa bogidi Tieu ya bobindi ya muadi n ye ku muagu nni liba, kaa tiendi nani o canbaa n waani o maama, dinla ke bi baa fa ki taa ti ki cuoni mi fantama u bi baa pua o ya puadi n yaba. **48** De yua n kaa

bani o canbaa n bua wan ya tiendi yaala, ki lingi a kankana kaa laa pu. 7 Lanwani o den tiendi ya bonla n pundi ti puadi, o puadi kan yedi o koaguudo: 'Diidi ki le, bina taa nne ke n ya yaba. Ban teni yua boncianla, bi baa bili ke kpendi ki lingi bu kankanbu ne po a kankana, wan guani boncianla. Ban piani yua ke li yaba mii laadi liba. Pedi bu. Be yaapo ke bu miabi u bi baa bili ke wan guani yaala n yaba ki cie. kaanu fanma fanma?' 8 O koaguudo den goa 49 N cua ki baa lu mi fantama yanduna nni. N ki yedi o: 'Canbaa, cedi bu dunla da goga. N bua yjali bonjanla ke li bi tuodi ki cuo no. 50 baa ko ki lindi bu ki tieni ti bugidi. 9 Daalinba Ama bi baa kpa batisti nni ya batistema n tie fala. jeli po bu baa luoni, lan yaaka, yjan pedi bu. N yama yagini boncianla yjali lan baa tieni ki 10 Mi fuodima daali dayenli Jesu den bangi bi gbeni. 51 Naani yi tama ke n cua ki baa tieni mi niba li balimaama dieyerli nni. 11 O pua den yanduanma yanduna nni bi? A-a, N cuani mi ye lienni ki pia ki cicibiadiga, yaaga n den teni paadime. 52 Moala liiga niba muu dieyengu nni ke o yia yjali piiga n bina nii, ke o ciaga poali baa paadi leni bi yaba, niba taa baa koani leni ke o gunbi ki kan fidi ki yaadi ki sedi. 12 Jesu niba lie, niba lie n koani leni niba taa. 53 Bibaa n den laa o, o den maadi leni o ki yedi o: "O baa koani leni o bijua, ki bonjaga mo n ya n ya pua na, a paagi ki faabi leni a yianu." 13 O den koani leni o baa, binaa n koani leni o bisalo, ki maani opo o nii ke lan yogunu liga o pua yeni bonpuoga mo n koani leni o naa. Yaanaa baa den yaadi ki sedi ki kpiagi U Tieu. 14 Ama li koani leni o biyuaga, ki biyuaga mo n koani leni balimaama bangima yudaano pali den biidi Jesu o yaanaa." 54 Jesu go den yedi a nigola: "Yi ya n paagi o nilo mi fuodima daali yeni po, ke o laa ke ku tawaligu fii nintuali po, yi yen yedi yedi ku niligu: "Yi pia dana luoba ki baa tuuni tontoni ke ki taaga baa mi. Li yen tua yeni mo. yi tuona, yin ya kpendi mani laa danluobida 55 Yi ya laa ke u faalu ñani niganu po, yi yen ya niinni ban paagi yi." 15 O Diedo den goa ki yedi ke ku wuligu baa tieni. Li moko yen tua yedi o: "Yinba palie danba, naami mi fuodima yeni. 56 Yinba pala lie danba na, yi bani ki bundi daali yi siiga yua kuli ki yen loti o nua bi o tanpoli leni ki tinga sinankeeninba, be yaapo yunbo ki ñani o li yandieli nni ki ban ñuni o? ke yi naa bani ki bundi ya yogunu n tie na ya 16 O pua na yua n tie Abalahama puolijuau sinankeeninba wani? 57 Be n teni ke yii kpaagi ke Sutaani luo o yjali piiga n bina nii na mo ki bandi yin baa tieni yaala lan ya tieg?" 58 Han te? laa pundi min loti o laa lolima mi fuodima yegi leni a koanginkoa ke yi caa li bujiali po ya daali?" 17 Wan den maadi yeni ya yogunu, i yogunu, yjan moandi ki dagidi leni o u sanu nni fe den cuo o koangikaaba kuli. Ama ku niligu wan da gedini a o bujialo kani, o bujialo n da kuli pali den mangi leni wan tieni ya banma ke teni a sandalima, sandalima mo n da luoni a li mi pia ti kpiagidi kuli. 18 Jesu go den yedi: "U kpaadidieli nni. 59 N yedi a, a kan ña lienni kali Tieu diema naani be? N baa nandi ma leni be? a ban pani ki gbeni, kaa sieni baa tanga."

13 Laa yogunu bi nitianba den cua ki togidi

Jesu yaala n den tieni kuli Galile yaaba, yaaba n den cua ki baa padi U Tieu po, ke Pilata den teni ke bi kpa ba, ki wuli bi soama ke mi taani ki kali leni bi pada ya yaama. 2 Jesu den goa ki yedi: "Yi tama ke laa niba den laa fala kelima bi tieni ti tuonbiadi ki cie Galile yaaba kuli bi? 3 N yedi yi yeni ka. Yi yaa lebidi yi yama yi moko yi kuli baa bodi yene. 4 Bi, Silowe diefoagili n den baa ki kpa ya piiga n niliediba, yi tama ke bi den tudi U Tieu po ki cie Jelusalema yaaba kuli bi? 5 N yedi yi yeni ka. Yi moko yaa lebidi yi yama yi moko yi kuli baa bodi yene." 6 Lani, Jesu den pua mi kpanjama ki yedi: "O joa den ju bu kankanbu o duven tiidi kuanu nni. O den cua bu kani ki

19 Mi tie nani ya kpintiidi ya bonbibu n wa ki cie ki yi mutaadi ke o nilo buli bu o kpintiidi kuanu nni ke bu pudi ki kpedi ki tua tibu. Ti bonyugiditi den tieni bi tediti bu beni po." 20 O go den yedi: "N baa nandi U Tieu diema leni be? 21 Mi naani leni li dablini ke o pua taa ki puuni yonyiemu taa, ki sieni yjali li kuli n pili." 22 Jesu den suagi liiga ki poandi i dociami leni i dowaali nni. Ki bangi bi niba o laabaalijamo ki caa Jelusalema. 23 O nilo den yedi o: "O Diedo, naani niba waamu bebe n baa tindi?" O den goa ki yedi yaaba n ye li kani: 24 "Moandi mani ki kua ya buliñoabu n miabi kani, n tuodi ki waani yi ke bi niba boncianla baa ti moandi ki baa kua lankani ki nan kan fidi. 25 O diedaano ya ti fii ki luoni bu buliñoabu ya yogunu, ke li sua ke yi sieni niinpo, yi baa cili ki ya pua bu buliñoabu kani ki tua: 'Canbaa, luodi tipo.' O

baa goa ki yedi yi: 'mii bani yin ñani naani.' **26** ya jigidi n cie a yaadi, **9** ke yua n yini fini leni Lanwani yi baa ki yedi o: 'Ti den di den dini ki wani kuli ya cua, wan da ti yedi a: 'Teni one u go ñuni a kani, a go den bangi ti dogi sani nni kaanu.' Lani i fe baa cuo ja leni ñan baa goa moko.' **27** O go baa goa ki yedi yi: 'N yedi yi, mii ki ban kali puoli po. **10** Ama bi ya yini a ke a bani yin ñani naani, fuadi mani n kani yinba pundi, ñan ban kali puoli po ya kalikaanu. A yaaba n tiendi mi biadima.' **28** Lankani yi ya ti ya tieni yua n yini a ya ti cua o baa yedi laa Abalahama leni Isaaka leni Jakobo leni bi a: 'N danli, cua ki kali ya kaanu n cie.' Lani li sawalipuuba kuli ke bi ye U Tienu diema nni baa tua apo ti kpiagidi wan yini a yaaba kuli ke yinba wani nan ye niinpo, yi baa buudi ki nintuali. **11** Yua n fiini o yuli kuli, U Tienu baa cegini yi ñina. **29** Bi niba baa ti ña nintuali leni jiini o, yua n jiini o yuli mo U Tienu baa fiini o." puoli po leni niganu leni nijieno po ki taani ki **12** Jesu go den maadi leni yua n yini o ki yedi kali u saajekaanu kani U Tienu diema nni. **30** o: "A ya yini bi niba ban cua ki je a deni, mi Diidi, bi nitianba yaaba n tie puoli yaaba moala yensiijiema yaaka mi yenjujiema, ñan da yini a baa ti tua liiga yaaba." **31** Laa yogunu bi tianba danlinba, yaaka a kpelibla leni a waamu yaaka den cua o kani ki yedi o: "Ña ne ki gedi potogu yaaba n li kpi leni a kuli, yaaka a yieninlieba kelima Elodo bua ki kpa ja." **32** O den goa ki siiga yaaba n tie a piada, ke ban da ti goa ki yedi ba: "Gedi mani ki ban yedi o, wani o colo mon yini a ki guani a a ñanma. **13** A ya baa yini yeni, ke n deli ki ñandi mu cicibiadimu bi niba bi niba mi jaanjiema po, ñan yini a luoda leni a niinni ki go paagidi bi niba dinla leni saala, tadima leni a waba leni a juama. **14** Lanwani U li dantaali n baa soani ki dudu. **33** Li tie tiladi Tienu baa ñambi apo kelima bani wani kan fidi min suagi liiga dinla leni saala leni ya daali n ki guani a a ñanma. U Tienu ya ti fiini yaaba yua, kelima laa dagidi sawalipualo n kpe kaa n tiendi wan bili yaala bi tinkpiba siiga, o baa tie Jelusalema. **34** Jelusalema, Jelusalema, fini guani a ma." **15** Yaaba n den ye u saajekaanu yua n ku bi sawalipuuba, ki lugidi U Tienu n kani yendo n den gbadu laa maama, o den yedi tuuni a kani yaaba a tana. Taalima ja yo ke n Jesu: "Li pamamli ye leni yua n baa ba ki je U den bua ki gobidi ki taani a niba n kani nani Tienu diema nni." **16** Jesu den goa ki yedi o: o kooñua n yen wuugi o koobila o fiabi nni "O nilo den ñambi mi jecianma ki yini bi niba maama, ama yii den bua. **35** Lanyaapo, yi diegu boncianla. **17** Mi jiema yogunu n pundi, o den baa tua diegbengu. N waani yi, yi kan go le nni soani o naacemo n ban yedi wan yini yaaba: ñali yin baa ti yedi ya yogunu: 'U Tienu n seligi 'Cua mani na kelima li bonla kuli ñambi ki gbeni yua n kpendi wani o Diedo yeli nni.'" no." **18** Ama bi kuli yendo yendo den mia sugili. O nikpialo den yedi o naacemo: 'N daa u kuanu, kali min gedi ki ban la u, ñan mia npo sugili.'

14 Mi fuodima daali danyenli Jesu den kua Falisieninba yudaano yendo yua n den yini o o deni ki baa je. **2** Yaaba n go den cua ki baa je den kpaagi Jesu. U yianpiebiko daano den ka o nintuali. **3** Jesu den maadi leni li balimaama bangikaciamo leni Falisieninba yaaba n ye li kani ki yedi ba: "Naani li pia sanu ki paagi o nilo mi fuodima daali bi, bi laa pia yo?" **4** Bi den ñmini suo. Jesu den tandi o nuu ki mubini o yiamon yeni ki paagi o ki cabi o. **5** Lani o den yedi ba: "Yi siiga ñyme ya bijua, yaaka o nua, ya baa li caali nni mi fuodima daali, o kan jaligi ki dadi ki ñani o?" **6** Baa den fidi ki guani o laa maama po liba. **7** Jesu den laa ke Falisieni yeni n yini yaaba ban cua ki je yeni lingi ya kalikaani n pia ti kpiagidi ki cie, o den pua ba mi kpanjama ki yedi: **8** "O nilo ya yini a mi pocaaajiema po, ñan da gedi ki kali ya kaanu n kpiagi ki cie, lani n tie wan yini yaaba siiga n da ti pia yua

yie o baa leni o naa, leni o pua leni o bila, leni o yendo yua n biidi o pali o tuonbiadi po ki lebidi kpeliba leni o waamu, baa o yuceli mo o kan tua o yama." 11 O go den yedi: "O joa den ye ki pia n noadikoa. 27 Yua n ki bugi o dapoanpoanli ki bonjala lie. 12 O bonwaalo den yedi o baa: 'N yua nni kan fidi ki ya tie n noadikoa. 28 Yi siiga baa, boagidi yan bili npo ya faali a piama nni ki yjme baa bua ki maa ki maa li diefoagili ki kan teni nni.' O joa yeni den boagidi ba o piama. 13 kpa kali ki bandi wan baa biani yaala, ki le o ya Lan tieni dana waamu o bonwaalo den taa o pia ya ligi n baa dagidi wan gbeni. 29 O yaa tieni ya biinu kuli ki gedi ya diema n foagi. O den yeni, o ya pu li tanpuuli ki naa fidi ki juodi. biani o ya faali kuli kelima o bibiadima po. 14 Yaaba n baa le kuli baa ñuadi o ki yedi: 30 'O jao Wan den biani likuli, mi konbiadima den baa mi na cili li diemaali ki naa fidi ki juodi.' 31 Bi o laa diema yeni, ke o cili ki luo yaala n tie tiladi o bado n baa ye ki bua ki tuogi bu toabu ki bua ki yema po kuli. 15 Lani o den gedi ki mia li tuonli tuogi leni baditoa ki nan pia toatieba tudapiiga, dottieyendo kani ke o gedini o kuanu po ke wan naani waa ba kpa kali ki biigi o yaa fidi ki biigi ban ya kpa i duoli. 16 Mi koma po o den bua ki o ya baa fidi ki tuogi leni yua n kpendi o kani ki ya di i duoli n di ya jiema, ama oba kuli ki puni pia toatieba tudapiilie? 32 O ya sua ke o kan o. 17 Lani o den kpaagi ki laa o yama nni ki yedi fidi, o baa soani o tondiba hali ke yibalo daa ye o pali nni: 'N baa tuonsoomba pia li bonjekaala foagima, ki mia o wan waani o wan bua yaala, ke li kandi ke mini ti ye ne ki kpe mi koma. 18 N ban mangi leni bi yaba. 33 Li tie yeni, yi siiga baa fii ki guani n baa po, ki ban yedi o: N baa, yua n ja wan pia yaala kuli kan tua n noadikoa. n tudi U Tieu po leni a yaapo kuli. 19 Mii go 34 Mi yaama tie ya bonla n mani, ama maa luo pundi ban yini nni a bijua. Ya tuuni nni nani mi manu, bi baa taa be ki go mangi ma? 35 Maa pia mayuli ki tinga po, maa go pia mayuli ti bugidi po, kali ban lu ma bebe. Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadi."

15 Bi lubigaaba leni i tagibiadi danba den kpendi Jesu kani ki bua ki gbadi o maama. 2 Falisieninba leni li balimaama bangikaaba den yenbidi ki tua: "O joa na gaani i tagibiadi danba cangu ki go di leni ba." 3 Lani Jesu den pua ba mi naa kpanjama: 4 "Yi siiga yua pia pe kobiga ke yendo bia, naani waa baa ja ya piyyiadi n peyiadi n sieni bi kpaakaanu li fuali nni ki noadi yua n yaadi yeni hali ki ban le o? 5 O ya laa o o baa taa ki bugi o leni li pamanli. 6 O ya ban pundi o denpo, o baa yini o danlinba leni o yieninlieba ki yedi ba: 'Taani mani leni nni tin mangi ti pala, kelima n laa n pia, yua n den bia yeni.' 7 N yedi yi, li pamanli baa ye tanpoli po kelima ti tuonbiadi daano yendo yua n biidi o pali o tuonbiadi po ki lebidi o yama, ki cie nitieginkaaba piyyia n niba yia yaaba n kaa nua ke mi lebidima yeni tie tiladi yaapo. 8 Bi o pua ya pia kujapiena piiga ke yenli bia, naani waa baa cuoni ki fidisanga, ki pidi li dieli ki ya lingi li dindini hali ki ban le o cili? 9 O ya laa li, o baa yini o danlinba leni o yieninlieba ki yedi ba: 'Taani mani leni nni tin mangi ti pala kelima n laa n kujapienli yaali n bia yeni.' 10 N yedi yi, li baa tie yene tanpoli po. U Tieu malekinba baa mangi bi pala kelima ti tuonbiadi daano

21 O bijua den yedi o: 'N baa, n tudi U Tieu po leni a yaapo kuli. Mii go pundi ban yini nni a bijua. 22 Ama o baa den yedi o naacenba: 'Jaligi mani ki cuani ya liadi cianli n yanji ki cie ki lani o, ki pilini omi ñoagibima ki pilini o ti cacaadi moko. 23 Taa mani li naatonbiwubidili ki kodi li, tin je ki mangi bi pala. 24 Kelima n bijua na den kpe ki goa ki faadi, o den yaadi ke n goa ki laa o.' Bi den cili ki mangidi bi pala. 25 Li den sua ke o bijakpelo ye u kuanu po. Wan den kpendi ki nagini ku diegu, o den gbadi ti baantiadi ke bi pua ki ciaga. 26 O den yini naacenyendo ki bualo o lan tie yaala. 27 O naacemo den yedi o: 'A waalo n goa ki kopeni, a baa n laa o leni laafia yene ke o kodi tin wubi ya naatonbiwubidili.' 28 Lani o bijakpelo yeni pali den beni, ke o yie ke o kan kua. O baa den ñani ki miamia ke wan kua. 29 O den goa ki yedi ba: 'Diidi ki le, n tuuni apo ñali ya bina n yaba, mii yie a ñoabonli liba kuli, ama yaa puni nni baa ñoabiga ke mini leni n danlinba n taani ki je ki mangi ti pala. 30 Ama a bijua yua n ban dimi a ñalimano leni a poconconca yeni n goa ki kopeni, wani yaapo yo ke a kodi tin wubi ya naatonbiwubidili.' 31 O baa den goa ki yedi o: 'N bijua, a ye leni nni yogunu kuli, min pia yaala kuli tie a yaala. 32 Li pundi tin je ki go mangi ti pala kelima a waalo

na den kpe ki go faadi, o den yaadi ke ti goa ki laa o."

16 Jesu go den yedi o ηoadikaaba: "O piado den ye ki pia o γαlimankubilo ke bi ti cua o kani ki kuli o γαlimanikubilo yeni ke o biani o piama. 20 den yini o ki yedi o: 'N gba ke bi maadi apo be n yeni? Doagidi ki waani nni a γαlimankubili tuonli fuuli, kelima a kan go baa ki ya tie n γαlimanikubilo.' 30 γαlimankubilo yeni den yedi o pali nni: 'N canbaa baa ñani nni li γαlimankubili tuonli nni. N baa tieni lede? Ki ko bu kpaabu? N kan fidi. ki ya miadi? Bu miabu pia nni i fe. 4 N bani min baa tieni maama ke o ya ta ñani nni li γαlimankubili tuonli nni, ke n gedi ki cani yaaba kuli, ban ga n cangu.' 5 Lani o den yini o canbaa pandanba kuli yendo yendo. O den yedi yua n kpa cua: 'A pia n canbaa po i ja yo?' 6 O den goa ki yedi o: 'kpaboba kobiga.' O γαlimankubilo den yedi o: 'Ga a panli tili ki kali ki diani tontoni kpaboba piimuu.' 7 O den yedi toa mo: 'A pia n canbaa po i ja yo?' O den goa ki yedi: 'Halikama kpalipadi kobiga.' O γαlimanbilo den yedi o: 'Ga a panli tili ki diani kpapadi piinii.' 8 O canbaa den pagi laa γαlimankubilo yua n kaa tiegi, kelima o den tieni u fanu." Jesu den pugini ki yedi: "Handuna yaaba fani leni bi lieba ki cie yaaba n tie mi yenma yaaba. (aiōn g165) 9 N yedi yi ke yin taa mani γαnduna γαlimani yi n joagini yeni, ki baa danlinba, ke yi yaa ti pia yi γαlimani ya yogunu, ban n ga yi cangu naani ki pia juodima nni. (aiōnios g166) 10 Ban fidi ki dugi yua po li bonwaala po, bi go baa dugi o yaapo yo ya bonla n yaba po. Yua n ki tiegi li bonwaala nni, o kan go ya tiegi ya bonla n yaba nni. 11 Lanwani bi yaa fidi ki dugi yipo leni yin kubi γαnduna γαlimani maama yi n pia i boandi, γαme baa piani yi o γαlimanmoano? 12 Bi yaa fidi ki dugi yipo leni yin kubi nitoa γαlimano maama, γαme baa teni yi ya γαlimano n tie yi yua? 13 Naacemo ba kuli kan fidi ki yaa tuuni canbaanba lie po, kelima o yaa baa nani o canbaakpialo ki bua o canbaalielo, o nan baa taabi o bonkpialo ki fali o bon lielo wani. Yi kan fidim ki ya taa ki tuuni U Tieu po leni γαlimani po." 14 Falisienirba yaaba n den bua i ligi ke likandi den gbadu lankuli ki ūuadi Jesu. 15 O den yedi ba: "yinba yi moandi ke bi niba n ya nua ke yi tiegi, ama U Tieu wani n bani yi pala. Bi niba n nua ke yaala n pia ti kpiagidi yeni

tie caginde U Tieu po. 16 Li balimaama leni bi sawalipuuba maama den die ki pundi γαli Jan Batisi yogunu. Ki cili lanyogunu bi wang U Tiennu diema laabaalijamo. Nilo kuli tieni u paalu ki bua ki kua lienni. 17 Tanpoli leni ki tinga pendima dingi ki cie li balimaama nni ba dianfuudi yenga n bodi ki kan tieni. 18 Yua n ñani o pua ki go taa potoa kuli conbi. Yua mo n taa ban ñani yaa pua kuli, o conbi. 19 O piado den ye ki ye ki laa ti tiaciagidi, ki mangidi o pali daali leni o yējanma leni mi jemanma. 20 O luodo moko den ye ke bi yi o Lasala. O den yen dua o piado yeni diegu buliñoojabu nni ke o gbanandi kuli tie nala. 21 mi koma den kubi o γαli ke o den bua ki yaa di yaa jiema n joagidi o piado yeni saaje kaanu kani. Baa i sangbanli den kpendi ki liadi o nala moko. 22 To, o luodo den kpe ke malekinba taa o ki geni Abalarjama kani. O piado moko den ti kpe ke bi piino. 23 O den laadi fala bi tinkpiba n ye naankani. O den yaadi ki diidi γαlifoagima, ki ban laa Abalarjama leni Lasala ke o ye Abalarjama kani. (*Hadēs g86*) 24 O den tiani ki yedi: 'N baa Abalarjama, gbadu npo mi nijima ki soani Lasala wan tu mi ñima leni o nabiyuli po ki cua ki kuugi npo n lanbu, kelima n laadi fala boncianla mi fantama na niini.' 25 Abalarjama den goa ki yedi o: 'N biga, Tiadi ke a den baa yaala n γαni boncianla jan den ye ya yogunu, ke Lasala mo den laadi fala boncianla. Moala, o ye ne ke bi baagidi o, a mo laadi fala. 26 Lani bebe ka, ku buociangu ye tinba leni yinba siiga, ki teni ke yaaba n bua ki ña ne ki gedi yipo kan fidi, yaaba n bua ki ña yi yaapo mo ki cua ti yaa kani kan fidi.' 27 O piado den yedi: 'Lanwani n nan mia ja, `jan soani Lasala n baa den denpo. 28 Kelima n pia waamu muu. Wan gedi ki ban tuodi ki waani ba ke bani wani n da cua o naa fala biado kaanu na niini.' 29 Abalarjama den goa ki yedi o: 'A waamu pia Musa leni bi sawalipuuba kuli, ban cengi ba.' 30 O piado den goa ki yedi: 'N baa Abalarjama, yeni ka, yua n kpe yaa fii bi tinkpinba siiga ki gedi bi kani, bi baalebidi bi yama.' 31 Abalarjama den goa ki yedi o: 'Bi yaa yie kaa baa cengi Musa leni bi sawalipuuba, ba o nilo yaa fii bi bi tinkpiba siiga ki gedi bi kani, bi kan cengi o.'"

17 Jesu den yedi o ηoadikaaba: "Laa pia ke yaala n baa teni bi niba n yaa tiendi ti tuonbiadi kan yaa kpendi, ama fala baa ye leni ya nilo n cuani la. 2 Bi ya lani o li naacianli ki

luni o mi ñincianma nni wan bodi, lani n cie une maama yeni, li baa tua yene o Ja Bijua daali wan teni ya bonwaamu n tie na siiga baa yendo yaa cua. **25** Hali ke li daa tieni, li ti tiladi wan le n tieni ti tuonbiadi. **3** Fangi mani yi yula. A fala boncianla, moala na niba mo n yie o. **26** Lan kpiilo yaa tieni ti tuonbiadi, ñyan tundi o. O yaa den tie maama Nowe yogunu, li go baa tie yene ki lebidi o yama, ñyan pa o sugili. **40** Ya tudi apo o Joa Bijua ya dana nni. **27** Bi nisaaliba den di ki taalima lele danyenli, ke taalima lele yeni o cua go ñuu, ki taani bi puoba ki puuni bi bisiaba bi a kani ki yedi: 'N lebidi n yama' ñyan pa o sugili.' jaba, hali Nowe n den ti kua ku ñinbiaciangu **5** Jesu tondiba den yedi o: 'Ti Daano, pugini ti nni ya daali. Ki tabolinkaaga den cua ki bolini dandanli. **6** 'O Diedo den goa ki yedi: "Yin pia ya bi kuli. **28** Lan den tieni maama Loto yogunu, li dandanli ya pundi baa mutaadi bonbibu n wa ki go baa ti tie yene. Bi niba den di ki go ñuu, ki da maama, yi bi baa fidji yedi bu naa sikomoli da ki kuadi, ki coagi ti jaadi, ki maa a diena. tibu: 'Habi aba ki ban ñuu aba mi ñincianma nni,' **29** Ama Loto n den ñani Sodoma nni ya daali, bu baa tuo. **7** Yi siiga ñyme baa pia o naacemo ke mi fantama leni li cidibili den ñani tanpoli ki o ko, yaaka o kpa i pe, o ya ñani u kuanu po ki mini nani ki taaga yeni ki bolini bi kuli. **30** Li go kopeni, naani o canbaa baa yedi o: 'cua moala ki baa tie yene o Joa Bijua n baa doagidi o yuli ya je?' **8** Ama o baa yedi o: 'Hanbi n po mi jiema, daali. **31** Laa daali yua n kaa o doangu yuli po, ki boagidi aba ki yaa tendi nni ma ñali min je ki ke o tiadi ye deenni, wan da jiidi ki kua ki baa go ñoo ki gbeni no. N ya gbeni, a mo baa je ki go taa ti, yua n ye u kuanu po mo n da lebidi ki ñoo!' **9** Naani o baa pagi o o nacemo yeni kelima guani o denpo. **32** Tiadi Loto pua po. **33** Yua n o tieni wan buogi o yaala bii? **10** Li tie yene bua ki ga o miali baa biani li, ama yua n baa yinba yi ba moko yaapo, yi ya tieni ban puogi biani li baa ga li. **34** N yedi yi, laa daali ñiagu yaala kuli, yin yedi mani! 'Ti tie ya naacenba niba lie baa dua duanyendu, **35** bi baa taa yendo n soani ti tuonli bebe, ti tieni lan pundi tin ki ñuu o yua. Puoba lie baa taa ki naani, bi baa tieni yaala.' **11** Jesu den kubi o cancerli ki caa taa yendo ki ñuu o lielo. **36** Jaba lie baa taa ki ye jelusalenma, o den poandi Samali leni Galile u kuanu nni bi baa taa yendo ki ñuu o yua.' **37** Bi diema siiga. **12** O den baa kua doyendu nni joadikaaba den yedi o: 'Ti daano, line baa tieni ke gbaada piiga den kpendi ki baa tuogi o. Bi ñali le?' O den goa ki yedi: 'Li bonkpielna n ye den sedi foagima ki kpaani: **13** "Canbaa Jesu, naani, i kaabi baa taani lankane."

18 Jesu den pua ba mi kpanjama ki baa waani ba ke li pundi wan ya jaandi yogunu kuli ki da cedi bi gbani n wudi. **2** O den yedi: 'O bujialo den ye u dogu nni kaa jie U Tieu, kaa fangi niloba mo. **3** Li kpepuoli moko den ye u dogu yeni niinni ki yen kpendi ki miadi o ki tua: 'Han tu npo n koaginkoa n panli!' **4** O bujialo den waagi ki yiedi. Li ya puoli o den ti maadi o yuli ki yedi: 'Baa ke mii jie U Tieu kaa fangi niloba mo, **5** li kpepuoli na coagini nni maama na, n baa tuu opo o panli, yeni yaaka, o li baa kpendi ki coagini nne.'" **6** O Diedo den pugini ki yedi: 'Yi gbadji o bujiabiado yeni n yedi yaala. **7** N bualyi, naani U Tieu kan tuu wan gandi yaaba po bi panli, bani yaaba n kpaani ki miadi o u yensiinu leni ki ñiagu kuli bi? Naani o baa waagi ki kan todibaa? **8** N kadi ki waani yi, o baa jaligi ki tuu bipo bi panli. Ama naani o Joa Bijua yaa goa ki cua ñanduna nni, naani o baa le li dandanli bi?" **9** Jesu go pua ba mi naa kpanjama kelima bi nitianba yaaba n pagi bi yula ke bi tiega, ki fali yaaba n ki pelini nepo tinbianu, ki poandi ki ya caa ñali

sieni yaapo. **10** O den yedi: "Niba lie den gedi ki ḷua ḷa." **29** Jesu den yedi ba: "N waani yi i U Tienu diegu nni ki baa jaandi. O yendo den moamoani ke laa pia ya nilo n fii ki ḷa o dieli, tie Falisiensi, o lielo mo lubigaalo. **11** Falisiensi yaaka o pua, yaaka o kpiiba, yaaka o danba, yeni den sedi ki jaandi o pali nni ki yedi: 'U yaaka o bila kelima U Tienu diema po, **30** ki Tienu, n tuondi a kelima mii ta leni ya niba kan baa moala na boancianla ki cie wan den ḷa n sieni ki tie sugida, leni bi nibiadiba, leni mi conconma danba, n tuondi a ke mii taa leni ya lubigaalo n tie na moko. **12** Dana lele siiga den taa bi piiga n niliediba ki piadi leni ba kuli n luo bu ūoabu dana lie. N ūandi n dim n yedi: "Cengi mani ti do ki caa Jelusalema ke bi bonbaakaala kuli nni!" **13** O lubigaalo yeni mo den poadi ki sedi foagima, kaa tuo ki baa yaadi sawalipuaba n den diani yaala ke li maadi o Joa den pua o benli ki yedi: 'U Bijua maama kuli baan tieni ki dudi. **32** Bi baa ki noanli tanpoli. O den pua o benli ki yedi: 'U cuo ki teni o bi nilanba. Bi baa ūuadi o, ki faligi Tienu, gbadi npo mi niijima, mini yua n tie ti o, ki sii opo ti ūinsandi, **33** ki pua o i baliji ki tuonbiadi daano.'" **14** Jesu den pugini ki yedi: yuandi ki kpa o. Ama li dataali daali o baa fii bi "N waani yi i moamoani ke wani n den kuni tinkpiba siiga." **34** Bi ḷoadikaaba ki den ga liba o denpo ke U Tienu saa opo i moamoani ke o kuli laa maama nni. O maama yeni den boani tiegi, ama Falisiensi yeni wani ki den baa. Kelima ba. Baa den ga Jesu n maadi yaala n bua ki yedi yua n fiini o yuli kuli, U Tienu baa jiini o, yua n yaala. **35** Jesu n den nagini Jeliko, li sua ke o jiini o yuli mo U Tienu baa fiini o." **15** Bi niba juamo ka u sankunu ki miadi. **36** O den gbadi ke den kpendi nni a canpanda Jesu kani ke wan sii ku niligu pendi ke o den buali lan tie yaala. **37** ba. O ḷoadikaaba n den laa lani bi den fu leni Bi den waani o ke Nasaleti yua Jesu n tagini ki yaaba n kpendi nni ba. **16** Ama Jesu den teni baa pendi. **38** O den kpaani: "Jesu, Dafidi Bijua, ke bi cuani ba ki yedi: "Cedi mani a biwaala n gbadi npo mi niijima." **39** Yaaba n den cuoni cua n kani ki da deli ba, kelima U Tienu diema Jesu liiga den funi leni o ke wan suo, ama o go tie yaaba n tie nani a biwaala yene po. **17** N den kpaani ki pugidi ki tua: "Dafidi Bijua, gbadi waani yi i moamoani ke yua n kaa tuo U Tienu npo mi niijima." **40** Jesu den sedi ki yedi ban diema nani ki biwaaga yeni kan kua lienni." **18** cuani o o kani. O juamo n den nagini, Jesu den Jufinba yudaano yendo den buali Jesu ki yedi buali o ki yedi: **41** "A bua min tieni apo be?" O o: "O canbaanjamoo, n baa tieni be ki baa ya den goa ki yedi: "N daano, n bua ḷan teni min miali n kan gbeni?" (**aiōnios g166**) **19** Jesu den goa cuo o: "Be yaapo ke a yini nni niijama? U ki yedi o: "Be yaapo ke a yini nni niijama? U Tienu bebe yaaka oba kuli ki ḷani. **20** A bani li balimaama n bili yaala: Han da combi, ḷan da kpa nilo, ḷan da su, ḷan da tieni mi siedifaama, ḷan jigini a baa leni a naa." **21** O joa yeni den goa ki yedi: "N kubi lankuli ḷali n biwaama nni." **22** Jesu n den gbadi lani o den yedi o: "Bonyenla n da go poadi a po. Han kuadi ḷan pia yaala ki boagidi a luoda li ligi, lane a baa pia ḷalimani tanpoli po. Lani ḷan cua ki ḷoadi nni." **23** O joa n den gbadi laa maama, o pali den biidi kelima o piama den yaba. **24** Jesu den laa ke o pali biidi ki yedi: "Li pa ḷali boncianla a piada n baa ki kua U Tienu diema nni. **25** Ku yuoyuogu n tagini mi kpalipienbonma nni dingi ki cie o piado n kua U Tienu diema nni." **26** Yaaba n den cengi o maama yeni den yedi: "Li ya tie yeni, ḷme nan baa fidi ki tindi?" **27** O den goa ki yedi: "Bi nisaaliba n kan fidi yaala U Tienu wani baa fidi la." **28** Lani, Piel den yedi o: "Diidi ki le, tinba ti den fii ki ḷa tin pia yaala kuli

19 Lani n pendi Jesu den kua Jeliko dogu nni ki cuoni ki poandi u niinni. **2** O ja den ye likani ki tie piado ke bi yi o Sake, ki tie bi lubigaaba yudanba siiga nni yendo. **3** O den moandi ki baa bandi yua n tie Jesu, ama wan koabi maama ke ku niligu mo nan yaba, waa den fidi ki baa la Jesu. **4** Lani o den sani ki ga liiga ki doni ya tibu n yi sikomoli ke o baa la Jesu, kelima o den baa tagi ki pendi lankane. **5** Jesu n den pundi li kani, o den yaadi ki diidi o ki yedi: "Sake, jiidi tontoni kelima li tie tiladi min tundi a denpo dinla." **6** O den jaligi ki jiidi ki ga o cangu leni li pamanli. **7** Bi niba kuli den laa lani ki yenbidi ki tua: "O ja na gedi ki ban cani u tagibiadu daano: " **8** Sake den sedi O Diedo nintualti ki yedi o: "Canbaa, diidi, n baa pa a luoda n piama boagidima. N ya den janbi yua ki ga o kani bonlaba mo, n baa guani o la

taalima naa.” **9** Jesu den yedi o: “Mi faabima yunbisaagili ke oba daa jagini li, ke li luo. Yin kua ku naa diegu nni dinla, kelima one moko loti li mani ki cuani na. **31** Nilo ya yedi yi: ‘Be n tie Abalanjama puolirjuanu. **10** Kelima o Ja Bijua teni ke yi loti o?’ Yin yedi mani daa: ‘Ti Daano n cua ki baa lingi ki go faabi yaaba n yaadi.’ **11** bua o.” **32** Bi tondiba yeni den gedi ki ban sua Bi niba n den cengi laa maama, Jesu go den ke likuli tie nani Jesu n bi yedi ba maama. **33** pua ba mi kpajama, kelima o den nagi leni Ban den loti li yunbisaagili ya yogunu, li danba jelusalema ke bi niba tama ke U Tieu diema den yedi ba: “Be n teni ke yi lodi li yunbisaagili baa doagidi lanyogunu liga. **12** Lanyaapo o den na?” **34** Bi den goa ki yedi: “Ti Daano n bua o.” yedi: “O badija den gedi yaa dogu n fuagi, ki **35** Lani bi den cuani o Jesu kani ki lu ki maani baan je li bali ki goa ki kpeni. **13** Hali ke o daa bi kpajiti opo, ki teni ke Jesu jagini. **36** Jesu gedi, o den yini o naacenba siiga bonba piiga den jagi ki suagi liiga, ke bi niba ladi bi tiadi ki yedi ba: ‘ya kpendi mani yali min baa goa u sanu nni. **37** Wan den nagini jelusalema ki ki kpeni na.’ **14** Ama u dogu nni yaaba n den ji Olifie Tiidi juali, o noadikaaba yaaba n yaba nani o ki yuandi ki soani o puoli bi tondiba ke den ye leni li pamanli ki kpaani ki pagi U Tieu ban ban yedi: ‘Tii bua ya ja n tie na n yaa die kelima ban laa ya banciamma kuli po. **38** Bi den ti.’ **15** To, bi den dini o badija yeni li bali, ke o tua: U Tieu n seligi o bado Yua n kpendi wani goa ki kpeni o dogu nni. o den yini bi naacenba o Diedo yeli nni. Mi yanduanma n ya ye tanpoli yaaba ke den teni i ligi yeni, ki baa bandi ban po. U Tieu yua n ye yali tanpolijoma n baa ti den kpendi ki ba yaala. **16** O nikpialo den cua ki kpiagidi. **39** Ama falisieninba tianba yaaba n yedi: ‘N daano, a wula kujapienli cuani ti nuadi den ye ku niligu siiga den yedi Jesu: “Canbaa, fu wula kujapiena piiga.’ **17** O bado yeni den yedi leni a noadikaaba ban suoni.” **40** Jesu den goa ki o: ‘Li yani, n naacenjammo a teni ke n fidi dugi yedi ba: “N waani yi, bi yaa suoni, a tana baa apo li bonwaala nni, lanwani, n dini a li bali kpaani.” **41** Jesu n go den nagini Jelusalema ki yjan ya die dociami piiga.’ **18** O naacenlielo den pugidi ki laa u, o den buudi upo **42** ki yedi: “A cua ki yedi: “N Daano, a wula kujapienli cuani ti moko ya bi bani dinli daali ya bonla n baa teni nuadi wula kujapiena muu.” **19** O canbaa den o: yjan baa mi yanduanma. Ama moala li nan duagi “N dini a moko li bali yjan ya die dociami muu.” a nuni po. **43** Fala dana baa cua apo, a yibalinba **20** Naacentoa moko den cua ki yedi: “N Daano, baa kpa li nagili ki lindi ki cebini a ki baa yja, **44** ga a wula kujapienli, n den gbini li li cabili nni ki bolini a, fini u dogu yeni leni a niba kuli, ki ki bili. **21** N den jie ja kelima a pia ki mabinga, mudi a diena, ki kan ja baa tanyenli n ya maa li a taani yjan kaa bili yaala, ki yendi yjan kaa buli yali po. Lanikuli baa tieni kelima yaa den bani yaala.” **22** O bado den yedi o: ‘o naacenbiado na, U Tieu n den cua ki baa faabi a ya yogunu.” **45** n cuo ja a maceli nni. A den bandi ke n tie ya Jesu den kua U Tieu diegu luolu nni ki deli nilo n pia ki mabinga, ki taani min kaa bili yaala. ki yani yaaba n kuadi **46** ki tua ba: “Li diani ki **23** Be nan teni ke yaa den bili n ligi ku ligidiegue yedi: “N diegu baa tie li jaandieli, ama yinba nni ke n goakpenma min bi ga yi leni ti nuadi?” yi teni ke li tua a sugida wuonkaanu.” **47** Daali **24** Lani o den yedi yaaba n ye likani: ‘Ga mani o kuli Jesu den bangi bi niba U Tieu diegu nni. kani li wula kujapienli yeni ki teni yua n pia Bi kopadicianba yudanba leni li balimaamaa wula kujapiena piiga yeni.’ **25** Bi den goa ki yedi o: ‘Ti Daano, o pia wula kujapiena piiga no.’ **26** O den goa ki yedi: ‘N waani yi i moamoani ke bi baa pa ki pugini yua pia kuli, ama yua n kaa pia, bi baa ga o kani ba wan pia yaala. **27** N yibalinba mo, bani yaaba n kaa den bua nni leni li bali yeni, cuani ba mani ki kpa ba n nintualu. **28** Jesu n den maadi laa maama, o den ga liiga ki do ki caa Jelusalema. **29** Wan den nagidi Betifaje leni Betani ya dobila, ki kuu Olifie Tiidi juali, o den soani o noadikaaba siiga bi lie ki yedi ba: **30** “Suagi mani ki gedi ya dobiga n ye liiga na. Yi ya baa kua lienni ya yogunu, yi ba le ya

20 Dayenli ke Jesu ka ki bangi bi niba U Tieu diegu nni ki wangti o laabaalijamo, bi kopadicianba yudanba leni li balimaamaa bangikaaba leni bi nikpeliba den cua o kani **2** ki yedi o: “Waani ti ya bali yaapo ke a tiendi li naa bonla. Hme n puni a li bali?” **3** Jesu den goa ki yedi ba: “N moko baa buali yi bonyenla, yin waani nni. **4** Jan n den batisti bi niba yeni, o den baa li bali tanpoli po bi, bi bi nisaaliba kane?” **5**

Bi den bungi bi pala nni ki tua: "Ti ya yedi ke yaala, ki pa U Tieu mo, yaala n tie U Tieu o den baa li tanpoli po, o baa yedi: 'Be yaapo yaala.' **26** Baa den fidi ki cuo o o maama nni bi ke yii den daani o maama?" **6** Ti ya yedi: 'Bi niba nintuali. O maguankaama yeni den paki nisaaliba ya kane' mo, bi niba kuli baa lugidi ti a ba ke bi yjmini suo. **27** Sadusieninba yaaba n tana kelima bi nua ke jan den tie sawalipualo." tua ke bi tinkpiba fiima ki ye, bi tianba den cua **7** Lanyaapo bi den goa ki yedi Jesu ke baa bani Jesu kani ki buali o ki yedi: **28** "Canbaa, Musa jan bali n ñani naani. **8** Jesu den yedi ba: N den diani ki bili tipo li balimaama nni ki yedi: moko kan waani yi ya bali yaapo ke n tiendi laa 'O nilo ciomo ya kpe, ki pia pua kaa pia biga, bonla.' **9** Lani yaapuoli Jesu den pua bi niba wan taa o kpelo yeni pua ki baa o kpelo po mi naa kpanjama ki yedi: "O joa den nju duven u buolu.' **29** To, jaba lele den ye ki taa baa. O tiidi kuanu, ki guuni o kuanu bi koaguudiba bonkpialo den taa o pua ki kpe kaa pia biga. **30** ki fii ki gedi u dogu ki baan waagi lipo. **10** Li O bonlielo den taa o kpепuoli ki kpe. O bontaalo yogunu n den pundi, o den soani naacenyendo mo den taa o. **31** Li den tua yeni, ke ban bonba bi koaguudiba yeni kani, ke ban teni o biinu lele yeni kuli den kpekpe kaa pia biga. **32** Li ya o kuanu bonbaakaala nni. Ama bi koaguudiba puoli o puoli o pua mo den ti kpe. **33** Lanwani bi den pua o i gbiami, ki yaadi o nukuomu. **11** O tinkpiba fiima yogunu, o pua yeni baa tua njme go den soani naacentoa, bi den pua o moko ya yua yo? Kelima bani bonba lele yeni kuli i gbiami, ki fiagi o ki yaadi o nukuomu. **12** O yendo yendo taa o ke o tua o pua." **34** Jesu den go den soani o naacentaalo mo. Bi den poagili yedi ba: "Handuna na jaba taani bi puoba, bi o, ki deli o. **13** O koadaano den yedi o yuli: 'N puoba mo kuni bi jaba. (aiōn g165) **35** Ama yaaba n baa tieni lede? To, n baa soani n bijabuadiga, dagidi ki fii bi tinkpiba siiga ki kua ya yogunu n daalinba bi baa fangi wani wani.' **14** Ama bi kpendi ya yema nni, bi jaba kan go taa puoba, bi koaguudiba n den laa o bi den yedi bi yaba: puoba mo kan go kuni jaba. (aiōn g165) **36** Kelima 'One n tie o faajielo, tin kpa o mani li faali n tua bi baa tie nani malekinba yene, ki kan go kpe. ti yaali!' **15** Bi den luni o u kuanu puoli po ki Bi tie U Tieu bila, wan fiini yaaba bi tinkpiba kpa o. Lanwani o koadaano baa soani ba lede? siiga. **37** Yaala n tie bi tinkpiba fiima maama **16** O baa cua ki bolini laa koaguudiba ki teni o fuuli, Musa den maadi li maama wan togidi kuanu nitoaba." Ban den gbadji lani bi den yedi: ya fatuugu n den co mi fantama ya yogunu, "U Tieu n da tuo line n tieni." **17** Jesu den wan den yini o Diedo ya yeli n na: Abalahama diidi bi yedi: "lanwani yaala n diani na bundi Tieu, Isaaka Tieu leni Jakobo Tieu. **38** To, U be? Bi tanmaaba n den yie ya tanli lini n tua Tieu naa tie kpiema Tieu, o tie yaaba n fo ya li tanpuuli tanjigi." **18** Jesu den juodi ki yedi: Tieu yo. Kelima o yaapo wani, bi kuli fo." **39** "Yua n baa laa tanli po kuli baa kuakua, lin baa Li balimaama bangikaaba siiga bi tianba den yua ya po mo baa tua wagima." **19** Lanyogunu yedi: "Canbaa, a maadi bonjanla." **40** Baa go ligi bi kopadianba yudanba leni li balimaama den pia papaa ki go buali o bualiba kuli. **41** bangikaaba den moandi ki baa cuo Jesu, kelima Jesu go den yedi ba: "Li ga lede ke bi niba tua bi den bandi ke o pua mi kpanjama yeni ki bagi U Tieu n gandi yua tie Dafidi bijua? **42** Dafidi bane, de bi den jie bi niba. **20** Bi den kpaagi wani oba maadi Pisoma tili nni ki yedi: 'O Diedo Jesu, ki soani ya niba n kpali ke bi tiegi ki buali den yedi n Diedo kali n jienu po, **43** jali min o moamoani, ke ban dia o ku madiagu ki cuo o baa teni a yibalinba n tua a taanjmaakaanu.' **44** leni maama ba ki teni bi bujiaba leni gufeneeli Dafidi oba yini o o Diedo, li nan go ga lede ke o nuunni wan bu ki cuo o. **21** Laa niba den buali o tie wani Dafidi bijua?" **45** Ku niligu kuli n den ki yedi: "Canbaa, ti bani ke jaa maadi ki bangi cengi, Jesu den yedi o joadikaaba: **46** "Fangi yaala tiegi, jaa gagidi oba bi niba siiga, a bangi mani yi yula leni li balimaama bangikaaba bani bi niba U Tieu sanjoadima leni i moamoani. yaaba n bua ki ya laa a liadiciama, ki go bua **22** Naani li pia u sanu tin pa Loma badiciamo ban ya fuondi ki kpiagidiba mu daamu nni, ki Sesa li lubili bi, bi laa pia?" **23** Jesu den bandi go bua ki ya ka i niciankali-kaani li balimaama bi fanu ki yedi: "Min le li kujapienli. **24** Hme bangima diena nni, ki go bua ya kaani n gagidi ya nannanli leni njme ya diani n ma lipo na?" mi jecianma kani. **47** Bi go janbidi a kpепuona ki Bi den goa ki yedi o: "Sesa yaali yo." **25** O den fenli bi diena, ki go jaandi i jaandi foagi ki kpali yedi ba: "Lanwani pa mani Sesa, yaala n tie Sesa

ke bi tie jajaandimoana. Ti buudi ya yogunu bi ya cuonu baa gagidi ki ya bia ki cie.”

21 Jesu den diidi ki la ke a piada kpiendi bi paabu U Tienu diegu ligitagu nni. **20** go den laa ke o kpepoluodo kpieri falino lie lienni. **30** den yedi: “N waani yi i moamoani, o kpepoluodo puni ki cie yaaba n sieni kuli. **4** Kelima bi kuli ñani bi ñalimani nni bi ligijodi ki kpieri, ama wani, leni o luoma kuli o ñani wan pia yaala ki baa je, ki kpieri.” **5** Bi nitianba den maadi U Tienu diegu maama, ban den maa leni ya tanjama, leni bi niba n den puni U Tienu ya paabu ki bogini gu. Jesu den yedi: **6** “A dana baa ti cua ke yin nua yaala na, bi kan ti ña ba tanyenli kan sieni ki ya maa li lieli po, ke a kuli naa paadi ki baa.” **7** Bi den buali o: “Canbaa, u laa yogune ke li baa cua? Be n baa tua li sinankeeno ke li yogunu bua ki pundi?” **8** Jesu den goa yedi: “Fangi mani yi yula ke ban da boandi yi, kelima bi niba boncianla baa ti cua n yeli nni ki yedi: ‘Mini n tie U Tienu n Gandi Yua,’ ki go yedi: ‘U yogunu nagini.’ Yin da ñoadi ba mani. **9** Yi ya ti gbadu ke bi maadi bu toabu maama, ki go gbadu ke bi maadi mi janjanma maama, yin da tuo lan jieni yi, kelima laa bonla baa kpa cua tiladi, ama lanyogunu da ka baa tua mi juodima.” **10** O go den yedi ba: “U nibuolu baa fii ki tuogi leni nibuoto, mi diema mo baa fii ki tuogi leni dietoama. **11** Mi tindigibicianma baa tiendi, mi koncianma leni yianbiadipuodike moko baa tiendi i kaantiami, li bonlidikacianla yaala n pia i jeje leni ya sinankeeni n yaba baa ña tanpoli ki tiendi. **12** Ama ñali ke lankuli daa tieni, bi yi ki waani yi fala, ki teni yi li balimaama bangima diena yudanba nu nni, ki kuani yi a kpaadidiena nni, ki gedini yi bi badicianba bujiali kani leni gufeneelinba bujiali kani kelima n yeli po. **13** Li kuli baa pa u sanu yin tieni npo seedi. **14** Ama yin ya bani yi yama nni ke laa tie yin tuodi ki kpaagi yin baa ti maadi yaala ki ga yi yula. **15** Kelima mini nba baa ti pa yin baa maadi leni ya yanfuoma ke yi koanginkaaba siiga baa yendo kan fidi ki nia ki yie ma. **16** Baa yi danba leni yi kpelibu leni yi waamu leni yi kpiiba leni yi danlinba baa janbidi yi ki tendi yi yi yibalinba nuu nni, bi kpa yi siiga bi tianba. **17** Bi niba kuli baa nani yi kelima n yeli po, **18** de yi yudi baa yuyengu kan baa tiipo. **19** Kelima yi juunli po yi baa ga yi miana. **20** Yi ya ti la ke bi toatieba lindi ki cebini

Jelusalema, yin bandi mani ke laa yogunu ke u bodima nagidi. **21** Laa yogunu yaaba n baa ye Jude nni n sani ki gedi a juana po, yaaba n baa ye Jelusalema tugu nni n ña lienni ki foagidi, yaaba n ye i kuani po n da kua u dogu nni. **22** Kelima laa dana baa tie li pantuuli ya dana, ke yaala n den diani kuli n tieni ki dudi. **23** Fala baa ye leni ya puoba n punbi leni yaaba n da ñaandi laa dana nni, kelima o falaciamo baa tieni mi diema na niinni, U Tienu pabienli cuonu baa jiidi u naa nubuolu po. **24** Bi yibalinba baa kpa ba leni mu jugisiemu, ki gedini yaaba n sieni ti yonbidi i nibuoli kuli nni. I nilanbuoli baa paadi Jelusalema, ki ñymaa u ñali U Tienu n bili bi po ya yogunu n dudi. **25** Sinankeeninba baa tieni ki yenga nni leni o ñymalo nni leni a ñymabila nni kuli. Ki tinga nni mo ti yanyagiciandi baa tieni i nibuoli kuli n jie ki womi, kaa bani ban baa tieni yaala kelima mi ñincianma fuciangu po leni a ñinguona fiipuama po. **26** Tanpoli paaciamu mo baa digibi lanyaapo bi niba n yaa kpaagi yaala n baa tieni ñanduna nni, bi baa pabi ti jawaandi po. **27** Lani, bi baa le ke o Joa Bijua ye ku tawaligu nni ki kpendi leni u paaciamu leni ti kpiagiciandi. **28** Laa bonla ya cili ki tiendi, yin sedi mani ki yaadi yi yula kelima yi faabima nagidi.” **29** Lani Jesu den pua ba mi kpanjama ki yedi: “Diidi mani bu kankanbu leni ya tiidi n sieni kuli. **30** I beni ya bundi ya yogunu, yi bani ke ku siagu nagini no. **31** Li go tie yene, yi ya laa ke laa bonla tiendi, yin bandi ke U Tienu diema nagini. **32** N waani yi i moamoani ke mi naa nifiima kuli kan pendi ke lankuli ki tieni. **33** Tanpoli leni ki tinga kuli baa pendi, ama n maama kan pendi ñali abada. **34** Fangi mani yi yula, ki da tuo mi jekandikaama leni li ñañokandikaali leni mi yema yanyagidi n fie yi yantiana ki gulu yi ke laa daali n da cua ki ludi yi. **35** Kelima laa daali baa cua nani ku diagu yeni ki ludi ki cuo ya niba n ye ñanduna nni kuli. **36** Lanyaapo yin ya ji mani ki ya jaandi U Tienu ya yogunu kuli, ke yin fidi ki ña ya bonla n baa cua kuli nni, ki sedi o Joa Bijua kani.” **37** Daali kuli Jesu den bangi bi niba U Tienu diegu nni, ku ñiagu mo kuli o den ña ki caa ki ban dua ki ye Olifie tiidi juali po. **38** Bi niba kuli den yagidi ki kpendi o kani U Tienu diegu nni ki baa cengi o maama.

22 Ya dupen n ki pia dabinli jaanma, yaama n yi mi pendima jaanma, den nagini. **2**

Bi kopadianba yudanba leni li balimaama niama moko den fii bi siiga ke bi bua ki bandi bi bangikaaba den lingi ban baa tieni maama ki siiga yua n cie bi kuli. **25** Jesu den yedi ba: “I kpa Jesu, kelima bi den jie ku niligu. **3** Sutaani nilanbuoli badiba die ba leni u paalu, yaaba n den kua Jesu pali nni, wani ban go yi yua mabindi ba mo teni ke bi yi ba bi nitodikaaba. Isikalioto, yua n den tie bi piiga n niliediba **26** Lan da tie yeni yi ya kani. Ama, yi siiga yua n siiga yendo. **40** den gedi ki ban juogi leni bi cie yi kuli n tua nani ki bonwaaga yeni, yua n kopadianba yudanba leni U Tienu diegu jiidi tugi li yuli mo n tua nani o naacemo yeni. **27** kaaba yudanba wan baa tieni maama ki janbi Hme n cie o yua, yua n kaa u saajekaanu kani ki Jesu, ki teni ban cuo o. **5** Bi pala den mani baa je bi, bi yua n tendi mi jiema? Yua n kaa ki boncianla, bi den niani o ke bi baa teni o i ligi. baa je kaa? Ama mini wani n ye yi siiga nani **60** den tuo ki ji ya lingi wan baa baa ya folu ki yua n tendi mi jiema yeni. **28** Yinba, yi tie yaaba janbi Jesu ki teni ba ke ku niligu ki bani. **7** Ya n den juuni ki ye leni nni n biigima kuli nni ki dupen n ki pia dabinli jaanma dana siiga, lan pundi ñjali moala. **29** Lanyaapo nani n Baa n bili den bili ban kodi mi pendima jaanma pebiga ya ke n baa ke n baa je li bali maama, n moko bili daali den pundi. **8** Jesu den soani Pieli leni Jan ke li baa tua yi po yeni **30** ke yi baa ti yaa di ki ki yedi ba: “Gedi mani ki ban ñjanbi ti po mi go ñuu n saajekaanu kani n diema nni, ki kaa i pendima jaanjiema tin je.” **9** Bi den buali o: “A balikalikaani po, ki jia Isalele piiga n buoliedi bua tin ñjanbi ma le?” **10** O den goa ki yedi ba: buudi.” **31** Jesu go den yedi: “Simono, Simono, “Diidi mani, yi ya kua u dogu nni ya yogunu, yi diidi, Sutaani den mia ke wan baa u sanu ki baa tuogi o joa ke o bugi li ñincuali. Yin ñoadi yagi yi kuli nani ban yagini ñjalikama maama o mani ki ban kua wan baa kua ya diegu nni, yeni. **32** De n mia U Tieni apo ke a dandanli n **11** ki yedi li kani diedaano: ‘Canbaa yedi a daa: da gbali. A ya ti lebidi ki guani n kani ñyan ya Mini leni n ñoadikaaba n baa je mi pendima paagidi a kpiiba pala.’ **33** Pieli den goa ki yedi o: jaanjiema ya candielu nni ye le? **12** O baa waani “N daano, n bogini ki baa ye leni a baa li kpaadi yi li dietuadili, yaali n yaba ke yaala n dagidi dieli po leni mi kuuma po kuli.” **34** Jesu den kuli ye lienni. Yin ñjanbi mani lankani.” **13** Bi yedi o: “Pieli, n waani a, dinla ñiagu ñjali ke ku den gedi ki ban sua ke li bonla kuli tie nani kootongu daa mua, a baa nia taalima taa ke ñjaa wan waani ba maama. Bi den ñjanbi mi pendima bani nni.” **35** Lani Jesu den buali bi kuli: “Min jaanjiema. **14** U yogunu n den pundi Jesu den den soani yi ke yii kubi ligiboagili, kaa kubi kali u saajekaanu kani, wani leni bi tondiba. **15** O sancenboagili leni cacaadi yeni, yi den luo liba den yedi ba: “N den baa ñjali man baa tieni ki dudi U Tienu n kaa pia jugisiega wan kuadi o kpalibui ki da. diema nni.” **17** Lani o den taa ki tadiñokaaga ki **37** Kelima n yedi yaala n diani npo kuli baa tieni tuondi U Tienu ki yedi: “Yi kuli n ga mani li ki dudi: ‘Bi den coadi ki taani o leni bi nikpaba.’ bonñokaala na ki boagidi. **18** N yedi yi moala Li baa tieni ki dudi moala.” **38** Bi den yedi o: “Ti liiga, n kan go ñoo duven, ñjali U Tienu diema daano, diidi ki le, jugisiemu lie ye ne.” O den n baa cua ya yogunu.” **19** O go den taa dupen yedi ba: “Li dagidi.” **39** Jesu den ñani ki gedi ki tuondi U Tienu ki cabidi ki teni ba ki yedi: olife tiidi jualo po nani wan yen maani ki ca “Line n tie n gbannandi min puni yaadi yipo. maama. O ñoadikaaba den yegi leni. **40** Wan den Ya tiendi mani yeni ki ya tiadi npo.” **20** Ban pundi li kani, o den yedi ba: “Ya jaandi mani ke den dini ki gbeni, o den taa ki tadiñokaaga ki yin da ti kua mi tulinma nni.” **41** Lani, o den teni ba ki yedi: “Ya bonñokaala n tie na tie n piadi bi kani nani o nilo n baa lugidi li tanli lin soama yaama n wuli yi po ki teni ke U Tienu baa ya bianu, ki gbaani ki jaandi ki tua: **42** “N ñjantaadipaano kua. **21** Ama diidi mani, yua n Baa, a ya tuo, ñjan ñani n kani ya tadiñokaaga baa janbi nni ya nuu n taani ki ye leni nni u n tie na min da ñoo, de lan da tua mini ka n saajekaanu na. **22** O joa Bijua caa nani nani lan baa yaala, kali fini n baa yaala.” **43** Laa yogunu diani ki bili opo maama. Ama fala baa ye leni maleki den ñani tanpoli ki doagidi opo o yuli. **44** ya nilo n baa janbi o.” **23** Bi den cili ki buali bi Li paboancianli den kubi o ke o jaandi ki pugidi. yaba, bi siiga yua n baa tieni laa bonla. **24** Mi O manmanñima den tua nani mi soama yeni ki

conditi tiipo. **45** Wan den jaandi ki gbeni, o den N ya buali yi liba mo, yi kan guani nni pu. **46** De guani o njoadikaaba kani ki sua ke bi goagoa moala liiga, o Joa Bijua baa yaaka u paaciamu kelima bi paboanli po. **47** O den yedi ba: “Be n kuli daano U Tieujienu po.” **70** Bi kuli den teni ke yi goa? Fii mani ki ya jaandi ke yin da yedi o: “Lanwani, a tie U Tieujienu Bijua yo?” O den kua mi tulinma nni.” **48** Jesu n da den maadi, ku goa ki yedi ba yinba yiba n yedi, n tie wane.” **71** niligu den cua, ke ban yi yua Judasa, bi piiga n Lanyaapo bi den yedi biyaba: “siedinba ki go tie niliediba siiga yendo, ye bi liiga. O den nagini tiladi. Tinba tiba ti gbadi la o ñoabu nni.”
 Jesu ki baa gobini o. **49** Jesu den yedi: “Judasa, a baa gobini o Joa Bijua yeni ki janbi o?” **50** Yaaba n den ye leni Jesu n den laa yaala n baa tieni, bi den buali o ki yedi: “Ti daano, tin pedi ba mu jugisiemu bi?” **51** Bi siiga yendo den pedi ki joandi bi kopadicianba bado naacemo jientubili. **52** Jesu den yedi: “cedi mani yeni.” O den sii o joa yeni tubili ki paagi li. **53** Lani Jesu den yedi bi kopadicianba yudanba leni U Tieujienu diegu jiidikaaba yudanba leni bi nikpeliba, bani yaaba n den taani ki cua ki baa cuo o: “Yi cua ki kukubi mu jugisiemu leni yi jiani nani yi lingi o sanjialo yeni? **54** Min den ye leni yi daali kuli U Tieujienu diegu nni, yii den cuo nni, ama moala yi ji pia folu ke li biigili paaciamu mo n die.” **55** Bi den cuo jesu ki gedini bi kopadiciaba bado diegu nni. Pieli den yua foagima. **56** Ban den cuoni mi fantama u luolu siiga, ki taani ki ka ki yie, pieli den kali leni ba. **57** Yaa jafanba n tuuni ku diegu yeni niinni siiga yendo den laa o ke o ka mi fantama kani, ki noanli o ki yedi: “O joa na moko den ye leni o.” **58** Pieli den nia ki yedi o: “A-a, pua ne, mii bani o.” **59** Lan yen waamu, nitoa den laa o ki yedi: “A moko tie bi niba yeni siiga yua yo?” Pieli den goa ki yedi: “A-a mii tie.” **60** Lan den waagi waamu, nitoa moko den ñi ki yedi o: “Moamoani lige, o joa na moko den ye leni o, kelima o tie Galile yua yo.” **61** Pieli den goa ki yedi o: “A-a, mii bani ñjan maadi yaala.” Lanyogunu ñiali ke o daa maadi ku kootongu den mua. **62** Diedo den jigidi ki diidi Pieli. Pieli ji den tiandi wani o Diedo n yedi o ya maama na: “Ku naa ñiagu, ñiali ke ku kootongu daa mua, a baa nia taalima taa ke yaa bani nni.” **63** O den ñani ki ban mua leni li paboanli. **64** Yaaba n den kubi Jesu den ñuadi o ki pua o **65** Bi go den sugidi o sugitoadi boncianla. **66** Lan den yendi, Jufinba cancannikpeliba taancianli, lan i tie bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba leni bi nikpeliba, den taani ki gedini Jesu bi taanli kani ki yedi o: **67** “A ya tie U Tieujienu gandi yua, ñjan waani ti.” Jesu den goa ki yedi ba: “N ya waani yi la yi kan dugi n maama po. **68**

23 Lani bi cancannikpeliba taanli kuli den fii ki gedini Jesu gufeneeli Pilata po. **2** Bi den cili ki kuli o ki yedi: “Ti den laa one ke o yaandi ti niba, ki tua ban da pa o badiciamo Sesa li lubili, ki go tua ke wani oba n tie U Tieujienu n Gandi Yua o bado.” **3** Pilata den buali Jesu: “A tie Jufinba bado bi?” Jesu den goa ki yedi o: “Fini n yedi yeni.” **4** Pilata den yedi bi kopadicianba yudanba leni ku niligu: “Mii laa ke o joa na tieni tagiliba kuli.” **5** Bi den nia ki yedi: “O den cili ñiali Galile po ki tagi Jude nni kuli ki pundi ñali ne, ki bangi bi niba ki tigini ba ke ban yie li bali.” **6** Pilata n den gbadi ke bi maadi Galile maama, o den buali o joa yeni ya tie Galile yua. **7** Wan den gbadi ke o tie Elodo ya diema yua, o den soani o Elodo po. Li sua ke Elodo ye laa diema laa dana. **8** Wan den laa Jesu, o pali den mangi boncianla kelima ñiali yogu o den bua ki le o, kelima o den gba ke bi maadi o maama ke o sugini wan tieni mi bancianma wan le. **9** O den buali Jesu i buali boncianla, ama waa den guani o maamaba kuli. **10** Bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba den ye li kani ki kuliti Jesu boncianla kaa cedi. **11** Elodo den taani leni a minteeela ki fali o, ki ñuadi o ki lani o ti tiakiagidi, ki guani o Pilata po. **12** Hali yogu ti yibalindi den ye Elodo leni Pilata siiga, laa daali liga bi den danli leni biyaba. **13** Pilata den taani bi kopadicianba yudanba leni Jufinba yudanba leni ku niligu kuli **14** ki yedi ba: “Yi den cuani n kani o joa na ki yedi ke o yaandi bi niba ki tua ke ban yie li bali. To, n buali o yi nintuali ki sua ke waa tieni liba yin kuli o yaala kuli siiga. **15** Elodo moko naa sua ke o pia tagili, lane ke o guani o ti kani. O joa na ki tieni liba kuli yaala n pundi tin kpa o. **16** Lanyaapo n ya teni ke bi pua o n baa ñja o.” **17** Li den sua ke mi pendima jaanma kuli li tie tiladi Pilata n faabi kpaadi yenli ku niligu po. **18** Ku niligu kuli den taani ki tiani: “Teni ban kpa o joa na, ki faabi tipo Balabasa.” **19** Bi den kuani Balabasa li kadidieli nni kelima o den fiini mi janjanma u dogu nni ki go kpa o nilo moko. **20** Pilata den

bua ki faabi Jesu. Lanyaapo o go den maadi leni panpaani, ama one naa tieni bonbiadilaba kuli.” ku niligu. **21** Ama bi den tangi ki tua: “Joani o li **42** Lani o den yedi: “Jesu jan tiadi npo a ya ti dapoanpoanli po, joani o li dapoanpoanli po.” cua ki diedi a diema nni ya yogunu.” **43** Jesu **22** Pilata go den maadi ba mi tataama ki yedi: den goa ki yedi o: “N waani a moamoani, ke “O tieni be yo ke li bia? Mii laa ke o tieni ya dinla liga a baa ye leni nni janijani.” **44** Lan den bonbiadila n pundi mi kuuma. Lanwanii n baa bua ki pundi u yensicocolu ki yenga den biigi, teni ban pua o ki ja o.” **23** Bi go den ñi ki tangi ke li biigili tieni ki tinga nni kuli ki ya caa ñali li ki tua ke ban joani o li dapoanpoanli po, ñali ke yenlebidili. **45** U Tieu diegu kpalidoaginkaabu bi tantani den paadi Pilata. **24** Lanyaapo Pilata den padi siiga nni ki boagidi boaga lie. **46** Jesu den jia ti buudi ki kadi ke ban mia ban tieni Jesu den kpaani ki yedi: “N Baa, n teni n miali a nuu yaala yeri baa tieni. **25** O den ja ban den kuani nni.” Wan den yedi yeri, o den fuo ki jiini. **47** ya joa li kadidieli nni keli mi janjanma po leni Minteela kobiga yudaano den laa yaala n tieni, mi nikpama kuli po yeri nani ku niligu n mia o den pagi U Tieu ki yedi: “Moamoani, o joa na maama, ki taa Jesu ki teni ba ke ban tieni o ban den tiegi lige.” **48** Ya nigola n den taani likani ki bua yaala. **26** Ban den ñani Jesu likani ki caani o diidi, n den laa yaala n tieni, bi den lebidi ki ki baan kpa o, bi den tuogi Silena dogu yua ke kuni ki pua bi bena. **49** Yaaba n den bani Jesu bi yi o Simono ke o ñani i kuani po. Bi den cuo kuli leni ya puoba n den ciani o ñali Galile, den o ki bugini o li dapoanpoanli wan ya bugi ki se ñali foagima ki nua yaala n tiendi. **50** Jufinba ñua Jesu. **27** Li nigocianli den ñua o, bi siiga bi cancannikpeliba taancianli yaaba siiga yendo puoba den ye, ki pua bi bena ki mua Jesu po. den ye ke bi yi o Josefi, ya nilo n ñani ki tiegi, **28** O den jigidi ki yedi ba: “Yinba, Jelusalema **51** ki tie Jufinba dogu Halimate yua. O den gu ke puoba, da mua mani mini yaapo, ya mua mani U Tieu diema n pundi. Waa den taani leni o yi ya yula po leni yi bila po. **29** Kelima a dana lieba bi jagili nni, leni ban den tieni yaala kuli baa ti cua ke bi baa yedi: ‘Li pamanli ye leni nni. **52** Laa joa den gedi Pilata kani ki mia o mu pojoalimu, yaaba n ki mali leni yaaba n ki ke wan teni o Jesu o kpiemo. **53** O den jiini li ñaandi biga kuli po.’ **30** Laa yogunu bi niba baa dapoanpoanli po, ki bobini o bu kpalipienbu, maadi leni a joaciamka ki tua: ‘Baa mani tipo,’ ki ki duani o li kuli nni. Li den sua ke bi kpiedi go ya maadi a joabila ki tua: ‘Hoagini mani ti.’ li kuli yeri ku tangu po ki daa duani kpiemo **31** Kelima bi ya tieni ku dasoagigu yeri, bi baa kuli lienni. **54** Laa daali den tie li boginli daali U tieni ku dakuongu mo lede?” **32** Bi go den gedini Tieu fuodima daali po, ke U Tieu fuodima nikpaba lie ki baa taani ki kpa ba leni Jesu. **33** daali cilima bua ki pundi. **55** Bi puoba, yaaba n Ban den pundi ban yi ya kaanu ku yukuokuogu, den ñani Galile ki ciani Jesu yeri, ki laa li kuli bi den joani Jesu li dapoanpoanli po, ki go joani leni wan duani Jesu o kpiemo maama. **56** Lani bi bi nibiadilidiba a dapoanpoana po, yendo Jesu den guani bi denpo ki bogini ya tibidi n pia u jieni po, o yua mo o ganu po. **34** Jesu den yedi: nuulimanu, leni tulale. Mi fuodima daali bi den “N Baa, tieni bipo sugili kelima baa bani ban fuodi, nani li balimaama n bili maama. tiendi yaala.” Bi den toani tiatia ki boagidi o tiayiekaadi. **35** Ku niligu den se li kani ki diidi. Jufinba yudanba den ñuadi Jesu ki tua: “O den ga nitoaba, o ya tie Kilisiti U Tieu n Gandhi Yua, wan ga o yuli.” **36** A minteela moko den ñuadi o ki cua o kani ki teni o mi ñinmiligima ki yedi: **37** “A ya tie Jufinba bado jan ga a yuli.” **38** Ya diani n tie na den taabi ki yiini o yuli po: One n tie Jufinba bado. **39** Bi nibiadilidiba yaaba n den juani a dapoanpoana po yeri siiga yendo den sugidi Jesu ki yedi: “Haa tie U Tieu n Gandhi Yua kaa? Ga a yuli ki nan ga ti mo.” **40** Ama o lielo den funi leni o ki yedi: Haa jie U Tieu, fini yua n ta leni o joa naa? **41** Tinba yaapo, ya cuonu n tie na tiegi, kelima ti ga ti tuona

24 A danleeeda cilima daali, ku tinjanpanpangu, bi puoba yeri den taa ban tuodi ki bogini ya tibidi ke ti pia u nuulimanu yeri, ki goa gedi li kuli po. **2** Bi den sua ke ya tanpabigu n bii li kuli ñoabu den bindi ki pigidi. **3** Bi den kua li kuli nni ki lingi, baa den laa Jesu o kpiemo. **4** Ban kaa den bani ban baa maali yaala, jaba lie yaaba n laa ya tiadi n ñuliti den doagidi ki sedi bi kani. **5** Ti jawaanciandi den cuo ba ke bi tibini bi nunmu ki nua tiipo. Bi jaba yeri den yedi ba: “Be yaapo ke yi lingi yua n fo yaaba n kpe siiga? **6** Waa go ye ne, o fii bi tinkpiba siiga. Tiadi mani ke wan den ye Galile po **7** o den yedi: ‘Li tie tiladi ban cuo o Joa

Bijua ki teni o ti tuonbiadi danba nuu nni, ban den maadi o yaapo. **28** Ban den nagini ban caa joani o li dapoapoanli po, ke li dantaali daali ya dogu, Jesu den tieni nani o bua ki pendi ki o baa fii bi tinkpiba siiga.” **8** Lani bi puoba suagi liiga. **29** Ama bi den yie opo ki yedi: “Sedi yenyi den tiadi Jesu maama. **9** Bi den ñani li kuli leni ti kelima ku yenjuagu pundi, u yienu ji kani, ki kuni ki ban togidi laa bonla kuli bi bua ki kua.” Lani o den kua ki sedi leni ba. **30** piiga n niyendiba leni yaaba n sieni kuli. **10** Wan den kaa u sajekaanu kani leni ba, o den Ya puoba n den togidi Jesu tondiba laa bonla taa dupen ki tuondi U Tienu ki cabidi ki teni den tie Magidala dogu yua Maliyama, leni Jana, ba. **31** Lani bi nuni den yubidi, ke bi bandi o, leni Jaka naa Maliyama, leni potoaba yaaba n ama o den yindi bi siiga ke baa go laa o. **32** Bi den ye leni ba. **11** Jesu tondiba den tama ke den yedi bi yaba: “Wan bi maadi leni ti u sanu ban togidi yaala tie mafanma. Baa den dugi bi nni ki bundi tipo i Diani n yedi yaala yenyi, laa maama po ke mi tie moamoani. **12** Ama Pieli bi tie nani mi fantama n co ti pala nni yenyi den fii ki sani ki gedi li kuli po. O den buani ki kaa?” **33** Lanyogunu liga bi den fii ki guani noanli lienni, ki laa ban den finfini o kpiemo Jelusalema, ki laa ke bi piiga n niyendiba leni bi ya cabipiena bebe bili. O den lebidi ki kuni, joadikalieba taani ki ka, **34** ki yedi: “O Diedo fii ke yaala n tieni paki o boncianla. **13** Laa daali bi tinkpiba siiga moamoani lige. O doagidi o bi joadikaaba siiga niba lie den caa Emayusa yuli Simono po mo.” **35** Bani bi niliediba yenyi dogu ke li foagi leni Jelusalema nani piiga n mo den togidi yaala n tieni u sanu po, leni dajenbiyenga, **14** ki cuoni ki maadi leni bi yaba ban bandi Jesu maama wan cabidi dupen ya yaala n den tieni kuli. **15** Ban den maadi ki yogunu. **36** Ban den maadi laa bonla ya yogunu, nia leni bi yaba ya yogunu, Jesu wani oba den Jesu wani oba den doagidi ki sedi bi siiga ki nagini ki yegi leni ba. **16** Bi den laa o, ama li yedi ba: “Mi yanduanma n ya ye leni yi.” **37** Li den duagi bipo ke baa bandi o. **17** O den yedi ba: pakili leni ti jawaanciandi den cuo ba kelima bi “Yi cuoni ki boe be ke yi pala biidi nanda?” **18** den tama ke bi laa jjingoe. **38** Jesu den yedi ba: Bi siiga yendo ke bi yi o Kileyopasa den goa ki “Be n teni ke yi yama yagini yenyi, be yaapo ke yedi o: “Yaaba n ye Jelusalema siiga kuli fini ya yanmaali buolu n tie na ye yi pala nni? **39** bebe n ki bani ya bonla n tieni u niinni a dana Diidi mani n nii leni n taana, mini lige. Sii mani ne?” **19** O den buali ba: “be n yenyi?” Bi den goa n nii ki le, jingru naa pia gbannandi leni kpaba ki yedi o: “Ya bon n tieni Nasaleti yua Jesu, yua nani yin nua ke n pia maama.” **40** Wan den n den tie U Tienu leni bi niba kuli ya nintuali ya maadi yenyi, o den waani ba o nii leni o taana. sawalipualo n pia u paaciamu a tuona po leni **41** Nani bi pamancianli po n den teni ke bi daa mi maama po kuli, **20** bi kopadianba yudanba den daani o maama ki go ye leni li pakili, o den leni ti yudanba den cuo ki teni ke bi jia o buudi buali ba: “Yi pia li bonjekaala nekanba bi?” **42** ki bili ban kpa o, ki den joani o li dapoapoanli Bi den teni o li janjenjoabidili. **43** O den ga ki po. **21** Tinba, ti den sugini ke wani n tie yua n bi yjmani bi nintuali. **44** Lani o den yedi ba: “Line baa faabi Isalele buolu yaaba. Ama dinla n tie n tie min da den ye leni yi ki wangyi yaala, ke dana taa leni laa bonla n tieni. **22** Ti siiga puoba li tie tiladi ke yaala n diani ki bili npo Musa mo bi potianba maadi ke li paki ti. Bi bi yagidi balimaama nni leni bi sawalipuuba tila nni leni ki gedi li kuli po dinla ku tijaapanpangu, **23** kaa Pisominba nni kuli n tieni ki dudi.” **45** Lanwani ban laa o kpiemo. bi guani ki yedi ti ke bi laa o den libidi bi yantiana ke ban fidi ki gbad i malekinba yaaba n doagidi bi yula bi kani ki Diani n yedi yaala. Lani o den yedi ba: **46** Li waani ba ke Jesu fo. **24** Ti lieba bi tianba gedi li diani ki yedi ke U Tienu n gandi yua baa le fala kuli po ki ban sua ke li bonla kuli tie nani bi yenyi, ki yuandi ki fii bi tinkpiba siiga li dataali puoba n yedi maama, de baa laa wani wani.” **25** daali, **47** ke bi baa cili Jelusalema na ki yadi ki Lani Jesu den yedi ba: “Yinba bi yanpidanba gedi i nibuoli kuli po ki ban ya wangyi ke bi niba na, yaaba n ki jaligi ki baa daani bi sawapuuba n lebidi bi yama ki baa sugili bi tuonbiadi po. **48** n den yedi yaala kuli po. **26** Naani laa den tie Yinba n tie laa bonla ya siedinba. **49** Mini n baa tiladi ke U Tienu n Gandi Yua n le fala yenyi ki soani yipo n Baa n niani yaala. Ama yin ya ye kua o kpiagidi kaanu bi?” **27** Lani Jesu den cili mani u naa dogu nni yjali tanpoli paaciamu n leni Musa ya maama ku pundi bi sawalipuuba baa jiddi yipo.” **50** Lani ya puoli Jesu den ñani ba ya maama ki bundi bipo i Diani nni kuli yaala n u dogu nni ki gedini ba yjali ki ban kuli Betani,

ki yugidi o nii ki gaali ba. **51** Wan den gaaliti ba ya yogunu, o paadi leni ba ki doni tanpoli po. **52** Bani yaapo, ban den kpiagi o, bi den lebidi ki guani Jelusalema leni li pamancianli. **53** Bi den ye U Tienu diegu nni daali kuli, ki pagi U Tienu.

Jan Laabaalihamo

1 Hali mi cilima Mi maama den ye. Mi maama den ye leni U Tienu. Mi Maama yeni den tie U Tienu. **2** Mi den ye hali mi cilima leni U Tienu. **3** Yaala n ye kuli tie Mi yaa tagime, kelima li bonla kuli tie Mi yaa tagime. **4** Li miali den ye mi niinni, li miali yeni den tie mi yenma bi niba kuli po. **5** Mi yenma yendi li biigi nni, ama li biigili ki den gaama. **6** Jan den cua ki tie U Tienu tondo. **7** O den cua ki tie siedi, ki baa tiendi siedi mi yenma yeni po, ke bi niba kuli n daani kelima omaama po. **8** Wani ka, den tie mi yenma, ama o den cua ki baa tieni siedi mi yenma po. **9** Mi yenma yeni den tie mi yenmoanma ki cua handuna nni ki baa yendi nisaalimiali kuli po. **10** Mi den cua handuna nni kelima mani n den tagi handuna ama handuna naa go den bandima. **11** Mi den cua o yaaba siiga, ama o yaaba ki den gaama. **12** Ama yaaba n den gaama kuli ki daani o yeli nni mi dini ba libali ke bi tua U Tienu bila, **13** wan mali yaaba, ke laa tie leni soama ka, laa go tie gbannandi yanbuama, laa tie nisaali-yantiali, ama U Tienu wani o ba. **14** Mi maama yeni den tua gbannandi ki cua ti siiga ki gbie leni li hanbili leni imoamoani. Ti den laa okpiagidi wani ki bonjayenyenga yua n ñani Baa kani yaa kpiagidi. **15** Jan tieni opo siedi ki kpaani: Wani n tie min maadi yua yaa maama ki yedi: Yua n tieni n tie min baa yua cie nni, kelima o den ye hali ke mini daa ye. **16** Ti kuli baa o hanbili ki go baadi li ki pugidi pugidi. **17** Kelima Musa n den cuani li bali maama, ama Jesu kilisiti n cuani li hanbili leni imoamoani. **18** kelima oba kuli ki maani ki le U Tienu, ama obijua yua n ye okani yogunu kuli, n cua ki doagidi o niba siiga ki teni ke bi bandi o. **19** Jan n den cua ki tiedi laa siedi yaa yogunu, Jufinba yaaba n ye Jelusalema den soani bi kopadianba leni lefi buolu yaaba, ke ban buali o yaa bualu n tieni: A tie ñyme yo? **20** Jan den doagidi ki waani ba imoamoani ki yedi: Mini ka tie Kilisiti. **21** Bi den buali o ki yedi anan tie ñyme? Elia bi? O den yedi: Mii tie Elia. Bi den buali o nan tie o sawalipualo bi? O den yedi ba: A-a. **22** Bi den yedi o: Lanwani a nan tie ñyme yo? K e ti bua ki ban waani yaaba n soani ti. A yedi ayuli po be? **23** O den yedi ke o tie Yua n kpaani mi fanpienma nni ki tua: «Naadi mani o Diedo sanu.» Nani Esayi n den

yedi maama. **24** Ban den soani yaaba yeni den tie falisielinbe. **25** Bi go den buali o yaa buali n tieni: A yaa tie Kilisiti, kaa go tie Elia, ki naa go tie o sawalipualo mo be yaapo ke nan tendi bi niba mi walima? **26** Jan den guani ki yedi ba: Mini wani n tendi mi ñima yaa batisia, ama onilo ye yi siiga ke yii bani o. O baa cua n puoli. **27** Mii pundi baa yua n gbaani ki lodi o cacaagbansiamma. **28** Lankuli den tieni betani judana kpenu kandima, Jan n den batisia bi niba naankani. **29** Lan den fii ki fa Jan den laa ke Jesu kpendi o kani o den yedi: Didi mani one n tie U Tienu pebiga yua n ñuudi ki ñandi handuna tuonbiadi. **30** Wani n tie min den baa yua, nitoa ba cua n puoli ki cie nni yeni, kelima o den ye hali ke n daa ye. **31** Mii den bani, wan tie yua ama n cua ki batisia bi niba leni mi ñima ke wan doagidi Isalele yaaba po. **32** Jan den tieni yaa siedi n tieni: N den laa ke U Tienu fuoma yua ñani tanpoli, nani ki kpaajiega yeni ki jagini opo. **33** Mii kpa bani o, ama yua n den soani nni ke min batisia bi niba, mi ñima nni yeni den yedi nni: Han baa le ke U Tienu fuoma yua jiidi ki jagini yua yaapo yeni wani n baa batisia bi niba leni U Tienu fuoma yua. **34** N laa yo ki tieni siedi ke o tie U Tienu Bijua. **35** Li fii faama Jan go di ye li kani leni o hoadikaaba siiga bonbalie. **36** ki laa ke Jesu cuoni ki baa pedi ke o yedi: One n tie U Tienu pebiga. **37** Jan hoadikalediba den gbadu wan yedi yaala ki fii ki hoadi Jesu. **38** Jesu den gbegidi ki nuali ki sua ke bi hua o, ke o yedi ba: Yi lingi be? Bi den guani ki yedi o labi, lani n tie canbaa a denpo ye le yo? **39** O den yedi ba: Cua mani yi baan le, bi den yegi leni o ki ban laa o deni n ye naani, li den tie liyenlebidili yogunu bi den sedi leni o laa juagu kuli. **40** Andile Simono Pieli waalo den tie yaa niliediba n den gbadu Jan maama ki hoadi Jesu yeni siiga yendo. **41** Wani n den kpa tuogi o ci amo Simono ki yedi o: Ti laa Mesia, lani n tie U Tienu n gandi yua. **42** O den gedini o Jesu kani. Jesu den nuali o ki yedi o: A tie Simono Jonas bijua, a ji baa yi sefa yo yaala n bua ki yedi Pieli. **43** Lan den fii ki fa Jesu den jagi ke o baa gedi Galile. O den tuogi leni Filipi ki yedi o: noadi nni. **44** Filipi den tie Betisayida yua, Pieli leni Andile moko n den ñani yaa dogu. **45** Filipi n den tuogi leni Nataneli ki yedi o: Ti laa Musa n den diani yua yaa maama li balimaama nni yeni, bi sawalipuaba n den maadi yua yaa maama yeni lani n tie Jesu Nasaleti Josefi bijua.

46 Nataneli den yedi o: Naani yaala n hani baa lienni. **15** O den taa u baabu ki lebini u ke u tua fidi ki ña nasaleti? Filipi den yedi o: Cua ki ban nani u balijo yeni, ki deli bani leni bi ne leni le. **47** Jesu den laa Nataneli ke o kpendi o kani, o leni bi pe kuli ki ñani ba, ki tudi ki luni bi ligi den yedi one tie Isalele buolu yua moamoani lebidiba kpagidi. **16** ki yedi akpajekuada ñani tudima ki ye oniinni baa waamu. **48** Nataneli mani laa bonla nekanba ki da teni n Baa diegu den buali o, a bandini hali le? Jesu den guani n tua kpendi diegu. **17** O hoadikaaba den tiadi ki yedi o: Hali ke Filipi ki yini a, han bi ye bu ke li diani ki yedi: A diegu yankuali cuo nni hali kankanbu tinga yeni n bi nua a. **49** Nataneli boncianla. **18** Jufinba den taa mi maama ki yedi den guani ki yedi o: Labi lani n tie canbaa a tie o: A baa tieni be bancianme ki doagidi ke a pia U Tieu Bijua fini n tie Isalele yaaba bado. **50** usanu ki ya tiendi han tiendi yaala ne? **19** Jesu Jesu den guani ki yedi o: Kelima n yedi a ke n den guani ki yedi ba: Mudi mani U Tieu diegu bi nua ha bu kankanbu tinga lane ke a daani, ne, n baa maagu ne leni danata siiga. **20** Jufinba ama a go baa la yaala n cie yeni. **51** O go den den yedi o: Piinnaa n binaluobe ke bi den maa ki yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi yi ke fidi ki gbeni ku diegu ne, ke fini wani yedi ke dinla liiga yi baa le ke tanpoli luodi ke U Tieu a baa maagu ki gbeni ne leni danata siiga! **21** Malekinba do tanpoli ki go jii O joa Bijua po.

2 Danata n den pendi li potaali den tieni kana dogu nni Galile diema nni, Jesu naa den ye likani. **2** Bi den yini Jesu leni o hoadikaaba moko li hiigili yeni. **3** Duven n den poadi, Jesu naa den yedi o: Baa go pia duven. **4** Jesu den guani ki yedi onaa, pua be n ye mini leni fini siiga, n yogunu daa pundi. **5** O naa den yedi yaaba n tuuni likani wan yedi yi yaala kuli yin tieni. **6** Li sua ke bonciamma luoba den ye likani, ki tie ban maa yaa leni ti tandi Jufinba nidihanhbima bogida po ke bonyenli kuli baa fidi ki gaa litidikobiga. **7** Jesu den yedi ba: Gbieni mani aboba ne kuli ñima bi den gbieni a kuli kali ki ban liadi cain. Jesu den yedi ba: **8** Kabidi mani ki ban teni mi pocaanjeima yudaano. Bi den kabidi ki ban teni o. **9** Mi pocaanjeima yudaano den wubi yaa ñima n lebidi ki tua duven yeni, kaa bani man ñani naani. Ama yaaba n teni wani den bani. **10** O den yini opocaano calo, Ki yedi o: Bi yaba kuli yen cuani bi canba po yaa duven n mani bohanla yo, bi yaa ñuni, banji yuandi, ki cuani yua ki mani bonhanla, ke amo anan bi wuoni o bonhamo, ki bancuan o moala ne. **11** Lan n tie Jesu n den cili ki tieni ya bancianma kana dogu nni Galile diema nni ki doagidi kpiagidi ke o hoadikaaba daani o. **12** Lani n pendi Jesu den gedi kapenayuma wani leni onaa leni owaamu leni o hoadikaaba, ki tieni likani dana waamu. **13** Jufinba Jaanma ban Jaanma n den nagidi Jesu den suagi ki gedi Jelusalema. **14** O sua U Tieu diegu nni yaaba mu kpaajiemu leni yaaba n lebidi iligi ke bi ye

lienni. **15** O den taa u baabu ki lebini u ke u tua fidi ki gbeni ku diegu ne, ke fini wani yedi ke dinla liiga yi baa le ke tanpoli luodi ke U Tieu a baa maagu ki gbeni ne leni danata siiga! **21** Ama Jesu wani den maadi o gbannandi maame. **22** Wan den fii bi tinkpiba siiga, o hoadikaaba den tiadi wan den yedi yaala ki daami idiani n yedi yaala leni Jesu n den maadi ya maama kuli. **23** Jesu n den ye Jelusalema paki jaanma yogunu yeni, lani tie mi pendima Jaanma bi niba boncianla den laa wan tiedi yaa bancianma ki daani o. **24** Ama Jesu ki den dugi bi po kelima o den bani bi kuli. **25** Laa den tie opo tiladi toa n waani o ban tie maama, kelima wani o baa den bani yaala n ye onisaalo pali nni.

3 Ama li den pia niyendo ke o yi Nikodema ki tie falisiensi, ki go tie Jufinba yudanba siiga yendo. **2** O den cua Jesu kani ku ñiagu ki yedi o: Canba ti bani ke a tie ya bangika n ñani U Tieu kani, kelima o bakuli kan fidi ki yaa tiendi han tiendi yaa banciamma ne li yaa tie U Tieu n ye leni yua. **3** Jesu den guani ki yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi a, yaa nilo n ki mali mi maa panma kan fidi le U Tieenu diema. **4** Nikodema den guani ki yedi: Nikpelo mo daa, li baa tieni lede yo ban go maa o? Naani li baa tuo wan go guani kua o naa tugu nni wan maa o. **5** Jesu den guani ki yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi a, yua n mali mi ñima leni U Tieu fuoma yua yaa madi, o kan fidi ki kua U Tieu diema nni. **6** Ti gbannandi n mali yua kuli pia ti gbannandi yaa miali buolu yo, ama U Tieu fuoma yua n mali yua kuli pia U Tieu fuoma yua miali. **7** Lan da yi yaama paki, yaala n bua ki bundi mi pendima bagi a, ke n yedi: Kali yin maa mi maapanma. **8** Ufaalu figi wun bua naani ke a gba u sagimu ama haa bani wun ñani naankani, haa go bani wun caa naani mo, U Tieu fuoma yua n mali yua moko tie yene. **9** Nikodema den buali Jesu,

laa bonla mo baa tieni lede ki tieni? **10** Jesu Li yaa po n moko pia li pamanli cianli. **30** Kali den guani ki yedi o: Fini yua n tie isalele siiga wan yaa yabidi n mo min yaa wada. **31** Yua n bangikaciamo haa bani laa bonla? **11** N yedi a yi ñani tanpoli ki cua cie nilo kuli, yua n tie ki moamoani ti wangti bani yaala leni tin laa tinga nni yua maadi nani ki tinga nni bonla yaa yaala, ama yii tuodi ki gaani ti siedi. **12** N ya maama, ama yua n ñani tanpoli cie nilo kuli. **32** maadi ki tinga nni bonla ke yii ga li fuuli, li baa o tiendi siedi wan laa ki go gbadi yaala po, ama ga lede yo, n ya maadi tanpoli bonla maama yin nilo ba kuli ki ga o maama. **33** Yua n ga o siedi ga li fuuli? **13** O bakuli ki doni tanpoli, li yaa tie saa yi moamoani ke U Tieu tie moamondaano. yua n ñani tanpoli ki jiidi, lani n tie O joa Bijua **34** Kelima U Tieu n soani yua maadi U Tieu yua, n ye tanpoli. **14** Nani Musa n den joani o kumoanwa mi fanpienma nni maama yeni, kali ban joani Ojoa Bijua moko yeni, **15** ke yua n daani o kuli n fidi ki baa yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **16** Kelima U Tieu den bua handuna hali boncianla, ki puni o bi ja yenysenga ke yua n daani o kuli n da bodi ama wan baa yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **17** Kelima U Tieu naa den soani o bi Jua handuna nni ke wan jia handuna buudi ka, ama ke wan faabi handuna. **18** Yua n daani o kuli bi kan jia o buudi, ama yua n ki daani o wani bi tuodi ki jia o buudi kelima waa daani U Tieu bon ja yenysenga. **19** Yaala n baa teni ban jia bi niba ti buudi tie ke mi yenma cua handuna nni, ama bi niba bua li biigili ki ha mi yenma kelima bi tuona bia. **20** Kelima yua n tiendi yaala n bia kuli o nani mi yenma waa bua ki cua mi yenma kani kelima ojje o tuona n da doagidi. **21** Ama yua n tuuni yi moamoani nni baa cua mi yenma kani kelima o bua o tuona n doagidi, kelima o tuona tie U Tieu yanbuame. **22** Lani n pendi Jesu ieni o hoadaikaaba den gedi jude tinga nni, o den ye leni o hoadaikaaba likani ki batisti bi niba. **23** Jan moko den ye Eno, ya dogu n kuu leni samali ki batisti bi niba, kelima mi ñima den yaba likani, bi niba kuli den kpendi ke o batisti ba **24** kelima li sua ke bi daa kuani Jan li kadidieli nni. **25** Jan hoadaikaaba siiga bi tianba den nia leni jufi yendo yaala n tie mi walihanbima bogida po. **26** Bi den cua ki yedi Jan: Canba yua n den ye leni a judana kandima po yeni, han den tieni yua yaapo siedi yeni, o batisti bi niba, ke bi niba kuli caa o kani. **27** Jan den guani ki yedi ba: O nilo kan fidi ki baa li ba, kali U Tieu n den tuodi ki puni o yaala tanpoli po. **28** Yinba yiba tie n siedinba ke n yedi: Mini ka, tie Kilisiti «lani n tie U Tieu n gandi yua» Ama bi den soani nni o liiga. **29** Yua n die opocaano tie opocaano calo. Ama opocaano calo danli yua n ye o kani ya gbadi opocaano calo nialu, o pali yen mangi hali boncianla, kelima opcaano calo nialu po.

Li yaa po n moko pia li pamanli cianli. **30** Kali den guani ki yedi o: Fini yua n tie isalele siiga wan yaa yabidi n mo min yaa wada. **31** Yua n bangikaciamo haa bani laa bonla? **11** N yedi a yi ñani tanpoli ki cua cie nilo kuli, yua n tie ki moamoani ti wangti bani yaala leni tin laa tinga nni yua maadi nani ki tinga nni bonla yaa yaala, ama yii tuodi ki gaani ti siedi. **12** N ya maama, ama yua n ñani tanpoli cie nilo kuli. **32** maadi ki tinga nni bonla ke yii ga li fuuli, li baa o tiendi siedi wan laa ki go gbadi yaala po, ama ga lede yo, n ya maadi tanpoli bonla maama yin nilo ba kuli ki ga o maama. **33** Yua n ga o siedi ga li fuuli? **13** O bakuli ki doni tanpoli, li yaa tie saa yi moamoani ke U Tieu tie moamondaano. yua n ñani tanpoli ki jiidi, lani n tie O joa Bijua **34** Kelima U Tieu n soani yua maadi U Tieu yua, n ye tanpoli. **14** Nani Musa n den joani o kumoanwa mi fanpienma nni maama yeni, kali ban joani Ojoa Bijua moko yeni, **15** ke yua n daani o kuli n fidi ki baa yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **16** Kelima U Tieu den bua handuna hali boncianla, ki puni o bi ja yenysenga ke yua n daani o kuli n da bodi ama wan baa yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **17** Kelima U Tieu naa den soani o bi Jua handuna nni ke wan jia handuna buudi ka, ama ke wan faabi handuna. **18** Yua n daani o kuli bi kan jia o buudi, ama yua n ki daani o wani bi tuodi ki jia o buudi kelima waa daani U Tieu bon ja yenysenga. **19** Yaala n baa teni ban jia bi niba ti buudi tie ke mi yenma cua handuna nni, ama bi niba bua li biigili ki ha mi yenma kelima bi tuona bia. **20** Kelima yua n tiendi yaala n bia kuli o nani mi yenma waa bua ki cua mi yenma kani kelima ojje o tuona n da doagidi. **21** Ama yua n tuuni yi moamoani nni baa cua mi yenma kani kelima o bua o tuona n doagidi, kelima o tuona tie U Tieu yanbuame. **22** Lani n pendi Jesu ieni o hoadaikaaba den gedi jude tinga nni, o den ye leni o hoadaikaaba likani ki batisti bi niba. **23** Jan moko den ye Eno, ya dogu n kuu leni samali ki batisti bi niba, kelima mi ñima den yaba likani, bi niba kuli den kpendi ke o batisti ba **24** kelima li sua ke bi daa kuani Jan li kadidieli nni. **25** Jan hoadaikaaba siiga bi tianba den nia leni jufi yendo yaala n tie mi walihanbima bogida po. **26** Bi den cua ki yedi Jan: Canba yua n den ye leni a judana kandima po yeni, han den tieni yua yaapo siedi yeni, o batisti bi niba, ke bi niba kuli caa o kani. **27** Jan den guani ki yedi ba: O nilo kan fidi ki baa li ba, kali U Tieu n den tuodi ki puni o yaala tanpoli po. **28** Yinba yiba tie n siedinba ke n yedi: Mini ka, tie Kilisiti «lani n tie U Tieu n gandi yua» Ama bi den soani nni o liiga. **29** Yua n die opocaano tie opocaano calo. Ama opocaano calo danli yua n ye o kani ya gbadi opocaano calo nialu, o pali yen mangi hali boncianla, kelima opcaano calo nialu po.

Li yaa po n moko pia li pamanli cianli. **30** Kali den guani ki yedi o: Fini yua n tie isalele siiga wan yaa yabidi n mo min yaa wada. **31** Yua n bangikaciamo haa bani laa bonla? **11** N yedi a yi ñani tanpoli ki cua cie nilo kuli, yua n tie ki moamoani ti wangti bani yaala leni tin laa tinga nni yua maadi nani ki tinga nni bonla yaa yaala, ama yii tuodi ki gaani ti siedi. **12** N ya maama, ama yua n ñani tanpoli cie nilo kuli. **32** maadi ki tinga nni bonla ke yii ga li fuuli, li baa o tiendi siedi wan laa ki go gbadi yaala po, ama ga lede yo, n ya maadi tanpoli bonla maama yin nilo ba kuli ki ga o maama. **33** Yua n ga o siedi ga li fuuli? **13** O bakuli ki doni tanpoli, li yaa tie saa yi moamoani ke U Tieu tie moamondaano. yua n ñani tanpoli ki jiidi, lani n tie O joa Bijua **34** Kelima U Tieu n soani yua maadi U Tieu yua, n ye tanpoli. **14** Nani Musa n den joani o kumoanwa mi fanpienma nni maama yeni, kali ban joani Ojoa Bijua moko yeni, **15** ke yua n daani o kuli n fidi ki baa yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **16** Kelima U Tieu den bua handuna hali boncianla, ki puni o bi ja yenysenga ke yua n daani o kuli n da bodi ama wan baa yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **17** Kelima U Tieu naa den soani o bi Jua handuna nni ke wan jia handuna buudi ka, ama ke wan faabi handuna. **18** Yua n daani o kuli bi kan jia o buudi, ama yua n ki daani o wani bi tuodi ki jia o buudi kelima waa daani U Tieu bon ja yenysenga. **19** Yaala n baa teni ban jia bi niba ti buudi tie ke mi yenma cua handuna nni, ama bi niba bua li biigili ki ha mi yenma kelima bi tuona bia. **20** Kelima yua n tiendi yaala n bia kuli o nani mi yenma waa bua ki cua mi yenma kani kelima ojje o tuona n da doagidi. **21** Ama yua n tuuni yi moamoani nni baa cua mi yenma kani kelima o bua o tuona n doagidi, kelima o tuona tie U Tieu yanbuame. **22** Lani n pendi Jesu ieni o hoadaikaaba den gedi jude tinga nni, o den ye leni o hoadaikaaba likani ki batisti bi niba. **23** Jan moko den ye Eno, ya dogu n kuu leni samali ki batisti bi niba, kelima mi ñima den yaba likani, bi niba kuli den kpendi ke o batisti ba **24** kelima li sua ke bi daa kuani Jan li kadidieli nni. **25** Jan hoadaikaaba siiga bi tianba den nia leni jufi yendo yaala n tie mi walihanbima bogida po. **26** Bi den cua ki yedi Jan: Canba yua n den ye leni a judana kandima po yeni, han den tieni yua yaapo siedi yeni, o batisti bi niba, ke bi niba kuli caa o kani. **27** Jan den guani ki yedi ba: O nilo kan fidi ki baa li ba, kali U Tieu n den tuodi ki puni o yaala tanpoli po. **28** Yinba yiba tie n siedinba ke n yedi: Mini ka, tie Kilisiti «lani n tie U Tieu n gandi yua» Ama bi den soani nni o liiga. **29** Yua n die opocaano tie opocaano calo. Ama opocaano calo danli yua n ye o kani ya gbadi opocaano calo nialu, o pali yen mangi hali boncianla, kelima opcaano calo nialu po.

n da go cuo nni, ke min da go cua nekanba den soani naani, nitoaba n den soani li tuonli ki luni mi ñima. **16** Jesu den yedi o: Gedi ki yi mo kua bi tuonli nni. **39** Samali yaaba siiga ban yini a calo ki cuani ne. **17** O pua yeni den boncianla yaaba n ye laa dogu nni den daani guani ki yedi o: N naa pia joa, Jesu den yedi o: Jesu kelima o pua yeni n den doagidi ki waani Amaadi moamoani leni han yedi: N naa pia joa. ba yaa maama ne «o bandi min tieni yaala kuli» **18** Kelima a den kuni ti jadi taalimamu, han ye **40** Samali yaaba, yaaba n den cua Jesu kani yeni leni yaa joa moala ne yeni mo naa tie acalo ka, den mia o, ke wan sedi leni ba, o den tieni li han yedi yaala tie moamoani. **19** O pua yeni den kani danalie. **41** Bi niba boncianla den daani yedi o: o Diedo n laa ke a tie sawalipualo. **20** Ti omaama po. **42** Bi den yedi o pua yeni: Laa tie yaajanba den kpiagidi U Tieu li naa juali kane, han bi waani ti yaa maama po ka ke ti daani ama yinba Jufinba mo yedi ke li tie tilade yaaba o, kelima tinba yaaba gbadi wan yedi yaala, ti n baa kpiagidi U Tieu kuli kali Jelusalema. **21** bandi ke o tie handuna candaano moamoani. Jesu den yedi o: O pua ne daani n maama u **43** Danalie n den pendi Jesu den ñani likani ki yogunu kpendi ke yaaba n baa kpiagidi Baa kan guani Galile, **44** kelima wani o ba den tuodi ki go yaa kpiagidi o li naa juali po bi Jelusalema yedi ke bi kan kpiagi Sawalipualo odandogu nni. ka. **22** Yi kpiagidi yin ki bani yaala, ama tinba **45** Wan den pundi Galile, Galile yaaba den ga wani bani tin kpiagidi yaala kelima mi faabima ocangu hali bohanla kelima ban moko den gedi ñani Jufinba kane. **23** Ama uyogunu kpendi ke Jelusalema mi jaanma yogunu ki laa wan den yaaba n baa kpiagidi Baa baa kpiagidi o leni mi tiendi yaala. **46** O den guani kana Galile dogu fuoma nni leni yi moamoani kelima Baa lingi nni wan den kpa lebidi mi ñima naani ke mi landabe. **24** U Tieu tie fuome lanyaapo yo ke li tua duven obado koanbali den ye kapenayuma tie tiladi yaaba n baa kpiagidi o n yaa kpiagidi o dogu nni ke o bijua yia. **47** Wan den gbadie leni mi fuoma nni leni yi moamoani. **25** O pua Jesu cua jude Galile diema nni o den fii ki gedi yeni den yedi o: N bani ke Mesia ba cua ban yi okani ki mia ke wan cua ki paagi opo objiua yua yua Kilisiti yeni o ya cua obaa waani ti libonla n den sieni waamu ki kpe. **48** Jesu den yedi o: kuli. **26** Jesu den guani ki yedi o: Mini yua n Yi yaa laa mi bancianma leni libonpakikaala maadi leni a yeni tie wane. **27** Wan den boe yaaka yi kan daani nni. **49** Obado koanbali den leni o pua yeni yaa yogunu ohoadikaaba den yedi o: Canba cua tin yegi ki gedi hali ke n biga cua, li den pakiba leni ban sua ke o maadi leni daa kpe. **50** Jesu den yedi o: Kuni abiga baa laa o, ama bi siiga obakuli ki den buali o, abua be fia. Laa joa den daani Jesu n den yedi o yaala ki yo? Bi be yaapo yo ke a maadi leni o? **28** O pua gedi. **51** Wan den kuni o tuonsoanba den tuogi o yeni den ha o cuali ki sani ki kua udogu nni, ki usanu nni ki waani o yaa laabaalo n tienia: Abiga ban yini bi niba ki yedi ba **29**: Cua mani ne ki baa laa fia. **52** O den buali ba ki biga n li baa laa ban le ya nilo n fidi ki bandi min tieni yaala fia yaa yogunu cap, Bi den yedi o: Wenli kudlele kuli, naani waa baa tie Kilisiti kaa? **30** Bi den yogunu ke ogbannanbiendi kagidi opo. **53** Ki ñani udogu nni cua o kani. **31** Laa yogunu den biga baa den bandi ke li den tie laa yogunu yo sua ke ohoadikaaba tigini o ke wan je ki tua: cap ke Jesu den yedi o: Abiga baa laa fia. Wani canba yi di. **32** Ama o den yedi ba: N pia yin leni odeni yaaba kuli den tuo ki daani Jesu. **54** ki bani yaa jiema ki baa je. **33** Bi hoadikaaba Lan n tie Jesu n go den tieni mi bancianliema den tua bi yaba niloba nan cuani opo jiema bii? yaama wan den ñani Jude ki guani Galile yaa **34** Jesu den guani ki yedi ba: N yaa jiema tie yogunu.

min yaa tiendi yua n soani nni yanbuama ki soani o tuonli ki dudi. **35** Yii tua ke ymaalita ka sieni yin taani ti kpaandi? Ama mini wani n yedi yi baa moalane yaadi mani ki diidi, yi kuani pendi ki pundi ujetaagu. **36** Yua n yendi baadi opanpaani ki taagi ti kpaandi ya miali n kan gbeni po, ke yua n buu leni yua n yendi kuli n taani ki mangi bi pala. (**aiónios g166**) **37** Kelima ban yedi yaala ne tie moamoani, one buu one mo yendi. **38** N soani yi yin ban yendi yin ki

5 Li yaa puoli, Jesu go den doni ki gedi Jelusalema Jufinba jaanma siiga jaanyenma yaa badu. **2** Ki sua Jelusalema pia ku ñinbuugu ke ku kuu leni ipe buliñoabu Ebilunba maama nni bi yi ku ñinbuugu yeni Beteseda, ke ciadimu se ki baali likani. **3** Ayama boncianla den dua ti ciadi yeni soangu nni, bi tianba den tie juama, bine diama, bine waba, ke bi guu mi ñima n langidi. **4** Kelima yogunu yogunu Maleki yen

jiidi ki langidi mi ñima yen, o ya langidima ke upundi baa moala ne ke yaaba n kpe baa gbadi yua n kpa kua wan pia yaa yianu kuli o yen U Tieu Bijua nialu, yaaba n baa gbadi u mo paagi. 5 Jayendo den ye likani ki yia hali piita n kuli baa yaa fo. 26 Nami Baa n pia li miali ke li bina nii. 6 Jesu den laa o, ke o dua likani, o den ye o niinni maama yen, opuni o Bijua moko li bani ke o waagi leni o yianu, o den buali o a miali yene lin yaa ye o niinni. 27 O puni o, u bua ki paagi? 7 O yiamo den guani ki yedi o: o paalu ke wan yaa ja ti buudi kelima o tie Ojoa Diedo mii pia yua n baa todii nni, mi ñima ya Bjua yo. 28 Laa bonla n da paki yi kelima u langidi hali n baa kua toa yen kpa kua ki ha nni. yogunu kpendi ke yaaba n kpe baa gbadi onialu, 8 Jesu den yedi o: fi ki taa a kaagu ki ya cuoni. yaaba n gbadi u mo kuli baa ña a kula nni. 9 Lanyaapo o joa yen den paagi ki fii ki taa o 29 Yaaba n den tieni yaala n hani baa fii yaa kaagu ki cuona. 10 Ki sua li den tie mi fuodima miali n kan gbeni po, yaaba n den tieni yaala n daale, lanyaapo Jufinba den yedi yua n paagi bia baa fii li bujiali po. 30 N kan fidi ki tieni li yeni dinli tie mi fuodima daali laa pia sanu han bakuli n yuceli po, n ya ja ti buudi nani min tugi akaagu. 11 O den guani ki yedi ba: Yua n gba U Tieu kani maama, n bujiali mo tiegi paagi nni yen iwan nan yedi min taa n kaagu ki kelima mii lingi n yuceli yanbuama, kali yua n yaa cuoni. 12 Bi den yedi o: Laa Joa tie ñyme yo, soani nni yaa yanbuama. 31 N ya tieni n yuli po wani yua n yedi han taa a kaagu ki yaa cuoni siedi n siedi ki tie moamoani. 32 Toa ye yua n yen. 13 Ama yua n den paagi yen iaa den bani tiendi n po siedi, n bani ke wan tiendi npo yaa Jesu n tie yua kelima Jesu den kua ku niligu nni siedi tie moamoani. 33 Yi den soani u tondu Jan ke waa go laa o. 14 Ama Jesu go den tuogi leni kani, o den tieni siedi yi moamoani po. 34 Mini o, U Tieu diegu nni ki yedi o: Diidi a baa laa fia wani nisaalo ka tiendi n po siedi, n yedi yen ike han da go tieni tuonbiadi ke yaala n bia ki cie yin faabi. 35 Jan den tie yaa fitilisanga n co ki line n da cuo ha. 15 O joa yen den gedi ki ban yieni. Yi den tuo ki mangi yi pala o yenma nni waani Jufinba ke Jesu n paagi o. 16 Lanyaapo u yogunu waamu. 36 N pia yaa siedi n cie Jan n Jufinba den hua Jesu leni ki nanga kelima o den den tieni n po yaa siedi, Kelima Baa n teni nni tiendi laa bonla mi fuodima daale. 17 Jesu den yaa tuona ke min soani yen i tuuni laa tuona yedi ba: N Baa tuuni ki pundi hali moala n moko yo, han tiendi n po siedi ke n tie Baa n soani tuuni. 18 Lanyaapo Jufinba den lingi ki pugidi ki yua. 37 Baa yua n soani nni yen i moko tiendi bua ki kpa o, laa tie ke o miidi mi fuodima daali n po siedi, yii kpa gbadi o nialu, yii kpa laa o kuali bebe ka, ama kelima o den tua ke U Tieu nunga mo. 38 O maama ki ye yi niinni kelima tie o ba, ki nua ke o da leni U Tieu. 19 Lan yii daani wan soani yua. 39 Yi lingi idiani nni wani Jesu den guani ki taa mi maama ki yedi ba: bohanla ki tema ke yi baa ba lienni yaa miali N yedi yi, yi moamoani yi moamoani kani Bijua n kan gbeni, ama ki sua idiani yen i tiendi n kan fidi ki tieni li bakuli kelima o yuceli paalu yaa siedi yo. (aiōnios g166) 40 Yi mo yii bua ki cua po, ama o tiendi wan laa ke Baa tiendi yaala. n kani ki baa li miali. 41 Mii lingi bi nisaaliba Baa n tiendi yaala kuli Bijua moko tiendi lane. ka n kpiagi nni. 42 Ama n bani n ke yii pia U 20 Kelima Baa baa Bijua ki waani o wan tiendi Tieu po buama yi pala nni. 43 N cua Baa yeli yaala kuli, o go baa waani o yaa tuona n yaba ki po ama yii ga n cangu ama toa ya cua o yuceli cie, li ba paki yi. 21 Kelima nani Baa n fiindi bi po yi baa ga o cangu. 44 Yii bua ki daani nni tinkpiba ki go puuni li miali maama, yene ke kelima yii lingi ya kpiagidi n ñani U Tieu kani, Bijua moko puuni li miali wan bua yua kuli. 22 ama yi lingi ti kpiagidi yi yaba kane. 45 Yin da Baa kan jia o bakuli buudi, o teni li bujiali kuli o tama min wani baa jaligi yi Baa nintualu, yua Bijua yaa nuu nne. 23 Ke nilo kuli n yaa kpiagidi baa jaligi yi tie Musa yo, yin bili yi suginma Bijua nani ban kpiagidi Baa maama yen, yua wani yua yaa niinni yen. 46 Li ya tie ke yi daani n ki kpiagi Bijua kuli waa kpiagidi Baa yua n Musa maama li bi hani yin daani n yaa maama soani o moko. 24 Yi moamoani yi moamoani moko, kelima Musa den diani n yaapo yo. 47 kani n yedi yi yua n cengi n maama ki daani Ama yi yaa daani o diani, yi baa ga lede yo ki yua n soani pia yaa miali n kan gbeni, buudi daani n mo yaa maama?

6 Li yaa puoli, Jesu den duodi Galile ñincianma cuonu ki ye o po, ama o ñani mi kuuma nni ki kua li miali nni. (aiōnios g166) 25 Yi moamoani ban go yi yaama Tibeliada. 2 Bi niba boncianla yi moamoani kani n yedi yi, u yogunu kpendi

den hua o, kelima bi den laa wan tiendi yaa den kua ti ñinbiadi yeni niinni ki duodi ki gedi bancianma ki paagidi a yiama. **3** Jesu den doni ki kapenayuma ki baan lingi Jesu. **25** Bi den laa kali lijuali po, wani leni ohoadikaaba. **4** Jufinba o, mi ñima kandima po yaa boanjaali ki yedi jaanma ban yi yaama mi pendima jaanma yeni o: Canba a cua ne kanba be daali? **26** Jesu den den nagini. **5** Jesu n den yaadi ki la ke yaa niligu yedi: Yi moamoani yi moamoani yii lingi nni, n yaba kpendi o kani, o den yedi Filipi: Ti baa kelima yi den laa mi bancianma ka, ama kelima daa mi jiema hali le bi naa niba kuli n baa ki yi den dini dupen ki guo. **27** Yin da tuuni mani je? **6** O den yedi yeni ki bua ki biigi ba, kelima ki baadi ya jiema n baa pendi ka, ama yin ya o den bani wan baa tieni yaala. **7** Filipi den tuuni mani ki baadi ya jiema n puuni ya miali n guani ki yedi o: Kujapiena kobilie kan dagidi kan gbeni, o Joa Bijua n baa payi yaali, kelima bi kuli n baa waamu waamu. **8** Ohoadikaaba Baa tieni opo li maalima. (**aiōnios g166**) **28** Bi den siiga yendo Simono pieli waalo Andile den yedi yedi o: Ti baa tieni lede yo ki soani U Tieu o: **9** Ojawaalo ye ne ki pia dupen bonbimu leni tuonli? Jesu den guani ki yedi ba: **29** U Tieu jamilie, ama lan mo baa tieni ku naa niligu tuonli tie ke yin yaa daani wani soani yua. **30** Bi kuli be? **10** Jesu den yedi: Cedi mani ban kali, den buani o: A baa tieni be bancianme tin le ki ti moasoangidi den ye li kani ke bi kali ti po, daani a? A baa tieni be? **31** Ti yaajanba den dini bijaba den bua ki pundi tudamu (5000) **11** Jesu mana mi fanpienma nni, nani lan diani maama den taa bi dupenmuudi ba yeni ki tuondi U o den puni ba tanpoli ya jiema ke bi dini. **32** Jesu Tieu ki boagidi yaaba n ka likani, o go den den guani ki yedi ba: Yi moamoani kani n yedi boagidi ijami moko ke yua kuli baa wan bua yi ke Musa ka puuni yaa jiema n ñani tanpoli yaa bianu. **12** Ban den dini ki guo, o den yedi po, ama Baa n puuni mi jemoanma yaama n ña ohoadikaaba: Gandi gandi mani yaa boncaba n tanpoli po. **33** Kelima U Tieu yaa jiema tie yua sieni ke libakuli n da bia. **13** Lani bi den gandi n ñani tanpoli, ki puuni handuna li miali. **34** Bi gandi yaa boncaba n sieni ki gbieni piiga n baa den yedi o: o Diedo ya puuni ti daali kuli laa buodilie. **14** Bi niba yeni den laa Jesu n tieni jiema. **35** Jesu den guani ki yedi ba: Mini n tie ya bancianma ki yedi moamoani de one n tie limiali jiema. Yua n cua n kani mi koma kan go yaa sawalipualo n den baa cua handuna nni. **15** cuo o, yua n daani nni mo ñuñuulu kan go cuo Jesu den bani ke bi bua ki cuo o leni upaaluk i o. **36** N den waani yi la, ama baa ke yi laa nni yii dini o libali wan tua bi bado, o den fii ki ñani tuo ki daan nni. **37** Baa n puni nni yaaba kuli bi siiga ki doni li juali po wani obebe. **16** Ku baa cua n kani, n kan deli yaaba n cua n kani yenjuagu n den baa o hoadikaaba den jiidi li siiga o ba kuli. **38** Kelima mii ñani tanpoli ki juali po ki cua mi ñincianma kunu kani. **17** Bi jiidi ki baa tiendi n yaa yanbuama ka, ama yua den kua ku ñinbiagu nni ki baa duodi mi ñima n soani nni yaa yanbuame n baa tiendi. **39** Ki ki gedi kapenayuma, ku ñiagu den bii ba, ke sua yua n soani nni yanbuama mo tie ke min da Jesu mo daa cua bi kani. **18** Ku faciangu den biani wan puni nni yaaba siiga baa yendo ama figi ke mi ñima langidi. **19** Ban den cuoni ki ke min fiimi ba li juodi daali. **40** N Baa yanbuama bua ki pundi kilo dajenamu bi dajenaluoba, bi go tie ke yua n nuali Bijua ki daani o kuli n den laa Jesu ke o cuoni uñingbanu po ki kpendi baa yaa miali n kan gbeni, min fiini o li juodi bi kani, ti jawaandi den cuoba. **20** Ama Jesu daali. (**aiōnios g166**) **41** Jufinba den yenbidi opo, den yedi ba: Yin da jie mani mine! **21** Bi den kelima o den yedi ba: Mini n tie yaa jiema n bua wan kua ku ñinbiagu nni, ama lanyogunu ñani tanpoli po ki jiidi. **42** Bi den tua naami wani yo ke bi go pundi ban caa naankani. **22** Lan ka tie Jesu? Josefi bijua, o naa ka tie Malyama? den fii ki fa ya niligu n den ye ne po yaa Ti bani o danba kuli, li nan ga lede yo ke o tua: boanjaali den sua ke ñinbiatoagu ki ye likani Mini n ñani tanpoli ki cua. **43** Jesu den yedi ba: kali Jesu hoadikaaba n den kua yaagu, ke Jesu Da yenbidi mani yi siiga. **44** O bakuli kan cua n mo naa kua ke bi hoadikaaba bebe n kua ki kani li yaa tie Baa yua n soani nni n dadi yua gedi. **23** Ama ñinbiatoagu den ñani Tibeliada yaa ka, ke min fiini o li juodi daali. **45** Li diani dogu po ki duodi ki nagini Jesu n den tuondi bi sawalipuuba tila nni: U Tieu baa bangi o U Tieu mi jiema po naankani ke niba dini niba kuli, yua n gbadibaa nialu ki ga o bangima yeni. **24** Ama ku niligu n den sua ke Jesu ki ye kuli baa cua n kani. **46** O baa kuli ki laa Baa, likani ke o hoadikaaba moko ki ye likani, bi yua n ñani U Tieu kani ki cua bebe n laa Baa.

47 Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi: Yua n daani nni kuli pia yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **48** N tie li miali jiema. **49** Yi yaajanba den dini mana mi fanpienma nni, ama bi nan kpe! **50** Mine n tie yaa jiema n ñani tanpoli ke yua n dini ma kuli n da kpe. **51** Mini n tie yaa jiema n ñani tanpoli ki fo. O nilo ya dini laa jiema o baa fo hali yaa yogunu kuli, min baa pa o yaa jiema yeni tie n gbannandi, min baa pa yaadi ke handuna kuli n baa limiali. (aiōn g165) **52** Lanyaapo yo Jufinba den nia leni bi yaba ki tua o baa tieni lede yo ki pa ti o gbannandi tin ñjmani? Jesu den yedi ba: **53** Yi moamoani kani n yedi yi, yi yaa ñjmani o Joa Bijua gbannandi, kaa ñuni o soama yii pia li miali yi niinni. **54** Yua n ñjmani n gbannandi ki go ñuni n soani o pia yaa miali n kan gbeni, n baa fiini o, bi tinkpibi siiga li juodi daali. (aiōnios g166) **55** Kelima n gbannandi tie jemoanma n soama moko tie bonñoka moanla. **56** Yua n ñjmani n gbannandi ki go ñuni n soama kuli o ye n niinni mini moko ye o niinni. **57** Nani Baa yua n fo n soani nni maama ke n moko fo kelima o yaapo yeni, yua n ñjmani nni kuli baa fo kelima n yaapo yene. **58** Mine n tie yaa jiema n ñani tanpoli ki jiidi, maa taa leni yi yaajanba n den dini yaama ki nan go kpe yeni ka, kelima mine wani yua n dini ma o baa fo hali yaa yogunu kuli. (aiōn g165) **59** Jesu n den ye kapenayuma li balimaama bangima dieli nni yaa yogunu yo ke o den bangi laa bangima. **60** Yaa niba n den hua o siigga boncianla n den gbadilaa maama bi den yedi yaa maama n tieni juagi ñjme baa fidi ki cengima? **61** Jesu wani o ba den bani ke huadikaaba yenbidi opo ke o yedi ba: Lani n tie yi po li tungbali bonla? **62** Yi yaa ti laa ke O joa Bijua guani ki doni wan den kpa ye naankani mo te? **63** U Tieu fuoma yua n baa teni o nilo n yaa fo. Min maadi yaa maama yeni tie mi fuoma leni limiali yaa maama. **64** Ama yi siiga pia yaaba n ki daani. Jesu den yedi yeni kelima hali mi cilima o den bani yaaba n ki daani o, leni yua n baa janbi o n tie yua. **65** O den pugini ki yedi: O bakuli kan fidi ki cua n kani li yaa tie ke n Baa puni o wan cua yaaka. **66** Lanyaapo yaa niba n den hua o, siiga boncianla den ha o, kaa go hua o. **67** Lane Jesu den yedi bi piigi n huadikalediba yinba wani ki bua ki gedi yo? **68** Simono Pieli den guani ki yedi o: (aiōnios g166) **69** Ti bani ke fini n pia yaa miali n kan gbeni yaa maama. Ti daani ki go bani ke fini n tie Kilisiti U Tieu n gandi yua. **70** Jesu den

guani ki yedi ba: Naani mini ka den gandi yinba bi piiga n niliediba? Ama yi siiga nni yendo tie cicibiadiga! **71** O den maadi Judasa simono bijua yaa maame wani yua n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo ki nan go baa janbi o.

7 Li yaapuoli Jesu den guani Galile, waa go den bua ki yaa ye jude nni, kelima Jufinba den lingi ki bua ki kpa o. **2** Ki sua Jufinba jaanma ban yi yaama Asuga jaanma yeni den nagini. **3** Lanyaapo o waamu den yedi o: Han fii ki gedi Jude po, a huadikaaba moko n ban le han tuuni ya tuona. **4** Yua n bua bi niba n yaabani o kan yaa wuondi wan tiendi yaala. A ya baa tiendi yeni han teni handuna kuli n bandi. **5** Kelima o waamu ki den daani o. Jesu den yedi ba: **6** N yogunu daa pundi ama yinba wani yaapo yogunu kuli yenma. **7** Handuna yaaba kan fidi ki nani yi, ama mini wani bi nani nni kelima n wangki ke bi tuona bia. **8** Yin gedi mani mi jaanma ama mini wani daa kan gedi kelima n yogunu daapundi. **9** Wan den yedi ba yeni o go den sedi Galile. **10** O waamu n den gedi, wani o ba moko den yuandi ki gedi hasilu nni ke bi niba ki bani. **11** Jufinba den lingi o, mi jaanma yogunu ki tua: O nan ye le yo? **12** Bi niba den soabidi soabidi boncianla, bine den tua: o tie nihamo, bine mo n yaa tua: O teni ke bi niba boncianla yaadi. **13** Ama bi niba kuli den jie Jufinba kaa bua ki maadi bi niba n gbadilaa. **14** Mi jaanma yeni dana siiga Jesu den gedi U Tieu diegu nni ki bangi bi niba. **15** Li den paki Jufinba ke bi tua o tieni lede yo ki bandi laa bonla ki naakua li cogu? **16** Jesu den guani ki yedi ba: N bangima ki ñani n yaa kani ka, mi ñani yua n soani nni yaa kane. **17** O nilo ya bua ki tieni U Tieu yanbuama o baa bandi n bangima ya ñani U Tieu kani bi n maadi n yuceli maame. **18** Yua n maadi o yuceli maama lingi oyuceli kpiagide, ama yua n lingi yua n soani o yaa kpiagide o tie moamoandaano boandi ki ye oniinni ba waamu. **19** Musa ki den teni yi li balimaama kaa? Ama yi siiga baa niyendo ki den kubi li balimaama nbili yaala. Be yaapo ke yi lingi ki bua ki kpa nni? **20** Ku niligu den yedi o: A pia ki cicibiadiga! ñmenba n lingi ki bua ki kpa ha? **21** Jesu den guani ki yedi ba: N den soani tuonyenli ke li paki yi kuli. **22** Musa n den teni ku koanciagu balimaama, ama maa den cili o yaa kani ka, kelima mi den ñani yi yaajakpiaba kane lanyaapo yi yen kuani o nilo ku koanciagu

baa U Tieu fuodima daali. **23** Li ya tie ke yi naani U Tieu n gandi yua baa ña Galile yo? kuani o nilo ku koanciagu U Tieu fuodima **24** Naani idiani ki yedi ke UTieu n gandi yua daali ke yin da midi Musa balimaama, be yaapo baa tie Davidi puoli huanu, ki go ña Betelema ke yi pala nan be leni nni kelima n yen paagi o dogu nni kaa? Lan tie Davidi dogu. **43** Lanyaapo nilo cain U Tieu fuodima daali? **24** Yin da ja ti yo mi paadima den tieni ku niligu siiga kelima buudi nani yin bua maama ka, ama yin yaa ja ti Jesu po. **44** Bi siiga bi tianba den bua ki cuo buudi ke li tiegi. **25** Jelusalema yaaba bi tianba o, ama o bakuli ki den sii o. **45** U Tieu diegu den tua naani wani ka tie ban den lingi ki bua jiidikaaba n den guani bi kopadianba yudanba ki kpa yua yeni? **26** Diidi: O maadi bi niba siiga leni Falisieninba yeni kani, bi den buali ba: Be n ke baa tua o li ba, naani ti yudanba tuo ke o teni ke yii cuani o? **46** Bi jiidikaaba den guani ki tie U Tieu n gandi yua bi? **27** Ki sua one wani yedi ba: Nisaalo bakuli ki maadi nani laa joa ti nan bani ñani naani, Ama U Tieu n gandi n maadi maama. **47** Falisieninba den guani ki yua ya cua o bakuli kan bandi wan ñani naani. buali ba: O boandi yi moko bii? **48** Naani li pia bi **28** Jesu n den bangi U Tieu diegu nni, o den yudanba leni Falisieninba siiga yaaba n daani o kpaani ki yedi: Yi bani nni, yi go bani min ñani bii? **49** Ama ku naa niligu yaaba n ki bani Musa naani. Mii cua n yuceli po ka, yua n soani n tie balimaama tie ban soli yaaba. **50** Nikodema bi o moamoani daano. Yii bani o. **29** Ama mini siiga yua, yua n den kpa gedi Jesu kani ku ñiagu wani n bani o, kelima n ñani o yaa kane, wani n yeni den yedi ba: **51** Naani ti balimaama puni soani nni. **30** Bi den lingi ki bua ki cuo o, ama o usanu ban jia o nilo buudi kaa kpa cengi o, ki bakuli ki den sii o, kelima o yogunu daa den bandi wan tieni yaala? **52** Bi den guani ki yedi o: den pundi. **31** Ku niligu siiga boncianla den tuo Amoko tie Galile yua bii? han lingi idiani nni a ki daani o. Ki tua: Naani U Tieu n gandi yua kan le ke sawalipualo ñani Galile. **53** Yua kuli ya cua o baa fidi ki tieni yaa bancianma n cie den guani ki kuni o den po.

one n tiendi yaama ne bii? **32** Falisieninba n den gbadu ke ku niligu soabidi leni bi yaba, ki maadi Jesu po laa maama, lane bi kopadianba yudanba leni Falisieninba den soani U Tieu diegu jiidikaaba ke ban ban cuo o. **33** Jesu den yedi ba: N da ye leni yi yogunu waamu po, ama li yaa yanwaamu n baa guani ki gedi yua n den soani nni po. **34** Yi baa ti lingi nni yi kan le nni, yi kan fidi ki cua min ye naanpo mo. **35** Lanyaapo Jufinba den tua bi yaba: O baa gedi hali le yo, ke ti kan go le o? O nan baa gedi yaa Jufinba n yayadi ki ye bi nilanba siiga yeni ki ban bangi bi nilanba yeni moko bii? **36** Wan maadi yaa maama ne bua ki yedi be yo? Yi baa ti lingi nni yi kan le nni. Yi kan fidi ki cua min baa ye naankani yeni mo. **37** Mi jaamna yeni badu dancianli daali yaali n tie li da juodikaa. Jesu den fii ki sedi ki kpaani ki yedi: ñuñuuulu ya pia yua wan cua n kani ki ño, **38** Yua n daani nni li miali kpenciamu baa puubi ki ña o niini nani idiani n yedi maama. **39** Wan den yedi yeni, o den maadi U Tieu fuoma yua yaa maame. Yaaba n daani wani Jesu n baa ba yua, U Tieu fuoma yua daa den jiidi bi po, kelima Jesu daa den kua o kpiagidi nni. **40** Ku niligu siiga bi tianba den gbadu laa maama ki tua: One li tie sawalipualo moamoane. **41** Bi tianba den tua: Wan tie U Tieu n gandi yua, bi ne mo den tua

8 Jesu den gedi olifie tiidi juali po. **2** Ama o den faa ki pigidi ki guani U Tieu diegu nni ke bi niba kuli den taani o kani, ke o kali ki bangiba. **3** Li balimaama bangikaaba leni falisieninba den cuani o kani ban cuo yaa pua ke o combi. **4** Bi den sieni o bi niba siiga, ki yedi Jesu: Canba, bi cuo onaa pua wan combi yaa yogunu. **5** Musa den bili tipo li balimaama nni ke bi yaa pigini yua ke o tiendi mi conconma tin lugidi o, a tana amo yedi lede? **6** Lankuli bi den li maadi ki bua ki jaligi o yo. Jesu den tibini ki dangi onabilii tipo. **7** Ama nani ban den suagi liiga ki buali o yeni, o den yaadi ki nuali ba ki yedi ba: Yi siiga yua n ki kpa tieni, tuonbiadi n kpa lugidi o litanli. **8** O go den guani ki tibini o yuli ki dangi tiipo. **9** Ban den gbadu lani bi pala siedi den cuo ba, ke bi cili ki ña yendo yendo, ki cili anikpela ki ban pundi hali abiwaala, ki ha Jesu bebe, leni ban bi cuoni yaa pua yeni ke o se ban bi sieni o, naankani. **10** Jesu go den yaadi ki nuali waa sua oba kali o pua yeni bebe, o den yedi o: O pua ne yaaba n bi kuliti a ye le? O bakuli ki fidi ki jia a buudi? **11** O den yedi o: Canba, o bakuli. Jesu den yedi o: N moko nan kan jia a buudi, ama kuni, de saala han da go tieni tuonbiadi. **12** Jesu go den maadi leni ba ki yedi: Mini tie handuna yenma yua n huani kuli kan go cuoni li biigili

nni, ama obaa pia li miali ya yenma oniinni. **13** yedi ti baa faabi. **34** Jesu den guani ki yedi ba: Lanyaapo falisieninba den yedi o: A tieni a yuli Yua n puni o yuli ti tuonbiadi po kuli o tie ti po siedi a siedi ki tie moamoani. **14** Jesu den tuonbiadi yaa yonbo yo! **35** O yonbo n ye yaa guani ki yedi ba: Baa ke n tiendi n yuli po siedi diegu nni ka tie wan baa ye naani yogunu kuli, n siedi tie moamoani, kelima n bani min ñani ama yua n tie laa diegu biga baa ye lienni hali naani, n go bani min caa naani, ama yinba yii yaa yogunu kuli. (**aiōn g165**) **36** Lanyaapo Bijua ya bani min ñani naani, yii go bani min caa naani lodi yi, yi baa tua yaaba n diedi yi yula cain. **37** mo. **15** Yi ja ti buudi leni li nisaali yantiale, ama N bani ke yi tie Abalahanna puoli huani, ama mini mii ja o ba buudi. **16** N ya jia ti buudi mo n baa yeni yi lingi ki baa ki kpa nni. Kelima n bujiali tie moamoani, mii ye n bebe, ama Baa maama ki baa kaanu yi pala nni. **38** N wangi yua n soani ye leni nni. **17** Li diani yi balimaama yi min laa yaala n Baa kani, yi mo tiendi yin nni ke nibalie siedo tie moamoani. **18** N tiendi gbadi yaala yi mo yaa baa kani. **39** Bi den yedi n yuli po siedi, Baa yua n soani moko tiendi n o: Abalahanna n tie ti baa, Jesu den guani ki po siedi. **19** Bi den yedi o: A baa ye le: Jesu den yedi ba: Abalahanna n ya tie yi ba, yi bi baa yaa guani ki yedi ba: Yii bani nni, yii bani n Baa tuuni wan den tuuni yaa tuona yo. **40** Moala mo. Yi ya bi bani nni, yi baa bani Baa moko. **20** yi lingi ki baa ki kpa nni, mini yua n wangi yi Jesu den maadi laa maama U Tieu diegu nni. min den gbadi yaa moamoani U Tieu kani, Wan den bangi niba yaa yogunu, ki kuu leni Abalahanna ki maani ki tieni laa bonla. **41** Yi ban biliti U Tieu diegu bon piakaala naankani. tuuni yi baa tuonli. Bi den yedi o: Tii tie kpiaba O bakuli ki den cuo o, kelima o yogunu daa den ka, ti pia baa yendo lani tie U Tieu. **42** Jesu pundi. **21** Jesu den yedi ba: N baa ged. Yi baa den yedi ba: U Tieu n ya tie yi baa, yi bi baa lingi nni, ama yi baa kpe yi tuonbiadi nni, yi baa nni, kelima n ñani U Tieu kane ki cua, kan fidi ki cua min caa naanpo. **22** Lanyaapo mii cua n yuceli po ka, wani soani nni. **43** Be n Jufinba den tua o nan baa kpa o yuli bii? Kelima teni ke yii gaani n maama n baa ki yedi yaala, o yedi yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **23** O li tie kelima yi kan fidi ki cengi n maame. **44** den yedi ba: Yi tie ki tinga nni yaabe, n mo tie Sutaani n tie yi baa, yi baa ki yaa tiendi o yaa tanpoli yua, yi tie handuna yaaba, n mo mii tie yanbuame, waa ye yi moamoani nni, kelima handuna yua. **24** Lanyaapo n teni ke n yedi: Yi moamoani ki ye oniinni. O ya pua mi faama baa kpe yi tuonbiadi nni. Kelima yi yaa daani o maadi o yantiale n tie maame, kelima o tie ke "N YE" yi baa kpe yi tuonbiadi nni. **25** Bi tuofaadaano ki go tie mi faama kuli yaa baa. den yedi o: A tema ke a tie yme? Jesu den yedi **45** Li tie kelima n wangi yi imoamoani po yo, ba: Hali mi cilima min den kpa waani yi ke n ke yii daani n maama. **46** Yi siiga yme baa fidi tie yua yeni. **26** N pia li bonla boncianla ki baa ki tieni siedi ke n tieni tuonbiadi? Li ya tie ke maadi leni yi, ki go jia yi ti buudi lipo. Ama n maadi moamoani be yaapo yo ke yii baa ki yua n soani nni tie moamoandaano, min maadi daani n maama? **47** Yua n tie U Tieu yua kuli yaa maama handuna nni moala ne tie min den baa baa ki cengi U Tieu maama, yii cengi n gbadi yaama okani. **28** Baa den bani ke o maadi maama kelima yii tie U Tieu yaaba. **48** Jufinba ba Baa yaa maame. **28** Lanyaapo Jesu den yedi den guani yedi o: Tii pia moamoani ka ki yedi ba: Yi ya yugidi o Joa Bijua yaa yogunu, yi baa ke a tie sutaani yua, ki go pia ki cicibiadiga? **49** bandi ke n ye, ke mii tiendi li bakuli kelima n Jesu den guani ki yedi ba: Mii pia cicibiadiga, yuceli po, ama ke n maadi Baa n den bangi nni ama n kpiagidi n Baa yo, ke yi mo yie ke yi kan yaala bebe. **29** Wan yua n soani nni yeni ye leni kpiagi nni. **50** Mii lingi kpiagidi n yuli po, ama nni, waa ha nni n bebe. Kelima yogunu kuli n yendo ye yua n lingi npo ti kpiagidi, ki go ja ti tiendi yaala mani opo. **30** Jesu n den maadi laa buudi. **51** N yedi yi moamoani, yi moamoani maama bi niba boncianla den tuo ki daani o. **31** kani yua n kubi n maama o kan kpe hali abada. Jesu den yedi yaa Jufinba n daani yeni: Yi ya (**aiōn g165**) **52** Jufinba den yedi o: Moala wani ti kubi n maama yi tie n huadikaaba moamoani. bandi Cain ke a pia ki cicibiadiga, Abalahanna **32** Yi baa bandi yi moamoani, yi moamoani yeni kpe, bi sawalipuuba kpe a mo yedi: ke yua n mo baa faabi yi. **33** Bi den guani ki yedi o: Tinba kubi a maama kan kpe hali abada. (**aiōn g165**) **53** wani tie Abalahanna puoliuhani yo, hali tin A cie ti yaa ja Abalahanna yua n kpe yo? Bi ye tii tua obakuli yonbi. Be yaa yaapo yo ke a sawalipuuba moko kpe! Atema ke a tie yme yo?

54 Jesu den guani ki yedi ba: N ya kpiagidi n mi fuodima daali balimaama, bine mo den tua: yuli, n kpiagdi tie fanma fanma. Ama n Baa n Yua n tie tuonbiadi daano baa ga lede ki fidi ki kpiagidi nni, yin tua yua yi Tieu yeni. **55** Yii tieni ya bancianma n tieni? **17** Lanyaapo mi bani o, ama min wani bani o, n ya yedi: Mii paadima den tieni bi siiga, bi den buali o juamo: bani o, n baa tua faadaano nani yinba yeni, Amo nan yedi opo be, wan nuadi a yeni? O den ama n bani o, n ku bi o maama. **56** Yi baa, yedi: O tie sawalipuale. **18** Jufinba ki den daani Abalahanna den mangi o pali boncianla, ke ke o joa yeni mali ki tie juamo, ki yuandi ki o baa le n daali, o den laa li, ke li mangi o. nuadi, kali ban yini o danba. **19** Bi den buali ba: **57** Lanyaapo Jufinba den yedi o: Fini yua n ki Naani one tie yi bi jua yo? Yin tua yua n mali ki pundi baa bina piimu n laa Abalahanna? **58** tie juamo yeni? Li ga lede yo ke o nuadi? **20** O Jesu den yedi ba: Yi moamoani, yi moamoani danba den yedi: Ti bani ke o tie ti bijua, ti go kani hali ke Abalahanna daa ye, li sua ke mini bani ke o den mali ki tie juamo. **21** Ama lan wani n ye yo! **59** Lanyaapo Jufinba den taa atana ga maama ke o nuadi leni yua n nuadi o, wani ke bi baa madi o, ama Jesu den wuoni ki ñani U Tieu diegu nni.

9 Jesu den cuoni ki baa pendi, yaa joa n den mali ki tie juamo. **20** O hadikaaba den buali o, yaa buali n tiene: Canbaa, yme n tieni ti tuonbiadi, o joa ne, bi o danbe, ke o mali ki tie juamo? **3** Jesu den guani ki yedi o: Laa tie ke o danba tieni tuonbiadi ka, wani o ba moko ki tieni tuonbiadi, ama li tie ke U Tieu tuonli n doagidi o niinne. **4** Kali min yaa tuuni yua n den soani nni tuonli hali ke u yensiinu daa pendi, kelima ku ñagu ya bii oba kan go fidi ki soani tuonli. **5** Hali ke n da ye handuna nni n tie handuna yenma, **6** Wan den maadi laa maama yeni, o den sii o ñinsandi tiipo ki soagi ti tandi ki tieni, o juamo nuni nni. **7** O den yedi o: Gedi ki ban fa silowe ñinbuugu nni(silowe bundima tie U Tieu n soani yua) O den gedi ki ban fa ki guani ke onuni nuadi cain. **8** O yieninlieba leni yaaba n den kpa bani, ke o tie miado den tua: Naani one ka yen ka ki miada? **9** Bine den tua: Wane, bine mo den tua: Wani ka, bi naane, ama wani o ba den yedi mini lige! **10** Lane bi den buali o: A nan tieni lede yo ki nuadi? **11** O den yedi ba: Ban yi yua Jesu yeni, wani n buuni ti tandi ki suogi n nuni nni, ki yedi nni: Gedi silowe ñinbuugu po ki ban fa, n gedi ki ban fa lanpo yo ki ji sua ke n nua. **12** Bi den buali o: Laa joa ye le? O den guani ki yedi: Mii bani. **13** Bi den gedini, wani yua n den kpa tie juamo yeni falisieninba kani. **14** Ki sua li den tie mi fuodima daale ke Jesu den sogi onuni nni ti tandi ki nuadi o. **15** Falisieninba moko den buali o, lan ga maama ke o nuadi. O den yedi ba: O suogi n nuni ti tande ke n fa ki ji nua. **16** Lanyaapo yo falisieninba siiga, bi tianba den tua: One ki ñani U Tieu kani, kelima waa kubi

ga maama ke o nuadi leni yua n nuadi o, wani tii bani, buali o mani, o ba fidi ki waani lan tieni maama, kelima onan ji tie nikpelo yo. **22** O danba den yedi yeni kelima bi den jie Jufinba, kelima Jufinba den tuodi ki juagi ki bili ke yua n tuo ke Jesu tie U Tieu n gandi yua kuli. Bi baa deli ñani li daano, U Tieu balimaama bangima diegu nni. **23** Lanyaapo yo ke o danba den yedi: Buali o mani, wani oba, kelima o nanji tie nikpelo yo. **24** Falisieninba go den guani ki yini o joa yua n den kpa tie juamo yeni, ki yedi o: kpiagi U Tieu kelima ti bani ke o joa yeni tie tuonbiadi daano yo. **25** O den yedi ba: O ya tie tuonbiadi daano, o yaa tie, miibani. N bani bonyenla bebe, n den tie juamo moala n ji nua. **26** Bi den yedi o: A tieni be yo? O tieni lede yo ki nuadi a nunii? **27** O den guani ki yedi ba: N kpa waani yi ke yii cengi, be yo ke yi go buali nni. Yi moko bua ki tua ohoadikaaba yo? **28** Bi den sugidi o, ki yedi: Fini n tie ohoadikoa, tinba wani tie Musa ya hoadaikaabe. **29** Ti bani ke U Tieu den maadi leni Musa, Ama one wani tii bani wan ñani naani. **30** O den guani ki yedi ba: Li tie bonpakikaala leni yin ki bani wan ñani naani. Ama onan nuadi mini wani. **31** Ti bani ke U Tieu kan guani tuonbiadi daano miabu, ama oguandi yaaba n jigini o, ki tiendi o yanbuuma yaa miabu. **32** Hali tin ye ti daa gbadu ke nilo fidi ki nuadi yua n mali ki tie juamo. (**aiōn g165**) **33** O joa ne yaa bi ñani U Tieu kani, o kan fidi ki tieni li bakuli. **34** Bi den yedi o, fini yua n mali ti tuobiadi nni, fini n baa bangi ti? Bi den deli ki ñani o U Tieu diegu nni. **35** Jesu den gbadu ke bi deli o, wan den tuogi leni o, o den yedi o: A daani U Tieu Bijua bi? **36** O den guani ki yedi: O tie yme yo? o Diedo min baa ki daani. **37** Jesu den yedi o: A laa o, kelima mini yua n maadi leni a yeni, wani n yeni. **38** O den yedi: O Diedo n daani, ki gbaani o nintualu ki kpiagi

o. 39 Lani Jesu den yedi: N cua handuna nni, jaani yaa jaanma n yi U Tienu diegu gagidima kelima li bujiali po yo. Ke yaaba n joa n nuadi, jaanma Jelusalema po. 23 Jesu den cuoni ki yaaba n nua mo juani. 40 falisieninba tianba gaandi U Tienu diegu nni, Salimono ciagu tinga. yaaba n den ye leni o, den yedi: Ti moko tie 24 Jufinba den taani ki lindi o, ki yedi o: Hali juama yo? 41 Jesu den guani ki yedi ba: Yi ya bi u laa yogunu yo ke a baa waani ti, ti yama n joa, yi kan bi yaa pia tuonbiadi. Ama yin tua ti duani? A ya tie U Tienu n gandi yua han kadi ki nua yeni lani n teni ke yi pia ti tuonbiadi.

10 Imoamoani kani n yedi yi, yua n ki tagini bu buliñoabu kani ki kua li yanloli nni, ama ki doni kaanto ki kua kuli tie sugido leni sanjalo. 2 Ama yua n tagini bu buliñoabu kani ki kua li yanloli nni, tie ipe yankpaalo. 3 Bu buliñoabu jiidikoa luodi opo, ipe mo cengi o nialu. O yini wan die yaa pe, yua kuli leni yeli, ki ñani ba. 4 O ya ñani wani die ya pe yeni, o baa cuoni bi liiga ke bi hua o, kelima bi bani o nialu. 5 Bi kan hoadi caano, ama bi baa sani ki foagidi okani, kelima baa bani bi canba niali. 6 Jesu den puaba laa kpanjama, ama baa den bandi wan maadi ba yaala yaa maama. 7 Jesu go den yedi ba: N yedi yi imoamoani mini n tie bu buliñoabu ipe po. 8 Yaaba n den kpa cua ke n daa cua kuli tie sugida leni sanjabe, ama ipe ki den cengi ba. 9 Mini n tie bu buliñoabu. Yua n kua n kani kuli baa faabi o baa koa ki go ña ki baadi mi jiema. 10 O sugido cua ki bua ki su, ki kodi, ki bolini, ama mini n cua ke ipe n ba li miali ki ya pia li bonla kuli ke li dagidi bi po. 11 Mini n tie o yankpaahamo. O yankpaahamo puuni omiali ope po. 12 Ama o tuonsoanlo yua n ki die ipe, waa tie yankpaahamo, o ya laa ke ofuasangbanlo kpendi, o baa sani ki ha ipe. O fuasangbanlo baa cuo bi tianba ki yadi yaaba n sieni. 13 O tuonsoanlo baa sani kelima waa die ipe, lanyaapo waa yagini o yama ipe. Mini n tie oyankpaahamo. 14 N bani n pe, n pe mo bani nni. 15 Nani Baa n bani nni, ke n moko bani Baa maama, n puuni n miali n pe po. 16 N pia yaa pe n kaa ye li naa yanloli nni, n baa cuani bani moko, bi baa gbadi n nialu, n baa pia yangoyenleni yankpaayendo. 17 Baa bua nni, kelima n puuni n miali, ki go baa guani ki gaa n cili. 18 O bakuli kanfie nni li, n pia upaalui baa pali, n go pia upaalui baa gaali, lani tie min den baa yaa ñaobonli n Baa kani. 19 Mi paadima go den tieni Jufinba siiga kelima laa maama po. 20 Bi siiga boncianla den tua: O pia ki cicibiadiga, o gaade, be yaapo ke yi cengi o? 21 Bi tianba den tua: Cicibiadiga ka, cicibiadiga ba fidi ki nuadi

waani ti. 25 Jesu den guani ki yedi ba: N waani yi, ama yii daani, min tuuni ya tuona, n Baa yeli nni tiendi n po siedi. 26 Ama yii daani kelima yii tie min die yaa pe siigs yaaba. 27 N ya pe cengi n nialu. N bani ba, ban mo huani. 28 N puuni ba yaa miali n kan gbeni. Bi kan bodi hali abada. O bakuli kan fieba n nuu nni mo. (aiōn g165, aiōnios g166) 29 N baa yua n puni nni ba cie yua kuli. O bakuli kan fidi ki fieba, n Baa nuu nni mo. 30 Mini leni Baa tie yendo. 31 Jufinba go den taa a tana ki baa madi o. 32 Jesu den yedi ba: N teni ke yi laa atuonhama boncianla, yaa n ñani nBaa kani. Li laa tuonli yaapo yo ke yi baa madi nni atana? 33 Jufinba den guani ki yedi o: Ti kan madi a, atana kelima tuonliba po ka, ama han sugidi U Tienu yeni, kelima fini yua n tie nisaalo tua ke a tie U Tienu! 34 Jesu den guani ki yedi ba: Naani laa diani yi balimaama nni ki yedi: N yedi ke yi tie tieni? 35 Li ya tie ke U Tienu yedi ke wan maadini yaaba tie nani yi tieni yeni, ke ti bani ke idiani mo kanlebidi. 36 li nan gaa lede yo ke yi yedi: ke mini yua tie U Tienu n gandi ki gagidi yua ki soani o handuna nni sugidi U Tienu kelima n yedi ke n tie U Tienu Bijua po? 37 N yaa tuuni n Baa tuona yin da daani n maama. 38 Ama n ya tuuni o tuona, baa ke yii daani n maama, daani mani kelima min tuuni ya tuona po, yi bandi ki go ga ke Baa ye n niinni, ke n mo ye Baa niinni. 39 Lanyaapo bi go den lingi ki baa cuo o, ama o den ciadi bi nuu nni. 40 Lane Jesu go den gedi Judana kpenu kandima, Jan n den kpa batisti bi niba naankani, ki kali li kani. 41 Bi niba boncianla den kpendi o kani, ki tua: Jan ki den tieni bancianma ba. Ama wan den maadi yaa maama o naajoa po kuli tie moamoani. 42 Li kani bi niba boncianla den daani o.

11 Niyendo den ye ki yia, ke bi yi o Lasala. O den tie Betani yua. Betani yeni den tie Maliyama leni o nataanbonpuoga Malata dogu. 2 Laa Maliyama n tie yua n den wuli Jesu taana po tulale, ki duuni a leni o yudi. Lasala yua n den kpe yeni den tie onataanbonjaga. 3 A juama? 22 Li den tie ku fawaagu yogunu, ke bi nataanbonpola yeni den soani utondu Jesu

kani ki yedi o: o Diedo, diidi han den bua yua nni, o da den ye Malata n den tuogi o naankani yeni yiagi. **4** Jesu n den gbadilani, o den yedi: yene. **31** Yaa Jufinba n den ka leni Maliyama Laa yianu kan tua kuuma, u cua ke U Tieu n deeni, ki baagidi o, n den laa ke o fii tontoni ba tikpiagidi, ke o Bijua mo n baa tikpiagidi ki ñani yeni bi den huadi o, ki tua: O caa likuli kelima uyaapo. **5** Ki sua Jesu den bua Malata po ki baan buude. **32** Maliyama n den pundi, ki leni o waalo leni Lasala. **6** Lanwani wan den laa Jesu o den gbaani o taana kani ki yedi o: gbadilani ke Lasala yia yeri o go den tieni danalie. **O** Diedo a ya den ye ne yo, n ci amo kan den wan den ye naankani yeni. **7** Lane o den yedi, kpe **33** Jesu n den laa ke wani leni yaa Jufinba ohoadikaaba: Tin guani ki gedi mani Jude. **8** O n yegi kuli buudi. Li paboanli den cuo o, hali hoadikaaba den yedi o: Canba, daalipne yo boncianla ke o fuo ki jiini. **34** O den buali ba, ke Jufinba den bua ki madi a, atana lipo ke a go yi piini o le yo? Bi den yedi o: O Diedo cua ki yedi tin gedi lipo? **9** Jesu den guani ki yedi ba: ban le. **35** Jesu den buudi. **36** Lanyaapo, Jufinba Yentunmunli kuli ki pia piiga n leedo lie kaa? den yedi: Diidi mani wan den bua o, maama. Yua n cuoni li yentunli nni kuli kan yaa tuudi, **37** Bi siiga bi tianba den yedi: Wani yua n yen kelima o baa nua handuna yenma. **10** Ama yua n nuadi bi niba, naani o kan den fidi ki teni ke o cuoni ku ñiagu kuli baa tuudi, kelima mi yenma joa ne kan kpe? **38** Li paboanli go den cuo Jesu ki ye o niimni. **11** Jesu n den maadi lani o go den ke o fuo ki jiini. O den pundi li kuli kani. Li kuli yedi ba: Ti danli Lasala goa n baa gedi ki ban yeri den tie tanlongu ke tangu bii bu ñoabu. fundi o. **12** O hoadikaaba den yedi o: o Diedo li Jesu den yedi: **39** Pigidi mani ku tangu. Malata ya tie ke o goa yo wani, o ba paagi. **13** Jesu den yua n kpe yeri, naantaanpuoga den yedi o: o maadi Lasala kuuma maame, ama ohoadikaaba Diedo li baa sua ke o nuugi, kelima hali ban den tema ke o maadi goafanma maame. **14** Lane piini o, dinla n koa dana naa. Jesu den yedi o: Jesu den yedi ba: Lasala kpe! **15** N pali mani **40** Mii yedi a, ke a ya daami a baa le U Tieu ke mii den ye lipo, kelima yi yaapo. Ke yin kpiagidi? **41** Bi den ñani ku tangu. Jesu den daani nni, tin fii mani ki gedi lipo. **16** Lanyaapo yaadi ki nuali tanpoli ki yedi: N Baa n tuondi a, yo Toma ban go yi yua lipoli yeri, den yedi: kelima a guani n miabu. **42** Mini n ba wani, n Hoadikaabalie, ti moko n gedi mani ki ban taani bani ke yogunu kuli a goangi n miabu, A ma n kpe leni o. **17** Jesu den pundi ki sua ke Lasala ye maadi yaa niba n gaani ki lindi nne yaapo yo, ke likuli nni hali dana naa. **18** Li sua ke Betani kuu ban daani ke fini n soani nni. **43** Wan den yedi leni Jelusalema nani dajenbilata. **19** Ke Jufinba yeri, o den kpaani o nialu ki yedi: Lasala ña. **44** boncianla den cua Malata leni Maliyama kani ki Yua n kpe yeri den ñani ke acaba finfini o nii ba baagiba, kelima bi nataanjaga kuuma po. **20** leni o taanakuli, ke cabiyerli mo fini o nunga, Malata n den gbadilani ke Jesu kpendi, o den ñani Jesu den yedi: Findifindi o mani ki cedi wan ki tuogi o, ama maliyama den kaa li dieli nni. **21** gedi. **45** Yaa Jufinba n den cua Maliyama kani, Malata den yedi Jesu: o Diedo a ya den ye ne yo, ki laa Jesu n tieni yaala yeri, siiga boncianla n ci amo kan den kpe. **22** Ama baa moala, n bani den tuo ki daani Jesu. **46** Ama bi siiga bi tianba ke han mia U Tieu yaala kuli o baa tieni apo. den gedi ki ban waani Falisielinba, Jesu n tieni **23** Jesu den guani ki yedi o: Aciamo baa fii bi yaala. **47** Lanwani bi kopadicianba yudanba leni tinkpiba siiga. **24** Malata den guani ki yedi o: N falisielinba den taani, bi cancellnikpeliba ki bani ke obaa fii, bi tinkpiba fiima li juodi daali yedi: Ti baa tieni lede? Kelima o joa yeri tiendi wani. Jesu den yedi o: **25** Mini tie bi tinkpiba mi bancianla boncianla. **48** Ti ya cedi ke o tiendi fiima leni limiali. Yua n daani nni, baa ya kpe o yeri bi niba kuli baa daani o, yeri mo Loma go baa fo. **26** Yua n daani nni ki fo mo kan kpe yaaba baa cua ki bolinni ti dogu leni ti buolu. hali a bada. A dugi laa maama po bi? (**aiōn g165**) **49** Bi siiga nni yendo yua n yi Kayifa, ki tie bi **27** Malata den yedi o: Mm, o Diedo n daani ke kopadicianba bado laa binli den yedi ba: **50** Yii a tie U Tieu n gandi yua, U Tieu bijua yua bani li ba. yi ya kpaagi, yi baa sua ke li tie yi n den baa cua handuna nni. **28** Wan den yedi hamu po yo, niyendo n kpe ti buolu kuli po, laa yeri, o den gedi ki ban yini owaalo Maliyama cie ti buolu kuli n bodi? **51** Waa den maadi laa hasiili nni, ki yedi o: Canbaa, cua o yi ha. **29** maama o yama po ka, wan tie bi kopadicianba Maliyama n den gbadilani o den fii tontoni ki bado laa binli yeri n teni ke o pua sawali, ke gedi Jesu po. **30** Kelima Jesu daa den kua udogu Jesu baa kpe bani Jufinba nibuolu kuli po. **52**

Laa tie Jufinba buolu po bebe ka, ama okuumma ba li hunbisaagili ki jagini li, nani idiani n yedi baa taani U Tieu bila yaaba n yayadi ikaani maama, **15** han da jie fini siyono dogu kelima kuli, ban taani ki tua yenma. **53** Ki cili laa daali, abado kpendi na, ki lagi li hunbisaagili. **16** Jesu bi den lagi ki bili ke bi baa teni ban kpa o. **54** hoadikaaba, daa den bandi laa bonla, n bua ki Lanyaapo Jesu ki go den goadi Jufinba siiga, yedi yaala, ama yaa yogunu ke Jesu den baa ti ama o den ñani li kani, ki gedi yaa dogu n kuu kpiagidi, bi den tiadi ke laa bonla kuli den diani leni mi fanpienma, ban yi yu Efilayima. O den ki maadi o yaapo yo. Lanwani bi den sua ke kuli ka lanpo yo leni ohoadikaaba. **55** Jufinba paki tieni cebini opo. **17** Yaaba n den ye leni Jesu, jaanma ban yi yaama mi pendima jaanma yeni wan den yini Lasala yaa yogunu, ke o fii ki ñani den nagini. Bi niba boncianla den ñani yi dogi likuli nni, ki fii bi tikpiba siiga kuli den tiendi nni ki caa Jelusalema, ki baan gagidi ki hanbi bi opo siedi. **18** Ku niligu boncianla, den ñani ki yula hali ke paki jaanma daa cua. **56** Bi den lingi tuogi o, yeni kelima bi den gbadji ke o tieni Jesu. Ban den ye U Tieu diegu nni, bi den tua bancianma. **19** Falisieninba den tua bi yaba: Yi bi yaba: Yi tama be? O nan ko baa tuo ki cua laa ke yin tieni maam kuli yi kan fidi, kelima mi jaanma na bi? **57** Li sua ke bi kopadicianba handuna kuli hoadi o. **20** Yaaba n den cua ki baa yudanba leni falisieninba den ñani li ñoabonli kpiagi U Tieu, mi jaanma yogunu yeni, siiga bi ke yua n bani Jesu n ye naani wan waani ba ke tianba den tie Gilekinba, **21** bi den cua Filipi kani ki yedi o: Canbaa, ti bua ki le Jesu, Filipi yen den tie Galile yaa Betisayida dogu yua. **22** Filipi den gedi, ki waani Andile ke Andile leni Filipi kuli den yegi ki gedi, ki ban waani Jesu. **23** Jesu den guani ki yedi: O joa Bijua n baa ba ti kpiagidi yaa yogunu pundi. **24** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi, ke mi dibima yaa kua ki tinga nni, ki kpe mi li baa ye bonyenme, ama mi ya kua ki tinga nni ki kpe lane mi baa pa ki luoni boncianla. **25** Yua n bua o miali baa biani li, ama yua n nani o miali handuna nni, o baan le li tanpoli, yaa miali n kan gbeni po. **(aiōnios g166)** **26** Li ya tie ke onilo tuuni n yaapo, kali wan yaa hua nni, kelima min ye naankani n tuonsoanlo moko, baa ye lankane. Yua n tuuni n po kuli, Baa baa kpiagi o. **27** Moalane n yama yagi. Naani n baa yedi Baa faabi nni leni yaa yogunu n tieni fala bi? Ki sua laa fala po, n cuani nni ke n ye handuna nni hali moane. **28** Baa, kpiagi a yeli. U nialu den ñani tanpoli ki yedi: N kpiagili, n go baa kpiagili. **29** Ya niligu n ye likani n den gbadji unialu yeni, bine den yedi: Ki taaga n duni, bine n yedi: Maleki n maadi leni o. **30** Jesu den yedi ba: Laa tie mini yaapo ka, ke unialu maadi, ama u maadi yi yaapo yo. **31** Moala handuna buudi jia. Moala bi baa lu handuna bado, niinpo. **32** Bi ya yugidini, ki tinga po, n baa dadi bi niba kuli yama ban cua n kani. **33** Wan den maadi yeni, o den maadi wan baa kpe yaa kuuma, yaa maame. **34** Ku niligu den guani ki yedi o: Ti gbadji ke Kilisiti baa ye hali yaa yogunu kuli, U Tieu balimaama tili nni, n waani ti la. Be yaapo yo ke fini mo nan yedi: Ke bi baa yugidi o Joa Bijua? ñjme n tie O Joa Bijua?

12 Dena luoba n den sieni mi pendima jaanma n pundi, Jesu den gedi Betani, Lasala wan den fiini yua bi tinkpiba siiga n ye ya dogu nni. **2** Bi den hanbi opo mi jiema li kani. Malata den tendi ba mi jiema. Lasala den tie yaaba n ka ki di leni Jesu siiga yendo. **3** Maliyama den taa ya tulale n yi naadi kilo boagidima, ke li dunga yaba boncianla, ki wuli Jesu taana po ki duuni a leni o yudi. Tulale yeni nuulu den yadi ki gbieni li dieli kuli. **4** Judasa isikalioto, Jesu hoadikaaba siiga yendo, yua n den baan ti janbi o, den yedi: **5** Be yaapo ke baa kuadi laa tulale, ku japiena kobita, ki puni aluoda yi ligi? **6** Wan den maadi yeni, laa tie ke o bua aluoda ka, ama kelima o den tie sugido, wani n den kubi bi ligiboagili ki yen ñadi ban ciendi yaala lienni o yuli po. **7** Jesu den yedi o: Han cedi o, o kubi laa tulale n piinma daali po yo. **8** Aluoda ye yi siiga ya yogunu kuli, mini wani kan yaa ye yi siiga yogunu kuli. **9** Jufinba boncianla n den gbadji, ke Jesu ye Betani, bi den cua likani. Baa den cua Jesu wani oba bebe po ka, ama bi go den bua ki le Lasala wan den fiini yua bi tinkpiba siiga moko. **10** Bi kopadicianba yudanba den juogi ki bili ke bi baa kpa Lasala. **11** Kelima Lasala po, Jufinba boncianla den ha ba ki daani Jesu. **12** Lan den fii ki fa yaa niligu n den cua, ki baa jaani, mi jaanma den bandi ke Jesu kpendi Jelusalema. **13** Bi den pedi ikpakpabensoangi, ki tuogi o ki kpaani ki tua: U Tieu n ba ti pagidi, U Tieu n seligi yua n kpendi, o Diedo yeli nni, wani isalele yaaba bado. **14** Jesu den

(aiōn g165) 35 Jesu den yedi ba: Mi yenma daa go nuu nni, ki bani ke o den ñani U Tieu kani, ki baa ye yi siiga yogunu waamu po. Yin ya cuoni go baa guani ki gedi U Tieu kani. 4 O den fii mani yaa yogunu kuli, ke yi pia mi yenma, ke li usaajekaanu kani, ki landi o tiadi, ki taa li cabili biigili n da cua ki ludi yi. Kelima yua n cuoni li ki ñagini o ciaga. 5 O den kuodi mi ñima ku biigili nni, naa bani wan caa naani. 36 Mi yenma tiagu nni, ki cili ki nigidi ohoadikaaba, taana, da ye yi siiga, daani mani mi yenma yeni, ke yin ki duuni a leni ocabíñaginkaali. 6 O den pundi fidi ki tua mi yenma bila. 37 Baa ke o den tieni Simono pieli kani, Pieli den yedi o: o Diedo fine mi bancianma, boncianla bi siiga baa den daani n nigidi n taana? 7 Jesu den guani ki yedi o: A o. 38 Li den tua yeni ke osawalipualo Esayi n daa bani min tiendi yaala moalane, ama li ya den maadi yaa maama, n tieni, O Diedo ñyme n pugini waamu a baa bandi. 8 Pieli den yedi o: A daani ti maama? Fini o Diedo nuu paalu den kan nigidi n taana hali abada. Jesu den guani ki doagidi ñyme yaapo yo? 39 Ama bi kan den fidi yedi o: N yaa nigidi a taana, haa go pia tuginma ki daani, kelima Esayi go den yedi: 40 U Tieu leni nni abada. (aiōn g165) 9 Simono pieli den juani bi nuni, ki juagi bi pala, ke ban da le leni guani ki yedi o: o diedo da nigidi n taana bebe bi nuni, ki da ga leni bi pala. Ke ban da lebidi ki ka, nigidi n nii leni n yuli kuli. 10 Jesu den yedi ha bi tuonbiadi. Min paagiba. 41 Esayi den yedi o: Yua n wali waa go bua ki wali, kali wan nigidi laa bonla, yaa yogunu ke o den laa okpiagidi, ki o taana ki yaa hani. Yi hani ama yi kuli ka! 11 den maadi omaama. 42 Baa leni lankuli, Jufinba Kelima o den bani yua n baa jabi o. Lanyaapo ke yudanba siiga boncianla den daani Jesu. Ama o den yedi ba: Yi kuli ka hani. 12 Wan den nigidi baa den tuo ki doagidi ke bi hoadi o, kelima bi taana ki gbeni, o den guani ki taa o tiadi ki bi den jie Faliiseninba ke ban da deli ki ñani lani, ki guani ki kali usaajekaanu kani, ki yedi ba, li balimaama bangima dieli nni. 43 Bi den ba: Naani yi bandi min tieni yi po yaala ne, n tieni yeri kelima bi den bua bi nisaaliba kani ti bua ki yedi yaala? 13 Yi yi nni, yi canba leni yi kpiagidi ki cie U Tieu yaa kpiagidi. 44 Jesu den leni yi Diedo. Yi maadi moamoani, kelima n tie kpaani ki yedi: Yua n daani nni, waa daani mini yeri lige. 14 To, mini yua n tie yi Diedo leni yi bebe ka, o daani yua n soani nne. 45 Yua n laa canba, N nigidi yi taana. Lanwani kali yi moko n nni, laa yua n soani nni. 46 Mini n cua ki tie mi yaa nigidi yi yaba taanana. 15 Kelima n ha yi po yenma handuna nni, ke yua n daani nni, n da bontogidikaala, ke yi mo n yaa tiendi nani min go ye li biigili nni. 47 Yua n gbadu n maama, ki tieni yi po maama yeni. 16 N yedi yi moamoani, yie kuli mini ka baa bu leni o, kelima mii cua o tuonsoanlo kan cie o canba, o tondo mo kan ki baa jia handuna buudi ka, ama n cua ki baa cie yua n soani o. 17 Yi ya bani lani ki tieni la, yi faabi ba. 48 Yua n yie nni kaa ga n maamakuli baa pia li pamanli. 18 Mii maadi yeni, ki baa yi pia o bujialo. Min maadi ya maama yeni, mani kuli ka, n bani min gandi yaaba. Ama kali idiani n baa jia obuudi li juodi daali. 49 Kelima mii n yedi yaala n tieni: Yua n taa ki di leni nni maadi n yuceli maama ka, Baa yua n soani nni, lugidi nni, U danbu. 19 N tuodi ki waani yi la, wani n tuodi ki bili min baa maadi yaa maama hali ke li daa tieni, ke li ya ti tieni, yaa yogunu leni min baa maadima maama. 50 N bani ke o yin daani ke (N YE). 20 N yedi yi moamoani mabilikaama yeni tie yaa miali n kan gbeni. yua n gaa n tondo cangu kuli, o ga mini ba yaa Lanyaapo n teni min maadi yaa maama kuli tie congroe. Yua n gaa n yaa cangu mo gaa yua n soani yaagu. 21 Jesu n den maadi yeni, o yama den yagi. Ke yedi ba: Yi moamoani kani, yi siiga yendo baa janbi nni. 22 Ohoadikaaba den diidi, bi yaba kaa bandi wan baa yua. 23 Bi hoadikaaba siiga Jesu n den bua yua yeni, den kpaagi ki kuu leni o. 24 Lane Simono pieli den waani onuu ke wan buali Jesu, n maadi yua yaa maama. 25 Laa hoadikoa n den tabini Jesu ki buali o: N Diedo ñyme yo? 26 Jesu den guani ki yedi: Min baa teni yua li saaboali yeni, wani yeni. Jesu den cabidi li saboali ki teni Judasa isikalioto. Simono bijua. 27 Jesu n den teni o li saboali yaa

13 Hali ke mi pendima jaanma daa pundi, Jesu den bani ke wan baa ña handuna nni, ki gedi Baa po yaa yogunu pundi, o den bua ohoadikaaba yaaba n ye handuna nni. Lanyaapo, o den bua ki teni ba, yaa maalima n waani, ke o bua ba hali mi juadima. 2 Jesu leni ohoadikaaba den dini mi yenjoajiema. Li sua ke sutaani den kuani Simono isakalioto bijua Judasa pali nni, li yanjagili no, ke wan janbi Jesu. 3 Jesu yua n den bani, ke Baa tieni li bonla kuli paalu o

yogunu, sutaani den kua opali nni, Jesu den moko ye n niinni yo? Min wangи yaa maama yedi o: Jaligi ki tieni han bi baa tieni yaala. **28** yeni maa ñani n yaa kani ka, Baa yua n ye n Ama yaaba n den ye usaajekaanu kani siiga baa niinni yeni wani n tuuni o tuona. **11** Daani mani yendo, ki den bani yaala yaap, ke Jesu yedi o ke n ye Baa niinni, ke Baa moko ye n niinni, yeni. **29** Nani Judasa n den kubi bi ligiboagili lan yaa ka daani kelima yaa tuona n tieni po. yeni, bi tianba den tama ke Jesu yedi o: Han daa **12** N yedi yi imoamoani moamoani kani, yua n tin baa bua yaala kuli, mi jaanma po, Bi yaaka: daani nni, o baa tuuni min tuuni yaa tuonane, o Han ñani iligi ki pa aluoda. **30** Judasa, n den ga baa soani baa yaa cie yeni, kelima n caa Baa li saboali yeni, li sua ke ku ñiagu bii o den ñani. po. **13** Yin baa mia Baa yaala n yeli nni kuli, n **31** Judasa n den ñani, Jesu den yedi: Moala ojoa baa tieni la ke n Baa, n baa tikpiagidi kelima Bijua ba tikpiagidi, U Tienu mo baa ti kpiagidi Bijua yaapo. **14** Yi ya mia bonla ba, kelima n yeli kelima o yaapo. **32** U Tienu yaa baa ti kpiagidi po, n baa tieni la. **15** Yi ya bua nni, kubi mani n kelima o bijua yaapo, omo baa teni wan baa balimaama. **16** N baa mia Baa wan payi toa yua ti kpiagidi o yaa kani. **33** N bibuadimu n go baa tie yi todikoa. wan yaa ye leni yi hali yaa baa ye leni yi uyogunu waamu po. Yi baa lingi yogunu kuli. (**aiõn g165**) **17** Yi moamoani fuoma nni, ama n waani yi moko nani min den waani yeni, handuna yaaba kan fidi ki ga o cangu, Jufinba maama, n go wangи yi moko moala ke kelima baa nua o, baa bani o, ama yinba wani yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **34** N teni yi bani o, kelima o ye leni yi, ki ye yi niinni. yi balimapanman n tie na: Yin ya bua mani yi **18** N kan ha yi nani akpienbila yeni, n go baa yaba, nani min bua yi maama, yi moko n ya cua yi kani. **19** Li yaa pugini waamu handuna bua mani yi yaba yeni. **35** Yi ya bua yi yaba lani yaaba kan go le nni. Ama yinba wani baa le baa teni bi niba kuli n bandi ke yi tie n yaa nni, kelima n ye ki fo, yi mo baa ye ki fo. **20** hoadaikaaba. **36** Simono pieli den buali o: o Diedo Laa daali yi baa bandi cain ke n ye n Baa niinni a caa le yo? Jesu den guani ki yedi o: A kan fidi ke yi mo ye n niinni, ke n mo ye yi niinni. **21** ki gedi min caa naanpo moala ne, ama a baa ti Yua n tuo ki ga n balimaama ki kubima, wani n yuandi ki hoadi. **37** Pieli den yedi o: o Diedo be tie yua n bua nni, yua n bua nni, n Baa moko yaapo ke n kan fidi ki hoadi amoala ne, baa li baa bua wane, mini n ba moko n bua o, n go yaa tie n miali, n baa pa kelima a po. **38** Jesu baa doagidi opo min tie yua cain. **22** Jude den den guani ki yedi o: A baa pa amiali kelima n buali o, laa tie Judasa isikalioto ka, ama Jude po! N yedi a, imoamoani hali ke ku kootongu n den buali o, ki yedi o: o Diedo be cedi ke a daa mua, a baa nia taalimata ke haa bani nni.

14 Yin da cedi ti yanyangidi n cuo yi, daani mani U Tienu, daani mani mini moko. **2** N Baa diegu nni pia yi ye kaani boncianla, li yaa bi tie yeni, naani n bi baa yedi, n caa ki baan hanbi yipo ukaanu? **3** N ya ban hanbi ki gbeni n baa guani ki cua ki taa yi tin yegi, yeni min baa ye naani yeni, yi moko baa ye lankane. **4** Yi bani min caa naani yi go bani lipo sanu mo. **5** Toma den yedi o: o Diedo tii bani han caa naanpo, ti ba tieni lede yo ki bandi lipo sanu? **6** Jesu den yedi o: Mini n tie usanu leni imoamoani leni limiali, o bakuli kan pundi Baa kani, kaa tie o tagini n yaa kani. **7** Yi ya bani nni, yi bi baa bani nBaa, ama yi bani o, yi go laa o mo. **8** Filipi den yedi o: o Diedo waani ti Baa bebe li baa dagidi tipo. **9** Jesu den yedi o: Filipi min ye leni yi ke li waagi maama ne haa bandi nni, yua n laa nni kuli laa Baa, be yaapo ke a go yedi waani nni Baa? **10** Haa daani ke n ye Baa niinni, ke Baa

handuna yaapo wani? **23** Jesu den guani ki yedi o: Yua n bua nni o baa kubi n balimaama, n Baa baa bua o, Ti baa cua ki ya ye leni o, ki tieni ti yekaanu o deni. **24** Yua n ki bua nni, kan kubi n maama. Yin gba ya maama yeni maa ñani n yaa kani ka, mi ñani Baa yua n soani nni yaa kane. **25** N wangи yi lankuli hali ke n daa ye leni yi. **26** Ama o todikoa, U Tienu fuoma yua, Baa n baa soani yua, kelima n yeli ni yeni, o baa bangi yi li bonla kuli. O go ba tiadi yi min den bangi yi yaala kuli. **27** N ha yi po n yanduanma, n puni n yanduanma, mii puuni yi nani handuna n puuni maama ka, yin da go yagi yi yama, yin da go jie. **28** Yi gbadji ke n yedi yi, n caa, ki go baa guani ki cua yi kani. Yi ya buani moamoani yi baa mangi yi pala, kelima n caa Baa po, kelima n Baa cie nni. **29** Moala n tuodi ki waani yi la hali ke li daa cua, ke li ya ti cua yin daani. **30** Mii go pia u yogunu ki baa maadi leni yi, kelima handuna bado cua, ama waa pia n po paalu ba

kuli. 31 Ama ke handuna n bandi ke n bua Baa, Yin tiadi mani min den maadi yi yaa maama, o ki go tuuni nani wani Baa n teni nni li ñoabonli tuonsoanlo kan cie o canba, bi yaa den kubi n maama. Fii mani tin fuadi nekanba.

15 Mini n tie li hianmoanli, n Baa mo n ñundili. 2 Yaa benu n tuugi leni nni kaa luoni kuli, o baa pedi u. Ama yaa benu n luoni kuli, o baa kpendi ki hanbidi u. Wun yaa luoni ki pugidi. 3 Yi gagidi ki hani moala, kelima min maadi yi yaa maama harbi yi no. 4 Yaa tuugi mani leni nni, n moko baa tuugi leni yi, kelima u benu n kan fidi ki luoni u yuceli po maama, kali wun yaa tuugi leni li hiali yeni, li tie yenme leni yinba, yi yaa tuugi leni nni, yi kan fidi ki tieni li bakuli. 5 N tie li hiali yi mo tie yi beni. Yua tuugi leni nni, ke n mo tuugi leni o kuli, baa luoni li bonluonkaala boncianla, kelima n yaa tuugi leni yi, yi kan fidi ki tieni li bakuli. 6 Yua n kaa tuugi leni nni kuli, bi baa lu o niinpo.

Nani ban luni ubenu maama ke u kuodi yeni, bi ba taani yaa beni n kuodi kuli ki lu mi fantanma nni. Yin cuo ki buodi.

7 Yi ya tuugi leni nni, ke balimaama diena nni. U yogunu kpendi ke yua n maama ye yi niinni, yin bua yaala kuli yin n baa kpa yi, baa nua ke o kpiagidi U Tiene.

3 mia, yi baa baala. 8 Yi ya luoni li bonluonkaala, Bi baa tiendi yi lani kuli, kelima baa bani Baa,

boncianla n Baa, baa baadi ti kpiagidi lipo. Yeni baa bani mini moko. 4 N waani yi lani ke li

yi go baa doagidi ke yi tie n hadikaaba moko. yogunu yaa ti pundi yin tiadi ke n den waani yi

9 Nani n Baa n buani maama, n moko bua yi la. Mii den waani la hali mi cilima. Kelima n yene. Yin ya ye mani n buama nni. 10 Yi ya kubi den ye leni yi. 5 Moala n caa yua n soani nni

n balimaama, yi ye n buama nni, nani n moko kani, ama yi siiga o bakuli naa buali nni, a caa n kubi n Baa balimaama ki ye o buama nni, le yo? 6 Li paboanli cuo yi boncianla, kelima n

maama. 11 N maadi yi, laa maama ke yin yaa waani lani. 7 Li baa hani yipo min gedi, kelima pia n ya pamanli buolu, Ke yi pamanli n pugini n yaa gedi o todikoa kan cua, ama n ya gedi

ki dagidi cain. 12 Line n tie n balimaama: Yin ya n baa soani yipo o todikoa. 8 O ya cua o baa bua mani yi yaba nani min bua yi maama yeni. paadi handuna ti tuonbiadi po, mi tegima leni li

13 Laa pia ya buama n cie onilo n pa o miali o bujiali. 9 Ti tuonbiadi po kelima baa daani nni. danlinba po. 14 Yi tie n danlinba, li ya tie ke yi

10 Mi teginma po kelima n caa Baa po ke yi kan tuo ki tiendi, min bili yipo yaala. 15 N kan ya go le nni. 11 Li bujiali po kelima handuna bado

go yi yi n naacenga ka, kelima o naacemo ki buudi jia no. 12 N pia mi maama boncianla, ki bani o canbaa, n tiendi yaala. Ama n baa yi yi baa waani yi, ama yi kan fidi ki gama moala. O

n danlinba, kelima n waani yi min den gbadi baagikoa, imoamoani fuoma yua, 13 o ya cua o yaala n Baa kani kuli. 16 Laa tie yinba ka den baa gobidi yi, yin bandi imoamoani kuli, kelima

gandi nni. Ama mini n den gandi yi, ki go gagidi o kan maadi o yuceli maama, ama o baa taa yi, ke yin gedi ki ya luoni li bonluonkaala. Ke yi wan gbadi yaale ki waani, yaa bonla n baa cua.

bonluonkaala mo n ya ye. Lanwani yin baa mia 14 O baa kpiagidi nni, kelima o baa taa min pia Baa yaala n yeli nni kuli o baa pa yi la. 17 Min yaale ki yaa wangi yi. 15 Baa n pia yaala kuli bili yi po, yaa balimaama tie line: Yin yaa baa ye n ya niinne, lanyaapo n teni ke n yedi: O

mani yi yaba. 18 Handuna yaaba ya nani yi, yin baa taa min pia yaala ki yaa wangi yi. 16 Li tiadi ke bi den kpa nani mine, hali ke bi daa ya pugini waamu, yi kan go le nni, ama li yaa nani yi. 19 Yi ya bi tie handuna yaabe, handuna yanwaamu yi go baa le nni. Kelima n caa Baa bi baa bua yi, ama min gandi yi ke yii go tie po. 17 Lanyaapo ohoadikaaba siiga bi tianba handuna yaaba yeni, lani n teni ke bi nani yi. 20 den tua bi yaba: Wan tua li yaa pugini waamu yi

maama, bi baa kubi yi yaa maama moko. 21 Bi baa tieni yi lan kuli kelima n yeli po, kelima baa bani yua n soani nni. 22 N yaa bi cua ki maadi leni ba, bi kan yaa bi pia tuonbiadi. Ama moala bi kan baa ki nia ke baa pia tuonbiadi. 23 Yua n nani nni, nani n Baa moko. 24 N yaa den soani bi siiga nitoa kuli n ki soani yaa tuonli. Bi kan bi ya pia tuonbiadi, ama moala bi laa tuona ki go nani mini leni n Baa kuli. 25 Bi tieni yeni ke yaa diani n ye bi balimaama nni, n tieni ki dudi. Bi den nani nni fanma fanma. 26 O todikoa ya cua, min baa soani yua yi po yeni, wani imoamoani fuoma, yua n baa ña Baa kani ki cua yeni wani n baa tiendi n po siedi. 27 Yinba moko yi baa tiendi n po siedi, kelima yi den ye leni nni hali mi cilima.

16 N waani yi lani, ke lan da ti tua yipo tungbali bonla. 2 Bi baa ñani yi li

balimaama diena nni. U yogunu kpendi ke yua n baa kpa yi, baa nua ke o kpiagidi U Tiene.

3 mia, yi baa baala. 4 N waani yi lani ke li

yogunu yaa ti pundi yin tiadi ke n den waani yi la. Mii den waani la hali mi cilima. Kelima n

den ye leni yi. 5 Moala n caa yua n soani nni n balimaama, yi ye n buama nni, nani n moko kani, ama yi siiga o bakuli naa buali nni, a caa n

kubi n Baa balimaama ki ye o buama nni, le yo? 6 Li paboanli cuo yi boncianla, kelima n

maama. 7 Li baa hani yipo min gedi, kelima pia n ya pamanli buolu, Ke yi pamanli n pugini n yaa gedi o todikoa kan cua, ama n ya gedi

ki dagidi cain. 8 O ya cua o baa bua mani yi yaba nani min bua yi maama yeni. paadi handuna ti tuonbiadi po, mi tegima leni li

9 Ti tuonbiadi po kelima baa daani nni. danlinba po. 10 Mi teginma po kelima n caa Baa po ke yi kan tuo ki tiendi, min bili yipo yaala. 11 Li bujiali po kelima handuna bado

go yi yi n naacenga ka, kelima o naacemo ki buudi jia no. 12 N pia mi maama boncianla, ki bani o canbaa, n tiendi yaala. Ama n baa yi yi baa waani yi, ama yi kan fidi ki gama moala. O

n danlinba, kelima n waani yi min den gbadi baagikoa, imoamoani fuoma yua, 13 o ya cua o yaala n Baa kani kuli. 14 Laa tie yinba ka den baa gobidi yi, yin bandi imoamoani kuli, kelima

gandi nni. Ama mini n den gandi yi, ki go gagidi o kan maadi o yuceli maama, ama o baa taa yi, ke yin gedi ki ya luoni li bonluonkaala. Ke yi wan gbadi yaale ki waani, yaa bonla n baa cua.

bonluonkaala mo n ya ye. Lanwani yin baa mia 15 Baa n pia yaala kuli bili yi po, yaa balimaama tie line: Yin yaa baa ye n ya niinne, lanyaapo n teni ke n yedi: O

mani yi yaba. 16 Handuna yaaba ya nani yi, yin baa taa min pia yaala ki yaa wangi yi. 17 Min yaale ki yaa wangi yi. 18 Lanyaapo ohoadikaaba siiga bi tianba handuna yaaba yeni, lani n teni ke bi nani yi. 19 Yi ya bi tie handuna yaabe, handuna yanwaamu yi go baa le nni. Kelima n caa Baa bi baa bua yi, ama min gandi yi ke yii go tie po. 20 den tua bi yaba: Wan tua li yaa pugini waamu yi

kan go le nni, ama li ya go yanwaamu, yi go baa dudi han puogi nni yaa tuoli kuli. **5** Baa kpiagi le nni, kelima n caa Baa po yeni mo bua ki yedi nni anintuali moala nani min den kpa pia yaa be yo? **18** Bi den tua: Lanwani be n bua ki yedi: kpiagidi hali ke handuna daa tagi, anintuali. **6** Yogunu waamu yeni. Tii bani wan maadi yaa N teni ke han puni nni yaaba, handuna siiga yaala. **19** Jesu den bani ke bi bua ki buali o, lane kuli bandi ayeli, bi den tie a yaaba ke a taa ba ki o den yedi ba: Yi buali yi yaba yaala n bua ki puni nni, bi kubi a maama. **7** Moala bi bandi ke yedi: Li ya pugini waamu, yi kan go le nni ama han puni nni yaala kuli ñani a yaa kani, **8** kelima li yaa yanwaamu yi go baa le nni. **20** N waani n caaba a tondu, bi mo gaa ki bandi ke n ñani a yi, imoamoani yi baa buudi ki go mua, ama kani moamoani, ki go daani ke fini n soani nni. handuna yaaba baa mangi bi pala, yi pabiidili **9** N miadi a bi yaapo yo. Mii miadi a handuna baa lebidi ki tua pamanli. **21** O pua yaa baa maa po ka, n miadi a han puni nni yaaba yaapo yo, yaa yogunu o yen le ti yanyagidi kelima o maa kelima bi tie a yaaba. **10** Min die yaala kuli tie a yogunu pundi, ama o ya mala waa go tiada ofala yaala, han die yaala mo kuli tie n yaala. N baa ti po. Kelima o mala nisaalo handuna nni. **22** Li tie kpiagidi kelima bi yaapo. **11** N kan go yaa ye yene leni yinba moko, li pabiidili cuo yi, ama n handuna nni, ama ban wani baa ye handuna go baa le yi ke yi pala baa mangi, o bakuli kan nni, n kpendi a kani, Baa yua n gagidi, kubi han fie yi kani laa pamanli. **23** Laa daali ya pundi yi puni nni yaaba yeni kelima a yeli po. Ke ban tua kan go buali nni li bakuli, n yedi yi imoamoani, yendo nani mini leni fini n tie yendo maama. yin baa mia Baa yaala n yeli nni kuli o baa payi **12** Min den ye leni ba handuna nni yaa yogunu la. **24** Hali moala yi daa mia li bakuli n yeli nni. n den kubi ba kelima a yeli po. N den kubi han Mia mani yi baa ba, ke yi pamanli n dagidi cian. puni nni yaaba yeni ke bi siiga baa yendo n ki **25** N maadi yi lankuli leni mi kpanjama. Yogunu bodi, yua n den baa bodi i diani n kua yaaka. **13** kpendi ke n kan go maadi yi leni kpanjama, ama Moala n kpendi a kani, n maadi laa maama ki n baa yaa maadi yi n Baa maama ke li doagidi da ye handuna nni, ke ban baa n yaa pamanli cain. **26** Laa daali ya pundi, yi baa miadi o n buolu cain. **14** N waani ba a maama, handuna yenli nni. Mii yedi yi ke n baa mia Baa yipo, yaaba nani ba kelima baa go tie handuna yaaba, **27** kelima Baa wani o ba bua yi, kelima yi den nani min ki tie handuna yua maama yeni. **15** bua nni, ki daani ke ñani U Tieu kani. **28** N Mii mia han ñani ba handuna nni ka, ama han ñani Baa kani ki cua handuna nni, moala n ña kubi ba ke o biado n da paadi ba. **16** Baa tie handuna nni ki caa Baa po. **29** O hoadikaaba handuna yaaba, nani min ki tie handuna yua den yedi o: Moa a maadi ke li doagidi cain, haa maama yeni. **17** Gagidi ki hanbi ba imoamoani taani leni kpanjama. **30** Moala ti bandi ke a bani nni kelima a maama tie imoamoani. **18** Nani li bonla kuli, laa tiladi han guudi ke nilo ba n han den soani nni handuna nni maama n moko buali a, bonla bakuli, lanyaapo yo ke ti daani, ke soani ba handuna nni yene. **19** N gagidi ki hanbi ha ñani U Tieu kani ki cua. **31** Jesu den yedi ba: n yuli apo bi nintuali, ke bani moko n gagidi ki Yi daani moala. **32** Diidi u yogunu kpendi ke yi hanbi bi yula apo imoamoani nni. **20** Mii mia ha baa yadi ki ha nni, yua kuli n gedi o kaanu, ama bani bebe yaapo ka, ama n mia ha leni yaaba n kan yaa ye n bebe, kelima Baa ye leni nni. n baa tuo bi maama ki daani n yeli nni kuli **33** N waani yi lanke yin baa mi yanduanma n yaapo. **21** Ke ban tua yendo nani fini Baa han ye niini. Yi baa le ofalabiado handuna nni. Ama n niinni ke n mo ye a niinni maama, bani moko yin paagi yi pala kelima mini paadi handuna.

17 Jesu n den maadi lani o den yaadi ki nuali tanpoli ki yedi: Baa uyogunu pundi, kpiagi abijua ke abijua mo n kpiagi a. **2** Kelima adini o li bali ke o die bi nisaaliba kuli, ke wan fidiki pa han puni o yaaba kuli yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **3** Ki sua ya miali n kan gbeni mo tie ban bandi fini yua bebe n tie U Tieu imoamoani leni han soani yua Jesu Kilisiti. (aiōnios g166) **4** N kpiagi a ki tinga nni, n soani ki

ntua yendo yeni ke handuna yaaba n daani ke fini n soani nni. **22** N puni ba han puni nni yaa kpiagidi ke ban tua yendo nani tin tie yendo maama. **23** N ye bi niinni amo ye n niinni ke ban tua yendo cain, ke handuna yaaba n bandi ke fini n soani nni, ki go bandi ke a bua ba nani han bua nni maama. **24** Baa, n bua ke min ye naani han puni nni yaaba yeni moko n yaa ye lankani, ke ban yaa nua n kpiagidi, han puni nni yaa kpiagidi kelima ha den bua nni hali ke handuna daa tagi. **25** Baa yua n gagidi handuna

yaaba ki bani a, ama mini wani bani a, bi ne yua ka? o den yedi: Mii tie. **18** Bi tuonsoanba bandi ke fini n soani nni. **26** N teni ke bi bandi a leni bi jiidikaaba den cuoni mi fantama ki yie, yeli n go baa teni ban bandili ki pugini ke han bua nni yaa buama n dagidi bi pala nni, ke mini mo n yaa ye bi niinni.

18 Jesu n den maadi laa maama wani leni ojoadikaaba den ñani ki duodi sedilo fuanu. Sadinga den ye li kani. Jesu leni ojoadikaaba den kua lienni. **2** Judasa yua n den baa janbi o den bani li kani kelima Jesu den maani ki caa lipo leni ojoadikaaba. **3** Judasa den baa aminteeala cagiyenli leni U Tienu ddieng jiidikaaba bi kopadicianba yudanba leni falisieninba n soani yaaba. O den gedini ba li kani, ke bi kubi mu fitilisanmu leni ifantankadi leni ti toatiadi. **4** Jesu den bani yaala n baa tieni o kuli, ke o caadi ki yedi ba: yi lingi ñyme yo? **5** Bi den goa ki yedi o: Jesu nasaleti, o den yedi ba: Mini nna. Judasa yua n den baa janbi o den ye bi siiga. **6** Jesu n den guani ki yedi ba mini nna yeni bi den guani puoli ki ba yanyanli. **7** Ogo den guani ki buali: Yi lingi ñyme yo? Bi den yedi o: Jesu nasaleti. **8** Jesu den guani ki yedi ba: n waan yi ke mini nne. Li yaa tie ke yi lingi mine wani yin cedi yaaba ntiena wani ngedi. **9** O den yedi yeni ke wan den kpa maadi ya maama n tieni, mani nna: mii biani han puni nni yaaba siiga baa yendo. **10** Simono pieli yua n den pia ki jugisiega den noadiga, ki pedi ki jia bi kopadicianba bado naacemo tubili. O naacemo yeni den yi malikusa. **11** Jesu den yedi pieli guani ki huuni a jugisiega ku tuagu nni. Naani n kan ño Baa npuni nni ya tadiñokaaga bi? **12** Aminteeala cagili yeni leni bi yudaano leni jufinba n den soani U Tienu diegu jiidikaaba yaaba yeni den cuo Jesu ki loli o. **13** Bi eden kpa gedini o Hana kani, kelima wani Hana yeni den tie kayifa cuadiba, kayifa mo den tie bi kopadicianba bado laa binli. **14** Wani Kayifa yeni tie yua n den kpa teni jufinba yaa tundi n tiene: Li baa hani niyendo n kpe bi buolu yaaba po. **15** Simono pieli leni hadikatoa den hua Jesu. Bi kopadicianba bado den bani laa hadikoa. Lanyaapo o den baa ki yegi leni Jesu ki kua bi kopadicianba bado luolu nni. **16** Ama pieli den se niinpo bu buliñoabu kani. Jesu hadika bi kopadicianba bado n bani yua yeni, den guani ki maadi leni ya jafaano n guu bu buliñojabu yeni ki teni ke pieli kua. **17** Lane ojafaano yeni, den yedi Pieli: Amoko ki tie Ojoa ne huadikaaba siiga

yua ka? o den yedi: Mii tie. **18** Bi tuonsoanba bandi ke fini n soani nni. **26** N teni ke bi bandi a leni bi jiidikaaba den cuoni mi fantama ki yie, kelima ti wadi den ye, Pieli moko den cua ki taani ki yie leni ba. **19** Bi kopadicianba bado den buali Jesu o hadikaaba maama leni o bangima maama fuuli. **20** Jesu den guani ki yedi: N den maadi asala nni ke bi niba kuli gba, daali kuli n yen maadi, li balimaama bangima diena nni, leni U Tienu diegu nni jufinba kuli n taagi naakani, mii wuoni li ba kuli. **21** Be yaapo ke abuali nni? Buali yaaba n den cengi bani wani bani min den maadi yaala. **22** Wan den maadi yeni bi jiidikaaba siiga yendo den pabi Jesu ki yedi naani abaa guani bi kopadicianba bado yeni yoo? **23** Jesu den guani ki yedi o: N ya maadi ki tudi, waani nni n tudima ama n ya maadi ke li tiegi be yaapo yo apua nni? **24** Lane Hana den loli o, ki teni ke bi gedini o bi kopadicianba bado kayifa po. **25** Li sua ke Simono pieli se li kani ki yie mi fantama. Lane bi den yedi o: Amoko tie o huadikaaba siiga yua yo de! O den nia ki yedi: A -a mii tie. **26** Bi kopadicianba bado naacenba siiga yendo pieli n den pedi ki joandi yua yaa tubili yeni yaa kpiilo, moko den yedi o: Mii bi laa ke ha yegi leni o sadinga nni. **27** Pieli go den nia lanyogunu ku kootongu den mua. **28** Bi den ñani Jesu Kayifa kani ki gedini o Gufeneeli Pilata bu jiali kani. Li den tie ku ti haa panpangu. Bani bi ba ki den kua li bu jiali kani ke ban da ti joagini bi yula, ki baa ki je mi pendima jaanjeema. **29** Lane Pilata den ñani ki gedi bi kani ki yedi ba: Yi yedi ke o naa joa tieni be? **30** Bi den guani ki yedi o: O yaa bi tie nibiado ti kan bi cuo o ki cuani akani. **31** Lanyaapo Pilata den yedi ba: Yinba yi ba n taa o, ki jia o ti buudi leni yi balimaama. Jufinba den guani ki yedi o: Tii pia usanu ki jia nilo buudi ki kpa o. **32** Li den tieni yeni ke Jesu n den maadi okuma maama yaama ntieni ki dudi. **33** Pilata den guani ki kua o bu jiakaanu ki yini Jesu ki yedi o: Naani fini n tie jufinba bado bi? **34** Jesu den guani ki yedi fini aba n maadi yeni bi, bi nitoa n yedi a la? **35** Pilata den guani ki yedi: Naani n mo tie jufi yoo? A Nibuolu yaaba leni bi kopadicianba n cuo ha ki cuani n kani! **36** Jesu den guani ki yedi; N diema naa tie handuna na niinni ka, n diema ya bi tie handuna handuna nne n naacenba bi baa koani ki gaa nni jufinba nuu nni, ama n diema naa tie handuna nne niinni ka. **37** Pilata den yedi o: Lanwani a tie bado yo? Jesu den guani ki yedi: A yedi n tie

bado. N den cua handuna nni ki baa tiendi siedi dapoanpoanli po! Pilata den yedi ba: Min joani imoamoani po yo. Yua n tie imoamoani yua yi bado li dapoanpoanli po bi? Bi kopadicianba kuli baa cengi n maama. **38** Pilata den yedi o: yudanba den guani ki yedi o: Tii pia baditoa Be n tie imoamoani? Wan den yedi lani o den kali Sesa. **16** Pilata den teni ba Jesu ban joani o ñani ki gedi jufinba kani, ki yedi ba: Mii laa li dapoanpoanli po, bi den taa Jesu ki gedini o. tagiliba o niinni. **39** Ama nani lan tie yi bogida **17** Jesu den bugi o dapoanpoali ki ban pundi ban ke min faabi yipo niyendo paki jaanma yogunu yi yaa kaanu ku yukolinkuogu, Ebilu maama yeni (lani n tie mi pendima jaanma) Yi bua min nni bi yi li kani Goligota. **18** Bi den joani o lan faabi yipo jufinba bado bi? **40** Bikuli go den kane li dapoanpoanli po, bi go den joani nitoaba taani ki kpaani: A-a wan ka, Banabasa. To, ki sua Banabasa yeni mo den tie sanjiale.

19 Lane Pilata den taa Jesu ki teni ba ke bi pua o, ijiani. **2** Aminteela den taa ikonkoni ki piani nani ki fogiliga yeni ki cibini Jesu yuli po, ki go taa bu kpalimoanbu ki golini o, **3** lani bi den kpendi okani, ki tua o, ti fuondi a jufinba bado ki pabini o. **4** Pilata go den ñani ki gedi jufinba kani ki yedi ba: N baa teni ban ñani o, yi kani yin bandi ke mii laa tagiliba kuli o kani. **5** Lane Jesu den cua bi kani ki ciibi ikonkoni fogiliga ki goli bu kpalimoanbu. Pilata den yedi ba: Noa mani ojoa na. **6** Bi kopadicianba yudanba leni bi jiidikaaba n den Jesu bi den kpaani ki tua: joani o li dapoanpoanli po, joani o, li dapoanpoanli po. Pilata den yedi ba: Yinba yiba n taa o, ki joani li dapoanpoali po, kelima mini, mii laa ke o tieni liba yaala baa teni min cuo o. **7** Jufinba den guani ki yedi o: Tinba wani ti pia li balimaama, laa balimaama nni mo li bili ke wan kpe, kelima o den yedi ke o tie U Tieu bi jua. **8** pilata n den gbadi laa maama ojawaandi den pugini. **9** O den guani ki kua obujakaanu kani ki buali Jesu añañi le yo? Jesu ki den guani o li ba kuli. **10** Pilata den yedi o: Mini n maadi ke ajmimi nni? Haa bani ke n pia upaalui ki baa fidi ki teni ban joani a ku daagu po, yaaka ki faabi a yo? **11** Jesu den guani ki yedi o: Akan baa bali ba kuli npo, bi yaa den puni a li tanpoli po. Lanyaapo n teni ke yua n cuo nni ki cuani akani yeni opia itagili boncianla. **12** Lanyaapo Pilata den lingi wan baa tieni maama ki faabi Jesu, ama jufinba den tua: A ya faabi onaa joa haa go tie Sesa Danli kelima yua n yedi ke otie bado kuli fiini mi yiema Sesa po. **13** Pilata n den gbadi laa maama o den ñani Jesu niinpo, ki guani ki kali o bujiakaanu po ke u ye yaa kaanu n yi ti tanpabidi luolu, Ebilu maama nni u yi Gabata. **14** Laa daali den tie paki bogidili daali, pilata den yedi jufinba diidi mani yi bado nna. **15** Bi den tiani ki tua kpaa o, kpaa o, joani o li

dapoanpoanli po! Pilata den yedi ba: Min joani imoamoani po yo. Yua n tie imoamoani yua yi bado li dapoanpoanli po bi? Bi kopadicianba kuli baa cengi n maama. **38** Pilata den yedi o: yudanba den guani ki yedi o: Tii pia baditoa Be n tie imoamoani? Wan den yedi lani o den kali Sesa. **16** Pilata den teni ba Jesu ban joani o ñani ki gedi jufinba kani, ki yedi ba: Mii laa li dapoanpoanli po, bi den taa Jesu ki gedini o. tagiliba o niinni. **39** Ama nani lan tie yi bogida **17** Jesu den bugi o dapoanpoali ki ban pundi ban ke min faabi yipo niyendo paki jaanma yogunu yi yaa kaanu ku yukolinkuogu, Ebilu maama yeni (lani n tie mi pendima jaanma) Yi bua min nni bi yi li kani Goligota. **18** Bi den joani o lan faabi yipo jufinba bado bi? **40** Bikuli go den kane li dapoanpoanli po, bi go den joani nitoaba bonbilie, yendo o jienu olielo mo oganu ke Jesu ye bi siiga. **19** Pilata den diani idiani ki tabini Jesu dapoanpoanli, diidi wan den diani yaa maama: Jesu nasaleti jufinba bado. **20** jufinba boncianladen cogi idiani yeni kelima ban den joani Jesu naankani den kuu leni udogu, ban den diani yaa mabuolu nne: Ebilunba, Gileka leni latena maama nni. **21** Jufinba kopadicianba badi ba den yedi Pilata: Da diani jufinba bado ka, ama han diani ke o yedi o tie jufinba bado. **22** Pilata den guani ki yedi ba: Min diani yaala n diana. **23** Yaa minteela n joani Jesu den boagidi otiadi kaani naa Ban bonba naa yeni yua kuli den taa kaanyendu, bi go den taa o liadicianli yaali n ki den pia hialu baa kaanyendu kelima li den tie cabiyenli hali tanpoli ki ban jidi tiipo, bi den yedi bi yaba, **24** tin da padili, ama tin pualu caaca, ki le yua n baa diedili, li den tieni yeni ke idiani n yedi yaala n tieni: Bi boagidi n tiayiekaadi bi siiga, ki pua n liadicianli caaca, lani n tie aminteela n den tieni yaala. **25** Jesu naa leni onaa waalo bonpuoga leni Maliyama, kilopa pua leni Maliyama Magidala yua, den se ki kuu Jesu dapoanpoanli **26** Jesu den laa o naa leni wan bua yaa hoadikoa ke o se ki kuu o kani, o den yedi onaa: Pua nualu abi jua nne. **27** Oden yedi ohoadikoa yeni nualu anaa. Lane o hoadikoa yeni den taa Jesu naa ki ban kubi o, o den po. **28** Lani yaa puoli Jesu den bani ke li bonla kuli tieni ki dudi, o den yedi ūnuñuulu pia nni, o den yedi yeni ke yaala n den diani idiani nni n tieni ki dudi. **29** Ku ñintiagu den se li kani ki gbie leni mi ñinmiligima. Niyendo den taa ucietuogu ki pagi lieni ki fini isope benu ki gedini Jesu ñoabu kani. **30** Jesu n den fua mi ñinmiligima yeni o den yedi li bonla kuli tieni ki dudi, lane o den tibini ki cabi onaano ki kpe. **31** Li den sua ke li tie li bogidili daali ki baa fii ki faa U Tieu fuodima daali, yaali n gagidi ki tie jaancianma. Jufinba naa den bua akpiema n yaa baa ki ye a dapoanpoana po, laa daali. Lanwani bi den mia Pilata wan cedi ban kuakua

yaaba n ye adapoapoana po taana ki ñani ba wan den buudi yeni o den buani ki diidi likakuli likani. **32** Lanyaapo aminteela den gedi likani nni, **12** O den laa Malekinba bonbilie ke bi yie ti ki kua onikpialo yaa taana leni lielo ban den tiapiendi, Jesu gbannandi n den dua naankani, joani yaaba adapoapoana po leni Jesu. **33** Ban yendo oyuli po, o yua mo o taana po. **13** Bi den den pundi Jesu kani ki sua ke okpe baa den kua yedi o: Pua be yaapo ke a buudi, o den guani ki otaana. **34** Ama minteela siiga yendo den taa yedi o: kelima bi ñani n Diedo likakuli nni, mii okpaanli ki muu ki kadi Jesu logili ke mi soama bani ban duani o naani. **14** Wan den yedi yeni, o leni mi ñima den ña ki wudi. **35** Yua n den laa den gbegidi ki diidi ki sua ke Jesu se, ama waa wani ntieni lipo siedi, osiedi tie moamoani, den bani ke li tie Jesu. **15** Jesu den yedi o: Pua be obani ke li tie moamoani, otieni siedi yeni ke yi yaapo ke a buudi, a lingi ijme yo? O den tema moko n tuo ki hoadi Jesu ki dugi op. **36** Lani ke li tie o koadaane, o den yedi o: Li ya tie fini kuli den tieni ke idiani n yedi yaala n tieni ki n taa o han waani nni, wan ye naankani min dudi. Bi kan kua o kpaba siiga baa bonyenli. **37** I ban taa o. **16** Jesu den yedi o: Maliyama, o den diani go yedi kaanto: Bi baa diidi ban den muu gbegidi ki nuali o, ki maadi Ebilu maama nni, ki yua. **38** Li yaa puoli Alimate dogu yua Josefi, yedi labuni, lan n tie canbaa. **17** Jesu den yedi o: yua n den tie Jesu hoadikoa hasiili nni, kelima o Da sii nni kelima n daa doni ki gedi n Baa po den jie jufinba, den mia Pilata wan pa o, Jesu ama gedi n kpiiba po ki ban yedi ba: ke n baa do gbannandi Pilata den puni o usanu ke o taa ki gedi n Baa yua n tie yi moko yaa Baa leni n Jesu. **39** Nikodema yua n den kpa gedi Jesu kani Tieu yua n tie yi moko yaa Tieu yeni po. **18** ku kani ñiagu moko den cua ki taani leni Josefi, Maliyama magidala den gedi ki ban waani bi ki cuani mili leni alowesi ki kakali ki taani ke li hoadikaaba ke o laa o Diedo, ki waani ba wan kpiagu den pundi kilo piitaa. **40** Laa jaliediba n yedi o yaala. **19** Laa daali yaa ñiagu, dana lele den taa Jesu ki fini o acabipiena leni tulale nani cilima daali yeni, bi hoadikaaba den ye li dieli Jufinba n maani ki tiendi maama. **41** Ban den nni, ke li buliñoana lo kelima bi jie jufinba. Jesu joani Jesu naankani yeni den kuu leni sadinga den cua ki sedi bi siiga ki yedi: Mi yanduanma ke li kakupanli ye lieni yaali ke baa piini kuli toa n yaa ye leni yi. **20** Wan den yedi yeni, o den lieni. **42** Nani lan den tie jufinba n baa bogini mi waana ba o nii leni o logili, bi hoadikaaba pala fuodima daali yaa daali yeni bi den piini Jesu den mangi kelima bi laa o Diedo. **21** Jesu go den lankani kelima lankani n den kuu.

20 A denleeda cilima daali, ku ti haapanpangu, ke li daa yendi, Maliyama Magidala den gedi likuli po. O den sua ke bi fuadi litanli likuli ñoabu kani. **2** O den sani ki gedi Simono pieli leni Jesu n den bua yaa hoadikoa yeni kani, ki yedi ba: Bi ñani o Diedo likuli nni, tii bani ban gedini onaani. **3** Pieli leni ohoadikalielo den ñani ki caa likakuli po. **4** Bani bonbilie yeni kuli den tiini, ama ohoadikalielo den sani ki ciadi Pieli ki pundi likakuli kani ki ha o. **5** O den diidi likakuli nni ki laa acabipiena bebe, ama waa den kua. **6** Simono pieli den pundi ki kua likakuli nni ki sua acabipiena ke aye tiipo. **7** Leni ban den fini Jesu yuli yaa cabili, ke li gbabi ki bili li yaa kaanu. **8** Lane ohoadikalielo moko den kua likakuli nni, wani yua n den pundi ki ha Pieli. O den laa ki daani. **9** Kelima bi daa den bandi idiani n yedi yaala ke li tie tiladi Jesu n fii bi tinkpiba siiga. **10** Li yaapuoli bi hoadikaaba yeni den kuni bi den po. **11** Maliyama den se likakuli niinpo ki buudi, den cua ki sedi bi siiga ki yedi: Mi yanduanma ke li kakupanli ye lieni yaali ke baa piini kuli toa n yaa ye leni yi. **20** Wan den yedi yeni, o den lieni. **42** Nani lan den tie jufinba n baa bogini mi waana ba o nii leni o logili, bi hoadikaaba pala fuodima daali yaa daali yeni bi den piini Jesu den mangi kelima bi laa o Diedo. **21** Jesu go den lankani kelima lankani n den kuu.

23 Yin puni yaaba sugili kuli baa ba sugili, ama yin ki puni yaaba sugili, kan baa sugili. **24** Toma, yua n go yi li poli ki tie bi piiga n niliediba siiga yendo, waa den ye bi siiga Jesu n den doagidi bi po yaa yogunu, **25** o hoakalieba den yedi o: Ti laa o diedo. Ama o den yedi ba: N yaa laa ban den kpaa o nii naani yeni, ki tuuni n nubili lienni ki go laa o logili ki tuuni n nubili lienni n kan daani. **26** Dana nii n den pendi Jesu hoadikaaba go den ye li dieli nni ke a buliñoana lo, Toma den ye leni ba, Jesu den doagidi bi siiga ki yedi ba: Mi yanduanma n yaa ye leni yi! **27** Lani o den yedi: Toma tandi a nubili ki tuuni n nii nni, go tuuni n logili nni moko ki da luo li dandanli, ama han daani. **28** Toma den guani ki yedi o: N Diedo leni n Tieu, Jesu den yedi o: **29** Kelima a laa nni lani n teni ke a daani, li pamani ye leni yaaba n daani ki daa laa. **30** Jesu go den tieni bancianma boncianla o hoadikaaba

nuntuali, yaama n kaa diani li naa tili nni, **31** den guani ki yedi o: Mm, n Diedo a bani ke n Ama yaama n tienan diani ke yin daani, ke Jesu bua ha. Jesu den yedi o: Yaa kpaa n pe. **17** O go tie Kilisiti yaala n bundi U Tienu n gandi yua, U den yedi o mi tataama: Jonasa bijua Simono a Tienu Bijua ke yi ya daani yin baa li miali o yeli bua nni? Lanyaapo Pieli yama den yagi leni wan po.

21 Lani n pendi Jesu go den doagidi o yuli, o hoadaikaaba po tibeliada ñincianma boanjaali po. Diidi wan den doagidi o yuli bi po maama: **2** Simono Pieli, Toma ban go yi yua li poli, Nataneli Galile yua, leni Sebede bi jaba leni Jesu hoadaikaaba toaba bonbilie, den taa ki ye. **3** Simono Pieli den yedi ba: N baa gedu u jankpaanu. Bi den yedi o: Ti moko baa yegi leni a. Bi den ñani ki kua ku ñinbiagu nni ki gedu u jankpaanu, ama laa ñiagu baa den baa li ba kuli. **4** U yienu n den pudi yaa yogunu Jesu den se li boanjaali po, ama bi hoadaikaaba ki den bandi ke li tie Jesu yo. **5** Jesu den yedi ba: N bila yii pia bonjekaala? Bi den guani ki yedi o: Tii pia li ba. **6** Oden yedi ba: Lu mani yi taali ku ñinbiagu jienu po yi baa ba. Lane bi den luni utaalu ki cuo yi jami hali maama ke baa fidi ki baa dadi u. **7** Lane Jesu n den bua yaa hoadikoa yeni den yedi pieli: O diedo yo de! Pieli n den gbadu ke li tie o Diedo, o den ñani ki taa o tiadi ki yie kelima o den ye mubile mi ñima nni. **8** Yaa hoadaikaaba n sieni den cua leni ku ñinbiagu ki dadi yi taali ke yi gbie leni ijami ki ñani li gbanli po, kelima bani leni li gbanli foagimu ki den cie nukpanduna kobilie. **9** Ban den ñani ku ñinbiagu nni ki sedi li boanjaali po bi den sua ke mi fantama co likani ke ijami huaba ke dupen mo ye. **10** Jesu den yedi ba: Cuani mani yin cuo yaa jami yeni ne. **11** Simono Pieli den kua ku ñinbiagu nni, ki dadi yi taali ki cuani li boanjaali po, ke yi gbie leni yaa jangbenga n pundi kobiga n piimu n bonbitaa, ama baa ke yi jami den yaba bi taali naa den padi. **12** Jesu den yedi ba: Cua mani ki siibi, ama bi siiga baa yendo ki den buali o, a tie ñyme yo? Bi den bani ke li tie o Diedo. **13** Jesu den nagini ki taa dupen ki teni ba ki go teni ba ijami moko. **14** Lani n den tie mi tataama ke Jesu doagidi o yuli, o hoadaikaaba po, o fiima bi tinkpiba siiga puoli. **15** Ban den dini ki gbeni Jesu den yedi simono pieli: Jonasa bijua Simono, a buani ki cie yaaba n tiene bi? O den guani ki yedi o: Mm, n Diedo a bani ke n bua ha. Jesu den guani ki yedi o: Yaa kpaa n nebila. **16** O go den yedi o mi taaliema, Jonasa bijua Simono ha buani? Pieli

buali o, hali taalimata ha bua nni, lane o den guani ki yedi o: o Diedo a bani li bonla kuli, a bani ke n bua ha. Jesu den yedi o: Yaa kpaa n pe. **17** N waani a imoamoani han bi tie jawaalo a bi yie ki ñagindi a gbanñagidigu fini a ba ki caa han bua naani. Ama a yaa ban podi a baa tandi a nii, nitoa n ñagini apo, ki go dadi ki gedini a, han ki bua naani. **19** O den maadi yeni ki waani pieli n baa kpe yaa kuuma lan kpiagi o Diedo, lani o den yedi pieli hoadi nni. **20** Pieli den jigidi ki laa Jesu n bua yaa hoadikoa yeni ke o kpendi bi kani, wani n tie yua n den duani ki paani o yuli Jesu benli po ban den janbi o yaa ñiagu yeni, ki buali o: o Diedo ñyme n baa janbi a? **21** Pieli n den laa o, o den yedi Jesu: N Diedo one mote? li baa tua opo lede? **22** Jesu den yedi o: N yaa bua wan yaa ye hali min baan guani ki cua, lan tie maama kuli fini wani li huadini de! **23** Lane mi maama den yadi bi kpiiba siiga, Jesu yedi laa hoadikoa kan kpe, ki sua Jesu naa yedi Pieli ke laa hoadikoa kan kpe ka, ama o den yedi o: N yaa bua wan yaa ye hali min baa guani ki cua, li hua ha bi? **24** Laa hoadikoa n tiendi yaa bonla n tienan siedi ki go diani la, ti bani ke osiedi tie moamoani. **25** Jesu go den tieni bontoala boncianla, bi ya bi diani li kuli bonyenla yenla, handuna na niinni kan bi yaa pia yaa kaanu n baa fidi ki ga ban diani yaa tila.

Jesu Tondiba Tuona

1 Tewofila min den kpa diani ya tili nni n den togidi Jesu n den cili ki tiendi yaala ki go bangi yaala. **2** Hali ki pundi ya daali ke o den doni tanpoli. Hali ke o daa doni, U Tienu fuoma yua paaciamu po, o den o den teni o ñoabona o tondiba wan den gandi yaaba. **3** O fala puoli o den doagidi o yuli bipo ki fo ki waani ba yaa bonla n yaba ki tie seedi ke laa pia niama ke o ye ki maadi leni ba U Tiema maama fuuli. **4** Dayenli wan den ye leni ba o den teni ba li ñoabonli ki yedi ba: yin da ña Jelusalema ama yin guudi baa n den niani ya ñoanianu yin den gbadu ke n maadi yaala ya maama. **5** Kelima Jan den batisti leni mi ñima ama yinba wani li kan cie danaba ke yi baa ba U Tienu fuoma yua ya batismima. **6** Bi ñoadikaaba n den taami, bi den buali o ki yedi: o diedo naani yaa yogunu n tie na yo ke I salele nibuolu ba goa ki diedi bi diema? **7** O den goa ki yedi ba: laa tie yinba ka n bandi baa n bili yaa yogini leni ya dana kelima wani oba ya bali po. **8** Ama yi baa ba u paalu U Tienu fuoma yua ya jiidi yipo ya yogunu, yi baa tie n seedinba Jelusalema nni, Jude po, leni Samali kuli ñiali ki pundi ñanduna banlu kuli. **9** Jesu n den yedi yeni o den doni tonpoli ban se ki diidi ya yogunu, ku tawaligu den pigini o bi nuni po. **10** Wan den ca ya yogunu ke bi ñoadikaaba se ki diidi tanpoli, jaba lie yaaba n yie ti tiapiendi bi yula bipo ki yedi ba: **11** yinba Galikle yaaba be ya po ke yi se ki diidi tanpoli nanda? Wani Jesu yua n ñani yi siiga ki gedii tanpoli yeni baa goa ki cua nani yin la ke o ca maama. **12** Lani bi den jiidi Olife tiidi juali po ki guani Jelusalema. Li juali yeni leni Jelusalema banli den tie Kilo dajenbiyenga. **13** Ban den pundi, bi den kua li dieli nni ki doni li dietuadili po ban den maani ki taagi naankani. Li den ti Pieli, Jan, Jaka leni Andile, Filipi, leni Toma, Batelemi, leni Matiyu, Alife bijua Jaka, leni Simono ban yi yua o yankuadaano, leni Jaka bijua Jude. **14** Bikuli den pia yanyenma ki taagi ki jaandi kaa cedi, bani bi puoba, leni Jesu na Maliyama leni Jesu waamu. **15** Laa dana nni Pieli den fi ki sedi o kpiiba siiga bani yaaba n den taani ki bua ki pundi niba kobiga n piilie ki yedi: **16** n kpiiba li den tie tiladi ke i diani n kua, ke U Tienu fuoma yua n den tuodi ki maadi yaala Dafidi ñoabu nni n tieni. O den tuodi ki

maadi Judasa maama. Wani yua n den gobidi yaaba n den n den cua ki cuo Jesu. **17** Judasa den tie ti siiga yua ki ta leni ti tuonyenli. **18** O den da u kuanu leni wan den tieni mi biadima ki ba ya pani ki baa li kani ki tandi ke o siiga pudi ke o nuadi yayadi. **19** Jelusalema yaaba kuli den bandi ke li tieni yeni ñiali ke bi yi laa kuanu bi maama nni Akelidema lani n tie mi soama kuanu. **20** Kelima li diani Pisominba tili nni: o diegu n tua diegbengu oba kuli n da go ye lienni ke nitoa mo n ga o tuonli. **21** Kali yaaba n den yegi leni ti siiga ti diedo n den ye leni ti ya yogunu ki cili Jan n den batisti ya yogunu ki pundi ñiali wan n den ñani ti siiga ki doni tanpoli ya yogunu. **22** Li tie tiladi ke bi siiga yendo n taani leni ti ki ya tiendi seedi ke Jesu fi bi tinkpiba siiga. **23** Bi den bili niba lie yela; Josefi ban go yi yua Basabasa ki go yi o Jusitusa. **24** Li yaa puoli bi den tieni jaandi n tie na: O diedo fini yua n bani nilo kuli pala waani ti bi naa niliediba siiga ñan gandi yua, **25** ke wan tua Jesu tondo ki ya tugi o tugili li naa tuonli nni. **26** Bi den toani tiatia ke li baa Matiasa po, ke o taani leni bi piiga n dondiyendiba.

2 Li danpiili jaanma n pundi, Jesu ñoadikaaba kuli den ta ki ye kaanyendu. **2** Lanyogunu lanyogunu ku fuugu den ñani tanpoli po ki naani leni ku faciangu, ki gbieni ban ka ya dieli nni. **3** Bi den laa ya landi naani leni mi fatanlanma ke yi paadipaadi ki maani yua kuli po. **4** Bikuli den gbie leni U Tienu fuoma ki cili ki maadi mabotoe nni nani mi fuoma n puni ba ban maadi maama. **5** Li sua ke ya Jufinba n fangin U Tienu ki ye ñanduna nibuoli kuli siiga da den cua ki ye Jelusalema. **6** Ban den gbadu ku fuugu yeni, bi den taani ki yaba. Li den paki ba boncianla kelima yua kuli den gba ke bi maadi o mabocele nni. **7** Ki yanlidiga leni li pakili den cuo ba ke bi tua: yaaba n maadi ne baa tie Galile yaaba kaa? **8** Li nan tie lede ke ti gba ke bi maadi yua kuli mabocele nni? **9** Tinba yaaba Pati leni Medi yaaba, leni Elama yaaba, ki go tie yaaba n tie Mesopotami, leni Jude, leni Kapadosi leni Ponita leni Asi. **10** leni Filiji, Panfili, Ejibiti leni Silena ya tin buoli kuli, leni ti siiga yaaba n ñani Loma ki cua ke bi tianba tie Jufinba, bi tianba mo tie nilanba yaaba n lebidi ki ñoadi U Tienu, leni Kileta yaaba leni Alabi yaaba. **11** Li ga lede ke tikuli yua kuli gba ke bi maadi o mabuolu ki togidi U Tienu n tieni ya bancianma. **12** Li pakili

den cuo bikuli ke baa bani ban maadi yaala. Bi kali o gbandi po. **31** Lani yaa po o den maadi den buali biyaba line bua ki yedi be? **13** Bi tianba ki tuodi ki waani U Tienu n gandi yua fiima bi mo den ŋuadi ba ki tua: Bi ŋuni duven ki gaadi. **14** Lani, Pieli den sedi leni bi piiga tondiyendiba tinkpiba siiga maama fuuli. Moamoani U Tienu ki den ja o bi tinkpiba diema nni, o gbannandi ki kpaani ki yedi: yinba Jufinba leni yaaba n mo ki bedi. (**Hades g86**) **32** U Tienu den fiini o bi ye Jelusalema ne kuli cengi mani n maama tinkpiba siiga. Ti kuli tie lipo seedinba. **33** U bojanla ki bandi line: **15** duven kaa cuo ya jaba Tienu n den duoni o o jieno po ki kpiagi o, o n tienan nani yin tama maama. Kelima u yieno den baa wani Baa kani U Tienu Fuoma Yua nani daa paagi. **16** Line tie o sawalipualo joeli n den U Tienu n den niani maama, ki yayadi o tipo, maadi yaala ya maama ki yedi: **17** U Tienu yedi nani yin nua ki go gba maama. **34** Dafidi naa daa: a juodi dana yogunu n baa teni n fuoma n den doni ki gedi tanpoli po ama o nan yedi: O jiidi ki yayadi bi nisaaliba kuli po. Yi bijaba leni Diedo U Tienu den yedi n Diedo: Kali n jienu yi bisiaba baa pua sawali, yi jawaaba baa ba li po, **35** ḥali min baa gulii a yibalinba ḥyan ḥyama ba. bonlekaala, yi jakpela mo baa dangi ti dangidi. **36** Pieli go den yedi: Lani yaa po yinba Isalele **18** Yeni de, laa dana nni n baa teni n fuoma yaaba kuli, yin bandi mani bojanla ke U Tienu jiidi, ki yayadi n naacenba leni n potuada po, ke teni ke Jesu, yin den joani yua li dapoanli po, ban pua sawali. **19** N ba tieni li bonlidinkaala tie o Diedo leni U Tienu n gandi yua. **37** Ban tanpoli, ki go tieni sinankeeninba ki tinga nni. den gbadii mi naa maama mi den cuo bi pala Mi soama, mi fantama leni a muñijuana. **20** U ke bi yedi pieli leni o tondilieba: Ti kpiiba, ti yieno baa lebidi ki biigi, o ḥyamalo moko baa baa tieni lede? **38** Pieli den goa yedi ba: Lebidi lebidi ki moandi nani mi soama yeni. Hali ke mani yi yama, yi siiga yua kuli n batisti leni Jesu O diedo daali ya dacianli npia ti kpiagidi yeni Kilisiti yeli nni, ke yin baa sugili yi tuonbiadi daa cua. **21** Lani yua n jaandi ki mia O diedo po. Lani yi baa ba U Tienu paabu yaabu n tie U yeli nni kuli baa faabi. **22** Yin Isalele yaaba, Tienu Fuoma Yua. **39** Kelima U Tienu ŋoanianu cengi mani mi naa maama. Nasaleti yua Jesu, yeni tie yinba yaapo leni yi bila yaa po, ki go U Tienu n den tieni yua yaapo seedi yi kuli tie yaaba n ye ḥali foagima yaa po, o Diedo ti nintuali kelima wan den tieni yaa bancianma Tienu n baa yini yaaba kuli. **40** Pieli den maadi leni yaa bonlidinkaala leni yaa sinankeeninba matoama boncianla ki pugini, ki tiendi seedi yi siiga yeni, nani yinba yiba n bani maama. **23** Jesu po ki tundi ba ki yedi ba: Sani mani ki faabi Bi den laa joa ki teni o yi nuu nni nani U Tienu yi yula leni bi naa nibiadiba. **41** Bi den batisti n den lagi ki bili maama ki tuodi ki bani ke li yaaba n den ga o maama. Laa daali yaaba n baa tieni yeni. Yi den kpa o ki teni ke yaaba n den pugini bi noadikaaba po den bua ki pundi kaa fangi U Tienu den joani o li dapoapaoanli niba tudata. **42** Bi den kuani bi yama ki gaani po. **24** U Tienu den fiini o bi tinkpiba siiga, Jesu tondiba bangima, ki taagi li dandanli yaaba ki faabi o leni mi kuuma lolima, li kan den taanli nni, ki taandi ki taani dupen ki go jaandi tuo mi kuuma n yaa muubi o moko. **25** Kelima yogunu kuli kaa cedi. **43** Li fangili den cuo nilo Dafidi den yedi opo line: N den nua o Diedo kuli. Jesu tondiba den tiendi mi bancianma n kani yogunu kuli. O ye n jieno ke n yama n leni li bonlidinkaala boncianla. **44** Yaaba n den da yagini. **26** Lani n teni ke n pali mani, ke n daani Jesu kuli den ye kaanyendu, ki taani bi lanbu maadi li pamanli maama, n gbannandi bonpiakaala ke li tie bi kuli yaala. **45** Bi den yen mo baa ye leni mi suginma. **27** Kelima fini U kuadi bi kuani leni bi loagi, ki boagidi laa ligi bi Tienu kan ḥya nni bi tinkpiba diema nni. A kan siiga nani yua kuli n luo maama. **46** Daali kuli bi tuo ke a nigagidijamo n la mi bedima. (**Hades g86**) **28** A teni ke n bandi li miali sanu, a go baa cedi, ki caa bi yaba deni ki taandi ki taani dupen, teni n pali n yaa mani boncianla kelima a ye ki boagi bi jiema leni biyaba leni li pamanli leni nni. **29** Pieli go den yedi: N kpiiba n baa li paddingili, **47** ki pagi U Tienu ki baadi li seli bi fidi ki kadi ki waani yi ti yaaja Dafidi maama. O niba kuli nuntuali. Daali kuli o Diedo go den den kpe ke bi piini o, o kuli mo ye ti siiga ḥali faabidi nitoaba ki pugidi Kilisiti n yini yaaba. dinla. **30** Kelima o den tie sawalipualo ki pua **3** Pieli leni Jan den caa uTIENU diegu po i sawali, ki bani ke U Tienu niani o o ŋoanianu ki jaandi yogunu: li den tie li yenlebidili yogunu. poli ke o baa teni o puolijuani siiga yendo n ti

2 li den pia joa yua n mali ki tie wabo, ke bi den tugi ki caani o u yogunu kuli u TIENU diegu buliñoabu yaabu n yi bu buliñoajanbu. ke wan yedi: li miali Diedo yi TIENU baa fiini yi buolu ya miadi yaaba n koa u TIENU diegu nni. **3** laa siiga o sawalipuabi nani mini yeni; yin cengi joa n den la Pieli leni Jan ke bi ba kua u TIENU mani wan ba yedi yi yaala kuli. **23** lanwani yua n diegu nni o den mia ba bu miabu. **4** Pieli leni yie o kan cengi laa sawalipulo kuli bi ba ñani o Jan den noanli o ki yedi: noanli ti. **5** lani o den uTIENU niba siiga ki bolini o. **24** Ki cili Samueli noanli ba ki tama ke o ba baa bikani bonla ba. **6** leni bi sawalipuuba yaaba n nojadi o ki soagini u Lani Pieli den yedi o: mii pia ligi, mii pia wula TIENU maama kuli, den tuodi ki waani ya dana mo, ama min pia yaala n puni a la: jesu kilisiti n tie na maama fuuli. **25** Yi tie bi sawalipuuba nasaleti yua yeli po, fii ki ya cuoni. **7** Lani o bijaba leni wan go den kuani ya ñantaado leni ti den cuo o jieni ki fiini o. lanyogumu o taana yaajanba, ki yedi Abalahama: ñanduna nibuoli leni o tuga kuli den paagi. **8** O den yugi ki sedi kuli ba baa li seli kelima a puoli ñuani yaa po. yenma ki ji cuoni. O den yegi leni ba ki kua u **26** u TIENU den fiini o nacemo Jesu ki kpa soani TIENU diegu nni ki cuoni ki yugi ki ciina ki pagi o yinba yaa kani ke wan seligi yi ki teni yuakuli U TIENU. **9** Bi niba kuli den laa o ke o cuoni n lebidi ki ña o tuonbiadi.

ki pagi u TIENU. **10** Bi den bandi ke li tie yua n den kaa u TIENU diegu buliñoajanbu kani ki miadi mi todima, li pakil cianli den cuo ba leni yaala n tieni o. **11** Nani wan ki den tabidi Pieli leni Jan, li pakili den cuo bi niba kuli ke bi sani ki gedi bikani Salomon ciagu kani. **12** Pieli n den la laa bonla, o den yedi ku niligu: yinba Isalele yaaba, be yaapo ke yaali n tieni ne paki yi? be yaapo ke yi nua ti nani li tie tinba n teni ke o joa na cuoni kelima ti paalu po yaka kelima tin fangi u TIENU maama yaa po? **13** Abalahama, Isaaka leni Jakoabo TIENU, wani ti yaajanba TIENU, den kpiagi o nacemo Jesu, yin den yie yua yeli ki go teni o Pilata, yua n den jagi ke ban ña o. **14** yi den yie wani o nigagidirjamo leni o niteginkoa, ki den mia ban faabi yi po o nikpaloo. **15** Yi dn ku li miali ya diedo, u TIENU n den fiini yua bi tinkpiba siiga; ti tie siedinba laa bonla po. **16** Li tie li dandanli Jesu yeli po n teni ke ya joa n tie na, yin nua ki go bani yua, pagi kelima Jesu yeli po. Li tie li dandanli wani Jesu po n teni ke o joa ne paagi cain yikuli nintuali. **17** moala n kpiiba, n bani ke yinba leni yi yudanba den tieni lankuli kelima yii den bani yin tieni yaala. **18** AMA u TIENU den kuani yeni, wan den tuodi ki teni ke o sawalipuaba pua sawali ki waani yaala. Lani n tie ke wan gandi yua den ba la fala. **19** Lebidi mani yi yama ki daani u TIENU ke wan duuni ki ñani yipo yi tuonbiadi, **20** lanwani o diedo ba cuani mi fuodima yogini, ki soani Jesu kilisiti wan den tuodi wan den tuodi ki jagi ke o ba soani yipo yua. **21** Wani Jesu ba ye tanpoli ñali li yogunu n ba ti pundi ke u TIENU baa guani ki ñambi li bonkla kuli nani wan den tuodi ki teni ke o sawalipuaba yaaba n gagidi pua sawali ki yedi yaala ñali yogu. (aiõn g165) **22** Muusa den

4 Pieli leni Jan n den maadi leni bi niba yeni, bi kopadicianba leni u TIENU diegu guidikaaba yudaano leni sadusieninba den cua likani. **2** pi pala ki den mani Pieli leni Jan n bangi bi niba ki wangí ba ke bi tinkpiba kuli ba fii kelima Jesu den fii bi tinkpiba siiga. **3** bi den cuo ba ki kuani ba li kpaadidieli mni. Hali lan ba fii ki faa kelima u yienu den bua ki kua. **4** Ba yeni yaaba n den cengi bi maama siiga boncianla den daani Jesu ke bi coali den bua ki pundi jaba tuda mu. **5** lan den fii ki faa jufinba yudanba leni bi nikpeliba leni li bali maama bangikaaba den taani jelusalema. **6** Bi kopadicianba bado hana, leni kayifa, leni jan, leni alesanda leni yaaba n sieni ki tie bi kopadicianba buolu kuli. **7** bi den teni ke Pieli leni Jan sedi bi siiga ke bi bualí ba: u laa paalu bi ñyme ya yeli mni ke yi tiendi yeni? **8** Lani u TIENU fuoma den gbieni Pieli ke o den yedi ba: yinba bi patieba leni isalele nikpela, **9** yi bualí dinla ya tuonjanli n tieni o na wabo po maama fuuli, leni lan ga maama ke o paagi. **10** TO, yinba yaaba n yene kuli leni isalele yaaba yaaba nsieni kuli, yin bandi mani ke li tie nasaleti yua Jesu kilisiti ya yeli po, yin den joani tua li dapoanpoanli po, ke u TIENU fiini o bi tinkpiba siiga, ke ya joa n tie na paagi cain ki se yi nintuali. **11** Wani Jesu ntie yinba bi tanmaaba n den luni ya tanli, lini n tua li tanpuuli tanjigi. **12** mi tindima ki ye nitoa kuli kani, kelima yetoali ki ye ñanduna nni tin ba tindi kelima yaali po tiladi. **13** Ban den laa Pieli leni Jan pia ya papaaali, li den paaki ba kelima bi bani ke bi taligginba kaa kua cogu, bi den bandi ke bi tie yaaba n den taa ki ye leni

Jesu. **14** Ban den nua ke ya joa n paagi se Pieli den tuo ke o piama tie o lieba kuli po. **33** Jesu leni Jan kani, baa den fidi ki guani ba liba. **15** Bi tondiba den tieni siedi wani o diedo Jesu fiima den teni ke bi ñani bi cancannikpeliba taanli bi tinkpiba siiga po leni u paaciamu. u TIENU nni ke bi lebidi ki juogi ki yedi: ti ba tieni bi sela mo den ye leni bi kuli. **34** Bi siiga luodo naa jaba lede yo? **16** kelima jelusalema yaaba ki den ye, kelima yaaba n den pia i kuani bi kuli bani ke bi tieni mi bancianma, ti moko nan ti diedi den kuadi ki kpendi nni bi ligi. **35** ki kan fidi ki nia. **17** Ama ke laa maama n da yadi biliti Jesu tondiba taana kani. bi den ñandi lieni bi niba siiga ki pugini, tin fu leni ba ki yie bi ki boagidi ki tendi yuakuli nani o luoma n tie po ke ban da go maadi oba kuli laa yeli nni. **18** maama. **36** Josefi Jesu tondiba n den cili yua Lani bi den guani ki yini ba ki ba ki yie bi po ya yeli banabasa, yaala n tie: yua n paagidi bi cain ke ban da go maadi ki bangi bi niba Jesu niba pala. o den tie lefi buolu yua ki ñani sipila yeli nni. **19** Pieli leni Jan den guani ki yedi ba: diema nni. **37** O moko den pia u kuanu ki kuadi biigi mani ki le li ya tiegi, u TIENU po ke tin u ki cuani ki bili wan ba yaa ligi Jesu tondiba tuo yi yaama ki cedi wani u tienu yaama. **20** taana kani.

Kelima tin kan fidi ki kan maadi tin laa yaala ki go gbadi taala. **21** Bi cancannikpeliba go den funi leni ba ki yuandi ki ja ba. Baa den laa ban ba cuoba kelima yaala yapo, kelima bi niba kuli den kpiagidi u TIENU kelima yaala n tieni po. **22** Kelima ban den tieni ya joa po mi bancianma ke o paagi den kpeliga ki cie bnia piina. **23** Ban den ja ba ke bi ñani bi den gedi bi lieba po, ki ban waani ba bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba n yedi ba yaala kuli. **24** Ban den gbadi lani, bi den taani ki jaandi ki mia u TIENU ki yedi: Ti diedo, fini n tagi tanpoli, ki tinga, mi ñincianma, leni yaala n ye mi ni nni kuli. **25** A den maadi ke u TIENU fuomi yua teni ke ti yaaja Dfidi a nacemo soagini a maama ki yedi: be n teni ke bi nilanba fii ki tiendi ku fuugu, ke i nibuoli mo pia la yantiabiada. **26** ke ki tinga badiba kuli fii ki sedi. bi badijaba mo taani ki tu ñoayenbuki fii ki sedi o diedo po leni wan gandi yua. **27** Moamoani o bado elodo leni ponisa pilata den taani yanyenma leni yaaba n kaa tie isalele yaaba len i salele yaaba kuli u naa dogu nni ki juogi ban ba tieni maama ki cuo u TIENU nacengagidinjamo Jesu jan gandi yua. **28** ban den taani yeni, bi den tieni jan den jagi ki bili yaala kelima a paciamu po. **29** Moala o diedo cengi ban fu leni ti maama ki paagi tinba a naacenba tin ya wang a maama leni li papaa, **30** tandiu a nuu ke tin ya taagi a nacengagidinjamo Jesu yeli nni ki paagidi bi niba, ki tiendi sinankeninba leni mi bancianma. **31** ban den jaandi yeni, ban taani naankani den digibi, bi den gbie leni u TIENU fuoma yua ke bi wang u TIENU maama leni li papaa. **32** Yaaba n den daani kuli den pia yanyema leni yanjagiyenli, oba kuli naa den yedi ke wan pia yaala tie wani bebe n ba die yaala, nili kuli

5 Ama niyendo, yua n yi Ananiasa, leni o pua Safila, den kuadi bi piama. **2** Ki boagidi yi ligi siiga ke o pua wuoni yi, o den taa yi n sieni ki cuani Jesu tondiba kani ki teni ba. **3** Pieli den yedi o: Ananiasa, be yaa po ke a luodi a pali sutaaari po hali ki ban pua U Tieu fuoma yua mi faama, ki kubi u kuanu yeni ligi boagidima? **4** A bi baa fidi ki yaa kubi a kuanu, bi ki kuadi ki tieni han bua yaala, li tieni lede yo ke ha jagi apali nni yaa jagili n tieni? ñaa pua bi niba ka mi faama a pua U Tieu! **5** Ananiasa n den gbadi laa maama o den baa ki kpe. Ti jawaanciandi den cuo yaaba n gbadi laa maama kuli. **6** Bi jawaaba den fii ki bobini o bu kpalibui taa o ki ban piini. **7** Lan den waagi nani leedi bonbitaa yeni o pua den kua kaa bani yaala n tieni. **8** Pieli den yedi o waani nni naari u kuanu yeni, yi den kuadi u yaa ligli n tieni banlu yo? oden guani ki yedi o yi kuli n yeni. **9** Lane Pieli den yedi o: Be n teni ke yi taani ki juogi ki bua ki biigi o Diedo fuoma? Diidi yaaba n ban piini acalo ye bu buliñoabu po, bi baa cua ki taa amoko. **10** Lani yogunu liga o den baa bi tondiba nintuali ki kpe. Bi jawaaba den kua ki sua **11** ke o kpe ke bi taa o ki ban piini o, o calo kani. Ti jawaandi den cuo li nitaanli kuli leni yaaba n gbadi laa bonla kuli. **12** Jesu tondiba den tiendi mi bancianma leni sinarkeeninba boncianla bi niba siiga, leni bi nii. Yaaba n den daani Jesu kuli den maani ki taandi kaanyendu, U Tieu diegu nni salimono ciagu kani. **13** Nitoaba kan den tuo ki taani leni ba. Ama bi niba kuli jigindiba boncianla. **14** Yaaba n den daani Jesu coali den pugidi daali kuli bi jaba leni bi puoba. **15** Bi niba den kpendi nni a yima isani nni ki duandi ba ti duankaadi po ke pieli yaa tagini ki baa pendi

baa o junjungu n yini bi tianba po. **16** Bi niba Jesu tondiba. **34** Ama bi siiga yendo yua n tie boncianla den ña jelusalema gaanilindima dogi falisiensi ki yi gamalieli ki go tie bi niba n jingindi nni, ki kpendi nni bi yiama leni mu cicibiadimu yua, den fii li nitaancianli siiga ki yedi ke ban n ye yaaba yaa niinni ki yagini bi yama kuli. ñani Jesu tondiba hali lan yen waamu. **35** Lani o Bi kuli den paagi. **17** Lane li nunponbiadili den den guani ki yedi ba: yinba isalele yaaba, yin cuo bi kopadicianba bado leni yaaba n den ye fangi mani yi yula leni yin bua ki tieni bi naa leni o, lani n tie sadusieninba. **18** Bi den cuo jaba yaala. **36** Kelima laa waagi ke ban den yi Jesu tondiba ki kuani ba li kadidieli nni. **19** Ama yua tudasa fii ki jigini o yuli ke o tie niciamo, ke ku ñiagu O Diedo maleki den luodi li kadidieli yaa niba n bua ki pundi niba kobinaa den taani buliñoana ki ñani ba lien nni ki yedi ba: **20** Gedi ki huadi o. Bi den kpa o, ke yaaba n den tuo ki mani ki ban sedi U Tieu diegu nni, ki yaa wangi hua o kuli den yayadi. Laa juodi li ba kuli. **37** O yaaba n ye lien nni li naan miali maama fuuli yaa puoli, li coali yogunu, galile yua judasa den kuli. **21** Ban den gbadilani, bi den kua U Tieu fii ki baa bi niba ke bi huadi o. O moko den kpe, diegu nni ku ti jaapanpangu ki cili ki bangi bi ke yaaba n tuo ki hua o kuli yayadi. **38** Lani yaa niba. Bi kopadicianba bado leni yaaba n ye leni po n yedi yi cedi mani yaa jaba n tieni n gedi ki o n den cua, bi den yini isalele yaaba nikpeliba da tieni ba li ba. Ban jagi yaala leni ban tiendi kuli, bi cancannikpeliba taanli po. Bi den soani yaala yaa ñani bi nisaaliba kani li baa bodi, **39** li kadidieli po ke ban cuani Jesu tondiba. **22** U ama li ya ñani U Tieu kani yi kan fidi ki bolini Tieu diegu jiidikaaba n den gedi li kadidieli po, la, li go baa fidi mo yin ti sua ke yi tuogi leni baa ban laa ba, bi den guani ki yedi: **23** Ti pundi U Tieu. **40** Bi cancannikpeliba taanli yaaba ki sua ke li kadidieli lo bohanla, ke li jiidikaaba den ga o tundi, ki yini Jesu tondiba. Bi den teni mo se a buliñoana kani, ama tin luodi tii laa baa ke bi puuba ijiani, ki kuani ba, ke ban da go niyendo lien nni. **24** U Tieu diegu jiidikaaba maadi Jesu yeli nni, hali abada ki haaba. **41** Jesu yudaano leni bi kopadicianba yudanba n den tondiba den ña bi cancannikpeliba taancianli gbadilaa maama, baa den bani ban baa tia bi kani, ki mangi bi pala leni U Tieu n sua ke li tondiba po yaala leni yaala n baa yuandi ki dagidi ban le ife O Diedo yeli po. **42** Daali kuli tieni. **25** Nilo den cua ki yedi ba: Yin den kuani U Tieu diegu nni leni bi niba diedi nni kuli yaaba li kaddidieli nni yeni se U Tieu diegu bi tondiba den bangi bi niba ki wangibaa Jesu nni ki bangi bi niba. **26** Lani U Tieu diegu kilisiti laa baalihamo, kaa cedi.

jiidikaaba yudaano leni olieba den gedi ki ban cuani Jeau tondiba kaa tieni ba paalu, kelima bi den jie bi yula po ke bi niba n da lugidi ba atana. **27** Ban den cuani ba, bi den kuani ba bi cancannikpeliba yeni kani. Bi kopadicianba bado den buali ba yaa buali n tieni: **28** tii den kuani yi cain ke yin da go bangi bi niba laa yeli nni? Diidi yi teni ke jelusalema gbie leni yi bangima yeni, yi go bua ki teni laa joa soama n baa ti po. **29** Pieli leni o tondilieba den guani ki yedi ba li tie tiladi tin tuo ki yaa tiendi U Tieu n yedi yaala, ki cie bi nisaaliba n yedi yaala. **30** Ti baan ba Tieu fiini Jesu yin den joani yua ku daagu po ki kpa o yeni bi tinkpiba siiga. **31** U Tieu kpiagi o ki teni ke o ye ojienku kani ki tie yudaano leni candaano ke wan pa isalele yaaba ban lebidi bi yama ki baa sugili bi tuonbiadi po. **32** Ti tie siedinba laa bonla kuli po, U Tieu fuoma yua U Tieu n puni yua yaaba n tuo ki hua omaama kuli moko tieni li po siedi. **33** Bi cancannikpeliba n den gbadilaa maama kuli bi pala den beni hali boncianla ke bi bua ki kpa

6 Laa dana nni, Jesu hoadikaaba coali den pugida, ke yaa jufinba n maadi gileka maama den yenbidi jufinba po, kelima bi den fali bi kpepuona daali kuli jiema boagidima po. **2** Bi piiga n niliediba den yini ku niligu ki yedi: Laa dagidi tin ha U Tieu maama ki yaa boagidi mi jiema. **3** Lani ya po n kpiiba gandi mani yi siiga jaba lele, ban tiedi yaaba yaa po o siedihamo, ki gbie leni U Tieu Fuoma yua leni mi yanfuoma, tin tuni ba laa tuonli. **4** Ama tinba wani ti baa pa ti yula i jaandi leni U Tieu maama wangima po. **5** Laa jagili den mangi li nitaanli kuli. Bi den gandi Etiena yuan gbie leni li dandanli leni U Tieu Fuomi yua. Filipi, Pilokolo, Nikanola, Timono, Pamenasa leni Nikolasa yua n den tie nilamo Antiosa yua. **6** Bi den cuani ba bi tondiba kani, ban den jaandi ki gbeni bi den maani bi nii bipo. **7** U Tieu maama den yayadi ki pugidi, Jesu hoadikaaba den pugidi hali boncianla Jelusema, bikopadicianba siiga mo boncianla den tuodi ki

hoa Jesu. 8 Etiena den gbie leni U Tieu hanbili den kuadi bi waalo Josefi ke bi gedini o Ejibiti leni u paalu, ki tiedi bi niba siiga mi banchianma ti yonbidi, kelima bi den pia li nunponli o po. leni sinankenciam. 9 Bi nitianba yaaba n tie 10 Ama Utieno den yee leni o ki den ga o fala li balimaama bangima dieyenli yaaba, ban yi buoli kuli nni, O go den puni o miyanfuoma ke yaaba bi nifaabikaaba, den fii ki nia leni Etiena. cedi ke Ejibiti bado Falono pali den mani o po, bi den tie ya jufinba n ñani silena leni Alesandili ke o den cedi ko tua Ejibiti kuli liiga yua leni dogu nni, leni yaaba n ñani silisi leni Asi ya wani Falono diegu nni kuli. 11 Mikoncianma diema nni kuli. 10 U Tieu Fuoma den puni den baa Ejibiti dogu kuli, leni Kanana dogu Etiena mi yanfuoma ke o maadi ke bi kan den li den tie falaciamo. baa den pia bonjekaala. fidi ki nia leni o. 11 Lane bi den suu bi jaba 12 Jakoabo den gaa laabali ke mijiema den ye li suuli ke bi pua o po mi faama ki yedi: Ti Ejibiti lan wani ke o den kpa suani ti yaajanba gbadi ke o maadi ti masugidi Musa po leni yenma. 13 ban guani ki gedi mi ta liema Josefi U Tieu po. 12 Bi den lengidi bi niba leni bi den doagidi o yuli o kpeliba kani, lani ke Falono nikpeliba leni li balimaama bangikaaba yama. moko den bandi wan tie ya nibuolu yua. 14 lani Lani bi dencua ki bibi Etiena ki cuo o ki gedini Josefi den suani ban wolo o po, o ba leni o diegu o bicancannikpeliba taancianli po. 13 Bi go den nubi kuli, bi kuli cuali den fii nubi piileele. 15 teni ke bi siedi-faadanba pua o po mi faama ki Jakoabo den jiidi Ejibiti leni ti yaajanba. 16 ban yedi: O naajoa sugidi u naa kaangagidi hamu, ki kaa den yee bi den gedini bi kuli Sikema ki ban go sugidi li bali maama kaacedi. 14 Ti go den piiniba naani ke Abalahama den daa leni i ligi gbadi ke o yedi ke Jesu, Nasaleti yua yeni, baa Hamola bijabi kani. lan n tie Sikema yaajanba. bolini U Tieu diegu na ki lebidi Musa n den bili 17 utieno nden niani Abalahama ya joaniana ti po yaa bogida. 15 Bi cancan-nikpeliba yaaba n nden nagida ki baa ba migbienma ti buolu den den ka bi taancianli kani kuli den diidi Etiena, maa ki pugida bonciala Ejibiti dogunni. 18 Li ki la ke nunga tie nani maleeki yaa nunga yeni.

7 O kopadiciamo den yedi Etiena: yeni li tie moamoane bii? 2 Etiena den guadi ki yedi o: n kpiba bi jaaba leni n baanba, cengi mani; Ti kpiagidi tieno den doagidi O yuli Abalahama ya yogunu ke o den ye mesopotami hali ki daa kaali halana. 3 Oden yedi o: ña a danba kani leni a dandoguni ki gedi ya dogu ke n batí waani ña. 4 o den tuo ñani ya dogu ke bi yi kalide ki ban kali halana. lan kani o ba kuumi puoli Otieno den gedini o ya dogu ke i jii kaa moala. 5 Otieno naa den punio tin diedi kaaga ba taapuogu n ba ñymaa naani. ama O den niani ke O batí teni o laa kaanu ban diedi wani leni opuolijoani o yaa ti ye. ba yeni wan kaa pia biga. 6 utieno den yedi o yaali tie na: Abalahama puolijoanu ba ti fa tua canba ya dogu n kaa tie bi dogu. laa diemani yaaba ba teni ban tua bi yonbi, ki go wani ba fala bina kobina. 7 Ama otieno yedi: ya dogu n ba ti taaba ban tua yonbi, mini utieno n ba jia u buudi. lan yaa puoli nba ti ñanba laa dogunni, ban ban suani n po. 8 Utieno go den teni Abalahama ku koanciagu ñantaado. Abalahama mali Isaka ki kuano o madi dan niili daali. Isaka n ma Jakobo ki koani o moko. Jakobo den mali piiga n jabi lie lan n tie tie yajaanba, o den kuani ban moko. 9 Ti yaajanba

den pundi ya yogunu ke badi toa yua kaa bandi Josefi den dini libali 19 Laa bado den janbi ti buolu ki den wangti yaajanba fala, ki teni ke bi lu bi canpanda leni u paalu ke ban da ya yee. 20 Laa yogunu yo bi den mali Musa. o den ñani o tienu po. o danba den kubi o deeni ha li ñymali ta. 21 Ban den luni o ya yogunu Falona bisalo den piidi o ki wubi o nani o bimaadi ga yeni. 22 bi den cogini o Egibiti yaaba banma leni li yanfuoma kuli, o go den pia u paalu mi maama nni leni a tuonjama nni. 23 Wan den ba li yankuali ya yogunu ki ba gedi ki ban lee o buolu nuba o den pia bina piina. 24 Wan den pundi li kani o den sua ke Ejibiti nulo den wangidi fala o buolu nulo yendo, o den ga o koanli ki pua ki kpa Ejibiti yua. 25 O den tamake o kpiiba Isaleelenba yaaba ba bandi ke lenio yaa nu yo, ke Utieno baa faabiba leni fala. ama baa den faami ki bandi. 26 Laa daali ya fifama, o den laa ke Isaleele yaaba siiga nibi lie ke bi kuani ki pua bi yaba. o den tundi ba ki bua ban mangi, o den yedi ba: i kuli tie buolu yendu bee n temi ke yi wangidi yi lieba fala? 27 Ama yua n den paani o lielo yeni den yedi: ñyme dini ña li bali ke jan tua ti yudaano leni ti bujialo? 28 A bua ki kpa n moko nani wonli ñan den kpa Ejibiti yua maama yeni bii? 29 Laa maama po, Musa den sani ki gedi ya dogu ke yi Madiana, li po o

den mali bonjala lie. **30** Bina piina puoli Maleki Utieno den teli yaa nubi n den cili ki kaa likani. den doagidi o Sinayi joali fanpienmanni o den bi den kali laa dogu n ni ki ban pundi hali Dafidi la ya fatuugu yaa niini ke mifantama co yeli yogunu. **46** Dafidi den ba Utieno njanibili, ke o yeli. **31** Musa n den laa, laa bondoagidi kaala, den mia Otieno ki bua ki maa Jakoabo Tieno po li den lidini o. wan den nagida ki bua ki diidi ku diegu. **47** Ama, Salomo n den maa ku diegu. bonjanla, o den gbad O diedo nialu **32** N tie a **48** Ki naa ña tanpoli joma Tieno ki ye bi nisaaliba yaajanba tieno Abalahama, Isaka leni Jakoabo n ma ya diegu ya niini, nani nani o sawali pualo tieno. Musa den digibi kaa tuo ki yaadi ki diidi. n yedi maama. **49** O diedo yedi: tanpoli tie n **33** O diedo den yedo: pidi a cacaadi kelima ñan bali kali kaanu, ki tinga mo tie n taajymakaanu. se ya kaanu yeni tie tingagidi kaaga. **34** N laa be ya diebuolu ke yi ba ma, n po? bi lee n tua n nubi n laadi yaa fala Ejibiti diema nni N go n po fuodi kaanu? **50** Naani n yaa nu cele kaa gbad bi dunli moala n jiidi ki ba faabiba. gedi tagi lan kuli? **51** Tupaalu danba ne; ya nusaala moala n ba suana Ejibiti. **35** Musa yua ke bi den kaa tuo ki lebidi bi pala ke bi tuba go juagi, yi yie o, ki den tua: ñyme dini ña libali ke ñan tua yaajanba n den tie maama yi moko tie yene ti yudaano leni ti bujialo, wane ke o tieno go kelima yi yiedi yogunu kuli Utieno fuomi yua. den suani wan tua bi yudaano leni bi faabi ka **52** O lee sawapuale ke yi yaajanba ki waani o leni Maleki yua den doagido ku fatuugu nni fala? bi den ku yaabi n den tuodi waani O tegini yaa todima. **36** Wani go den ñani ba Ejibiti leni ka cuama. moala ke yi janbi o ki teni ke bi kpao. mi bancianma leni sinakeene, Ejibiti nni mi lani n bundi ke yi den tua nikpanla. **53** Yi den ñincianmoama siiga, mi fanpiencianmani hali ba Utieno balimaama yaama ke Malekinba den bina piina. **37** wan Musa n go den yedi isaleele suagini yi po. ama yii tuo ki kubima. **54** Ban den bila: Utieno baa ñani i siiga o sawali pualo nani gbad Etiena n maadibi maama, bi pala den beni mini. **38** ya yogunu ke isaleele yaaba den taani hali boncianla, ke bi cegini bi ñina o po. **55** Ama ku fanpienciagun ni, Musa n den ye leni ba, ki Etiena den gbie leni Otieno fuomi yua. o den go den gaani utieno Maleko n den maadi o yaala yaadi ki nuanla tanpoli po ki la Utieno kpiagidi Sinayi juali leni ti yaajanba, o den soangidi ti ke Jesu se Utieno najieno. **56** O den yedi: diidi po yaa maama n tie limiali maama, yaama n mani, n nua ke ke tanpoli luodi ke O joa bijoa se ñani Utieno kani. **39** Ti yaajanba, baa den tuo Utieno najieno. **57** Bi tangi boncianla ki biindi wan yedi yaala. bi den yie o, ke bi yantiana leni bi tuba, ki taani ki libi o li kani. **58** Bi den fuli bi paala go den jigidi ki nuanli Ejibiti po. **40** Bi o, ki ñani o u dogu n ni ki ban madi o a tana. den yedi Alono: duadi ti po i buli, ya buli n baa siediba den landi bi tiadi ki biliti ya jawalo yaa cuoni ti liiga; kelima Musa yua n ñani ti Ejibiti kani ke den yi o Polo. **59** Ban den madi o tana ya dogu yeni, tii bani yaali n tieno. **41** bi den duadi yogunu, Etiena den jani ki yedi: O diodo Jesu, laa dana nni bulo ke naanini ki naabiga. ki paadi ñan ga n naano. **60** Lan ya puoli, o den gbaani o li padili o po, ki mangidi bi pala leni ban fidi ki suani yaa tuonli leni bi nii. **42** Lan wan Utieno duna po ki tiani yenma ki yedi: O diedo, ñan pa den ñaaba ki cedi ke bi kpiagidi tanpoli ñabili, gbindi.

nani lan diani bi sawalipuaba tili n ni maama: naani yi den padi n po ti yandi, yaa yogunu ke n den ye leni yi bina biina mi fanpiencianma n ni bii? yinba isaleele ba yaaba. **43** Yi den tugi ya bulo n yi Moloko gbandiel, leni ya bulo n yi Lefana ñmabiliga. laa bon naani kala kuli yi den tieni ki ba ya kpiagidi. lan yaa po yo, ke n cedi ke yi gedi ti yonbidi hali Babilona diema yaa kandima. **44** Ti yaajanba den pia siedi gbandiel mi fanpiencianma n ni. nani Utieno n den puogi Musa wan tieni maama. Musa den tieni nani Utieno n den cili wani o ya nananli. **45** Lan ya puoli, Josue den gobidi ti yaajanba ke bi den kuani laa siedi gbandiel ya diema ya niini ke

8 solo den maangi o pali, etiena kuuma po. laadaali bi niba den cili ki yie kilisiti n yini yaaba nitaanli jelusalema nni ki wangiba ofala biado. bi tondiba yaa ka, yaaba n sieni kuli den yayadi jude leni samali diema nni. **2** yaaba n fangi Utieno den piini etiena, ki mua o kuuma po hali boncianla. **3** solo den moandi ki ba bolini, kilisiti n yiini yaaba nitaanli. ki kua ti diedi nni, ki cuo bi jaba leni bi puoba, ki kuaninba a kadidiena nni. **4** yaaba n den yayadi yeni den cia ikaani boncianla ki wangilaabaarjamoo maama. **5** filipi den jiidi samali dogu nni ki den waani Kilisiti laabaalijamo. **6** A

nigola n den gba, ki go laadi filipi n den tiedi Utieno fuoma den yedi filipi. nagini ki pundi ya sinankeene nba, bikuli den se suoo ki cengi ya tanbiagu n tene. **30** filipi den sani ki pundi, o. **7** kelima mucicibiadimu den tangi ki ña ban ki gbadu ke etiopi yua yeni cogi o sawalipualo den ye yaaba ya ni nni. yaaba yaa gbanandi n esañe tili, ke o buali o, a gaani ña n cogi yaala? den faani leni a waba boncianla den paagi. **8** **31** o den gua yedi filipi, n baa tieni lede ki gaa, o lani, li paman-cianli den tieni laa dogu nni. **9** ba yaa bundi n po. lani, o den mia filipi n kua li den sua ke nilo den ye udogu yeni nni ke li ki kali leni o ku tanbiagu nni ban yegi. **32** wan waagi ke bi yi o simono. **10** bi niba kuli, a bila den cogi naani kani nne! biden dia ki caano leni a nikpela den gaani o maama ki tua. one nani o pia yeni, u yankodikaanu po, nani ya n tie Utieno paalu, ban n yi yu upaaciamu. **11** pebiga n ñjini yua moagidi o kobidi kani yeni, bi den cengi o hali boncianla, kelima wan den o naa den yaadi o ñooabu. **33** o miidima nni tiedi yaa buligbandi den baginba ke li waagi. bi den ja o po ya budi n ki tiegi. ñjme n ba ti **12** ama filipi n den wangí baa, Utieno die ma fidi ki togidi o puolinjanu maama? kelima bi laabaalijamo leni Jesu-Kilisiti yeli. bi den daani ñani o miali li ñandunli nni. **34** ki moagiliga o maama ke o batisti ba, bani bi jaba leni bi den buali filipi, n mia ñja, o sawalipualo nne puoba kuli. **13** simono wani oba den daani, ke maadi ñjme yaa maama yo? o yuli maama yo, bi den batisti o, o den taabi leni filipi, ki nua bii, nitua yaama yo? **35** lanwani filipi den cili wan tiedi yaa sinankeeneba leni yaa bancianma leni laa maama, ki waani o Jesu labaalijamo. **36** ke li bagini o. **14** Jesu tondibah, yaaba n den nani ban den ñjua bi sanu yeni, bi den laa mi sieni Jelusalema n den gbadu ke samali yaaba ñiima, ki moagiliga den yedi o. mi ñiima nne! gaa Utieno maama, bi soani pieli leni jan lipo. bee baa yee n po ke n kan batisti? **37** filipi den **15** ban n pundi samali, bi den jaandi bipo ke yedi o. a yaa daani leni a pali kuli, liba tuo. o ban baa Utieno fuoma yua. **16** kelima, Utieno den gua ki yedi o, n daani ke Jesu-kilisiti tie fuoma yua daa den jiidi oba kuli po. bi da den Utieno bijua yo! **38** o den sieni ku tanbiagu, batisti Jesu yeli nni bebe yo. **17** lanwani pieli ke wani leni filipi jiidi mi ñiima nni, ke filipi leni jan n den maani bi nii bi niba po, ke bi baa batisti o. **39** ban den ñani mi ñiima nni, o Diedo Utieno fuoma yua. **18** simono n den laa, ke bi Fuoma den taa filipi, ke ki moagiliga yeni, naa baa Utieno fuoma yua kelima bi tondiba nii go den laa o, ki moagiliga yeni den suagi liiga o maama po, o den cuani bipo iligi. **19** ki yedi ba. sancenli nni leni li pamanli. **40** filipi den ban pa mani n moko li paalu, yeni n moko yaa yen sua ke ye asota dogu nni, ki ban caa sesale ki maani n nii yua yaa po wan ba Utieno fuoma wangi o labaalijamo wa n tagini ya dogi kuli yua. **20** pieli den yedi o, a ligi n bodi leni ñja, nni.

kelima a tama ke Utieno paabu daa leni i ligi yo. **21** gaa pia biinu ba kuli, laa tuonli yaa niinni, kelima a pali ki tiegi Utieno nintuali. **22** biidi a pali, ki ñja mi biadima, ki mia o Diedo li yaa baa tuo wan tieni a yantiadili nne po sugili. **23** kelima n nua ke mi biadima gbie a niinni, ke a ye ti tuonbiadi lolima nni. **24** simono den yedi, mia mani n po, yinba iba o Diedo, ke liba kuli n da baani. **25** ban den teni siedi, o Diedo po, ki go waani o maama samali dojaana nni boncianla, bi den gua kuni jesusalema. **26** O Diedo maleki den maadi leni filipi ki yedi o. fii ki gedi ganu po ya sanu n poandi mi fanpiemini ki ñiani jesusalema, ki caa gasa dogu po. **27** o den fii ki gedi, o den ban sua ke kadasi, etiopi pobado koanbali, ke o tie moagiliga, ki go tie o ligi kubido, ke o den gedi jesusalema ki baan kpiagi Utieno. **28** ke o lebidi ki gua o denpo, ki kaa o tanbiagu nni, ki cogi o sawalipualo esañe tili. **29**

9 ama solo go den baa pia lipabienli leni mi kuuma yantiali o Diedo yoadikaaba po, ke o den gedi bi kopadicianba bado kani. **2** ki ban mia o, wan diani a tila li balimaama bangima diena yudanba yaaba ye damasa po, ke yeni, o yaa ban laa lipo, bi jaba leni bi puoba yaaba n joa laa bangima canma, wan loliba ki cuani jesusalema. **3** nani wan daa den ye u sanu nni, ki nagidi leni damasa, lanyo lanyo mi yenma yaama ñuliti den ñani tanpoli po ki jiidi ki lindi o. **4** o den baa tiipo, ki gbadu ke u nialu yedi o. solo, solo be yaa po yo ke a wangini fala? **5** o den goa yedi, n Daano, a tie ñjme yo? o Diedo den yedi o. N tie Jesu yo, ñjan wangí yua fala. li baa pa a po. ñjan pua li bonmuukaala u danbu. **6** ti jawaandi leni migbandigibima den cuo o. ke o yedi. n Diedo a bua min tieni be? lani o Diedo den yedi o, fii ki kua u dogu nni, bi baa

waani a, ñjan baa tieni yaala. **7** ya jaba n yegi o den moandi ki baa taani leni Jesu noadikaaba, leni o, den sedi suoo, bi den gba u nialu, ama ama bikuli den jie o, kaa dani ke o tua noadikaaba. baa den nua oba kuli. **8** solo den fii ki sedi, ba **27** lani banabasa den taa o, ki gedini o Jesu ke o nuni den yubidi, waa den nua liba. bi den tondiba kani; ki togidi ba solo n den laa o Diedo cuo o nu, ki dadi ki gedini o damasa. **9** o den u sanu po maama, leni o Diedo n den maadi leni tieni dana taa kaa nua, waa dini, waa ñuni. **10** li o maama, leni solo n den maadi maama leni den sua ke damasa dogu nni, pia Jesu noadika, li papaaali Jesu yeli nni. **28** o den taani leni ba, ke bi yi o ananiasa. o Diedo den maadi leni ki guadi leni bi tondiba jelusalema nni kuli, ki o, li bonlekaala nni. ananiasa den yedi. mini maadi o Diedo Jesu yeli nni leni li papaaali. **29** o nna n Diedo. **11** o Diedo den yedi o, fii ki gedi den maadi leni yaaba n maadi gilekinba maama ya sanu n yi u sansiedu ki ban pundi yua n yi mo ko, ki nia nia leni ba, ama bi den li lingi ki judasa diegu, ki lee ban yi yua solo, tarse yua. ñiani o miale. **30** bi kpiiba n den bandi lipo, bi **12** kelima o jaandi, ki laa li bonlekaala nni joa ke den ta o ki gedinni o sesale, ki ban pendi, ki bi yi o ananiasa, ke o kua ki maani o nii o po ke ban caa tasa dogo po. **31** Kilisiti nitaanli den ye wan ba ki ya nua. ananiasa den goa ki yedi. **13** n leni miyanduanma jude nii, leni galili nni, leni Diedo, bi niba boncianla wani nni o joa yeni samali nni kuli. li den pugidi, pugidi li cuali nni, n tieni a nigagidinjanba yaaba n ye jelusalema ki go paagidi bi lieba yala o Diedo sanjoadima yaa biadima kuli. **14** Bi kopadianba yudanba nni leni utienu fuoma yua todima. **32** nani pieli puni o li bali u naa dogu nni ke wan cuo ki loli n goadi ki lindi ki fuondi bi nigagidinjanba kuli yaaba n jaandi a yeli nni kuli. **15** Ama o diedo yeni, o den jiidi ki gedi yaaba n ye lida dogu po den yedi. gedi, kelima n gandi laa joa ke wan moko. **33** likan den pia joa ke bi yi o Ene, ke o ya tuuni n po, ki gedini n yeli inilanbuoli po gbanandi kpé, ke o dua ku kaagu po binanii. leni ñanduna badicianba po, leni isalele yaaba **34** pieli den yedi o, Ene, Jesu kilisiti paagi a. kuli po. **16** n baa waani o, wan baa le ya fala fii, ki taa a kaagu! lanyugunu Ene den fii. **35** kuli kelima n yeli po. **17** Ananiasa den ñiani ki Lida leni solono yaaba kuli den laa o, ki lebidi gedi, wan den pundi ki kua ku diegu yeni nni, o ki noadi o Diedo. **36** o pua den ye jafa dogu den maani o nii solo po, ki yedi o, n kpiilo solo, nni ke bi yi o Tabita, yaali n bundi Dokasa: o o Diedo Jesu, yua den doagidi o yuli a po, ñjan den tiendi a tuonjama, ki puuni a luoda mo mi den ye u sanu nni ki kpendi yeni, n soani nni a todima boncianla. **37** laa dana nni o den yiagi ki kani ke ñjan go baa ki le, ki go gbie leni Utienu kpe, ban den wali o bi den duoni o li dietuadili Fuoma yua. **18** lanyogunu bonla den ñani solo nni ki duani o. **38** nani lida n ki den foagi leni nuni nni ki baa, ke o go nuadi. o den fii, ke jafa yeni, Jesu noadikaaba yaaba n ye jafa den bi batisi o. **19** wan den dini, o den baa u fidu. gbadu ke pieli ye lida, bi den soani jaba lie ke solo go den tieni dana wamu leni bi noadikaaba ban ban mia o, ke wan jaligi ki cua bi kani. **39** yaaba n ye damasa. **20** lanyogunu o den cili pieli den fii, ki gedi leni bi jaba yeni, wan den ki wangli li bali maama bangima diena nni ke pundi bi den ciani ki duoni o lidietuadili yeni Jesu tie Utienu Bijua. **21** Li den pia li pakili po, a kpepuona kuli den nagini ki lindi, ki gani yaaba n gba o maama kuli po, Ke bi tua: wan o, ki mua, ki go wangli o Dokasa n den ñali bipo ka tie yua n den wangli fala yaaba n jandi Jesu yaa tiayekaadi leni yaa tialakaadi, wan den ye yeli nni ki ye jelusalema? wa den cua ne ki ba leni ba ya yogunu. **40** pieli den ñani bikuli, ki loli ba, ki gedini ba jelusalema bi kopadianba gbaani, ki jaandi, li ya puoli, o den pegidi ki yudanba po kaa? **22** ki sua solo, den paagidi o nuali o tinkpilo, ki yedi: Tabita fii! o pua yeni ba ki pugidi, pugidi, ki maadi ki guliti jufinba den yubidi o nuni ki la pieli, o den fii ki kali. **41** yaaba n ye damasa, ki wangli cañ ke Jesu n tie pieli den cuo o nuu ki fiini o ke o sedi. lani o Utienu n gandi yua. **23** dana boncianla, n den den yini bi nigagidinjanba leni a kpepuona ki pendi, jufinba den juogi ke bi ba kpa o. **24** solo doagidi o, ke o fo. **42** jafa yaaba kuli den gbadu den bandi bi juogi biadu; kelima bi den gu a laa labaalo, ke bi siiga niba boncianla den daani bulñoana yensiinu leni ñiiagu, kuli, ki bua ki o Diedo. **43** pieli den tieni dana waamu jafa, ki kpa o. **25** ama, ñayengu nni, bi noadikaaba den ye o jabido simono deni. kuani solo ku baabuociangu nni ki jiini o u dogu bilincia mu puoli po. **26** solo n goani jelusalema,

10 neya. o den tie Loma yaaba Miteela kobiga **23** Pieli kuani deeni ki den ga bi cangu. lan den yudaano. **2** Laa joa den joa Utieno ki go fii ki fa o den gedi leni ba. o den pia yaaba n pia O fangili wani leni o diegu yaaba kuli. o den ciani o, o kpiiba Jopa yaaba siiga. **24** li dan lieli tiendi mi yanma a luoda po, ki go yen jandi daali bi den pundi Sesale. bi den sua Koneya o yogunu kuli. **3** Li yenjualebidi po, o tieno leni o diegunni yaaba leni o bua kaaba kuli den Maleki den doagidi o yuli o po. o den laa ke o guuba. **25** Pieli n den kua ya yogunu, Koneya kua o dieli n ni ki yedi o: Koneya **4** o den nuanli den sani ki cua o kani ki bialo ki go gbani o Maleki ti jiwindi den cuo o wan yedi: O diedo nintuali **26** Ama Pieli den muubi o ki fini o ki bee yo? Maleki den gua ki yedi; a jandi leni a yedi n moko li tie nisaalo nani fini yeni. **27** Bi yanma pundi Utieno kani. o tiadi a po. **5** Moala den bona lan wani ki tagini ki kua deeni. Pieli yan soani ban yini a po Simono; o yee Jopa ya den sua ke biniba boncianla den taani. **28** o den diemani. **6** O cana o jabido Simonodeni, ke o yedi ba yi bani li tie kuali yo ke jufi n taani yeni diegu baali miñincianma **7** Maleki yua n den nilamo bi ki kua o deni. ama O tieno doagidi ki maadi leni o yeni n den fuadi koneya den yiini wani nni min da noanli o ba kuli ke o joagini O o naacenba siiga nibi lie, leni o miteela siiga tieno po. lan yaapo, mii bangidi yaali n tie n yaabin guuo bi niini yendo yua ye leni o yogunu cuama ja deni. **29** moala n bua ki bandi yaali ki go pia o tieno fangili. **8** O den togidiba yaali ya po ke ja suani ban yinimni. **30** Koneya den n den tieni, li puoli o den soani ba Jopa. **9** laa yedi o: dinla dana na, yaa yogunu tie n po ke daali ya fiifama ya yogunu ke bi tondibi den ye n den ye n dielinni ki jandi li yenlebidili po usanunni ki nagidi laa dogu, uyensiinu po li den ke nden laa nilo ke o la yaa tiadi ñuliti, ke o sua ke Polo den doni ki ba jandi. **10** Mi koma den cua n nintuali ki yedi **31** Koneya O tieno gbadi cuo o ke o den bua ki je. ban den bogidi o po ja jandi ki go tiadi a yanma a luoda po. **32** mi jiema ya yogunu, **11** o den laa li bondoagidi suani ban yini ja po Simono yua ke bi yi o kaala. o den laa ke tanpoli luodi ke libonli naani Pieli; o cana o jabido Simono deni ke diegu nni nani bu kpalibu ke bu luo kaani na. ki jiidi baali o ñinkpenu. **33** laa yogunu n den suani tiipo. **12** Bonfuodi buolu kuli den ye bu kpalibu a tonda a kani, a yanbi leni jan cua. moala ti yeni niini; yaa bonfuoda n pia tanana, yaadi n kuli ye Otieno nintuali ki ba gbadi O diedo n balina leni yaadi n yugi. **13** U nialu den yedi o: puogi ja, yan yediti yaala. **34** lan wani Pieli Pieli fii ki kpa ki jmansi **14** Ama Pieli den yedi: O den yaadi ñoabu ki yedi: moamoani n bandi diedo, n kan tieni lani, kelima baa yenma mii cain ke Otieno waa pia gagidima biniba leni jmansi yaali n tie kuali bi yaali n joagini. **15** Mi bi yaaba, **35** Ama yua n pia Otieno fangili ki liema o go den gbadi u nialu ke u yedi: Utieno go tiendi yaali n tiega wan tie yaa nibuolu yua yaali n janjan da nuala ke li joagini. **16** Laa kuli, o dagidi Otieno po. **36** Utieno den suani bonla den tieni o po taalimi taa. li yaa puoli, O maama isalelenba bila po. o den waani ba li goani ki doni tanpoli. **17** Nani Pieli n den yaa yanduama n ye kilisiti niini wan yua n tie kpagridi kaa bani laa bondoagidi kaala n bundi yua kuli tiedo. **37** Yi bani yaali n den tieni Jude yaala, laa yyogunu Korneya den cua ki sedi bu diemanni ki cili Galile, Jan den teni yaa bagima bulijoabu kani, **18** ki kpedi bi nialu ki buala hali n tuugi leni mi batisima. **38** Yi bani ke Otieno li ya tie ne yo ke Simono yua ke bi yi o Pieli yeni den gbieni Jesu leni O tieno fuomi yua leni o yaa ye. **19** yaa yogunu ke Pieli den kpagridi ki bua paalu wani Jesu kilisiti Nasaleti yua ke Oden ki bandi wan la yaali yeni n bundi yaala, Otieno ca i kaani kuli ki tiendi mi yanma ki paagidi fuomi yua den yi o, Jabi ta ye niini ki buali ja a yiamma ki go faabidi yaabi n den ye sutaan po. **20** Fii ki jiidi ki gedi leni ba ki da bangidi li yonbidinni kelima Otieno den ye leni o. **39** Ti ba, kelima mini n suani ba. **21** Lan wani Pieli kuli tie siedi leni wan tieni yaala Jufinba leni den jidi ki yedi bi Jabi yeni: mini n tie yua ke Jelusalema. bi den joani o li dapoanpoanli po ke yi lingi. be n cuani? **22** Bi den yedi: a miteela o den kpe. **40** Ama li dantaali daali Otieno den kobiga yudaano Koneya n suani ti a kani, yua n gua fiini o bi tinkpiba siga ki cedi ke o doagidi o pia mitegima ki fangi Utieno, ki go pia o siedi yuli. **41** ama waa den doagidi o yuli yua kuli yamo jufinba diemani kuli. Utieno Maleki den po ka ama ya siedinba ke o den tuodi ki gandi; doagidi o po ki wani o wan suani ban yini a, tinba yaaba den taani ki dini ki go ñuni leni O jan cua o deni wan cengi jan ba yedi o yaala. wan den gua ki fi bi tinkpiba siiga ya yogunu.

42 lan wani Jesu puogiti ke tin yaa wangidi o nni yaaba kuli. **15** To, min den cili ki maadi yaa labaali ñamo bi nibi kuli po, ki ya tiendi siedi yogunu, U Tienu fuoma yua den jiidi bipo, nani ke wanee ke U tienu dini libali wan tua bujialo mi kpiama wan den jiidi tipo maama yeni. **16** yaabn fo, leni yabin kpe kuli po. **43** Bi sawali Lane n den tiadi o Diedo maama yaama n tienu puabi kuli teni o siedo ke yua daano kuli baa ba po: Jan den batisti yi leni mi ñima ama U Tienu O yaa yelinni o tuonbiadi sugili. **44** yaa yogunu baa batisti yi leni U Tienu fuoma yua. **17** To, U ke Pieli den maadi kaa gbeni Otieu fuoma den Tienu ya den puni bani moko yaa paabu n da jiidi yaabinden cengi o kuli po. **45** Li den lidini yaabin den daani ki den yegi leni Pieli ki cua Pieli den yedi: naani ti ba fidi ki yie mi batistema baa yie U Tienu po? **18** Ban den gbadu lani bi den jiidi bi nilanba po. **46** Kelima bi gba ke bi maadi cedi, ki kpiagi U Tienu ki yedi: Lanwani UTieu mi malanma ki kpiagidi O tienu. **47** Lan wani puni bi nilanba moko ke bi baa usanu ki lebidi Pieli den yedi: naani ti ba fidi ki yie mi batistema bi yama ki baa li miali. **19** Yaaba n den yayadi leni miñima yaa niba ba Otieu fuoma yua nani kelima yaa falabiado n den tieni Etiena kuuma tinba. **48** Pieli den cedi ke bi batisiba Odiego yogunu yeni, den gedi hali fenisi diema leni yelinni. li po, bi den mi o wan sedi leni ba dana sipila kpendedgili leni antiosa nni kuli. Baa den waamu.

11 Jesu tondiba leni bi kpiiba yaaba n sieni ki ye jude nni den gbadu ke bi nilanba tuo ki njoadi U Tienu maama. **2** Pieli n den guani jelusalema po, yaaba n den daani siiga, yaaba ñnii ku koanciagu maama den funi leni o, **3** ki yedi o: A den cani ajufola ki go dini leni ba. **4** Pieli den cili ki doagidi bi po lan njoadi maama kuli, **5** ki yedi: N den ye jafa ki jaandi ke li tua npo nani ti dangidi yeni, ke n laa li bonlekaala nni ke yaala n tie nani bu kpalianbu yeni ñani tanpoli po ke bi muubi bu ñoakunnaadi kuli ki jiidi hali ki pundu n kani. **6** N den diidi bu niinni bohanla ki laa handuna yandi, ti fuanyandi, yaala n balini leni ti bonyugiditi. **7** N den gbadu unialu ke u tua nni: Pieli, fii ki kpa ki ñmani. **8** Ama n den guani ki yedi: A a, o Diedo kelima yaala n joagini leni yaala n ki gagidi ki hani kuli daa kpa kua n ñoabu nni. **9** Unialu yeni go den maadi tanpoli po mi liema ki yedi: U Tienu ya yedi ke yaala n gagidi ki hani, han da nua ke li joagini. **10** Li den tieni yeni hali taalimataa. Li yaa puoli li kuli den guani ki doni tanpoli po. **11** Lanyogunu lanyogunu nibata den cua min ye yaa diegu nni. Bi den soani ba ke bi ñani sesale ki cua n kani. **12** U Tienu fuoma yua den yedi nni ke min yegi leni ba ki da yagini n yama li ba kuli po. Ti kpiiba yaa niluobidiba n tiene den yegi leni nni ke ti pundi ki kua koneya diegu nni. **13** Laa joa den togidi ti wan den laa ke maleki doagidi oyuli opo odieli nni maama ki yedi o han soani jafa po ban yini simono ban go yi yua pieli wan cua akani. **14** O baa waani a han baa tieni maama ki faabi fini leni adiegu

nni yaaba kuli U Tienu maama kali jufinba bebe. **20** Ama bi siiga bi tianba, yaaba n tie sipila yaaba leni silena yaaba den gedi antiosa, ki maadi leni yaaba n kaa tie jufinba moko ki wangiba o Diedo Jesu laa baalihanmo maama fuuli. **21** O Diedo nuu den ye leni ba ke bi niba boncianla den daani kilebidi ki hoadi o Diedo. **22** Li laabaali den pundi Kilisiti n yini yaaba jelusalema po ke bi soani Banabasa antiosa. **23** Wan den pundi ki laa U Tienu hanbili, opali den mangi. O den tundi bi kuli ke ban yaa hua o Diedo leni payenli. **24** Kelima o den tie nihamo, ki gbie leni U Tienu fuoma yua leni dandanli moko. Bi niba boncianla den lebidi ki tuo ki hoadi o Diedo. **25** Lani n pendi Banabasa den fii ki gedi tasa dogu ki baan lingi solo. **26** Wan den laa o, o den cuani o antiosa. Hali bimmunli bi den taagi leni kilisiti n yini yaaba taanli li kani, ki bangi bi niba bancianla. Li den tie antiosa yo ke bi cili ki yini bi hoakaaba Kilisiti yaaba. **27** Laa yogunu bi sawalipuuba den ñani jelusalema ki cua antiosa. **28** Bi siiga nni yendo ke bi yi o Agabusa den fii ki puasawali kelima U Tienu fuoma yua paalu po, ki yedi ke mi koncianma baa baa handuna kuli nni. Mi den baa kiloda n den tie badiciamo ya yogunu. **29** Jesu hoadikaaba den jagi ki bili ke bi siiga yua kuli baa todii wanfidi maama ban taani ki soani bi kpiiba yaaba n ye jude dogu nni po. **30** Bi den tieni yeni ki soani Banabasa leni Solo, ke bi gedini mi todima yeni ki ban teni jude nikpeliba.

12 Laa yogunu o bado Elodo den cili ki wangilisiti nitaanli yaaba bi tianba fala. **20** den

teni ke bi kpa Jaka, Jan ciamo leni ki jugisiega 3 o kaa laa o, o den buni ti buudi li kadidieli Wan den laa ke laa bonla mangi Jufinba pala, o guudikaaba, ki jia bi buudi ke ban ñani ba ki go den teni ke bi cuo PIELI. Li den tieya dupen n kpa ba. Lani n pendi o den ñani Jude dida nni ki ki pia daliali jaanma dana. 4 Wan den cuo PIELI gedi Sesale ki ban ye lanpo. 20 Elodo den pia li ki kuani o li kadidieli nni, o den puogi minteela koanli leni Tili yaaba leni Sidoni yaaba. Ama bi caga naa ke ban ya guu o. Cagiyenli kuli den den taani ki cua o kani ki boadi o ku danligu pia niba naa ke bi guudi ki lebidi. Elodo den leni Elodo badibaanlo yua n yi Balutusa, bi den jagi ke mi pendima jaanma ya pendi, o ba jia mia o mi yanduanma, kelima bi diema jiema PIELI buudi bi niba kuli nintuali. 5 Bi den guu den ña Elodo ya diema nne. 21 Elodo n den bili PIELI li kadidieli nni; ama KILISITI nitaanli den ya daali mi taanma po n den pundi, o den bobo miadi opo U TIENU kaa cedi. 6 Ya ñiagu ke li ba o baditiadi ki kali o balikalikaanu po ki maadi faa Elodo n jia PIELI buudibi niba kuli nintuali, ke li waagi. 22 Ku niligu den kpaani: u tienu PIELI den luo leni kuseseli lie, ki dua ki goa ya nialu n maadi laa tie nisaalo nialu ka. 23 minteela lie siiga; ya minteela n guu mo den Lanyogunu, o Diodo maleki den pua o kelima se li kadidieli buliñoabu kani. 7 Lani o DIODO waa den teni u Tienu ti kpiagidi. A sidibila den maleki den doagidi PIELI po ke mi yenma yendi lugi o ke o kpe. 24 Lani U Tienu maama den li kadidieli nni. Maleki den maa PIELI kalu ki pugidi, ki yadi i kaani kuli, ke bi joadikaaba fundi o ki yedi o: Fii jalijali! i kuseseli den pidi coali den pugidi. 25 Solo leni Banabasa n den o nii kani ki baa. 8 Lani maleki den yedi o: caa ba bi tondu, bi den taa Jan ban go yi yua loli a gbanhagidiguki pili a cacaadi. o den tieni Maka ke o yegi leni ba ki fii Jelusalema ki guani yeni. maleki den yedi o: goli a kpalibu ki ñoadi ki kuni.

nni. 9 Pieli den ñani ki yua o kaa bani maleki n tieni yaala ya tie moamoani, o den tama ke o laa li bonlekaala yeni. 10 Ban den pendi o jiidikapialo, leni yua n Hjua, bi den pundi ya buliñoabu n luo ti kuboandi bonluodigu, ki tiegi o dociamu, bu buliñoabu den luodi buni buba bi po. Bi den ñani ki tagi u sanu. Lanyogunu maleki den ñaa Pieli 11 Pieli yama n den guni o den yedi: n bandi moala ke n Diodo n soani o maleki ki gaa nni Elodo nuu nni, leni jufinba n bua ki tieni nni yaala kuli po. 12 Wan den bungi yaala n tieni yeni, o den gedi Jan ban go yi yua Maka yaa naa Maliyama denpo naan kani ke niba boncianla den taani ki miadi U Tienu. 13 Pieli den pua bu buliñoajabu, ya jafaano n tuuni ku diegu nni ke bi yi o Loda den nagini ki ba cengi. 14 O den bandi Pieli nialu, o pamanli po waa den luodi bu buliñoabu, o den sani ki ban waani ke Pieli ye bu nuliñoajabu kani. 15 Bi den yedi o: a gadi, ama o waani ke wan maadi yaala yeni tie moamoani. 16 Lani bi den yedi: li tie o maleki yo. Ama Pieli n den suagi ki pua bu buliñoabu, bi den luodi ki la o ke li pakili cuo ba. 17 Pieli den tia ba o nuu ban ñymini, ki togidiba o Dielo n den ñani o li kadidieli nni maama. o go den yedi: yin waani mani Jan leni ti kpiiba yaaba n sieni. Lani o den ñani ki gedi potogu. 18 Lan den fii ki fa, a minteela yama den yagi boncianla ke bi bua ki bandi PIELI n den tua yaala. 19 Elodo n den tieni ke bi lingi

13 Kilisiti n yini yaaba yaaba n ye Antiosa den pia bi sawalipuuba leni bi bangikaaba. Bi yela den tie Banabasa, Simeyono ke bi go yi o Nijeli, (lani n tie o niboano), leni silena yua Lusiyusa, leni Manayena yua n den taani ki fandi leni Elodo leni Solo. 2 Ban den taani ki jaandi O Diedo ki luo buñoabu U Tienu Fuoma Yua den yedi: Gagidi mani n po Banabasa leni Solo ke ban yaa tuuni min yini ba yaa tuonli po. 3 Lane, bango den loli buñoabu ki jaandi ki mia U Tienu, bi den maani bii bi jaba yeni po ki cabiba ke bi gedi. 4 U Tienu Fuoma Yua den soani Banabasa leni Solo yeni ke bi gedi Selusi dogu nni ki kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki gedi Sipila kpendegili po. 5 Ban den pundi Salamina dogu nni, bi den wangti U Tienu maama li bali maama bagima diena nni, jufinba n den taagigi naankani. Bi den pia Jan ke o tie bi todika. 6 Bi den goagoadi li kpendegili yeni nni kuli ki ban pundi pafoso dogu nni, bi den la o buligbandaano ke o tie jufti sawalipu faadaano ke bi yi o Bali Jesu. 7 O den ye leni gufeneli Sejiyusa Polusa. Gufeneli yeni den tie yanfodaano. O den yini Banabasa leni Solo, ki waani ke o pia li yankuali U Tienu maama gbadima po. 8 Ama Elimasa o buligbandaano, den yie bi po, ki moandi ke gufeneli n da tuo li dandanli. 9 Lane Solo Ban go yi yua Polo, yuan gbie leni U Tienu Fuomi Yua, den noali o 10 ki

yedi o: Fini yua n gbie leni bu nunfanbiadibu tie yua, baa go den ga bi sawalipuaba maama, kuli leni i janbi buoli kuli, ki tie Sutaani bijua, ban maani ki cogi yaama mi fuodima daali kuli ki tie mi teginma kuli yibali, a kancedi ki da moko. Ban den jia Jesu buudi bi den kuani laa goli ni O Diedo janjaga? **11** Moala o Diedo baa maama den yedi yaala ki dudi. **28** Baa ke baa pua ja ñan tua juamo ki kan la u yienu hali den laa ke Jesu tieni yaala n bia ki pundi mi danaba. Lanyugunu liga Elimasa nuni den biigi kuuma, bi den mia Pilata wan teni ban kpa o. ke o juani cain. O ji den baaliti ki lingi yua n baa **29** Ban den kuani i diani n den maadi o po ya dadi o. **12** Gufeneeli n den laa yaala n tieni yeni, maama kuli ki dudi bi den joandi o ku daagu o den daani kelima o Diedo maama bangima n po, ki ban duani o li kakuli nni. **30** Ama U den cuo maama po. **13** Polo leni o yegi nin lieba Tienu den fiini O bi tinkpiba siiga. **31** O den den ñani Pafoso ki kua ku ñin biagu nni ki doni doagidi O yuli dana boncianla yaaba den taani ki gedi Panfili diema ki pundi mi dogu peja. Jan ki ñani Galile ki yegi leni O ki gedi Jelusalema den paadi lenba ki guani Jelusalema. **14** Bi den po. Moala bi tie siedinba Isalele yaaba po. **32** fii Peja ki suagi pundi Pisdi ya Antiosa. Mi den Tinba tiba wangi yi laa laabaalihamo. U Tienu n kua li balimaama bangima dieli nni ki kali. **15** den niani ti yajanba ya ñoanianau, **33** O kuani Ban den cogi li balimaama leni bi sawalipuaba u timba yaaba n tie bi puolihuani yeni po, ki maama ki gbeni, Li balimaama bangima dieli fiini Jesu bi tinkpiba siiga. Li diani pisoma tili yu danba den soani ban yediba: **16** polo den fii nni diani lie kani ya maama n tie na: A tie n ki tia ba u nuu ke bi suo, ke o yedi ba: Isalele Bijua, Mini n mali a dinla. **34** O den fiini Jesu bi yaaba leni yinba yaa nilanba n huadi U Tienu ki tinkpiba siiga ke O kan go bedi hali abada. O fangi o kuli, cengi mani. **17** Isalele yaaba Tienu den maadi lani yaapo yo wan den yedi: N ba pa den gandi ti yaajanba, ki teni ke biyabidi ban yi min den niani Dafidi yaa sela, yaa n gagidi den ye Ejipiti diema nni yaa yogunu. O den ñani ki hani, ki kan gbali tienma. **35** Lani yaapo O ba mi niimni leni o paaciamu, **18** ki juuni leni go yedi kaanto: A kan tuo ke A nigagidihamo n ba mi fanpienma nni ke li bua ki pundi bina bedi, **36** to, Dafidi n den tieni U Tienu n den jagi piina. **19** Lani yaa puoli o den bolini nilanbuolil ki bili o po yaala o nifiima siiga, o den kpe ke lele kanaana diema nni ki puni o nibuolu ke u bi piini o ke o taani leni o baanba ki bedi. **37** diedi mi diema. **20** Laa bina kuli coali den bua ki Ama U Tienu n deni fiini yua bi tinkpiba siiga yaa tie kobinaa n bina piimu. Lani yaa puoli yeni, waa bedi. **38** Lanwani n kpiiba, yin bandi U Tienu den teni ke bi bujibabi diedi ba hali ki cain ke li tie wani Jesu ya po ke bi wangi yi ti pundi o sawalipualo Samielo yogunu. **21** Lani tuonbiadi sugili maama. Musa balimaama naa bi den mia o bado, ke U Tienu den dini bi po den fidi ki teni ke yi ba li moamoansaali. Ama Kisa bijua Sayula, Benjamina buolu yua, ke o kelima Jesu ya po, **39** yua n tuo ki daani kuli pia tua bi bado ki die ba bina piina. **22** U Tienu den li moamoansaali. **40** Lani yaa po fangi mani yi dindi o ki gandi bi po Dafidi ki dini o li bali ki yula ke bi sawalipuaba n den yedi ya maama n tieni o po yaa siedi n tienia: N laa ke Isayi bijua da baa yipo: **41** Diidi mani, yinba li ñuali danba, Dafidi tie yaa ja n tie n pali n bua maama ki li pakili n cuo yi, yin bodi mani, kelima n ba baa tiedi n yanbuama kuli. **23** U Tienu den tieni tieni li bonla yi dana nni, ya bonla ke yi kan bi wan den niani ya ñoania nu ki teni ke bi malu tuo ki gaa ke li tie moamoani. Baa bi ya togidi Jesu ke o tie Dafidi puoli huanu ki tie candaano yi la. **42** Polo leni Banabasa n den ñani, bi niba Isalele buolu yaaba po. **24** Hali ke Jesu daa cua, den mia ba ke ban gua ki maadi bipo laa maama Jan den wangi Isalele yaaba kuli ke ban lebidi mi fuodima daali yaali n hua. **43** Li nitaanli bi yama wan batisi ba. **25** Jan tuonli n den bua yeni yaaba n den yadi, Jufina boncianba leni ki gbeni o den yedi: Mii tie yin tama yua ka, ya nilanba n den lebidi ki hoadi U Tienu nani diidi ki le mani, nitoa baa cua n puoli yua ke Jufinba yeni den hoadi Polo leni Banabasa. Bi mii pundi baa ki lodi o cacaagbanslama. **26** N go den maadi leni ba ki tundi ba ke ban ya se kpiiba, yinba Abalahama puolihuani leni yi siiga U Tienu hanbili nni. **44** U Tienu fuodima daali yaa nilanba n hoadi U Tienu ki fangi o kuli, li yaali n hua, li den bua ki tua nani u dogu yaaba tie timba yaapo yo ke U Tienu soani O tondu, kuli n den taani ki ba cengi o Diedo maama. yu n tie O tindima maama fuuli. **27** Jelusalema **45** Jufinba n den laa ku niligu yeni, li nunponli dotieba leni bi yudanba naa den bandi Jesu n den cuo ba boncianla ke bi sugidi Polo ki nia

wan yedi yaala. **46** Polo leni Banabasa den paagi bi pala ki yedi ba: Li den tie tiladi ke U Tienu maama n kpa pundi yinba ya kani, ama kelima yi yie yi ga ma, yi nua ke yii pundi ki baa ya miali n kan gbeni. Lani yaapo ti ba lebidi ki gedi bi nilanba po. (**aiōnios g166**) **47** Kelima o Diedo puogi ti ki yedi ya maama n tie na: N gandi a ke han tua mi yenma i nibuoli po. Ke han ya caani mi faabima yaaba n ye hali handuna banlu kuli po. **48** Bi nilanba n den gbadji mi naa maama, bi pala den mangi ke bi pagi o Diedo maama. U Tienu den n gandi yaaba ke ban ba ya miali n kan gbeni kuli den tuo ki daani. (**aiōnios g166**) **49** o Diedo maama den yayadi laa diema nni kuli. **50** Ama Jufinba den moandi ki fiini ya puoba n tie bi nilanba ki pia ti kpiagidi pala, bani yaaba n lebidi bi sanjoadima ki njoadi U Tienu nani Jufinba yeni, leni u dogu nicianba kuli pala.

den kua jufinba balimaama bangima dieli nni. Ban den maadi maama den teni ke jufinba leni gilekinnba tuo ki daani. **2** Ama jufinba siiga yaaba n denye kaa daani den fiini bi nilanba pala ki teni ke baa go mani leni li dandanli yaaba. **3** bi den kali ki waagi Ikoniyuma ki maadi leni li papalaal ki dugi o Diedo po. wani yua n den saagi o yanbili maama yeni po i moamoani ki teni ke bi tiendi li bonlidinkaala leni mi bancianma. **4** U dogu yeni niba den paadi leni biyaba: bine n taa jufinba po, bine n ya taa jesu tondiba po. **5** Bi nilanba leni jufinba den juogi leni bi yudanba ki ba faligi Polo leni banabasa ki lugidi ba a tana ki kpa ba. **6** Polo leni Banabasa n den bandi laa bonla, bi den sani ki gedi Likoani, Lisitaleni Deba ya tinkundogik po ki ciadi. **7** Bi den ban wang o labaalijamo laa dogi nni. **8** O joa den ye Lisita dogu nni ki tie wabo kaa fidi ki cuoni hali wan mali. **9** O den cengi Polo n maadi yaala. Polo den noanli o ki sua ke o pia ya dandanli n ba teni wan paagi. **10** O den kpaani ki yedi o: fii ki sedi a taana po. O den fii yenma ki cuoni. **11** Ku niligu n den laa Polo n tieni yaala. bi den maadi likoami

mabuolu nni: tin njuu ki kpiagidi ya buli kpandi ki tua nani bi nisaaliba yeni ki cua ti siiga. **12** Bi den yini Banabasa Seyusa ki yini Polo mo Elimasa kelima polo n den maani ki maadi. **13** Seyusa kopadiciamo yua ya jandielin den ye u dogu buliñoabu kani den lani a naatona mi piuma ki cuani a u dogu buliñoajabu kani, ki bua ki taani leni bi niba ki padi laa natona bipo li padili. **14** Bani bi tondiba yaaba n tie: Polo leni Banabasa n den gbdji lani, bi den toadi bi tiadi bani biba ki doagidi bi pabiidi ki sani ki kua ku niligu siiga. **15** Bi den kpaani ki yedi: be yapo ke yi tiendi yeni? timoko tie nisaaliba nani yinba n tie maama. ti wangi yi o labaalijamo ke **16** Hali Jufinba leni, leni u dogu nicianba kuli yaadoi u TIENU yua n fo, ki tagi tanpoli, ki tinga, mi ñincianma leni yaala n ye lieni kuli. **17** Baa yeni o tiendi u yogunu kpelu, u TIENU den cedi ke o nibuoli Bi den fiini bi niba pala ke bi faligi Polo leni jua bi yuceli jaanbuolu. **18** Ba ke bi den siedi o yuli po kaa cedi leni wan yanbidi maama leni Banabasa den kpia bi po bi taatama lan tua ki puuni yi ku siagu leni ujetaagu yogini ni siedi bi tudima po, ki fii ki gedi Ikoniyuma dogu kuli, ki go puuni yi mi jiema ke li kandi, ki go nni. **19** Lani yapuoli jufinba tianba den **19** Lani yapuoli jufinba tianba den ñani Antiosa leni Ikoniyuma ki cua ku niligu kani. Ban den lugidi Polo a tana ki fuli ki ñani o u dogu nni ki tama ke o kpe. **20** Ama Jesu joadikaaba n den sedi ki lindi o, o den fii ki sedi, ki kua u dogfu nni. Lan den fii ki faa o den yegi leni Banabasa ki gedi Deba dogu nni. **21** Ban den wang o Tienu labaalijamo Deba ki baa bi joadikaaba boncianla, bi den guani Lisita leni Ikoniyuma leni Pisili ya Antiosa. **22** Bi den paagidi yaaba ndaanli pala, ki tundi ba ke ban sedi bojanla li dandanli nni ki tua ba: li tie tiladi tin kpa la, fala ki yuandi ki kua U Tienu diema. **23** Kilisiti nitaanli yenli kuli nni bi den gandi ki puogi yaaba n baa tie bi nikpeliba. Ban den loli bu ñoabu ki jaandi ki mia U Tienu bi den taa bikuli ki piani o Diedo ban den daani yua, ke wan ya kubi ba. **24** Lani yapuoli bi den poandi Pisili diema nni ki pundi panfilo ya diema nni. **25** Ban den waani Peja dogu yaaba U Tienu maama, bi den suagi liiga ki gedi Itali dogu nni. **26** Lankani bi den kua ku ñinbiagu ki duodi ki gedi Antiosa, likani yaaba n den daani den mia ke U Tienu n ya yanbidi bipo kelima ban soani ki gbeni o tuonli yaali moala yeni po **27** Bi cuama puoli po bi den taani kilisiti n yini yaaba ki togidiba U Tienu n

den tuuni leni ba ki tieni yaala kuli, leni wan n baa goa cua ki go sieni Dafidi diegu yaagu n den luodi li dandanli buliñoabu bi nilanba mo baa. N baa fiini ku diegbebuona, ki go maa ki yaapo maama. **28** Bi den waagi ki ye likani leni sieni gu. **17** lanwani yaa nisaali n sieni kuli baa lingi o Diedo, bani min yini yaaba ke ban tua n niba yeni. **18** O Diedo, yua n tiendi wan jagi yaala, njali yogu yeni n yedi yeni. (**aiōn g165**) **19**

15 Bi nitianba yaaba n den ñani Jude ki cua

Sili ya Antiosa den bangi ti kpiiba ki tua: Yi yaa kua ku koanciagu nani Musa n bili maama yi kan tindi. **2** Polo leni Banabasa den yie bipo ki waagi ki nia leni ba leni u paalu. Lani yaapo li kani yaaba den jagi ki bili ke Polo leni Banabasa leni bi siiga bi tianba baa gedini laa maama Jelusama Jesu tondiba leni li kani nikpeliba po. **3** Kilisiti n yini yaaba Antiosa po den todii ba li sancenli po. Bi den poandi Fenisi leni Samali diema kuli ki togidi bi nilanba n den lebidi ki daani maama ki teni ke lampo bi kpiiba kuli pala mangi hali boncianla laa maama po. **4** Ban den pundi Jelusalema, Kilisiti n yini yaaba, bi tondiba leni bi nikpeliba den biali ba. Bi den togidi U Tieu n tuuni leni ba ki tiendi yaala kuli. **5** Li sua ke Falisieninba cagili siiga, bi tianba yaaba n den daani den fii ki yedi ke li tie tiladi bi nilanba n kua ku koanciagu ki go waani ba ban kubi Musa balimaama. **6** Jesu tondiba leni bi nikpeliba den taani ki baa juogi laa maama po. **7** Ban den juogi juogi njali boncianla Pieli den fii ki yedi ba: N kpiiba yibani ke li waagi leni U Tieu n den gandi nni yi siiga, ke min yaa wangbi nilanba o laabaalinjamo maama, ke ban tuo ki daani. **8** U Tieu yua n bani bi niba pala kuli den tieni bi po seedi wan den puni ba U Tieu Fuoma Yua nani wan den puni ti moko maama. **9** Waa den tieni gagidima ba kuli tinba leni bani siiga kelima o den yuudi ki njambi bani moko yaa pala kelima ban den daani yeni po. **10** Lanwani be yaa po ke yi moadi ki baa biigi U Tieu, ki baa ki tuni bi noadikaaba ya tugili ke tinba leni ti yaajanba kuli n kaa fidi ki tugi yaali. **11** Ama ti daani ke ti tindi kelima ti Diedo Jesu kilisiti ñanbili po nani bani moko yeni. **12** Li nitaanli yeni kuli den ymimi suo ki cengi Banabasa leni Polo n bi togidi U Tieu n den teni ke bi tieni ya bancianma leni ya bonlidinkaala bi nilanba siiga. **13** Ban den maadi ki gbeni, Jaka den yedi: **14** N kpiiba, cengi mani nni. Simono togidi U Tieu n den kpa noanli ki laa bi nilanba po maama, ki gandi bi siiga ya niba n baa tie o nibuolu. **15** Laa maama taa leni bi sawalipuuba maama nani lan diani i diani nni maama ki yedi: **16** Lani yaa pendii

n baa goa cua ki go sieni Dafidi diegu yaagu n den luodi li dandanli buliñoabu bi nilanba mo baa. N baa fiini ku diegbebuona, ki go maa ki sieni gu. **17** lanwani yaa nisaali n sieni kuli baa lingi o Diedo, bani min yini yaaba ke ban tua n niba yeni. **18** O Diedo, yua n tiendi wan jagi yaala, njali yogu yeni n yedi yeni. (**aiōn g165**) **19** Jaka den pugini ki yedi: Lani tin sua yaala tie ke tin da bili bi nilanba po yaala n pa, bani yaaba n lebidi ki noadikaabi U Tieu yeni. **20** Ama tin diani ki waani ba ke ban kubi bi yula, ki da biidi bi yula ki je i buli padijiema kuli, ki go kubi bi yula leni mi conconma buoli, ki da ymansi ti yansoadikaadi ki da ymansi mi soama. **21** Kelima ki cili njali yogu li den pia dogu nni kuli yaaba n wangbi Musa balimaama, kelima bi den cogi ma mi fuodima daali kuli li balimaama bangima diena nni. **22** Lane Jesu tondiba leni bi nikpeliba leni kilisiti n yini yaaba kuli den sua ke li pundi ban gandi bi siiga bi nitianba, ki soani ba ban yegi leni Polo leni Banabasa ki gedi Antiosa. Bi den gandi Jude ke bi yi o Basabasa, leni Silisa bani bi kpiiba n den jigindi yaaba. **23** Bi den soani ba leni li tili ke li yedi: Tinba, yi kpiiba, Jesu tondiba leni bi nikpeliba, ti fuondi yinba yaaba n tie nilanba ki tie kpiiba ki ye Antiosa, Sili, leni Silisi yaa diema nni kuli. **24** Ti gbadu ke ti siiga yaaba bi tianba den gedi yipo, ti ki den teni yaaba ñoabonli ba kuli, ke bi ban maadi ya maama n yagi yi yama ki jieni yi. **25** Li tie lani yaapo ke ti kuli taani yanyenma ki sua ke li yansi tin gandi bi niba ki soani ba ban yegi leni ti buakaaba Banabasa leni Polo, **26** yaaba n den luni bi miana ti Diedo Jesu Kilisiti yaa yeli po. **27** Lani yaa po ti soani yi kani Jude leni Silisa ke ban yaadi ki maadi leni yi tin diani yaala li naa tili nni. **28** U Tieu Fuoma Yua leni tinba kuli taa yanyenma ki sua ke li yansi tin da tuni yi tugitoali kali yaali n tie tie tiladi na. **29** Lani n tie yin kubi yi yula ki da je i buli padijiema ki da go ymansi mi soama, ki da ymansi ti yansoadikaadi, ki go kubi yi yula ki da combi conconbuoluba kuli. Li baa yansi yipo yin yaa kubi yi yula ki da tieni lankuli. U Tieu n waani ti tiyabal! **30** Lani Kilisiti n yini yaaba den cabi bi tondiba yeni ke bi guani Antiosa. Bi den teni li tili yaa nilugu n den taani yeni. **31** Bi den cogi li ke li mangi ba ki go paagi bi pala. **32** Jude leni Silisa, yaaba n tie bani biba sawalipuuba, den tundi bi kpiiba ki paagi bi pala ke ban yaa se ke li pa li dandanli nni. **33** Ban den tieni li kani danaba, bi kpiiba den cabi ba leni mi yanduanma ke ban lebidi ki

guani yaaba n den soani ba po. **34** Ama Silasa gedi Filipa dogu nni, yu n den tie Maseduana den sua ke li ñjani wan go sedi li kani waamu. cagiyenli nni dogu. Loma yaaba n den diedi **35** Polo leni Banabasa den waagi Antiosa, bani naani. Ti den kali likani danaba. **13** Mi fuodima leni nitoaba boncianla ki bangi ki go wang o daali, ti den Jan ya bilinciamu n lindi u dogu Diedo maama. **36** Danaba n den pendi, Polo den yeni buliñoajabu kani ki gedi u kpenu po, tin yedi Banabasa: Tin guani tin den wang o Diedo den tema ke Jufinba jaandi kaanu ye naanpo. Ti laabaalijamo yaa dogi nni kuli, ki ban le lan tie den kali ki maadi leni yaa puoba n taani likani. ti kpiiba po maama. **37** Banabasa den bua ki ta **14** Bi siiga poyendo yua n den fangi U Tieu Jan ban yi yua Maka wan yegi leni ba. **38** Ama ke bi yi o Lidi. O den tie tiatila dogu yua, ki Polo den sua ke laa pundi ban go taa yua n den tie kpendo ki kuadi ya caba n moani ki caadi. paadi leni ba Panfila diema nni kaa go ciani ba o Diedo den luodi o pali ke o tuo ki ga Polo n bi tuonli nni. **39** Mi niama den tieni bi siiga ñjali maadi o yaa maama. **15** Tin den batisti o, wani ke bi paadi leni bi yaba. Banabasa den ta Maka leni o deni yaaba kuli, o den mia ti ki yedi: Yi y ke bi duodi ki kua ku ñinbiagu ki duodi ki gedi sua ke n dugi o Diedo po moamoani, yin kua Sipila kpendegili po. **40** Polo den gandi Silasa mani ki yaa ye n diegu nni. Wan den tigini ti wan yegi leni o. Bi kpiiba den mia o Diedo wan maama po, ti den tuo. **16** Danyenli tin go den yaa ñjanbidi bi po, ke o fii ki gedi lipo. **41** O den caa i jaandi kaanu yeni, o potuado den tuogi goagoadi Sili diema nni leni Silisi yaa diema nni kuli ki pugindi Kilisiti nitaanli li papaa.

16 Polo den gedi Deba dogu nni ki suagi ki pundi Lisita. Likani den pia Jesu hoadikoa yendo ke bi yi o Timote, o naa den tie Jufi ki tuo ki daani, o baa den tie kileka **2** Ti kpiiba yaaba n den ye Lisita leni ikoneyuma kuli den tiendi opo o seedihamo. **3** Polo den bua ki taa o wan yegi leni o, lane o den kuani o ku koanciagu kelima yaa Jufinba n den ye likani po, kelima bi niba kuli den bani ke o baa tie gileka. **4** Bi den goadi i dogi nni ki caagi Jesu tondiba leni Jelusalema nitaanli nikpeliba n den juogi ki bili yaala ke ban kubi la. **5** Lani Kilisiti nitaana den se li dandanli nni ke li pa, ke a coali mo yabidi daali ki pugidi. **6** U Tieu Fuoma naa den puni ba u sanu ban kua Asi diema nni ki waani U Tieu maama. Lani yaapo bi den poandi Filiji diema leni Galati diema. **7** Ban den nagidi Misi diema banlu, bi den moandi ki ba kua Bitini diema nni ama Jesu Fuoma den yie bipo. **8** Lane bi den pendi Misi ki gedi Tilowasa dogu nni. **9** Ku juagu Polo den baa li bonlekaala ke Maseduana diema yua se o kani ki miadi o ki tua: Han duodi ki cua Maseduana po ne ki todii ti. **10** Polo n den laa li bonlekaala yeni, tontoni ti den lingi ya ñinbiagu n baa gedini ti Maseduana, kelima ti den sua ke U Tieu yini ti tin ban yaa wang o laabaalijamo lankane. **11** Ti den kua ku ñinbiagu nni ki Jan Tilowasa ki duodi ki pundi Samotasa kpendegili. Lan den fi ki fa, ti go den kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki gedi Maseduana dogu Neyapolisa. **12** Ti den fi lankani ki cuoni ki kpiiba po. **17** O den cili ki hoa Polo leni tikuli ki kpaani: Yaa jaba n tie na tie U Tieu yua n te hali tanpolijoma naacenga. Bi wang o U Tieu diema sanu maame. **18** O den tiendi yeni dana boncianla ke li yagi Polo yama boncianla hali ke o den ti jigidi ki maadi leni ki cicibiadiga yeni ki yedi: Jesu Kilsiti yeli po n yedi a han ña ki haa o. Lanyogunu liga ki den ñani ki ha o. **19** O potuado canbaaniba n den la ke yaala n baa kpendinni bipo i ligi yeni gbeni, bi den cuo Polo leni Silasa ki gedini ba ki daaga po u dogu bujiaiba kani. **20** Bani mo den gedini ba u dogu yudancianba kani ik yedi: Bi naa jaba yagini ti dogu yaaba yama. **21** Bi tie Jufinba ki wang o yaa bogida n kua tipo tinba Loma yaaba n ka tuo ya, ki kan tienai a mo **22** Ku niligu moko den taani leni ba ki tuogi leni Poli leni Silasa. Lne bi yudancianba den teni ke bi landi bi tiadi ki pua ba i baliji. **23** Ban den puapua ba boncianla, bi den kuani ba li kadidieli nni ki mia li kadidieli guudikoa wan ya gu ba bonhanla. **24** O guudikoa n den gbadu laa maama, o den kuani ba li kadidieli tugu nni ki kpa bi taana ti kpaadi. **25** Lan den bua ki pundi ki yagisiigu, Polo leni Silasa den jaandi ki yiini ki pagi U Tieu, ke a kadibila cengi. **26** Lanyogunu lanyogunu mi tindigibicianma den tieni hali ke li kadidieli tanpuuna kuli den begibi. Yaa kuesesli n den luo a kadibila kuli den lodi. **27** Li kadidieli guudikoa den fundi. Wan den la ke li kadidieli buliñoana kuli ya, o den tama ke a kadibila kuli sani, ke

o noadi o jugisiega ki baa kpa o yuli. **28** Ama ku fuugu leni ku yanyagu u dogu nni. bi den Polo den tiani ki yedi: Da tieni a yuli liba kelima tugi biyaba ki gedi jasono denpo, ki woli polo tikuli ye ne. **29** O guudikoa yeni den teni bi leni silasa, ki bua ki ñani baa ki gedi n baa ku cuoni opo ki fidisanga ke o sani ki kua Polo niligu nintuali. **6** Ban ki den laa ba, bi den fuli leni Silasa n ye naankani ki jie hali ki digibi, jasono leni o kpiiba tianba, ki gedi ni ba u dogu ki gbaani bi nintuali. **30** O den ñani ba niinpo bujaba po, ki taangi ki tua yaa niba n yagini li ki yedi ba: N danba n baa tien be ki tindi? **31** ñandunli yama yeni, cua ne moko, ke jasono Bi den yedi o: Daani o Diedo Jesu a baa tindi, gaa bi cangu. **7** Bikuli yeedi sesa balimaama, ki fini leni a diegu nni yaaba kuli. **32** Lani bi den tua ke baditoa ye, ke bi yi o Jesu. **8** Amaama den waani o o Diedo laabaalimo, wani leni yaaba yagi ku niligu leni u dogu bujaba yama **9** bi den den ye o deni kuli. **33** Lanyogunu, ku ñagu yeni teni ke jasono leni o lieba pani i ligi yo ke bi ja liga, o den gedini ba ki huudi bi sinala. **34** O ba **10** Ku ñagu n den bii, ti kpiiba den gedini den kuani ba o dieli nni ki puni ba mi jiema. polo leni silasa bele dogu nni, lankani bi den Wani leni o deni yaaba kuli pala dn mangi hali gedi jufinba n taandi ya balimaama bangima boncianla kelima bi den tuo ki daani U Tieu. dielinni. **11** Laa jufinba wani den tie nimoanba ki **35** Lan den yendi, bi yudancianba den soani a cie tesalonika yaaba, bi den gaa U Tieu maama minteela yudaano li kadidieli guudikoa kani ki leni li yankuali ki lingi daali kuli i diani nni ki yedi o: Faabi bi jaba yeni. **36** O den togidi laa baa le ban bangi baa yaala, ya tie moamoani. **12** maama Polo ki yedi o: Bi yudancianba soani ke Bi siiga boncianla den daani, leni gileki yaaba min faabi yi. Lanwani yin fi ki ña ki gedi leni mi siiga yaa puoba n pia ti kpiagidi leni bi jaba yanduanma. **37** Ama Polo den yedi a minteela: boncianla moko den daani. **13** Ama tesalonika Bi den pua tinba Loma yaaba i gbiani bi niba jufinba n den gbadie ke polo wangt bele yaaba nintuali ki naa kpa jia leni ti ti buudi ka no, ki moko U Tieu maama, bi den gedi lanpo moko, go kuani ti li kadidieli nni. Moala bi bua ki ñani ki ban yagi ku niligu yama. **14** Lanwani ti kpiiba ti hasili nni. Li kan tuo ki tieni yeni, kali ba cua den gedini laayogunu polo nepo yaa kpenuolu, ki faabi ti. **38** A mintela yudanba den ban togidi ama silasa leni timote den sedi bele. **15** yaaba n bi yudancianba laa maama. Ban den gbadie ke den ciani polo den pundi o atena dogu nni, ki bi tie Loma yaaba ti jawaandi den cuo ba. **39** lebidi, ki ban ca polo tondu, silasa leni timote, Bi den cua ki mia ba sugili ki ciani ki ñani ba ke polo yedi ban ñoadi o ke laa wagi. **16** nani li kadidieli nni ki mia ba ban Ja u dogu nni. **40** polo n den gu baa atena yeni, o den laa ke ibuli Polo leni Silasa n den ñani li kadidieli nni, bi naanana den gbie laa dogu ni, ke o yama yagi den guani Lidi denpo. Bi den laa ti kpiiba likani ki paagi bi pala, ki ñani likani ki suagi liiga.

17 Polo leni silasa nden ca tesalonika, bi den tagini ki ñani amifipolisa dogu nni, leni apoloni dogu nni, ki ban pundi tesalonika, naani ke jufinba den pia li balimaama bangima dieli. **2** nani polo n den maani maama, o den kua ki taani leni ba. polo den boe leni ba, mi fuodima dana nni, dana taa leni yaala n diani, i diani nni. **3** O den bundi ki wangt ke U Tieu n gandi yua ba le fala ki kpe, ki go fii bi tinkpiba siiga. o den yedi ba, min wangt i jesu yua yaa maama yeni, wani n tie U Tieu n gandi yua. **4** bi siiga nni bi tianba den tuo ki gaa laa maama ki taani polo leni silasa po. gilekinba siiga yaaba boncianla moko, yaaba n fangi U Tieu leni yaa puoba n pia ti kpiagidi yaa siiga den tuo ki gaa mi maama yeni. **5** Ama jufinba nunponbiadili den fii ke bi taani leni u dogu nibiada, ke bi fiini

dieli nni, leni wan togidi leni yaaba daali n kuli. **18** Yaa yanfodanba n den ñoa Epikule bangi ma bi tianba leni sitoyisieninba ya bangima yaaba tianba den taani ki nia leni polo ki tua. O maciandaano ne bua ki yedi be? Bi tianba n den gba ke o maadi Jesu labaali ñamo leni bi tinkpiba gua fiima yeni, bi den tua: Li nani o maadi bucianni yaa maama yo! **19** Lanwani, bi den taa polo, ki gedi nni o u dogu nikpela po, ki tua: Naani ti ba baa bandi ñan maadi ya bangi panma ne bi. **20** Kelima a teni ke ti gba boncianla yo, lanwani ti bua ki bandi laa bangima n bua ki yedi yaala. **21** Li den sua ke atena dotieba, leni yaa cianba n ye likani kuli, yen taani bi yogunu, ki maadi, bi ki cengi li boncianla. **22** Polo den fii ki se aleyopaja nitaali siiga ki yedi ba, atena yaaba, n laa ke yi kuani yi yama mi jaama nni hali boncianla. **23** Min goadi

ki gaandi u dogu niine, n laa yin pia ya buli yua. **6** Lan yaapo jufinba den fii ki pani bi kuli, ki padi a pada, hali n ban laa, padibinbin po, ki sugidiba. Polo den fegi o yuli ki mii o yenli po ya diani te na: Line tie, tin kaa bani tiayiekaadi ki yedi: yi soama n gua ki wuli yi ya tieno po" yin kpiagidi yua kaa bani o yeni, yula po min wani ñana. ki cili leni dinla n baa n maadi yi o yaa maame. **24** U Tieu yua tagi cili kaa wangidi o labaali ñamo bi nilamba po. **7** lijandunli leni yaala n ye lienni kuli, wani yua Wan den ñani lan kani o den kua ya joa ke yi o die tanpoli leni ki tinga, waa ye bi nisaali ba n Jusitusa deni, laa Joa den pia Utieu fangili. o maa ya jandiena nni ka. **25** Lisaali nii ki tuuni o diegu den taabi libali maama bagima dieli. **8** po, nani o bi luo bonliba yeni kelima wani n Kilisipusa libalimaama bangima dieli yudaano puuni bi niba kuli ke bi ye ki fo, ki pia ban pia den tuo ki daani Jesu leni o diegunni yaaba. yaala kuli. **26** Teni ni ke bi nisaaliba kuli, ñani ja Kolinta yaaba yaabin den cengi Polo maama yendo yaakani. ke bi ye ki tinga kuli po, ki bili moko den tuo ki daani Jesu ki go den gaa mi yua kuli po, o miali dana banlu, wan ye naani batismi. **9** Ñayengu Odiedo den doagidi Polo kani. **27** O den bua ban lingi wani o Diedo, bi o guaminni ki yedi o: ñan da jie liba, ñan yaa ya tie ania bi tatanmi nni, ba ke waa foagi leni maadi ki da cedi, **10** kelima n ye leni ja. o ba ti niinni o ba. **28** Li miali, ti sancienli, leni ti kan sii ja bi ki tieni ja yaali n bia, n pia n niba yema kuli ye o yaa niinne. i baantiadi nni, bi yaa doguni tieno niini. **11** Polo den tieni lan tianba den yedi ke ti tie o puoli ñoamu yo. **29** kani binli leni ñimali luoba Kolinta yaaba siiga li ya tie ke ti tie U Tieu puoli ñoani yo, laa ki den wangiba U Tieu maama. **12** Yaa yogunu pundi tin go daani ke o naani leni bi nisaaliba n ke Galiyo den tie Akayi diema Gufeeneli, jufinba fidi ki taa wula, bi ñanjilifa, bi li tanli ki tagi ya den taani noabu ki yie Polo ki den gedini o nannanli kelima bi banma leni bi yanfuoma po. Gufeeneli bujiali kaanu kani **13** Ki yedi: Yaa joa **30** U Tieu n ki cuadi bi nisaaliba yanpiima, ya yene bangi bi niba ki go tigini ban ya noa U yogu nni n den pendi, moala o wangbi niba Tieu nani libalimaama n kaa bili mama. **14** kuli, i kani kuli ke li pundi ban bidi bi pala ki Yaa yogunu ke Polo den yaadi o ñoabu ki baa daani. **31** kelima o bili, wani ba jiaa li ñandunli maadi; Galiyo den yedi jufinba: li yaabi tie tagili buudi yaa daali, leni mi teginma. Lani mo baa ba bii tuongunda ba nba bi tieni ania ki cengi tieni leni wan gandi yua ki teni o yaa siedo n yi maama. **15** Ama li ya tie ke yi nia mimaama tie mi kpe fiima yua kuli nintuali. **32** Ban den po, bi a yela lan ya ka yin ñoa yaa balimaama gbadji, ke o maadi a tinkpila fiima maama bi po, lan wan yua yi. mii bua, ki tua yi bujialo tianba den ñuadi o, bine mo n yedi o: ti go ba laa bonli po. **16** Galiyo den teli ba, ki yedi ba cengi a cima dantuali. **33** Lan polo den ñani li ban fuadi li bujiali kaanu kani. **17** Lane ke bi nitaanli siiga. **34** Bi tianba den taani o po, ki den taani ki cuo sositena yua n tie li balimaama tuo ki daani, denisa aleyopaja nitaanli yaabi bangima dieli yudaano, ki pua o li bujiali kaanu siiga, yendo. Puo yendo ke bi yi o damalisa-leni kani. Galiyo, naa den yagi o yama li po. **18** Polo den go kali ki waagi Kolinta; li puoli o den cabi o kpiiba ki fii. o den kua ku ñindabiagu ki caa Sili diema, wani leni Pilisila leni Akilasa. o den cedi ke bi kuo o yuli Sankelita dogunni kelima o den niani O tieno u ñoanianu. **19** Ban den pundi Efesa, Polo den ja o yegininkaaba. o den kua libali maama bangima dielinni ki boe leni jufinba. **20** Bi den mia o wan sedi leni ba dana ba bolee. **21** Ama waa den tuo. o den cabiba ki yedi; li tie tiladi min jaani ya janmin kpendi ne Jelusalema. n ba gua ki cua ki lee yi U Tieu yaa bua. o den ñani Efesa. **22** O den pundi Sesala leni ku ñindabiagu; ki pendi ki gedi Jelusalema. o den fuondi li jandieli yaaba ki go den suagi ki gedi Antiosa. **23** Polo den tieni yogunu ba bolee. Antiosa wan den ñani nitoaba moko.

18 Lan ya puoli, Polo den ñani Atena ki gedi Kolinta. **2** Lan po, o den sua Jufi yendo ke bi yi o Akilasa Pono yua, ke o den cua cancani Italia yeni o pua Pricila kelima loma bado kiloda den cedi leni u paalu ke bi ñani jufinba kuli loma diemani. Nani bi kuli n den pia tuonbuo yendu yeni, **3** Polo den kali bi deni, ke bi ji den taa ki tuuni. bi den tagi ti gbandiedi. **4** Mi fuodima daali kuli, Polo yen maadi U Tieu maama U Tieu dieli nni, o maama den siiga jufinba leni gelekinba pala. **5** Ama Silasa leni Timote n den pundi Meseduna bi den puni bi yula Utieu maama wangima, ki tiendi siedi jufinba po, ke Jesu n tie Kilisiti U Tieu n gandi

lan lan kani o gedi Galata leni filigi diemani 11 U Tienu den teni ke Polo tiendi leni onii ki gaani ki fuondi o kpiuba lidandanlinni ki go bi niba siiga ya bancianma npia li pakili. 12 den paagi bi paala. 24 Laa yogunu Jufi yendo Baa bi yaa den taa ya tiayiekaadi, yaaka, ya ke bi yi o Apolosa, ke o tie Alesandili dogu cabimu n sii Polo ki maani ayama po kali bi yua. o den cua cancanni Efesa. 25 laa joa den yiani n kagidi bi po. Mu cicibiadimu mo den ña bani mi maama leni i diani bonjanla. Bi den mun ye yaaba yaa niinni. 13 Jufinba bi tianba bangi o o diedo sanwadima. o den maadi leni den ye ki goadi ki deli mu cicibiadimu bi niba liyankuali ki wangidi O tienu maama ki go kani. Bi den moandi ki baa taa oDiedo Jesu congidi bonjanla ya maama n tuugi leni Jesu, yeli ki maadi mu cicibiadimu danba ki yedi mu baa leni wan bani Jan ya batisima baba. 26 O cicibiadimu. kelima Jesu yeli po, Polo n wang den kua libalimaama bangima dielinni ki maadi yua yaa maama yeni, n yedi yi yin ña bi naa leni li papaali. Akilasa leni Plisila n den cengi o niba niinni. 14 Yaaba n den tiedi yeni den tie maama, bi den ta o ke o ye leni ba ke bi doagidi bi copadicianba yudanba siiga yendo ke bi yi o po Utienu sanjoadima. 27 Nani wan n bi bua o Sefa, yaa bi jabe, bonbilele. 15 Ki cicibiadiga ki tagini Akayi diemani, o kpiba Jesu nni yaaba den guani ki yedi ba: N bani Jesu, n bani Polo n den ye Efesa den paagi o pali. bi go den diani mo n tie yua, ama yi mo tie ñmenba? 16 Lani ki li tili Jesu njoadi kaaba yaabin den ye Akayi, ki cicibiadiga n ye yaa joa niinni yeni den bibi ba ban ga o cangu. wan den pundi Akayi leni U ki paadi bikuli leni upaal, ki poagiliba ke bi Tienu janbili po, o den todi boncianla yaabin ñani li dieli yeni niinni ki poaglipoagili ki sani den tuo ki daani Jesu. 28 bi kuli nintuali o den mubila. 17 Jufinba leni Gilekinba yaaba n ye Efesa kuli den gbadil laabaaal ke ti jawaandi cuo bi kuli hali bonciala. O Diedo Jesu yeli den baa ti kpiagiciandi. 18 Yaaba n den tuo ki daani siiga boncianla den kpendi ki togidi bi niba nintuali ban den tieni yaala. 19 Bi siiga iñoagibiadi danba boncianla den cuani bi tila ki sia ha mi fantama nni bi niba kuli nintuali. Bi den coadi atila yeni kuli dunga ki sua ke li bua ki pundi kujapiena tudapiimu (50 000) 20 Yeni yaapo oDiedo maama den kpedi ki pugidi leni upaal leni ugbamamnu. 21 Lani n den tieni ki pend, Polo den jagi ki bili ke obaa tagini ki poandi Maseduana leni Akayi ki gedi Jelusalema. O den yedi: N yaa gedi laa diema kuli li tie tiladi min yuandi ki gedi ki ban le Loma moko. 22 O den soani otodikaaba siiga nibalie, Timote leni Elasita, Maseduana po, wani oba den go kali dana waamu Asi nni. 23 Laa yogunu ti yanyangiciandi den fii Efesa po kelima oDiedo sanjoadima po. 24 O maano den ye ki yi Demetilusa, ki duadi Atemisa jaandieli nannana leni janjilifa, ki kuadi ki teni ke otusoanba den baa libaali boncianla ku maagu yeni po. 25 O den yini otusoanba leni yaaba n taa ki tuuni ku maagu tuonli kuli, ki yedi: Yikuli bani ke ti baali ña ku maagu na niinne. 26 Yi nan laa ki go gbadil Polo yeni n tiedi yaala. O teni ke bi niba boncianla ki yaadi, baa go hua ibuli, laa tie nekanba Efesa niinni bebe ka, li bua ki yaa tie yene Asi nni kuli. 27 Lan baa cuani yaa pakili ki tie ke bi niba baa fali ti tuonli yaali

19 Apolosa n den ye konlinta ya yogunu, Polo den tagini ki poandi Asi diema yaama npia ajuana ki pundi Efesa. O den la Jesu yaaba waamu li kani, 2 ki bualib: Yin den daani yaa yogunu, naani yi den ba U Tienu Fuoma Yua bi? Bi den guani ki yedi o: ti naa gbadil baa ke U Tienu Fuoma Yua ye moko. 3 O den yedi ba: Bi nan b atisi yi mi laa batisime? Bi den guani ki yedi o: Jan yaa batisima. 4 Polo den yedi: Jan den teni mi palebidima yaa batisime ki yedi ke bi niba n daani yua n baa yuandi ki cua opouli, lani n tie Jesu. 5 Laa maama po bi den ga mi batisima o Diedo Jesu yeli po. 6 Polo n den maani onii bi po yaa yogunu, U Tienu fuoma yua den jiidi bipo, bi den maadi mi malanma ki go pua sawali. 7 Bikuli den bua ki pundi piiga n jaba lie. 8 Polo den caa li balimaama bangima dieli nni ki maadi ba leni li papaali ñjali ñmaalita, ki moandi ke ban tuo ki ga U Tienu diema maama fuuli. 9 Ama bi nitianba pala den juagi, ke baa tuo ki ga ke omaama tie moanmoani. Bi go den sugidi oDiedo Jesu sanjoadima bi niba kuli nintuali. O den paadi leni ba ki ta bihoodikaaba, ki bangi ba daali kuli yua n yi Tilanusa cogidieli nni. 10 Polo den caa li kani daali kuli ki maadi leni bi niba hali binalie, yaaba n ye Asi nni kuli, jufinba leni Gilekinba kuli den gbadil oDiedo maama.

n tie loagu bebe ka; Li baa teni ke ti bupua ama oden bandi ke jufinba bogini ijanbi ki baa Atemisa kan go yaa tie li ba kuli. Lani mo Asi cuo o, lanyaapo oden jagi ke o baa lebidi ki yaaba leni handuna niinni yaaba kuli kan go tagini maseduana. **40** den ba yaaba n yegi leni yaa jigini o, kelima okpiagidi baa bodi. **28** Ban o ki gedi Asi diema nni, lani n tie: Bele yua den gbadilaa maama, bi pala den beni ke cili Sopate pilusa bijua, Tesalonika yaaba Alisitaka, ki tangi ki tua: Efesa yaaba bupua Atemisa pia Segondusi, Deba yua Gayusa, Timote leni Tikika ti kpiagidi. **29** U dogu yaaba kuli yama den leni Tilofima. **5** Bani n den ga ti liiga ki gedi yagi. Bi den cuo Gayusa leni Alisitaka, Polo tilowasa ki guudi ti li kani. **6** Yaa dupen nki yieninlieba, Maseduana yaaba yeni ki fuli ba pia da binli jaanma n den pendi, ti den kua ku ki jaligi ki gedini ba utaankaanu kani. **30** Polo ñinbiagu Filipi dogu nni ki tieni dana muu ki den bua ki gedi li kani ki maadi leni li nitaanli nandi ti lieba yeni Tilowasa. Ti den tieni li kani yeni, ama bi noadikaaba den yie opo. **31** Baa Asi danalede. **7** A danleleda cilima daali, ti den taani bali danba siiga bi tianba yaaba n den tie Polo ki baa cabidi dupen kelima Polo den jagi ke o danlinba den soani okani ki tundi o ke wan da baa faa ki fii. Lanyaapo o den maadi ki waagi gedi li taanli yeni po. **32** Li nitaanli yeni siiga hali ki pundi ku yagisiigu. **8** Mufitili sanmu den bi ne den tangi ban bua maama ke bi ne moko yaba tin den taani yadietuaadili nni. **9** Ki sua ke tangi ban bua maama bi niba kuli yama den jawaalo den ye li kani ki yi yutikusa, ki ka li yagi, bi niba boncianla mo ki den bani ban taani diebonlipo. polo den waagi ki maadi hali ke mi yaala yaapo. **33** Bi nitianba den ñani Alesanda guama den gbadilaa ojawaalo yeni ke o guani cain, ku niligu siiga, ke jufinba den tudi o ke wan lane o den ñani li dietuadi taali tanpoli ki baa sedi bi kuli nintuali. O den diiba onuu ke ban tii po. Bi den yua o, ki sua ke o kpe. **10** Ama polo sedi ki cengi ke obua ki maadi leni ku niligu. den jiidi ki yini opo ki nuadi o, ki yedi: Yin da **34** Ama ban den bandi ke o tie jufi, bikuli den jie mani onaano ye oniinni. **11** Wan den guani taani niali yendu ki tangi ki tua Efesa bupua ki doni, o den cabidi dupen ki dini ki go waagi Atemisa pia ti kpiagidi, hali ke libua ki pundi ki maadi hali ke li ban fa, lane o den cabi ba ki leedimunale. **35** Lani wani Efesa dogu yudaano ban caa. **12** Bi den kulini ojawaalo yeni oden duogili den teni ke li nitaanli suo, ke o yedi po ke o fo, li den baagi ba hali boncianla. **13** ba: Efesa yaaba yme ye kaa bani ke udociamu Ama tinba wani ti den kua ku ñinbiagu ki ga Efesa kubi Atemisa yaa bupua n pia ti kpiagidi Polo liiga ki ban guudi o, asoso, kelima o den ba yaa budieli, leni onannanli yaali n den ñani cuoni otaale ki cua. **14** Wan den nandi ti asoso, tanpoli po ki baa? **36** Lan ki pia niama yeni, o den kua ku ñinbiagu nni, ke ti yegi ki gedi li hani yin jiini yi yama ki da tieni li ba leni Mitileena. **15** Ti go den ñani li kani ki suagi liiga mi yanjebibima. **37** Kelima yi cuani bi naa jaba mi ñima po, li fii faama ti den pundi kiyosa, ya yaaba n ki pia tagili ba baa suni yi budiena nni daali n hua ti den balini samoso, li dantaali ti li ba, baa sugi yi bupua mo. **38** Lani wani li ya den pundi Mile. **16** Polo den jagi ke obaa tagini tie ke Demetilusa leni otuonsoanlieba pia mi Efesa nintuali po ki pendi, kelima waa den bua maama leni nilo ba, ti buudi dana ye, bi bujiaba uyogunu npendi ke o ye Asi nni, kelima o den mo ye. Ban yini bi yaba ti buudi laa dana. **39** Yi jaligi ke li yaa baa tuo li danpiimuuli jaanma n ya go pia matoama mi baa jia yaa taanli npiia li sua ke o ye jelusalema. **17** Polo n den Mile ya sanu kani. **40** Li baa fidilani ti jaligi ti ki yedi ke yogunu o den soani ban yini Efesa po li jaandieli dinli fuugune tie bali yiema, kelima ti kan fidilani nikpela. **18** Ban den cua o kani, o den yedi ba: ki waani tin taani yaala yaapo. **41** wan den yedi Yi bani n tagu n den tie maama kuli yi siiga yeni, o den cabi li nitaanli.

20 Laa fuugu nden suoni, Polo den taani bi hoadikaaba ki paagi bi pala ki cabi ba, ki fii ki gedi maseduana. **20** den poandi mi diema yeni niinni, ki tundi bi hoadikaaba tundi boncianla. **30** den suagi ki gedi Gilesi diema nni. O den tieni li kani ymaalita. O den bogini ki ba kua ku ñinbiagu ki gedi sili diema nni,

hali min kua Asi diema yaa yogunu, **19** yi bani ke nden tuuni o Diedo po leni li yumiinli leni ti nunsidi, leni ya biigima n den kpendi npo yogunu kuli, kelima jufinba den fiindi ijanbi ki bua ki cuo nni. **20** Yi go bani ke min den wangyi o laabaalihamo ki go bangyi a sala nni leni ti diedi nni kuli, mii den wuoni yi yaala nbaa hani po kuli siiga baa bonyenla. **21** N den wangji jufinba leni Gilekinba kuli, ke ban lebidi

bi yama U Tienu po, ki tuo ki daani ti Diedo Patala. **2** Ti den baa ya ñinbiagu n baa duodi Jesu. **22** Moala diidi mani, U Tienu fuoma yua ki gedi Fenisi, ke ti den kua ki gedi. **3** Tin den tigini nni ke n caa jesusalema, mii bani yaala n laa Sipila diema, ti den ha ma ti ganu po ki baan tieni nni lipo; **23** Ama doggu ki cua dogu telu Sili ñinkunu ki pundi ki sedi Tili dogu nni, kuli U Tienu fuoma yua yen tuodi ki wangi nni, naankani ke bi den baa jiini bi tuga. **4** Ti den laa ke mi lolima leni fala bili ki guu nni, **24** Ama bi hoadaikaaba, ki tieni likani dana lele. U Tienu mini yaapo mii lingi ki kubi n miali nani li tie Fuoma Yua den doagidi bi hoadaikaaba po ke ban npo li bonmoanla yeni. Yaala ntugi npo mayuli waani Polo ke wan da gedi Jelusalema **5** Ama tie ki tuoni nuama bianu leni li pamanli, ki dana lele n den pendi, ti den suagi ti sancenli, taa ki bancebini o Diedo Jesu n puogi nni yaa bani leni bi puoba leni bi bila kuli den piadi ti tuonli lan tie ki yaa wang U Tienu hanibili yaa hali ki ñani ti u dogu nni. Ti kuli den gbaani u laabaalinjamo. **25** Ama moala diidi mani, min ñinkunu, ki jaandi. **6** Tin den cabi ti lieba, ti den gaandi yinba yaaba yaa siiga ki wang U den kua ku ñinbiagu nni, ke bimo lebidi ki kuni. Tienu diema maama yeni kuli, yi kan go le n **7** Tin den jiidi ku ñinbiagu nni Tili dogu nni, ti nunga hali abada. **26** Li tie lanyaapo yo ke n kadi den suagi ki gedi Polema, lankani ti den laa ti ki waani yi dinla ke yi siiga obakuli soama ki go kpiiba Jesu yaaba, ki sedi leni ba danyenli. **8** Lan maa nyuli po. **27** Kelima n den waani yi U Tienu den fii ki faa, ti go den fii ki gedi Sesale. Lankani tundi kuli mii wuoni yi liba. **28** Lanwani yin ti den cani Filipi, o laabaalihamo wangkioa, kubi mani yi yula, ki go kubi uyankulu U Tienu ban den gandi ya nileeediba siiga yendo. **9** O fuoma yua n kaani yi yaaba yaa siiga ke yin den pia bisiaba naa, ke bi tie powondiana, ke ya tie bi gobidikaaba, ki tie nani bi yankpaaba bi moko den pua sawali. **10** Tin den ye likani yeni, ki ya kpaa oDiedo jaandieli wan den daa dana baa, o sawalipualo yua ke bi yi o Agabusa, yaali leni o soaceli. **29** N bani ke n ya fii, yaaba n den ñani Jude, ki cua tikani. **11** O den taa Polo tie nani ifuasangbanbiadi yeni baa kua yi siiga. gbanñagidigu, ki loli o taana leni o buadi ki Bi kan cedi uyankulu. **30** Bi tianba ba fii yi siiga yedi: Diidi mani U Tienu Fuoma Yua n doagidi ki ki ya bangi yaa bangima n ki tie bangimoanma, yedi yaala: Yaa nilo n die ku naa gbanñagidigu, ki dadi bi hoadaikaaba bi yula po. **31** Lanwani yin Jufinba baa loli o yene Jelusalema po ki ha o bi yaa guu mani, ki yaa tiadi ke hali binataa banlu nilanba nuu nni. **12** Tin den gbadilaa maama, n tuodi ki tundi yi siiga nni yua kuli leni ti tinba leni yaaba n den ye likani kuli den mia nunsidi ku ñiagu leni u yensiinu kuli mii cedi. Polo n da gedi Jelusalema. **13** Lawani o den yedi: **32** Moala n taa yi ki piano U Tienu leni ohanbili Be n teni ke yi buudi ki bua ki biidi n pali? N maama yaama n baa fidi ki teni yin yaa kpedi ki baa tuo ban loli nni baa ki kpa nni O Diedo Jesu pugidi osanhuaadima nni, ki go teni yin baa u yeli po Jelusalema. **14** Nani wan kaa den bua biinu wanbili yaa halimani onigagidihanba kuli ki tuo ti maama, tii den yie opo, ti den yedi: po nni. **33** Mii den kuani n yama oba kuli ligi O Diedo yanbuama n tieni! **15** Laa dana n den nni, yaaka owula nni, yaaka otiasi nni. **34** Yi pendi ti den bogini ti tiadi ki baa ña Sesale ki bani ke n den tuuni leni n nii ki baadi min luo gedi Jelusalema. **16** Jesu hoadaikaaba siiga tianba yaala leni nyieninlieba n luo yaala. **35** N den den ciani ti, ki gedini ti Minasono denpo, tin waani yi li bonla kuli nni ke yi baa tuuni yene den baa caani yua. **17** Tin den pundi Jelusalema, ki todii atadima, ki tiadi o Diedo n den yedi yaa ti kpiiba den ga ti cangu leni li pamanli. **18** Li maama ne: ki pa bu paabu n pia li pamanli ki daali fii faama Polo den yegi leni ti ki gedi Jaka cie ki gaabu. **36** Wan den maadi laa maama oden denpo, Kilisiti n yini yaaba nikpeliba den cua gbaani ki taani ki jaandi leni bi kuli. **37** Bikuli ki taani likani. **19** Polo den fuondi ba, ki togidi den buudi leni ti nunsidi ki gobini Polo leni mi U Tienu n tieni yaala bi nilanba siiga kelima buama. **38** Yaala n den biidi bi pala ki ban cie o yaa tuonli po. **20** Ban den gbadilaa maama, tie ke o den yedi ba, yi kan go le n nunga. Bi bi den kpiagi U Tienu. Lani bi den yedi o: Ti den piadi o ki pundi hali ku ñinbiagu kani.

21 Tin den paadi leni ba ki Ki kua ku ñinbiagu nni, ki telu koso, li jiifaama ti den suagi liiga ki pundi Lode, ti den ñani lankani ki gedi

go tua ba ban da kuani bi bila ku koanciagu, ki 37 Ban den bua ki kuani Polo li diepaali nni ya da go hua Jufinba maasuagu. 22 To, ti baa tieni yogunu, Polo den yedi a minteeela yudanciamo: lede? Laa pia kuli tama ke ku niligu baa taani bi Naani li pia u sanu min maadi bonla ba bi? ya gbadie a cuu. 23 Lanwani, han tieni tin baa Aminteeela yudanciamo den gua ki yedi o: Naani yedi a yaala. Ti siiga niba naa ye yaaba n tieni u a gba Gileki maama bi? 38 Lanwani haa tie nani ñoanianu leni U Tieu; 24 han taa ba ki taani Ejipiti yua, yua n den fiini mi badiyiema ke laa leni ba ki wali ki ñani li kuali, ki pa ban bili yaa waagi ki den gedini niba tudanaa mi fanpienma panpaani ban baa ki kuo. Lani n tie ban bandi po ka? 39 Polo den gua ki yedi o, n tie Jufi, ki ke ban tua a po yaala ki tie moamoani, ki go tie Silisi diema Tasa dogu yua, ya sigu n pia mi bandi ke a moko baa hua li balimaama. 25 Bi yulolima yua. N mia ha han cedi min maadi leni nilanba siiga yaaba n tuo ki daani yaapo, ti den ku niligu na. 40 O yudanciamo den tuo, Polo diani bipo li tili ki yedi ke ti jagi ki bili ke ban den se u hmaadokaanu po ki tia ba o nuu ban kubi bi yula ki da je i buli padijiema kuli, ki da suo. Ban den suo, Polo den maadi Ebilu maama ñmani mi soama, ki da ñmani ti yansoadikaadi, nni ki yedi:

ki go kubi bi yula leni mi conconma. 26 Lan den fii ki faa, Polo den taa bi jaba yeni, ki taani leni ba ki wali ki ñani li kuali. lani, o den kua U Tieu diegu nni ki waani bi hanbima dana ban baa gbeni ya daali, ban baa padi yua kuli po ya padili. 27 A danleeeda n den bua ki pundi, yaa Jufinba n den ñani Asi nni ki cua Jelusalema den laa Polo U Tieu diegu nni. Bi den maadi ki fiini ku niligu pala ki cuo Polo, 28 ki tangi ki tua: Isalele yaaba, cua mani ki todi ti. Ya joa n tie ne caa i kaani kuli ki bangi bi niba kuli ke tinba Jufinba leni li balimaama leni u naa kaanu kuli ki pia mayuli. O kuani baa Gilekinba U Tieu diegu nni mo, ki joagini u naa kaangagidhamu. 29 Kelima bi den kpa laa wani leni Tilofima yua n tie nilamo ki tie Efesa yua, Jelusalema dogu nni, bi den tama ke Polo kuani o U Tieu diegu nni. 30 U dogu nni yaaba kuli yama den lengidi, ke bi niba ñani i kaani kuli ki sani ki taani. Bi den cuo Polo ki fuli ki ñani o U Tenu diegu nni. Lanyogunu bi den luoni ku buliñoajala. 31 Ban den lingi ki bua ki kpa Polo, li maama den pundi Loma minteeela yudanciamo kani ke Jelusalema yaaba kuli den digi. 32 Lanyogunu o den taa a minteeela leni minteeela kobiga yudanba tianba ki sani ki gedi ku niligu kani. Ban den laa ba, bi den cedi kaa go pua Polo. 33 Lanwani a minteeela yudanciamo den nagini ki cuo Polo ki teni ke bi loli o kuseli lie. Lani o den buali o wan tie yua leni wan tieni yaala 34 Ku niligu siiga bine den tangi mine, bine mo n yaa tangi mine. Wan kaa den fidi ki bandi i moamoani kelima ku niligu fuugu po yeni, o den yedi a minteeela ban kuani Polo li diepaali nni. 35 Polo n den pundi u hmaadokaanu kani, tiladi a minteeela den yua o kelima ku niligu pabienianli po. 36 Kelima ku niligu den hua o ki tangi ki tua: Teni ban kpa o!

22 N kpiiba leni n baanba cengi mani min pia ya maama moalene ki ba maadi ki gaa n yuli! 2 ban den gba ke o maadi leni ba ebulu maama nni bi den ñmine suo. lani Polo den yedi ba: 3 N tie jufi ki mali Tasa dogu nni Silisi diema nni. Ama n den fandi u naa dogu nni, n den kua Gamalieli cogidieli. Ke o bangi nni ti yaajanba balimaama cap. N den pia li yankuali U Tieu po nani yikuli n tie maama dinni. 4 N den waani yaaba n ñua Jesu sanjoadima fala ñali ki ku ba, n den loli bi puoba leni bi jaba ki kuani ba a kadidiena nni. 5 Bi kopadianba bado leni bi cancannikpeliba taancianli kuli den tie n po siedinba. Bi den teni nni tisoankaana ke min ban teni ti kpiiba yaaba n ye Damasa, min den gedi naanpo ki baan loli yaaba n ye lipo ki ñua mi naa sanjoadima ki cuani ba Jelusalema na ki baa teni ban waani ba fala. 6 Min den ye u sanu nnin, ki nagidi Damasa, ke li bua ki pundi u yensiinu, lanyogunu mi yenyencianma den ñani tanpoli ki jiidi ki lindi nni. 7 N den baa tiipo ki gbadie u nialu ke u yedi nni: Solo, Solo, be yapo ke a wanginni fala? 8 n den yedi: a tie ñmee yo n Diedo? lani o den yedi nni: n tie jesu Nasaleti yua ñjan wangi yua fala. 9 Yaaba n den yegi leni nni den laa mi yenma yeni ñjanma, ama baa den gbadie yua n maadi leni nni nialu. Lani n den yedi nDiodo n baa tieni be? 10 o Diodo den yedi nni: fii ki gedi Damasa, lankani bi ba waani a ñjan baa tieni yaala kuli. 11 Nani min ki den nua liba kelima mi yenma yeni n den yendi maama, yaaba n den yegi leni nni den cuo n nuu ki dadi nni ke n pundi Damasa. 12 O joa den ye Damasa ki yi Ananiasa o den ñua U Tieu ki fangi o ki kubi o balimaama. Ya jufinba n den ye Damasa kuli den tiendi o po o

siedijamo den cua n kani. **13** O den yedi nni: N leni bi cancannikpeliba taancianli kuli n taani. kpiilo Solo, guani ki ya nua. Lanyogunu n den Lani o den gedini Polo ki sieni o bi nintuali.

guani ki noanli ki laa o. **14** O den yedi nni: ti yaajanba U Tienu, tuodi ki gandi a ki bili ke ñjan bandi o yanbuama, ki le o nitenginkoa ki gbadu o ñoabu nni maama. **15** Kelima a baa tie o siedo, bi nisaaliba kuli poi, ki wangí ba ñjan laa ki go gbadu yaala. **16** Moala a go jii be? fii ki teni ban batisti a, a tuonbiadi n ñuudi ki ña, kelima a jaandi o Diodo yeli nni. **17** Min den guani Jelusalema ki ye U Tienu diegu nni ki jaandi U Tienu, n den laa li bonlekaala. **18** N den laa o Diodo ke o yedi nni: fii ki ña jelusalema ne tontoni kelima bi kan gaa ñjan tiendi npo ya siedi. **19** N den yedi: n Diedo, bani biba bani ke n den caa li balimaama diena nni ki co bi siiga nni yaaba n tuo ki daani a, ki kuandiba a kadidiena nni ki tendi ke bi pua ba i gbiani. **20** N den taa leni yaba n den wuli a siedo Etiena soama ki ku o, ki saa bipo i moamoani ke li pundi, ki se ki guu yaaba n ku o tiayiekaadi. **21** Lani o Diedo den yedi nnifiti ki gedi kelima n ba soani a ñjali foagima, bi nilanba po. **22** Bi den cengi Polo ñjali ke o maadi ki pundi laa maama. Lane bi den tangi ki tua: kpa o mani. Laa pundi ya nibuolu n tie ne n ya ye leni miali. **23** Bi den tangi ki pugidi, ki luni bi tiadi, ki yadi mi tama tanpoli. **24** A minteela yudanciamo den yedi ke ban kuani Pololi diepaali nni ki pua o i balijoe ki buali o ki bandi yaala n teni ku niligu tangi opo yeri. **25** Ban den loli o ki baa pua o ya yogunu, Polo den yedi miteela kobiga yudaano yua n den se likani: Naani yi pia u sanu ki pua Loma yua i balijoe ki daa buni leni o? **26** Minteela kobiga yudaano n den gbadu laa maama, o den gedi ki ban waani a minteela yudanciamo ki yedi: A baa tieni be? o joa yeni tie Loma yua yo. **27** A minteela yudanciamo den cua Polo kani ki yedi o: waani nni, a tie Loma yua yo? o den guani ki yedi o yeni de. **28** A minteela yudanciamo den yedi o: N den pani ligiciame ki tua Loma yua. Polo den guani ki yedi o, mini wani n mali ki tie yene. **29** Lanyogunu yaaba n den ba pua o wan maadi den fuadi o kani. A minteela yudanciamo mo den jie boncianla kelima o teni ke bi loli Polo yua n tie Loma yua leni i kuseseli. **30** Lan den fii ki fa, ke minteela kobiga yudaano den li bua ki bandi jufinba n den li kuliti Polo yaala ya po, o den teni ke bi lodi Polo, ki go teni ke bi kopadianba yudanba

23 Polo den nuali bi cancannikpeliba taancianli ki yedi ba: N kpiiba n ye U Tienu nintuali leni yaa pali seedi n ñjani ñjali dinla. **2** Bi kopadianba bado Ananiasa den yedi yaaba n nagi polo n pua o ñoabu. **3** Polo den yedi o: U Tienu baa pua ña fini u balikalikaanpienu na. A ka u bujiakaanu ki baa jia n buudi nani li balimaama n bili maama, ki nan miidi li balimaama ñjan teni ke bi pua nni yeri. **4** Yaaba n se li kani den yedi Polo: A sugidi bi kopadianba bado yoo? **5** Polo den yedi: N kpiiba mii bi bani ke o tie bi kopadianba bado. Li diani i diani nni ki yedi: Han da maadi a buolu yudaano po yaala n bia. **6** Polo den bandi ke bi cancannikpeliba taancianli yeri siiga bine tie Sadusieninba, bine mo Falisienba. Lani o den kpaani li taanli yeri niinni ki yedi: N kpiiba n tie Falisieni n yaajanba mo den tie Falisieninba. Bi cuo nni ki baa bu leni nni kelima n sugini ke bi tinkpiba baa fii. **7** Wan den yedi yeri Falisieninba leni Sadusieninba den cili ki nia leni bi yaba, ke mi paadima den tieni li taancianli siiga. **8** Sadusieninba maadi ke bi tinkpiba fiima ki ye, ki go maadi ke malekinba leni a cicila ki ye. Ama Falisieninba wan maadi ke lankuli ye. **9** Ku fuugu den tieni boncianla. Libamaama bangikaaba bi tianba yaaba n tie Falisienba den fii ki nia leni u paalu ki yedi: Tii sua ke o joa ne pia tagili. Daalinba ciciliga yaaka malekoba n maadi leni o. **10** Mi niama den biagidi ki pugidi ñjali ke a minteela yudanciamo den jie ke bi baa ti papadi polo. Lani yaa po o den waani a minteela ban jiidu ki kua li nitaanli siiga, ki cuo Polo ki ñjani o ki kuani o li diepaali nni. **11** Yaa ñiagu n den jua o Diedo den cua ki sedi Polo kani ki yedi o: Paagi a pali nanijan tieni npo seedi Jelusalema na maama, a go baa tieni npo Loma po moko tiladi. **12** Lan den fii ki fa, Jufinba den taani ki juogi, ki poli ke bi kan je, bi kan ño bi yaa kpa Polo. **13** Yaaba n den taani ki jagi ki bili yeri cie niba piina. **14** Bi den gedi bi kopadianba yudanba leni bi nikpeliba kani ki yedi: Ti taani ki poli ke jiema kan kua ti ñoana nni kali ti kpa Polo. **15** Lanwani, yin taani mani leni bi cancannikpeliba taancianli yaaba, ki soani a minteela yudanciamo kani ki mia o ke wan cuani Polo yi kani nani yi bua ki bandi o maama fuuli ki pugini yeri. Tinba mo ti

bogini ki baa kpa o hali ke o daa pundi yi kani. diema yua, 35 o den yedi o: "Yaaba n kuliti a 16 Ama Polo naataanpuoga bijua den gbadibadi ban yaa cua, n baa songi a maama." O den puogi a jagi yaa jagibiadili ki gedi ki kua li diepaali ki minteela ban yaa ji Polo Elodo dieciangu nni. waani Polo. 17 Polo den yini minteela kobiga yudanba siiga yendo, ki yedi o: ciani o jawaalo na yi yudanciamo kani kelima o pia mi maama ki baa waani o. 18 Minteela kobiga yudaano den ciani o jawaalo yeni a minteela yudanciamo kani ki yedi o: Yaa kadibiga n yi Polo yini nni ki mia nni min ciani o jawaalo na a kani, kelima o pia mi maama ki baa waani a. 19 A minteela yudanciamo den cuo o jawaalo nuu ki piadi o ki buali o: a pia be maame ki baa waani nni? 20 O den yedi o: Jufinba juogi ki bili ke bi baa mia ja jan cuani Polo saala bi cancannikpeliba taancianli kani nani bi bua ki buali o o maama fuuli ki pugini yeni. 21 Han da tuo bi miabu kelima yaa niba n cie piina wuoni ki bua ki bibi o. Bi poli ke jiema yaaka bonñokaala kan kua bi ñoana nni kali bi kpa o. Bi bogini ki ji gu ke fini n tuo bi po bi miabu bebe. 22 O yudanciamo den tundi o jawaalo ke wan da maadi oba kuli wan cua ki waani o yaala, ki cabi o. 23 Lani o den yini minteela kobiga yudanba bilie ki yedi ba: "Teni mani minteela kobilie leni tandanba piilele leni kpandanba kobilie n bogini, ke dinla u duanyogunu yaa pendi waamu yi baa gedi Sisale. 24 Yin bogini mani yi taami Polo moko yaa po ki gedini o gufeneeli Felisi po leni laafia." 25 O den diani yaa tili n tie na: 26 "Mini Kiloda Lisiasa n fuondi a, fini ti yudaano gufeneeli Felisi. 27 Jufinba den cuo o naa joa ki bua ki kpa o. N den cua leni a minteela ki ga o bi nuu nni kelima n den bani ke o tie Loma yua. 28 N den bua ki bandi bonjanla ban den kuliti o yaala yaa po ke n geni o bi cancannikpeliba taancianli kani. 29 N den sua ke ban kuli o yaala po hua bi balimaama, ama ke waa tieni yaala n pundi ban kpa o, baa ki kuani o li kadidieli nni. 30 Min den bandi ke Jufinba jagi opo li jagibiadili, n den jaligi ki soani o a kani, ki go waami yaaba n kuliti o, ban cuani ban kuliti o yaala po a kani U Tienu n waani ti tiyaba." 31 A minteela den tieni wan puogi ba yaala. Ku ñiagu yeni bi den taa Polo ki gedini o Antipatilisa dogu nni. 32 Lan den fii ki fa a taacenda den lebidi ki guani Jelusalema diepaali po, ke bi tandanba soagini Polo liiga. 33 Bi den pundi Sesale ki teni gufeneeli li tili yeni, ki go teni o Polo moko. 34 Gufeneeli n den cogi li tili, o den buali Polo n tie yaa diema yua. Wan den bandi ke o tie Silisi

diema yua, 35 o den yedi o: "Yaaba n kuliti a 16 Ama Polo naataanpuoga bijua den gbadibadi ban yaa cua, n baa songi a maama." O den puogi a jagi yaa jagibiadili ki gedi ki kua li diepaali ki minteela ban yaa ji Polo Elodo dieciangu nni.

24 Dana muu n den pendi, bi kobadicianba bado Ananiasa den yegi leni bi nikpeliba leni maliiga yudaano yendo ke bi yi o Tetusa ki jiidi ki cua Sesale. Bi den maadi Gufeneeli ban pia ya maama leni Polo. 20 den yini Polo, ke Tetusa cili ki maadi ki tabi o ki yedi: 3 Fini ti yudaano Felisi, tikuli ye leni mi yanduanma cain kelima a yaapo. Fini n teni ke ti diema lebidi ki hanbi. I kaani kuli leni i yogini kuli ti pala mani leni han tieni yaala yeni ke ti jaandi a likuli po hali boncianla. 4 Mii go bua ki pugini mi maama ki coagi a. N mia ha han cengi ti u yogunu waamu bebe. 5 Ti sua ke o naa joa tie nani u yianu, ki fiindi mi janjanma Jufinba siiga ban ye naankani kuli handuna nni. O tie Nasaleti yaaba jaanbuolu yudanba siiga yendo. 6 O den moandi ki baa joagini U Tienu diegu ke ti cuo o. Ti den bua ki bu leni o nani ti yaa balimaama n bili maama. 7 Ama a minteela yudanciamo Lisiasa den tieni u paalu ki fie o ti nuu nni, ki yedi ke yaaba n pia mi maama leni o n cua a ya kani. 8 Fini aba baa fidi ki buali o ki bandi tin pia leni ya maama kuli ya tie moamoani. 9 Yaa Jufinba n den ye likani den saa Tetusa maama po i moamoani, ki yedi ke wan maadi Polo po yaala kuli tie yeni. 10 Gufeneeli den yugidi o nuu ki puni Polo u sanu ke wan maadi, ki yedi: N bani ke a tie ti buolu bujialo yaa bina n yaba lane n pali mani ke n ye a nintuali ki baa maadi ki ga n yuli. 11 Laa cie piiga n dana lie ke n den gedi Jelusalema ki baan kpiagi U Tienu. A ya bua a baa fidi ki buali ki bandi. 12 Baa den la ke n nia leni niloba U Tienu diegu nni, yaaka ke n fiini ku niligu pala li balimaama bangina diena nni leni u dogu nni kaanuba kuli. 13 Bi kan fidi ki ba yaa seedi n baa doagidi ke ban maadi npo ya maama a kani moala tie moamoani. 14 Ama ban yini yaa jaanma jaabocaanu yeni, n tuo a nintuali ke n hoa ma ki jaandi ti yaajanba Tienu, ki go dugi yaala n diani li balimaama nni, leni bi saawalipuuba tila nni kuli po. 15 N sugini nani bani yaaba n ye ne n sugini maama ke bi tinkpiba fiima ye, yaaba n tiegi leni yaaba n ki tiegi kuli po. 16 Lani n teni ke n moandi yogunu kuli ke n pali seedi n da bu leni nni kelima tagili ba po. U Tienu kani leni bi niba

kani kuli. 17 Min kaa den ye Jelusalema binaba, den lindi o, ki kuliti o leni li bonla boncianla n den guani likani ki baa cuani mi todima n yaala n bia, ki nan kan fidi ki doagidi ke li tie buolu yaaba po, ki pa U Tienu bu paabu. 18 moamoani. 8 polo den cili ki maadi biba ga o Min den tieni lani, yaa Jufinba n ñani Asi nni yuli ki yedi mii tieni yala bia jufinba po, bi U den laa nni U Tienu diegu nni. N den wali ki Tienu diegu po, bi o bado sesa po. 9 Fesitusa n hanbi nba. 19 Mii den taani niligu, mii den den bua mangi jufinba pala, den yen polo: A tieni fuugu mo. Jufinba ya pia npo liba, li bi bua ki gedi jelusalema leni, nni, ban ba jia ti pundi bani n ya ye ne ki maadi laa maama a buudi n nintuali laa bonla kuli po? 10 Polo den nintuali. 20 Lani yaaka li pundi yaaba n ye ne n yedi: n se sesa bujia kaanu kani, nanin pundi waani ban laa ke n pia yaa tagili min den sedi ban jia buudi, mii tieni tagili ba jufinba po, bi cancannikpeliba taancianli kani. 21 Li yaa ki nani ñyan bani la, maama bonjanla. 11 N ya bi tie min den kpaani bi siiga ki yedi: Yi ja leni nni tieni tagili biadi ke pundi kuuma, n kan yie ki dinla ti buudi kelima bi tinkpiba fiima yaapo. kpe, ama ban kulidi nni yaa la yaa tie faama, 22 Lani Felisi, yua n den bani Jesu sanhoadima o ba kuli ki pia ya sanu n taani ki teni ba. n maama bonhanla den sieni mi maama yeni hali bua n buudi n tieni sesa po. 12 Fesitusa leni o dantoali, ki yedi Polo: A minteeela yudanciamo nijuoginkaaba n den juogi ki gbeni laa maama Lisiasa ya cua n baa jia a maama. 23 O den puogi po. o den yedi ke a bua a buudi n tieni sesa po, minteeela kobiga yudaano n ya guu Polo ki pa o to, lanwani o ba gedi sesa po. 13 Dana wamu n mi yudiedima ki cedi o danlinba n ya kpendi o den pendi, o bado agilipa leni belenisa den cua kani ki todi o. 24 Danaba n den pendi Felisi den sesale ki ba fuondi fesitusa. 14 nani ban den cua leni o pua Dusila, yua n tie Jufi. O den teni tieni dana wamu, Fesitusa den waani o bado ke bi cuani Polo o kani ki cengi Polo n maadi yeni polo maama fuuli ki yedi: ja yendo ye li opo li dandanli Jesu Kilisit nni n tie yaala. 25 kadi dieli nni, ne, ke felisi n fii ki ñja o. 15 M=in Ama Polo n den maadi mi teginma, li yukubili den gedi jelusalema, bi kopadianba yudanba leni U Tienu buudi yaadi n baa cua ya maama leni jufinba nikpela den maadi nni o maama ki fuuli yeni, ti jawaandi den cuo Felisi ke o yedi mia ke min jiaa o buudi ki teni ban kpa o. 16 n o: Moala po a baa fidi ki ña. N yaa go ti baa u den waani ba, ke laa tie loma yaaba bogida nni yogunu n baa yini a. 26 O den pia mi sugimma ki teni o nilo ban kpa o, ke waa baa ki maadi ke Polo baa pa o i ligi. Lani yaapo, o den tuuni yaaba n kulido nituanli ki gaa o yuli. 17 Lani ke bi yi o yogunu boncianla ke o maadi leni o. bi den cua ne, mii den waagi, lan den fii fa, n 27 Bina lie n den pendi ke li tie yeni, Felisi den den kali n bujiakaanu, ki den teni ke bi cuani baa o lebidu ke bi yi o Posiyusa Fesitusa. Nani o joa yeni. 18 Yaaba den kuliti o n den sedi ki Felisi n den bua ki mangi Jufinba pala yeni, o togidi, baa den fidi ki togidi ki waani, min den den ha Polo ke o baa ye li kadideli nni.

25 Fesitusa n den cua laa dogunni, da na taa puoli, o den fii ki ñani cesale ki gedi jelusalem. 2 Bi kopadianba yudanba leni jufinba nikpela, den cua o kani ki wani o ban pia ya mama leni polo. Leni ki nanga yantiali. 3 Ki den miadi o, ki go tigini o wan ñyanbi bipo, ki cedi polo cua jelusalem. ama bi den pia li djagibiadili, ki bua kpa o u sanu ni. 4 Fesitusa den yedi ba, ke bi kubi o cesale, ke wani o ba, mo ba guani lipo likan waagi. 5 o den yedi ba, yiniini ya pia nikpela n pia ban kuti o yaala, ban cua tin gedi. 6 Fesitusa, naa den kali, bi siiga yala cie dana nii li dana jiiga, ki den lebidi goani cesale. lan den fii fa wan den ka u bujiakaanu, o den yedi ke ban cuani polo. 7 Wan n den cua Jufinba nikpela yaaba n den ñani jelusalem

ya maama n nua leni bi jaanma sanjoadima fuuli leni yaa nilo n yi Jesu, yua n den kpe, ke o mo tua ke o fo. 20 Min ki den bandi, min baa jaa li maama, maama, n den buali o, o ya bua ki gedi jelusalema ban, ban jiaa o maama lanpo. 21 Ama, nani wan den yedi, ke o bua ke o buudi n gedi sesa o badiciamo po yeni, lanwani n den teni ke bi gu o li kadi dielin, kali min ba fidi ki gedi nni o sesa po. 22 Agilipa den yedi fesitusa: N moko bi bua ki gbadi o joa yeni maama. Fesitusa den yedi o, saala a ba gbadi o maama. 23 Lan den fii fa, agilipa len belenisa den cua ki kua u bujiakaanu leni ti kpiagidi, leni a minteeela yudaano, leni u dogu nikpela. festisa den teni ke bi cuani polo. 24 lanwani festusa den yedi: O bado agilipa leni yinba yaaba n ye ne leni ti kuli. i nua ke ya joa

tene yaapo ke jufinba kuli, yaaba n ye ne leni yenma, ke mi ñani tanpoli po ki yendi ki lindi jelusalema kuli taani ki tua ke laa pundi wan go nni, mini leni n yegininlieba. **14** Tikuli den baa ya ye leni miali. **25** Mini yaapo, mii den laa ke o tiipo. N den gbadie ke u nialu maadi leni nni tieni yaa tagili n pundi ban kpa o, ke wani o Ebilu maama nni ki yedi: Solo, Solo, be yaa po ba mo den mia ke o bua ki gedie o badiciamo yo ke a faligidi nni? Li baa pa apo han yiadi u sesa po. n den bili ke n ba gedini o. **26** Mii pia danbu ki pua li bonmuukaala. **15** N den yedi o: min n baa diani yaala o maama po, ki soani A tie hme? O Diedo den yedi nni: N tie Jesu, han o badiciamo po. lani yaapo yo ke n teni ke bi faligidi yua. **16** Fii ki hma ki sedi. N doagidi a po cuani o fini obado agilipa nintuali, leni yinba n yuli kelima n gandi a han yaa tie n naacemo kuli nintuali. yeni ti kuli yaa taani ki biigil o, leni n seedo, ki yaa wangbi ni ba han laa yaala min baa, min baa diani yaala. **27** Kelima n sua na leni min go baa waani a yaala. **17** N baa ga ke li tie yanfoluoma yo ke min soani ki kadi- ha Jufinba leni yaaba n kaa tie Jufinba kuli nuu biga, kaa waani ban kuli o yaala.

26 Agilipa den yedi Polo: Li tuo han maadi ki ga a yuli. Polo den tandi o nuu ki baa maadi ki ga o yuli ki yedi: **2** O bado Agilipa, n pali mani ke n baa fidi ki maadi a nintuali dinla ki ga n yuli, ki nan doagidi ke Jufinba n tabi nni yaala yaapo yeni naa tie moamoani. **3** Kelima fini aba bani Jufinba bogida cain leni ban nia yaala yaapo. Lanwani, n mia ha han juuni ki cengi n maama. **4** Jufinba kuli bani n yema n den tie maama hali n biwaama yogunu leni hali mi cilima n maadogu nni, leni Jelusalema nni. **5** Bi bani nni hali ke li waagi, ki bani ke n tie Falisiensi, yaa cagili n ñii ti jaanma po, leni tidanbogida po ki cie. Bi yaa bua bi baa fidi ki tieni seedi lipo. **6** Moala n se ne u bujiakaanu kani kelima n sugini ke U Tieu baa kuani wan den nianti ti yaajanba ya ñoanianu. **7** Ti buolu yaaba, bani i piiga n buoliedi yeni, yaaba n tuuni U Tieu po u yensiinu leni ku ñiagu kuli, n moko sugini laa ñoanianu kuama. O bado, li tie kelima laa suginma po yo ke Jufinba tabi nni. **8** Yinba, be n teni ke yi nua ke li kan tuo U Tieu n fiini bi tinkpiba? **9** Moamoani mini nba den tama ke li pundi min tieni min fidi yaala kuli ki yie Nasaleti yua Jesu yeli po. **10** N den tieni yeni Jelusalema, ki baa bi kopadicianba kani li bali ki kuani bi nigagidihamba a kadidiensa nni. Ban den jia leni ba, n den taa leni yaaba n den sua ke li pundi ba kpa ba. **11** N go den caa li balimaama bangima diena nni ki wangbi ba fala, ki tiendi ba u paalu ban sugi U Tieu. N pabienkandikaali den teni ke n caa baa i dolami nni ki fagidi ba. **12** Li tie lani yaa po ke n den baa bi kopadicianba yudanba kani li bali leni u sanu ki fii ki caa Damasa ki baan tieni yeni lanpo mo. **13** O bado, u yensiinu ke n ye u sanu nni n den laa ya yenma n ñuliti ki cie ki yenga A tie hme? O Diedo den yedi nni: N tie Jesu, han o badiciamo po. lani yaapo yo ke n teni ke bi faligidi yua. **16** Fii ki hma ki sedi. N doagidi a po cuani o fini obado agilipa nintuali, leni yinba n yuli kelima n gandi a han yaa tie n naacemo kuli nintuali. yeni ti kuli yaa taani ki biigil o, leni n seedo, ki yaa wangbi ni ba han laa yaala min baa, min baa diani yaala. **17** N baa ga ke li tie yanfoluoma yo ke min soani ki kadi- ha Jufinba leni yaaba n kaa tie Jufinba kuli nuu nni min baa soani a yaaba ya kani. **18** N soani a bikani ke han hubidi bi numi, ki ñani ba li biigili nni ban kua mi yenma nni, ki ñani ba Sutaani paalu nni ban cua U Tieu kani. Lani ban baa bi tuonbiadi sugili, ki baa U Tieu n gagidi ki hanbi yaaba kelima li dandanli po ya siiga. **19** Lanwani o bado Agilipa, den yie ke n kan tuo ki tieni min den laa tanpoli bonlekaala yaala yeni n puogi nni yaala. n **20** den kpa wangbi Damasa yaaba, ki yuandi ki wangbi Jelusalema yaaba, leni Jude ya diema nni yaaba kuli. N go den wangbi nilanba moko, ke ban lebidi bi yama ki hoadi U Tieu, ki yaa tuuni yaa tuona n doagidi ke bi lebidi. **21** Li tie lani yaa po ke Jufinba den cuo nni U Tieu diegu nni ki moandi ki baa kpa nni. **22** Ama kelima U Tieu todima po n ye hali dinla ki tiendi seedi taliginba leni bi paatieba kuli po. Min yedi yaala taa yenma leni bi sawalipuuba leni Musa kuli n den pua sawali ke yaala n baa tieni yeni po, mii pugini lipo liba. **23** Lani n tie ke U Tieu n Gandi yua baa la fala tiladi, ki tua U Tieu n kpa fiini yua bi tinkpiba siiga. O baa yaa wangbi Jufinba leni bi nilanba kuli mi yenma maama. **24** Polo n den maadi yeni ki baa ga o yuli, Fesitusa den kpaani ki yedi: Polo, a gaadi, a cogiciamu teni ke a gaadi. **25** Polo den goa ki yedi o: Ti yudaano Fesitusa, mii gaadi ka. Min maadi yaama tie moamoani ki go tie yandanmaama. **26** O bado Agilipa ma bani laa bonla maama fuli. Lani n teni ke n maadi o kani leni li papaa, kelima n bani ke laa maama siiga baa mayenma ki boani o, kelima laa den tieni wuoli nni. **27** Fini o bado Agilipa, naani a dugi bi sawalipuuba maama po bi? N bani ke a dugi mipo. **28** Agilipa den goa ki yedi Polo: Li sieni waamu han teni min tua Kilisiti yua. **29** Polo den goa ki yedi o: Li yaa tie moala, bi li yaa baa waagi, min miadi U Tieu yaala tie ke lana da tua fini bebe ka, ama yinba yaaba n ye ne ki

gba n maama kuli, n tua nani min tie maama ki ñinbiadi sedikaanu ki tiegi jienu ki goa nintuali yaa tie n kado bebe ne yaaka. **30** O bado leni po, leni ganu ya nintuali po. **13** Yaa faalu n ñani gufeneeli leni Belenisa leni yaaba n den taani ki ganu den figi waamu waamu ke bi tama ke bi ka leni ba kuli den fii. **31** Ban den ñia, bi den baa fidi ki tieni nani ban den jagi maama. Bi maadi leni biyaba ki tua: O naa joa naa tieni den fiini ku ñinbiagu kubikpiagili yaali n sieni yaala n pundi ban kpa o, baa ban kuani o li gu ki suagi ki balini Kileta kaa foagi leni li jaali. kadidieli nni moko. **32** O bado Agilipa den yedi Feasitus: O joa na ya den soagini o buudi Sesa po, a bi baa fidi ki faabi o.

27 Ban den jagi ki bili ke ti baa kua ku ñinbiagu nni ki gedi Itali diema nni, bi den teni a minteela yudaano ban yi yua Juliyusa n yaa gu Polo leni kadibitoana. **2** Ti den kua ya ñinbiagu n ñani Adamita dogu nni ki baa gedi ya dogu n yi Asi nuganu po. Ti den fii ki caa, ke Akilitaka, Maseduana diema Tesalonika dogu yua yegi leni ti. **3** Lan den yendi, ti den pundi Sidoni ki sedi. Juliyusa den kubi Polo leni mi buama, ki puni o ke o ñani ku ñinbiagu nni, ki gedi ki fuondi o dalinba ki baa mi todima bikani. **4** Ti den fii lankani ki suagi liiga ki balini Sipila kpendegili kelima u faalu den togidi ti. **5** Ti den suagi liiga ki poandi mi ñinciamma, ki balini Silisi leni Panfili diema, ki sedi Mila dogu nni. **6** Lankani aminteela yudaano den laa ñinbiatoagu, yaagu n ñani Alisandili dogu nni ki baa gedi Itali, ki kuani ti ku niinni. **7** Ti den suagi ki cuoni dindini danaba ki nagini Sinida dogu leni fala. U faalu n go den togidi ti ke tii den fidi ki suagi liiga, ti den lebidi ki balini Kileta kpendegili ki teli Salimone po. **8** Ti den suagi liiga leni fala hali ki ban balini ki pundi ya dogu n yi ti ñinbiadi sedikaanhamu yu n ku leni Lase dogu ki sedi. **9** Ti cenli den waagi hali ke li den ban pundi yaa yogunu ke ku ñinbiagu cenli biagidi kelima mi ñoalolima yogunu den pendi. Lane ke Polo den tuodi ki waani ba. **10** Ki yedi: N sua ke ti ya suagi liiga ku ñinbiagu cenli baa biagi. Laa tie ku ñinbiagu leni kun tugi yaa tuga bebe ka baa bodi, ti miana moko baa ti taani lienni. **11** Ama a minteela yudaano den dugi ku ñinbiagu gobidikoa leni ku daano po ki cie Polo maama. **12** Kelima ban den ye yaa ñinbiadi sedikaanu yeni naa den dagidi bipo ban ya ye likani hali ku fawaagu. Lane ti siiga yaaba, yaaba n den yaba ki cie den yedi ke li baa hani tin go fini a cabiciama ki ñia likani ki moandi ki la ti yaa baa fidi ki suagi ki pundi Fenikisi dogu ki sedi lankani hali ku fawaagu yogunu n pendi. Fenikisi yeni den tie Kileta

po, leni ganu ya nintuali po. **13** Yaa faalu n ñani gufeneeli leni Belenisa leni yaaba n den taani ki ganu den figi waamu waamu ke bi tama ke bi ka leni ba kuli den fii. **14** Ama la den yen waamu puoli faaligu den ñani li kpendegili po ki figi boncianla. **15** Ku faaligu yeni den taa ku ñinbiagu ke ku naa go fidi ki baa togidi gu. Lane ti den cedi ke ku faaligu taa gu ki gedini kun bua naani. **16** Ti den balini li kpendegili ke li wa ki yi Kiloda ganu po. Nani lin den sieni tipo ku faaligu waamu yeni, ti den fidi ki cuo ki ñinbiabiga, ama leni fala. **17** Bi den yugidi ga ki kuani ga ki ñinbiabiga nni. Li yaa puoli bi den soали i baabi ku ñinbiagu tiipo ki lolí bonhanla. Bi den jie ke u faalu baa tudi ki gedini ti Libi boanjaali ya tambitinga po. Lane, bi den jiini ku dagbeegu, ki cedi ke u faalu tudi ki gedini ti. **18** Kelima u faalu n go den waani ti fala boncianla maama po, lan den yendi bi den cili ki luni a tugitiamma mi ñima nni. **19** Li dantaali daali bani biba den taa ku ñinbiaciangu tuonsoantiadi ki luni mi ñima nni. **20** Dana boncianla den pendi ke ki yenga leni o hmaalo naa den ñani. Ku faaligu den figi ki bia hali boncianla ke tii go den daani ke ti baa ye leni miali. **21** Li den waagi danaba ke niloba kuli ki den dini. Lani Polo den sedi bi siiga ki yedi ba: Li den baa hani yi yaa den cengi n maama kaa den fii Kileta. Ti kan bi lu ti tuga ki go la yaa fala n tie na. **22** Moala n waani yi ke yin paagi mani yi pala, kelima yi siiga oba kuli kan bodi kali ku ñinbiagu bebe. **23** Kelima U Tieu yua n die nni ke n tuuni opo yeni yaa maleki doagidi o yuli npo ku naa ñiagu. **24** Ki yedi nni: Polo han da jie liba. Li tie tiladi han pundi ki sedi Sesa nintuali. U Tieu go hanbi opo ki puni a ke yaaba n ye leni a ku ñinbiagu na niinni kuli siiga, baa yendo kan bodi. **25** Lanwani yin paagi mani yi pala, kelima n pia li dandanli U Tieu po ke li baa tua nani wan yedi nni maama. **26** De tiladi ti baa tuoni kpendegiliba jaali kani. **27** Li piiga n dannaali daali ñiagu, u faalu den pengipengi ti ki caani ganu leni jienu Adiliatiaka yaa ñincianma po. Ku yasiigu ku ñinbiagu tuonsoanba den tama ke ti nagini tingaba. **28** Bi den luni mi ñincianma bonbiigikaala, ki sua ke mi ñima ñua ki pundi nukpanduna piiyia. Lan pendi waamu, bi gi den biigi ki sua ke mi ñua ki pundi piiluoba n nukpanduna muu. **29** Bi den jie

ke ku ñinbiaciagu baa kpaabi ya tanciam a n ye likani mi ñima nni, ke bi taa ya kubikpiaginaada n ye ku juodima ke kun da go cuoni. Lani bi 2 Likani yaaba, den hanbi tipo ke li kandi. Ki den miadi lan fa, ki gu leni mi yanjegibima taaga den mii, ti wadi mo den ye boncianla, 30 Ku ñinbiagu tuonsoanba den tieni nani bi ke bi cuoni tipo mi fantama, ki yini tikuli ke baa jiini yaa kubikpiaga n ye ku yuli po yeni, ti nagini ki yie. 3 Polo den wodi ti dabidi ki ama bi go den jiini ki ñinbiabiga mi ñima nni baa tieni mi fantama nni. Ku fantanwuligu den ki baa kua ki niinni ki ha ku ñinbiaciangu tuogi li waalabili ke li ñani ti daadi nni ki joani ki sani ki ciadi. 31 Polo den yedi a minteela Polo nuu. 4 Laa dogu yaaba n den la ke li juani yudaano leni a minteela kuli: Bi jaba yeni yaa Polo nuu yeni, bi den yedi biyaba: Moamoani sedi ku ñinbiagu nni, yi kan ciadi. 32 Lanwani a o naa joa baa tie nikpale. Baa ke o ciadi mi minteela den jia ya baabi n doali ki ñinbiabiga ñincianma nni, U Tieu teginma naa cedi o wan leni ku ñinbiaciangu, ki cedi ke ki baa, ke mi yaa ye. 5 Ama Polo den cia o nuu ke o wa baa mi ñima taa ga ki gedini. 33 Lan den bua ki fa Polo fantama nni ke liba kuli ki tieni Polo. 6 Yaaba n den mia bikuli ban je waamu, ki yedi ba: Dinla n ye likani den gu ki tama ke o nuu baa moali, tie piiga n dana naa ke yi ji leni fala ki naa dini yaaka ke o baa baa ki kpe lanyogunu. Ama ban jiemaba kuli. 34 N mia yi yin je mani, lan baa den giudi ki sua ke liba kuli ki tieni o, bi den todi yi yin ciadi. Yi siiga baa niyendo yuyengu lebidi bi yantiali ki yedi ke o baa tie buloba yo. kan bodi. 35 Wan den yeni, o den taa dupen 7 Li kpendedigli yudaano den yi Pupiliyusa. O ki tuondi U Tieu bikuli nintuali ki cabidi ki diegu den kuu leni tin ye naankani. O den cua hmani. 36 Lane bikuli den baa li papaali ki dini. ki bialti ti ki gedini ti o denpo ki ga ti cangu 37 Tinba yaaba n den ye ku ñinbiagu yeni niinni hali dana taa leni ki nunmanga. 8 Li den sua kuli den pundi kobiga n piilele n niba luoba. 38 ke o baa dua ke o gbannadi beni ke o go pia Ban den dini ki dagidi, bi den luni ban tugi ya puhaankaaga. Polo den gedi o kani ki maani halikama mi ñima nni ke ku ñinbiagu yuagi. 39 opo o nii ki jaandi ki paagi o. 9 Lani yaa po li Lan den fa, baa den bandi ban baali yaa tinga, kpendedigli yaaba, yaaba n yia kuli den cua o ama bi den laa ku kpenkadigu ke ku jaali tie kani ke o paagi ba. 10 Bi den jigini ti bonhanla. tanbitinga. Bi den jagi ke li ya baa tuo ban Tin baa fii yaa yogunu, bi den puni ti tin luo nagini ku ñinbiagu ki sieni gu lankani. 40 Bi yaala kuli. 11 Li den sua ke ñinbiatoagu ñani den jia yaa baabi n kubi a kubikpiaga kuli ki ha Alisandile ki pundi tin ye ya kpendedigli hali ke ha mi ñima nni, ki go lodi yaa baabi n luo ku u faalu daa fii ya yogunu, ki sedi ki gu hali ke u ñinbiagu bonpegidikaala. Lani bi den yugidi ya faalu yogunu n pendi. Bi den yi gu Diyosikuli. cabicianli n ye ku ñinbiagu yuli kani ke u faalu Tin den tieni hmaali taa likani, ti den kua gu tudi ku ñinbiagu ke ku teli li jaali po. 41 Ban niinni ki fii. 12 Ti den duodi ki pundi Silakusa den pundi ya tanbijuali n ye m ñima nni, ku dogu, ti den tieni likani dana taa. 13 Ti den suagi ñinbiagu den kpaabi li ki sedi. Ku ñoabu den liiga ki balini mi ñincianma jaali ki pundi Lejiyo. feli mi tanbiima yeni niinni jinjini, a ñinguona Lan den fii ki faa, ganu po faalu den fii ki tudi ti den poa ku puoli po leni u paalu hali ki teni ke ki teni ke ti pundi Pusoli li danlieli daali. 14 Ti ku kuakua bonjenajena. 42 A minteela den jagi den lingi ki laa ti kpiiba likani ke bi mia ti ke ti ke bi baa kpa a kadibila, kelima baa den bua bi kali leni ba dana lele. Ti sancenli den tientieni siiga baa yendo n kua mi ñima nni ki dugi ki yene ke ti gedi Loma. 15 Hali ke ti daa den pundi ciadi. 43 Ama bi yudaano yua n den bua ki ga Loma, li den sua ke ti kpiiba yaaba n ye Loma Polo miali, den yie bipo ke ban da tieni yeni. O den gaa ti laabaalo ki tuogi ti Apiyusa daaga go den yedi ke yaaba n bani li ñindugili n kpa kani. Nitoba mo den cua hali yaa candiegu yugi ki baa mi ñima nni ki dugi ki pundi li jaali. n yi a candietaada ki tuogi ti lankani. Polo n 44 O go den yedi yaaba n sieni ma, bi tianba n den laa ba, o den tuondi U Tieu ki paagi o cuo ti dapagidi, bi tianba mo n cuo ku ñinbiagu pali. 16 Ti den pundi Loma, a minteela yudaano n mudi ki ha yaa dajena, ki hoadi ba. Bi den den teni a kadibila o yudanciamo nuu nni, ama tieni yeni ke bikuli den pundi li jaali po leni bi den puni Polo ke o baa li dieli wan baa ye laafia.

28 Tin den pundi li jaali leni laafia, ti den bandi ke bi yi li kpendedigli yeni Malita.

29 Ku ñinbiagu tuonsoanba den tieni nani bi ke bi cuoni tipo mi fantama, ki yini tikuli ke baa jiini yaa kubikpiaga n ye ku yuli po yeni, ti nagini ki yie.

30 Polo den wodi ti dabidi ki ama bi go den jiini ki ñinbiabiga mi ñima nni baa tieni mi fantama nni. Ku fantanwuligu den ki baa kua ki niinni ki ha ku ñinbiaciangu tuogi li waalabili ke li ñani ti daadi nni ki joani ki sani ki ciadi.

31 Polo den yedi a minteela Polo nuu.

32 Lanwani a o naa joa baa tie nikpale.

33 Lan den bua ki fa Polo fantama nni ke liba kuli ki tieni Polo.

34 N mia yi yin je mani, lan baa den giudi ki sua ke liba kuli ki tieni o.

35 Wan den yeni, o den taa dupen Li kpendedigli yudaano den yi Pupiliyusa.

36 Lane bikuli den baa li papaali ki dini.

37 Tinba yaaba n den ye ku ñinbiagu yeni niinni hali dana taa leni ki nunmanga.

38 ke o baa dua ke o gbannadi beni ke o go pia

39 opo o nii ki jaandi ki paagi o.

40 Bi yaala kuli.

41 Ban niinni ki fii.

42 A minteela den jagi den lingi ki laa ti kpiiba likani ke bi mia ti ke ti

43 Ama bi yudaano yua n den bua ki ga Loma, li den sua ke ti kpiiba yaaba n ye Loma

44 O go den yedi yaaba n sieni ma, bi tianba n den laa ba, o den tuondi U Tieu ki paagi o

45 Nitoba mo den cua hali yaa candiegu yugi ki baa mi ñima nni ki dugi ki pundi li jaali.

46 Bi den den teni a kadibila o yudanciamo nuu nni, ama tieni yeni ke bikuli den pundi li jaali po leni bi den puni Polo ke o baa li dieli wan baa ye laafia.

kuli. Ban den taani, o den yedi ba; N kpiiba, mii tieni liba ti buolu po, nii yie ti yaajanba bogida mo, baa yeni bi den kuani nni li kadidieli nni Jelusalema, ki go teni nni Loma yaaba nuu nni. **18** Loma yaaba den buali nni ki bua ki bandi min pia yaa tagili, bi den bua ki ha nni kelima baa laa ke n tieni liba yaala n pundi ban kpa nni. **19** Ama Jufinba n den yie, n den sua ke li tie npo tiladi min soagini n buudi Sesa kani. Mii tieni yeni kelima n bua ki tabi n buolu tuotabiguba kuli ka. **20** Lani yaa po ke n mia ki bua ki la yi ki go maadi leni yi. Kelima li tie Isalele yaaba suginma po ke n luo leni i kuseseli na. **21** Bi den goa ki yedi o: Yii baa tiliba kuli ke li ñani Jude diema po ki maadi a maama. Ti kpiiba siiga mo oba naa ñani lipo ki cua ki maadi apo yaala n bia. **22** De ti bua ki gbadi a kani han sua yaala, kelima ti bani ke bi yie u naa jaanbuolu i kaani kuli. **23** Bi den bili ban baa goa ki taani yaa daali. Li daali n den pundi bi tianba den taani wan cani naani ki yaba. Bi den cua ku tasoangu ke Polo den maadi leni ba ki yaa caa hali ku yenjuagu, ki bundi bipo ki tieni seedi ke U Tieni diema pundi. O den togidi ba yaala n diani Musa balimaama nni leni bi sawalipuaba tila nni ki maadi Jesu maama fuuli, ki moandi ki baa dadi bi yama ban tuo ke Jesu maama tie moamoani. **24** Bi nitianba den tuo ke wan maadi yaa maama tie moamoani, bi nitianba mo den yie baa tuo. **25** Ban den ña o kani ki niania leni biyaba, Poli den maadi mayenma ki pugini ki yedi: U Tieu Fuoma Yua den pia moamoani wan den teni ke o sawalipualo Esayi maadi leni yi yaajanba yaa maama ki yedi: **26** Gedi u nibuolu na po ki yedi ba: Yi baa gbadi bonhanla, ama ki nan kan bandi liba, Yi baa noanli bonhanla, ama ki nan kan la liba. **27** Kelima u nibuolu na pala juagi, Bi biini bi tuba ki hubini bi nuni. Ke ban da ti la leni bi nuni, ki da gbadi leni bi tuba, ki da ga bi pala nni, Ke ban da ti lebidi bi yama min paagi ba. **28** Polo den pugini ki yedi: Lanwani yin bandi mani ke U Tieu den soani o tindima maama yeni bi nilanba po yo. Bani wani baa cengi. **29** Polo n den yedi yeni, Jufinba den ñani ki nia leni biyaba boncianla. **30** Lan pendi Polo den ye wan den pa i ligi ki ye yaa dieli nni obebe yeni binmuna lie. O den bialiti yaaba n kpendi a kani ki baa la o kuli. **31** O den wangti ba U Tieu diema maama, ki go bangi ba o Diedo Jesu Kilisiti maama fuuli leni li papaaali boncianla. Oba kuli ki den yie opo wan da maadi.

Loma

1 Mini Polo yua n tie JESU Kilisiti nacemo, U TIENU denyini ki gandi nni ke n tua o tondo o labaalijamo wangima po. **2** Laa laabaalijamo, U TIENU den niani O sawalipuuba n diani O diani yi n gagidi ki yani niinni. **3** O labaalijamo maadi o Bijua maama, wan mali yua Dafidi puolirjuanu nni yi gbanandi po. **4** Li doagidi leni U TIENU fuoma yua paaciamu po ke o tie U TIENU Bijua kelima o fiima bi tinkpiba siiga yaa po: wani n tie ti Diedo JESU Kilisiti. **5** Kelima o ya kani yo ti baa li yambili paabu ki tua o tondiba, ki ba cuani o yeli po ti jigidi lio dandanli nni i nibuoli kuli siiga **6** yi moko tie laa niba siiga yaaba, yinba JESU Kilisiti n yini yaaba. **7** N diani yi po yinba yaaba n ye Loma ki tie U TIENU buakaaba kuli, wani yini yinba yaaba ke yi gagidi O po. Ti BAA U TIENU leni o Diedo JESU Kilisiti n pa yi li yambili leni mi yanduanma. **8** N da kpa tuond U TIENU yi kuli po JESU Kilisiti ya yeli nni, kelima bi maadi yi dandanli maama yanduna nni kuli. **9** U TIENU, min tuuni yua po leni payenli, ki wang O bijua yaa laabaalijamo, tie n siede ke n taagi yikuli yela yogunu kuli. **10** N miadi U TIENU n jaandi nni ki naa cedi, ke li ya tie O yanbuama, min baa u sanu moala ki cua yi kani **11** kelima n bua yali bonjanla ki la yi, ki boagidi leni yi U TIENU fuoma n puni ya paabu, ke yin ya se ki pa. **12** Bi mo, n yaa cua yi kani ti kuli n baa li papaali kelima tin taani ki pia ya dandannli yaa po. **13** N kpiiba mii bua ke lan ya boani yi, yogini yi n yaba n den jagi ki baa cua yi kani, ke min fidi ki baa bonluonkaala yi siiga nani min den baa nibuotoe siiga maama; ama yali moala bonla ba yen pigini n sanu ke mii fidi ki cua. **14** Li tie tiladi min gedii bi nunfandanba leni bi yanluodanba po, yaaba n pia mi banma leni yaaba n ki pia mi banma kuli po. **15** Lani yaa po n bua yali boncianla ki ya wang O laabaa; lijamo yinba yaaba n ye Loma moko. **16** Kelima mii jie i fe o laabaalijamo wangima po. Li tie U TIENU paalu yaaba n daani kuli ya tindima po, ki cili jufinba ki yoadi bi nilanba. **17** U TIENU teginma doagidi ke o nisaalo tiegi kelima li dandanli yaa po, leni li dandanli bebe yaa po, nani lan diani maama: O nitieginkoa baa ye kelima li dandanli po. **18** U TIENU pabienli doagidi tanpoli po, ki ba cuo yaaba n yie O ki

tiendi yaala n ki tiegi kuli, bani yaaba n moandi ki nii i moamoani leni mi biadima. **19** Kelima o nilo n ba fidi ki bandi yaala kuli U NTIENU kani doagidi bi po, kelima U TIENU doagidi la bi po. **20** U TIENU gagidijanma ban ki nua yaama leni u paaciamu yu n ki pia gbenma leni wan tie maama kuli doagidi ke bi nua la yali yanduna tagima yogunu, li ya tie ke ti kpiagidi O o tuona nni. (aidios g126) **21** Bi tie ban kan pa yaaba sugili, kelima ban bandi U TIENU, baa kpiagi O nani TIENU yeni, baa go tuondi O nani lan pundi maama, ama bi yaadi bi yankpaagifana nni. Bi yanpiima teni ke bi kua li biigili nni **22** Baa ke bi kpiagidi bi yula ke bi tie yanfodanba, bi tua yanluodanba. **23** bi lebidi U TIENU yua n kan kpe ya kpiagidi, ki kpiagidi a nannana, yaa n naani leni o nisaalo yua n ba kpe, leni ti bonyugiditi, ti yandi leni li bonbalinkaala. **24** Li tie lani yaa po ke U TIENU mo yaa ba ke bi pala n bua ban ya tiendi ya bonjoagindi kuli diedi ba. Lani bi jigidi bi yula hali ki tiendi yaala n pia i fe bi gbanandi po **25** bani yaaba n lebidi ki yaa U TIENU n tie maama moamoani ki yua mi faama. Bi kpiagidi U TIENU n den tagi yaala, ki yaa wani O tagido oba, yua n pundi ki ya baadi ti pagidi yali ya yogunu kuli. AMINA! (aiōn g165) **26** Li tie lani yaa po ke U TIENU mo ha ba ke bi gbanandi fiima, yaama n tie ti cangidi ki teni ke baa jigini n paadi ba. **27** Bi jaba moko yaa U TIENU n bili ke ban ya taagi leni bi puoba maama. bi gbanandi fiima co nani mi fantama yeni jatoaba po, ki teni ke bi cagini leni jatoaba. Lani wani bi baadi bani bi ba ya panpaani n dagidi bi yaadima po. **28** Nani ban den sua ke laa pundi ban bandi U TIENU yeni, U TIENU mo yaa ba ke bi yantiana paadi ba, ke bi tiedi yaala n ki pundi **29** Yaala n kaa tiegi kuli gbie bi pala nni, yaala n bia, leni mi yalinjabuama, mi biadima, li nurnponli, mi kuppama, li koali, mi niama, bu nurnfanbiadibu, leni ku tugitongu. **30** Bi go tie bi ñoakpalidanba ki maadi bi lieba po yaala n bia leni U TIENU yiekaaba leni bi yusiedanba, leni bi japaadanba, leni yaaba n pagi bi yula. Bi go cili ya biadima n kaa den kpa ye, ki tie bi danyiekaaba moko. **31** Baa pia yanfuoma, baa kuandi ban niani ya ñoanianu, baa pia nitoaba po paddingili leni niñingbadima. **32** Ba ke bi bani U TIENU mabilikaama yaama n tiegi ki yedi ke li pundi ke yaaba n tieni laa bonbiadila buolu n kpe. Ama bi tiendi la bani biba, ki go saagi yaaba n tiendi yeni po i moamoani.

2 yan tie yua kuli ki ja a lielo buudi, a kan baa yaaba n ye li biigili nni po. **20** A go nua a yuli ke sugili. kelima yan ja ti buudi leni nitoa yeni a tie tundikoa bi yapiidanba po, leni bangikoa a a cuo a yuli, kelima a moko tiendi nani bani biwaala po. Kelima a nua ke a pia li balimaama yen. **2** Ti bani ke U TIENU buudi, yaaba n tiendi nni yaala n wang mi bandima leni i moamoani laa bonla po tie i moamoani. **3** Naani a tama kuli. **21** Lani wani fini yua n bangi nitoba, yaa ke fini yua n ja ti buudi leni yaaba n tiendi laa bangi a yuli! Fini yua n wang nitoba ke ban da bonbuolu, ki nan tiendi la fini aba yeni ke a su, a moko nan su. **22** Fini yua maadi nitoba baa ciadi U TIENU bujiali po bii? **4** Bi a fali o ke ban da conbi, a moko nan conbi! Fini yua n yanbicianli leni o yansoangima leni o juunli engi i buli, a su yaala n ye a budiena nni! **23** ki naa bani ke U TIENU tieni a po li yanbili ki Fini yua n kpiagi a yuli ke a pia li balimaama, a bua ki gobidi a yan tuo ki lebidi a yama yoo? **5** teni ke bi niba sugidi U TIENU kelima a miidi li Ama yan juagi a pali kaa go tuo ki lebidi yeni a balimaama. **24** Nani lan diani maama: yinba yaa taagi a yuli po ya piama n tie pabienli U TIENU po n teni ke bi nilanba sugidi U TIENU yeli **25** pabienli leni o bujiali yaali n tiegi n baa doagidi Moamoani ku koaciagu pia mayuli a ya tiendi ya daali. **6** Yaa daali ke U TIENU ba pa nilo kuli li balimaama n bili yaala. Ama a ya miidi li nani o tuona n tie maama. **7** Yaa miali n kan balimaama a tua nani li jifoli yeni ba ke a tie gbeni ye yaaba n tiendi yaala n yan kaa cedi, jungili. **26** Yua n tie jifoli ya tiendi li balimaama ki lingi U TIENU kani ti kpiagidi leni ti jigidi. n bili yaala, li ba tua o po nani li juginli yeni, **(alōnios g166)** **8** Ama U TIENU buudi leni pabienli baa ke o tie jifoli. **27** Yua n tie jifoli buolu ya ye yaaba n pia mi niama yantiali ki yie kaa tuo tiendi li balimaama n bili yaala, o ba bu leni ki yua i moamoani ki yua yaala n ki tiegi ki a, fini yua n pia li balimaama leni ku koaciagu tiendi yaala n bia kuli po. **9** Yaaba n tiendi mi ama ki nan miidi li balimaama. **28** Jufi naa tie biadima kuli, ki cili jufinba ki yoadi grekinba yua n pia li nannanli ka, li jungili moko naa baa le fala leni ti yanyagidi. **10** U TIENU ba tie yua n pia li maalima o gbannandi nni ka. pa yua n tiendi yaala n yan kuli ti kpiagidi, ti **29** Ama Jufi tie yua n tie yeni yali o pali tugu jigidi leni mi yanduanma ki cili Jufinba ki yoadi nni; ku koaciagu moko yua U TIENU Fuoma Grekinba. **11** Kelima U TIENU ya kani, gagidima n tieni yaala o nilo pali tugu nni, ke laa yua li ki ye bi niba leni bi yaba siiga. **12** Yaaba n tiendi balimaama ka. Yua n tie yeni naa baadi ti pagidi ti tuonbiadi kaa pia U TIENU balamaama kuliba bi niba kani ka, ama U TIENU kani.

bodi kaa pia li balimaama, ama yaaba n tiendi ti tuonbiadi ki pia li baliomaama kuli, U TIENU ba jia ba leni ti buudi nani O balimaama n bili maama. **13** Kelima laa tie yaaba n cengi li balimaama ka tiegi U TIENU nintuali, ama yaaba n tiendi li balimaama n bili yaala n ba baa li moamoansaali. **14** Yaaba n tie bi nilanba ki naa pia li balimaama ya tiendi li balimaama n bili yaala kelima bi yama po, bi bili li balimaama bi yula po baa ke ba pia li balimaama. **15** Bi doagidi ke li balimaama n bili yaala diani bi pala nni, bi pala siedi moko yen bu leni ba bi ki saagi bi po i moamoani. **16** Lani n ba doagidi U TIENU n ba teni JESU n jia ti buudi leni bi nisaaliba n wuoni yaala kuli yaa daali. Min wang mi labaalijamo moko yedi ke li baa tie yeni. **17** Fini yua n yedi ke a tie Jufi, a jigi co U TIENU balimaama nni, ki kpiagi a yuli kelima yan pia ya yantaado leni U TIENU. **18** Fini yua n bani O yanbuuma, ki go bani ki gandi yaala n yan kuli cie kelima bi den bangi a li balimaama. **19** Fini yua n nua a yuli ke a tie gobidikoa a juama po, leni mi yenma

3 Lanwani Jufinba pia be ke li teni ke be cie yaa nibuolu n sieni, ki kua ku koaciagu mo pia be fuome? **2** Lankuli pia mayuli boncialna li bonla kuli po, li bonkpiala tie ke U TIENU den piani Jufinba yo O maama. **3** Ba ke bi siiga bi tianba ki tie dugikaaba, nani li ba teni ke U TIENU kaa tie dugikoa? **4** Lani ki ye U TIENU tie moamoandaano, nisaalo kuli mo tufaadaano nani lan diani maama: li tie tiladi ban bandi ke a tiegi a maama nni, a ya buni leni bi niba mo, a ba paadi. **5** Lanwani ti biadima ya teni ke U TIENU teginma doagidi, ti ba yedi lede? Naani U TIENU ki tiegi o pali ya beni kelima ti biadima yeni po bii? N maadi nani bi nisaaliba n nua maama. **6** Yeni ka! U TIENU ya ki tiegi, O ba ga lede ki jia ti buudi leni yan duna yaaba? **7** Li ya tie ke n faama teni ke U TIENU moamoani doagidi ki tie O kpiagidi po, be yaa po ke O ba bu ki cuo nni nani n tie tuonbiadi daano yeni? **8** Nani bi nitianba yaaba n maadi mi mabiadima ki yieni ke ti tua, be yaapo ke ti ka tiendi yaala

n bia ke yaala n njani n yuandi ki cua? Laa niba tie UTIENU bi lamba moko po saa. **30** Kelima ya cuonu tiegi. **9** Lanwani lede! ti tie nimoanba Tienyendu bebe n ye, yua nba saa i moamoani ki cie nibuotoe bii? Baa waamu. Kelima ti maadi yaaba n kua ku koanciagu po kelima bi dandanli ki doagidi ke grekinba leni Jufinba kuli tie ti po, ki go saa yaaba ntie jifola po moamoani tuonbiadi n die yaaba. **10** Nani lan diani maama: kelima bi moko yaa dandanli yaa po. **31** Naani ti oba kuli ki tiegi, baa niyendo. **11** Oba ki tie ba bolini li balimaama kelima li dandanli po yanfodaano, nilo ba ki lingi U TIENU. **12** Bi kuli bii? Kalam, ti doagidi li bali maama n pia yaa yaadi, ki taani ki biidi bi yula, yua n tiendi yaala ma yuli moamoani.

n njani naa ye, ba niyendo. **13** Bi niabonma kuli tie nani ya kula n yaa yeni, bi boandi bi niba leni bi landi, ya maama n ña bi noacuuna nni bia nani o duduuno loabidi yeni. **14** Bi ñoana gbie leni ti solindi leni ki nanga. **15** Bi pia ya taana n jaligi mi soawulima po, **16** ban tagini naani kuli, bi ja dagbendi leni falabiado. **17** Baa bandi mi yanduanma sanu, **18** baa nua U TIENU leni li fangili. **19** To, ti bani ke U TIENU balimaama n yedi yaala kuli tie li balimaama n die yaaba po, ki ba teni nilo kuli ñoabu n mubini, ke bi niba kuli n tuo ke bi pia i tagili U TIENU nintuali. **20** Kelima nilo ba kan baa li moamoansaali U TIENU kani kelima o tiendi li balimaama n yedi yaala, kelima li balimaama n teni ke o nisaalo bandi ti tuonbiadi. **21** Ama moala, U TIENU n saa i moamoani maama ke bi nisaaliba doagidi, ke li naa joaudi li balimaama kubima nani li balimaama leni bi sawalipuuba kuli tieni li po siedi. **22** Bani Yaaba n tuo ki daani kuli ya po, U TIENU saagi i moamoani ke bi tiegi kelima li dandanli JESU kilisiti nni yaa po. **23** Mi gagidima ki ye bi niba leni bi yaba siiga, bi kuli tieni ti tuonbiadi ki poaudi U TIENU kpiagidi. **24** Ama kelima U TIENU ñanibili paabu yaa po, bi nisaaliba baa li moamoansaali kelima JESU Kilisiti daafaabima yaa po. **25** U TIENU den tuodi ki bili ke wani JESU baa tua i candanbaani padili yaaba n pia li dandanli o soama po kuli yaa po. U TIENU tieni yeni ke wan fidji doagidi O teginma, kelima O den juuni leni bi niba n den tieni ya tuonbiadi u yogunkpelu kaa cuo ba ti po. **26** O den bua ki doagidi O teginma moala po, ke bi niba n bandi ke o tiegi ki go tie yua n puuni li moamoansaali yua n daani Jesu kuli. **27** Lanwani o nisaalo ba kpiagi o yuli kelima be yaa po? Waa go pia li sanu. Mi laa balimaama po? A tuona po bii? A-a, ama li dandanli yaa po. **28** Kelima ti sua ke o nilo baa li moamoansaali kelima lio dandanli yaa po, ke laa tie li balimaama kubima po. **29** UTIENU tie TIENU jufinba bebe po bii? naani waa tie UTIENU bi nilamba mo ko yaa po? O

tie UTIENU bi lamba moko po saa. **30** Kelima yaaba n kua ku koanciagu po kelima bi dandanli po, ki go saa yaaba ntie jifola po moamoani kelima bi moko yaa dandanli yaa po. **31** Naani ti oba kuli ki tiegi, baa niyendo. **11** Oba ki tie ba bolini li balimaama kelima li dandanli po, ki go saa yaaba ntie jifola po moamoani kelima bi moko yaa dandanli yaa po. **32** Naani ti oba kuli ki tiegi, baa niyendo. **13** Bi niabonma kuli tie nani ya kula n yaa yeni, bi boandi bi niba leni bi landi, ya maama n ña bi noacuuna nni bia nani o duduuno loabidi yeni. **14** Bi ñoana gbie leni ti solindi leni ki nanga. **15** Bi pia ya taana n jaligi mi soawulima po, **16** ban tagini naani kuli, bi ja dagbendi leni falabiado. **17** Baa bandi mi yanduanma sanu, **18** baa nua U TIENU leni li fangili. **19** To, ti bani ke U TIENU balimaama n yedi yaala kuli tie li balimaama n die yaaba po, ki ba teni nilo kuli ñoabu n mubini, ke bi niba kuli n tuo ke bi pia i tagili U TIENU nintuali. **20** Kelima nilo ba kan baa li moamoansaali U TIENU kani kelima o tiendi li balimaama n yedi yaala, kelima li balimaama n teni ke o nisaalo bandi ti tuonbiadi. **21** Ama moala, U TIENU n saa i moamoani maama ke bi nisaaliba doagidi, ke li naa joaudi li balimaama kubima nani li balimaama leni bi sawalipuuba kuli tieni li po siedi. **22** Bani Yaaba n tuo ki daani kuli ya po, U TIENU saagi i moamoani ke bi tiegi kelima li dandanli JESU kilisiti nni yaa po. **23** Mi gagidima ki ye bi niba leni bi yaba siiga, bi kuli tieni ti tuonbiadi ki poaudi U TIENU kpiagidi. **24** Ama kelima U TIENU ñanibili paabu yaa po, bi nisaaliba baa li moamoansaali kelima JESU Kilisiti daafaabima yaa po. **25** U TIENU den tuodi ki bili ke wani JESU baa tua i candanbaani padili yaaba n pia li dandanli o soama po kuli yaa po. U TIENU tieni yeni ke wan fidji doagidi O teginma, kelima O den juuni leni bi niba n den tieni ya tuonbiadi u yogunkpelu kaa cuo ba ti po. **26** O den bua ki doagidi O teginma moala po, ke bi niba n bandi ke o tiegi ki go tie yua n puuni li moamoansaali yua n daani Jesu kuli. **27** Lanwani o nisaalo ba kpiagi o yuli kelima be yaa po? Waa go pia li sanu. Mi laa balimaama po? A tuona po bii? A-a, ama li dandanli yaa po. **28** Kelima ti sua ke o nilo baa li moamoansaali kelima lio dandanli yaa po, ke laa tie li balimaama kubima po. **29** UTIENU tie TIENU jufinba bebe po bii? naani waa tie UTIENU bi nilamba mo ko yaa po? O

pia mayuli. **15** kelima u TIENU balimaama ba cuani u TIENU pabienli cuonu. Li balimaama ya buama gbieni ti pala kelima u TIENU fuoma yaa ye li balimaama miidima moko ki ye. **16** yua, wan puni ti yua yaapo. **6** U TIENU n den Lanwani yaaba n ba baa u TIENU n den niani ya bili ya yogunu n den pundi, yin kaa den pia u ñoanianu, ba baa u kelima li dandanli ya po, fidu yaa yogunu, Kilisiti den kpe ti tuonbiadi kelima u TIENU bua ban baa u ñoanianu kelima danba po. **7** Laa yaba o nilo n tuo ki kpe baa o o hanbili paabu po bebe o bili ke o ñoanianu nitieginka po. Daalinba nilo ba baa pia li papaali baa ye Abalahama puoli ɣuani kuli po. laa tie ki tuo ki kpe o niijamo po. **8** Ama o yaa po, yaaba n ɣua li dandanli bebe ya po ka, ama u TIENU doagidi o buama tipo tin da den tie yaaba n daani u TIENU nani Abalahama n den tuonbiadi danba ya yogunu, KILISITI den kpe daani maama. wani Abalahama tie tikuli yaaja. tipo. **9** Tin baa li moamoansaali kelima KILISITI **17** nani lan diani maama: n teni ke a tua ni soama po yeni, laa pia kuli tama ke ti baa faabi buoli boncianla ba. u TIENU, Abalahama nden leni u TIENU pabienli kelima wani KILISITI daani yua yeni, nua wani Abalahama yua ntie yaa po. **10** Tin den tie u TIENU yibalinba yaa ti kuli ba, wani yua n teni ke bi tinkpiba go yogunu, O den teni ke ti mangi leni O kelima ye ki fo, ki go teni ke yaa bonli n ki ye n tua O bijua kuuma po. Lanwani moala ke ti mangi yaali n ye. **18** Abalahama den daani u TIENU ki leni O, laa pia kuli tama ke ti baa tindi kelima pia mi suginma baa ke o suginma naa go den O ya miali po. **11** Laa tie lani bebe ka, ama ti pia man baa fidi ki sedi naani. Lani yaa po O pia li pamanciali u TIENU nintuali kelima ti den tua i nibuoli boncianla Baa nani u TIENU n Diedo JESU KILISITI po, yua n teni ke ti mangi den maadi o maama ki yedi: a puoli ɣuani baa leni u TIENU. **12** Ti tuonbiadi den kua ñanduna yaba yeni. **19** Abalahama den bua ki pundi bina nni kelima niyendo yaa po, ti tuonbiadi yeni kobiga, ama O dandanli ki den tadigi baa ke o mo den teni ke mi kuuma kua; li tie yeni ke mi laa ke o gbannandi tie nani ti kpe yeni, ke Sala kuuma de pundi bi nisaalib kuli, kelima bikuli mo pendi ti madi. **20** Baa yeni o yama ki den tieni ti tuonbiadi. **13** ɣali ke u TIENU daa den bili lengidi ke o luo li dandanli o TIENU po ki nua ke o balimama, ti tuonbiadi den ye ñanduna nni. o kan kuani wan den niani yaa ñoanianu. Ama Ama ti tuonbiadi naa pia buudi li balimaama ya O dandanli den paagi O ke O kpiagi o TIENU. ki ye. **14** Baa yeni, ki cili ADAMA yogunu ki ya **21** O den daani ki go bani ke u TIENU n niani caa ɣali Muusa ya yogunu, mi kuuma den die bi yaala, ki go pia li fidu ki ba kuani O ñoanianu. niba kuli, baa yaaba n ka den tieni ti tuonbiadi **22** Kelima lani yaapo u TIENU den coadi la o po nani ADAMA yeni. ADAMA tie yua n den ba cua ke li tie teginma. **23** Laa tie Abalahama bebe ya nannanli. **15** Ama laa taa yenma li ñanbili yaapo ka ke li diani: u TIENU den coadi opo la. leni ti tuonbiadi panpaani. Bi niba boncianla n **24** Ama li diani tinba yaa po moko, u TIENU n kpe kelima o niyendo yeni tuonbiadi po, laa pia ba coadi yaaba yaa po ke li tie teginma, tinba kuli tama ke bi niba boncianla ba baa u TIENU yaaba n daani u TIENU, wani yua n den fiini ti ñanbili leni o paabu yaabu n yaba kelima o Diedo bi tinkpiba siiga. **25** Bi den cuo o kelima ti niyendo ya ñanbili po, lani n tie JESU KILISITI. ya tagili po ke o go fii bi tinkpiba siiga ke tin **16** U TIENU paabu mo n cuani yala ki naani leni o niyendo yeni yaa tuonbiadi n cuani yaala. Kelima o niyendo yeni yaa tuonbiadi den cuani u TIENU buudi leni O cuonu. Ama ti tuonbiadi n den yabidi naani kani, u TIENU ñanbili paabu den cuani li moamoansaali. **17** Li ya tie ke o niyendo yeni n den tieni ya tuonbiadi po, mi kuuma den die bi niba kuli ke bi kpe kelima laa niyendo po, lanwani laa pia kuli tama ke yaaba n baa u TIENU ñanbicianli, ki go baa ya paabu n tie li moamoansaali baa pia li miali ki die kelima laa niyendo yua n tie JESU KILISITI ya po. **18** Nani o niyendo yeni tuonbiadi n teni ke u TIENU cuonu cua bi niba kuli po maama, li

5 Nani tin baa li moamoansaali kelima ti dandanli yaa po yeni, ti pia mi yanduanma leni u TIENU kelima ti DIEDO JESU KILISITI yaa po. **2** Li tie kelima li dandanli JESU po nteni ke ti baa u TIENU ñanbili, tin se yaali ya in nni bonjanla. Ti go pia li pamanciali kelima ti sugini ke ti baa taani leni u TIENU O kpiagidi nni. **3** Yala n ñani ki pugida tie ke ti go kpiadi ti yula baa o fala nni, ki bani ke o fala baa cuani mi sedijanma. **4** Mi sedijanma doagidi mi teginma, mi teginma mo doagidi mi suginma. **5**

go tie yeni, o niyendo tuonteginkaali mo teni yin gbannanbuoli nani ti toatiadi yaala n tiegi ke li moamoansaali yaali n puuni li miali mo po. **14** Ti tuonbiadi kan go ya die yi, kelima li cua bi niba kuli po. **19** Nani niyendo ya yiema n balimaama ki go die yi ama u TIENU ḷanbili n den teni ke bi niba boncianla tua ti tuonbiadi die yi. **15** Ti ba yedi lede? moala ti baa tiendi danba maama, li go tie yeni, niyendo ya tuon ti tuonbiadi kelima li balimaama ki go die ti ba teni niba boncianla n baa li moamoansaali. ama li ḷanbili n ji die ti? yeni ka. **16** Yii bani ke **20** U TIENU balimaama den yuandi ki bili ki ba yin teni yua yi yula nani yi yonbi yedi ki tuo ki teni i tagili n yabidi, ama ti tuonbiadi n den yua o maama kuli, yi tie o yonbi kaa? li ya tie ti yabidi naani kani, u TIENU ḷanbili den yabidi tuonbiadi yaadi n ba yuandi ki cuani mi kuuma, likani ki cie. **21** Lanwani, nani ti tuonbiadi n den die bi niba ki teni ke bi ku maama, li go tie yeni, uTIENU ḷanbili mo die bi niba kelima wani uTIENU puni ba li moamoansaali, ki caani ba ya miali n kan gbeni po kelima ti Diedo JESU KILISITI yaa po. (*aiōnios g166*)

6 Lanwani ti ba yedi lede? naani tin suagi ki ya

tiendi ti tuonbiadi ke u TIENU ḷanbili n ya yabi tipo bii? **2** Kalam tinba yaaba n den kpe ki paati leni ti tuonbiadi, ti ba ga lede yo ki ya go ye ti tuonbiadi nni. **3** Yii bani ke tinba yaaba n den batisi JESU Kilisiti nni kuli, li tie ke o kuuma nni ke ti den batisi? **4** Lanwani tin den batisi yedi, bi den taani ki piini ti leni o O kuuma nni, ke nani kilisiti n den fii bi tinkpiba siiga kelima ti Baa UTIENU kpiagidi paalu po maama, timoko baa ye leni li miapanli yene. **5** Moamoani, ti ya taa leni o O kuuma nni, ti go baa taa leni o O fiima bi tinkpiba siiga nni moko. **6** Ti bani ke bi den joani ti tagikpelu leni Kilisiti li dapoanoapanli po ke u kpe, ke ti gbannankpiadi, ti tuonbiadi n die yaadi, kan go fidi liba, ke tin da go tie ti tuonbiadi yonbi. **7** Kelima yua n kpe kuli ḷani ti tuonbiadi nni. **8** Li ya tie ke ti den kpe leni Kilisiti, ti daani ke ti baa ye ki fo leni O moko. **9** Ti bani ke Kilisiti n den fii bi tinkpiba siiga yni, O kan go kpe; mi kuuma naa go pia bali O yaa po. **10** Kelima O den kpe, li tie ti tuonbiadi ya po yo ke O den kpe yenma ke li dagidi u yogunu kuli po. Ama moala wan go ye ki fo yedi, O ye ki fo u TIENU po. **11** Yi moko n ya nua mani yi yula ke yi kpe ki paadi leni ti tuonbiadi, ki nan ye ki fo u TIENU po JESU Kilisiti nni. **12** Yin da go yuo mani ti tuonbiadi n ya die yi gbannandi yaadi n ba kpe. Yin da go tuo mani ki ya tiendi yi gbannandi bonbuakabidi. **13** Yin da go teni ti tuonbiadi n diedi yi gbannanbuoli, ki tieni nani ti toatiadi yedi mi biadima po, ama yin teni u TIENU yi yula nani yaaba n fii bi tinkpiba siiga ki go ye ki fo yedi. Yin pa mani u TIENU

yin teni yua yi yula nani yi yonbi yedi ki tuo ki yua o maama kuli, yi tie o yonbi kaa? li ya tie ti tuonbiadi yaadi n ba yuandi ki cuani mi kuuma, bi u TIENU tuoma yaama n ba yuandi ki cuani yi po li moamoansaali. **17** Ama kelima u TIENU yaa po, ba ke yi den kpa tie ti tuonbiadi yonbi, yi den tuo leni payenli ki joaudi ban den bangi yi ya bangima. **18** Lanwani yi den faabi leni ti tuonbiadi yonbidi ki tua mi teginma ya yonbi. **19** N maadi nani bi nisaaliba n maadi maama kelima yi gbannandi tadingu po, ke yin fidi ki gbadu. Nani yin den kpa puni yi gbannanbuoli ke yi tua ti cagindu leni mi mabiadima yonbi ki baa tiendi ti tuonbiadi maama, moala yin ya puuni mani yi gbannabuoli yin ya tie mi teginma yonbi, ke yin fidi ki pundi mi gagidijanma u TIENU po. **20** Kelima yin den tie ti tuonbiadi yonbi ya yogunu, mi teginma ki den die yi. **21** Yi luoni bee tibibuolu yo? ya tibila n pia yi moala yi fe, kelima laa bonluonkaala juodima tie mi kuuma. **22** Ama moala ke yi faabi leni ti tuonbiadi yonbidi ki tua u TIENU yonbi, yi bonluonkaala tie mi gagidijanma, yaala n tie mi juodima po mo ya miali n kan gbeni. (*aiōnios g166*) **23** Kelima ti tuonbiadi panpaani tie mi kuuma; ama u TIENU ḷanbili paabu tie ya miali n kan gbeni ti Diedo JESU Kilisiti nni (*aiōnios g166*)

7 Laa boani yi n kpiiba, n maadi leni ya niba n bani li balimaama fuuli. Li balimaama die o nilo ḷali wan ye ya yogunu kuli. **2** Li tie nani li balimaama n loli o pua leni o calo ḷali on calo miali banlu kuli maama. Ama o joa ya kpe, o pua yedi faabi leni ya balimaama n luo o yedi. **3** Lanwani o ya kuni joatoa ke o calo da ye, bi baa yi o li poconconli. Ama o calo ya kpe ya kpe, o pua yedi faabi leni libalimaama yedi, o ya kuni joatoa waa tie poconconli. **4** N kpiiba, li tie yenma yi moko yaa po. Kelima Kilisiti kuuma o gbannandi nni ya po, yi kpe yaala n tie li balimaama po. Moala nitoa n ji die yi, lani n tie Kilisiti u TIENU n den fiini yua bi tinkpiba siiga, ke tin ya tiendi yaala n pia mayuli u TIENU po. **5** Li nisaali yantiali n den die ti ya yogunu, li balimaama den fiini

li bonbuakabiala ti gbannanbuoli kuli nni, ki teni ke ti luoni ya bonluonkaala n tie mi kuuma luo ti nani a sugida yeni. Lani yaa po u TIENU maama. 7 Lanwani ti ba yedi lede? li balimaama tie tuonbiadi bii? yeni ka, n kan den bandi ti tuonbiadi ntie yaal kali li balimaama n den waani nni. n kan den faami ke li nunponbiadili tie tagili li yaa tie ke li balimaama den yedi: yan da pia li nunponbiadili. 8 ti tuonbiadi den ba u sanu kelima li balimaama po ki fiini li nunponli buoli kuli n pali nni, kelima li balimaam ya ki ye, ti tuonbiadi kpe. 9 Mini ya po, min ke den pia li balimaama ya yogunu n den ye ki fo ama li balimaama n den cua ti tuonbiadi den faadi, ke n mo kpe. 10 yenli balimaama yaama n den baa cuani nli miali n den cuani n po mi kuuma. 11 Ti tuonbiadi den ba u sanu kelima li balimaama po ki boandinni ki kpa nni. 12 baa yenli balimaama gagidi ki njan, mi mabilikaama moko gagidi ki njan ki tiegi ki go pia mayuli. 13 Naani yaali n pia mayuli yenli teni ke kpe bii? kalam. ti tuonbiadi den tieni la, ki ta li balimaama yaami n pia mayuli ki kpa nni. lanwani kelima li balimaama ya po li doagidi ti tuonbiadi n bia ke li pendi maama. 14 ti bani ke li balimaama njan u TIENU kani. Ama mini wani ytie nisaalo ki yua n gbannandi nbua yaala, ki tie nani bi kuadi nni ti tuobiadi po yenli. 15 Mii bani kuli min tiendi yaala, kelima mii tiendi min bua ki ya tiendi yaala, ama n tiendi min nani yaala. 16 N yaa tiendi min ki bua ki yaa tiendi yaala yenli tuo ke li balimaama njan. 17 Lanwani laa go tie mini n ba ka tiendi yenli, Ama li tie ti tuonbiadi yaadi n ye n ni nni n tiendi la. 18 n bani ke yaala n njan ki ye n nii nni ba waamu, lani n tie min tie nisaalo maama po. N bua ki tieni yaala n njan, ama mii pia li fidu. 19 Mii tiendi min bua ki ya tiendi ya bonjanla, ama n tiendi mi biadima min ki bua ki ya tiendi yaama. 20 N yaa tiendi min ki bua ki tieni yaala, laa go tie mini ka tiendi la, li tie ti tuobiadi yaadi n ye n nii nni n tiendi la. 21 N la ke ya bali n tie na miabi nni, n ya bua ki tieni yaali n njan. Ti tuonbiadi tabini nni. 22 N pali tugu nni u TIENU balimaama mani n po. 23 Ama n go laa batoali n gbannanbuoli nni, yaali

n moa lenin yantiali ya baliki teni ke n tua ti ya kadibiga. 24 Fala ye leni nni boncianla. ymee kelima ti kpoe ki paadi leni yaala n den kpa ba faabi nni leni n gbannandi yaadi n caani nni Diedo JESU Kilisiti po. Lanwani mini n baa n yantiali nni, n tuo ki yua u TIENU balimaama, ama n gbannandi nni n yua ti tuonbiadi ya bali.

8 Lanwani moala buudi cuonu ba ki go ye yaaba n ye JESU Kilisiti nni po. yaaba n cuoni u TIENU fuomi yua gobidima nni, kaa cuoni ti gbannandi bonbuakaala nni. 2 Kelima U TIENU Fuoma yaama n puuni li mialijESU nni yaa bali faabi nni leni ti tuonbiadi leni mi kuuma kuliya bali maama. 3 Li balimaama n kaa den fidi ki tieni yaala kelima ti gbannandi tadingu po, U TIENU den tieni la, O den soani O Bijaceli kelima ti tuonbiadi po, ke o taa ya gbannandi n naani leni ti tuonbiadi n diedi yaa gbannandi. Wani den tieni yenli O den buni ki cuo ti tuonbiadi ti gbannandi nni. 4 U TIENU den tieni lankuli ke li balimaama n bili ya teginma n tieni ti nii nni, tinba yaaba n tiendi U TIENU Fuoma n bua yaala, ki naa tiendi ti gbannandi n bua yaala. 5 Moamoani yaaba n tiendi ti gbannandi n bua yaala kuandi bi yama ti gbannandi n bua yaala niinni. Ama yaaba n tiendi u TIENU Fuoma n bua yaala kuandi bi yama u TIENU Fuoma n bua yaala niinni. 6 Yua n kuandi o yama ti gbanandi bonbuakaala nni, li ba gedini o mi kuuma po. Ama yua n kuandi o yama u TIENU Fuoma n bua yaala yaa niinni, li baa gobidi ki gedini o limiali leni mi yanduanma kuli po. 7 Kelima ti gbanandi n bua yaala tie ti yibalindi leni u TIENU, kelima laa tuo ki tiendi u TIENU balimaama n bili yaala, li kan fidi moko. 8 Yaaba n cuoni ti gbanandi bonbuakaala nni kan fidiki mangi u TIENU pali. 9 Yinba yaa po, ti gbanandi bonbuakaala ki die yi, ama mi Fuoma n die yi kelima u TIENU fuoma ye yi niinni. Yua n kaa pia Kilisiti fuoma, waa tie KILISITI yua. 10 LI ya tie ke KILISITI ye yi niinni, li tie moamoani ke yi gbanandi kpe kelima ti tuonbiadi po. Ama mi fuoma tie li miali yi niinni kelima li moamoansa alipo. 11 U TIENU yua n den fiini JESU bi tinkpiba siiga ya fuoma ya ye yi pala nni, Wani yua n den fiini JESU Kilisiti bi tinkpiba siiga yenli go ba pa yi gbanandi, yaadi n ba kpe li miali, kelima O fuoma yaama n ye yi niinni yaa po. 12 Lani yaa po nkpiiba,

ti tie yaaba n kubi li panli, ama tii kubi li ti yени, ke O bijua n tua O bijakpelo, o waamu u gbanandi bonbuakaala po ka, njali yaala ke ti TIENU bila boncianla siiga. **30** Lanwani u TIENU go ba tiendi tin bua yaala. **13** Yi yaa tiendi ti den ini wan den tuodi ki gandi yaaba wan den gbanandi n bua yaala, yi ba kpe; ama yi ya teni yini yaaba, O go den puni ba li momoansaali. ke mi fuoma paalu ku yi gbanandi bontienkaala wan den puni yaaba li moamoansaali, O teni ke yi baa yte. **14** Kelima mi fuoma n gobidi yaaba bi baa ti kpiagidi moko. **31** Lan tie mama yeni, ti kuli, bani n tie U TIENU bijaba. **15** Yi naa ba baa yedi lede? U TIENU yaa ki tie ti po, njmee ya fuoma n teni ke yi tie yonbi ki go baa ye i baa fidi ki sedi tipo? **32** wani u TIENU, yua n jeje nni ka, ama yi baa U TIENU fuoma yaama n kan den yie ke O bijua n da le fala, den soani puuni yi mu bimoanmu yaa bali ke ti kpaani ki o ki teni o bi niba nuunni ke o kpe tikuli po. tua u TIENU: ti BAA, ti BAA. **16** U TIENU Foma Lani li ba ga lede ke O kan pa ti li bonla kuli mani miba tiendi siedi ti yantiana nni ke ti tie u leni wani o bijua leni ti bulicindi? **33** njmee baa TIENU bila. **17** TI ya tie u TIENU bila, ti go tie bi kuli u TIENU n gandi yaaba? oba kuli, kelima fajieba moko, ti tie u TIENU fjieba, ki baa taani u TIENU wani oba n tie o moamoansaalo. **34** leni KILISITI ki je li faali kelima ti ya taani leni njmee baa jia leni ba ti buudi ki cuoba? oba kuli, Kilisiti O fala nni, ti go ba taani leni o O kpiogidi kelima jesu kilisiti kpe, li cie yeni. O go den fii nni moko. **18** Lani yaapo n bani ke tin laadi ya bi tinkpiba siiga. O ye u TIENU jienu po ki miadi fala ya yogunu n tie na kan fidi ki nandi nni O ti po. **35** njmee n ba paadi ti leni kilisiti yaa leni u TIENU n baa doagidi O kpiagidi yaadi n buama? naani fala bii? bi mi koma, bi mi luoma, baa ye. **19** Mi tagima kuli guu leni mi suginma u bi ya fala n baa fidi ki cuani mi kuuma, bi ki TIENU n baa doagidi O bila ya yogunu. **20** Mi jugisiega n baa paadi ti leni O buama? **36** Nani tagima n den tua fanma bonla yeni, laa den lan diani maama: a yaa po n teni ke bi kpaani ti tie ke mani n bua ki tua yeni, ama u TIENU n daali kuli, ki nua ti nani ban kodi ya pe yeni. **37** den bua yeni. **21** Ama mi tagima yeni pia yaa Ama laa bonla kuli siiga, yua n den bua ti yeni suginma n tie na: ke danyenli u TIENU n faabi tendi ke ti paadi li kuli cain. **38** Moala n bani ma ke mi kan go bedi, ki teni man taani leni u Cain ke bonla ba kuli kan fidi ki paadi ti leni u TIENU bila faabima yaama n pia tikpiagidiya TIENU buama, baa mi kuuma, baa li miali, baa niinni. **22** U TIENU bani ke njali moala mi tagima malekinba, baa mi fawaama paaciami danba, kuli ye leni fala ki duni nani u maditugukoanu baa yaala n ye moala na, baa yaala n ba ti cua **39** n cuo yaa pua yeni. **23** Lani bebe ka, tinba yaaba baa i paciami, baa yaaba n ye tanpoli, baa yaaba n pia u TIENU paakpiabu, yaabu n tie O Fuoma, n ye tiipo, mi tagima kuli nni liba kuli kan fidi ti moko duni ti pala nni, ki guu u TIENU n baa ki paadi tileni U TIENU n pia tipo ya buama ti teni tin tua O bimoanmu cain yaa yogunu, ki yaama n den doagidi ti DIEDO JESU Kilisiti nni. fabi ti gbanandi. **24** U TIENU den faabi ti ke ti pia laa suginma. Ama o nilo yaa laa wan sugini yaala, laa go tie suginma. kelima o nilo ya laa wan sugini yaala, be yaa po ke o go baa sugini ke li baa cua. **25** Ama ti ya sugini tin kaa nua yaala, ti baa guu leni li juunli. **26** Li tie yeni, mi fuoma moko todii ti tadingu nni, kelima tii bani lan pundi tin mia u TIENU ya miabu ti jaandi nni. Ama mi fuoma mani miba miadi u TIENU ti po ki duni yaa dunli n kaa pia maama. **27** Wani yua n bigidi bi niba pala bani yaala n ye O fuoma yantiali nni, kelima O fuoma miadi wani u TIENU nigagidinjanba po nani wani u TIENU n bua maama. **28** Ti bani ke u TIENU tuuni li bonla kuli nni yaba n bua O yaa njamu po, bani wan yini yaaba o yanjagili po. **29** U TIENU n den tuodi ki bani yaaba, O go den tuodi ki gandi ba ki baa teni ban tua nani O bijua

9 Nmaadi moamoani Kilisiti nni mii pua faama, U TIENU Fuoma yua teni ke n pali siedi moko saa li po moamoani. **2** N ye leni ti pabiidiandi leni ti yanyagiciandi yogunu kuli. **3** Kelima n bi baa sugini ki tua ti solindi yua ki paadi leni Kilisiti n kpiiba ya po, yaaba n kpi leni nni ti gbanandi nni. **4** ISALELE buolu yaaba, U TIENU n den gandi ya nibuolu ki teni ke bi tua o bimoanmu, ki doagidi bi po O kpiagidi, ki kuani o yantaado leni ba ki teni ba O balimaama, ki doagidi bi po ban baa jaandi O maama, ki niani ba u ñoanianu. **5** Li tie ti yaajanba puoli juani, KILISITI moko den mali bi ya buolun nne ti gbanandi po, wani yua n die li bonla kuli; U TIENU n baa li njali ya yogunu kuli. AMINA! (aión g165) **6** Laa go tie ke U TIENU maama ki go pia mayuli ka. Kelima yaaba n mali ki tie ISALELE

puoli juani, bi kuli ka tie ISALELE buolu yaaba leni o O kpiagidi nni? **24** Lani n tie timba wan moamoani. **7** Kelima bi tie ABALAHAMA puoli yini yaaba. Waa yini ti yaaba n tie jufinba siiga juani yeni naa teni ke bi tie o bimoanmu. bebe ka. Ama o go yini ti yaaba n kaa tie jufinba Kelima U TIENU den yedi ABALAHAMA: Isaaka moko y siiga. **25** Nani wan yedi maama Ose tili puoli juani baa tie a buolu. **8** Lani n bua ki yedi nni: yaa nibuolu n kaa den tie n nibuolu, n baa ke laa tie yaaba n mali nani bi nisaaliba kuli yi ba n nibuolu, min kaa den bua ya nibuolu mali maama ka tie U TIENU bila. Ama yaaba n yeni, n baa yi ba n buakaaba. **26** Ban den tua mali nani U TIENU ñoanianu n bili maama n tie ya nibuolu siiga, yii tie n nibuolu, lankani lige O buolu moamoani. **9** Diidi U TIENU ñoanianu n bi baa yi ba U TIENU yua n fo ya bijaba. **27** O tie na: u naa yogunu ya pundi n ba guani ki cua, sawalipualo Esayi moko kpaani ki maadi Isalele Sala baa maa bonjaga. **10** LANI bebe ka, Lobeka buolu maama ki yedi: ba Isalele buolu yaaba ya moko yaapo li den tie yeni leni O bilieda yaaba yaba nani mi ñincianma tanbiima yeni, nitianba n den pia baa yendo, lani n tie ti yaaja Isaaka. bebe n baa faabi. **28** Kelima O DIEDO baa tieni **11** jali ke bi daa den mali laa bila ke bi daa tieni wan den yedi yaala ki tinga nni ki juodi ke li yaala n ñani bi yaala n bia, ke U TIENU den kan waagi. **29** Li baa tie nani Esayi n kpa yedi tuodi ki jagi yaala n ya ye, ki ñua O gandima maama: O Diedo U TIENU bi toatieba yudaano **12** ki naa rjoadi a tuona, ama ki ñua U TIENU ya ki den cedi ti siiga nitianba sieni, ti den ba yiinu, U TIENU den yedi Lobeka: **13** Han baa tua nani Sodoma yaaba yeni, ki go tua nani yuandi ki maa yua baa die ñan baa kpa maa Gomola yaaba yeni. **30** Lanwani ti baa yedi lede? yua, nani lan diani maama: N den bua Jakoabo bi nilanba yaaba n kaa liongi mi teginma, bani n ki nani Esayi. **14** Ti ba yedi lede? U TIENU ki baa li moamoansaali kelima li dandanli yaa po. tiegi bii? yeni ka. **15** Kelima O den yedi Muusa: **31** Ama Isalele buolu yaaba, yaaba n den lingi ki N baa gba mi niñima min bua ki ya gba yua yaa bua ki baa li moamoansaali kelima li balimaama po mi niñima, N baa ya dingidi n pali min bua kubima yaa po naa baa. **32** Be yaapo, kelima ki ya dingidi n pali yua ya po. **16** Lanwani laa baa den lingi ki baa baa kelima li dandanli yaa ñua o nilo n bua yaala, laa ñua o mondili mo, po, ama bi den lingi ki bua ki baa li kelima bi ama li ñua U TIENU niñingbadima. **17** Li diani tuona po. Lani bi den tuudi li tantuudikaali. **33** Falono moko yaa po ki yedi: min yini a ki teni Nani lan diani maama: Diidi n bili Siyono kani li ke a tua badiciamo yaala yaapo tie ke n bua tantuudikaali, yaa tancianli n ba teni bi niba n ki doagidi n paalu kelima a yaapo ki go teni n baa yeni. Ama yua n dugi o po kuli kan le i fe yeli n ña ñanduna kuli nni kelima a yaapo. **18** jali abada.

Lanwani U TIENU gba mi niñima wan bua ki ya gba yua yaapo mi niñima, ki go juagi wan bua ki juagi yua ya pali. **19** Dalinba yi siiga yendo baa guani ki yedi nni: be yaapo ke U TIENU go fu leni ti? kelima ñmee n ba fidi ki yie U yanbuama. **20** Fini o nisaalo a tie ñmee ki ba nia leni U TIENU? naani ban maa ya tiagu ba yedi yua n maa gu: be yaapo ke a maa nni nanda? **21** O maado ki pia li bali ki taa ku yoagu ki tieni wan bua yaala yo? O kan ñani yoagikonyenli nni ki ma ya tiagu n baa ye li tuonkpiagili po leni ya tiagu n baa ye li tuonfanli po yoo? **22** U TIENU mo den bua ki doagidi O pabienli ki teni bi niba n bandi O paalu. Lani yaapo n den juuni ke li waagi leni ya niba n tie nani ya tiadi n tie li tuonfanli po bani yaaba n den pundi U TIENU n cuo ki bolini ba. **23** U TIENU den tieni yeni ki baa doagidi O kpiagidi n yaba maama ya niba n tie nani wan den gbadi ya tiadi po mi niñima ya po wan den tuodi ki ñanbi yaaba ke ban taani

10 N kpiiba, n pali buama leni n miabu U TIENU kani bi po tie ke ban faabi. **2** N tiendi bi po siedi ke bi pia li yankuali U TIENU sanjoadima po, ama baa pia mi bandima. **3** Ban ki bani U TIENU teginma yeni, li teni ke bi lingi bi yula po li moamoansaali ki naa miini bi yula U TIENU teginma nni. **4** Kelima Kilisiti n teni ke li balimaama kua, ke yaaba n daani kuli n baa li moamoansaali. **5** Muusa diani yaa teginma n baadi kelima li balimaama kubima po ki yedi: yaa nilo tiendi man yedi yaala kuli baa ye kelima mi yaa po. **6** Ama diidi yaa moamoansaali n ñani li dandanli kani n maadi maama: ñan da yedi a pali nni: ñmee n ba do tanpoli? lani n tie ki ban teni KILISITI n ña lipo ki jiidi. **7** ñan da go yedi mo: ñmee n baa jiidi ki gedi u kulu nni? lani n tie ki ban teni KILISITI n ña likani ki fii bi tinkpiba siiga. (*Abyssos q12*) **8** Lanwani bi yedi lede? U TIENU maama ye ki kuu leni yi bojanla,

ki ye yi ñoana nni, leni yi pala nni. Mani n moala na, nitianba sieni, U TIENU n gandi yaaba tie li dandanli ya maama, tin wangi yi yaama. kelima o ñanbili po. **6** Lanwani li yaa tie ke o **9** A ya doagidi ki waani KILISITI n tie yua a gandima yua o ñanbili, laa yua a tuona. Lani ñoabu nni, ki daani a pali nni ke U TIENU den yaka o ñanbili ki go tie ñanbili. Li yaa tie leni fiini o bi tinkpiba siiga, a baa faabi. **10** Kelima a tuona, laa go tie ñanbili, lani yaaka a tuona li tie li dandanli a pali nni n ba teni ñan baa ki go tie tuona. **7** Lankuli doagidi be? ISALELE li moamoansaali. A ñoabu tuoma bi nisaaliba buolu yaaba naa baa ban den lingi yaala leni li nintuali mo n baa teni ñan baa mi tindima. **11** yankuali. Ama U TIENU n gandi yaaba bebe n Nani i diani n yedi maama: yua n daani O kan le baa la, yaaba n sieni kuli ya pala den juaga. **8** fe. **12** Lanwani mi gagidima ki ye jufi leni gileki Nani lan diani maama: U TIENU kuani bi niinni siiga, bikuli ta Diediyendo, wani yua n seligidi mi guama yantiali ke bi gonbidi. Bi pia i nuni ki yaaba n jaandi ki miadi O kuli boncianla. **13** naa nua liba, bi pia a tuba moko ki naa gba liba Kelima yua n jaandi ki mia o Diedo yaa yeli nni ki taa ki pundi ñali dinla. **9** DAFIDI moko yedi: kuli o baa faabi. **14** Bi baa mia ban ka daani yua bi sajekaani n tua bi po diagu, leni taalu leni lede? Bi baa tuo ki daani ban daa kaa gbadu yua tingbali bonla. ban baa bi biadima panpaani. ya maama lede? oba kuli yaa wangi ba? **15** Li **10** Bi nuni n tadigi ki da go nua, bi ciamu n baa ga lede U TIENU mawangikaaba n yaa ye, bi poaldi ki buani ya yogunu kuli po. **11** Lanwani n yaa ki soani ba? Nani lan diani maama: Diidi yedi: Naani bi tuudi ki baa yoo? yeni ka. Ama bi mani bi cenli n ñani maama, bani yaaba n cua tingbali teni ke bi nilanba fidi ki baa mi tindima ki wangi o laabaalijamo. **16** Ama bikuli naa den ke lan ya ñundi bani Isalelenba li mutuoli. **12** tuo ki ñoadi o laabaalijamo. ESAYI den doagidi TO, Isalele buolu yaaba tingbali ya cuani a sela la ki yedi: O DIEDO, ñmee daani ti maama? **17** ñanduna kuli po, ke bi gbalima mo teni ke bi Lanwani li dandanli ña tin gba yaala ya kane, nilanba mo baa a sela, laa pia kuli tama bi ya tin gba yaala mo tie KILISITI maama. **18** Ama n guani U TIENU kani bi baa cuani ñanduna kuli yedi: naani baa gbadu bii? bi gbadu saa! bi niali po ya sela n yaba ki cie. **13** Moala n maadi leni yayadi ki tinga nni kuli, bi maama mo yayadi yinba bi nilanba kelima n tie U TIENU tondo hali ñanduna banlu kuli. **19** Ama n yedi: Isalele bi nilanba po; n jigini min pia ya tuonli bi buolu yaaba naa den bani yoo? Muusa yua n tie nilanba siiga. **14** Ke li ya baa tuo min yaa ñundi o kpialo yedi: n baa teni yaaba n kaa tie nibuolu n buolu yaaba li mutuoli ki nan fidi ki faabi bi n ya ñundi yi li mutuoli. Yeni de, n baa teni ya siiga bi tianba. **15** Kelima U TIENU n da den nibuolu n kaa pia mi yanfuoma n fiini yi pala. yie Isalele buolu yaaba yeni yaa den teni ke **20** ESAYI den pia li papaali ki cie ki yedi: Yaaba ñanduna yaaba mangi leni o, O yaa guani ki tuo n kaa lingi nni, bani n laa nni, n den doagidi bipo li baa tua lede? li baa tie nani bi tinkpiba n n yuli bani yaaba n kaa lingi nni po. **21** Ama guani ki baa li miali yeni. **16** Li bonluonkakpiala Isalele buolu po O yedi: Daali kuli n tiami n nii ya gagidi ki ñani, li jiema moko gagidi ki ñani, ki bua ki mangin leni yaaba n tie niyiekaaba leni tupaal danba.

11 Lanwani n yedi: U TIENU luni O nibuolu Isalelenba bii? Kalam! mini n baa, n tie Isalele buolu, ABALAHAMA puoli ñuanu leni BENJAMINA buolu yua. **2** U TIENU naa luni O nibualu wan den tuodi ki bani yaaba. yii bani i diani n yedi yaala naani kani ke ELIA den yenbidu U TIENU kani ISALELE buolu yaaba po ki yedi: **3** N DIEDO bi kpa a sawalipuuba ki go tudi ki luni a padibinbina; MINI N bebe n sieni, ke bi go lingi ki ba ñani n moko ya miali. **4** Ama U TIENU den guani o be? O den guani ki yedi o; n kubi n yuli po niba tuda lele, yaaba n daa gbaani ki pugi baali. **5** Li go tie yenma

ñanbili yaala leni li dandanli yaapo. Lanwani ñan da kpiagi a yuli, ama ñan ya jie. **21** Kelima U TIENU yaa ki den cedi i benmoani yii n den ye yi kaanceli, O kan cedi fini moko. **22** Lanwani ñan kpaagi U TIENU ñanbili leni O mabinli

po. O den mabini yaaba n den baa, ki ɣanbi a kpiagidi O maama. **2** Da taa mani leni ɣanduma yaa po. ɣan ya se laa ɣanbili nni, lani yaaka ne niinni yaaba, ama yi yantiana pandima n teni O baa jia ki ɣani a moko. **23** Li tie yenma bi yin lebidi ki gagidi ki bandi U TIENU yanbuama yaapo moko, bi ya cedi ki naa go suagi liiga bi lanii n tie yaala n ɣani, ki mani O po ki dagidi dandanluoma nni, bi baa guani ki tugini ba bu cain. (**aiōn g165**) **3** L eni min baa yaa ɣanbili paabu tijanbu nni, kelima U TIENU pia u paalu ki baa yaa po, n yedi yi kuli yendo yendo yin da nua guani ki tugini ba. **24** LI ya tie ke fini yua n tie yi yula ke yi cie yin tie maama yin ya ɣua li olifi tilanbu ya benu den jia ki tugini yaa olive yumiinli ki cuo ki dagini nani U TIENU n bigi ki titu n tie tijukaabu ki naa tie a yaa buolu kani, puni yua kuli ya dandanli banlu. **4** Kelima nani lanwani laa pia kuli tama ke bani moko baa fidi tin pia yi gbananbuoli ke yi yaba gbananyendi ki goa ki tugini bani biba yaa titu kani nani bu nni maama ke yi gbananbuoli yeni ki taa tuona, buolu n tie maama. **25** N kpiiba mii bua yaa **5** li go tie yeni leni tinba yaaba n ye kilisiti nni. bondoainginkaala n tie na n ya boani yi, ke yin da Ba ke ti yaba tikuli tie gbananyendi ki tuugi nua yi yula ke yi tie yanfodanba. Isalele buolu leni tiyaba nani i gbananbuoli n tuugi leni i siiga bi tianba pala jugi ɣali bi nilanba n baa yi maama. **6** Ama tin pia ya paabu ki ta taa kua U TIENU tindima nni ki pundi ki dagidi cain. nani U TIENU n puni yua kuli li ɣanbili maama. **26** Yeni Isalele buolu yaaba kuli ba tindi nani lan Lani wani yua n pia sawalimaama paabu wan diani maama: O faabikoa baa ña Siyono po, ki ya wangí ma ke li ɣua leni li dandanli. **7** Yua n ɣani U TIENU yiema kuli Jakoabo puolijuani pia o lieba todima paabu mo wan ya todi leni pala nni. **27** Lani n baa tie n ɣantaado leni ba yantiayenli, yua n pia mi bangima paabu mo min ɣani bi tuonbiadi ya yogunu. **28** Yaala n wan ya bangima. **8** Yua mo n pia ki ya paagidi tie o laabaalijamo maama po, bi tie U TIENU o lieba pala ya paabu, wan ya paagidi bi pala yibalinba yinba bi nilanba ya ɣamu po. Ama U yua n pia ki ya puuni yaaba n luo bu paabu TIENU gandima po, bi tie U TIENU buakaaba mo, wan ya puuni ba leni ti bulicindi. Yua n kelima bi yaajanba po. **29** Kelima U TIENU paabu baa mi gobidima ya paabu mo wan ya gobidi leni o yiinu naa pia lebidima. **30** Yaa yogunu leni li yankuali. Yua mo n baa mi niñingbadima n pendi yinba bi nilanba den yie ki naa tiendi ya paabu, wan ya pia li pamanli lipo. **9** Yin da U TIENU n bili yaala. Ama moala Isalele buolu baa yi lieba mo leni pala lie. Yin ya nani mani yaaba yaa yiema po, yi baa ke O gbadí yipo mi yaala n bia, ki ya kubi yaala n ɣani ke li pa. **10** niñima. **31** Li go tie yeni, Isalele buolu yaaba yie Yin ya bua mani yi yaba nani yaaba n kpi yeni. ki naa tiendi U TIENU n bili yaala ke bani moko Ya jiginí mani yi yaba. **11** Ya tuuni mani leni li n baa U TIENU n gbadí bipo mi niñima nani yankuali ki da pia yi kpadije, yi pala n ya tuoni wan gbadí yi mo yaapo mi niñima maama. **32** yi tuonli po kelima yi tuuni O DIEDO po. **12** Yin Kelima U TIENU luoni bi nisaaliba kuli bi yiema ya mangidi yi pala yi suginma nni yin ya pia li nni ki baa yuandi ki gbadí bikuli po mi niñima. **33** U TIENU ɣalimani, O yanfuoma juunli o fala nni. ki ya se yi jaandi nni ke li pa. (**eleesë g1653**) **13** Yin todi mani bi nigagidiñanja leni ban luo leni O banma yaba ki ɣua ki pendi bi nisaaliba yaala ki ya gani bi canba cangu bohanla. **14** Ya bandima kuli. O yanjaga pendi bi nisaaliba n fidi gaali ti mani yaaba n wangí yi fala po, gaali ba ki kpaagi yaala. Baa fidi ki bandi yaala yaapo mani ki da soli ba. **15** Yin mangi mani yi pala ke O tieni wan tiendi yaala. **34** ɣmee n bandi O leni yaaba n pia li pamanli, ki go buudi leni DIEDO yankpaagili, bi ɣmee n tua O fundikoa. yaaba n buudi. **16** yin ya pia mani yantiayenli **35** ɣmee n den kpa cili ki puni U TIENU bu leni yi yaba yin da bua ki ya tie niciama yin da paabu, ke wani U TIENU mo baa guani o tiladi? fiini yi yula ama yin cedi li yumiinli n diedi yi. **36** Li bonla kuli ɣani O yaa kani, wani n kubi Da nua mani yi yula ke yi tie yanfodanba. **17** likuli, likuli mo ye O yaa po. WANI n yaa baadi kpiagidi nali ya yogunu kuli. Amina! (**aiōn g165**)

12 Lani yaapo n kpiiba n mia yi ki go tundi yi kelima U TIENU niñingbadima yaa po, ke yin pa yi yula U TIENU nani ya padili n fo ki gagidi ki mani O po. Lani n tie lan pundi yin ya

133

Loma

li diani: Mini n tie O pantuulo mini n baa tuu i yensiinu yeni, ki da tuo mi jiema n diedi ti biadipanpaani O DIEDO nyedi. **20** Mi koma ya yantiana ki foagidi leni li dañoli, mi conconma, pia a yibali ñan pa o wan je, u ñuuñulu ya pia ti cagindi, mi niama leni li nunponli. **14** Yin la o ñan pa o wan ño. Kelima a ya tieni yeni a mani O DIEDO JESU KILISITI ya tagu, ki da cedi dogin o yuli po a fantankuanmoana. **21** ñan da yi gbanandi bonbuakaala n dadi yi.

tuo ke mi biadima n paadi a ama han paadi mi
biadima kelima mi ñanma tienma po.

14 Ya gaani mani yaaba n tadi cangu bohanla
li dandanli nni ki da nia leni o wan tama

13 Nilo kuli n tuo ki miini o yuli mi diema bali yaala po. **2** One tama ke o pia u sanu ki ya di li danba n bili ya balimaama kani, kelima bonla kuli, yua n tadi mo ñmani ti kpinfaadi bali kuli ki ye kaa ñani U TIENU kani U TIENU bebe. **3** Yua n di libonla kuli n da fali yau n kaa n dini ya bali danba n ye kuli. **2** LANI yaa po di jetianma, yua n kaa di jetianma mo n da jia yua n yie li bali danba maama yie U TIENU ti buudi leni yua n di li bonla kuli yeni kelima ñoabonli, yaaba n yie ma baa cuani bi yula po U TIENU tuo o. **4** A tie ñmee? fini yua n ja ti u cuonu. **3** Yua n tieni yaala n ñani kan ya jie buudi leni nitoa naacemo? o ya se bojanla leni mi diema balidanba, se yua n tiendi yaala n o ya baa, laa bonla tie o canbaa maama. Ama o bia. A bua ki da jie li balidaano bi? ya tiendi baa se kelima O DIEDO pia u paalu ki ba kubi o. yaala n tiegi, yeni o baa pagi a. **4** Kelima o tie U **5** One nua ke daali ba cie li yali, one mo nua ke TIENU naacemo yua n tuuni o ñamu po ama a a dana kuli tie yenma. Nilo kuli kpaagi ki bandi tiendi yaala n bia ñan ya jie, kelima wan bali ki cain wan daani yaala. **6** Yua n sua ke daali ba juguisiega yeni laa tie fanma fanma po ka. O tie gagidi ki cie li yali tieni yeni ki baa kpiagidi O U TIENU naacemo ki ba teni yaaba n tieni mi Diedo. Yua n di lan tie ya jiema kuli di ki baa biadima ki fiimi U TIENU pali n baa bi biadima kpiagidi O Diedo, kelima o tuondi U TIENU o panpaani. **5** Lani wani li ñani yin tuo ki miini yi jiema po. Yua n kaa di jetianma moko tieni yeni yula laa tie kelima bi baa fidi ki cuo yi bebe ka, ki baa kpiagidi O Diedo ki tuondi U TIENU. **7** ama yi pala siedi moko yaa po. **6** Li tie lani yaa Oba kuli ki ye o yuceli po, oba kuli mo kan kpe po yo ke yi pa ti lubidi. Mi diema bali danba o yuceli po. **8** Kelima ti ya ye ti ye O Diedo po, ti tie U TIENU naacemba laa tuonli po. **7** Lani ya kpe mo ti kpe O Diedo po. Lani wani ti ya ye wani yin teni yua kuli wan die yaala. Li ya tie o leni ti ya kpe kuli, ti tie O Diedo yaaba. **9** Kelima lubigalo yin pa ti lubidi, li ya tie li bancanli Kilisiti den kpe ki go fii ki fo ki baa tie yaaba n danba, yin pa ba li bancanli. Yua n pundi ki baa kpe leni yaaba n fo kuli yaa Diedo. **10** Lani wani li fangili yin fangi o. Yua n pundi ki baa ti jigidi fini, be yaa po ke a ja leni a lielo ti buudi? Be yin jigini o. **8** Yin da pia panli oba kuli po, li yaapo ke a fali a kpiilo? Ti kuli ba sedi U TIENU yaa tie ya panli n tie yin ya bua yi yaba yaa ka. bujiali kaanu kani. **11** Kelima lio diani: O Diedo Yua n bua o lielo kubi U TIENU balimaama n yedi: N ye ki fo, dunli kuli baa gbaani n nintuali, bili yaala cain. **9** Kelima uU TIENU mabilikaama lanbu kuli baa kpiagi U TIENU. **12** Lani wani yaama n yedi: ñan da conbi, ñan da kpa o nilo, ti siiga yua kuli baa togidi U TIENU wan den ñan da su, ñan da tieni mi siedifaama, ñan tieni yaala kuli. **13** Tin da go jia ti buudi leni da pia li nunponbiadili leni ya mabilikaama n tiyaba abada; ama yin jagi mani ki bili ke yi kan sieni kuli, taani ya mabilkayenma n tie na ya tieni yaala n ba tua yi kpiilo po tantuudikaali bi niinni: ñan bua a nisaalilielo nani ñan bua a yuli tingbali bonla. **14** N bani ki daani cain O Diedo maama. **10** Yua n bua o nisaalilielo kan tieni o JESU nni ke liba kuli ki joagini li yuli po. Ama o yaala n bia, mi buama tie balimaama kuli ya nilo ya nua ke bonla joagini, li joagini laa nilo tienma. **11** Yin ya tiendi mani yeni ki cie kelima yaa po. **15** ñan di ya jiema ya yagini a kpiilo yi bani tin ye ya yogunu li tie tin ji baa fundi yama, yaa go tuuni leni mi buama. Da tuo a ti guama nni ya yogunu, kelima mi tindima kpiilo Kilisiti n kpe yua yaa po n bodi kelima yogunu nagini moala ki cie tin den daani ya ñan di ya jiema po. **16** Da tuo mani ke yaala n yogunu. **12** Ku ñiagu bii ke li waagi li daali ñani yi po n pa bi niba u sanu ban sugi la. **17** nagini. Tin landi mani lio biigili ya tuobiada ki Kelima U TIENU diema naa tie mi jiema leni nan la mi yenma yaa tuonjamama nani ti toatiadi li bonñokaali bebe ka. Ama mi teginma, mi yeni. **13** Tin ya cuoni leni mi teginma nani u yanduanma leni li pamanli U TIENU fuoma yua

n teni ke ti pia yaala. **18** Yua n tuuni Kilisiti po li dandanli nni. UTIENU fuoma yua paaciamu yeni, U TIENU pali baa mani leni o, bi nisaaliba n teni yin ya pia mi suginma ki pugidi pugidi. mo baa saa o po i moamoani. **19** Lani wani tin **14** Yaala n nua yi ya po n kpiiba, mini n ba n ya lingi yaala n baa cuani mi yanduanma leni bani cain ke yi gbie leni li ḷanbili ki go bani mi taanyenma leni tiyaba. **20** Mi jiema po ḷjan yin baa tiendi yaala kuli ki fidi ki tundi yi yaba da bolini U TIENU tuonli. Moamoani mi jiema **15** Ba yeni, n diani yi po bonyenla yenla leni li kuli ḷjani, ama o nilo ya dini ya jiema n ba tua o papaali, ki bua ki tiadi yi yin bani yaala kelima kpiilo po tantuudikaali o pia li po i tagili. **21** U TIENU n puni nni yaa ḷanbili yaa po, **16** ki Li ḷjani ḷjan cedi ki da ḷjmani nandi, ki da ño teni ke n tua JESU kilisiti naacemo bi nilanba duven mo, ki da tieni yaala n sieni ki baa tua a siiga; n tuuni ya tuonli n gagidi ki wangi ba U kpiilo po tingbali bonla. **22** ḷjan pia ya dandanli, TIENU labaalijamo ke bani bi nilanba n tua kubi li a yuli po U TIENU nintuali. Li pamanli ye nani U TIENU n ba tuo ya padili ke li mani leni yua n ki buni ki cuo o yuli wan saa yaala po o po yeni, U TIENU fuoma yua n gagidiyaala i moamoani nni. **23** Ama yua ya yama n lengidi wani U TIENU po. **17** Lani wani n ba fidi ki wan di yaala po pia u cuonu li po, kelima waa tieni nani o dandanli n waani o maama. Yaala n kaa ḷjua li dandanli kuli tie tuombiadi.

15 Tinba yaaba n pa U TIENU sanjoadima nni n juuni leni yaaba n tadi lienni, ki ya todi ba bi tadingu nni, ki da lingi yaala n mani ti yucela po. **2** Ti siiga yua kuli n ya tiendi yaala n ba mani o nisaalilielo po, ki tiendi o po yaala n ba toi o wan suagi liiga U TIENU sanjoadima nni. **3** elima baa Kilis **4** iti naa den lingi yaala n mani o, ama nani lan diani maama: Ban den sugidi a ya sugidi baa mini ya yuli po. To yaala n den kpa diani kuli den diani ke lan bangi ti, ke i diani n puuni ya juunli leni ya baagiyya po, tin fidi ki baa mi suginma. **5** U TIENU yua n tie li juunli leni i baagi daano n teni yin ya pia yantiayenli leni yi yaba nani JESU Kilisiti n bua maama. **6** Ke yin taani yantiayenli leni ḷnoayenbu ki ya kpiagidi ti Diedo JESU Kilisiti TIENU leni O BAA. **7** YIN ya gaani mani bi canba cangu nani Kilisiti n den gaa yi maama U TIENU ya kpiagidi po. **8** N waani yi ke Kilisiti den tua a jifola naacemo ki ba doagidi ke U TIENU tie dugikoa ki teni ba U TIENU n den niani bi baanba ya ḷnoanianu; **9** nani bi nilanba moko n kpiagidi U TIENU O niñingbadima po, nani lan diani maama: Li tie lani yaa poke n baa pagi a i nilanbuoli siiga, n baa yiini ki kpiagi a yeli. **10** Li go yedi: yinba i nilanbuoli, taani mani ki ya mangidi yi pala leni O nibuolu. **11** Li go yedi: Pagi mani O Diedo, yinba i nilanbuoli kuli, kpiagi O mani, yinba i nibuoli kuli. **12** Esayi moko yedi: li benkpeli ba pudi Isayi jiinu nni, yua n ba fii ki diedi i nibuoli kuli; i nibuoli ba bili bi suginma O ya kani. **13** Misuginma TIENU n gbieni yi pala leni li papaali leni mi yanduanma

li dandanli nni. UTIENU fuoma yua paaciamu yeni, U TIENU pali baa mani leni o, bi nisaaliba n teni yin ya pia mi suginma ki pugidi pugidi. mo baa saa o po i moamoani. **14** Yaala n nua yi ya po n kpiiba, mini n ba n ya lingi yaala n baa cuani mi yanduanma leni bani cain ke yi gbie leni li ḷanbili ki go bani mi taanyenma leni tiyaba. **15** Ba yeni, n diani yi po bonyenla yenla leni li kuli ḷjani, ama o nilo ya dini ya jiema n ba tua o papaali, ki bua ki tiadi yi yin bani yaala kelima kpiilo po tantuudikaali o pia li po i tagili. **16** ki Li ḷjani ḷjan cedi ki da ḷjmani nandi, ki da ño teni ke n tua JESU kilisiti naacemo bi nilanba duven mo, ki da tieni yaala n sieni ki baa tua a siiga; n tuuni ya tuonli n gagidi ki wangi ba U kpiilo po tingbali bonla. **17** ḷjan pia ya dandanli, TIENU labaalijamo ke bani bi nilanba n tua kubi li a yuli po U TIENU nintuali. Li pamanli ye nani U TIENU n ba tuo ya padili ke li mani leni yua n ki buni ki cuo o yuli wan saa yaala po o po yeni, U TIENU fuoma yua n gagidiyaala i moamoani nni. **18** Ama yua ya yama n lengidi wani U TIENU po. **19** Lani wani n ba fidi ki kpiagi n yuli JESU Kilisiti nni kelima n tuuni U TIENU po. **20** N kan tuo ki maadi matoama kuli kali Kilisiti n den taa nni ke min ya gobidi bi nilanba ban tuo ki ḷjoadi U TIENU kelima n maama leni n tuona po. **21** N den baa U TIENU fuoma yua paalu ki tieni bi siiga sinankeniba leni mi bancianma. N den cili ki wangi Kilisiti laabaalijamo Jelusalema, ki yuandi ki wngi li maama i kaani kuli hali ki ban pundi Itili diema. **22** N den bua ki tieni bonyenla, lani n tie ki ya wangi Kilisiti laabaalijamo yaaba n daa kpa gbadil o, ke min da ḷjua niitoa tanpuuli po. Nani lan diani maama: **23** Ban ki den kpa waani yaaba O maama fuuli, bani n baa le, bani yaaba n ki den kpa gbadil O maama ba bandima. **24** Lani n den yiedi n po yaa yogini n yaba ke n daa cua yi kani. **25** Moala, mii go pia tuonsoankaanu ya dogi n lindi ne kuli nni, bina boncianla n pia li yankuali ki ba cua yi kani, n ya caa Espagne. **26** N sugini ke n ya ba pendi min la yi, n ya mangi n pali leni yi dana ba, n sugini ke yi ba ciani nni min gedi lipo. **27** Moala n caa jelusalema bi nigagidijanba ya todima po. **28** Bi den tieni yeni bi yama po, li pundi ban tieni yeni moko kelima bani bi nilanba ya dn taani leni jufinba ki boagidi U TIENU sela, li pundi bi nilanba n boagidi bi yema bonbakaala leni jufinba. **29** N ya caa ba laa tondu, ki teni ba ban taani bipo yaa paabu ki dudi, n baa tagi yi kani ki gedi Espagne diema. **30** N bani ke nyaa kpendi yi kani, n baa gedi ki gbie leni kilisiti yeli N kpiiba n mia yi kelima ti DIEDO JESU Kilisiti yaa po leni U TIENU fuoma ya buama yaa po, ke yin taani leni nni min moa ya muali nni, ki ya jaandi

U TIENU ki miadi O leni li yankuali, **31** ke mikn go ki go tie tingbali bonla bonla yi siiga, ki naa faabi leni yaaba n ye Jude diema po ki naa tuo jua yin den baa ya banginma, yin foagidi mani ki daani. N go mia yi yin yaa miadi ke min baa leni ba mani. **18** Kelima laa nibuolu naa tuuni ti ki gedini ya todima Jelusalema po, baa mangi bi Diedo Kilisiti po ka, bi tuuni bi tugidi po yo. nigagidirjanba li po. **32** Lani wani, U TIENU yaa Bi maadi mi madingima leni mi mamanma ki bua, n baa pundi yi kani leni li pamanli ki go boandi yaaba n ki fani. **19** Ama yinba wani bi baa yi siiga fuodima. **33** Mi yanduanma TIENU n niba kuli bandi yi tuoma, lani ya po n mangi n ya ye leni yi kuli! AMINA!

16 N bua ki waani yi ke ti kpiilo Fobe, Kilisiti n yini yaaba Sankele dogu nni todikoa tie yin ba fidi ki dugi yua ya po. **2** Yin gaa o cangu O Diedo nni nani lan pundi bi nigagidirjanba n ya tiendi maama, ki todi leni wan ba bua yi todima ya banlu kuli, kelima wanim o ba todi niba boncianla leni mini moko. **3** Yin fuondi mani Pilisila leni Akilasa, yaaba n tie n tuonsoanlieba JESU Kilisiti tuonli nni. **4** Yaaba n den luni bi yula ki gaa n miali, laa tie mini bebe ka tuondi yi li po, Kilisiti n yini ya nitaanli bi nilanba siiga kuli tuondiba li po. **5** Yin fuondi mani Kilisiti nitaanli yali n ye bi diegu nni. Yin fuondi mani n buado Epayimeta yaaba n den kpa daani JESU Asi diema nni. **6** Yin fuondi mani Maliyama yua n den soani ki todi boncianla. **7** Yin fuondi mani n kpiiba Andonikusa leni Juniasa mini leni yaaba n den taani ki ye li kpaadidieli nni. Jesu tondiba siiga bi tie ban jigini yaba po boncianla. Bi den daani Kilisiti ki ja nni. **8** Yin fuondi mani Anpiliatusa wani yua n tie n buado o DIEDO nni. **9** Yin fuondi mani Ulubana ti tuonsoanlielo Kilisiti nni, leni n buado Sitakisa. **10** Yin fuondi mani Apelesa wani yua n doagidi ke o se Kilisiti nni ke li pa. yin fuondi mani Alisitobula diegu yaaba. **11** Yin fuondi mani n kpiilo Olodieno. Yin fuondi mani Nasisa diegu yaaba, yaaba n tie O Diedo yaaba. **12** Yin fuondi mani Tilifena leni Tilifosa, ya puoba n tuuni o Diedo tuonli boncianla. Yin fuondi mani Pesida ti danlibuado yua n soani o DIEDO tuonli njali boncianla. **13** Yin fuondi mani Lufusa o DIEDO n gandi yua, leni o NAA yua n tie n moko ya NAA. **14** Yin fuondi mani Asinkilita, Filego, Emesa, Patilobasa, Emasa leni ti kpiiba yaaba n ye leni ba. **15** Yin fuondi mani Filologo leni Julia, Nela leni o nataanpuoga Olimpa leniya nigagidirjanba n ye leni ba kuli. **16** Yin fuondi mani yi yaba ki gobini yi yaba leni mi buama. Kilisiti n yini ya nitaana kuli fuondi yi. **17** N kpiiba n tundi yi ke yin fangi mani yi uyla leni yaaba n fiindi mi paadima ki

pali yi po, n bua yin ya fani yaala n jani tienma po, ki da pia tagili ba kuli yaala n bia ya tienma nni. **20** Li kan waagi ke mi yanduanma TIENU ba paadi rutaani ki madi o yi taana tiipo. O Diedo JESU janbili n ya ye leni yi. **21** N tuonsoanlielo Timote fuondi yi. N kpiiba Lusiyusa, Jasomo leni Sosipateli moko fuondi yi. **22** Mini Tetiyusa yua n diani li naa tili o Diedo nni mo fuondi yi. **23** Min cani yua gayusa Kilisiti n yini yaaba n taagi yua yaa diegu nni fuondi yi. Elasita, yua n kubi u naa dogu ligituonli fuondi yi, wani leni ti kpiilo Kalituska kuli. **24** Ti Diedo JESU Kilisiti janbili n ya ye leni yi kuli. AMINA! **25** Tin ya kpiagidi mani U TIENU yua n ba fidi ki teni yin ya se ke li pa O sanjoadima nni nani min wangi ya laabaalijamo, ki wangi JESU Kilisiti maama n yedi yaala. N wangi nani U TIENU bondoaginkaala yaala n den duagi nasiili nni hali yogu n doagidi maama moala. (aiōnios g166) **26** U TIENU yua n ye yogunu kuli ñani O ñaoabonli ki yedi ke O bondoaginkaala n doagidi i nibuoli kuli po kelima O sawalipuaba n diani ya tila ya po. U TIENU tieni yeni ki bua i nibuoli kuli n tuo li dandanli. (aiōnios g166) **27** U TIENU bebe n die mi yanfuoma ti kpiagidi Jesu Kilisiti nni ya yogunu ki tuu ya yogunu kuli. AMINA! (aiōn g165)

1 Kolinta

1 Mini polo, U Tieu n den yini yua kelima o yanbuama po ke min tua Jesu kilisiti tondo n taani leni ti kpiilo Sositena **2** Ki diani li tili U Tieu n yini yaaba, yaaba n ye kolinta dogu nni po. O den gagidi ki Hanbi yi Jesu Kilisiti nni, ke yin ya tie o nigagidihamba. N fuondi yi leni yaaba n jaandi ki miadi ti Dieodo Jesu kilisiti i kaani kuli, wani yua tie bi Diedo leni ti ya Diedo. **3** Ti baa U Tieu leni o Diedo Jesu kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduama. **4** Yogunu kuli n tuondi U T ienu yipo kelima yin baa ya hanbili o kani Jesu Kilisiti nni. **5** Kelima o ya niinni, yi den baa li seli li bonla kuli nni, lan tie mi maama leni mi bandima kuli po. **6** Lan n tie yin den gbadu ya siedi kilisiti po den pu ki go se yi siiga ki pa. **7** Yeni U Tieu paabu kuli siiga, ban bonyenbu ki poadi yipo yin gu ke U Tieu baa doagidi ti Diedo Jesu kilisiti yaa yogunu. **8** Waani U Tieu n baa teni yin ya se ki pa hali mi jodima yogunu ke bi kan fidi ki kuli yi liba kuli ti Diedo Jesu kilisiti cuama daali. **9** U Tieu tie tin fidi ki dugi yua yaapo, wani yua n den yini yi ke yin ya pia yanyenma leni o Bijua Jesu kilisiti ti Diedo. **10** N kpiiba, n mia yi ki tundi yi kelima ti Diedo Jesu kilisiti yeli po ke yi kuli n ya mani leni yiyaba, ke paadimaba kuli n da ya ye yi siiga, ke yin ya taa yenma yi yantiana leni yi yanjaga kuli nni. **11** N kpiiba, Kilowe diegu yaaba dan waani nni ke mi niama ye yi siiga. **12** Min bagi yaala tie yi siiga one Tua: "Mini wani hua Polo," one "Mini wani hua apolosa," one: "mini wani n hua sefa," one mo: "Mini wani n hua kilisiti." **13** Naani kilisiti boagidi yoo? naani bi den kpaa polo yo li dapoanpoanli po ki baa faabi yi? bi den batisti yi polo yeri yoo? **14** N tuondi U Tieu ke mii den batisti yi siiga obakuli, kali kilisipusa leni gayusa. **15** Lanwani oba kuli kan yedi ke bi den batisti o mini ya yeli nni. **16** Moamoani, n den batisti Sitefana leni o deni yaaba moko, mii tiani n ya go den batisti nitoa. **17** Kilsiti naa den soani nni ke min ya batisti bi niba ka. Ama o den soani ke min ya wang i o laabaalihamo, ke laa tie min ya wang i leni mi yanfodanmaa ka ke kilisiti dapoanpoanli n da tua fanma. **18** Kelima li dapoanpoanli ya mawangima tie yanluoma yaaba n ba bodi po. Ama tinba yaaba n tindi po, li tie U Tieu paaciamu. **19** Li diani

ki yedi: "N baa bolini bi yanfodanba yanfuoma, ki biani bi nunfandanba nunfanbu." **20** Lanwani o yanfodaano ye le? Li balimaama bangika go ye le? U naa yogunu nianiado go ye le? Naani U Tieu ki doagidi ke handuna yanfuoma kuli tie mi yanluoma ka? (**aiōn g165**) **21** Kelima bi nisaaliba leni bi ya yanfoceli naa fidi ki bandi U Tieu leni wan doagidi o yanfuoma maama. Lanwani U Tieu den jagi ke o baa faabi yaaba n daani leni o laabaalihamo wangima yaama n tie nani mi yanluoma yeni. **22** Jufinba miadi mi banciamu, Gilekinba mo lingi mi yafuoma. **23** Ama tinba wani wang i Kilisiti, ban den kpaa yua li dapoanpoanli po. Laa maama tie tingbalu bonla Jufinba po, li go tie yanluoma bi nilanba po. **24** Ama U Tieu n yini yaaba po, ban tie Jufinba bi ban tie Gilekinba, kilisiti tie U Tieu paaciamu leni U Tieu yanfuoma. **25** Kelima U Tieu yaluoma fani ki cie bi niba yanfuoma, U Tieu tadingu mo pa ki cie bi nisaaliba ya paalu. **26** N kpiiba, kpaagi mani U Tieu n den yini yaaba n tie maama. Yi siiga yaaba n tie yanfodanba naa yaba, yaaba n tie paatieba leni yaaba n tie bulicinba moko naa fuu. **27** Ama U Tieu gandi bi nisaaliba n nua yaala ke li tie yanluobonla, ki baa wani bi yanfodanba i fe. O go gandi bi nisaaliba n nua yaala ke li tadinbonla, ki baa waani bi paatieba i fe. **28** O go gandi bi nisaaliba n nua yaala ke tie bonfanla ki fali la, leni yaala n ki tie pu, ki baa bolini ban n nua yaala ke li tie bonmoanla. **29** Otieni yeni ke nisaaloba kuli n da kpiagi o yuli wani U Tieu kani. **30** Ama yinba, U Tieu teni ke yi ye Jesu Kilisiti nni. O go teni ke Jesu tie tipo mi yanfuoma, leni mi tegima, leni mi gagihanma, leni mi daafaabima. **31** Lanwani, nani lan diani maama: "Yua n bua ki jigini o yuli, Wan jigini o Diedo nni."

2 N kiiba, min den cua yikani ya yogunu ki wang i U Tieu moamoani yi duagi, mii den cua leni mi mabanma, bi leni mi yanfocianma ka. **2** Kelima n den jagi ki sua ke laa tie tiladi min bandi bontoala kuli yi siiga, kali Jesu Kilisiti, ban den kpaa wani yua li dapoanpoanli po yeri. **3** N den ye yi siiga leni ku tadingu ki digibi kelima ti jawaandi po. **4** N mawangima leni n bangima naa hua bi nisaaliba mabanma ka. Ama li den tie leni U Tieu Fuoma leni o paaciamu doagidima yaapo, **5** ke yi dandanli n da se kelima bi nisaaliba yanfuoma po, ama

U Tienu ya paaciamu po. **6** Baa yeni, ti wangi ya maama n tie yanfomaama yaaba kpeligi ki dagidi li dandanli po ya siiga. Laa yanfuoma naa tie o naa jamaano yaama ka, laa tie handuna bali danba yaaba n ye mi bodima sanu nni yanfuoma mo ka. (aiōn g165) **7** Ti wangi U Tienu ya yanfuoma maame, yaama n doagidi ki wuo bi nisaaliba po, U Tienu n den tuodi ki bili yaama ke man ya tie tipo ti kpiagidi. (aiōn g165) **8** Handuna bali danba siiga oba kuli naa den bani laa yanfuoma. Bi ya den bandi ma, bi kan den kpaa ti kpiagidiciandi Diedo li dapoanoanli po. (aiōn g165) **9** Nani lan diani ke yedi maama: "Nunbu n daa laa yaala, Tubili n daa gbadu yaala, O nisaalo n daa kpaagi yaala mo, U Tienu tuodi ki hanbi lankuli Yaaba n bua o yaapo." **10** U Tienu teni ke o Fuoma doagidi la tinba yaapo. Kelima o Fuoma bigidi li bonla kuli, baa siiga hme bani o nisaalilo pali tugu nni bonla, li **11** Bi nisaaliba tii baa handuna yantiali, ama ti baa ya **12** Tinba, tii baa handuna yantiali, ama ti baa ya **13** tie yaala. **14** Ama li nisaali-yantiali **15** Ama yua bangi yaala ka, ama nani o U Tienu Fuoma n **16** Li diani: "Hme bani o Diedo yantiali? hme baa fidi ki bangi o?" Ama, tinba ti pia Kilisiti ya yantiali.

3 N kpiiba mii den fidi ki maadi leni yi nani yi tie U Tienu Fuoma n die yaaba, ama n den maadi leni nani yi da hua li nisaali-yantiali, nani a canpanda yeri Kilisiti nni. **2** N den ñundi yi mi naahanma yeni, ki naa tendi ya jiema n juagi, kelima yi kan den fidi ki ga ma. Baa mola yi daa fidi ki ga ma, kelima yi da hua li nisaali-yantiali. **3** Nani li nunponli leni li koanli n da ye yi siiga yeni, laa doagidi ke yi hua li nisaali-yantiali ki tiendi nani bi nisaaliba n tiendi maama kaa? **4** Ya yogunu ke yi siiga one tua: "MIni wani n hua Polo," ke one mo

tua: "Mini wani n hua Apolosa," **5** yii hua li nisaali-yantiali kaa? Apolosa tie hme? Polo tie hme? Ti tie o Diedo naacenba bebe, yaaba n den cuani yipo o laabaalihamo, ke yi daani nani o Diedo n puogi yua kuli maama. **6** Mini n den buli ke Apolosa mo den kpidi. Ama U Tienu n teni ke li kpidi. **7** Lanwani yua n buu ki tie pu, yua n kpidi mo ki tie pu, Kali U Tienu yua n tendi ke li kpidi, wani n tie likuli. **8** Yua n buli leni yua n kpidi kuli da yenma, yua kuli baa baa o panpaani nani o tuonli tie maama. **9** Kelima ti taa ki tuuni leni U Tienu. Yinba tie U Tienu kuanu. Yi go tie U Tienu diegu. **10** Nani U Tienu n puni nni ya hanbili po, n den pu li tanpuuli nani o diemaa-yanfodaano yeni, ke nitoa mo huandi lipo. Die yua kuli n fangi o **11** Kelima oba yaaaka a kankanga, yua kuli tuonli tie yaali n **12** O nilo ya huani laa tanpuuli wula, yaaka hanjilifa, yaaka ya yaa tie o nisaalo yantiaceli yaali n ye o niinni? **13** kelima ti buudi daali baa wani **14** Yua kuli n huani yaala li tanpuuli **15** Ama yua **16** Yii bani ke yi tie U Tienu diegu ke **17** Yua n bolini U **18** Oba kuli n da boandi o yuli. Yi siiga **19** . Kelima **20** Li go diani ki yedi: «O co bi yanfodanba **21** Lanwani oba kuli n **22** Li ya tie Polo li ya tie **23** Yi mo tie kilisiti yaaba. Kilisiti **24** oba ya tama ke o tie yanfodaano nani handuna **25** . Kelima U tieunu dieli gagidi ki hani, yinba n tie laa dieli. **26** Oba kuli n da boandi o yuli. Yi siiga **27** oba ya tama ke o tie yanfodaano nani handuna **28** n nua maama wan tua yanluodaano ke wan **29** baa ki tua o yanfodaano (aiōn g165) **30** . Kelima **31** handuna na ya yanfuoma tie yanluoma U Tienu **32** po. Lidiani yeni ki yedi: «O co bi yanfodanba **33** bi nunfanbu nni.» **34** Li go diani ki yedi: «O Diedo bani bi yanfodanba yanmaalima. O bani ke mi tie fanma fanma» **35** Lanwani oba kuli n da jiginli o yuli bi nisaaliba po. Kelima li bonla kuli tie yi ya yaala. **36** Li ya tie Polo li ya tie Apolosa, li ya tie sefa, li ya tie handuna, li ya tie li miali, li ya tie mi kuma, li ya tie ya yogunu n tie na, li ya tie ya yogunu n baa ti cua, likuli tie yi ya yaala. **37** Yi mo tie kilisiti yaaba. Kilisiti mo tie U Tienu ya yua.

4 Lanwani li pundi ban ya nua ti ke ti tie Kilisiti **19** To, o Diedo ya bua, n baa cua yikani ke li kan naacenba. U Tienu n puogi yaaba ban ya waagi. Lanwani n kan bandi bi japaadamba yeni wangi o bondoaginkaala. **2** Bi ya puogi o nilo maadi ya maama bebe ka, n baa bandi ban pia li tuonli, ban lingo yaala o kani tie wan ya tie ya paalu tie yu. **20** Kelima U Tienu n diema naa nidugika. **3** Mini yaapo, yi ya jia npo ti buudi, doagidi mi maama nni bebe ka, ama u paalu laa tie npo liba. Li bali danba mo ya ya jia nni ti nni. **21** Yi bua be? Ke min cua yikani leni u febu buudi laa tie npo liba. **4** Mini nba mo ki jia n yuli buudi. Npali siedi mo ki bu leni nni liba kuli po. Ama lani ka doagidi ki sa n po imoamoani. Yua n jia n buudi tie o Diedo. **5** Lanyaapo yin da ja ti buudi liba kuli po hali ke li yogunu daa pundi. Ya gu mani o Diedo cuama, wani yua n baa yendi yaala n wuo li biigili nni, ki go doagidi yaala n den wuo a pala nni. Laa yogunu nilo kuli baa baa U Tienu kani lan pundi wan baa ya pagidi. **6** N kpiiba n maadi mini leni apostola maama na nani mi kpanjama yeni, ki baa todii yin bandi tikani ki da pendi yaala n diani ki bili ya bianu. Min maadi yaala tie ke yin da pia ti japaadi ki kpiagi niyendo ki fali o lielo. **7** Hme teni ke a cie a lieba? A pia be ke U Tienu ka puni a? Li ya tie yeni, be n teni ke a kpiagi a yuli nani U Tienu ka puni a la yeni? **8** Moala ke yi pia ke li dagidi! Moala ke yi tua piada! Yi cili ki diedi ke tii ye lienni. N bi sugini yin bi ya die moamoani, ke ti moko bi baa taani leni yi ki ya die. **9** Ama li tie npo nani U Tienu bili ke tinba o tondiba n ya tie puoli yaaba, nani yaaba ya buudi n kadi ke bi baa kpa yeni. Kelima bi sieni ti asala nni handuna, malekimba leni bi nisaaliba kuli nuni po. **10** Tinba ti tie yanluodanba kelima wani kilisiti yaapo, ama yinba wani tie yanfodanba kilisiti nni. Ti tadi, ama yinba wani pa. Bi kpiadi yinba ama bi yuandi tinba. **11** Hali moala ti ye leni mi koma leni ñunñunu leni ti cadi leni ti puadi ke ti go tie lianliama. **12** Ti tuuni leni ti nii hali ki coagi. Bi niba ya sugi ti, ti gaali ba. Bi ya waani ti fala, ti juuni. **13** Bi ya kuli ti, ti guani ba leni mi madingima. Ti tie nani handuna baadi yeni, ki tie nani bi niba kuli n lu yaala hali moala **14** Laa tie ke n bua ki fiagi yi ka ke n diani yipo, ama n tuodi ki tundi yi kelima yi tie n bibuadimu. **15** To baa yi ya pia gobidikaaba tudapiiga kilisiti nni, yii pia baanda wani boncianla. **16** Lanwani yin mia yi ki tundi yi ke yin ya hua ya fuuli. **17** Lanyaapo yo ke n soani Timote yikani yua n tie n bibuadiga ki tie nidugika o Diedo nni. O baa tiadi yi min hua kilisiti maama, nani min bangi kilisiti nitaana ya ye i kani kuli maama. **18** Yi siiga bi nitianba fiini ti japaadi ki tama ke n kan go cua yikani.

5 I kaani kuli bi niba tua ke mi conconma ye yi siiga, ya conconma buolu n kaa ye baa bi nilanba siiga. Lani n tie ke yi siiga o niyendo ye leni o baa pua. **2** Ama baa yeni, yi gbengidi yi yula, kaa biidi yi pala ki mua nani i kumoe yeni ki ñani yi siiga yua n tieni laa cagindi. **3** Mini yaapo, baa ke n foagi leni yi n gbanandi nni, n ye leni yi n yantiali nni. N mali ki jia yua n tieni laa bonla yeni buudi nani n ye leni yi yeni. **4** O Diedo yeli nni leni o paalu po, yikuli ya taani, ke n moko ye leni yi n yantiali nni, **5** Yin teni laa nilo sutaani, ke wan bolini o gbanandi ke o naano n tindi o Diedo Jesu n baa cua ya daali. **6** Yin gbengidi yi yula maama, laa hani. Yii bani ke li dabinkli waamu bebe baa teni ti yonbudi kuli n pili yoo? **7** Yin ñani mani yi siiga li dabinkpel, ki tua nani ti yonbupandi yaadi n ki pia dabinkli yeni. Moamoani yi tie laa yonbudi, kelima kilisiti yua n tie ti Pendima jaama pebiga padi no. **8** Lanwani tin jaani laa jaama ke laa tie leni li dabinkpel, lani tie mi conconma, ama leni ya dupen n ki pia dabindi lani n tie li papienli leni i moamoani. **9** N den diani yipo li tili ki wami yi ke yin da pia hantaado leni mi conconma danba. **10** Mii baa ke yin da pia hantaado baa kuli leni handuna yaaba, yaaba n tie mi conconma danba, leni bi halihabuuba, leni yaaba n bua ki ya di bi lieba, leni yaaba n hua i buli, kelima li ya tie yeri kali yin nan ña handuna nni. **11** Min den diani ki bua ki wani yi yaala tie line: yin da pia hantaado leni yua yedi ke o tie yi kpiilo ki nan conbi, yaaka ki tie halihabuado, yaaka yua n hua i buli, yaaka o nisugido, yaaka o dañogaado yaaka yua n bua ki ya di o ileba. Yin da tuo baa ki taani ki je leni laa nibuolu. **12** Naani li tie mini hantaado yo ki jia ti buudi leni niinpo yaaba? Laa tie yi siiga nni yaaba ya buudi ka ke yi baa jia? **13** Ama niinpo yaaba U Tienu baa jia leni ba ti buudi. Deli mani ki ñani o ninbiado yi siiga.

6 Yi siiga hme n baa tuo ki gedini o lielo handuna yaaba, yaaba n ki daani bujiali kani? O ya pia maama leni o lielo, wa baa gedini

ma bi nigagidihanba kani? 2 Yii bani ke bi ni ke yi gbanandi tie U Tieu fuoma yua dieli, gagidihanba baa jia ti buudi leni handuna yoo? yua n ye yi niinni, U Tieu n puni yua ke yii Lamwani li la tie ke yi baa jia ti buudi leni go die yi yula? 20 Moamoani o da yi leni ya handuna yi baa gbali ki jia tibuwaadi bii? 3 dunga pa. Lanwani yin ya kpiadi mani U Tieu Yii bani ti baa jia ti buudi leni malekinba yoo? yi gbanandi nni lani yaala n tie U Tieu n die Lanwani laa pia kuli tama ke ti baa fidi ki jia yali.

ti buudi ya jamaamo n tie na ya maama po. 4

Lanwami yi ya pia o naa jamaano ya maama leni iyaba, yi yen taa kilisiti n yini yaaba n ki pia leni yaaba hantaado yeni ban tua yi bujiaba.

5 N yedi yeni ki bua i fe n cuo yi. Naani yii pia yi siiga baa niyendo yua n pia mi yanfuoma ki baa fidi ki jia ti buudi o kpiiba siiga? 6 Naani yi siiga yua pia mi maama leni o kpiilo baa gedini o ti buudi po, yaaba n kaa daani kani yoo? 7 Baa yin pia ti buudi leni iyaba yeni, li daogidi yi gbalima. Laa baa hani ki cie yin juuni leni yi kpiiba n tieni yi ya bonbiadilaka?

Laa baa hani ki cie yin tuo ban je yi kaa? 8 Ama yinba n tiendi laa bonbiadila, ki di nitoaba, bani yaaba n tie yi kpiiba yeni 9 Yii bani ke yaaba n ki tiegi kan ba biinu U Tieu diema nni yoo? Yin da boandi yi yula. Yaaba n tiendi ti cagindi, leni i buuli danda, leni mi conconma danba, leni yaaba n biidi bi yula, leni ya jaba n taagi leni bi yaba kuli, 10 leni a concrona leni halihabuada, leni a doñogaada, leni a nisugida, leni yaaba n di bi lieba kuli kan baa biinu U Tieu diema nni. 11 Yii siiga bi nitianba den tie laa nibuolu, ama U Tieu huudi yi o gagidi yi ki puni li moamoasaali o Diedo kilisiti yeli po leni U Tieu fuoma tuonli po. 12 Bi tianba yi siiga tua: «Mii go kua liba, » ama li bonla kuli ka hani. N ba fidi ki yedi, «Mii go kua liba kuli, » ama n kan tuo liba kuli n diedi nni. 13 Yi go tua:

«Mi jema ye ku tugu po, ku tugu mo ye mi jema po.» U Tieu baa ti bolini likuli yenma. Ama ti gbanandi naa ye mi conconma po ka, ti ye o Diedo yaapo, o Diedo mo ye ti gbanandi yaapo.

14 U Tieu, yua n den fiini o Diedo bi tinkpiba siiga, o go baa fiini ti mo kelima o paalu yaapo.

15 Yii bani ke yi gbanandi tie kilisiti gbanandi ka yoo? Naani n baa taa kilisiti gbanandi ki teni tin tua li poconconli gbananbuolu bi? Kalam. 16 Yii bani ke yua n taani leni li poconconli tua gbanayendi leni o kaa? Kelima li diani: Bani niba lie baa tua gbanayendi. 17 Yua taabi o Diedo tua yendo leni o. 18 Yin sani ki foagidi mani leni mi conconma. Tuonbiatoadi kul ye o gbanandi niinpo, ama yua n puni o yuli mi conconma po, tudi o gbanandi po yo. 19 Yii bani

7 Moala n bua ki maadi yin den diani ki buali nni ya maama. li hani ke o ja n da taa pua.

2 Ama kelima mi conconma n yaba maama, li pundi ja kuli n ya pia o pua, pua mo kuli ya pia o calo. 3 O ya ya tiendi no pua po yaala n pundi, o pua moko ya tiendi o calo po yeni. 4 O pua ki die o gbanandi, o calo n die, o ja moko ki die, o gbanandi, o pua n die. 5 Yin da yie mani iyaba po, kali yikuli ya juogi ki tuo ki bili u yogunu waamu i jaandi po. Lani ya pendi, yin goa ki

taani leni iyaba ke sutani da tulini yi kelima yi gbal i gbanandi kubima. 6 Min madi yeni, laa tie ke n bili yipo yin baa tiendi yaala ka, li yie sanibili yo. 7 N bua ke nilo kuli n ya tie nani min tie maama na. Ama nilo kuili baa U Tieu kani ya paabu n ki taa leni o lielo, niyendo ba ki baa fidi ki tieni lene, nitoa mo lene. 8 Moala

n maadi yaaba n daa tieni ñiigili, Bi jaba leni bi puuba, leni a kpepuana mo po, li baa hani bi po ban ya tie ban tie maama, nani moko n tie maama. 9 Ama bi ya kan fidi ki kubi bi gbanandi, ban tieni li ñiigili, kelima bi ya tieni li ñiigili hani ki cie bi gbanandi n ya fiidi bipo nani mi fantama n co tieni, ki paadi ba. 10 N bili

mi naa maama yaaba n tieni li ñili po. Mini ka bili ma o Diedo n bili maa. O pua n da ña o calo kani. 11 O ya ñani o kani wan da kuni jatoa, wan ya ye obebe, yaaka wan go mangi leni o calo ki goa o kani, ja mo n da ñani o pua 12 Moala n

maadi yaaba n sieni po, mini n maadi, o Diedo ka. Ti kpiilo yendo ya pia ya pua n ki daani, ama ki tuo ki ye leni o, wan da ñani o. 13 Ya pua n pia o calo ke waa tuo ki daani, ama ki tuo ki baa ye leni o, wan da ña o kani. 14 Kelima ya calo n ki daani baa mi gagidihanma kelima o pua po. Ya pua n ki daani mo baa mi gagidihanma kelima o calo po. Lani yaaka yi bila bi baa joagini, ama lan tie maama yeni, bi gagidi. 15 Ama yua n

ki daani ya bua ki ña, ban cedi wan ña. O ya ñani, ti kpiiba, lan tie ja bi pua, faabi leni laa lolima, kelima U Tieu yini ti ke tin ya ye leni mi yanduanma. 16 Fini o pua, a bani lede a ya baa faabi a calo? Fini o ja mo, a bani lede a ya baa faabi a pua? 17 Lanwani bonyenla bebe n

ye, yua kuli ya ye nani o Diedo n puni o maama, yantiali nni kuli. Yua n kuni o ja kuandi o yama ki hoadi wan den tie maama U Tieu n yini o handuna hantaadi nni ki lingi ki baa mangidi ya yogunu. Lan tie min biliti yaala Kilisiti n yini o calo pali. **35** N maadi lankuli ki bua ki todii yaaba i kaani kuli po. **18** O nilo ya den kua ku yi. Laa tie ke n bua ki dia ku diagu ka. N bua koanciagu U Tieu n yini o ya yogunu, wan da yin ya hua o Diedo nani lan pundi maama, ki lingi ki bolini ku koanciagu maalima, o nilo yaa bua o ki taabi o leni payenli. **36** O nilo ya pia o den kua U Tieu n yini o yogunu, wan da kua. toginaa ke o dagidi li calinkpenli ke o sua ke li **19** O nilo ya kua leni o yaa kua, laa tie pu, ama U pundi wan kuni o ja mo, ke o sua o tudi leni Tieu mabilikaama kubima n tie li kuli. **20** Nilo wan yie opo, wan tieni wan sua maama, waa kuli n ya tie wan den tie maama U Tieu n den tieni tuonbiadi, wan cedi wan kuni. **37** Ama yua yini o ya yogunu. **21** A ya den tie yonbo U Tieu n den jagi ki bili o yama po ke o baa kubi o n yini a ya yogunu, lan da yagi a yama. Ama a toginaa wan da kuni ja, o ya sua ke o baa fidi ki ya baa fidi ki faabi, han moandi. **22** Yua n tie tieni nani wan den jagi maama, o hanbi leni yonbo o Diedo n yini o ya yogunu, o Diedo faabi wan teni ke o toginaa kan kuni ja. **38** Lanwani o ke o tua o yua. Yua n die o yuli mo U Tieu n yua n cedi ke o bisalo kuni, o tieni yaala n hani, yini o ya yogunu tua kilisiti yonbo. **23** U Tieu ama yua n kuni o bisalo ke waa kuni, wani n den da yi ya dunga n pa, lanwani da tua mani tieni yaala n hani ki cie. **39** O pua luo leni o calo bi nisaaliba ya yonbi. **24** N kpiiba yua kuli n ya o colo n ye ya banlu kuli, ama o calo ya ti kpe, o tie U Tieu kani wan den tie maama U Tieu n pua yeni faabi ki baa fidi kuni wan bua yua kuli, den yini o ya yogunu. **25** Yaala n tie yaaba n ama kali wan ya tie o Diedo yua. **40** O ya tie wan kaa tieni ñiigili nani yin den buali nni maama tie maama kaa go kuni jatoa n baa mani opo ki po, mii pia o Diodo mabilikaama laa maama cie. lani tie mini n sua maama, n tama ke n pia po. Ama n baa waani yi min sua yaala, miini U Tieu Fuoma moko

yua ke o Diedo teni ke n tua nidugika kelima o niñingbadima yaapo. **26** elima ya fala n kpendi yaapo, n sua ke li baa hani o nilo n ya tie wan tie maama. **27** A pia pua bi? han da moandi ki bua ki ñani o. Haa pia pua? Da lingi ki taa. Ama a ya taa pua, han tieni tuonbiadi. O jafaano mo ya kuni ja, waa tieni tuonbiadi. **28** Ama yaaba n tieni li ñiigili baa laadi fala u naa yogunu yema nni, li tie lanyaapo ke n bua ki todii yi yin da kua laa fala nni. **29** N kpiiba min baa yaala tie ke ya yogunu n sieni koabi. Lanwani dinla liiga yua n pia pua n ya ye nani waa pia yeni. **30** Yaaba n buudi n ya ye nani baa buudi yeni. Yaaba n pia li pamancianli n ya ye nani baa pia yeni. **31** Yaaba n da bonla n ya ye nani baa die bar da yaala. Yaaba n pia i hantaadi leni handuna bonla n ya ye nani laa bonla ki tie bipo tiladi, kelima handuna yua n ye moala na pendi ki baa juodi. **32** N bua yin ya ye ki da pia yanyagidi. Yua n kaa pia pua kuandi o yama o Diedo hantaadi nni, ki lingi wan baa mangidi o Diedo pali maama. **33** Yua n pia pua mo kuandi o yama handuna na hantaadi nni ki lingi wani baa mangidi o pua ya pali maama. **34** Lani n teni ke o podaano yama boagidi kaani lie. O pua moko, yua n kaa pia ja, leni yua n daa bani ja, bi moko kuandi bi yama o Diedo hantaadi nni, ki moandi ki gagidi bi gbanandi nni leni bi

8 Moala yaala n tie ti padinanidi po. Yi tua: «Tikuli pia mi bandima.» Mi bandima kpendinni ti japaadi, ama mi buama todii mi kpedima li dandanli nni. **20** Nilo ya tama ke o bani li bonla, o daa bandi nani lan pundi wan bandi maama **3**. Ama yua n bua U Tieu kuli, U Tieu mo bani wane. **4** To, moala n baa madi ti padinandii maama. Ti bani ke bulo naa ye handuna nni se U Tieu yendo bebe n ye. **5** Kelima baa ke ban yi yaala i buli yaba lan tie tanpoli bi ki tinga nni, li tie moamoani ke i buli yaba ke bi diediba moko yaba. **6** Ama tinba wani yaapo Tieu yendu bebe n ye, yua n tie baa. O den tagi li bonla kuli, tinba mo ye o yaapo. Diediyendo bebe moko n ye, Jesu Kilisiti, li bonla n den tagi kelima o yaapo ti moko ye kelima o yaapo. **7** Ama bi niba kuli daa pia laa bandima. Bi nitianba n den maani i buli hoadima maama teni baa moala bi ya di laa nandi bi di ki nua maama ki mi tie padinandii o bulo po, Lanwani bi pala siedi ya n tadi yen joagini lienni. **8** To, laa tie mi jiema ka baa teni tin nagini U Tieu. Ti yaa dini li kan wadi tipo liba, ti ya dini mo, li kan pugini ti liba. **9** Ama yin fangi mani yi yula ke yin pia u sanu ki tieni yaala n da tua tanduudikaali yaaba n tadi yaapo. **10** Kelima o nilo ya laa ke fini yua n pia

mi bandima ka li budieli nni ki di ti padinandi, 15 Ama mii tieni nani n bali n puni nni u sanu wani yua ya pali siedi n tadi, li kan teni wan baa maama baa waamu. Min diani yipo ya maama li papali ki hmani ti padinandi yoo? 11 Lanwani moala na mo, laa tie ke min baa liba ka. N ya a kpiilo yua tadi, wani kilisiti n den kpe yua kpe, lani n mani n po ki cie min tieni yeni. yaapo baa bodi kelima a bandima yaapo. 12 Niloba kan fie nni min kpiagidi n yuli yaala Yi ya dudi yi kpiiba po yeni, ki lengidi bi pali yaapo. 16 Min wangio laabaalihamo yeni, n kan siedi yaali n tadi, yi tudi kilisiti po. 13 Lanwani kpiagi n yuli lipo, kelima li tie n po yiladi. Fala jiemaba ya baa guli n kpiilo, n kan go je laa n baa n po n ya wangio laabaalihamo. 17 N ya jiema hali abada, ke min da guli kpiilo. (aión g165)

9 Mii die n yuli kaa? Mii tie Jesu tondo kaa yoo? Mii den laa ti Diedo Jesu kaa? Yii tie min den soani o Diedo po ki baa yaaba kaa? 2 Baa nitoaba yaa nua ke n tie o Diedo tondo yinba wani nua ke n tie yeni, kelima yinba n tie ya maalima n doagidi ke n tie o Diedo tondo. 3 Lani n tie min maadi maama ki baa ga n yuli leni yaaba n kuliti nni. 4 Naani tii pia li bali ki ya baadi ti jiema leni tin baa ŋu yaala? 5 Tii pia li bali ki taa pua yua n daani Jesu nani Jesu tondiba yaaba n sieni, leni wani o Diedo waamu leni pieli n tiendi maama? 6 Bi mini leni banabasa bebe n baa tuuni li tuonli tiladi ki ya baadi li bonjekaala ti yema po. 7 Hme baa kua minteela leni o yuceli piam? Hme baa hu i tilondi ki nan kan hmani li bonluonkaala? Hme baa kpaa u naakulu ki nan ŋo mi naahanma? 8 Min maadi ya maama yeni, naani n maadi nani bi nisaaliba n nua maama bebe bi? Li balimaama wani ki yedi yeni kaa? 9 Li diani Musa balimaama nni ki yedi: han da yilini o nua ŋoabu takunkumi wan hmaadi ti disiandi ya yogunu. Naani U Tieu den yagini o yama i ne po yoo? 10 Bi o maadi tinba bebe yaapo? Li diani yeni tinba yaalo saa. Li pundi ke yua n ko bu kpaabu leni yua n hmaadi ti siandi kuli n ya sugini ke bi baa baa bi biinu lienni. 11 Ti ya den buli yi kani ya bondi n tie U Tieu Fouma bonla, nani li baa bia ti ya yendi yi kani yi bonpiakaala? 12 Nitoba ya pia li bali ki baa ga yi kani handuna bonla, tinba kaa pia ki cie yoo? Ama tii den ga yi kani nani tin pia li bali ki baa ga maama. Ti den tuo ki ga fala buolu kuli ki juuni li po, ke bonlaba kuli n da pigini kilisiti laabaalihamo po. 13 Yii bani ke yaaba n tuuni U Tieu diegu tuonli baa baadi bi jiema U Tieu diegu nni kaa yoo? Ke yaaba n tuuni li padibinbinli kani baadi bi biinu baa padi yaala nni? 14 Likuli yenma o Diedo bili ke yaaba n tuuni o Laabaalihamo tuonli n ya baadi yaala n dagidi bi yema po o Laabaalihamo tuonli nni.

15 Ama mii tieni nani n bali n puni nni u sanu wani yua ya pali siedi n tadi, li kan teni wan baa maama baa waamu. Min diani yipo ya maama li papali ki hmani ti padinandi yoo? 11 Lanwani moala na mo, laa tie ke min baa liba ka. N ya a kpiilo yua tadi, wani kilisiti n den kpe yua kpe, lani n mani n po ki cie min tieni yeni. yaapo baa bodi kelima a bandima yaapo. 16 Min wangio laabaalihamo yeni, n kan siedi yaali n tadi, yi tudi kilisiti po. 13 Lanwani kpiagi n yuli lipo, kelima li tie n po yiladi. Fala jiemaba ya baa guli n kpiilo, n kan go je laa n baa n po n ya wangio laabaalihamo. 17 N ya jiema hali abada, ke min da guli kpiilo. (aión g165) 18 Lanwani n panpaani tie be? I tie line, ke n wangio laabaalihamo lingi panpaaniba kuli, ki naa baa o laabaalihamo tondo n pia li bali ki ya baadi yaala. 19 Baa ke n die n yuli kaa tie oba kuli naacemo, n puni n yuli ki tua bi niba kuli naacemo, ki baa dani min fidi ya bianu kuli ban cua o Diedo kani. 20 N ya ye jufinba siiga, n tie nani n tie jufi yeni, ke min fidi ki dadi ba. N ya ye bani li balimaama n die yaaba siiga, n tua nani li die n moko yeni, ke min fidi ki dadi ki cuani li balimaama n die yaaba. 21 Li balimaama n kaa die yaaba moko ya siiga, n tua nani maa die nni yeni, baa ke mi die nni, kelima kilisiti balimaama die nni, ke min fidi ki dadi li balimaama n kaa die yaaba. 22 N ya ye yaaba n tadi U Tieu sanhoadima nni siiga, n tie nani yua n tadi yeni, ke min fidi ki gobidi ki cuani baa o Diedo kani. N moandi yeni li bonla kuli nni ki ya tie nani bi niba kuli n tie maama, ke lan tie yaala kuli nni min fidi ki faabi bi nitianba. 23 N tiendi lankuli o laabaalihamo po, ke min fidi ki baa n mo ya biinu o laabaalihamo halimani nni. 24 Yi bani ke yaaba n boagidi ki baa sani mi nuama kuli yen sani, ama niyendo bebe n baa baa i panpaani, bi yeni kaa? Sani mani maama ke yi mo baa ba i panpaani. 25 Yua n bua ki tua liiga yua jelibuolu kuli nni yen kubi li kuali o gbanandi po li bonla boncianli po. O tiendi yeni kelima o bua ki baa ya panpaani n baa pendi po. Ama tinba wani tiendi yeni ki bua ki baa ya panpaani n kan pendi hali abada. 26 Lanwani n tiini mi nuama, ama mii tiini yaali ka, n go tie nani yua n tiendi ya jeligu n tie ki kubi a nikula, mii kubi mi fawaama ka. 27 N wangio gbanandi fala ki paani ti cain, kelima mii bua ki waani nitoala o laabaalihamo, ki yuandi ki sua ke bi yedi ke mini nba ki dagidi, ki ñani nni.

10 N kpiiba mii bua ke yaala n den tieni ti ya pia hantaado leni mu cicibiadimu. **21** Yi kan yaajanba n ya boani yi: Ku tawaligu den fidi ki ño o Diedo tadiñokaaga ki go ño mu yiini bikuli po, bikuli den duodi mi ñincianma. cicibiadimu ya tadiñokaaga. Yi kan taani ki je o **2** Bikuli den baa mi batisima Musa niinini ku Diedo jiema, ki go taani li je mu cicibiadimu mo tawaligu nni leni mi ñincianma nni. **3** Bikuli ya jiema. **22** Ti baa tieni yeni ki ñuuni o Diedo li den di jeyenma yaama n ña U Tieu kani, **4** ki mutuoli bii? Ti pia o fidu ki cie o bi? **23** Yi tua: go ñu bonñokayenla yaala n ña u Tieu kani, «Liba kuli ki go kua» yeni, ama li bonla kuli ka kelima bi den ñu ya tangu ya ñima n ñani U hani, «Li ba kuli ki go kua, ama li bonla kuli ka Tieu kani, yaagu n den yegi leni ba. Laa tangu todi. **24** Oba kuli da lingi o yuceli bebe ya hamu, den tie kilisiti. **5** Ama bi siiga boncianla ki den ama wan ya lingi yaala n tie o lieba moko yaapo. mangidi U Tieu pali, lani n teni ke bi den **25** Yi pia u sanu ki hamani ya nandi kuadi ki kpe mi fanpienma nni. **6** Lankuli tie ti po li daaga nni kuli, ki da tuo yi pala siedi n ya bangi bonbangikaala, ki bua ki tuodi ki bangi ti ke liba kuli po, **26** kelima li diani ki yedi: «O Diedo tin da bua yaala n bia nani bani yeni. **7** Yin die ki tinga Leni yaala n ye ki niinni kuli.» **27** da hoadi i buli nani bi siiga bi tianba n den Yua ki daani ya yini yi ke yin cua ki je leni o, ke tieni maama. Nani lan diani maama: «Bi den yi bua ki gedi, je mani wan teni ya jiema kuli, ki kali ki dini ki go ñu, lani n pendi bi den fii ki da buali kelima yi pali siedi po. **28** Ama o nilo jeli ki ciaga.» **8** Tin da pa ti yula mi conconma ya yedi yi: «Ya nandi n tie na tie padinandi, » mo nani bi siiga bi tianba n den puni bi yula da je mani kelima ya nilo n waani yi la po, leni mipo maama, ke piilie n niba tuda taa den kpe li pali siedi po. **29** N baa ya nilo n waani yi yeni dayenli. **9** Tin da biigi o Diedo nani bi siiga bi ya pali siedo, mii maadi yi ya pali siedi ka. Be tianba n den tiedi maama ke i we ku ba. **10** yaaapo ke nitoa pali siedi ba bu leni min pia Yin da yenbidi mo nani bi siiga bi tianba n den u sanu ki tieni yaala yaapo? **30** N ya tuondi U yenbidi maama, ke mi kuuma maleki den ku ba. Tieu n jiema po, be yaapo ke bi baa jaligin nni **11** Laa bonla kuli den baa bipo ki baa tie bi niba min tuondi U Tieu ya jiema po? **31** Lani, yi ya kuli po li bonbangikaala. U Tieu den teni ke baa je, leni yi ya baa ño, leni yin baa tieni yaala likuli diani ki baa tie tipo i dundi, tinba yaaba kuli, tieni mani li kuli U Tieu ya kpiagidi po. **n ye handuna juodima dana siiga.** (aiōn g165) **12** **32** Yin da tieni mani yaala n baa teni Jufinba Lanyaapo yua n tama ke o se wan fangi o yuli leni yaaba kaa tie Jufinba leni U Tieu n yini ki da baa. **13** Tulimbara kuli kan cua yi kani yaaba n tuudi ki baa ti tuonbiadi nni. **33** N moko kaa tie yaama n kpendi bi nisaaliba kuli po. U moandi ki tiendi yeni ki baa dagidi leni bi niba Tieu tie dugika, o kan tuo ya tulinma n cie kuli min tiendi yaala kuli nni. Mii tiendi yeni ki yi fidu bianu n cua yi kani. Ama mi biigima ya bua ki lingi yuceli hamu kaa, n lingi yaaba yaba cua yi kani, o baa hanbi yipo u sanu ke yin fidi ya hamu po, ke ban baa ki tindi ki juuni ki ña lienni **14** Lanyaapo n buakaaba, yin sani mani ki foagidi leni i buli hoadima. **15** N maadi leni yi kelima yi tie yanfodanba, yin bigi mani mi maadi yaama na. **16** Li seli tadiñokaaga tin tuondi U Tieu yaaga yaapo, naani kaa tie mi taanyenma leni Kilisiti soama po kaa? Tin cabidi ya dupen, naani tii tie mi taanyenma leni Kilisiti gbanandi po kaa? **17** Dupen tie yendo, tinba yaaba n yaba moko tie gbananyendi, kelima tikuli taani ki boagidi laa dupen yendo **18** Kpaagi mani Isalele yaaba po, bi ya dini tipadijiedi, naani baa pia taayenma leni U Tieu kaa? **19** N bua ki yedi be? Ke o bulo tie bonmoanla bi? Bi ke ban padi yaala o bulo tie bonmoanla bi? Kalam. **20** N bua ki yedi ke yaaba n padi i buli yени padi mu cicibiadimu po yo, baa padi U Tieu po ka. Mii bua ke yin

11 Yin ya hua mani n fuuli mani min hua kilisiti fuuli maama. **2** N pagi yi kelima yi tiani npo libonla kuli nni, ki go hua min den bangi yi ya bangima mo. **3** Baa yeni n bua yin bandi ke kilisiti tie ja kuli yudaano, o ja mo tie o pua yudaano, U Tieu mo tie kilisiti yudaano. **4** Ya ja n jaandi bi ki wang U Tieu maama ki ciibi kuli, o jigidi o yudaano **5** Ama ya pua n jaandi bi ki waangi U Tieu maama ki naa yili, jigidi o yudaano. Likuli tie yenma leni wan kuo o yudi. **6** O pua ya kan yili, wan moagi o yudi. Ama i fe ya pia o pua wan kuo oyudi, bi wan moagi ti, li pundi wan yili. **7** Laa pundi o ja n ya ciibi, kelima o tie u tienu nannanli leni o kpiagidi. O pua mo n tie o ja ya kpiagidi. **8** Moamoani, o ja naa den ñani o pua niinni, ama

o pua n den ñani o ja niinni **9** U Tenu naa den o yuli po ti buudi. **30** Lani n teni ke a yiama tagi o ja kelima o pua po ka, ama o den tagi leni a tadima yaba yi siiga, ke niba boncianla o pua kelima o ja yaapo. **10** Lani yaapo, leni kpe. **31** Ti ya den biigi ti yula, U Tienu kan bi bu malekinba yaapo, li pundi o pua n yili. **11** Yaala leni ti. **32** Ama o Diedo bu leni ti ki tundi leni n tie o Diedo nni yaapo, o pua yema kan dagidi fala yeni, ke wan da di taani ki bu ki cuoti leni se ja n ya ye, o ja mo yema kan dagidi se o pua handuna **33** Lanyaapo n kpiiba yi ya taani ki ya ye. **12** Kelima nani o pua n den ñani n ja baa je o Diedo jiema, yin guudi mani yiyiaba. **34** niinni maama, likuli tie yenma leni moala, ja Mi koma ya pia yua, o kpa je o denpo ki nan kuli mali kelima o pua po, ama li bonla kuli ñani U Tienu kani **13** Yinba yiba n biigi mani ki cua ke yin da taani yi nitaanli nni ki cuani yi le li ya hani ke o pua n jaandi U Tienu kaa yili. yula po ti buudi. N baa hanbi ya maama n sieni kuli ya ti cua ya yogunu

14 Naani mi tagima mani miba ki wangi ke o ja ya pia ti yuciandi ke li pia i fe? **15** Ama o pua wani ya pia ti yuciandi, li tie opo ti kpiagidi, kelima U Tienu puni o ti yuciandi tin ya tie opo nani li cabiyilikaali yeni. **16** O nilo ya bua ki nia laa maama, wan bandi ke tinba leni U Tienu n yini yaaba kuli siiga tii pia laa bogidili. **17** Ya maama n baa hua yaapo, mii pagi yi ba, kelima yi ya taani laa hanbi yipo liba, li biidi yi bebe. **18** Min da baa kpa maadi yi yaala n tie n gba ke yi ya taani mi paadima ye yi siiga. N daani li waamu. **19** Kelima li tie tiladi mi paadima n ye yi siiga, ke yaaba n se i moamoani nni doagidi. **20** Yi ya taani, li naa tie o Diedo jiema po ka ke yi taani. **21** Kelima yi ya kali ki baa je, yua kuli yen cili ki ya di wani oba ya jiema kaa gu o lieba, ke mi koama pia tianba, ke tianba mo ñu hali ki gaadi. **22** Yii pia yi denpo yin baa di ki go ñu naani yoo? Bi yi fali U Tienu n yini yaaba, ki fiagi bi siiga yaaba n ki pia liba yoo? Min yedi yi lede? Min pagi yi bi? N kan pagi yi lanyaap o. **23** Kelima n den baa o Diedo kani min bangi yaala. Ban den janbi o janbi o ya ñiagu, o den taa dupen **24** ki tuondi U Tienu, ki cabidi ki yedi: «Line n tie n gbanandi yaadi n cabidi yipo. Ya tiendi mani yeni ki tiani npo.» **25** Ban den dini ki gbeni ya yogunu, o den taa ki tadiñokaaga ki yedi: «Ya dadíñokaaga n tie na tie o hantaadipaano yua n kua kelima n soama yaapo. Ya tieni mani yeni ki tiani npo yin baa ño ya yogunu kuli.» **26** Lanwani ya yogunu kuli ke yi hmani dupen ki go ñuni ki tadiñokaaga nni na, yi wangti o Diedo kuma, hali wan go ba cua. **27** Laniyaapo yua n hmani o Diedo dupen ki go ñuni o Diedo tadiñokaaga nni kaa dagidi, o pia i tagili o Diedo gbanandi leni o soama po. **28** Lanwani nilo n ka biigi o yuli, lani ya puoli wan hmani laa dupen ki ñio laa tadiñokaaga. **29** Kelima yua n hmani ki go ñuni ki naa laa ke o Diedo gbanandi ye lienni hmani ki go ñuni

12 N kpiiba, yaala n tie U Tienu Fuoma paabu yaapo, mii baa lan ya boani yi. **2** Yi bani ke yin den tie nilanba ya yogunu, yi den tuodi ke bi dia ki caani yi i buli yi n ki maadi po. **3** Lanwani n kadi ki waani yi ke U Tienu Fuoma n gobidi yua kuli kan yedi: Jesu tie ti solindi yua, oba kuli mo kan yedi: «Jesu n tie o Diedo, » kali U Tienu Fuoma yua gobidi o. **4** Bu paabu buoli yaba, ama Fuoma yendo n puuni likuli. **5** I todibuoli moko yaba ama o Diedo yua n die likuli tie yendo. **6** I tuonbuoli yada, ama U Tienyendu n tuuni laa tuona kuli bi niba kuli nni. **7** Yua kuli baa U Tienu Fuoma doagidima li nitaanli kuli todima po. **8** O Fuoma puni niyendo mi yanfomaama. Mi Fuoma yenma yeni go puni nitoa mi bandima maama. **9** Mi Fuoma yenma yeni n puni niyendo li dandanli, ki go puni nitoa mo wan ya paagidi a yiama. **10** O puni niyendo ke o baa fidi ki ya tiendi mi bancianma, ki go puni nitoa ke o baa fidi ki ya wangi U Tienu maama, ki puni nitoa goga U Tienu Fuoma leni mu cicibiadimu gagidima paabu. O puni mi malanma paabu ki go puni nitoa mi malanma soaginma paabu. **11** Laa Fuoma yenma n tuuni laa bonbuoli kuli, ki puuni nilo kuli oba nani wani oba n baa maama. **12** Kelima, nani ti gbanandi n tie yenma ki nan pia ya gbananbuoli n yaba maama, ama baa ke ti buoli yaba yeni, tikuli taani ki tie gbananyendi. Li moko tie yene leni kilisiti. **13** Ti kuli den batisti mi Fuoma yenma yeni ya niinni, ke tin tua gbananyendi, lan tie Jufiriba leni bi nilanba, lan tie i yonbi bi yaaba n die bi yula, U Tienu puni tikuli ke ti baa ki ñuni Fuoma yenma ya kani. **14** Lanyaapo, ti gbanandi naa tie gbanan -buoyendu bebe ka ama gbananbuoli boncianla. **15** Li ya tie ke li taali yedi: «Min ki tie nu yeni, mii n taa ti gbanandi nni, » lani kan teni ke li kaa taa ti gbanandi nni. **16** Li ya tie ke li tubili mo yedi: «Min ki tie

nunbu yeni, mii taa ti gbanandi, » lani kan 3 Baa n ya bi boagidi n piama kuli ki puni a teni ke li kaa taa ti gbanandi. 17 Li ya tie ke ti luoda, Baa n ya bi baa teni n gbanandi Ban ju gbanandi kuli bi tie nunbu bebe, mi gbadima bi mi fatama, N yaa pia mi buama, li kan todii nni baa ye le? Bi ti kuli ya bi ti tubili bebe, ti baa liba. 4 Mi buama pia li junli ki go hanbidi. Mi gba u nuulu lede? 18 Moamoani U tienu bili buama ki pia nunponli. Maa kpiagidi mi yuli, gbananbuolu kuli uba uba ti gbanandi nii nani Maa gbengidi mi yuli mo. 5 Maa pia boandi, wan bua maama. 19 I gbananbuoli yeni kuli ya Maa lingi yaala hani mi yuli po bebe, Maa fiindi bi tie gbanan-buoyendu bebe, ti gbanandi bi mi pali, Maa kpaaagi yaala n bia. 6 Maa mangidi baa ye le? 20 To, baa ke i gbananbuoli yaba, mi pali leni yaala ki tiegi, Ama mi mangidi ti gbanandi tie gbananyendi. 21 Lanwani bu mi pali leni i moamoani. 7 Mi buama tiendi nunbu naa pia sanu ki yedi u nu: «Min pia sugili li bonla kuli po. Mi pia li dandanli leni leni a hantaado.» Li yuli mo naa pia sanu ki mi suginma Leni li junli li bonla kuli nni. 8 yedi a taana: «Mii pia leni a hantaado.» 22 Mi buama ki pia gbenma. Mi mawangima baa Ama ya gbananbuoli n naani ke i tadi ki cie pendii, Mi malanma baa gbeni, Mi bandima moko tie tiladi. 23 Ya gbananbuoli n kaa pia moko baa pendii. 9 Kelima moala ti bandima jigidi ti gbanandi nii, ti jigindi ti boncianla. Ya tie bonjenga bebe, Ti mawangima moko tie gbananbuoli n kaa pia jawaama, ti tiani ipo ki bonjenga bebe. 10 Ama yaala n tie bommunli kubi i leni li fanginli. 24 Ya gbananbuoli n pia ya ti cua ki bonjenga baa pendii. 11 Min den mi jawaama mo, yii bua pugima. U tienu den tie biga ya yogunu, N den maadi nani ki biga tagi ti gbanandi ki taani ti buolu, ki teni ke yeni, Ki bungi nani ki biga yeni, Ki go kpaaagi ya gbananbuoli n kaa pia jigidi n baa ti jigidi nani ki biga yeni, Ama moala ke tua ja, N cedi ki pugini. 25 O den tieni yeni ke mi paadima li bonwaabonla. 12 Moala ti laa likui nani tin da ye ti gbanandi nii, ama gbananbuoli kuli nua ti nannanli ki maduubiga nni maama, Ke ya bua ki todi iy i yenma. Gbanan - buoyendu laa doagidi cain. Laa yogunu, ti baa le likuli ki ya laadi fala, i gbananbuoli kuli taani leni u nunga leni kiyaga. Moala, yin bani bonjega, Li laa fala nni. 26 Gbanan- buoyendu ya baa ti bommunli ya ti cua ya yogunu N baa bandi cain jigidi, i gbananbuoli kuli mangi i pala lieni. 27 nani U tienu n bani cain maama, 13 Moala bonla Yinba kuli taani ki tie kilisiti gbanandi, yi siiga taa n ye ki kan pendii, Lani n tie li dandanli, mi yua kuli tie o gbananbuolu, 28 U tienu kpa bili sugima leni mi buama, likuli siiga yaala n cie tie mi buama.

bi mawangikaaba, mi taama bi bangikaaba. Li yaapuoli li pia yaaba n tiendi mi bancianma, tianba ke bi baa paagidi a yiamma, tianba mi todima paabu, bi tianba mi gobidima paabu, tianba malanma maama paabu. 29 Bikuli tie tondiba bi? Bikuli tie mawangikaaba bi? Bikuki tie bangikaaba bi? Bikuli tiendi mi bancianma bi? 30 Bi kuli baa a yiamma paagima paabu yoo? Bi ki maadi mi malanma yoo? Bi ki fidii ki soangindi mi malanma yoo? Yeni ka. 31 Lawani yin ya bua mani ya paabu n hani ki cie. N go baa waani yi ya sanu n hani ki cie likuli.

13 Ba n ya bi maadi bi nisaliba mabuoli Leni malekinba ya mabuoli kuli, ki naa pia mi buama, N baa tie nani ya kudi n mua bi nani ban pua ya longa ke ki tiendi ku fuugu yeni. 2 Ba n ya bi baa mi mawangima paabu, ki go bandi yaala n duagi kuli, ki go baa mi bandima kuli, Baa n ya pia ya dandanli n baa fidii ki fuadi a juana, N ya pia mi buama mii tie pu.

14 Yin moandi mani ki ya pia mi buama. Yin ya lingi mani U tienu fuoma paabu moko, ama yin ya lingi mani mi mawangima ya pubu ki cie. 2 Kelima yua n maadi mi malanma, waa maadi leni bi niba, o maadi leni U tiene, kelima niloba kuli ki gba wan tua yaala. U tienu fuoma paabu n teni ke o maadi U tienu bondoaginkaala. 3 Ama yua n wang U tienu n yedi o yaala maadi leni bi niba, ki todi ba ke bi suagi liiga, ki tundi ba ki go paagidi bi pala, ki baagi baa mo. 4 Yua n maadi mi malanma todi o yuli bebe. Ama yua n wang U tienu n yedi o yaala todi Kilsiti n yini yaaba kuli 5 N bua ke yikuli ya maadi mi malanma, ama n bua yin ya wang U tienu n yedi yaala ki cie. Yua n wang U tienu yedi yaala cie yua n maadi mi malanma, li yaa tie ke o soagini wan yedi yaala ke Kilisiti n yini yaaba n baa mi tdodima lienni yaaka. 6 N kpiiba, li baa pia yipo bee fuome n ya cua yikani ki maadi yi mi malanma,

ki naa doagidi yipo bondoaginkaalaba, yaaka doagidi opo ke o tie ti tuonbiadi daano, wan bandimaba, yaaka U tienu n yedi yaala, yaaka gbadu yaala baa cuo o pali. **25** Yaala n wuo o bangimaba? **7** Baa ya bonla n kaa fo ki nan pali nni kuli baa wuodi. Lanwani o baa labini U pia u nialu nani ki yeliga leni ku kogidigu, li tienu nintualu ki kpiagi o li yedi ke U tienu ye yi ya tiendi ya fuugi n kaa pia gbadima, bi niba siiga moamoani. **26** N kpiiba ti baa tieni lede? baa ga lede ki bandi ban piebi yaala, bi ban Yi ya taani, one baa pia bu yanbu, one pia mi pua yaala? **8** Yua n piebi kakaci yaa piebi ke li bangima, one mi doagima, one mi malanma, gagidi bu toabu po, hme n baa bandi ki bogini one ma malanma soaginma. Likuli n tieni ke bu toabu po? **9** Likuli tie yenma leni yinba. Yi Kilisiti n yini yaaba n baa mi todima. **27** Li ya tie ya maadi mi malanma kaa maadi ban baa fidi ki ke bi niba cili ki maadi mi malanma, niba lie, bi gbadu yaala, bi baa gbadu yin maadi yaala lede? niba taa, baa fidi ki maadi yendo yendo ki hoadi yi baa maadi mi fawaama nni bebe. **10** Baa ke biyaba, niyendo mo soagini. **28** Li yaa pia yua i mabuoli yaaba handuna nni, ya maama n ki baa soagini yua n baa maadi mim malanma ya pia budima ki ye. **11** O nllo ya maadi min kaa hmini Kilisiti nitaanli nni, ki maadi ma o yuceli bani ya mabuolu, n baa ya tie opo nilamo, o po leni U tienu po **29** U tienu mawangikaaba moko baa ya tie n po nilamo. **12** Lanwani yinba moko, niba lie, yaaka niba taa, n ya wangmo, kelima yi lingi U tienu fuoma paabu leni li U tienu maama, yaaba n sieni ya bigidi ban yankuali, lan ya tie Kilisiti n yini yaaba todima yieni yaala. **30** Yaaba n ka ki cengi yeni siiga, po yo ke yi lingi ki baa boncianla. **13** Lanyaapo, niyendo ya baa doagima, yua bi kpa maadi n yua n maadi mi malanma n mia U tienu wan pa hmini **31** Yi kuli baa fidi ki waani U tienu maama o wan fidi ki bundi wan yedi yaala. **14** Kelima yendo yendo ki hoadi yi yiyaba, ke yi kuli baa mi n ya jaandi ki maaadi mi malanma n pali ye bangima leni i tundi U tienu sanhoadima nni. i jaandi nni ama n yantiali naa ye lienni. **15** **32** Bi mawangikaaba n die bi yama, **33** kelima U Lanwani n baa tieni lede? N baa jaandi len U tienu naa tie sindi sindi Tieu kaa. Nani lan tie tienu fuoma, ama n baa jaandi leni n yantiali maama bi nigagidihamba taana kuli nni, **34** li mo. **16** A ya tuondi U tienu a pali nni, yua n kua pundi bi puoba n ya hmni a taana nni, kelima yi nitanli nni ki naa bani laa bonla baa ga lede ki baa pia sanu ki maadi lienni. Ama ban ya miindi ga “Amina” kelima o naa banni han tua yaala? bi yula nani li balimaama moko n bili maama. **17** Moamoani a tuondi U tienu bonhanla, ama **35** Bi ya baa ki bandi bonlabu, kali ban buali bi laa todi a lielo wan suagi. **18** N tuondi U tienu ciaba bi denpo, kelima laa pundi o pua maadi ke n maadi mi malanma ki cie yikuli. **19** Ama Kilisiti n yini yaaba siiga. **36** U Tieu maama Kilisiti n yini yaaba siiga, n ya maadi maama den niani hi ya kani yo? Bi mi den cua yinba mmu ke mi pia mi bundima ki baa fidi ki bangi bebe ya kani yoo? **37** Niloba ya tama ke o tie nitoaba, lani n cie npo min maadi malanma mawangika, bi ke U Tieu Fuoma ye o niinni, maama tudapiiga. **20** N kpiiba da kpaagi mani wan faami bonhanla ke min diani yipo yaala na nani a biwaala yeni. Li bonbiadila yaapo, yin ya tie o Diedo ñoabonli. **38** O ya yie kaa tuo, cedi o tie nani a canpanda yeni, ama yi kpaagili nni mani. **39** Lanwani n kpiiba ya kuandi mani yi yin ya tie nani binikpeliba yeni. **21** I Diani waani yama ki baa ki ya wangmo, **40** Ama li n niba kani, ki teni bi nilanba n maadi ba mi yin da yie mi malanma maama mo. **41** Ama li bonla kuli n ya tiendi ke li hua li fuuli, ki da maalanma, ki ya wangmo ba n maama. Baa yeni bi cuoni sisindi sindi

15 N kpiiba n baa ki go tiadi yi min den kpa waani yi ya laabaalihama, yin den ga yua, ki se lienni bonhanla. **2** Yi tindi kelima o laabaalihama yeni yaapo, li ya tie ke yi kubi o nani min den waani yi maama. Yeni yaaka yi dandanli moko tie fanma fanma. **3** N den kpa waani yi mini nba n den baa ya bangima, lani n tie ke kilisiti dan kpe ti ya tuonbiadi po nani i Diani n yedi maama. **4** Ke bi den piini

o, ke li dataali daali o den fii bi tinkpiba siiga, mi kuuma. **27** Moamoani U Tienu den teni ke nani i Diani n yedi maama. **50** Den doagidi o Kilisiti die li bonla kuli ki hmaa la o diedi likuli, yuli Sefa po, ki doagidi bi piiga n niliedidi po, **6** ama w lan yedi ke o teni ke Kilisiti die li bonla Lani n pendi o go den doagidi o yuli ti kpiiba yensi, li doagidi ke yua n teni ke o die li bonla yaaba nden taani ki cie niba kobimuu po. Bi kuli naa taa laa bonla nni. **28** Li ya tie ke Kilisiti siiga boncianla da ye, ama bi tianba wani kpe. **7** diedi li bonla kuli yaa yogunu, wani U Tienu Lani n pendi o go den doagidi o yuli Jaka po, ki Bijua baa miini o yuli ki tuo ke yua n den teni yuandi ki doagidi li bi tondiba kuli po. **80** den ke o die li bonla kuli yensi n ya die o, ke U Tienu juodi ki doagidi o yuli mini momyaapo, mini n ya tie likuli li bonla kuli nni. **29** Bi tinkpiba yua n tie nani ki bikaaga yensi. **9** Moamoani n fiima yaa ye, yaaba n batisti kelima yaa niba n tie Jesu tondiba kuli siiga puoli yua, mii pundi kpe po baa baa lipo be? Li ya tie moamoani ke ban yini nni Jesu tondo moko kelima n den bi tinkpiba kan fii, be yaapo nitoaba batisti bani wangti U Tienu n yini yaaba fala. **10** Kelima U yaaba n kpe yaapo? **30** Tinba mo, be yaapo ke ti Tienu hanbili po yo ke n tua min tie yua na. O ye mi yebiadima nni yogunu kuli? **31** N kpiiba li hanbili npo naa tua fanma, li teni ke n soani ki tie moamoani ke n ye mi kuuma nni daali kuli cie Jesu tondiba kuli. Laa tie mini nba ka soani nani lan tie ke n pia li pamancianli ti Diedi Jesu yensi, ama U Tienu hanbili n tuuni leni nni. **11** Kilisiti kani kelima yi yaapo maama. **32** Li ya Lanwani lan tie mini, lan tie bani, tikuli wangti ke bi niba n nua maama. Li yaa tie kebi niba n yi laa laabaalihamo, yi mo den tuo ki daani nua maama bebe yaapo ke n den koani leni ti wane. **12** Lanwani, li ya tie ke ti wangti ke kilisiti moayandi Efesa po, n den baa be ŋuadi lienni? fii bi tinkpiba siiga, li ga lede ke yi siiga tianba Li yaa tie ke bi tinkpiba kan fii, lanwani: Tin nia ke bi tinkpiba fiima ki ye? **13** Bi tinkpiba je mani ki go ño, kelima saala ti baa kpe. **33** fiima yaa ye, kilisiti moko naa den fii bi tinkpiba Lan da boani yi: U yeginunbiadu n baa biidi li siiga. **14** Kilisiti yaa den fii mo, ti mawangima yantiahahanli. **34** Yin go baa mani li yantiahahanli tie fanma fanma, yi dandanli moko tie fanma nani lan pundi maama, ki cedi ki da go tiendi fanma. **15** Yeni moko ti tie siedi tuofaadanba ti tuonbiadi, kelima yi siiga tianba naa bani U U Tienu po, kelima ti tieni opo siedi ke o fiini Tienu. N maadi yensi ke i fe n cuo yi lipo. **35** kilisiti bi tinkpiba siiga, ke o naa fiini o, li ya Daalinba niloba baa buali: Bi tinkpiba baa fii tie ke bi tinkpiba kan fii. **16** Kelima bi tinkpiba lede? Bi baa goa cua leni be ya gbannanbuolu? ya kan fii, Kilisiti moko naa den fii bi tinkpiba. **36** Fini o yanpiidaano, han buli yaala yaa kpe, li **17** Kilisiti mo yaa den fii bi tinkpiba siiga, yi kan pudi. **37** Han buli yaala ke li tie bonbibu, dandanli tie fanma fanma, yi da ye yi tuonbiadi bi dibima, bi bonbuotoe, laa tie han go baa la nni, **18** Yaaba n daani Kilisiti ki kpe moko bodi. yaala. **38** U Tienu puuni bonbibu kuli wan bua **19** Li ya tie ke ti suginma Kilisiti po tie o naa ya gbannandi buolu. O puuni bonbibu kuli bu jamaano bebe po, ti yema pia mi niñima ki cie gbanandi buba. **39** Ti gbanandi buoli kuli naa tie bi niba kuli. **20** Ama moamoani, Kilisiti fii bi yenma. Bi nisaaliba gbannandi ye tiba, ti yandi tinkpiba siiga ki tie o kpialo ki tie siedi ke yaaba gbannandi ye tiba, ti bonyugiditi gbannandi ye n kpe kuli ba fii. **21** Lanwani kelima mi kuuma tiba, i jami ya gbannandi mo ye tiba. **40** Tanpoli n den cua kelima o nisaalo yaapo, yensi moko ya yaadi ye, ki tinga mo ya yaadi ye. Tanpoli bi tinkpiba fiima cua kelima niyendo yaapo. ya yaadi kpiagidi naa taa leni ki tinga ya yaadi **22** Nani bi niba kuli n kpe kelima Adama po ya kpiagidi. **41** Ki yenga pia ki kpiagidi kiba, maama, yensi bi niba kuli go baa baa li miali o hmaalo pia o kpiagidi oba, a hmabila pia a kelima Kilisiti yaapo. **23** Ama yua kuli o kaanu, kpiagidi aba. A hmabila moko naa taa kpiagidi Kilisiti o kpialo, li yaapuoli, wan cua ya yogunu, buolu leni aya. **42** Bi tinkpiba fiima mo baa tie yaaba n tie o yaaba baa fii. **24** Li yaapuoli mi yene. Bi buli ti gbanandi ke ti tie bonbedikaadi, juodima yogunu baa cuo. Kilisiti baa paadi ki ama ti go baa fii kaa go pia bedima. **43** Bi buli bolini batoali kuli leni paato kuli leni paacianto ti ke ti gundi, ama ti baa goa ki fii ki pia ti kuli ki teni U Tienu n yaa tie Baa mi diema kuli kpiagidi. Bi buli ti ke ti tadi, ama ti baa goa ki nni. **25** kelima li tie tiladi ke Kilisiti n ya die hali fii ki pia u fidu. **44** Bi buli ti ke ti tie nisaali U Tienu n teni wan hmaa o yibalinba o taana gbannandi, ama ti baa fii leni U Tienu Fuoma tiipo. **26** Wan baa juodi ki bolini ya yibalo tie ya miali. Li ya tie ke ti nisaali gbannandi ye, ya

gbannandi n pia U Tieu Fuoma miali moko ye. kani. Kelima n jagi ke n baa poandi Maseduana
45 Li tie yeri ke li diani ki yedi: O nikpali Adama diema nni. **6** Daalinba n baa waagi leni yi, li fidi den tua ya miali n fo. Ama Adama juodikoa tie min pundi ti wadi yogunu, ke yin todii nni leni ya Fuoma n puuni li miali. **46** Laa tie tanpoli n cenli, min baa gedi naankani kuli. **7** Kelima yua ka den kpia, ama ki tinga yua, ke tanpoli mii bua ki la yi moala ki pendi tontoni, ama o yua yuandi ki cua. **47** O nikpialo den ñani ki Diedo ya tuo, n sugini ki waagi leni yi waamu. **8** tinga tama nni ki tie ki tinga yua, o nilielo ñani Ama daa baa ye Efesa ne hali li Danpiimuuli tanpoli. **48** Tinga nni yua n tie maama, tinga jaanma n pundi, **9** kelima u sanu luodi npo nni yaaba mo kuli tie yeri, tanpoli po yua n tie yaala n tie n tuonli po, ama n yibalinba moko maama, tanpoli yaaba mo kuli tie yeri. **49** Nani yaba. **10** Li ya tie ke Timote cua yi kani yin ga o tin pia ki tinga yua nannanli yeri, ti go baa baa cangu bonhanla ke wan da bangi liba yi siiga, tanpoli po yua ya nannanli yene. **50** N kpiiba, kelima o tuuni o Diedo tuonli nani mini yeri. **11** min yeri yaala tie ke ti gbannandi leni mi soama Oba kuli n da fali o. Yin todii o cenli nni ki cabi kan je li faali U Tieu diema nni, yaala n baa o leni mi yanduanma wan goa ki cua n kani. bedi mo kan je yaala n kan bedi faali. **51** Diidi Kelima n gu wan taani leni ti kpiiba ki cua. **12** mani, n baa doagidi yipo li bondoaginkaala. Ti kpiilo Apolosa ya maama po, n den tigini o Tikuli ka baa kpe. Ama tikuli baa lebidi. **52** Li ke wani leni ti kpiiba n yegi ki gedi yi kani, ama baa tieni yenma nani ku nungbangu kabima waa bua ki cua yi kani moala, o ya baa u sanu yeri, o kakaci-ciomo ya piebi ya yogunu. Kelima o baa cua. **13** Yin yaa gu mani, ki ya se ke li kakaci ya piebi yaaba n kpe baa fii ki kaa go pia pa li dandanli nni, tua mani jaba, paagi mani mi bedima, lani ti mo baa lebidi. **53** Li tie tiladi yiba. **14** Yi siiga li bonla kuli n ya tiendi leni mi ti naa gbannandi yaadi n baa bedi n lebidi ki buama. **15** N kpiiba n go pia mayenma. Yi bani tua yaadi n kan bedi. Li tie ti naa gbannandi ke Sitefana leni o deni yaaba kuli tie yaaba n yaadi n baa kpe n lebidi ki tua yaadi n kan den kpa daani Jesu Akayi diema nni. Yi go bani kpe. **54** Lanwani ya gbannandi n baa bedi ya ke bi puni bi yula ki todii bi nigagihanba. **16** Yin lebidi ki tua yaadi n kan bedi, ke ya gbannandi miini mani yi yula laa nibuolu kani leni yaaba n n baa kpe mo lebidi ki tua yaadi n kan kpe, kuani bi yama ki tuuni o Diedo tuonli kuli. **17** laa yogunu ya maama n diani ne baa tieni ki N pali mangi leni Sitefana leni Fotunata leni dudi: **55** Mi kuuma, a paani be? Mi kuuma, a Akayikusa cuama, bi tieni npo yin bi baa tieni bonjunkaala go ye le? (**Hadēs 986**) **56** Mi kuuma npo yaala kuli. **18** Bi duani n yama ki mangi n bonjunkaala tie ti tuonbiadi, ti tuonbiadi paalu pali ki go tieni yeri yi moko yaapo. Yin pagi mo tie li balimaama yaapo. **57** Ama tin tuondi mani laa nibuolu. **19** Kilisiti n yini yaaba Asi mani wani U Tieu yua n teni ke ti paani li diema nni kuli fuondi yi. Akilasa leni Pilisila, bonla kuli kelima ti Diedo Jesu Kilsiti po. **58** leni Kilisiti n yini yaaba, yaaba n taagi bi diegu Lanwani n kpibuadiba yi ya se mani bonhanla nni fuondi yi o Diedo nni. **20** Ti kpiiba yaaba n ki da lengidi. Yi ya suagi mani liiga o Diedo ye nakanba kuli fuondi yi. Fuondi mani iyabu tuonli nni ya yogunu kuli, ki bani ke yi tuonli o ki gobini iyabu leni mi buamoanma. **21** Mini Diedo po kan tua fanma.

16 Yaala n tie mi ligitaanma bi nigagidihanba todima po, yi moko tieni nani min den bili Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Galati diema nni maama. **2** Ahada daali kuli, yi siiga yua kuli n yen bili o denpo wan fidi maama nani o bonpiakaala n pundi maama, ki da guudi o cuama yogunu ki tieni mi ligitaanma. **3** N ya cua, n baa diani a tila Jelusalema yaaba po, ki teni yin gandi ya nigagikaaba, ki soani ba ban gedini yi paabu Jelusalema. **4** Li ya pundi mini nba n gedi, n baa bi baa yegi leni nni. **5** N ya poandi Maseduana diema nni, n baa cua yi

Polo n diani n fuondi ne leni n nuceli. **22** Yua n kaa bua o Diedo kuli wan tua ti solindi yua. Ti Diedo han cua. **23** O Diedo Jesu ya hanbili n ya ye leni yi. **24** N buama ye leni yikuli Jesu Kilisiti nni.

2 Kolinta

1 Mini polo, Jesu Kilisiti tondo kelima U tienu yanbuama po, leni ti kpiilo Timote, ti taani diani yinba Utienu nitanli yaaba n ye Kolinta, leni Utienu nigagidinjanba yaaba n ye Akayi diema nni kuli. **2** Utienu ti ba leni Jesu Kilisiti yjanbili leni Oyanduanma n yaa ye leni yi. **3** Utienu n baa ti kpiagidi wani yua n tie Jesu Kilisiti ba, mi ninñingbadima ba leni i baagi kuli yaa ba. **4** Wani n baagiti falabuolu kuli n ni ke ti moko n tua baagi kaaba yaaba n ye fala tiamo nni leni tin ba yaa baagi Utienu kani. **5** Nani tin laadi yaa falaciamo kelima kilisiti po n yaba maama yeni, tin baadi yaa baagi Kilisiti kani moko yabi ki da yene. **6** Ti yaa laadi fala li tie kelima ti bua yin paagi yi ba mi tindima ya sanun ni, ti yaa baadi yi baagi li tie ke yi moko n ba i baagi, li tie yin baa li juunli li yaa tie ke yi moko laa tin laadi yaa fala. **7** Ti pala pa yi po boncianla kelima yi yaa tuo fala, i baagi moko baa tua yi biinu. **8** N kpiiba li tie ke tii bua wuoni li ba kuli leni tin laa yaa fala biado Asi diema nni. laa fala biado den kpiagi ki pendti fidu banlu hali ke ti den taama ke ti kaa pia miali. **9** Ti den nua cain nani bi tianba, ke ti kuumi yogunu pundi hali ke ti den bangi ke ti kan yaa dugi ti yucela po ka, ama ti baa yaa dugi Utienu po wan yua fiindi a tinkpila. **10** Wani n den faabi ti, ki go baa faabi leni laa kuubuolu. ti tama ke O go baa faabi ti. **11** Yinba yi moko n yaa todit i jaandi nni, yaa niba kaa wa tuondi Utienu leni O yjanbili ti po kelima niba boncianla den jandi ti po. **12** Kelima tin pia yaa jigidi tie ke ti pala siedo doagidi ke ti ye yanduna nni leni yaa tagu n gagidi leni yaa yantugupiengu n ñani Utienu kani. yaala n cie mo n tie ke ti tagu den tie yene yi siiga. tii den pia laa tagijamu kelima o nisaalo yanfuoma po ka, ama li tie kelima Utienu yjanbili po. **13** Tii diani yi po bontoala kaa tie yin cogi yaala ki go ban yaala. n sugini yin bandi la ki pugini hali ki ban bandi cain. **14** Nani yin bandi waamu maama, ke ti yi jigidi nani yi moko n ba ti tua maama O Diedo Jesu cuama daali. **15** Min den bandi cain ke li baa tie yene yi po, lan yaa po n den jagi ke n baa cua i kani lani n tie yin baa li yjanbili ki pugini. **16** N bi bua ki tagini yi kani ki yuandi ki suagi Maseduana diema nni. n yaa gedi Maseduana ki guani yi kani, yin ciani nni min gedi Jude

diemanni. **17** Min den bua ki tieni maama yeni, naani li tie ke mii nuanli la bonmoanli bii? bi min jagi maama yeni tie nisaali yanjagili yo? ke n niini pia yantiana lie «nm» leni «aa» a. **18** U tienu tie siedi ke tin den waani yi yaa maama yeni, naa den tie «nm» ki go tie «aa a». **19** Mini leni Silivin leni timote n den wangi yi yua yaa maama yeni lan tie Jesu Kilisiti Utienu bijua naa tie «nm» ki go tie «aa a». ama «nm» bebe n ye O kani. **20** Kelima Utienu yjanianu kuli «nm» bebe n ye. wan yaa po yo ke ti gani «amina» O yeli kpiagidi po. **21** Yua n teni ke tinba leni yinba se ke pa Kilisiti nni tie Utienu wani yua n go gandi ti. **22** O go den tieni ti po O maalima, yaa maalima n tie Utienu Fuomi yua ti pala nni. **23** Utienu tie n siedo, ke mii pua faama li yaa tie moamoani won ta n miali; mii den guani ki gedi Kolinta, kelima mii den bua ki cuagi yi. **24** Laa tie ke tinba gobidi yi dandanli ka, ama li tie ki todit yi yin yaa pia li pamanli kelima yi se ke li pa li dandanli nni.

2 Lan wani n den jagi n yaa ba, ke n kan gedi i poo leni li pabili. **2** Kelima n yaa biidi i pala, yme n baa fidi ki mangi n pali? li yaa tie min biidi yinba yaaba yaa pala yaa ka. **3** N den diani yi laa tili kelima mii bua n yaa cua yi kani yi pala n biidi, yinba yaaba ba mangi n pali. n pia laa dugidi yi kuli po kelima n pamanli tie yi moko yaa. **4** Li den tie leni li pabili, leni li pabuanli ke n den diani yi, leni ti ninsiikankaadi; laa tie ke n den bua yi pala n biidi ka, ama n den bua yin bandi yin pia yaa buacianma yi po. **5** Yaa nilo n tieni yaali n cuani li pabiili, min bebe yaa pali ka ke o biidi, ama o biidi yi kuli pala die min da yedi yi kuli, ki da maadi ki pendti ama min yedi yi siiga bi tianba. **6** Niba boncianla n den funi leno ki go paadi ki sieno yeni, li dagidi. **7** Li pundi yin pa o sugili ki go baagi o ke li pabiidikandi kaali n da ti je o. buama o po. **8** Lan wani n miadi yi ke yin doagidi waani yi buama o po. **9** Yaali n teni ke n go den diani yi n tie ke n bua ki biigi bandi yi yaa pia mi tuoma li bonli kuli nni. **10** Yin tieni yua yaa po sugili kuli n moko puni sugili. min tieni yaali po sugili, li yaa tie ke n pia min baa tieni yaali po sugili kuli n baa pa sugili Kilisiti nintualti kelima yi yaa po. **11** Ki da cedi sutaani n ba u folu ki fidi ti kelima tii sundi o yan jaga po. **12** Min den pundi Tulowasa dogu nni kelima Kilisiti labaali yamo po; baa ke O Diedo den luodi n po u sanu

li poo, mii den pia yanduama kelima min den dugidi. **13** Ti naa tiendi nani Musa yua n den pundi li po mii laa n kpiilo Tita. **13** Lan yaa po n yen wagini o nunga kaa bua Isaleleeba yaaba den cabi Tulowasa yaaba ki den gedi Maseduna. n diidi o nunga yaali n ba juodi ki pend. **14** **14** Ti tuondi U tieno wani n teni yogunu n kuli Bi tua yanpiidanba kelima ba leni moala, laa ke ti paadi Jesu Kilisiti niimi, ki go teni ke ti yadi kpali piikaabu baa ki piigi bi yama bi yaa cogi o i kaankuli o bandima yaa nulu manu. **15** Ti tie ḥantaadi kpelo diani. li kan pigidi bi po li yaa Utieno po yaa nuulimanu n ū Kilisiti nni yaaba tie Kilisiti nni yaa ka. **15** Hali yen dinla bi cogi n ba mi tidima sanu leni yaaba n ye mi bodima Musa tili, li cabili yen baa pi bi pala. **16** Ama sanu nni. **16** Bi tianba po laa nuulu tie mi kuuma hali bi tuo ki lebidi bi pala ki daani O Diedo yaa nuulu yu n kpendi nni mi kuuma; bi tianba baa pigidi. **17** Na kanba lan yedi O Diedo yeni, mo li miali nuulu ki baa cuani li miali. ḥyme n li bundi Fuoma Yua yo. kelima nan kani ke O dagidi ki ba soani laa tuonli buolu? **17** Ti naa Diedo Fuomi ye mi faabima moko ye lan kane. lebidi U tieno maama nani bi niba boncianla n **18** Tinba yaaba yaa nunmu n pigidi, tin nuanli tiendi maama yeni ama ti maadi leni payenli leni ti pagidi nani ki madidi nni yeni O Diedo yaa maama n ū Utieno kani ke ti maadi Jesu kpiagidi, ti baa sua ke ti nummu kuli tie nani Kilisiti nni wan Utieno nintuali. **18** Tinba yaaba yaa nunmu n pigidi, tin nuanli wani yeni, kpiagidi ki tu kpiagidi.

3 Naani ti baa go guani ki wani ti yula yi kani **4** Lan yaa po nani won puogiti laa tuonli, bii? bi yua yaa tila n baa wani yi tin tie kelima o ninñigbadima po yeni, ti kan cedi yaaba nani bitianba n tiendi maama. **2** Yinba n ti gbanu n yualigi. **2** Ti yie yaali tiendi i ḥasiili tie ti tila, ya tila n diani ti pala nni ke bi niba nni ki tie fee bonla. tii tie nunfanbiadibu danba, kuli cogi ki go bani. **3** Li doagidi bi niba kuli tii go lebidi Utieno maama baa waamu. ama bi po, ke yi tie Kilisiti tili, ti tuona n diani ya tili niba pala dua ti po kelima ti wangidi imoamoani yaa po. laa tili naa den diani leni tidianñima Utieno nintuali. **3** Tin wangidi yaa labaali ḥamo ka, ama leni U tieno yua n fo yaa fuoma. ke yaa duaga, o duaga yaaba bodi po. **4** A pajuaga li naa go tie a tana yaa walimu po ka ama ti danba po kelima tin ye yaa jamaano ne tieno gbanandi yaa walimu po lan tie ti pala nni **4** juani bi yantiana kaa bua ban le Kilisiti yua n tie Ti pia laa dugidi U tieno nintuali kelima Jesu U tieno nannanli yaa labaali ḥamo kpiagidi n Kilisiti po, **5** Laa bua ki yedi ke ti baa fidi ki ḥani ki ūluti maama. (aiōn g165) **5** Ti naa wangiti tieni bonli ba leni ti yucela fidu ka, ama tin fidi ti yaa yula maama ka, ama Jesu kilisiti ti Diedo yaali kuli ūnani U tieno kani. **6** O go den teni ke yo ke wangidi. ti go yedi ti yula ke ti tie yi ti fidi ki tua o ḥantaadi paano yaa naacenba, naacenba kelima Jesu po. **6** Kelima Utieno wan ki laa yua leni yaa tili n diani ka ama leni mi yua n yedi: mi yenyenma baa yendi li biigili fuoma. kelima yaa balimaama n diani, kpendi nni, den teni ke mi yenyenma yendi ti pala nni mi kuuma ama mi fuoma puuni limiali. **7** nni ki bua, ke tin bandi wani Utieno kpiagidi n Yaa balimaama n kpendi nni mi kuuma yaama ūluti maama Jesu Kilisiti nungi po. **7** Ti cuoni ke bi den diani a tana po, yaa den pia ti kpiagidi leni laa piama tinba yaaba n naani nni yaa hali ke Isalele yaaba kan den fidi ki diidi Musa tuonsuantiagu n tie tandi. ke laa paliciamu kelima yaa kpiagidi n ye o nungi po, ba ke li kpiagidi n da tie ti yu, ama U tieno yaa kpiagidi. tie yaa kpiagidi n baa pendi, **8** Yin bandi cain **8** Lan yaa po, bi wangidi ti fala buolu kuli ama ke Utieno Fuoma yua n soani yaa tuonli pia ti bi naa paadi ti; ki yagini ti yama, ama ti jigi kpiagidi ki cie. **9** Li balimaama tuonli yaali n naa cie; **9** Ti laadi fala, ama U tieno naa yaa ti; den kpendi nni li bujia leni cuonu yaa den pia bi yen guliti, ama ti yen fi; **10** O yogunu kuli ti kpiagidi, li moamoansaali yaa maama tuonli ti tugi Jesu kuuma ti gbanandi nni, lani n tie pia ti kpiagidi bonjanla ki cie. **10** Lan yaa po, Jesu miali moko n doagidi ti gbanandi nni. **11** yaali n den pia ti kpiagidi naa go den tie pu kuli kelima tinba yaabi n fo, o yogunu kuli ti ye mi kelima yaali n ye moala pia ti kpiagidi bonjanla kuuma nni kelima Jesu po; ke Jesu miali moko n ki cie. **11** Yaali n den tie bonpendi kaala yaa den doagidi ti gbanandi nni. **12** Lan mi kuuma tuuni pia ti kpiagidi yeni, yaali n ye yaa yogunu n ti niini ama li miali moko tuuni ti niini. **13** Nani ki pia gbenma n pia ti kpiagidi ki cie. **12** Nani ti kuli n pia yantiyenli li dandanli nni nani lan tin pia laa suginma buolu yeni, ti tuuni leni ti diani maama: «n daani, lan yaapo yo ke n den

maadi» ti moko daani lan yaa po yo ke ti maadi. naa faami yaali n ye li pali nni. **13** Lan yaapo, n **14** Yin bandi mani ke yua n fiini O Diedo Jesu yaa tie nani yua n luo mi yama li tie Utieno po, bi tinkpiba siiga yeni, ba ti fiini ti moko leni n yaa go pia ma mo, li tie yi yaa po. **14** Kilisiti Jesu ki teni tinba leni yinba n taani ki sedi o buama tiginiti. kelima ni yendo yaa kpe bi niba nintuali. **15** Yi yaa po n teni ke ti laadi lan kuli. kuli po, li bundi ke bi niba kuli kpe. **15** O den ke U tieno ḷyanibili yaa yabidi pugidi lan teni bi kpe yua kuli po, lan tie yaaba n ye, n da ye bi niba boncianla moko, tuondi n yaabidi ki pugini yucela po ka ama ban yaa ye yua n den kpe, bi U tieno kpiagidi po. **16** Lan yaa po n teni ke tii luo li papaali, kelima ba ti gbanandi yaa kpeligi ke ti gbamanu wadi, ti naano wani, daali ki tu daali yen pandi. **17** Kelima moala n po tin laadi yaa fala jenjenmu, ki tie pu, ti yaa biiga leni wan begin ti po yaa kpiagidi. (**aiōnios g166**) **18** Ti nuni naa ma bi niba n nua yaali yaa po ka, ama yaala ke baa nua; kelima bi niba n nua yaala tie bonpendi kaala ama ban kan fidi ki le yaala lani n tie yaala n kan pendi fabada. (**aiōnios g166**)

5 Ti bani ki tingi n po tin ye yaa gbanandi yaa niini yaadi n tie nani li gbandielu yeni yaa bodi, ti pia tanpoli po yaa dieli ke U tieno wani o yaaba n tagi yaali, yaa dieli n baa ye u yogunu kuli, o nisaalo n ki tagi yaali. (**aiōnios g166**) **2** Ti go ye leni li dunli laa gbandielu yaa niini kelima ti bua ki yie ti tanpoli gbandielu. **3** Lan wani ti yaa yie tanpoli tiadi ti kan sua ti ye mubina. **4** Hali ti da ye ti naa gbanandi nni ti ye leni li dunli leni fala. laa tie ke ti bua ki yiedi tin yie yaa gbandielu ka, ama ti bua ki yie tanpoli yaali, lan tie yaali n fo n bolini yaali n kpe. **5** U tieno, wani O Yaaba n boginti laa bonli po, ki go kpa puni ti O Fuoma Yua, yuan tie tin baa ba yaala yaa bonciala. **6** Lan wani ti pala gbie leni ti dugidi, ki go bani ke ti yaa ye ti naa gbanandi nni ti ye ki fuagi leni O Diedo. **7** Kelima ti cuoni leni li dandanli yo, laa tie leni tin nua yaali ka. **8** Ti gbie leni ti dugidi ti go bi sugini ba ki ña yaa gbanandi n tiene yaa niini ki yaa ye leni O Diedo. **9** Lan yaa po, ba tin ye ti naa gbanandi nni bi, ti yaa di ye ti naa gbanand nni, ti tiendi a nia ki bua O pali n yaa mani ti po. **10** Kelima tiladi, ti kuli baa fa ki sedi Kilisiti bujiali kaanu kani yua kuli n ga o tuonjama bi, o tuonbiadi panpani wan bi ye o gbanandi nni yaa yogunu. **11** Nani tin pia O Diedo fangili maama yeni, lan teni ke ti maadi ki bua ti maama n sii ki lebidi pala ti po. lani n tie yin fidi ki guani ki lebidi yaaba n gbengidi bi yula len yaali n ye niini ki

kpe yua kuli po, lan tie yaaba n ye, n da ye bi yucela po ka ama ban yaa ye yua n den kpe, bi po, ki guani ki fii bi tinkpiba siiga yaa po. **16** Lan wani ki cili leni moala tii go nua bi niba leni ti gbanandi nunnuanligu ka; ba ti yaa den bandi Kilisiti wan den ye ti gbanandi nni yaa yogunu, moala laa tie yen ka. **17** kelima o nisaalo ya ye Kilisiti nni, o tie tagipamma, li bonkpeli pendi, ke li bonli kuli tua bonpanla. **18** Lan kuli ñani U tieno kani, wan yua n teni ke ti guani mangi yeni O kelima Kilisiti yaa po. ki go puogiti yaa tuonli n tie, ke tin tua yaaba n baa teni ke bi niba n guani mangi leni O. **19** U tieno den ye Kilisiti nni ki den teni ke ḷanduna guani mangi leni O. kaa coadi bi tuonbiadi; ki go den teni ti ñoana nni O maama. ke tin yaa wangidi ya maama n ba teni bi niba n guani mangi leni U tieno. **20** Lan wani, ti tie nani Kilisiti n dini yaa niba li bali; ke ti maama tie nani U tieno wani O yaaba n maadi ti ñoana nni ki tundi yi. ti miadi yi Kilisiti yeli nni guani mani ki mangi leni U tieno. **21** Kilisiti yua n kaa den bandi ti tuonbiadi, U tieno teni ke O tua tuonbiadi kelima tinba yaa po. lan tie Kilisiti yaa niini ti fidi ki baa U tieno moamoansaali.

6 Nani tin taa ki tuuni leni U tieno yeni, ti tundi yi, ke o ba kuli n da ga U tieno ḷyanibili paabu fanma. **2** Kelima O yedi: li ḷyanibili yogunu n den guani ki lebidi ḷja miabu, mi faabima daali n den faabi ḷja. tii tua tantuudi kaali li ba kuli nni; **3** ke bi niba n da ba u folu ki sugi ki juagini ti tuonli. **4** Ama li bonli kuli nni ti yen moandi kaa pia o siedi ḷjamo, nani tin tie U tieno nacenbi yeni, li juunli boncianla o fala ciamo nni, ti yanyagidi nni, mi luoma nni, **5** Ki juumi leni ti puadi nni, a kpaadidiena nni, ku bandima nni, li juuli nni, mi ḷyanma nni, leni fuugu nni, a tuonciama nni, mi duuanualima nni, mi ñoalolima nni kuli. **6** Ti moandi ki pia laa siedi ḷjamo leni ku yantugupiengu nni mi bandima nni, li juuli nni, mi ḷyanma nni, leni mi fuojanma, leni mi buamoanma, **7** Ti go pia laa siedi ḷjamo kelima i moamoani maama yula yi kani, ama ti puni yi u sanu yin mangi yi po, leni U tieno paaliciaamu len mi teginma pala ti po. lani n tie yin fidi ki guani ki lebidi toatiadi tin moa leni yaadi, len tin moa ki gaani yaaba n gbengidi bi yula len yaali n ye niini ki ti yula leni yaa toatiadi. **8** Ti go moandi ki

laa siedi ñamo, ban kpiagidi ti naani leni ban min den biidi yi pala kelima min den diani yi fiagiti naani, ti pagidi leni ki faliga siiga, ki nua po yaa tili yeri po. mii yedi n yaabi ña mii diani ti nani tuofaadanba ba leni tin tie moamoani yi; ba yen laa Tili n biidi yi pala yogunu n ba danba. **9** Ki nua ti nani binilanba yeri ba leni waamu po yeri; **9** Moala n pali mangi, ki laa ban banti; nani yaaba n ba kpe ama ti fo. **10** tie kelima n biidi yi pala ka, li tie kelima laa Bi nua ti nani yaaba ye li pabidili nni ama o pabiili cuani yi po mi lebidima. laa pabiili buolu yogunu kuli ti gbie leni li pamanli. nani a luoda dagidi Utienpo, lan wani tii biidi yi po li ba. yeri ama, ti teni ke niba boncianla tua piada. **10** Kelima U tieno bua yaa pabiili buolu n baa bi nua ti nani yaaba ki pia li ba ama, ti pia li cuani mi yanlebidima, yaa yanlebidimi n baa bonli kuli. **11** Yinba Kolinta yaaba, ti luodi ti cuani mi tindima. lan wani ti kan yedi ti yaabi ñoana ki maadi leni yi, ti luodi ti pala yi po tii bani tii biidi yi pala. ama ñanduna yaa pabiili wuoni yi li ba kuli. **12** Ti naa luoni ti pala yi po, wani yen cuani mi kuuma. **11** Diidi mani ki le, ama yinba, yi luoni yi yaa pala ti po. **13** N maadi laa pabiili yaali ke U tieno bua, n cuani yi po yi nani n bila yeri, yi moko n luodi ki piagi yaa tiginma yi niini. ki teni ke yi mia sugili, ke yi pala ti po nani tin tieni yi po maama yeri. yi pala biidi li po ke ti jiwaandi cuo yi; ke yi **14** Yin da pia u taayienu leni yaaba n kaa tie go sugini ki lee nni leni li yankuali, ke yua n dandantieba, ki tugi yaa tugili n kaa tie yi yaali. tudi n ga o tagili panpaani; li bonli kuli nni yi kelima bee taayienu n ye mi teginma leni ti doagidi wani ke yii pia tagili ba kuli laa bonli tuonbiadi siiga? bi, bee ñantaado ye mi yenma yaa niini. **12** Lan wani n den diani yi laa tili, laa leni li biigili siiga? **15** Naani Kilisiti leni Beliali tie yuan tieni yi tagili po ka, bi yua ke bi tudi baa dagidi leni bi yaaba? **16** Be yaa taayienu n o po ka, ama li tie ke n bua ki lee yi siiga yin ye U tieno diegu leni Ibuli siiga. kelima ti tie pia yaa ñaniali ti po U tieno nintuali. **13** Lan Utieno yua n fo yaa diegu yo; nani U tieno wani kuli den baagi ti, laa tie laa baagi bebe ka, ama O yaa ba n yedi maama: n ba ya ye bi siiga ki go ti pala go den mangi boncianla kelima ti den cuoni leni ba. N baa tie bi Tieno bi mo baa tie n la Tita n pia ya pamanli kelima yi den duani o niba. **17** Lan yaa po O diedi yedi: yin ña bi siiga yama. **14** Baa leni min den pagi n yuli waamu ki paadi leni ba, yin da sii yaali joagini kuli lan kelima yi po Tita kani, mii la fee li yaa po, ama tie min ga yi. **18** N baa tie yi ba, yi mo n tua N li doagidi ke min den pagi yi o kani maama yeri bijaba leni N bisiaba. O Diedo Upaaciamu kuli tie moamoani. **15** O yaa tiadi yi kuli n pia yaa daano n yedi maama.

7 Lan yaa po, n bua kaaba nani tin pia laa ñoanianu yeri, tin yaa ye mi candijanma nni ki fuagidi ti yula leni yaali n ba joagini

ti gbanandi leni ti yantiana kuli. ki juodi ti gagidjanma Utieno fangili nni. **2** Yin pa ti mani u kaanu yi pala nni kelima ti naa biidi o ba kuli po, tii kuli o ba, tii go dini o ba kuli bonla. **3** N maadi yeri laa tie ke n bua ki jaligi yi ka, ama nani min den kpa yedi yi maama, lan tie miali nni bi kuuma nni; **4** N dugi yi po boncianla, n pia ti jigidi kelima yi po, ba o falaciamo siiga, ti gbie leni i baagi leni li pamancianli. **5** Moamoani, tin den pundi Maseduna ya yogunu tii ba fuodima baa waamu. ti den la fala buolu kuli. niini li moali, deeni mo i jeje. **6** Ama Utieno wani yua n bagidi ti, den baagi ti leni Tita cuama ti siiga.

7 Laa tie Tita cuama bebe ka, ama wani o yaa ba moko n den ba yaa baagi i kani. o den togidi hali li pamancianli den yabidi n niini. **8** Ba leni

doagidi Maseduna jandiena yaaba po maama. **2** Ba leni ban den la fala boncianla, bi den ye leni li pamancianli. ba leni bi luokandi kaama kuli, bi den fidi ki puni mi todima bonjanla. **3** N tie bi siedo, bi den puni leni bi pala kuli nani yua kuli n fidi maama, ke li den pendi ki cie ba bi fidu bianu. **4** Bi go den mia ti leni mi tiginma ke tin tieni bi po li ñanibili ban moko n fidi ki todi U tieno ni gagidjanba. **5** Bi den tieni ki cie ba tin den tama maama kelima bi den kpa puni bi yula O Diedo, ki den yuandi ki puni bi yula tinba leni U tieno yanbuama. **6** Lan wani, ti den mia Tita wan ñanbi ki dudi yaa tuonjanli ke o den cili yeri. **7** Nani yin ye liiga li bonli kuli nni maama yeri, yaalin tie yi dandanli nni, mi maama nni, mi bandima nni, li yankoaliali

li bonli kuli nni, leni yi buama ti po, yin tieni **9** Yaali n tie yi todima bi nigagidiñanba po, laa
 ñania ki yaa go ye liiga laa tuonjanli yaa niini. **9** tie tiladi min go diani yi. **2** Kelima n bani yin
8 Laa tie ke n bili yi po ñoabonli ka, ama n togidi pia yaa yankoali laa todima po. n pagi n yuli
 yi nitoaba n pia yaa yankoali. ki bua ki biigi ki yi po, Maseduana yaaba kani ki waani ba ke
 lee, yi buama ya tie buamoanma. **9** Kelima yi hali jele ke Akayi yaaba wan cili ki bogini. yin
 bani ti Diedo Jesu Kilisiti ñyanbili, wan yua n pia yaa yankoali teni ke niba boncianla moko
 den tie piado, o den tua luodo kelima yi yaa po. yaa yankoali fundi. **3** N soani ti kpiiba yi kani,
 lan tie O luoma, nni yin tua piada. **10** N wani yi kelima mii bua min den pagi yi maama kelima
 min la maama li po; n la ke lani n dagidi leni yi. laa bonli po n tua fanma n bua ke ban sua ke
 yinba yaaba n den kpa cili ki tendi yi todima. yi bogini gbeni nani min den yedi maama. **4**
 lan bebe ka, yi den pia laa yantiali hali jeli. **11** Kelima mii bua Maseduana yaaba yaa ti yegi
 Yin tieni ki dudi yin den cili yaa tuonjanli leni leni nni ban sua ke yii bogini gbeni; ti dugidi yi
 yaa yankoali ke yi den cili ki ba. **12** Li yankoali po n tua ti po fe, ki da yedi, i fe baa tua i yii.
 yaa ye, li tie yaali n dagidi U tieni po. kelima o **5** Lan yaapo, n den laa ke li tie tiladi min mia
 baa kuli kan fidi ki teni wan kaa pia yaala. **13** n kpiiba ban ga liiga, ki gedi yi po ki cili kaa
 Laa tie ke n bua yin kpaadi yin pia yaala ka ki taaga yin den niani ke yi baa pa yaa todima.
 teni nitoaba; ama n bua li bonli kuli n yaa da ban sua ke li bonli kuli bogini ki gbeni, lani n
 leni li yala. **14** ke moala n po yin pia yaala ke li tie ban bandi ke yi puni leni yi pala kuli, ki
 kandi n tua todima ban luo yaala Ke ban moko laa tie leni yanbiidi ka. **6** Yin bandi mani yua
 n pia yaali ke li kandi n todi yi moko yin luo n buli waamu, o baa yendi waamu, yua n buli
 naani, lani n tie li bonli kuli n dagidi cain. **15** boncianla mo baa yendi boncianla. **7** Yua kuli
 Nani lan diani maama: yua n wodi boncianla n teni nani wan jagi o pali nni maama ki da
 naa pia ke li kandi, yua mo n wodi waamu laa pa leni pabiili, bi, nani ban tieni yua u paalu
 poadi o. **16** U tieni n baa i tuondi leni wan tieni yeni. **8** U tieni baa fidi ki teni yin gbie leni O
 Tita moko yaa pali nni laa tiginma yi po. **17** ñanbili ki yaa pia ke li dagidi o yogunu. ke li
 Kelima o den tuo ti miabu, leni li yankoali. leni bonli kuli nni yin fidi ki kuani yi ñantaadi, ki
 o yantiaceli, o ñani ti kani ki baa gedi yi poo. yaa go pia ke li yaabi kandi ki baa teni yin yaa
18 Ti soani o leni ti kpiilo yua ke bi niba kuli tuuni a tuonjama. **9** Nani lan diani maama:
 tendi o po o siedi a jandienna nni kelima wan «O den tieni mi ñanma, o den todi a luoda, O
 tuuni yaa tuonjanli o labaaranjo wangimi po. teginma ye hali o yogunu kuli». (aiõn g165) **10** U
19 Wane ke a Jandienna go den gandi wan n tua ti tienu wan yua n puuni o kpakpalo li bonbuli
 yegini n lielo mi naa todima tuonli yaa sancenli kaala, leni o bonjekaala, wanin n baa pa yi ki
 nni. tin tiendi yaa tuonli kelima O Diedo yaa pugini ki teni yi bonbuli kaala n pili, o go baa
 yeli kpiagidi po. ti go bua ki doagidi ki wani yi pugini yi teginma bonluon kaala. **11** Yi piama
 ke ti moko yama ye lien ni. **20** Ti tiendi yeni baa yabidi li bonli kuli nni yin ba ki yaa puuni
 kelima tii bua o ba kuli n sugi ki joagini ti yela, len ti bulcindi yogunu n kuli. ke yin suanti, tin
 kelima laa todicianma po, yaa tuonli ke n gobidi teni yaaba yi todima yeni, baa tuondi U tieni.
 leni i moamoani. **21** Kelima tii lingi yaali ñani O **12** Kelima yi todima baa kuani bi ni gagidiñanba
 Diedo nintuali bebe ka, ama bi niba moko yaa ñantaado, li go baa teni niba boncianla tuondi
 nintuali. **22** Ti taani ki soani, bani leni ti kpiilo U tieni po n yabidi. **13** Ban la yin todiba maama
 yua ke ti biigi yaama n kaa wa ki sua ke o pia yeni po, bi kpiagi U tieni kelima yi waani ba
 li yankoali ke li go yaabidi ki pugini kelima o yi tuoma Kilisiti labaalijamo tuonli nni; len
 dugidi yi po n yaabi ki da maama. **23** Yaali n tie yin puni bani, leni yaaba sieni kuli yi paabu
 Tita mo, o tie ti tuonsoanlielo leni ti cianka yi leni yi pala kuli maama. **14** Bi bua yi lan teni ke
 kani. ti kpiiba yaaba n sieni mo tie a jandienna bi jandi U tieni yi po kelima wan puni yi yaa
 n gandi ki soani yaaba yi kani Kilisiti kpiagidi ñanbicianli po. **15** U tieni n ba i tuondi kelima
 po. **24** Yin waanba yin buaba maama a jandienna o paabu yaabu n ki pia maama yeni po.
 yaaba kuli nintuali, ke bani bi yaaba n bandi ke **10** Mini Polo, mini n yaaba, n tundi yi kelima
 ti sa moamoane leni tin jigini ti yula maama bi Kilisiti yumiili leni O dingimi po, mini yua
 n naani nni nindingi ka n yaa ye yi siiga, ama n

yaa foagi leni yi n pia u palu. 2 N miadi yi n yaa
cua yi kani yin da teni min waani n palu. kelima 11 Yi yaabi baa fidi ki juuni n po waamu leni
n yanluoma yin juuni leni nni. 2 Kelima
li fidi min joagi n nialu yaaba yaa po n nuati n pia li ninponli yi po yaali n tie nani U tieno
nani ke ti cuoni leni nisaali yantiali yeni. 3 Ba ninponli buolu yeni. kelima n bi niani yi ke n
len tin tie nisaala, ti moali naa tie nisaalimoali baa cayi leni joa yendo bebe, lan tie Kilisiti nani
ka. 4 Kelima tin moa leni ya toatiadi naa tie ya puowandiali n gagidi ki jani cain. 3 Ama
o nisaali yaadi ka, ama li tie yaa toatiadi n n jie ban da yaani yi yantiana yin ja Kilisiti
pia U tieno palu yu n fidi ki bolini yibalinba yin jua yua yen payenli yeni. nani o wa n den
kanpaalu. 5 Ti guli mabanma buolu kuli leni buandi Awa leni o ninponbiadili maama yeni.
yaa yantiajapaadi n kpeli ki fii pani U tieno 4 Kelima yaa nilo n cua yi kani ki wangsi Jesu
bandima po kuli. ti go cuo ki dadi yantiali kuli toa kaa tie tin wani yi yua, bi ke yi tuo ki ga
n tuo ki yaa jua Kilisiti. 6 Ti go bogini ki ba fuotoama kaa tie U tieno Fuoma jyanma yaama
cuo yiema kuli, yi tuoma yaa dagidi cain yaa ke yi den ga, bi labaalinjamo toa kaa tie yin jua
yogunu. 7 Yin nuanli mani bonjanla, ya nilo yua, yi yen tuo ki ga li daano cangu. 5 N tama
n tama ke o tie Kilisiti yua, wan bandi cain ke yaa tondiba n nua bi yula ke bi tie tondicianba
nani wan tie Kilisiti yua maama yeni, ti moko yeni, baa cie nni leni ba. 6 Ba, n yaa bani liba mi
tie Kilisiti yaaba yo. li naa pia n po fee 8 Ba, n maama nni, mii luo mi bandima wani. ti waani
yaa pagi n yuli hali ki ban pendi waamu kelima yi lan kuli yi siiga li bonli kuli nni. 7 Bi, nani n
O Diedo n dini ti yaa bali, yaali n tie tin todii tieni tagile leni min jiini n yuli kelima n bua
yi yin suagi liiga O sanjoadima nni ke laa tie ki yugidi yi, min den cua yi kani ki waani yi
yi bodima po ka. 9 Ke lan da tie nani n bua ki U tieno labaalinjamo fanma kaa ga panpaani
jieni yi leni min diani yi yaa tila ka. 10 Kelima ba kuli yi kani yeni bii? 8 Kaanto yaa jandiena
bi nitianba tua: Polo maadi o tila nni leni u yaaba n kpaadi ban pia yaala ki todii nni ke n
paalu, ama, o yaa ye ti siiga oo pia fidu ba kuli. cua yi kani ki baa soani yi po. 9 yaa yogunu
o maama naa pia gbamanu ba kuli. 11 yaabin ke n den ye yi kani, ba leni min den luo bonli
yieni yeni n bandi li ne: tin foagi leni ki maadi boncianla, mii tua o ba kuli po tugili, Kelima
yi yaa maama ti tila nni, ba ti yaa ye yi siiga ti n kpiiba yaaba n den nani Maseduna ki cua
ba yaa tie yene. 12 Ti kan tuo bogini, bi, ki biiggi Kolinta, den puni nni yaali n den poadini kuli.
ti yula leni bi tiamba yaaba n ye yi siiga ki tendi li bonli kuli nni n den fidi kubi n yuli ka tua oba
bi yula po siedi, ki maadi bi yuceli maama ki kuli po tugili. yene ke n go baa ba kubi n yuli.
biigidi bi ba leni nitoaba. baa pia yanfuoma. 13 10 Leni Kilisiti moamoani yii n ye n niini yeni
tinba wani, ti kan pagi ti yula ki pendi ti banlu. yaapo, n yedi ke o ba kuli kan fidi ki yie n po ke
ti ba sedi yaa banlu ke U tieno puogi ti ke tin n kan kpiagi n yuli li po Akayi diema nni. 11 Ki
soani. laa tuonli n yabidi ki pundi hali yi kani. be yaa po? li tie ke mii bua yi bii? U tieno wan
14 Ti kan pagi ti yula ki pendi tin tie yaaba nani bani ke n bua yi. 12 Min tiendi maama, n go baa
tii pundi yi kani yeni, ama, tinba n kpa pundi yaa baa ki tiendi yene, kelima n bua ki sieni
yi kani leni Kilisiti labaalinjamo. 15 Tii pagi ti yaaba n ba li magbaali ki bua ka kpiagidi bi yula,
yula ki pendi ti banlu, tii go pagi ti yula nitoaba ki go bogindi bi yula len tinba. 13 Laa niba tie
tuonli po; ama ti bi sugini ke yi dandanli ti tuofaatonda, yaa tuonsoanba n buandi bi niba
Diedo po n yaa pugidi, lan tie ti tuonli yi siiga ki kpali ke bi tie Kilisiti tonda. 14 Laa tie bonludi
moko n baa ki pugini ki jua U tieno n bili ti kaala kelima Sutani o yaa ba moko yen kpali ke
po yaa banlu. 16 Ti go bi bua ba ki suagi liiga o tie mi yenma Maleki. 15 Lan wani laa ludi ti o
yi diema kandima ki waani o labaalinjamo, kaa tuonsoanba moko ya kpali ke bi tie miyenma ya
pagi ti yula leni nitoaba tuonli po. 17 Yua n tuonsoanba. bi juodima baa tua nani bi tuona n
baa pagi o yuli wan pagi o yuli O Diedo nni. 18 tie maama. 16 N go yedi, o ba kuli n da nuanli
Kelima laa tie yua n tendi o yuli po siedi ka nni nani ke n tie yanluodaano; lan yaaka tuo
baa ba O Diedo moamoani saali, kali O Diedo n mani ke n tie yanluodaano, lan tie n moko n baa
tieni yua yaa po siedi n baa ba wan sa o po yi ki kpiagi n yuli waamu. 17 Min maadi maama ke
n ba kpiagi n yuili yeni, tie papaa dan maama yo,
mii yedi ke li nani O Diedo kani, ama n maadi
nani o yanluodaano yeni. 18 Kelima li pia niba

boncianla ke bi kpiagidi bi yula nani ḷanduna Diedo bonle kaala leni O bondoagidi kaala. 2 N
yeni, lan yaapo n moko baa kpiagi n yuli. 19 bani Joayendo ke o tie Kilisiti ḷoadi ka moala li
Kelima yinba yaaba n tie bi yanfuodanba, yi tuo pundi piiga n bina na, ke bi den duoni o hali
ki juuni leni bi yanluodanba. 20 Yi yen fidi ki tanpotuadi kaantaalu kani ama mii bani o den
juuni leni ya nilo kpandi yonbi, leni yua dini ye o gbanandi nni, bi waa den ye o gbanandi
yi, ki fie yi bonla, ki fali yi, bi ki pabi yi. 21 I nni mii bani U tienu n bani. 3 N go bani ke laa
fe pia nni leni min baa yedi yaala, tin den ye joa, li den tie leni o gbanandi bi laa tie leni o
yi siiga ti den dingi, ki kan fidi laa bonla ama, gbanandi mii bani U tienu bebe n bani, 40 den
o nisaalo n baa yuoo tien yaanli kuli, n maadi gedi ḷalijani ki den gbadì yaa maama n kaa pia
nani o yanluodaano yeni, n moko baa fiidi ki togida yaama ke o nisaalo kan fidi ki togidi. 5
tieni laa bonla. 22 Bi tie Ebulunba yaaba bii? N baa kpiagi n yuli laa nilo yaapo, ama n kan
n moko tie wane; bi tie Isaleelenba yaaba bii? kpiagi n yuli n yucelipo, li yaa tie n tadingu po
n moko tie Isaleele yua; bi yaa tie Abalahama yaaka. 6 N yaa bi bua ki kpiagi n yuli, n kan
puolijuana yaaba n moko tie yene: 23 bi yaa tie bi tua nani yanluo daano kelima n baa waani
Kilisiti naacenba, n maadi nani o yanluodaano i moamoani, ama n kan yedi li ba, kelima mii
yeni. n go tie Kilisiti naacemo ki cie ba; n cie ba bua o baa kuli n jigini nni ki cie wan nua ke
a tuona nni, n cie ba ti puadi nni, n cie ba a n tie yua bi wan gba ke n tie yua. 7 Ama, ke
kpaadidiena nni, u yogun tiama mii foagi leni min da gbengidi n yuli leni ti japaadi kelima laa
mi kuuma. 24 Taalima mu jufinba den pua nni bondoagidi kaala n den pia ti kpiagidi maama
pita n puadi yia. 25 Taalimi Ta, bi puanni leni yeni po, n yen gba n gbanu nni li bonla ke li
a gababina, yenma bi madi nni a tana, taalimi muudi nni nani i konkonni yeni, li tie Sutaani
ta mi ñincianma den baa je nni, mi ñincianma Maleki ki yen muudi nni ke min da gbie leni ti
den tugi nni danmunli leni ku ñiagu ke ye japaadi. 8 Taalimi Ta n jandi ki mia O Diedo n
mi niini. 26 O yogunu kuli n sancena nni mii ñani laa bonla n niini. 9 Ama O den yedi nni: N
yen foagi leni mi kuuma, i kpeni nni, a sanjala ḷanbili dagidi a po kelima ku tadingun ne ke
siiga, mii den foagi leni mi kuuma n ma doguni n paciamu yen tuuni bonjanla. lan yaapo, n
yaaba siiga leni yaaba kaa tie jufinba siiga, mii go ba jigini n yuli ki cie kelima n tadingu po,
foagi leni mi kuuma u dogu ciamu nni leni mi lan tie Kilisiti paaciamu n yaa ye leni nni. 10
fanpiema nni, mi ñincianmi nni, n nagini mi Lan teni ke n mangidi n pali ku tadingu nni,
kuuma kelima yaaba kpali ke bi tie Jesu yaaba leni ti sugidi nni, leni fala buolu buolu kuli nni
po. 27 N den ye a tuonjoaga nni leni fala nni, kelima Kilisiti po. kelima yaa yogunu ke n tadi
ki yen ye mi duanoanlima nni, mi koma leni laa yogunu n yen sua ke n pa bonjanla. 11 N
u ñinñuulu nni, yogunu n kuli mi ñoalolima tua nani o yanluodaano kelima yinba teni ke n
nni, ti wadi leni ti cadi nni. 28 Mii cuadi ki taani tua yeni. yinba n bi ḷaa teni n po siedi kelima
leni bontiala; daali kuli n ye leni a jandiena ba leni min ki tie li ba, yaa tondiba n nua bi
yanyagidi. 29 ḷyme n tadi ke n moko mii tadi yula ke bi tie tondicianba yeni, naa cie nni leni
lenio; ḷyme n ba ke laa ju n pali. 30 Li ya tie tiladi li ba. 12 yaali n waani ke n tie Kilisiti tondo
min kpiagi n yuli n baa kpiagi n yuli kelima n moamoani, doagidi yi siiga. lan tie li juuli mi
tadingu po. 31 U tienu yua n tie O Diedo Jesu biigimi kuli nni, sinankeene leni li bonlidi kaala,
Ba, wan yua n pia ti pagidi hali yaa yogunu n kaa pia gbenma, bani ke mii pua faama. (aiōn
g165) 32 Yaa yogunu ke n den ye Damasa dogu tieni yi po; li yaa tie ke mii den tuo ki tua yi
nni, o baciamo Aleta n den dini yua wan yaa po yaa? yin tieni mani n po sugili lan yaapo.
gobidi u dogu den teni ke bi niba guu Damasa 14 Didi mani n go bogini mi taa tama ki baa
dogu bulñoana kuli ki baa cuo nni. 33 Ama n cua yi kani, n kan go tua yi po tugili kelima
kpiiba den teni ke n kua gu baabuogu nni ki mii lingi yi piama ka, ama yinba yi yaaba yo ke
balinin nni u dogu bilinciamu ke n baa ki jiidi n linga. Kelima a bila ka baa taani li bonla bi
niini ke n sani ki ciadi bi nuunni. danba po ama, bi bidanba n ba taani li bonla a
bila po. 15 Mini n yaaba, n yama po n ba pa n
piama ki go teni n yuli kelima yi naani po. n
buama yi po yaa pugidi, naani li tie ke n bua

12 Naani n baa kpiagi n yuli lan yaa po; laa
pia ñuadi ba kuli. ama n baa waani yi O

yin wadi yi yaa buama n po? **16** Min kaa tua ya yogunu ke ti tadi ke yi mo pa; lan wani tin yi po tugili yeni, bi tianba tua daalinba n tieni miadi yaala ti jandi nni li tie ke yin yaa suagi nunfanbu yo ki bua ki baa cuo yi. **17** Min den liiga ki be li dandanli nni. **10** Lan yaapo n teni suani yaaba yi kani yeni, naani n den ten ke ke n diani yi laa bonla ba leni min ki ye yi siiga; bi fie yi kani bonli ba bi? **18** N cedi Tita yegi lan tie n yaa ti cua yi kani min da mabini yi leni leni ti kpiilo ke bi den gedi yi po, naani Tita O Diedo n dini nni ya bali yi yjamu po ki laa tie den tieni yi u paalu ki den fie yi kani bonli yi bodima po. **11** Moala n kpiiba, yin yaa ye li baa bii? naani kuli ki cuoni leni yantiayenli pamanli nni. moandi mani ki yaa suagi liiga ki leni sanyendu ka? **19** Yi tama hali yogu, ke ti be li dandanli nni, yin yaa baagidi i yaba, yin ya bua ki fuu ga ti yula yi nintuali; yen ka, ama li pia yantiayenli, yin yaa ye leni mi yanduanma, tie U tienu leni Jesu nintuali yo ke ti maadi. ti lani n tie mi buama leni mi yanduanma Tienu n maadi yeni ki bua lan todii yi. **20** Kelima n jie ya ye leni yi. **12** Gobini mani yi leni i fuondi. n ya cua yi kani, min sua ke yii tie min bi bua **13** U tienu nigagidinanba kuli fuondi yi. **14** O yin yaa tie maama, i moko n da sua ke tie yin Diedo Jesu Kilisiti nanbili leni U tienu buama kaa bi bua min yaa tie yua. N jie min da cua ki leni, U tienu buama, leni Utienu Fuoma Yua sua yi siiga kufugu, li ponli, leni li pabienli, mi taayienu n yaa ye leni yi kuli!

paadima, leni i janbi, i kulinkundi ti japaadi, leni ti yanyagidi, i kulinkundi ti japaadi, leni yanyagidi. **21** N jie n cuama yi kani n Tienu n da teni min lee i fee kelima yi po. N jie min da buudi kelima yi siiga yaabi n den ba ti tuonbiadi nni ki naa tuo ki lebidi bi pala ki mia sugili bi tuonjoagindi po, leni bi conconmi po, leni ban tieni yaa cagindi buolu kuli.

13 Min baa cua yi kani yaama nne n tie mi tataama. maama kuli ba kadi siedinba lie bi siedinba ta ñoana nni. **2** Mi ta liema min den cua yi kani yaa yogunu, n den kpia yedi, ba leni moala min kaa ye yi siiga n go yedi ke, yaabin den kpia tieni ti tuonbiadi leni yaaba n sieni kuli, n yaa gua cua i kani, n kan cedi o ba kuli. **3** Kelima yi lingi yaali n doagidi waana ke Kilisiti maadi ñoabu nni. wan yua n kaa tadi ama o pia u paalu yi siiga. O den ye leni ku tadingu ban den kpa O li dapuanpuanli po ya yogunu. ama O ye ki fo leni U tienu paciamu. **4** Ti moko taani leni O, O tadigu nni ama ti fo leni O kelima Utienu paciamu po. lan tie tin tuuni ya tuona yi siiga. **5** yinba yi yaa ba, yin kpagi yi yula nni ki lee yi yaa ye li dandanli nni. biigi mani yinba yi yaa ba yi yula. yii bandi ke Jesu Kilisiti ye ti niini bi? li yaa sua ke poadi ye yi niini yaaka. **6** Ama n tama yi ba tuo ke tinba wani naa pia poadi o ba kuli. **7** Tinba wan miadi Utienu ke yin da tiendi yaa bonli n bia. laa tie ke ti bua ki waani ti yula ke tii pia poadi o ba kuli ka ama, li tie ti bua yin yaa tiendi yaali n ñjani, ke ti mo n tua nani yaaba n pia poadi yeni. **8** Kelima tii pia yaa palu n baa yie i moamoani po ama i moamoani ya palu bebe. **9** Ti mangidi ti pala

Galati

1 Galati yaaba: Mini Polo yua n tua Jesu tondo, ke laa hua bi nisaaliba ka soani nni, bi niloba mo, ama kelima Jesu Kilisiti leni U tienu yua n tie Baa, yua n den fiini o bi tinkpiba siiga n soani nni. **2** Mini leni n kpiiba, yaaba n ye ne leni nni kuli taani ki fuondi yi yinba Kilisiti n yini yaaba nitaana ya n ye Galati diema nni. **3** Ti Baa U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **4** Wani Jesu Kilisiti den puni o yuli ti tuonbiadi po, nani ti Baa U Tienu n den bua maama, ki faabi ti leni handuna na leni o biadima. (aiōn g165) **5** Wani n yaa baadi ti kpiagidi nifiima n tu nifiima. Ama. (aiōn g165) **6** Li paki nni leni yin jaligi ki lebidi ki ha U Tienu yua n yini yi kelima Kilisiti hanbili po, ki baa hoadi laabaalihantoa. **7** Moamoani, laabaahantoa ki ye, n maadi yeni kelima bi nitianba lengidi yi yama, ki moandi ki baa lebidi Kilisiti laabaalihamo. **8** Baa tinba, ti ya wangi yi yaa laabaalihamo n ki taa leni tin den kpa wangi yi yua, baa Maleki ya ñani tanpoli ki tieni yeni, yua n tieni yeni kuli, wan tua ti solindi yua. **9** Nani tin den kpa yedi yi maama, n go yedi yeni moala, yaa nilo n wangi yi laabaalihantoa yua n ki taa leni yin den kpa gaa yua, wan tua ti solindi yua. **10** Moala, naani n moandi ke bi nisaaliba n saa npo moamoani bi, bi U Tieu? Naani n moandi ki bua ki mangi bi nisaaliba ya pala bi? Li ya tie ke n bua ki mangi bi nisaaliba ya pala, n kan bi yaa yie Kilisiti naacemo. **11** N kpiiba, n kadi ki waani yi ke min den wangi yi yaa laabaalihamo ki ñani bi nisaaliba kani ka. **12** Mii den gbadji o nisaalo kani ka, nisaalo ka den bangi nni o maama fuuli mo, ama Jesu Kilisiti n den doagidi npo **13** Yi den gbadji n tagu n den tie maama min den hua Jufinba jaanma yaa yogunu. N den wangi U Tieu niba fala hali ki bua ki bolini ba. **14** Jufinba jaanma yeni niimi, n den hua ma ki cie n buolu yaaba leni yaaba n den taa leni nni bina kuli, kelima min den pia li yankuali ke li pendi maama ti danbogida po. **15** Ama U Tieu den hanbi npo ki gandi ki gagidi nni hali n naa tugu nni, ki go yini nni o tuonli po. **16** Wan den sua ke li dagidi opo, o den doagidi npo o Bijua, ke min yaa wangi o laabaalihamo bi nilanba siiga. **17** Mii den gedi Jelusalema ki baa lingi yaaba n den kpa tua Jesu tondiba hali ke n daa tua o. Ama n den fii

ki gedi Alabi diema. Li yaa puoli n den guani Damasa. **18** Bina taa n den pendi, n den gedi Jelusalema ki bandi Pieli, ki den tieni o deni piiga n dana muu. **19** Likani Jesu tondiba siiga mii den la nitoa kuli kali o Diedo Jesu waalo Jaka. **20** Min diani yipo yaa maama na, mii pua faama, U Tieu tie n seedo. **21** Li yaa puoli n den gedi Sili diema leni Silisi diema nni. **22** Laa yogunu Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Jude diema daa den laa n nunga. **23** Bi den gba bebe ke bi tua: Yua n den kpa wangi ti fala lebidi ki wangi li dandanli maama, wan den moandi ki baa bolini yaama. **24** Lane bi den pagi U Tieu kelima npo.

2 Piiga n bina naa n den pendi, n den yegi leni Banabasa ki go gedi Jelusalema, ki taa Tita ke o yegi leni nni. **2** N den gedi kelima U Tieu doagidi npo min gedi. N den waani bani Jelusalema yaaba min den wangi bi nilanba o laabaalihamo maama. N den taa Pieli leni bi liiga yaaba ki waani bani bebe, kelima mii den bua ke min den kpa soani yaa tuonli ki go tuuni li moala n tua fanma. **3** Baa den ñi ke Tita yua n den yegi leni nni n kua ku koanciagu. **4** Laa maama den fii mo kelima bi nitianba yaaba n kaa den tie ti kpiiba moamoani den kua yi siiga hasiili nni, ki bua ki goandi ki bandi tin pia ya faabima Jesu Kilisiti nni, ke ban fidi ki go kuani ti li balimaamaa yonbidi nni. **5** Tii den tuo ki puni ba u sanu baa waamu, kelima ti bua o laabaalihamo maama n ya ye yi siiga ki da lebidi. **6** Ban nua yaaba ke bi tie yudanba yeni naa tie npo liba kelima U Tieu naa tiendi gagidima bi niba siiga, yaaba n den tie bi yudanba yeni naa bili npo bontoala. **7** Bi den laa ke U Tieu den puogi nni min yaa wangi bi nilanba o laabaalihamo, nani wan den puogi Pieli maama po. **8** Moamoani, U Tieu yua n den teni ke Pieli tua tondo ki gedini o laabaalihamo Jufinba po den teni ke n mo tua tondo ki gedini o laabaalihamo bi nilanba po. **9** Jesu yaaba siiga yaaba n den tie nani i benjiali yeni, Jaka, Pieli, leni Jan, ban den laa U Tieu n hanbai npo maama, bi den cuo mini leni Banabasa nijeni ki yoagi, ki doagidi ke bi taa leni ti. Bikuli den tuo ke mini Banabasa baa ya tuuni bi nilanba siiga, ke bani mo baa ya tuuni Jufinba ya siiga. **10** Bi den mia bonyenla bebe, ke tin ya tiadi ki todia luoda, min pia li yankuali ki tiendi yaala. **11** Ama, Pieli n den cua Antiosa, n

den funi leni kelima o tagili po. **12** Wan den kpa Fuoma yeni, naani moala yi baa ki juodi leni cua, o den taagi ki di leni yaaba n ki tie Jufinba. yi yaa moandili yo? **4** Yin den laa ya yema Ama Jaka n soani yaaba n den cua, o den cili li dandanli nni yeni, naani li den tir fanma ki sengi ti kpiiba yaaba n ki tie Jufinba, kaa go famma po yoo? Laa tie fanma fanma po ka. **5** taani leni ba, kelima o den jie yaaba n yedi ke U Tienu yua n puuni yi o Fuoma ki tiendi yi Jufinba koanciagu tie tiladi. **13** Jufinba siiga bi siiga mi bancianma yeni, o tiedi la kelima yi tianba moko den hoadi laa yantiali buolu hali tiendi li balimaama n bili yaala bi? Bi kelima ke Banabasa moko den taani leni ba laa palieda yi den gbad o laabaalihamo ki tuo ki daani? **6** nni. **14** Min den laa ke baa hoa o laabaalihamo Yin kpaagi mani Abalahama po. O den daani yaa moamoani n bili maama, n den yedi Pieli U Tienu, ke U Tienu mo den coadi opo la ke bikuli nuntuali: Fini yua n tie Jufi ya tiendi li tie teginma. **7** Lanwani yin badi mani ke nani bi nilanba n itendi maama, ki naa hoa yaaba pia li dandal n tie Abalahama puoliuhan Jufinba n tiendi maama, a baa fidi ki tieni bi moamoani. **8** I diani nni li den tuodi ki waani nilanba u paalu lede ban yaa hoa Jufinba n ke U Tienu baa saa bi nilanba po i moamoani tiendi maama. **15** Tinba, ti mali ki tie Jufinba, kelima bi dandanli po. Lani yaapo, o den tuodi tii tie nilanba yaaba n tie tuonbiadi danba ka. ki waani Abalahama yaa laabaalihamo n tie na: I **16** Ti bandi ke o nilo kan baa li moamoansaali nibuoli kuli baa baa li seli kelima a yaapo. **9** Yeni kelima li balimaama kubima yaa po. Ama o baa yaapo, yaaba n daani U Tienu nani Abalahama baa li kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaa yeni n baa taani leni o ki baa li seli. **10** Yaaba po. Timoko ti daani, ke ti baa li moamoansaali n nua ke bi baa baa li moamoansaali kelima li kelima li dandanli Kilisiti nni yaa po ke laa hoa balimaama kubima po ye ti solindi nni, kelima li leni li balimaama kubima. Kelima niliba kuli diani: Ti solindi n ba yua n naa kubi ki go tiendi kan baa li moamoansaali kelima li balimaama laa balimaama n yedi yaala. **11** Oba kuli kan kubima yaa po. **17** Ama li yaa tie ke ti lingi ki baa li moamoansaali U Tienu nintuali kelima li bua ki baa li moamoansaali kelima Kilisiti yaapo balimaama kubima yaapo. Line doagidi cain, ti sua ke tinba Jufinba moko tie ti tuonbiadi kelima li yedi: O niteginkoa baa ye ki fo kelima o danba. Naani li bua ki yedi ke Kilisiti tie ti dandanli yaapo. **12** Li balimaama naa taa leni li tuonbiadi naacemo bi? Yeni ka. **18** Li yaa tie ke dandanli, ama li yedi: ya nilo n kubi ki go tiendi n goa ki ma min den mudi yaala, n tua mini likuli baa ye kelima li yaapo. **13** Kilisiti den daa n baa li balimaama miidikoa. **19** Mini yaapo ki faabi ti leni li balimaamaa ya solindi, ki den li balimaama den teni ke n kpe yaala n tie li tua ti solindi ti yaapo, Kelima li diani: Ban joani balimaama kubima yaapo, ke min yaa ye ki fo U yua ku daagu po kuli tie ti solindi yua. **14** Li den Tieni po. Bi den taani ki joani nni leni Kilisiti li tua yeni ke bi nilanba n baa Abalahama sela dapoanoanpoanli po. **20** Lanwani laa go tie mini kelima Kilisiti yaapo, ke tikuli n baa U Tienu n yua n ye ki fo, li tie Kilisiti yua n ye ki fo n niini. niani ti yaala kelima li dandanli yaapo. Lani n Min pia yaa miali n gbannandi nni moala, n pia tie o Fuoma. **15** N kpiiba, cedi min taa yaala n li kelima n dugi wani U Tieni Bijua po, wani yua tiendi bi nisaaliba siiga ki doagidi min bua ki n den bua nni ki puni o yuli ki kpe npo. **21** Mii yedi yaala. O nilo ya ha ñoabonli bonlaba po, bua ki fali U Tienu hanbili. kelima li yaa tie ke li oba kuli kan bolini la bi ki pugini likani liba mo. moamoansaali baadi kelima kubima yaapo, lani **16** To, U Tienu n den niani Abalahama leni o Kilisiti den kpe fanma fanma.

3 Yinba Galati yaaba, bi yanluodanba, hme hmiagi yi yama? Yinba yaaba n den gbad Jesu maama hali ke li naani ke yi den laa ban den joani o li dapoanoanpoanli po maama leni yi nuni. **2** N bua ki buali yi bonyenla bebe: Naani yi den baa U Tienu Fuoma kelima yi den tuo ki tiendi li balimaama n bili yaala bi? Bi kelima yi den gbad o laabaalihamo ki daani? **3** Yi luo mi yama cain yo? Yin den cili leni U Tienu

puoliuhan i ñoaniani. Laa yedi leni o pulihuani nani ke li tie niba boncianla yeni, ama yedu bebe. Leni a puoliuhanu, lani n tie Kilisiti. **17** Diidi min bua ki yedi yaala nne: U Tienu n den bogini ki bili yaala, ki niani ke o baa kubi la yeni, li balimaama yaama n den yuandi ki cua bina kobina n piitaa puoli kan fidi ki lebidi la, ki teni ke u ñoanianu ka kua. **18** Li yaa tie ke U Tienu halimani baadi kelima li balimaama kubima yaapo, laa go tie u ñoanianu po. Ama li tie kelima u ñoanianu yaapo yo ke U Tienu

den puni Abalahama o hanbili. **19** Lanwani be U Tienu yeni, ki go tie li yonbi. **9** Ama moala ke yaapo ke li balimaama ye? Min den pugini ki yi bandi U Tienu, bi ke U Tienu bani yi, be n baa doagidi bi niba tuonbiadi hali U Tienu n den teni ke yi lebidi ki hua bi nisaaliba bogida ya n niani u ñoaninu yua yaapo n baa cua. Malekinba tadi kaa pia mayuli, ki bua ki go tua laa bonla den doagidi ma ke O candanbaalo mo soagini yonbi? **10** Yi gagidi danaba leni hmaaliba leni ma. **20** O candanbaalo kan yaa ye niyendo bebe yoginiba leni binaba ke li tua yi jaamma yogini. yaapo. Ama U Tienu wani tie yendo. **21** Naani li **11** N jie ke daalinba min soani yaala yi siiga n balimaama nia leni U Tienu ñoanianu bi? A- da ti tua fanma fanma. **12** N kpiiba, n mia yi a. Li yaa tie ke li den pia yaa balimaama n baa ke yin tua nani mini yeni, kelima n moko tie fidi ki pa li miali, lanwani li balimaama den baa nani yinba n tie maama yeni. Yii tudi npo baa fidi ki cuani li moamoansaali. **22** Ama i diani waamu. **13** Yi bani ke li tie n yianu po yo ke n doagidi ke bi nisaaliba kuli ye ti tuonbiadi lolima den kpa waani yi o laabaalihamo. **14** Baa ke n nni. Ama yaaba n daani kuli n baa U Tienu tadingu yeni den tie yipo mi biigima, yii den n niani ya ñoanianu kelima li dandanli Jesu fali nni ki senyi nni. Yi den ga n cangu nani n Kilisiti nni yaapo. **23** Hali ke li dandanli maama tie U Tienu maleki yeni, nani n tie Jesu Kilisiti daa den cua, li balimaama den kubi ti nani li yeni. **15** Yin pia yapamancianli yeni kua le? N kadidieli yeni, hali U Tienu n baa doagidi laa tieni yipo seedi ke laa yogunu, li yaa den baa dandanli. **24** Lanwani li balimaama den tie nani tuo yi den baa logidi yi nunceli ki pa nni. **16** o biyualo yeni ki gobodi ki gedini ti Kilisiti kani Naani min maadi yi i moamoanin yeni n teni ke tin baa li moamoansaali kelima li dandanli ke n ji tua yi yibali bi? **17** Yaaba n kpali ke bi yaapo. **25** Moala ke li dandanli maama cua, bua yi yeni, yanjaga ki hani. Bi ua yin paadi leni laa biyualo naa go die ti. **26** Kelima yikuli tua nni ki hoadi bane. **18** To, li hani ke yin yaa pia U Tienu bijaba kelima li dandanli Jesu Kilisiti li yankuali yaala n hani boncianla po yogunu nni yaapo. **27** Yinba yaaba n den batisi Kilisiti kuli, laa tie min ye leni yi yaa yogunu bebe ka. nni, yilani wani Kilisiti nani li liadili yeni. **28** **19** N bila, n go baa laadi yipo ya fala n tie nani Mi gagidima naa go ye Jufinba leni Bi nilanba u maditugiyianu hali yin baa baa Kilsiti tagu siiga, i yonbi leni yaaba n die biyula siiga, bi buolu yi niinni. **20** Min bua yaala tie ke n bi jaba leni bi puoba siiga kelima yikuli tie yemna baa ye leni yi moala ki lebidi mataali leni yi, Jesu Kilisiti nni. **29** Yi ya ti Kilisiti yaaba, yi tie kelima n yama yagi yipo. **21** Waani nni mani, Abalahama puolihuani ki baa baa U Tienu n yinba yaaba n bua ke li balimaama n ya die yi, niani ya halimani.

4 Diidi, n yedi yi hali ke yua n baa je li faali da tie bonwaaga yaa yogunu, waa paadi leni o yonbo, baa ke o die li bonla kuli. **2** Wan da tie biwaaga yaa yogunu, pia yaaba n die o ki go gobidi o piama hali o baa n den bili ya yogunu n pundi. **3** Li den tie yeni leni tinba tin den tie a bila yaa yogunu ke handuna bogida den die ti. **4** Ama U Tienu n den bili yaa yogunu n den pundi, o den soani o Bijua handuna nni ke o pua mali o, ke li balimaama die o. **5** Ke wa fabi li balimaama n die yaaba kuli, ke tin tua U Tienu ki baa mu bimoanmu ya bali. **6** Lani yaapo, ke yi tua U Tienu bijaba, wani U Tienu n den soani o Bijua Fuoma ti pala nni ke o kpaani ki tua U Tienu N baa N Baa. **7** Lanwani haa go tie yonbo, a ji tie U Tienu bijua. Han tie U Tienu bijua yeni, o baa pa ha wan bili o bila po yaa halimani. **8** Yaa yogunu n pendi, yin ki den bani U Tienu yaa yogunu, yi den hua i buli yi n ki tie

ñoanianau bila nani Isaaka yensi. **29** Nani yua n yaala, U Tienu Fuoma n bua yaala mo nia leni den mali nani bi nisaaliba kuli n maa maama o nisaalo gbannandi n bua yaala. Li bonliedila n den wangi yua n den mali kelima m Fuoma yensi koani leni biyaba, ki teni ke yii fidi ki tiendi paalu fala maama, li go tie yensi moala. **30** Ama i yin bua ki tieni yaala. **18** U Tienu Fuoma yaa diani yedi lede? Li yedi: Deli o potuado leni o gobidi yi, li balimaama kaa go die yi. **19** To, o biga kuli, kelima o bijua kan taani ki je li faali nisaalo gbannandi tuona doagidi, lani n tie mi leni yua n ki tie yonbo yaa bijua. **31** Lanwani, n conconma buoli kuli, ti joagindi leni ti cagindi. kpiiba tii tie o potuado yaa bila ka, ti tie yua n **20** I buli hoadima leni u ñoagibiadu lingima, ti yibalindi leni li koanli leni li nunponli, li pabienli leni mi niama yantiali, leni mi paadima. **21** Leni li nunponbiadili, leni li dañogaadili leni mi tugipiamu leni yaala n naani leni la kuli. N go tuodi ki waani yi nani min den kpa waani yi maama, ke yaaba n tiendi laa bonjoagindi buolu kan kua U Tienu diema nni. **22** Ama U Tienu Fuoma n baa luoni yaa bonluonkaala tie: Mi buama, li pamanli, mi yanduanma, li juunli, mi hanma, ti bulicindi, ti dugidi, mi dingima leni li yukubili. **23** Li balimaama naa koani leni laa bonla. **24** Yaaba n tie Kilisiti yaaba joani ti gbannandi leni ti yantiana leni ti bonbuakaala kuli li dapoanpoanli po. **25** U Tienu Fuoma ya teni ke ti fo, tin go yaa cuoni kelima o yaapo. **26** Tin da kpiagidi ti yula, ki da ñundi tiyaba li mutuoli, ki dapia li nunponbiadili tiyaba po.

5 Kilisiti den faabi ti ke tin ya die ti yula.

Lani yaapo sedi mani bonhanla ki da go kuani yi yula ti yonbidi nni. **2** Cengi mani, mini Polo n yedi yi, ke yi yaa tuo ke bi kuani yi ku koanciagu Kilisiti naa go pia yipo mayuli. **3** N go kadi ki waani yi yua n tuo ke bi kuani o ku koanciagu kuli, li baa tie opo tiladi wan ya tiendi li balimaama n bili yaala kuli. **4** Yinba yaaba n lingi li moamoansaali li balimaama nni, yi paadi leni Kilisiti, ki luo U Tienu hanibili. **5** Ama tinba, li tie li dandanli yaapo leni U tienu Fuoma paaciamu po ke ti gu ki sugini ke ti baa li moamoansaali. **6** Kelima Jesu Kilisit nni ki kua ku koanciagu, bi ki da kua, ka pia mayuli, kali li dandanli yaali n doagidi mi buama nni. **7** Yi den cili ki tiini mi nuama bonhanla. Hme n den yie yipo ke yii go tuo ki hua i moamoani? **8** Laa bonla naa ñani U Tienu yua n yini yi yaa kani. **9** L i daliali waamu bebe n baa ten ti yonbudi kuli n pili. **10** Mini yaapo, n pia yipo ti dugidi o Diedo nni ke yi kan tuo ki tia bontoala po. Ama yua n lengidi yi yama, wan tie yua kuli, U Tienu baa bu ki cuo o. **11** N kpiiba, li yaa bi tie ke n baa wangi ke ku koanciagu tie tiladi, be yaapo ke bi wangi nni fala? Li yaa bi tie yensi, li dapoanpoanli n cuani ya tingbal i gbeni. **12** N bi bua ke yaaba n yagini yi yama leni ku koanciagu maamaa yensi n ñani laa bonla bi yantiana nni. **13** N kpiib, U Tienu den yini yi ke yin yaa die yi yuli. Yin da go taa laa yudedima ki ya tiendi yi gbannandi bonbuakaala. Ama mi buama po, yin yaa tuuni ki todii yiyaba. **14** Kelima li balimaama kuli taani mayenma nni, yaama n tie na: Han bua a nisaalilieo nani han bua a yuli maama yensi. **15** Ama yi yaa ñili yiyaba ki go hmani yiyaba, yin yaa fangi mani yi yula ke yi baa bolini yiyaba. **16** Min yedi yi yaala tie line: Cedi mani U Tienu Fuoma n yaa gobidi yi, lani yi kan yaa tiendi yi gbannandi bonbuakaala. **17** Kelima o nisaalo gbannandi n bua yaala nia leni U Tienu Fuoma n bua

6 N kpiiba, bi ya pigini o nilo ke o tiendi ti tuonbiadi, yi siiga U Tienu Fuoma n gobidi yaaba n pegidi ki guani o leni mi dingima. Fangi a yuli ke a mo n da ti kua mi tulinma nni. **2** Yaa todii mani yiyaba leni yin tugi ya tuga, yensi yi baa tiendi Kilisiti balimaama n bili yaala. **3** O nilo ya tema ke o tie bonmoanla, kaa tie pu, o boandi o yuli. **4** Yua kuli n biigi o tuona oba. Lanwani o yaa baa jigini o yuli lipo, li kan ya tie ke o cie o lieba ka. **5** Kelima yua kuli baa tugi o tugineli wani oba. **6** Ban bangi yua U Tienu maama n boagidi wan pia yaala kuli leni yua n bangi o. **7** Yin da boandi mani yi yula, oba kan fidi ki ñuadi U Tienu O nilo baa yendi wan buli yaale. **8** Yua n buli o gbannandi bonbuakaala po, baa yendi o gbannandi bonbuakaala po mi bodima. Yua n buli U Tienu Fuoma n bua yaala, baa yendi U Tienu Fuoma po yaa miali n kan gbeni. (aionios g166) **9** Tin da coagi leni a tuonhama tienma, kelima ti yaa cedi, u yogunu ya ti pundi ti baa baa ti panpaani. **10** Lanwani tin baa u sanu ya yogunu kuli, tin yaa hanbidi bi niba kuli po, ki yaa hanbidi ti kpiiba li dandanli yaaba po ki cie. **11** Diidi ki la mani min diani yipo ya diani leni n nuceli n gbengi maama.

12 Yaaba n bua bi niba n yaa kpiagidi ba kuli tigini yi ke yin kua ku koanciagu, ke bi niba n da wangí ba fala kelima Kilisiti dapoanoanli po. **13** Baa bani yaaba n kua ku koanciagu, baa tiendi li balimaama n bili yaala. Ama bi nan bua ke yinba n kua ku koanciagu ke ban baa ki kpiagi bi yula kelima yaala n tieni yi gbannandi nni yaapo. **14** Ama mini, n kan tuo ki kpiagi n yuli bontoala kuli po, kali ti Diedo Jesu Kilisiti dapoanoanli. Kilisiti n den kpe li dapoanoanli po yeni, handuna bonla kuli tie npo nani li kpe, n moko tie nani n kpe handuna bonla kuli po yeni. **15** Kelima yaala n pia mayuli naa tie ki kua, ku koanciagu bi ki da kua ka, laa tie liba, kali ki yaa tie tagipanma. **16** Yaaba n tuo ki hoa laa maama kuli, U Tieu baa pa ba mi yanduanma ki go gbadí bi nihima, leni U Tieu nibuolu Isaleleyaaba. **17** Moala liiga oba kuli n da go yagi n yama, kelima n pia Kilisiti maalima n gbannandi nni. **18** N kpiiba, ti Diedo J esu Kilisiti ya hambili n yaa ye leni yi. Amina.

Efesa

1 Mini Polo, Jesu kilisiti tondo kelima U Tieu yanbuama po, n diani li tili ki fuondi yinba yaaba n tie bi nigagidijanba leni bi nidugikaaba ki ye Efesa. **2** Ti ba U Tieu leni ti diedo Jesu kilisiti ḷanbili leni o yanduanma n ya ye leni yi. **3** Tin pagi U Tieu yua n tie ba, ti diedo Jesu kilisiti ya ba. Wani n seligi ti U Tieu fuoma sela buoli kuli kilisiti nni tonpoli po. **4** U Tieu den tuodi ki ki gandi ti kilisiti nni ḷali ke ḷanduna daa tagi, ke tin yaa tie yaaba n gagidi ki ḷani, kaa pia tagiliba kuli o nuntuali. o buama yaapo, **5** o den tuodi ki bili ke tin ba mu bimoanmu bali kelima Jesu kilisiti yaapo. O yanbuama leni o yanjagili yaapo yo ke o den tieni yeni. **6** Lanwani tin ya paki o ḷanbili yaali n pia ti kpiagidi, wan puni ti yaali kelima o bijabuadiga po. **7** O yaa niinne ke ti ba mi daafaabima kelima o soama yaapo leni ti tuonbiadi sugili nani o ḷanbili n yaba maama po. **8** U Tieu den jiini laa ḷanbili tipo ke li yaba ki puni ti mi yanfuoma leni mi bandima kuli. **9** O den doagidi tipo mi yanduanma bondoaginkaala wan den tuodi ki bili ya yanjaginarl kilisiti nni. **10** Lani n tie ke u yogunu ya pundi wan taani li bonla kuli, yaala n ye tanpoli po leni yaala n ye ḷanduna nni kuli ke likuli n tua yenma, ke kilisiti n ya die likuli **11** Li tie wani kilisiti ya niinne ke ti tua bi faajieba. U Tieu den tieni li bonla kuli nani wan den kpa jagi ki bili maama. O den gandi ki gagidi ti ke tin tua o yaaba. **12** O den tieni yeni ke tinba yaaba n den kpa bili ti suginma kilisiti nni n yaa pagi o. **13** Yi moko n den gbadi i moamoani maama lani n tie o laabaalijamo n cuani ya tindima. Yi den tuo ki daani kilisiti, o yaa nii nne ke U Tieu den tieni yipo mi maalima, lani n tie o fuoma yua wan den niani u ñoanianu ke tipo mi maalima U Tieu diema ḷalimani po, yaala n doagidi ke U Tieu ba faabi ti cain ke tin ya pagi o kpiagidi. **15** Li tie lanyaapo ke mini moko n den gbadi ke bi maadi yi dandanli o po, **16** n tuondi U Tieu yipo kaa cedi ki taagi Ti diedo Jesu kilisiti ntuu.

fidi ki bandi yaa suginma n tuugi leni o yiinu, leni wan bili bi nigagidijanba po ya ḷalimani ke yi pia ti kpiagidi. **19** N go miadi o ke yin bandi o paaciamu yu n tuuni tinba yaaba n dugi po ya niinni n yaba ḷali ke li yaba maama, **20** o paaciamu yu n tuuni ti niinni yeni tie wan den soani leni yu ki fiimi kilisiti bi tinkpiba siiga ke o go ye ki fo, ki kaami o jieni tanpoli po. **21** Wani kilisiti ka lankani ki die mi diema danba leni li bali danba, bi paatieba leni bi diediba kuli, o yeli cie a yela kuli ya yogunu n tie na leni ya yogunu n ba ti cua kuli. (aiōn g165) **22** U Tieu bili li bonla kuli wani kilisiti taana tiipo ke o die la, ki go teni ke o tie wan yini yaabakuli yudanciamo. **23** Kilisiti n yini yaaa yeni tie o gbannandi, ki tie o yedagidikaama wani yua n dagidi bi kuli po, li bonla kuli nni.

2 Mi kpiama yi den tie yaaba n kpe kelima yi tagili leni yi tuonbiadi po. **2** laayogunu yi den yua ḷanduna yema sanbiadu, leni mi fawaama nni paaciamu bado, yua yaa yantiali n tuuni yaaba n yiedi U Tieu pala nni. (aiōn g165) **3** Ti kuli den kpa tie yeni ki tiendi nani laa niba n tiendi maama moala, ki yua ti gbannandi bon buakaala, ki tiendi ti gbannandi leni ti yantiana nbua yaala kuli. Ti den mali ki tie U Tieu pali n be yaaba yaapo nani bi nisaali kuli yeni. **4** Ama U Tieu niñigbadima yaba o bua ti ḷali boncianla. **5** Lanyaapo tin den tie bi tinkpiba kelima ti tagili po, o den puni ti li miali leni kilisiti, li tie kelima ḷanbili paabu yaapo ke yi tindi. **6** O taani ki fiini ti leni kilisiti ki duoni ki kaani ti leni o tanpoli diema nni, wani Jesu kilisiti ya niinni. **7** O den tieni lankuli ki baa doagidi o ḷanbili n yaba kaa pia bianu maama ḷali yaa yogunu n baa cua, kelima o ḷanma tipo Jesu kiliti nni. (aiōn g165) **8** Li tie li ḷanbili paabu yaapo ke yi tindi, yi baa la kelima li dandanli yaapo, laa ñani yi yaa kani, li tie U Tieu nu tuonli, o tagi ti Jesu kiliti nni ke tin mali ki tie nilanba, ban yi yaaba a junga kelima yikuli yela n jaadi nni. **11** Yin tiadi mani line, yi den yaa tiendi a tuonhama, wan den tuodi ki jagi ke oba kuli n da kpiagi o yuli lipo. **10** Ti tie U Tieni, o tagi ti Jesu kiliti nni ke tin mali ki tie nilanba, ban yi yaaba a junga kelima liba Isalele buolu yaaba diema nni. Yi den tie liba Isalele buolu yaaba, yaala n yua wan den niani

ba ya ñoanianu. Yi den ye ñanduna ne niinni kaa pia suginma ba kuli, kaa pia ñantaado leni U Tieu. **13** Ama moala Jesu kilisiti nni, yinba yaaba n den kpa ye foagima yeni yi nagini U Tieu kani kelima Jesu kilisiti yaa soama po. **14** Kelima Kilisiti n tie ti yanduanma, o taani nibuoli lie, jufinba leni bi nilanba ke bi tua niboyendu. O den puni o gbannandi ki mudi yaa goanli n den paadi ti leni ti yaba lani n tie ti yibalindi yeni. **15** O den bolini li bali maama leni man den pia yaa kuana kuli ki taa laa nibuoliedi ki tagi nibuoyendu wani oba ya niinni ki tieni mi yanduanma. **16** O den tieni yeni ki baa teni ban mangi leni U Tieu, ki tua niboyendu kelima li dapoanpoarli po, wan den bolini ti yibalindi naani. **17** Wani kilisiti den cua ki wangí mi yanduanma yaa laabaalijamo, yinba yaaba n den ye foagima leni yaaba n den ye koama nni. **18** Kelima wani yaapo ti kuli pia u sanu ki baa fidi ki pundi Baa kani, fuoma yenma nni. **19** Lanwani yii go tie nilanba leni canba ka, yi ji tie tanpoli diema yaaba ki ta buolu leni U Tieu nigagidijanba, ki tie U Tieu deni yaaba. **20** Yi tie nani a tanmaakaana yeni, ki bi juani yi ya tanpuuli n tie U Tieu tondiba leni bi sawalipuuba po. Jesu kilisiti wani oba n tie laa tanpuuli tanjigi. **21** O ya niinne ke laa dieli ma bonhanla ki kpeli ki tua U Tieu dieli yaali n gagidi ki ñani opo. **22** Bi juani yi moko o ya niinne ke yi taani ki tie U Tieu yekaanu kelima o fuoma nni.

yua n doagidi kilisiti piama yaama n yaba kandi, **9** ki go teni ke n doagi la bi niba kuli po laa bondoginkaala n ba tie maama U TIENU yua n tagi li bonla kuli, wuoni li bondoginkaala yeni ñali ya yogini n kpela, (**aïon g165**) **10** ki bua moala, kelima kilisiti n yini yaaba po i paaciami danba leni li bali danba yaaba n ye tanpoli po n bandi U TIENU yanfuoma yaama ya buolu n yaba, **11** U TIENU n den jagi ke oba tieni yaala ñali yogunu ke o tienla ki dudi kelima ti diodo Jesu kilisiti yaa po. (**aïon g165**) **12** Oya ni nne ke ti fidi ki nagini U TIENU kani leni ti dugidi kelima tin pia ya dandanli opo yaapo. **13** Lanwani n mia yi ke yin da luo li papaali kelima min laadi ya fala yipo, kelima li ba tie yi po kpiagidi. **14** Li tie laní yapo ke n gba baa kani. **15** Diegu kuli baadi ku yeli, nani tanpoli leni ki tinga nni. **16** N mia wani UTIENU wan pa yi nani o kpiagidi piama n yabi maama ke o fuoma n ya ye ki tuuni yi ni nni leni yi paaciami ke tin ya pa ñali kelima li dandanli yaapo, n go mia ke wan pa yin ya pia i jiini leni i tanpuuli mi buama nni **17** ke kilisiti n ya ye yi pala nni li pali tugu nni. **18** laní n tie yin fidi ki taani leni bi nigagidijanba kuli ki bandi wani kilisiti buama n pia, ki foagi, ki ñua, ki kpeli maama, **19** ke yin bandi kilisiti buama yaama n yabi ki pendi ytin ba fidi ki bandi yaala ñali UTIENU yedagidikaama n gbie yi pala nni. **20** UTIENU yua n fidi ki tienidi yaala n yaba ki pendi tin miadi o yaala leni tin tia yaala kuli ñali ke li

3 Lanwani, mini Polo yua n tie Jesu kilisiti kadibiga yinba bi nilanba po... 2 Yi gbadu U TINU n tieni n po ya ñanbili ke min boagidili leni yi. 3 Li tie U TIENU doagidima po yo ke yi bandi la bondoaginkaala, nani min diani yi po maama waamu. 4 yi ya cogi yi ba fidi ki bandi min ga maama ki bandi kilisiti bondoaginkaala. 5 Hali puolipo ya nifiima n pendi, U TIENU ki den doagidi bi nisaaliba po laa bondoagindikaala, nani o fuoma n doagidi la o tondiba leni o sawalipuuba yaaba n gagidi o po maama. 6 Laa bondoanginkaala tie line, kelima o laabalijamo po bi nilanba leni jufinba taani ki baa U TIENU ñanbili; bikuli taa leni biyaba gbananyendi nni ki ba uTIENU ñoanianu. 7 U TIENU den ñanbi n po ki puni nni ke min tua o labaalijamo nacemo kelima o paaciamu po 8 Mini yua n tie puoli yua U TIENU nigagidijanba kuli siiga, n den ba laa ñanbili ki baa wang'i bi nilanba o labaalijamo

4 N tundi yi mini yua n tie ki kadibiga o Diodo nni, ke yin ya cuoni ki tiegi U TIENU n yini yi ya yiinu nni. 2 yin ya ye leni yi yaba leni li yumiinli, mi dingima leni li juunli ki ya todii yi yaba leni mi buamoanma. 3 Yin paagi yiba ki kubi mi fuoma taanyenma yaama n tuugi leni mi yanduanma. 4 Gbananyendi bebe n ye, mi fuoma moko tie bonyenma, yeni moko suginyenma n ye U TIENU n den yini yaama ya po. 5 o Diodo yendo bebe n ye, li dandanli tie bonyenli, mi batisima mo tie bonyenma; 6 TIENYENDUbebe n ye yua n tie BAA tikuli po, ki die li bonla kuli ki ye tikuli siiga, ki go ye tikuli ni nni. 7 Ama ti siiga yuakuli den baa li njanibili paabu nani kilisiti n puni yuakuli maama. 8 Li

tie lani yapo ke li yedi: wan den doni tanpoli, o da go go su; ama wan ya tuuni li tuonli ke li den taa a kadibila, ki go puni bi nisaaliba bu *ŋ*jani ke wan fidji pa a luada ban bua yaala. paabu. **9** Lanwani be n tie: o doni *ŋ*jali tanpoli? **29** Mabiadima ba kuli n da *ñ*a yi noana nni, li bua ki yedi ke o den kpa jiidi hali ki tinga ama li ya ba tuo, yin ya maadi ya maama n tiipo. **10** Wan yua n den jiidi yeni tie yua n *ŋ*jani ki ba cuani mi findima leni li seli yaaba n den doni ki pemdi *ŋ*jali tanpoli, ki ba gbiensi li gbadima kuli po. **30** Yin da biidi U TIENU fuoma bonla kuli. **11** O puni bi tianba ke ban ya tie yua pali nni wan yua n tie yi po mi maalima tondiba, bi tianba nani sawalipuuba, bi tianba ki doagidi ke yi dafaabima nagini. **31** Yin cedi nani o labaalijamo wangikaaba, bi tianba bi mani li mutuoli, ki nanga, li pabienli, ku fuugu, yankpaaba leni bi bangikaaba. **12** O den tieni ku tuotabigu, leni mi biabidima buolu kuli n *ñ*a yeni ki bua ki ya *ŋ*anbidi o nigagidikaaba po yi siiga. **32** Yin ya mani leni yi yaba ki gba yi cain, ki boginiba ban ya tuuni ki teni wani yaba po mi ni*ñ*ima, ki puuni yi yaba sugili, nani kilisiti gbanandi n ya kpeli ki pugidi, **13** *ŋ*jali U TIENU n den tieni yi po sugili kelima kilisiti tikuli n baa ya taanyenma n ye li dandanli nni, nni po maama.

leni U TIENU bijua ya bandima, ki tie yaaba n kpeli ki dagidi cain nani kilisiti n dagidi cain maama. **14** Lanwani ke tin da tie nani a biwaala yeni ki lengidi kelima bi niba nunfanbiadibu leni bi boandi n kpendi nni ya bangima po, **15** ama ti ya maadi i moamoani leni mi buama ti baa yabidi ki pugidi li bonla kuli nni, kilisiti nni wani yua n tie li yuli. **16** Li tie o ya todima po yo, ke ti gbanandi taa ki tuugi yenma, kelima ti tuga kuli kubi ti ke li pa bojanla. yeni yaapo ti kpeli kelima gbananbuolu kuli yuuni u tuonli nani lan punidi maama, ki *ŋ*anbidi tiba mi buama nni. **17** Lanwani min yedi yi yaala leni min kadi ki waani yi yaala o diodo nni tie: ke yin da go cuoni nani bi nilanba n cuoni ya sani nni, bani yaaba n *ŋ*ua bi yantiana yaa n tie fanma fanma yeni. **18** Bi pia ya yama n biigi, ki tie canba U TIENU miali po kelima ya yanpiima n ye bi ni nni leni bi pajuaga po. **19** Ba go bani i fe n tie yaala ki puuni bi yula mi conconma po ki baa tiendi ti joagindi buoli kuli ke li tuugi leni mi ligibuabiadima. **20** Ama yinba wani, yii den bandi kilisiti yeni ka; **21** yi den gbadji o maama, bi den bangi yinba yaaba n daani ya moamoani n ye JESU nni, **22** lani n tie ke yin da go tie nani yin den kpa tie maama, ama yuakuli n landi o tagikpelu nani li liadili yeni, o yanbuabiadima n den biidi yu. **23** Yin baa mani li yantiapanli mi fuoma nni; **24** yin la mani u tagipaanu yu n tagi nani U TIENU n bua maama, ki *ŋ*ua i moamoani n kpendi nni ya teginma leni ya gagidijinbima. **25** Lani yapo, yin cedi mani mi faama, ke yi siiga yuakuli n ya maadi o nisaalilelo i moamoani, kelima tikuli tie gbananyendi yaaba. **26** Yi pala ya fii, yin da tieni ti tuonbiadi; ki da tuo ki yenga nkua ke yi pala ki jiidi. **27** Yin da pa suaani u kaanu yi pala nni. **28** Yua n den su n

5 Lanwani yin ya *ŋ*ua mani U Tieu fuuli nani o bibusadimu yeni. **2** Yin ya ye leni yaba leni mi buama nani Kilisiti n den bua ti maama yeni ki puni o yuli U Tieu ki tua yaa paabu leni ya padili ya nuulu n mani. **3** Yin da tuo mi conconma maama leni majaojindi buolu ba kuli bi mi ligibuama maama n *ñ*a yi siiga ba waamu, kelima laa dagidi yinba bi nigagidijinba po. **4** Yin yaa kubi mani yi yula yi maama nni ki da maadi mi cacaginmaama leni mi gaadi maama leni o faajibiado kuli. Ama yin yaa tuondi mani U Tieu. **5** Yin bandi mani ke ba niyendo yua n tie mi conconma daano leni yua n tiendi ti joagindi leni yua n bua i ligi ke li tie opo nani i buli noadima yeni, kan ba U Tieu leni Kilisiti diema *ŋ*alimani. **6** Oba kuli n da boandi yi leni mi mafanma. Li tie lani yaa po yo ke U Tieu pabienli baa cua yaaba n yie o kuli po. **7** Lani yaapo yin da pia *ŋ*antaado ba kuli leni ba. **8** Yi den kpa ye li biigili nni moala yi tie mi yenma O diedo nni, ya cuoni mani nani mi yenma bila yeni. **9** Kelima mi yenma n ba luoni yaa bonluonkaala tie li *ŋ*anbili; mi *ŋ*anma, mi teginma leni i moamoani. **10** Yin biigi ki bandi yaala n baa mani O diedo po, **11** ki da pia *ŋ*antaado ba kuli leni li biigili tuona, yaa n kaa pia fuoma, ama yin waani ke a bia. **12** Kelima li pia ife, ba ki maadi ban tiendi yaala *ŋ*asiili nni. **13** Bi ya doagidi laa niba n tieni ya bonbiadila mi yenma nni, mi yenma baa doagidi lan bia maama kelima mi yenma doagidi li bonla kuli. **14** Lani yaapo ke li yedi *ŋ*an fundi fini yua n goa, *ŋ*an fii bi tinkpiba siiga. Kilisiti baa yendi apo. **15** Lani yaapo, yin fangi mani yi yula leni yi tagi n tie maama, yin da tie nani bi yanluodanba, ama yin yaa tie nani bi yanfodanba yeni. **16** Yin

da u yogunu kelima yaa dana n tie na bia. 17 wubi ba, ki tundi ba, ki gobidi ba nani o diedo n Lani yaapo yin da tie yanluodanba yin ya fani bua maama. 5 Yinba bi tuonsoanba yin tuo ki mani ki moandi ki bandi o diedo yanbuama. yaa rjua yin pia ya canbaanba ti gbannandi nni 18 Yin da ño mi daama ki gaadi, li baa teni yin n yedi yaala leni i jeje leni mi dinginma nani yi joagini ama yin yaa gbie leni U Tienu Fuama pala n dingi kilisiti nuntuali maama yeni. 6 yin yua. 19 Lani, yi baa maadi leni yi yaba ki togidi da tiedi yeni ban nua yi ya yogunu bebe ka, nani Pisominba leni yaa yani n pagi U Tienu, leni yi bua ki ya mangidi bi nisaaliba ya pala yeni. U Tienu fuoma yua n gobidi yi ke yi yiini ya Ama kelima yi tie kilisiti naacenba yin kuani yi yani. Yaa yiini mani ki pagi O diedo leni yi yama lienni ki yaa tiedi U Tienu yanbuama. 7 pala kuli. 20 Yaa tuondi mani U Tienu yua n Yin ya tuuni mani bipo leni li pamanli kelima yi tie Baa yogunu kuli li bonla kuli po ti diedo tuuni o diedo po yo laa tie nusaalo po ka. 8 Yi Jesu kilisiti yeli po. 21 Yin ya miindi mani yi bani ke nilo kuli baa ba o diedo kani wan den yula yi yaba kani kelima yin pia Kilisiti po yaa soani yaa tuonjanli ya panpaani yeni wan tie fangili yaapo. 22 Yinba bi puoba, yua kuli n naacemo bi wan die o yuli. 9 Yinba canbaanba yaa miindi o yuli o calo kani nani wan miidi o mo yin ya tiendi yeni yi naacenba po. Yin da yuli O diedo kani maama. 23 Kelima o joa tie fu leni ba, kelima yi bani ke yinba leni bani opua yudaano nani kilisiti n tie wan yini yaaba kuli pia canbaanyendo tanpoli po yua n tiendi yudaano maama yaaba n tie o gbannandi wani gagidima bi niba leni bi yaba siiga. 10 N majuodi n tie bi candaano. 24 Nani kilisiti n yini yaaba n kaama n tie na: yin yaa baadi mani yi fidu o miindi bi yula O diedo kani maama, li pundi ke diedo nni wani yua n tie u paaciamu njiali. 11 bi puoba n yaa miindi bi yula bi ciaba kani li Yin bobo mani U Tienu n puni yi ya toatiadi bonla kuli nni. 25 Yinba bi jaba yua kuli n yaa kuli lani n tie yin fidi ki sedi lan yaa pa ki yie bua opua nani Kilisiti n den bua wan yini yaaba Sutaani nunfanbiadibu kuli po. 12 Kelima tii maama ki puni o yuli ki kpe bi po. 26 O den koani leni ti gbannandi leni mi soama ka, ama tieni yeni ki baa rjaudi ki janbi ba leni mi ñima ti koani leni li bali danba, bi tie cicibiada kie tie leni U Tienu maama, 27 ki teni ban pundi ki li bigili tuonsoanba ki ye mi fawaama nni. (aiōn sedi o kani ki pia ti kpiagidi kaa pia joagindiba 9165) 13 Lani yaapo, yin taa U Tienu toatiadi kuli, leni golimaba leni yaala n gundi kuli. Ama ban ki fidi ki paadi ya dana n bia kuli ki yaa se mi gagidi ki yaa rjani cain kaa pia ban baa fidi ki paadima nni. 14 Lanwani ya se mani ke li pa: kuli leni yaala. 28 Li pundi ke bi podanba moko yin ya ñaagi i moamoani nani ku gbanñagidigu n yaa bua bi puoba nani ban bua bi yula maama yeni. yin yaa la mi teginma nani ti kudi liadiga yeni. Yua n bua opua kuli bua o yuli. 29 Kelima yeni. 15 Yin pili li yankuali nani ti cacaadi yeni oba naa nani o gbannanda, ama o dindi ti, ki mi yanduanma laabaalinjamo wangima po. 16 kubi ti, nani kilisiti moko n kubi wan yini yaaba Yin go ta li dandanli nani ku gbankoandigu maama. 30 Kelima ti mo tie o yaa gbannandi yeni ki yaa muubi yogunu kuli, ke yin fidi ki buolu yo. 31 Li diani: li tie lani yaapo ke o joa gbindi o biado n toa yi yaa mupiemi. 17 Yin ya baa ña leni o naa kani ki lolí o yuli leni opua ciibi mani mi faabima kusanli leni mi fuoma bani niba lie yeni n tua gbannanyendi. 32 Line jugisiega yaaga n tie U Tienu maama. 18 Mi n tie yaa bondoaginkaala n yaba n maadi laa fuoma n teni yin yaa jaandi yogunu kuli, ki yaa maama Kilisiti leni wan yini yaaba yaa po yo. 33 tiendi jaandi buoli kuli leni bu miabu. Yin ya Li mayuli yinba yaa po tie ke joa kuli n yaa bua pia li moandili ki se ke li pa boncianla, ki jaandi opua nani wan bua o yuli maama, pua kuli mo bi nigagidijanba kuli po. 19 Yin yaa jaandi mani n yaa fangi o calo.

6 A bila yin tuo mani yi danba maama kelima o diedo bua lane lani n go tiegi mo. 2 Han kpiagi a ba leni a na, lani n tie ya balimakpiama n yegi leni u ñoanianu, 3 laa ñoanianu mo tie: a baa ye leni li pamanli, a miali dana mo n go foagidi ki tinga nni. 4 Yinba bi baanba mo yin da mabindi yi bila rjali ki fiini bi pala. Ama yin

laabaalijamo naacendugikoa ba waani leni laa
bonla kuli. **22** N soani o yi kani lani yaapo bebe,
ke yin bandi ti yema n tie maama ke wani mo n
paagi yi pala. **23** U Tienu yua n tie Baa leni O
Diedo Jesu Kilisiti n pa ti kpiiba mi yanduanma
leni mi buama leni li dandanli. **24** Li ȝanbili n
yaa ye leni yaaba n bua ti Diedo Jesu Kilisiti ya
buama n kan lebidi ȝali abada.

Philip

1 Filipa yaaba. Mini Polo leni Timote, Jesu Kilisiti naacenba, n diani yipo li tili, yinba yaaba n tie bi nigagihanba Jesu Kilisiti nni ki ye Filipa dogu nni leni yi nitaanli yudanba leni yi todikaaba kuli. **2** Ti Baa U Tienu leni ti diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **3** N tuondi U Tienu min tiadi yipo ya yogunu kuli. **4** Min jaandi yikuli po ya yogunu kuli, n jaandi leni li pamanli. **5** Kelima yin taa leni nni ki todi nni o laabaalihamo wangima po maama, ki cili yin den gbadio ya daali ki pundi hali moala. **6** N daani ki go bani cain ke yua n cili laa tuonhanli yi niinni baa tuuni li hali lin gbeni Jesu Kilisiti guacuama daali. **7** Li pundi min ya tiadi yikuli po kelima n kubi yikuli n pali nni. Min ye kadi nni leni min maadi ki ga o laabaaliham. **8** o ki teni ke o se ki pa, yikuli taani leni nni ki baadi min baadi ya hanbili U Tienu kani. U Tienu tie npo seedi ke n bua yikuli leni Jesu Kilisiti ya buamoanma. **9** Min miadi U Tienu yipo yaala n jaandi nni tie ke yi buama n yaa yabidi ki pugidi leni mi bandima leni mi yafuomoanma, **10** ke yin bandi ki gagidi ki gandi yaala n hani ki cie. Lani n baa teni yin ya hani cain ki naa pia ban baa fidi ki tabi yi leni yaala Kilisiti guacuama daali. **11** Yeni yi baa ya tuuni mi tegirma tuona yaa ſini Jesu Kilisiti kani lan tua ti kpiagidi leni ti pagidi U Tinu po. **12** N kpiiba, n bua yin bandi line, yaala n den cua npo teni ke o laabaalihamo wangima suagi liiga. **13** Moamoani li doagidi yaa minteela n gu o bado diegu kuli leni nitoaba kuli po ke n lo li kadidieli nni kelima Kilisiti yaapo. **14** N kado teni ke ti kpiiba boacianla dugi o Diedo po ki cie, ki go paagi bi pala ki wangti U Tienu maama kaa go jie. **15** Li tie moamoani ke bi siiga tianba wangti Kilisiti laabaalihamo kelima bi pia n po li nunponli ki bua ki cie nni. Ama bi tianba mo li wangti o leni li yantiahane. **16** Bine wangti o laabaalihamo kelima bi bua nni ki bani ke n ye ne kelima U Tienu gandi nni ke min maadi ki ga o laabaalihamo ki doagidi ke o tie moamoani. **17** Bine mo wangti o ki bua ki cie nni, bi yatiana naa hani, bi tema ke bi ya tieni yeni li baa pugini n fala li kadidieli nni. **18** Likuli tie npo yenma. Baa lan tie maama kuli, bi ya wangti o leni mi tuonanma bi ban wangti o leni li yantiamoanli, bi wangti Kilisiti laabaalihamo. N mangi n pali

lipo ki go baa mangidi li ki pugidi. **19** Kelima n bani ke likuli baa juodi ki tua n tindima yaapo kelima yin jaandi ki miadi npo maama leni Jesu Kilisiti Fuoma todima yaapo. **20** Nani min bua ki go sugini maama tie ke n kan la i fe liba kuli po. Ama nani lan den kpatie maama, li go tie yene moala. N sugini ke Kilisiti baa ba ti kpiagidi n miali yema nni kuli, li ya tie ke n baa kpe leni n ya baa ye kuli. **21** Kelima mini yaapo Kilisiti tie n miali, mi kuuma mo tie npo ſuadi. **22** Ama, li yaa tie ke li hani min tuuni ya tuonli yaapo ke min yaa ye n gbannandi nni mii bani min baa gandi yaala. **23** Laa bonliedila miabi nni. N bua ki gedi ki ban yaa ye leni Kilisiti, lani n cie npo hali boncianla. **24** Ama yi mo ya todima po, min ya ye ki fo cie. **25** N daani ki go bani ke n baa fo ki ye leni yikuli, ke yin fidi ki ya suagi liiga ki go pia li pamanli li dandanli nni. **26** Yeni, n guacuama yikani go baa teni yin baa yaa pamanli n yaba Jesu Kilisiti nni. **27** Lanwani bonyenla tugil yuli, lani n tie yi tagi n yaa da leni Kilisiti ya laabaalihamo. N ya fidi ki cua yikani ki laa yi, leni n yaa fidi ki cua, min ya gba ke yi se bonhanla ki pia yantiajenli, ki moa o laabaalihamo n cuani ya dandanli ya muali. **28** Yin da cedi yi koaginkaaba n jieni yi baa waamu. Lani n tie bipo seedi ke bi baa bodi, ama li tie yinba yaapo seedi yi tindima yaapo. Laa bonla ſani U Tienu ya kani. **29** Kelima U Tienu n tieni yipo yaa hanbili yeni, laa tie ke yi daani Kilisiti bebe ka, ama yin go ya laadi opo fala moko. **30** Yi moko taa leni nni ki moa yin den laa ke n moa ya muali ki go gbadmoala ke n baa moa.

2 Yi yema Kilisiti nni teni ke yi pia u fidu. O buama mo puni yi li papaali. Yi pia mi yanduanma leni o Fuoma. Yi pia li padlingili leni mi nihigbadima yiyaba po. **2** Lanwani, yin mangi n pali hali lan yabidi ki ya pia yantiajenli leni yiyaba. **3** Yin da tieni liba kuli leni mi paadima yantiali, yaaka ya kpiagidi n tie fanma fanma po, ama li yumiinli n teni yin ya nua yiyaba ke bi cie yi. **4** Oba kuli n da lingi o yuceli po hamu bebe ka, ama yua kuli n ya lingi o lieba hamu moko. **5** Yin yaa pia mani Jesu Kilisiti n den pia ya yantiali. **6** O den tie U Tienu n tie maama. Baa ke o den tie yenma leni U Tienu, waa den sua ke li tie wan baa fie yaala leni u paalu. **7** Ama o den landi laa kpiagidi kuli o yama po ki taa o naacemo n tie maama ki lani,

ki tua nani bi nisaaliba kuli tie maama yeni, **8** yama den yagi lipo boncianla. **27** Moamoani, o wan den tua nisaalo ki tie nani bi nisaaliba n tie den yiagi boncianla hali ke li den poadi waamu maama, o go den wadi o yuli ki tuo ki tiendi wan kpe moko. Ama U Tieu den gbadi opo U Tieu yanbuama ki pundi hali mi kuuma. mi nihima, ki go gbadi mini moko yaapo mi Baa hali li apoanpoanli ya kuuma. **9** Li tie lan ni hima, ki teni ke min da go baa pabiiditoali ki yaapo ke U Tieu mo jigini o hali boncianla pugini. **28** Lanwani kelima o Diedo po, yin ga ki puni o ya yeli n cie a yela kuli, **10** ke dunli mani o cangu bonhanla leni li pamancianli, ki kuli baa gbaani Jesu yeli po tanpoli po leni ki go yaa jigindi laa nibuolu. **29** O den luni o miali tinga po leni ki tinga tiipo kuli. **11** Ke nilo mo ki tuuni Kilisiti tuonli hali ki nagini mi kuuma. kuli n tuo ke Jesu Kilisiti n tie o Diedo U Tieu **30** O den bua ki todi nni yin bi baa todi nni ya yua n tie Baa yaa kpiagidi yaapo **12** Lanwani n todima ki naa ye nkani.

buakaaba, nani yin den tuo ki tiendi min yedi yi yaala min den ye leni yi yaa yogunu kuli maama, moala min kaa go ye leni yi yeni, yin go ya tiendi yeni ki pugidi. **13** Yin ya moandi leni li fangili leni mi digibima ki ya tuuni yi tindima po. Kelima U Tieu baa teni yin bua ki go fidi ki tieni nani o yanjaghanli n tie maama **14** Yin tiendi yaala kuli, ya tiendi mani la ki na a yenbidi ki da nia mo. Yeni n tie yin yaa hani cain ki pia li papienli, ki tie U Tieu bila ban kan fidi ki tabi yaaba leni liba kuli moala na niba yaaba n joagini ki go **15** bia siiga. Yin ya yieni mani nani i fantankaani yeni handuna yaaba, ki wang'i ba li miali maama. Yi ya tiendi yeni li baa tie npo ti jigidi Kilis **16** iti guacuama daali, kelima li baa doagidi ke mii den tiini mi nuama fanma fanma, kaa tuuni fanma fanma mo. **17** Baa li ya tie ke n soama baa wuli ki tua nani li ñincabili yeni yi dandanli tuonli padili po, n baa mangidi n pali lipo, n go baa mangidi n pali leni yikuli. **18** Yi mo n mangi n pali lipo ki taani leni nni n ya pamanli nni. **19** N sugini o Diedo nni ke li ya pugini waamu, n baa soani Timote yikani, ki baa yi laamaalo lan mangi n pali. **20** Mii pia nitoa yua n taa leni nni ki yagini o yama yi yema po. **21** Yaala n sieni kuli kuani bi yama bi hantaaceli nni, baa kuani bi yama Kilisiti ya hantaadi nni **22** Yi kuli bani Timote n doagidi ke o tie nidugikoa maama, ki taa leni nni ki tuuni o laabaalihamo wangikoa tuonli nani ki biga n baa taa ki tuuni leni o baa maama yeni. N ya bandi n maama n **23** baa juodi maama, n sugini ke laa yogunu n baa soani o yikani. N dugi o Diedo po ke mini nba mo **24** ko baa cua yikani ke li kan waagi. **25** N sua ke li tie tiladi min goa ki soani yikani n kpiilo Epaflodita. N tuonsoanlielo leni moamuadilielo, yin den soani yua n kani ke wan yaa todi nni leni yaala n poadi npo. **26** O den bua hali bonhanla ki la yikuli. Wan den bandi ke yi gbadi ke o yia, o

3 N kpiiba, n majuodikaama tie mine: Yin yaa mangidi mani yi pala o Diedo nni. Laa coagini nni min go diani yipo yeni ki pugini, li go baa teni yaa se ke li pa. **2** Yin fangi mani yi yula leni yaaba n tie nani i sangbanli yeni leni bi tuonsoabiadiba leni faama koanciagu. **3** Kelima tinba n tie a jungidi-moana yaaba n kpiagidi U Tieu kelima o Fuoma yaa po, ki jigindi ti yula Jesu Kilisiti nni, ki naa bili ti dugidi ti gbannandi nni. **4** Ama mini moko n bi baa fidi ki pili n dugidi ti gbannandi nni ki cie. Kelima bi den kuani nni ku koanciagu ke n pia dana nii. N tie Isalele yua, Benjamina buolu, ki tie Ebilu, ke n yaajanba kuli tie E **5** bilunba. Yaala n tie li balimaama po, n den tie Falisiensi. **6** Yaala n tie n yankuali po, n den wang'i Kilisiti nitaana fala. Yaala n tie ya teginma n hua li balimaama kubima po, bi kan den fidi ki tabi nni leni liba kuli. **7** Ama min den nua yaala ke li tie npo bonmoanla yeni kuli, n ji nua likuli ke li tie npo bonfanla kelima Kilisiti yaa po **8** Moko, n nua li bonla kuli ke li tie npo nani li bonbodikaala yeni, yaala n tie npo bonmoanla tie: Ki bandi Jesu Kilisiti n Diedo. Kelima ke n yie min pia yaala kuli, ki nua la nani ti baadi yeni, ke min fidi ki baa Kilisiti. Mii go **9** pia n yuli po ya moamoansaali n ñani li balimaama kubima nni, ama ya moamoansaali n baadi kelima li dandanli Kilisiti nni yaa po. Li tie ya moamoansaali n ñani U **10** Tieu kani ki hua leni li dandanli. Min baa yaala tie min bandi Kilisiti leni o fiima bi tinkpiba siiga paalu, ki go taani leni o o fala nni, ki yaa naani leni o o kuuma nni. Ke mini moko n fidi, lan tie **11** maama kuli ki pundi bi tinkpiba guafima. **12** Laa tie ke moala n baa n panpaani no ka, bi ke n hanbi ki dagidi cain no ka. Ama n suagi ki tiini ke min fidi k **13** i cuo n nuama panpaani, kelima Kilisiti den cuo nni lani yaapo. N kpiiba,

mii tua ke n baa i panpaani **14** no ka, n tiendi yaala nhani kuli, leni bi niba n baa bua yaala bonyenla, n sundi yaala n ye n puoli ki moandi ki go faadi la kuli, leni yaala n pia siedihamo ki suagi liiga. Yeni n tiini ki cuubi n nuama kuli, leni yaala n pia ti bulicindi ki pundi bi juodima, ki baa baa laa panpaani. Lani n tie niba n pagi la kuli. **9** Yin go yaa tiendi mani U Tieu n yini nni ke min baa ya panpaani min den bangi ki go tundi yi yaala, yin den tanpoli po Jesu Kilisiti nni. **15** Tinba yaaba n gbadu ke n yedi yaala ki go la ke n tiendi yaala, gagidi o Diedo sanhoodima nni kuli n yaa pia Lanwani, mi yanduanma Tieu baa ye leni yi. laa yantiali buolu. Yi ya pia yantiatoali, lan **10** N pali den mangi hali boncianla o Diedo nni, tie yaala kuli, U Tieu baa yendi yi yama laa min den laa ke yi goa ki faadi yi buama npo. bonla po yin bandi ki pugini. Am **16** a tin pundi Moamoani, yi den tiadi npo yogunu kuli, ama ya bianu, tin taani yantiayenli ki suagi liiga yi daa den baa u sanu ki fidi ki doagidi npo la. yenma. **17** N kpiiba, yi kuli n ya hua mani n yaa Mii maadi yeni kelima n luo b **11** onlaba kuli ka. fuuli ki yaa diidi yaaba n hua tin ha yipo yaa Kelima n bangi ki bani ki dagini n yema lan tie bontogidikaala. Kelima niba boncianla ye, min ya yema buoli kuli nni. N bangi ki yaa ye leni den kpa waani yi yaaba ya maama ki go wangi mi luoma, ki go bangi ki yaa pia bo **12** ncianla. **18** yi la leni a bubula ke bi tagi doagidi ke bi tie N yema n tie maama kuli, leni min ye naankani Kilisiti dapoanpoanli yibalinba. Bi juodima baa kuli, n bani ki je ki guo, ki go bani mi koma. tie bi bodima. Bi tugidi n die ba. Ban tema ke N bani ki yaa pia boncianla, bi ki yaa ye leni yaala n tie bipo ti jigidi yeni tie bipo i **19** fe. Bi mi luoma. N fidi li kuli k **13** elima Kilisiti yua n kuandi bi yama handuna bonla nni bebe. **20** puuni nni li paalu po. **14** Baa yeni yin den taani Ama tinba, ti tie tanpoli diema yaaba. Ti gu ke leni nni ki tugi n fala tugili yeni, yi tieni yaala n ti candaano Jesu Kilisiti go baa ña lanpo ki cua, hani. Yinba Filipa yaaba bani bonhanla ke min **21** ki lebidi ti gbannandi yaadi n tadi kaa go pia den cili ki wang o laabaalihamo ya yogunu, ki kpiagidi, ki teni tin yaa naani leni wani Kilisiti ñani Maseduana diema nni, Kilisi **15** ti n yini ya gbannandi yaadi n pia ti kpiagiciandi. O baa yaaba kuli siiga yinba bebe n den tiadi min baa tieni la kelima o paaciamu po, yuu n teni ke o baadi yaala leni min go baa ñandi ya **16** ala, ki paani li bonla kuli ki go die la.

4 Lanwani n kpiiba n buakaaba, min baa ki go la yaaba hali bonhanla, yinba yaaba n tie n pamanli leni n kpiagidi, yin yaa se mani ke li pa o Diedo nni yinba n buakaaba. **2** N tundi ki mia Efodi, ki go tundi ki mia Sintika ke ba yaa pia yantiayenli o Diedo nni. **3** N go mia fini min dugi yua po, yua n tuuni leni nni ti Diedo tuonli, ke han todi bi poliediba yeni, bani yaaba n den taa leni nni ki moa o laabaalihamo muali. Bani leni Kilema leni nitoaba n tuonsoanlieba yaaba n taa leni nni laa tuonli nni ke bi yela diani li miali tili nni. **4** Yin yaa mangidi mani y pala o Diedo nni yogunu kuli. N go waani yi yeni yaa mangidi mani yi pala. **5** Yi dingima n doagidi bi niba kuli po. O Diedo nagini. **6** Yin da yagi mani yi yama bonlaba kuli po. Ama li bonla kuli yaapo, yin waani U Tieu yin luo yaala ki ya jaandi ki miadi o ki go tuondi o. **7** Lanwani U Tieu ya yanduanma, yaama n pendi o nisaalo bandima kuli, baa guudi yi pala leni yi yantiana kuli Jesu Kilisiti nni. **8** N kpiiba, ya maama n sieni tie mine: Yin ya tia mani yaala n tie moamoani kuli, leni yaala n tiegi kuli, leni

leni nni ki tugi n fala tugili yeni, yi tieni yaala n ti candaano Jesu Kilisiti go baa ña lanpo ki cua, hani. Yinba Filipa yaaba bani bonhanla ke min **21** ki lebidi ti gbannandi yaadi n tadi kaa go pia den cili ki wang o laabaalihamo ya yogunu, ki kpiagidi, ki teni tin yaa naani leni wani Kilisiti ñani Maseduana diema nni, Kilisi **15** ti n yini ya gbannandi yaadi n pia ti kpiagiciandi. O baa yaaba kuli siiga yinba bebe n den tiadi min baa tieni la kelima o paaciamu po, yuu n teni ke o baadi yaala leni min go baa ñandi ya **16** ala, ki paani li bonla kuli ki go die la.

17 a po. Laa tie ke n baa ki yaa baadi bu paabu ka, n baa yin baa ti ñuadi bonhanla kelima laa paabu po. **18** N diani yeni ki waani yi ke yin den soani npo yaala kuli pundi n kani ke npia ke li yaba. Min ga yin den soani Epafilodita ke wan teni nni yaala yeni, mii go luo liba kuli. Yi pa **19** abu yeni tie nani yaa tulale yaa nuulu n mani leni U Tieu n gaa ya padili ke li mani opo. N Tieu baa pa yi yin luo yaala kuli, nani o ha **20** limani kpiagidi n tie maama Jesu Kilisiti nni. U Tieu ti Baa n ya pia ti kpiagidi nifiima n tu nifiima. Amina. (aiōn g165) **21** Fuondi mani bi nigagidihamba kuli Jesu Kilisiti nni. **22** N kpiiba, yaaba n ye ne leni nni fuondi yi. Bi nigagidihamba yaaba n ye ne kuli fuondi yi, bi siiga yaaba n ye o badiciamo Sesa diegu nni fuondi yi hali bonhanla. **23** Ti Diedo Jesu Kilisiti ya hanbili n ya ye leni yikuli.

Kolosa Yaaba

1 Mini Polo Jesu Kilisiti tondo kelima U Tieu yanbuama po, leni ti kpiilo Timote n diani li tili, **2** Yinba ti kpiiba yaaba n tie bi nigagidhanba leni bi nidugikaaba ki ye kolosa po yaapo. Ti Baa U Tieu n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **3** Ti tuodi U Tieu yua n tie ti Diedo Jesu kilisiti Baa, ki go jaandi yi po yogunu kuli kaa cedi. **4** Tin den gbad yi dandanli Jesu kilisiti nni leni yi buama bi nigagidhanba kuli po. **5** Yi baa la kelima U Tieu n bili yi po yaa suginma tanpoli po yaapo, imoamoani maama yaama n tie o laabaalihamo n den kpa cua yi kani ki bangi yi yaama. **6** O ye yi siiga, ki go ye yanduna nni kuli, ki luoni li bonluonkaala ki kpediti ki pugidi, nani yi siiga lan den tie maama, hali yin den gbad yi go bandi U Tieu hanbili yaa daali. **7** Ki hua leni yin den baa yaa bangima ti kpiibuado leni ti tuonsoanlielo Epafasa kani, wani yua n tie kilisiti naacen dugikoa yi siiga. **8** O den waani ti U Tieu Fuoma yua n teni ke yi pia yaa buamoanma. **9** Li tie kelima lanyaapo yo, ti moko hali tin gbad yi yaa daali, yogunu kuli ti jaandi ke U Tieu n gbieni yi leni o yanbuama bandima, leni mi yanfuoma leni ufanu yaala n yegi leni li dandanli. **10** Ki yaa cuoni ke li dagidi o Diedo po ki go mani opo cain, ki luoni li bonluonkaala atuonhama buoli kuli nni. Ki yaa kpediti ki suagi U Tieu yanbuama nni. **11** Ki yaa pia upaal li bonla kuli nni kelima O paciamu yu n pia ti kpiagidi yaapo. Lan baa gaa maama yin yaa ye yugunu kuli leni lipamanli leni limoandili leni li juunli. **12** Yaa tuondi mani Baa leni li pamanli, yua n teni ke yi dagidi ki baa yi biinu wani U Tieu n bili ya halimani mi yenma diema nni, o nigagidhanba kuli po. **13** Wani yua n lodii ti li biigili paciamu nni, ki kuani ti, o Bijabuadiga yaa diema nni. **14** O ya niinne ke ti pia mi daafaabima leni ti tuonbiadi sugili. **15** Wani kilisiti tie U Tieu tin ki nua yua yaa nannanli, ki go tie o Bijakpiaga yua n den ye hali ke li ba kuli daa tagi. **16** Kelima o yaa niinne li bonla kuli den tagi, yaala n ye tanpoli leni yaala n ye ki tinga nni kuli, tin nua yaala leni tin kaa nua yaala; yaaba n ka yi bali kali kaani po leni yaaba n tie bi diediba leni bi yudanba leni yaaba npia li bali kuli. Li bonla kuli tie o yaa tagima ki tagi o yaa po. **17** O ye hali ke li bakuli daa ye. Wan n kubi li bonla

kuli ke li tuugi ki se bohanla. **18** Wani n tie li jaandieli gbannandi yuli; O tie mi cilima leni onikpialo yua n kpa fii bi tinkpiba siiga lan baa gaa maama wan tua onikpialo li bonla kuli siiga. **19** Kelima U Tieu den bua oyema kuli n yaa ye kilisiti nni cain. **20** O den bua ki tugini leni otagima kuli kelima Jesu soama yaama n den wuli li dapoanoanli po ke yaala n ye tanpoli po leni yaala n ye ki tinga nni kuli n fidi ki tugini leni wani o Diedo. **21** Yinba yaaba n den tie bi canba leni U Tieu yibalinba kelima yi yantiabiada leni yi tuondbiadi po, **22** moala O guani ki tugini yi leni O kelima O kuuma ti gbannandi nni yaapo U Tieu tieni yeni ke yin fidi ki doagidi O nintuali ki gagidi ki hani cain kaa pia tagiliba kuli kaa pia ban baa kuli yi leni yaala. **23** Li yaa tie ke yi se ke li pa li dandanli nni, kaa lebidi ki ha yin den baa yaa suginma olaabaalihamo nni, ban waani yua mi tagima kuli. Mini Polo n tua yua yaa tondo. **24** N mangi n pali moala leni min laadi yipo yaa fala. Yaala n den poadi Kilisiti fala nni, n baa ki cebini o n yaa gbannandi nni, o jaandieli po, lini yaali n tie o gbannandi. **25** N tua naacemo kelima U Tieu n puogi nni ya tuonli yi siiga nni yaapo, ke min fidi ki waani U Tieu maama nani lan pundi maama. Mani n tie yaa bondoginkaala n den wuo **26** Hali yogunu ya jamaano n pendi kuli po, ki doagidi moala O nigagidhanba po. (aiōn g165) **27** O bua ki teni O nigagidhanba n yaa bani O bondoginkaala yeni n pia yaa kpiagidi yaala n tie halimani yi nibuoli kuli po. Laa bondoginkaala tie li ne Kilisiti ya ye yi niinne yi pia ti kpiagidi suginma. **28** Ti wangti wane, ki tundi nilo kuli, ki bogindi nilo kuli leni mi yanfuoma ke tin fidi ki cuani nilo kuli U Tieu nintuali ke o gagidi cain Kilisiti nni. **29** Li tie lani yaapo ke n tuuni, ki moa li mualil leni o yaa fidu yuu n tuuni n niinne leni u paciamu.

2 N bua yin bandi min togidi leni ya toacianbu kelima yi yaapo leni yaaba n ye layodise yaapo leni yaaba n daa laa n nunga ti gbananandi nni kuli yaapo. **2** N tiendi yeni ke ban baa li papaali, ki taani mi buama nni ki baa mi yanfuoma ki fidi ki bandi U Tieu bondoginkaala yeni lani n tie Kilisiti. **3** Mi yanfuoma leni U Tieu bandima halimani kuli wuo wani Kilisiti yaa niinne. **4** N waani yi laa maama kuli, ke o ba kuli n da boandi yi leni mi mafanma. **5** Kelima baa ke mii ye leni yi n gbannandi nni, n ye leni yi n

yantiali nni, ki pia li pamanli leni min nua ke yi
dagidi leni yi yaba maama, ke yi dandanli mo
se ke li pa Kilisiti nni. **6** Lani wani yin baa ki
bandi o Diedo Jesu Kilisiti yeni, yin yaa cuoni
mani o yaa niinni. **7** Ki yaa pia ijiini omiinni,
ki suagi liiga O sanhoadima nni. Yin go yaa se
ke li pa yi dandanli nni nani ban den bangi yi
oba kuli n cuo yi yama leni onisaalo yanfuoma
yaama n hua bi nisaaliba bangima, yaama n
tie fanma fanma ki boandi ki hua bi nisaaliba
danbogida leni handuna paciami ki naa hua
Kilisiti. **9** Kelima U Tienu n tie maama kuli ye
Kilisiti gbannandi nni ki dagidi. **10** Yi pia li bonla
kuli ke li dagidi o yaa niinni, wani yua n tie yi
paciami danba kuli liiga yua leni li bali danba
kuli yaa yudaano. **11** O yaa niinne, ke yi kua yaa
koanciagu n naa tie onisaalo nuu ka, ama ku
tie Kilisiti n tieni yaale, lani n tie ke yi landi ti
nisaali gbannandi tagibiadu. **12** Bi den taani ki
piini yi leni o mi batisima mni ke yi go fii leni
o ki ye leni o kelima li dandanli yaapo, leni U
Tienu paciamu yuu n den fiini o bi tinkpiba
siiga yaapo. **13** Yinba yaaba n den kpe kelima yi
tuonbiadi po leni yin kaa den kua koanciagu yi
gbanandi nni maama yaapo U Tienu guani ki
puni yi limiali kelima Kilisiti yaapo ki go puni ti
sugili ti tuonbiadi po. **14** O den boliniyaa tili yaa
diani n den buni ki cuo ti ki doagidi tin den yie
O mabilikaama maama ki kpaa ki tabini laa tili
li dapoanpoanli po ki bolini li. **15** O den dindi
mi diema danba leni yi paciami danba bi bala
kuli ki doagidi ke o paadi yaa paali n sieni kuli,
kelima li dapoanpoanli yaapo. **16** Yin da tuo
oba n jia yi buudi kelima yin di ki go ūn yaala
yaapo, bi lan tie yaa jaandana po kuli, yaaka yi
ŋmapaani jaanma dana, yaaka mi fuodima dana
po. **17** Laa bonla kuli den tie yaala n baa cua yaa
junjungoe ama li bonmoanla liba tie Kilisiti. **18**
Yin da tuo nilo ba kuli n fie yi nuama panpaani
nani wan bua maama, baa yaaba n kpali ke bi
fani ki pia li yumiinli ki jaandi malekinba. Bi
puni bi yula li bonlekaala po, ki gbengidi bi yula
fanma fanma bi gbannandi yantiali po. **19** Baa
tuugi leni leni yua n tie li yuli, ti gbannandi
kuli n tuugi yenma ki baadi yaala n dagidi yua
yaa kani, kelima yi jiini leni atuga po, ki kpedi
nani U Tienu npuni ti maama. **20** Yi yaa kpe
leni Kilisiti, yi paadi leni handuna maasuagu.
Be yaapo ke yi go tuo ke handuna kuana die
yi nani yi da tie handuna yaaba yeni? **21** Laa

kuana nne: Han da taa, han da leni, han da sii.
22 Naani laa kuana kuli ki tie bonpendikaala, ki
hua bi nisaaliba nbili ki bangi bangi yaala bebe
ka? **23** A kuana yeni tie nani a pia mi fuoma yeni
ki teni ke bi niba gandi ban baa jaandi maamaa,
ki go bili bi niba n ya miindi bi yula ki wang bi
gbannandi fala. Ama haa pia yaa fidu n baa tod
ba, ban paadi bi gbannandi bonbuakaala.

3 Li yaa tie ke yi den fii leni Kilisiti bi tinkpiba
siiga, yin yaa lingi mani tanpoli bonla yaala
n ye U Tienu jienu Kilisiti n kaa naankani. **2**
Ya kuandi mani yi yantiana tanpoli bonla nni,
ki da kuandi yi yantiana handuna bonla nni.
3 Kelima yi kpe, yi miali mo wuo leni Kilisiti
U Tienu kani. **4** Kilisiti yua n tie yi miali ya
go doagidi yaa yogunu, yi moko baa taani ki
doagidi leni o ti kpiagi nni. **5** Lanwani yin kpa
mani handuna bonbuakabiadila yaala n ye yi
niini kuli, lani n tie: Mi conconma, ti cagindi, li
bonbuakabiadila leni yaala n joagini yaa buama
kuli. **6** Kelima yaaba n yie ki hua laa bonla kuli
U Tienu pabienli baa jiidi bipo. **7** Yi moko den
tie yene yin den ye ti tuonbiadi nni yaa yogunu,
8 ama moala yin ha mani yaala n tieni kuli:
Li pabienli, li mutuoli, mi biadima, u nisugidi
leni ti majoagindi buolibkuli. **9** Yin da pua
mani yi yaba faama, kelima yi landi utagi kpelu
leni ubontienkaala kuli. **10** Ki lani u tagipaanu,
yu n pandi yogunu kuli mi bandima nni cain
nani yua n tagi u n tie maama yeni. **11** Laa
tagipaanu nni mi gagidima ki go ye bi niba leni
bi yaba siiga, laa pia jufi, laa pia nilamo, laa
pia jungidili laa pia jufoli, laa pia yua n cogi,
laa pia yua n ki cogi, laa pia yonbo, laa pia
yua n die oyuli, Kilisiti n tie li kuli bikuli nni.
12 Lanwani yinba U Tienu nigandikaaba wan
gagidi ki hanbi yaaba, ke yi tie obuakaaba, yin
yaa la mani mi niñingbadima leni mi hanma
leni li yumiinli leni mi dingima leni li juunli.
13 Yin moandi ki juuni leni yi yaba, ki ya tiedi
yi yaba po sugili. Li ya tie ke nilo bii o lielo
po nani Kilisiti n den puni yi sugili maama, yi
moko n yaa puuni yi yaba sugili yeni. **14** Yi ya
tieni laa bonla kuli ki gbeni, yin la mani mi
buama yaama n taani ki lolii yi kuli yenma nani
lan dagidi maama. **15** Ke Kilisiti nden yini yi yaa
yanduanma yaapo, ke yin tua gbannanyendi
yeni n diedi yi pala, yin da tie hanwaadanba.
16 Kilisiti maama n yaa die yi siiga cain nani
lanpundi maama. Ya bangi mani ki go tundi

yi yaba leni mi yanfuomoanma, ki ya yiini U yua, bi baa waani yi yaala n tiedi nekanba kuli. Tieno po li dandanli yani leni yi pala kuli nani **10** Alisitaka yua n ye leni nni li kadidieli nni li hanbili Fuoma n gobidi yi maama. **17** Yin moko fuondi yi. Banabasa yadiga Maka moko maadi ya maama kuli leni yin tiendi yaala kuli, fuondi yi, n den tuodi ki waani yi ke o ya cua yi tieni mani li kuli o Diedo Jesu yeli po, ki ya kani yin ga o cangu bohanla. **11** Jesu ban go yi tuondi U Tieno yua n tie Baa kelima wani Jesu yua Jusitusa moko fuondi. Bi tie yaaba n kua yaapo. **18** Bi puoba yin ya miindi mani yula yi ku koanciagu siiga yaaba bani bebe n taani ki ciaba kani, nani lan bili ke yaaba n ye o Diedo tuuni leni nni U Tieno diema po, ki go baagidi n nni n ya tiendi maama. **19** Bi podanba ya bua pali hali boncianla. **12** Epafasa yua n tie yi siiga mani yi puoba, ki da tiendi yaala n baa cuani yua ki go tie kilisiti naacemo moko fuondi yi. bipo li mutuoli. **20** A bila yin ya tuodi mani O moa yipo yogunu kuli ojaandi nni, ki miadi yi danba maama li bonnla kuli nni nani lan yipo ke yin yaa tie yaaba n dagidi cain, ki bani pundi o Diedo yaaba n yaa tiedi maama. **21** Bi U Tieno n bua yaala, ki yaa se ke li pa U Tieno baanba, yin da tiendi yaala n baa fiindi yi bila sanhoadima nni. **13** N tieni opo siedi ke o tuuni pala ke bi gbani n da ti wudi li dandanli po. yi po leni li yankuali bonciala. Yinba leni yaaba **22** Bi tuonsoanba yin yaa tuodi ki hua yin pia n ye layodise leni yaaba n ye Iyelapoli kuli. **14** Ti yaa canbaanba ti gbannandi nni maama, yin da buado logitoli Luka leni Demasa moko fuondi yi. tiendi yeni ban nua yi yaa yogunu bebe ka, nani **15** Yin fuondi mani ti kpiiba yaaba n ye layodise yi bua ki mangi bi nisaaliba yaa pala yeni. Ama po kuli, ki go fuondi ninfa leni yaa jaandiel n yin yaa tiendi yeni yogunu kuli, kelima yi fangi ye o diegu nni yaaba kuli. **16** Yi ya cogi li naa o Diedo. **23** Yin tiendi yaala kuli, yin yaa tiendi tili yin teni ban cogili layodise jaandiel nni leni li yankuali, kelima yi tiendi oDiedo po yo, moko. Layodise yaaba moko n soani yipo ban laa tie bi nisaaliba po ka! **24** Ki yaa bani ke yi gaa yaa tili yin cogili. **17** Yin yedi ke Alikipa n baa ba o Diedo kani li faali panpaani. Soani fangi oyuli leni oDiedo n puogi o yaa tuonli, mani Kilisiti o Diedo po. **25** Kelima yua n soani ki soani ki dudi leni mi teginma. **18** Mini Polo ke laa tiegi o baa ga o kaa teginma panpaani yo! n diani yaa fuondi n tiene leni n yaa nuu ki Kelima U Tieno naa tiedi gagidima bi niba leni fuoni yi. Yin yaa tiadi n lolima po. U Tieno yaa bi yaba siiga. hanbili n yaa ye leni yi.

4 Canbaanba yin ya tiendi mani yi tuonsoanba po yaala n tiegi ki go dagidi, ki yaa bani ke yi moko pia canba tanpoli po. **2** Yin yaa pia mani li moandili yi jaandi nni, ki yaa se ke li pa ki go yaa tuondi U Tieno. **3** Yin go yaa jaandi mani ti moko yaapo, ke U Tieno n luodi tipo bu buliñoabu o maama po, ke min fidi ki ya wang Kilisiti bondoaginkaala, li tie laa maama yaapo yo, ke n ye li kadidieli nni. **4** Ke min fidi ki ya wangima nani lanpundi maama. **5** Yin ya ye leni yaaba n kaa daani leni mi yanfuoma, ki da tuo yin ye leni ba yaa yogunu n bia fanma. **6** Yi maama n ya mani yogunu kuli, yaaba n gbadima po, nani yaa jiema n pia mi yaama ke li dagidi yeni. Li pundi yin ya bani ki guani nilo kuli yaa ma guankaama n dagidi. **7** Tikika ba waani yi n laa baalo kuli. O tie ti kpibuado leni ti todikoa tin dugi yua yaapo leni ti naacenlielo, o Diedo tuonli nni. **8** N soani o yi kani lani yaapo yo, ke wan waani yi tin ye maama. Ki baagi yi mo yaa pala. **9** N soani o leni ti -kpibuado Onesima yua moko n tie ni dugi koa, ki go tie yi siiga

1 Tesalonika

1 POLO, SILASA leni TIMOTE n diani li tili yinba kilisiti nitaanli yaali n ye Tesalonika, ki ye u YIENU yua n tie BAA ni nni leni o Diedo JESU Kilisiti nii nni. u TIENU ḷanbili n ya ye leni yi. **2** Ti tuondi u TIENU yogumu kuli yikuli po, ki taagi yi yela ti jaandi nni. **3** Ti tiadi yogunu kuli kaa cedi ti BAA u TIENU kani yi dandanli leni yi buama ti DIEDO JESU KILISITI po n teni ke yi tuuni maama, leni yi suginma n se bonjanla maama. **4** Ti bani ti kpiiba u TIENU buakaaba, ke U TIENU n den gandi yi. **5** kelima tii den wangyi o labaalijamo leni mi maama bebe ka, ama leni u TIENU Fuoma paalu leni ti dugidi leni i moamoani. yi bani tin den ye yi siiga leni li tie kelima ti den bua yi ḷamu yo. **6** Yi den ḷoadi tinba leni ti diedo fuuli ki ga u TIENU maama baa o falaciamo siiga leni u TIENU n puuni ya pamanli. **7** Lani yi den tua li bontogidikaala yaaba n dani ki ye Maseduani len Akayi diema kuli po. **8** Kelima u TIENU maama naa den yadi yi kani Maseduani leni Akayi po bebe ka, ama yin pia ya dandanli u TIENU po den yadi i kaani kuli, ḷali ke laa go tie tiladi tin maadi lipo. **9** kelima bi togidi yi kaani kuli yin den gaa ti cangu maama leni yin den tuo ki ḷoadi u TIENU yua n fo ki tie i moamoani maama ki ḷa i buli ḷoadima. **10** Moala yi guu ke o Bijoa JESU, wan den fiini yua bi tinkpiba siiga ba ḷa tanpoli ki guani ki cua, wani yua n ba faabi ti leni u TIENU pabienli yaali n kpendi.

2 Yi bani yinba yiba, ti kpiiba, ke ti cuama yi siiga naa den tie fanma. **2** Nani tin bani maama, bi den waani ti fala ki go sugidi ti Filipa dogu nni, ama baa yeni ti den dugi ti TIENU po ki wangyi o labaalijamo ba ke bi niba den fii ki se tipo. **3** Tin den tundi yi ya tundi naa den ḷua leni boandi, bi len yantiajoagindi ba bi leni janbi mo. **4** Ama ti den maadi nani u TIENU n bua tin maadi maama kelima o biigi ti ki sua ke ti dagidi wan piani ti o labaalijamo. Lanwani, tii maadi ki bua ki mangi bi niba pala ka, ama u TIENU yua n bigidi a pala. **5** Yi bani bojanl ke tin den ye yi siiga tii den maadi yipo mi mamanma ka. Tii den pia ḷalimani buama yantiali mo, u TIENU tie ti siedo lankulu po. **6** Tii den lingi ya kpiagidi n ḷani bi nisaaliba kani, bi yi ya kani bi nitoaba kani. **7** Kelima ti tie u KILISITI tondiba, ti den pia li bali ki tieni

yen, ama ti den ye yi siiga leni mi dingima nani o pomado n kubi o bila maama yen. **8** Li den mani tipo ke ti waani yi o labaalijamo kelima tin den pia yipo ya buama. laa tie lani bebe ka, ti den bua ki pa yi ba ti yula moko lelima ti buama yi po den pundi ḷali laa bianu. **9** N kpiiba yi tiadi ti tuonli leni ti fala po: ti den wangyi o labaalijamo, ki go tuuni li tuonli u yensiinu leni ku ḷiagul kuli ki baadi ti jiema, ke ti yema yi siiga n da tie oba kuli po fala. **10** Yinba leni u TIENU kuli tie tipo siedi, ke ti den pia ya tagi n gagidi ki go tiegi ki naa pia ban ba fidi ki kuli ti leni yaala yinba yaaba n daani ya siiga. **11** Yi go bani ke ti den ye yi siiga ki tie yuakuli po nani o jamado n tie o bila po maama. **12** Ti den tundi yi, ki baagidi yi, ki go tigini yi ke yin ya cuoni maama n dagidi u TIENU po, wani yua n yini yi ke yin ya taa leni o, o diema nni leni o kpiagidi nni kuli. **13** Li tie lani yaapo ke yogumu kuli ti tuondi u TIENU kelima yin den ga tin den wangyi u TIENU maama yama. Yii den ga ma nani mi tie bi nisaaliba maama ka, ama yi den gaa ma nani man tie maama i moamoani. Lani n tie u TIENU maama yaama n tuuni yinba yaaba n tuo ki daani ya siiga. **14** N kpiiba yi den ḷoadi u TIENU n yini yaaba nitaana ya n ye JUDE po ki ye JESU nni ya fuuli: kelima yi dogu yaaba den waani yi fala nani bi ya dogu yaaba Jufinba n den waani ba fala maama. **15** Bani n go den ku o DIEDO JESU leni bi sawalipuuba. Bi waani ti moko falabiado, baa tiendi yaala n mangidi u TIENU pali, bi go tie bi niba kuli yibalinba. **16** Bi yiedi tipo ke tin da waani o labaalijamo bi nilanba, ke wan faabi ba. Bi tieni yeni ke bi tuonbiadi n pundi ti bianu. ama u TIENU pabienli juodi ki cuo ba. **17** N kpiiba, ti den paadi leni yi o yogunu waamu ti nuni po ke laa tie ti yantiana nni ka, ti go den bua ḷali bojanla ki le yi nummu, ki moandi lipo moko. **18** ti go den bua ki guani yi kani, laa luo taalima lie ke mini POLO den moandi, ama sutaa ni den yie tipo. **19** Lanwani ḷmee n tie ti suginma, ti pamanli leni ti kpiagidi badifogiliga? naani laa tie yinba ka, ti DIEDO JESU nintuali o ya guani ki cua ya yogunu? **20** Yeni de yinba n tie ti kpiagidi leni ti pamanli.

3 Tin kaa go den fidi, ti den sua ke li ḷani tin ya ye Atena ti bebe. **2** ki soani ti kpiilo TIMOTE yikani, wani yua n taa ki tuuni leni u TIENU leni ti tuonsoanlielo KILISITI labaalijamo wangima

nni ke wan paagi yi pala ki go tundi yi yin ya se laa biadima buolu kuli li panpaani. **7** U TIENU bojanla yi dandanli nni. **3** Ke yi siiga oba kuli n naa den yini ti ke tin ya kubi ti joagindi ka, da lengidi ki guani puoli kelima ban wangyi ya ama mi gagidijanma po. **8** Lanwani yua n yie fala yaapo. **4** Tin den ye leni yi, ti den tuodi laa tundi kuli, waa yie nisaalo ka, ama o yie ki waani yi ke bi baa wangyi ti fala yeni. li den u TIENU yua n puuni yi o fuoma yo. **9** Laa go tua tipo yени nani yin bani maama. **5** Nani min yie tiladi min diani yipo ki waani yi yin ya bua kan go den fidji ki juuni ka laa yi maama po, N iyaba, kelima u TIENU wani oba n bangi yi ke den soani TIMOTE yi kani ke wan bandi yin se li yin ya bua iyaba. **10** Yi tiendi yeni mo yo yi dandanli nni maama, kelima n den jie ke mi kpiiba yaaba n ye Maseduani kuli po. Ama ti tulinma daano n da ti tulini yi, ki teni ti tuonli go tundi yi ke yin ya tiendi yeni ki pugidi. **11** yi siiga n tua fanma. **6** Ama TIMOTE n nani yi Yin moandi mani ki ya mani leni yi yaba, ki kani ki kopeni ke laa waagi, o puni ti ya labaalo go ya kubi yi jantaadiceli, ki ya tuuni li tuonli n mani. o go waani yin pia ya dandanli leni ya ki baadi yaala n dagidi yi yema po mo nani buama n tie mama. O wani ti ke yi tiani tipo tin den kpa bangi yi maama yeni. **12** Yin ya yogunu kuli leni li pamanli, ki go bua ki le ti tiendi yeni ke yaaba n kaa daani n ya nua yi nani nani timo n bua ki le yi maama. **7** Baa ke ti ke yi tie nimoanba ki jigindi yi, ke yin da dugi ye leni mi yebiadma ki laadi fala, wan waani ti nitoaba todima po. **13** Ti kpiiba, tii bua ke lan ti labaalo ke yi se li dandanli nni yeni baagi ti. ya boani yi yaaba n kpe ya maama po, ke yin **8** Moala ti naani guani kelima yi se ke li pa o da ye leni lipaboanli bi po nani yaaba n kaa DIEDO sanjoadima nni. **9** Yi laa tuondi yo ti pia suginma ba yeni. **14** Li ya tie ke ti daani ke ba tuondi u TIENU kelima yipo. Ti tuondi o ti JESU den kpe ki go fii bi tinkpiba siiga, ti go jaandi nni kelima tin pia ya pamancianli o kani daani ke u TIENU ba fiini yaaba n daani JESU ki kelima yi yaapo. **10** U yensiinu leni ku niagu kpe kuli ki teni ban taani leni o. **15** Ti kadi li kuli ti miadi u TIENU leni ti pala kulike wan waani line nani o DIEDO n den yedi ti yaala: tuo tin go le yi nunmu ki ya todi yi ken yin tinba yaaba n ye ki fo kan gaa yaaba n den kpe baa ki biini yaala n poadi yi dandanli nni. **11** Ti liiga o DIEDO guani cuama. **16** Wani o DIEDO BAA U TIENU leni ti DIEDO JESU n jambi tipo u maalima ya tieni ke malekinba yudaano kpaani, sanu tin go cua ki le yi. **12** O DIEDO n teni ke yi ke u TIENU kakaaaci piebi, lanyogunu o DIEDO buama yi yaba po leni bi niba po kuli po n ya wani oba baa na jali tanpolipo ki jiidi, yaaba n yabidi ki pugidi, nani ti mo ya buama n pugidi den leni li dandanli KILISITI po baa kpa fii bi yipo maama. **13** Wan ya paagidi yi pala ke ti tinkpiba siiga. **17** Lani tinba yaaba n sini ki fo BAA U TIENU n ya nua ke yi gagidi cain opo, baa taani leni bani, ki yugi a tawala nni ki tuogi kaa pia ban baa fidi ki kuli yi leni yaala ti DIEDO o DIEDO mi fawaama nni. Lani ti ba yaa ye leni JESU n go baa cua leni o nigagidijanba kuli ya o DIEDO jali ya yogunu kuli. **18** Lanwani, yin ya yogunu. baagidi mani iyaba pala leni laa maama.

4 Ti kpiiba ti majuodikaama tie mine, ti miadi **5** Ti kpiiba yaali n tie li yoguni leni li dana po, yi ki go tundi yio DIEDO JESU nni: ti den laa go tie tiladi ke min diani yipo. **2** Kelima bangi yi yi tagi n baa tie maamaki ya mani u yi bani yinba yiba bojanla ke o DIEDO daali ba TIENU po, yi tuodi ki tieni yeni, yin ya go tiendi cua nani o sugido yeni ku niagu. **3** Ya yogunu yeni ki pugidi-pugidi. **2** Yi bani tin den ga a ke bi niba baa tua: mi yandunma leni laafia ye, ya noabona o DIEDO JESU kani ti teni. yi **3** U lanyogunu yo ke mi bolimba ludi ba nani TIENU n bua yaala tie yi gagidijanma, ke yin o maditugukoanu n yen ludi ya pua n ba maa kubi yi yula ki da tieni joagindi ba kuli. **4** Go maama yeni. Bi kan fidi ki sani ki ciadi. **4** Ama bua ke yi siiga yua kuli n kubi o gbannandi mi yinba ti kpiiba yii ye laa biigili nni ke laa daali gagidijanma nni leni ya yema n dagidi nni. **5** ba ludi yi nani o sugido yeni. **5** yikuli tie mi Ki da tuo o gbannandi bonbuakaala n diedi o yenma leni u yensiinu yaaba. Tii tie ku niagu nani bi nilanba yaaba n kaa bani u TIENU n leni libiigili yaaba ka. **6** Tin da goa mani nani tiendi maama. **6** oba kuli n da boandi o kpiilo yaaba n sini yeni, ama tin ya guu ki kubi ti laa bonla nni ki janbi o tin den tuodi ki waani yula. **7** Yaaba n goa, goa ku niagu yo, yaaba n yi ki go kadi ki waani yi ke o DIEDO ba tuu nu ki gadi mo, gaadi ku niagu yo. **8** Ama tinba

yaaba n tie u yensiinu yaaba, tin ya kubi ti yula. Tin laa li dandanli leni mi buama ya kudi liadili, ki go cibini mi tindima ya suginma nani li kusanli yeni. **9** Kelima u TIENU naa den bili ke tin kua o pabienli nni ka, ama ke tin baa mi tindima kelima ti DIEDO JESU KILISITI ya po. **10** Wani JESU den kpe tipo, ke tin ye ki fo leni tin kpe kuli, tin taani ki ya ye leni o. **11** Lani yaapo yin ya paagidi mani yi yaba pala leni mi buamoanma, ki ya go todì yi yaba ke yikuli n suagi liiga ti DIEDO sanjoadima nni naniyin kpa tiendi maama. **12** Ti kpiiba ti mia yi ke yin ya jingidi yaaba n tuuni li tuonli yi siiga, ki gobidi yi o DIEDO sanjoadima nni ki ya go tuodi bi tundi. **13** Yin ya faadi ba leni mi buama kelima bi tuonli po. **14** Ti kpiiba, ti go tundi ki mia yi, ke yin tuodi ki ya tundi yaaba ye sindisindi yema, ki ya paagidi yaaba ya gbanì n wudi, ki ya todì yaaba n tadi, ki ya pia li juunli lní bi niba kuli. **15** Yin fangi mani yi yula ke oba kuli n da guani oba kuli o biadima panpaani, ama yogunu kuli yin moandi mani ki ya tiendi yaala n mani yi yaba po leni bi niba kuli po. **16** Ya mangidi mani yi pala u yogunu kuli. **17** Ya jaandi mani ki da cedi. **18** Lan tie ya yebuolu kuli nni, yin ya tuondi mani u TIENU kelima lani n tie u TIENU yanbuama yipo JESU KILISITI nni. **19** Yin da gbindi mani u TIENU FUOMA YUA fantama; **20** yin da fali mani sawali maama ba kuli; **21** ama yin ya bigidi libonla kuli, ki ya kubi yala n ñjani. **22** Yin kubi mani yi yula leni mi biadma buoli kuli. **23** Mi yanduanma TIENU, wani oba n gagidi ki ñjambi cain yi pala nni, yi yantiana nni leni yi gbannandi nni kuli, ke yin da pia tagili ba kuli tyi DIEDO JESU KILISITI cuama daali. **24** Yua n yini yi tie yua tiegi, wani n baa tieni la. **25** Ti kpiiba, ya jaandi mani ki miadi tipo u TIENU. **26** Fuondi mani ti kpiiba kuli ki gobini ba leni mi buamoanma. **27** N puogi yi o DIEDO yeli nni, ke yin cogi ya tili n tie na ti kpiiba kuli po. **28** O DIEDO JESU KILISITI ñjanibili n ya ye leni yi.

2 Tesalonika

1 Mini Polo leni Silasa leni Timote n diani li tili yinba Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Tesalonika ki ye U Tienu ti Baa leni o Diedo Jesu Kilisiti nni. **2** U Tienu yua n tie Baa leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li yanbili leni mi yanduanma. **3** N kpiiba li pundi tin ya tuondi U Tienu kelima yipo yogunu kuli. Li dagidi tin ya tiendi yeni, kelima yi dandanli yabidi ki pugidi boncianla, yi buama yi yaba po mo yabidi ki pugidi. **4** Ti kpiagidi ti yula U Tienu n yini yaaba nitaana nni kelima yi juunli leni yi dandanli po ba yin laadi ya fala leni ya yebiadima kuli. **5** Li kuli tie seedi ke U Tienu buudi tiegi. O sua ke yi dagidi U Tienu diema po yin laadi fala yaama yaapo moala ne yeni. **6** U Tienu nua ke li tiegi ke wan faligi yaaba n faligidi yi moala, **7** ki taani ki pa tinba leni yinba yaaba laadi fala mi fuodima o Diedo Jesu ya ñani tanpoli po leni o malekinba yaaba n pia upaaciamu, ki doagidi o yuli yaa daali. **8** O baa doagi u mupienu nni ki tu yaaba n kaa bani U Tienu leni leni yaaba n kaa tuo ki joaudi ti Diedo Jesu ya laabaalijamo, bi biadima panpaani. **9** Bi buudi baa tie yaa bolinma n kaa pia gbenma. Bi ba paadi cain leni o Diedo nunga leni o kpiagidi paalu, (*aiōnios g166*) **10** wan cua ya daali ki baa ba ti kpiagidi o nigagidi kaaba siiga, ke yaaba n daani o kuli mo n ñuadi o ñamu. Yi moko baa ye bi siiga kelima yi den daani ti seedi. **11** Li tie lani yaapo ke ti miadi U Tienu yi po yogunu kuli ke wan teni yin dagidi wan yini yi yaala yaapo. Ti go miadi o ke wan teni yin ya tiendi wan jagi yin tieni ya ñanma kuli leni li dandanli tuonli kelima o paalu yaapo. **12** Yeni ti Diedo Jesu yeli baa ba ti kpiagidi yi siiga, ke yi mo n ba ti kpiagidi kelima o yaa po. Nani ti Tienu leni Jesu kilisiti ñanbili n tie maama.

2 Ti kpiiba, yaala n tie o Diedo Jesu Kilisiti cuama, leni tin baa taani o kani maama, ti mia yi, **2** yin da tuo ke laa bonla n jaligi ki lengidi yi yantiana bi ki jieni leni yaa maama n naami ke mi tie sawali maama, bi maama ba, bi li yaa naani leni tili ba ñani ti kani ki maadi ke o Diedo daali pundi. **3** Yin da tuo ke oba kuli n boandi yi, ba lan tie yaala kuli, ki yedi ke laa daali pundi, kelima laa daali kan cua kali mi danyiema n kpa cua, ke mi biadima daano n doagidi, wani yua n baa ged mi bodima po yeni.

4 O baa fiini o yuli ki yie bi niba n nua yaala nani li tie U Tienu yeni, bi ban kpiagi yaala kuli. o baa kua ki kali ñjali U Tienu dieli nni ki yini o yuli U Tienu. **5** Yii tiadi ke n den waani yi lan kuli min den ye leni yi yaa yogunu yo? **6** Yi bani yaala n yie opo ke wan da doagidi ñjali o yogunu n pundi. **7** Baa moala mi biadima yeni ye ñasiili nni ki tuoni mi tuonli. Li daa baa tie yeni ñjali yua n yiedi mi po n ti ña li kani. **8** Lanyogunu mi biadima daano baa doagidi, o Diedo Jesu n baa bolini yua leni o ñoabu fawaama. O cuama kpiagidi baa biidi o tuonli cain. **9** Sutaani paalu baa teni mi biadima daano yeni n cua leni mi bancianma boncianla leni sinankeeniba leni mi faama bonlidinkaala buoli kuli. **10** O cuama go baa yegi leni mi biadima yaa boandi kuli ki boandi yaaba n baa bodi kelima baa den bua i moamoani ke ban baa mi faabima. **11** Li tie lani yaa po yo ke U Tienu baa soani bi kani yaa paalu n baa teni ban yaadi ki daani mi faama. **12** Yeni yaaba n naa den tuo ki ñoadi i moamoani, ama ki mangidi bi pala leni mi biadima kuli, U Tienu baa bu ki cuo ba. **13** Ti kpiiba, o Diedo buakaaba li pundi tin yaa tuondi U Tienu yi po yogunu kuli, kelima o den gandi yi ñjali mi cilima yi tindima po kelima o Fuoma yaa gagidijanbima po leni li dandanli i moamoani nni yaa po. **14** U Tienu den yini yi lan kuli po kelima tin den waani yaa laabaalijamo po, ke yin baa yi biinu ti Diedo Jesu kilisiti kpiagidi nni. **15** Lani yaa po ti kpiiba, yaa se mani ke li pa, ki ñoa tin den bangi yi yaala kuli, li yaa tie tin den maadi yaala leni ti ñoana, leni tin diani yaala li tili nni kuli. **16** Ti diedo Jesu Kilisiti wani oba, leni ti Baa U Tienu yua n den bua ti, ki puni ti kelima o ñanbili po yaa baagi n ki pia mi gbenma leni yaa suginma n ñani, (*aiōnios g166*) **17** n yaa baagidi yi pala ki teni yin yaa se ke li pa yaala n ñani tiemra nni leni mi maama nni kuli.

3 Ti kpiiba, ti majuodikaama tie mine: Ya miadi mani U Tienu tipo ke o Diedo maama n suagi liiga ki yayadi, bi niba n jigini ma nani lan tie yi ya siiga maama. **2** Yin go ya miadi o mani wan faabi ti leni bi nibiadiba leni yaaba n bia ke li kandi, kelima bi niba kuli ka tuo li dandanli. **3** Ama o Diedo tie tin fidi ki dugi yua yaa po. O baa teni yin yaa se ke li pa bonjanla, ki kubi yi ke o biadio n da paadi yi. **4** Ti pia yipo laa dugidi o Diedo nni ke yi tiendi ki go baa tiendi tin den puogi yi yaala kuli. **5** O Diedo n gobidi

yi yantiana yin yaa pia U Tienu buama leni Kilisiti ya juunli. **6** Ti kpiiba, ti Diedo Jesu Kilisiti yeli po ti waani yi ke yin paadi leni yi kpiiba yaaba n tie kpadijedanba kaa ɣua tin bangi yi yaa bangima. **7** Yinba yiba bani lan pundi yin yaa togidi ti maama. Tin den ye yi siiga tii den yie a tuona. **8** Tii den di oba kuli jiema fanma fanma, ama ti den tuuni a tuona u yensiinu leni ku ñiagu ki laadi fala ke ti yema n da tua oba kuli po tugili. **9** Laa tie ke tii den pia liba ka, ama ti den tiendi yeni kelima ti den bua ki ɣa yipo li bontogidikaala. **10** Tin den ye yi siiga ti den waani line: “yua n ki bua ki soani n da je moko”. **11** Ti maadi yeni kelima ti gba ke yi siiga bi tiaba yie kaa tuuni tuonliba kuli ama ki goadi leni mi kulinkundima. **12** Ti waani laa niba ki tundi ba kelima o diedo Jesu Kilisiti yeli po ke ban yaa tuuni li tuonli leni mi yansoangima, ki baadi bi jiema. **13** Ti kpiiba, yin da coagi leni a tuonjama tienma. **14** Yi yaa sua ke niloba ki tuo ki ɣua tin bili yipo yaala li naa tili mni, yin faami opo ki da pia ɣantaado leni o, ke i fe n cuo o. **15** Yin da nua o ke o tie yibali ka, ama yin ya nua o ke o tie yi kpiilo ki tuodi ki tundi o. **16** Mi yanduanma Diedo, wani oba n yaa puuni mi yanduama u yogunu kuli yi yema buoli kuli nni. Wani o Diedo n ya ye leni yikuli. **17** Mini polo n diani ya fuondi n tie na leni n nuceli. Min diani ya tila kuli, n tieni n maalima yeni. Lan tie min dangi maama. **18** Ti Diedo Jesu Kilisiti ya ɣanibili n ya ye leni yi kuli.

1 Timote

1 Mini polo n tie Jesu kilisiti tondo kelima

U Tieu ti candaano yaa ñoabonli po, leli Jesu kilisiti yua n tie ti suginma yaa po. **2** N diani apo fini Timote yua n tie n bimoanga li dandanli nni U Tieu yua n tie ba leni ti diedo Jesu Kilisiti yaa ñanbili leni o ninjibadima leni o yanduanma n yaa ye leni a. **3** Nbuu ki tiadi a min den puogi a yaala min den baa fii ki ged Maseduana diema yaa yogunu ke ñjan yaa ye Efesa ki tundi bi nitianba yaaba n bangi bangi toama. **4** Han go yie bi po ke ban da pa bi yula i telimi togida leni yaajanba togida yaa n kaa pia gbenma, kelima laa bonla kuli fiidi mi niama ki naa todii U Tieu tuonli suagima liiga li dandanli nni. **5** Laa tundi n baa cuani yaala tie: yaa buama n ña yaa pali n pieni niinni leni yaa pali seedi n ñjani leni li dandanmoanli. **6** Bi nitianba lebidi ki ñja laa bonla ki yaadi ki jnoa mi mafanma. **7** Bi bua ki yaa tie li bali maama bangikaaba, ama baa bani ban maadi yaala leni ban tiendi yaala leni li papaali yeni n bua ki yedi yaala. **8** Ti bani ke U Tieu balimaama ñjani ye ki tie yendo bebe, o candaabalo moko ye li ya tie ke o nilo jnoa ma nani lan bili maama.

9 Ti go bani ke baa bili li balimaama yeni o lanu n tie Jesu kilisiti yua n den tua nisaalo. **6** niteginkoa po, ama bi bili ma bi nibiadiba, leni Wani yua n den puni o yuli ki kpe ki pani mi bi niyiekaaba, leni U Tieu yiekaaba, leni ti tuonbiadi danba, leni yaaba n kaa jnoa U Tieu sanu, kaa fangi U Tieu mo leni yaaba n ku bi baanba leni bi naanba, leni nikpaloo kuli po, **10** leni tondo ki bangu bi nilanba li dandanli leni leni mi conconma danba, leni yaa jaba n taagi i moamoanli nni. N maadi moamoanli mii pua leni bi yaba, leni yaaba n kuadi bi niba, leni bi faama. **8** N bua ke bi jaba n ya jaandi i kaani tuofadanba leni yaaba n tiedi mi seedi faama kuli ki Yugidi ya nii n ñjani kaa pia pabienli kaa po, leni yaala n ñia leni mi bangijanma kuli po. pia yantiabiada. **9** N go bua ke bi puoba n yaa **11** Laa bangijanma jnoa o laabaalijamo, U Tieu yie ya tiadi n dagidi, ki go pia li fangili leni li yua n pundi ki yaa baadi ti kpiagidi ki go pia mi yukubili, ki da pia ti japaadi i yupiani nni leni yemanmoanma n piani nni yua. **12** N tuondi ti wula tiadi, leni ya laani n caadi leni tiatoadi diedo jesu kilisiti yua n puni nni u paalu, ki sua moko yaadi n caadi. **10** Ama ban ya ñanbidi biba ke n tie nidugikoa ki kuani nni o tuonli nni. **13** A tuonjama nni nani ya puoba n tieni seedi ke Mini yua n den kpa sugidi o, ki wangi o fala, ki bi tuuni U Tieu po n tiendi maama. **11** Pua kuli tiendi o yaala n bia, o den gbadi npo mi ninjima, n ya cengi mi bangima leni li yumiimmoanli ki kelima n den tiendi yeni n yanpiima po leni n ñjmini. **12** Mii puni o pua u sanu wan bangi bi dandanluoma po. **14** Ti diedo den ñanbi npo ñjali wan diedo o joa, ama wan ya ñjmini. **13** Kelima ke li kandi, ki puni nni yaa dandanli leni yaa U Tieu den kpa tagi Adama ki yuandi ki tagi buama n ñani Jesu kilisiti kani. **15** Ya maama n Awa, **14** li naa tie Adama ka den kua mi tulinma tie na tie madugikaama ki pundi bi niba n ga nni, ama li tie o pua den kua mi tulinma nni ki ma cain, ke Jesu kilisiti den cua ñanduna nni ki miidi li balimaama ki tua i tagili daano. **15** Baa baa tindi ti tuonbiadi danba. Bi siiga nni mini yeni o baa faabi kelima o madi po, o ya pia li n cie. **16** Ama o den gbadi npo mi ninjima line

yaapo: Jesu kilisiti cili ki doagidi o juuli mini yaa kani, ke min tua li bontogidikaala yaaba n baa daani o ki ba yaa miali n kan gbeni kuli po. (aiōnios g166) **17** U Tieu yua n tie o badiciamo ñali yaa yogunu kuli kaa pia kuuma, tin ki nua yua, wani yua bebe n tie U Tieu n yaa baadi ti jigidi leni ti kpiagidi hali yaa yogunu kuli. Amina (aiōn g165) **18** N biga Timote n teni a yaa ñoabonli n tie na, nani ban den kpa pua apo yaa sawali ki yedi maama lani n tie ñjan ya koani li dandanli koanjanli, **19** ki yaa kubi li dandanli leni yaa paliseedi n ñjani, bi nitianba den ya laa bonla ke bi dandanli bodi. **20** Imene leni Alesanda tie laa niba siiga yaaba. N den teni ba Sutaani ke lan bangi ba ban da go sugidi U Tieu.

2 Min kpa tundi yi yaala tie ke yin ya jaandi

U Tieu ki miadi o ki go tuondi o bi niba kuli po, **2** leni bi badiba leni bi yudanba kuli po, ke tin baa ki yaa ye leni mi yanduanma leni mi yandoangima ki jnoa U Tieu ke li dagidi ki go tiegi. **3** Lani n ñjani ki go mani U Tieu ti candaano po, **4** wani yua n bua bi niba kuli n tindi ki go bandi i moamoani. **5** Kelima U Tieu yedi yaala. **6** Ti bani ke U Tieu balimaama ñjani ye ki tie yendo bebe, o candaabalo moko ye li ya tie ke o nilo jnoa ma nani lan bili maama. **7** Bi bua ki yaa tie li bali maama **8** N bua ke bi jaba n ya jaandi i kaani faabima panli bi niba kuli po. Laa seedo n den tieni u yogunu n denpundi. **9** Li tie lanyaapo ke U Tieu den gandi nni ke min tua mawangikoa **10** leni tondo ki bangu bi nilanba li dandanli leni leni mi conconma danba, leni yaa jaba n taagi i moamoanli nni. N maadi moamoanli mii pua leni bi yaba, leni yaaba n kuadi bi niba, leni bi faama. **11** Pua kuli tiendi maama. **12** Mii puni o pua u sanu wan bangi bi dandanluoma po. **13** Kelima ke li kandi, ki puni nni yaa dandanli leni yaa U Tieu den kpa tagi Adama ki yuandi ki tagi buama n ñani Jesu kilisiti kani. **14** Ya maama n Awa, **15** li naa tie Adama ka den kua mi tulinma tie na tie madugikaama ki pundi bi niba n ga nni, ama li tie o pua den kua mi tulinma nni ki ma cain, ke Jesu kilisiti den cua ñanduna nni ki miidi li balimaama ki tua i tagili daano. **16** Baa baa tindi ti tuonbiadi danba. Bi siiga nni mini yeni o baa faabi kelima o madi po, o ya pia li n cie. **17** U Tieu n tie o badiciamo ñali yaa yogunu kuli. Amina (aiōn g165)

moandili li dandanli nni leni mi buama, leni mi bani yaaba ya pala n kpe nani ban sia yaala leni ya kudi n tuoni yeni. 3 Ki bangi ke joa n da taa

3 Mi naa maama tie madugikaama: O nilo ya bua ki tua gobidikoa, o bua ya tuonli n yanji.

2 Li tie tiladi ke o gobidikoa n ya tie ban kan fidi ki kuli yua leni liba, ki pia poyendo bebe, ki kubi o yuli, ki tiegi, ki pia o tagijamu, ki gaani bi canba cangu, kigo tie yua nfidi mi bangima. 3 Wan da tie yua n puni o yuli mi daama po, ki da bua li koanli, ama wan tie yua n dingi, ki pia mi yanduanma, kaa go bua i ligi ke li pendii.

4 Kali wan ya tie yua n fidi ki gobidi o diogu yanma, ki kubi o bila leni li yumiinli leni ya teginma n tiegi; 5 Kelima o nilo ya kan fidi ki gobidi o dieceli, o ba ga lede ki fidi ki ya guu u TIENU diegu? 6 Wan da tie yua daani ke li daa waagi, ke ti japaadi n da ti diedi o, wan baa sutaani n den baa ya bujiali nni. 7 wan ya tie yua ke niinpo yaaba tie o po i siedi yanji, ke wan da ti kua i fe nni leni sutaani diagu nni.

8 Kilisiti n yini yaaba todikaaba moko baa tie bi niba n jigini yaaba, ki da tie pala lie danba, ki da tie a dañola, ki da kuani bi yula ya ñuadi

n pia i fe nni, 9 ki ya kubi li dandanli ñasiili leni li papienli. 10 Ban da kpa biigi ba, bi ya sua ke baa pia ban ba fidi ki kuli ba leni yaala, ban soani ban puogi ba ya tuonli. 11 Bi puoba moko baa tie yaaba n tiegi, kaa pia mabiadima, ki kubi bi yula, ki go tie nidugikaaba li bonli kuli nni. 12 Kilisiti n yini yaaba todikaaba ba tie yaaba n pia poyendo bebe, ki gobidi bi bila leni bi diedi yanma. 13 Kelima yaaba n kubi bi puogili yanma, baa ba ya kaani n pia ti kpiagidi, leni ya suginma n yabi li dandanli Jesu kilisiti nni. 14 N diani a po line ki sugini ke n ba cua a kani ke li kan waagi. 15 N ya waagi ka cua, yan fidi ki bandi, yan ba tuuni maama u TIENU diegu nni, kuni yaagu n yie i moamoani benjiilu leni u dasaali. 16 Oba kan nia ke uTIENU maama bongoaginkaala ñua boncianla: wani yua n den doagidi ti gbannandi nni, ke mi fuoma gagidi ki yanji o, maleekinba den la o, bi den wang o maama i nibuoli kuli nni, bi den daani o li yanbuli nni, ke o den guani ki doni ti kpiagidi kaanu.

4 U TIENU fuoma maadi boncianla ki yedi mi juodima yogunu ya nagini bitianba ba ja li dandanli kilisiti po sanjoadima, ki tuo ki joadi ibilisi ya boandi, leni mu cicibiadimu bangima,

2 kelima bi baa yua mi bangifadanba ya palieda,

pua, ki go bangi ke ban da di jetiama U TIENU n tagi yaama ke yaaba n tie bi nidugikaaba ki go bani i moamoani n ya di ki go tuondi U TIENU. 4 kelima U TIENU tagima kuli yanji, laa pundi o nilo n fali mi jiema kuli. wan je ki tuondi U TIENU mipo. 5 kelima U TIENU maama leni i jaandi gagidi ki yanji ma. 6 A ya tundi ti kpiiba laa tundi kuli a baa tie Jesu kilisiti naacenjambo yua n dindi o yuli leni li dandanli maama leni mi bangima yanjoadi yaama. 7

Ama yan yie ya togida n tie fanma fanma ki nia leni li dandanli. 8 Han moandi ki ya se U TIENU sanjoadima nni kelima ti gbannandi tuonli pia mayuli waamu bebe die ki bua ki ya suagi liiga U TIENU sanjoadima nni lani n pia mayuli ki cie li bonli kuli po. kelima li niani u ñoanianu ya miali n ye moala yeni leni ya miali n ba cua.

9 La maama tie madugikaama ki pundi bi niba kuli n gaa ma. 10 Ti tuuni ki moa kelima ti bili ti suginma U TIENU yua n fo ya kani, wani n tie bi niba kuli candaano, ama o tie yaaba n daano ya po yo ki cie. 11 Han togidi bi niba laa bonla ki go bangi ba. 12 Han da tuo oba kuli n fali a kelima atie jawaalo, yan tua li bontogidikaala bi nidugikaaba po, a maama nni, a tagu nni, a buama nni, leni a dandanli nni leni li papienli nni. 13 Han tienni yanji, ki ya cogi, ki ya tundi ba, ki go bangi ba yanji min baa guani ki cua. 14

H an da yie yan den baa ya paabu U TIENU n puni a yaabu, ban pua sawali ke kilisiti n yini ya nikpela maami a po bi nii ya yogunu. 15 Han pa a yuli laa bonla kuli po, ki kuani a yama lienni bi niba kuli n la yan suagi liiga maama. 16 Han kubi a yuli ki go kubi a bangima ki ya se ke li pa likuli nni, yeni a ba faabi a yuli ki go faabi yaabi n cengi a bangima.

5 Han da tundi o nikpelo leni ku fuugu. Ama han tundi o nani o tie a baa yeni, han tundi bi jawaaba nani bi tie a waamu yeni. 2 Ki tundi apociana nani bi tie a naanba yeni bi jafanba mo nani bi tie anataanpolu yeni, leni li pienli kuli. 3 Han yaa jigini yaa kpepuona n ki pia kubikaaba. 4 Li kpepuoli ya pia a bila, bi yaa

bila, li pundi ban bandi ki yaa tiendi yaala n pundi yua nhua U Tieu n baa tiendi yaala o danba po, ki guani bi danba bi hanma. Kelima

lani ntie yaala n mani U Tieu. 5 Ya kpepuoli n ye o bebe kaa pia kubikoa ki bili o suginma

U T ienu kani, ki miadi o u yensiinu leni ku **24** Bi nitianba tuonbiadi doagidi bi kuli po baa ñiagu kuli ke wan yaa tod i o. **6** Ya kpepuoli n ke bi daa biigiba. Ama nitianba ya tuonbiandi puni o yuli li handunli jeligu po kpe baa ke o kan doagidi kali bi biigi ba. **25** Li go tie yeni da fo. **7** Han ya wangi ba lan kuli ki tundi ba, leni atuonhama, yaa n doagidi bohanla bi niba ki tundiba ke ban da pia ban baa fidi ki kuliba kuli po ye. yaa n duagi mo kan yaa wuo hali ya leni yaala. **8** O nilo yaa kubi o niba, yaala n yogunu kuli po ka.

tugi liyuli tie o dieceli niba, o nia li dandanli, o go bia ki cie yua n kaa daani. **9** Han da diani kpepuoli yeli akpepuona tili nni o yaa pundi bina piiluoba, ki den pia ja yendo, **10** ki tie bi niba n pagi yua o tuohanma po, ki go tie yua n den wubi abila, ki gaani bi canba cangu leni ma buama, ki nigidi bi nigagidihana taana, ki tod i yaaba n ye leni fala ki tieni a tuohanma buolu kuli. **11** Han da tuo ki diani ya kpepuoli n da paani kelima o gbannandi ya paadi o ke obua ki kuni ojoa, o baa lebidi ki ha kilisiti ki, baa **12** itagili nni ki ha wan den kpa niani yaa ñoanianu. **13** Bi go tua bi kpadijedanba ki goadi ki gaandi ti diedi nni, lani bebe ka bi go tua maciandanba leni kulikundi niba ki maadi lan kaa pundi ban maadi ya maama. **14** Lani yaapo, n bua ke yaa kpuona n da paani n kuni bi jaba, ki maa a bila, ki kubi bi diegu han taadi ki da pa yibali usanu ban sugiba. **15** Kelima baa moala akpepuotama lebidi ki hua sutaani. **16** Yapua bi ya joa n daani ya pia o danba ke bi tie kpepuona wan yaa tod i ba ki da tuni Kilisiti n yini yaaba tugili, ke ban fidi ki tod i ya kpepuona n kaa pia kubikaaba. **17** Li pundi ke kilisiti n yini yaaba nikpeliba yaaba n gobidi bohanla n baa ti jigidi ki cie. Lan pundi yaaba n ki cie tie yaaba n kuani bi yama U Tieu maama wangima nni leni U Tieu maama banmgima nni. **18** kelima li diana yi diani nni ki yedi: han da lol i o nua ñoabu wan ñmaadi ti di siandi ya yogunu. Li go diani ki yedi li pundi o tuonsoanlo n baa o panpaani. **19** Han da ga ma kuligaba kuli Kilisiti n yini yaaba nikpelo po, li yaa tie siedinba lie yaa ka siedinba taa ya ñoana nni. **20** ja fu leni yaaba n tieni ti tuonbiadi bi niba kuli nintuali, yaaba n sieni n jie. **21** N teni a yaa ñoabonli n tieni U Tieu nintuali leni Jesu Kilisiti nintuali, leni bi maleki gagidikaaba nintuali, ke han ya hua laa maama kuli ki dagagidi niba leni yaba, han tieni bikuli po yenma. **22** Han da jaligi ki maani a nii nilo ba po ki da taani leni nitoa o tuonbiadi nni. Fini aba mo nkubi ayuil ki ya hani. **23** Han da go ñu mi ñima bebe, han ya ñu duven waamu waamu yaala n baa tod i a tugiyianu po leni yaa yiani n lindi ki co ha po.

6 Yaaba n ye ti yonbidi lolimanni n yaa nua ke bi canbaa ba pundi ban kpiagiba li bonla kuli nni. Ke ban da sugidi UTieu yeli leni obangima **2** yaa yonbi n tuuni yaa canbaan ba n daani po n dafaliba kelima bi tie kpiiba, Ama ban yaa tuuni bi po ki cie kelima bi tie niginkaaba ki go tie bi bua kaaba. Han bangi laa bonla ki go ñiii li po. **3** O nilo yaa bangi bangitoama, kaa hua O DIEDO JESU maama leni obangima leni o teginma. **4** O tie japaadaano, kaa bani li ba, ke li tie po nani Uyieno yen, opia mi niama, li nunponli, li koanli kulinkundu leni a yanjagibiada. **5** Mi mafanma leni yaaba yaa yantiana n joagini bi luo imoamoani bi nua ke Ke UTieu teginma n tie ti ñuadi hiali. **6** Li tie ñuaciandi hiali a ya mangi apali han pia yaala. **7** Kelima tii den cua leni ba kuli li handunli nni, li go doagidi cain ke ti kan fidi ki taa li ba kuli lienni. **8** Lani wani ti ya pia mi jiema leni ti tiayiekaadi li baa dagidi ti po. **9** Ama yaababa n bua ki tua piada baa ba mi tulinma nni. Bi yankuabiada, ya n kaa pia fuoma ki baa biidi ba yeni, cuoba nani ku diagu yeni ki teni ke bi fel i bodi cain. **10** Kelima mi ligi buama tie li bonbiadi kuli yaa jiuu; Bi tianba den kuani bi yula lienni ki yaadi ki li dandanli, ki kuani bi yama lienni ki yaadi ki ha li dandanli ki kuani bi yula ti yan yangidi nni. **11** Ama fini U Tieu nilo ñyan sani ki ja laa bonla ki lingi mi teginma, mi gagidinjanma, li dandanli nni, mi buama li juuli, mi dingima.

12 Han koani li dandanli koanjanli, ki cuo ya miali n kangbeni, U Tieu n den yini a yaala yaapo ñyan go den tieni yaala ya seedijamo bi niba boncianla nintuali. (aiōnios g166) **13** N teni a li ñoabonli U Tieu yua n tendi li bonla kuli li miali leni Jesu killisiti yua n den doagidi li dandanmoanli Ponisa Pilata nuntuali, ñyan kubi laa ñoabonli. **14** Ke han ya ñua min teni a ya ñoabonli na cain, ki da tudi ba waamu ñali ti diedo Jesu Kilisiti n baa doagidi o yuli yaa yogunu. **15** Li yogunu ya pundi U Tieu baa teni o doagidima yeni n tieni, wani yua n pia u paalu kuli ki tie bi badiba kuli bado leni bi diediba kuli diedo. **16** Wani yua n ki pia kuuma, ki ye ya

yenma n gagidi nni, oba kuli nki la yua ki kan fidi ki le o mo, wani yua n die ti kpiagidi leni u paalu ŋali yaa yogunu kuli. Amina! (aiōnios g166) 17 Han tundi ya nifiima n tie na piada ke ban da tua japaadanba. Ki da kuani bi suginma bi piama nni, ama ban kuani ma U Tienu yaa niinni, wani yua n puuni ti li bonla kuli ŋali ke li kandi ke tin ya pia li pamanli. (aiōn g165) 18 Han waani ba ban ya tiedi mi ŋanma, ki ya pia a tuonŋama, ti bulicindi ki ya puuni. 19 Ban ya tiedi yeni ki biliti bi yula po o ŋalimanmoano ya yogunu n ba ti cua po ki fidi ki cuo li miamoanli. 20 Fini Timote ŋan ya gu U Tienu pianli ki foagidi leni bi nisaaliba n pia ya niama ke maa ŋua i moamoani. 21 Bi nitianba ŋoadi laa bonla ki yaadi ki ŋa li dandanli. U Tienu ŋanbili n yaa ye leni yi kuli.

2 Timote

1 Mini Polo Jesu kilisiti n sua yua otieu yanbuaminni ke min ya wangi, ya joanianu n pia limial Jesu kilisiti nni. **2** n diana fini Timote n bi buadiga, ke otieu ti ba leni Jesu kilisiti yanbili leni O ninhingbadima, leni oyanduanma n ya ye leni ja. **3** ntuundi utieu ti yajanba n den suani yua ya po, ke n moko go tuuni O po leni liyantia hanli. yoguni kuli yensiinu leni niagu n tiadi a po i jandi nni. **4** ki tiadi a ninsiidi po, ki sugini ki lee ja n paali n mangi. n go tiana jan pia ya dandanmoanli a niini, yaalil den ciili ki ye a yaa lowisa leni a na yunisa niini, **5** kin n go dugi cuain ke li yee a niini. **6** lan ya po n tundi ja, jan ya tigi yaa yanbili paabu ke a den baa ya yoginu ke n den maani a po n ni. **7** kelima utieu naa punti juwaandi fuoma ka, ama ya fuoma npia u gbamanu, mi buama, leni miyanfuoma. **8** jan da jie fee kelima jan ba waani ya siedo Odiedo po leni mini yua n tie O kadibiga po. jan taani yeni nni laa falani, o laabaali yamo po. **9** Leni utieu paalu yu n den faabitii, ki go yinti ya yiinu ngagidi, ki laa tie ti tuonjama po ka. ama o yan buama leni O yanbili po yo. yaali ke ti den ba Jesu kilisiti niini hali ke yanduna daa tagi. (**aiōnios g166**) **10** ke jii doagidi moala ti po kelima Jesu kilisiti ti candaano cuami po. wan yua n biidi mi kuuma paalu, ki doagidi ya miali n kan gbeni yaa laabaali yamo. **11** laa laabaali yamo ya po yo, utieni den puoginni ke min tua tondo leni bangi ka. **12** Li go tie lan kuli yaa po yo, ke n laadi fala ama fee naa pia n ni, kelima n bani min daani yua. n bani cuain ke O pia ya paalu ba kubi O pianli n niini. **13** jan kubi ya dandanli leni yaa buama ye Jesu kilisiti nni, jan den gaa n kani ya mamoaanma ke mi tie nananmoanli. **14** u tieni fuomi yua, yuan ye ti kuli niini n todii ja jan kubi Opianli. **15** A bani yaabi n ye leni nni Asi diema kuli yaaani, bi siiga: Fijela leni Elimojela. **16** N miadi O tieni ninhingbadima n jiidi Onisifola diegun ni kelima wani n yen baagidini min den luo li kadidielinni. oo go den jie fee kelima li po. **17** wan den cua Loma ya yogunu, o den tieni a nia ki lingi nni hali ki ban laani. **18** O diedo n gbadi o po mi ninhima O gua cua daali. kelima a bani ki cie yua kuli ya todima ke o den todini wan den gedi ki ban laa nni Efesa.

2 lanwani fini n biga, yaa paagidi a pali, ya yanbili n ye Jesu kilisti nni. **2** jan den gbadi n kani yaala, siedinba boncianla nintuali, a n piano la, bi nidugikaaba yaaba moko n ba fidi ki bangi la nituuba. **3** jan tuo ki gaa fala leni nni, narijsu kilisti minteeliyanli yeni. **4** yua n tie minteeli, ki bua ki mangi o yudaano pali, kan pa o yuli mi yema yantaadi. **5** yua n tiini mi nuama, kaa yua nani ban bili maama, kan ba panpaani. **6** kali okpakpaalo, n suani li tuonli yo, ki ban baa ki cie li bonluonkaala. **7** suongi ki bandi min tua ja yaala, kelima oDiedo ba pa ja mi yanfuoma. **8** jan yaa tiani, Jesu kilisti po, wani yua n tie dafidi puolijoanu, wani yua n den kpe, ki gua fii bi tinkpiba siiga, nani min wangi ya labaalijamo n yedi maama. **9** laa labaalijamo ya po n teni ke n laadi fala, hali ki ban luo nani o nibiado yeni; ama Utieu maama wani naa luo. **10** lan yaa po yo, ke n tuo likuli, kelima Utieu n gandi yaaba ya po. ke bani moko, n baa ya faabima n ye Jsu kilisti, leni ya kpiagidi n kan gbeni. (**aiōnios g166**) **11** ya maama n tene, tie maa dugikaama; ti ya kpe leno ti go ba ti ya fo leni 0. **12** ti ya juuni, ti baa diedi leni 0, ti ya nia ke tii bani 0, 0 moko ba ti nia ke 0 bani ti. **13** ti yaa tie nidugikaaba, wani wani, tie tin ba fidi ki dugi yua ya po. kelima 0 kan tieni yaala ba nia leni wan tie maama. **14** tiadiba likuli, ki ya miadi bi po Utieu ke ban da ya pia niama mi bundima po, yaala n ki pia todima baa waamu, li yaa tie ki bolini yaaba n cengi ba yaaka. **15** jan moandi ki doagidi Utieu nintuali nani ban biigi ya nilo, ya tuonsuanlo n ki jie fee o tuonli po. ama ki wangti imoamoani maama ke li tiegi. **16** jan sani ki foagidi leni mi mafama, kelima yaaba n kubi ma, baa soagi liiga Utieu yiema nni, ke laa maama ba lugiba nani li sinabiadili yeni. **17** imene leni fileta tie bi ya siiga nni yaaba. **18** bi den yiee imoamoani ki tua ke bi tinkpiba fiima pendii, ki guliti bi tianba dandanli. **19** baa yeni, Utieu tanpuuli se bonjanla ki nii mi naa maama po. O Diedo bani o yaa ba, O yaaba. yua taagi O Diedo yeli kuli, n sani ki foagidi ti tuonbiadi. **20** Dieciangu nni naa pia wula leni yaa jilifa tadimu bebe ka, ama li pia yaamu n tie daadi leni tandi moko, mutaditiamu tie ya tuona n pia po, mutiamu mo a tuonfana po. **21** lanwani, o nilo ya kubi o yuli mi gagidijama nni, ki paadi ki ja laa bonla kuli, o baa tie nani cianba n gagidi ya tadiga a tuonjama po yeni. **22** sani ki ja bi

nipanba bonbuakabiadila ki ya linga mi tegima, Ama bi nibiadiba leni i boandi danba baa suagi li dandanli, mi buama, mi yanduanma, ki taani liiga bi biadima nni ki yaadi biba ki go yaandi leni yaaba n jandi O Diedo leni li papienli. 23 nitoaba. 14 Ama fini wani. Han yaa se ke li pa ñyan yie ya niama n ñua mi yanluoma, kelima a han den bangi yaala ki go daani la. A bani ñyan bani ke li fiindi a koana. 24 kelima, laa pundi den bandi la yua yaa kani. 15 Hali a biwaama O Diedo naacemo n ya pia a koana. ama wan nni a bani idiani yi n gagidi ki fidi ki puni a yaa tie yua ya yama n dingi niba kuli po, ki ya mi yanfuoma mi tindima po kelima li dandanli tie yua pundi ki teni mi bangima, ki go ya pia Jesu Kilisiti nni yaa po. 16 I diani kuli den diani li juunli ke li dagidi. 25 wan go ya tie yua n U Tieno gobidima ya niinni. I pia mi fuoma mi tundi yaaba n yiedi o po leni mi dingima, ki bangima po, ki maadi ki cuo bi niba, ki tundi ba sugini Utieno n pa ba, ban biidi bi pala, ki lebidi mi tudima nni, ki go bangi ba mi teginma. 17 bi yama ki bandi imoamoani. 26 lanu n tie bi Yeni ke U Tieno nilo n ñanbi cain ki bogini ki yantiana n guani ke ban ba ki ñia rutaani diadi fidi ki yaa tiendi a tuonjama kuli. nni, yaadi n den cuo ba, ki teni ke bi tiendi o yanbuama.

3 N bua ñyan bandi ke a juodi dana ya nagini, n fo leni yaaba n kpe kuli nuntuali, ki puogi ya nagini, ya yogunu n pa baa cua. 2 Kelima a kelima o cuama leni o diema kuli po. 2 Han bi niba baa yaa baa bi yula hamu bebe, bi baa yaa wang U Tieno maama, tieni ania ki moandi yaa baa iligi ke li kandi, ñoakpalidanba, leni li ya pa leni li ya dingi kuli. Han maadi ki guli japaadanba, ki tie a nisugida leni bi danyiekaaba, yaaba n pia mi niama ki fu leni yaaba n tudi ñyanwaadanba leni U Tieno yiekaaba. 3 Bi ki ya tundi bi niba kuli, ki ya bangi ba leni li go baa tie yaaba n bia kaa pia ninjigbadima juunmoanli. 3 Kelima u yogunu baa ti cua ke ki tie ku tuotabigu danba, leni yaaba n kaa bi niba kan go tuo ki ya rjoa mi bangijanma, kubi bi yula, leni ku tugutongu danba, leni ama bi ba ya baa yaala n mani bipo bebe, ki bi nijanba kuli yiekaaba. 4 Leni ijanbi danba lingikaaba ki pugidipugidi, bani yaaba n baa leni bi yanjegibidanba, leni yaaba n gbie leni ti bangi ba ban baa ki ya gba yaala. 4 Bi baa lebidi japaadi ki baa yaala n mani bipo ki cie U Tieno. ki ñja i moamoani ki ya cengu a togidifana. 5 5 Bi ba yaa pia U Tieno tuoma nannanli ama Ama fini wani ñyan kubi a yuli li bonla kuli nni, bi nia yaala n tie li paalu. Han foagidi leni laa ki tuo ki yaa laabi fala ki juuni lienni, ki tuuni o nibuolu. 6 Bi siiga bi jatianba wuondi ki ca ti laabaalijamo wangikoa tuonli ki soani a tuonli diedi nni ki boandi yaa puoba n tadi ki tugi ti bonjanla. 6 Kelima mini yaapo bi wuli nni nani tuonbiadi ke li bonbuakabiadila buoli kuli die mi padiñima yenyi, n kuuma yogunu pundi. 7 N ba. 7 Bi rjoa mi bangima yogunu kuli ki naa moani li muaranli ki gbeni, n sani mi nuama ki fidi ki pundi imoamoani ya bangima. 8 Nani gbeni, n kubi li dandanli. 8 Baa moala bi bili Janesi leni Jamibilesti den yie Musa maama npo mi tegimma badifogiliga, o diedo yua n tie maama laa jaba moko yie imoamoani yene, bi o bujiateginkoa n baa pa nni yaaga o goacuama tie ya niba ya yantiana n joagini ki biidi. Bi daali, o kan pa mini bebe ka, ama yaaba n den dandanli mo ki fidi ki sedi mi biigima nni. 9 baa o goacuama kuli po. 9 Han moandi ki cua Ama bi kan suagi liiga bi boandi bangima nni n kani tontoni, 10 kelima Demasa den ja nni kelima bi yanluoma baa doagidi bi niba kuli po kelima obua yaa yogunu n tie ne ya bonla po ki nani laa niliediba yaama n den doagidi maama. gedi Tesalonika. Gilesa fii ki gedi Galati, Tita fii 10 Ama fini a den rjoadi n bangima, n tagu, leni ki gedi Delimati diema. (aiõn g165) 11 Luka bebe n n yanjaga leni n dandanli leni n dingima leni ye leni nni. A ya kpeda ñyan ta Maka wan yegi n buama leni n juunli, 11 leni ban den wang leni a, kelima o baa pia npo mi fuoma boncianla nni yaa fala leni min den ye yaa yepaama nni, li tuonli po. 12 N soani Tikika Efesa. 13 Aya bee fala yo ke mii den la Antiosa Ikonyuma kpenda ñyan cuani npo n kpalibu min den ja leni Lisita dogu nni kuli? mii den ga be yaa fala yaabu Tilowasa Kelipusa deni. Han cuani npo yo? Ama o diedo den faabi nni ki ñani nni li a tila moko min baa yaa ki cie tie yaa n tie ti kuli nni. 12 Moala yaaba nbua ki yaa cuoni Jesu gbandi. 14 Amaano Alesanda den tieni nni mi nni ke li tiega kuli bi baa yaa wangiba fala. 13 biadima boncianla. O diedo baa guani o nani o

tuona n tie maama. **15** A moko n fangi a yuli leni o kelima o den yie ti maama boncianla. **16** Min den kpa sedi ki baa maadi ki ga n yuli u bujiakaanu kani oba kuli ki den todi nni, bikuli den ja nni. O diedo n da guani ba la. **17** Wani o diedo den todi nni, ki puni ke n fidi ki waani o laabaalijamo kuli cain, ke bi nilanba kuli n gbadì. O den ga nni o yangbanlo ñoabu nni. **18** Wani o diedo go baa ga nni leni bonbiadila kuli po, ki faabi nni ki kuani nni o diema tanpoli po. Wani n ya baadi ti kpiagidi ñali yaa yogunu kuli. Amina. (**aiōn g165**) **19** Han fuondi Pilisiga leni Akilesa Onesifola deni yaaba. **20** Elasila sedi Kolinta dogu nni. Tilafima yia ke n ja o Mile. **21** Han moandi ki cua n kani ku fawaagu daa pundi. Yulubusa leni Puda leni Linusa lenu Kilodia leni ti kpiiba yaaba n sieni kuli fuondi a. **22** O diedo n yaa ye leni a. U Tieuñyanbili n yaa ye leni yikuli. Amina.

Tita

1 Mini polo, Utienu naaceeno, leni Jesu Kilisti, n suani yua bi dandantieba po. ke ban bandi imoamoani leni mi tegima. **2** lankuli tie ya miali kan gbeni yaa sugima tanpuuli. Utienu yua kan pua faama n den bili ya joanianu hali mi ciilima. (aiōnios g166) **3** O den poogini ke min doagidi O maama u yogunu n den pundi. **4** fini tita, n biboadiga, ti kuli dandanlini, Utienu ti Ba, leni Jesu Kilisti ti Candaano ḷyanbili leni o yanduama n ya ye leni ja. **5** n den ḷyaanja kileta ki boa ḷyan ḷyanbi yaali n den sieni. nani min den bili ya joabona. **6** dogu n kuli ḷyan kaani bi gobidikaaba, li kani ya pia yaaba ke bi tendi bi po o siedi ḷyamo, ki tie puo yendo Calo, ke bi bila tie yaaba n tiega, yaaba n kaa pia cangidi, kaa tie biyenyeeda. **7** Li tie tiladi, ke li djandieli gobidikoa n ya pia ya siedo n ḷjani, nani Utienu naacemo yeni. wan da ya tie tupaalu, leni mi pafimma daano. yua n ki puuni o yuli li dajuoli ni. ka tie nibiado, ki da yaa bua ya baali n ki tiegi. **8** Ama ki gaandi bi niba cangu, ki go tie bi niṣjanba danli, yumiinli dano, ki tiega, ki gagidi ki ḷjana, ki pia mi dingima, **9** yua n teni o yuli imoamoani maama, yaama ke o den bangima, yeni ke wan fidi ki teni mi bangimoama, ya min nia leni mi bangifaama. **10** Li tie yene, ke baa bi dandantieba siiga ni, bi nieyieekaaba leni bi maciandanba, leni i boandi danba ḷjuana n mubini. **11** bi yadi ti diedi, ki tendi ya bangima n ki ḷjani, lan ki bi naani n ni ban bangi yaama, ki bua i fee panpaani. **12** Bi yaa sawalipuuba n ni yendo den yedi, kileta yaaba tie tuofadanba, muayanbiaditi, tugupialu danba. **13** li siedo tie moamoani. fu leni ba, ke ban ba li dandan moanli. **14** ke ban da teni bi yula ku maasuagu togida leni binisaaliba balimaama, yama n ki ḷjua imoamoani. **15** Li bonla kuli ḷjani yaaba n gagidi ki ḷjani po, ama li baa kuli ki ḷjani yaaba n juagini leni a pajuaga danba po, bi yanfuoma leni yantiana juagini. **16** Bi tua ke bi bani Utienu, ama ki nan nia leni O bi tuona n ni, bi tie cangididanba, ni yiekaaba, ki kan fidi ki tieni mo tuonjanli ba.

2 Ama fini wani han teni yaa bangima n tiegi. **2** Han yedi ke ajakpela n yaa tie yanoangidanba, leni moamoandanba, ki yaa se ke li hani, ki pia mi dingima leni mi gagidijanma li dandanli nni, leni mi buama nni, leni li juunli

nni. **3** han go waani apociana moko ke ban yaa pia yaa tagi n naani leni mi gagidi hanma. ban da maadi mi ma biadima ki da pa bi yula mi daama po ke ban yaa tendi yaa tundi n hani, **4** ke ban fidi ki bangi bi pomadiba ban yaa bua bi ciaba leni bi bila, **5** ban tua yaaba n se ke li pa ki kubi bi diedi ke li hani, ki go pia li yumiinli bi ciaba kani, ke bi niba n da sugidi utienu maama. **6** han go tundi bi jawaaba ke ban yaa pia mi dingima, **7** fini mo n tua li bontogidikaala, a tuonhanma nni, ki yaa tendi yaa bangima nhani ki go tiegi, **8** leni yaa maama n hani, ban kan fidi ki kuli yaama leni li ba, ke yibali n fiagi ki da ba wan ba maadi ti po ya mabiadima. **9** tundi bi tuonsoanba ban yaa miindi bi yula bi canbaanba kani, ki mangi bi pala libonla kuli nni, ki da yie ban yedi yaala, **10** ki da su liba, ama ki yaa wangt yogunu kuli yaa teginma ngagidi, ke ban teni bi niba nyaa jigindi utienu ti candaano bangima li bonla kuli nni. **11** kelima utienu hanbili yaa n tie mi faabima hiali bi niba kuli po, den doagidi. **12** ki bangi ke tin yie yaala nkkaa tiegi leni li handunli bon bua kabiadila, yaa yogunu ntiena nni leni mi yanfuoma, mi teginma leni utienu fangili, (aiōn g165) **13** ki yaa pia yaa suginma npia li pamanli, utienu leni jesu kilisiti ti candaano doagidima po. **14** Wani yua n den puni oyuli ki daa ki faabi ti leni ti tuonbiadi po ke tin tua wan die yaaba, o gagidi ti ke tin yaa tuuni atuonjanma kuli. **15** waani laa bonla ki fu leni ba ke oba kuli n da fali ja.

3 Han tiadi ba ke ban ya fangi bi bujiaba leni li bali danba kuli ki bogini tuonhanli kuli po, **2** ki da maadi oba kuli mabiadima, ki ya pia mi yanoangima, utagihamu leni mi dingima bi niba kuli po. **3** Kelima ti moko den kpa tie yanluodanba, niyiekaaba, niyaadikaaba leni li nunponli buoli kuli danba leni mi conconma danba ki fuo li nunponbiadili, ti den tie lan pundi ban nani yaaba ki go nani ti yaba. **4** Ama utienu ti candaano hanbili leni o buama n den doagidi bi niba kuli po **5** o den faabi ti ke laa tie ti tuonhamma bi ti teginma po. Ama o nihigbadima mi maaliema yaa batisima mi fuoma nni goa pandima po. **6** Wan den jiini tipo yaama ti candaano Jesu kilisiti nni. **7** Lan ba gaa maama tin ba li moamoansaali kelima li dandanli po, ki tua bi faajieba ki go ba yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **8** Laamaama tie mi madugikaama. N bua ke han waani laa bonla

kuli, lan baa ga maama ke yaaba n daani U Tieu
n bogini ki yaa tuuni a tuonhama kuli. Diidi
lani n hani ki go pia mi todima bi niba kuli po.
9 Ama han foagidi leni mi yanluomaama leni
yaajanba togida, a koana leni yaa niama n tuugi
leni li balimaama kelima li kuli tie fanma. **10** yaa
nilo n fiini mi paadima han tundi o yenma ki
pugini mi liema li yaa puoli han paadi leni o **11**
ki yaa bani ke laa nilo tieni ti tuonbiadi ki buni
ki cuo o yuli. **12** N yaa ti soani apo Atenasa bi
Tikika han jaligi ki cua n kani Nikapolisa kelima
n jagi ke n baa ye lankane ku fawaagu yogunu.
13 Han bogini Sena li balimaama bangikoa leni
Apolosa sancenli ke liba kuli n da poadiba. **14**
Kali ti yaaba moko n bangi ki yaa tiendi yaala
n hani ke ban fidi ki yaa baadi tipo yaala n
tie tiladi, ke ban da tua yaa niba n kaa luoni
bonluonkaala. **15** Yaaba n ye leni nni kuli fuondi
a, han fuondi yaaba n bua ti li dandanli nni
kuli. Ke li hanbili n yaa ye leni yi kuli.

Filemo

1 Mini Polo yua n tie kpaadili kelima Jesu Kilisiti po, leni ti kpiilo Timote, n diani li tili fini Filemo ti buado leni ti tuonsoanlielo po, **2** leni ti kpiilo Apiya, leni Alikipa ti minteeeli o Diedo toabu nni leni Kilisiti n yini yaaba, yaaba n taagi fini Filemo diegu nni kuli po. **3** Ti baa U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **4** N tiadi apo yogunu kuli n jaandi nni ki tuondi n Tienu **5** kelima bi wangi nni han pia ya dandanli o Diedo Jesu po leni han pia ya buama bi nigagidihanba po. **6** N miadi U Tienu ke han pia ya taanyenma leni ti kelima li dandanli yaapo, n ya pia mayuli ki teni han bandi tin pia ya sela kelima tin ye leni Kilisiti yeni po. **7** N kpiilo, a buama yeni mangi n pali ki go baagi nni boncianla kelima a duandi bi nigagidihanba yama. **8** Lanwani, baa ke n pia u sanu kelima Kilisiti po ki puogi a yaala n pundi, **9** yaala n mani npo ki cie tie ki mia ha bu miabu kelima mi buama yaapo. Mini Polo, yua n tie jakpelo ki go tie kpaadili moala kelima Jesu Kilisiti po, **10** n mia ha bu miabu n biga Onesima po, min mali yua ti kpaadi nni. **11** Waa den kpa pia apo fuoma, ama moala o pia ma apo, ki go pia ma mini mo yaapo. **12** N soani o wan goa a kani, o tie nani n boagidi mini nba yeni ki soani a kani. **13** N den bua wan bi ya ye n kani ki ga a kaanu ki ya todii nni min ye ti kpaadi nni kelima o laabaalihamo po ya yogunu. **14** Die mii den bua ki tieni liba kali min kpa buali a ki bandi han jagi yaala, ke a hanma n da tie nani u paalu yeni ka, ama lan ya tie a yama po. **15** Daalinba o den paadi leni a u yogunu waamu ke han goa ki ga o wan ya ye leni a hali ya yogunu kuli. (aiōnios g166) **16** Moala a kan go ya nua o ke o tie yonbo ka, ama ke o di cie yonbo. O tie a kpibuado. O tie yeni mini yaapo, ki baa tie yeni fini yaapo ki cie kelima ti gbanandi nni leni o Diedo nni. **17** Lanwani a ya nua ke n tie a danli, han ga o nani han bi baa ga mini maama. **18** Wan bii apo yaala, leni wan pia apo ya panli, han coadi la ke li tie n ya panli. **19** Mini Polo n diani ya maama n tie na leni n nuceli, mini n baa pa ha la. N kan maadi fini aba n kubi npo ya panli, lani n tie ke a pia li miali kelima n yaapo. **20** Lanwani n kpiilo tieni npo laa hanbili kelima o Diedo po. Duani n yama Kilisiti nni. **21** Min diani lankuli yeni, n

dugi apo ke a baa tuo ki tieni min yedi yaala, ki go bani ke a baa tieni baa ki cie min yedi yaala. **22** Han go hanbi npo li candielo mo, kelima n sugini ke U Tienu baa guami nni yikani kelima yi jaandi po. **23** Epafasa, mini leni yua n taa ki ye li kpaadidieli nni kelima Jesu Kilisiti yaapo, fuondi a. **24** N tuonsoanlieba Maka, Alisitaka, Demasa leni Luka moko fuondi a. **25** O Diedo Jesu Kilisiti ya hanbili n ya ye leni yi.

Ebilunba

1 U tienu den maadi hali yogu leni ti yajanba bi sawalipuuba ñoana nni yaa yogini n kaa wa leni mabuolu boncianla. **2** Moala a dan juodi kaana nni O maadi len ti O bijua ñoabu nni. O den bili ke wan diedi li bonli kuli; leni wane ke, O go tagi li ñandunli. (aiōn g165) **3** Wani bijua n tie O kpiagidi nannanli, U tienu wani O yaaba yaa maalima. O kubi ñanduna leni O maama yaama n pia u paciamu. wani n den ñuudi ki ñani ti tuonbiadi ki den kali tanpoli joma ti kpiagidi tienu jienu. **4** Wan bijua, o den tua yua pia ti kpiagidi ki cie Makinba kelima Wan ba yaa yeli n pia ti kpiagidi ki cieba yeni yaapo. **5** Olee Maleki yo ke U tienu yedi: a tie n bijua; N mali ña dinla. be yogunu yo ke O go yedi: N baa tie o ba, o mo baa tien bijua. **6** wan den soani O bijakpiaga ñanduna nni O go den yedi: U tienu Malekinba kuli n kpiagi O. **7** O go den maadi Malekinba po ki yedi: O teni ke O Malekinba tie nani u faalu yeni O naacenga mo tie nani u mupienu. **8** Ama O bijua po, O den yedi: Fini Utienu, A bali kalikaanu baa ye hali o yogunu kuli. A badigbianu mo tie mi teginma gbianu. (aiōn g165) **9** A bua miteginma, ki nani ti tuonbiadi. lan yaapo Utienu, ña Tienu gandi ña, ki wuli ña po li pamanli kpama, ki teni ke ña pia ti kpiagidi ki cie a lieba kuli. **10** O go yedi: O Diedo, hali mi cilima Fini n tagi ki tinga. Tanpoli mo tie A nu n soani yaa tuonli. **11** Lan kuli baa bodi ama, Fini wani baa ye hali o yogunu kuli; li kuli baa kpeligi nani li liadili yeni, **12** A ba kokoli lan kuli nani ku liadigu yeni, ke li kuli ba lebidi; ama fini wani baa tie ñjan tie maama hali ya yogunu kuli. ñA bina mo, ki pia gbenma. **13** O lee Maleki yo ke Utienu yedo: kali n najienu hali min baa teni ña yibalinba n tua ña taajma kaanu. naani Malekinba ki tie fuoma kaa? yaaba n tuuni U tienu po. **14** Wan tuuni yaaba ke ban soani yaaba n baa ba mi tindima faali yaapo.

2 Lan yaapo li pundi tin kubi bonjanla ya maama ke ti gbadji yeni, ke tin da yaadi ki fuagidi leni laa maama. **2** Kelima, ya maama ke Malekinba den waani ya den ba mi gbiemna, ke ti tuonbiadi leni yiema buolu kuli mo ya den ba li panpaani, **3** Lan wani, ti baa sani lede ki cia hali ti yaa yie ki fali laa tindimoanma? Laa maama den kpa ñani O Diedo ñoabu nni, ke yaaba n den cengi O den tieni ti po siedi

ke mi tie moamoani. **4** U tienu den ye leni ba ki ciani bi siedo leni sinankeene, leni libonlidi kaala, leni mi bandicianma buolu buolu leni U tienu Fuoma yua paabu nani wan bua maama. **5** Kelima U tienu naa teni Malekinba ka n diedi ya ñandunli n kpendi nne, tin maadi yaali yaa maama. **6** O nilo den teni siedi kaanu ba ki yedi: o nisaalo tie be hali ka baa tiani o po bi, o nisaalo biga tie be hali ka baa kubi o bonjanla nante? **7** A den jiini o yogunu wamu po, ke Malekinba cie o, A go den jiini o po ti jigidi leni ti kpiagidi. **8** A teni ke o diedi li bonli kuli nani wan ñyaa yaala. kelima U tienu n dini o ke wan diedi li bonli kuli yeni, O naa ña li ba kuli ke wani o nisaalo ki diedi. ama, leni moala ti daa nua ke o diedi li bonli kuli. **9** Ama yua ke bi den jiinio, u yogunu waamu po ke Malekinba cie o. wani Jesu moala ti la ke O gbie leni ti kpiagidi, leni ti pagidi kelima wan la mi kuuma fala maama yaapo. lani n teni, leni U tienu ñanibili, ke O den la fala ki kpe yua kuli po. **10** U tienu wan yua n die li bonli kuli ke li bonli kuli go ye O nunni, O go den jagi ke niba boncianla n tua O bila ki taani leni O, O kpiagidi nni. lani, O den teni ke Jesu dagidi ki ñjani cain kelima wan la ya fala yaapo. wan yua n tie bi tindima yudaano. **11** Kelima yua n ñuudi ki ñandi ti tuonbiadi leni wan ñuudi yaaba ya tuonbiadi kuli ñani baa yendo ya kani. lan yaapo O naa den jie fee ki yinba O waamu. **12** Wan den yedi: N ba waani A yeli n waamu, n ba yiini ki pagi A yeli li nitaanli siiga. **13** O go den yedi: n baa ya dugi a po O go den yedi: Mini nne, Mini leni yaa bila ke U tienu teni nni. **14** Lan wani, nani a bila n tie nisaaliba ki pia ti gbanandi leni misoama yeni, O moko leni O kuuma, O den paadi yua n pia mi kuuma paalu sutaani. **15** ki den faaba yaaba ke bi yema kuli bi den ye sutaani yonbidi nni kelima mi kuuma jawaandi po. **16** Li doagidi cain ke waa den cua ki baa todi Malekinba ka, ama Abalahama puolijuani. **17** Lan yaapo, li bonli kuli nni O den nandi O waamu. yeni, O tua yaa kopadianbado n gba mi ninñima ki go tiega U tienu tuonli nni, ki go padi i candanbaani padili ki ba sugili bi niba tuonbiadi kuli po. **18** Kelima wani O yaaba den la fala ban den tulini O yaa yogunu. O baa fidi moala ki todi moala yaaba ke bi tulinba. **19** Lan yaapo n kpiiba bi nigagidjanba, yinba yaaba ke Utienu yini, yin teni yi yantiana

kuli n jigidi ki nuanli Jesu wan yua n tie o ama ban den gbadi yaa maama naa todiba tondo leni tin tendi siedi ya dandanli po yaa li ba kuli. laa maama naa den kua bi pala nni kopadicianbado. 2 O den tiega yua n den puogi kelima bi den luo ti dugidi. 3 Tinba yaaba n o laa tuonli po nani Musa n den tie maama U daani, ti kua laa fuodima nni nani wan yedi yaa tienu diegu nni kuli po. 3 Kelima O kpiagidi maama yaa po: n den poli n pabienli nni ke bi den cie Musa. nani yua n maa li dieli n pia ti kan kua n fuodima nni. O yedi yeni ba leni wan kpiagidi maama ki cie wan maa ya dieli maama. den suani ki gbeni O tuona kuli hali ḥanduna 4 Dieli kuli pia li maado; ama yua n maa li bonli tagima yogunu. 4 Kelima li pia naankani ke O kuli tie U tienu. 5 Musa den tie nidugika U tienu den maadi li danleeedili daali maama ki yedi: U diegu nni kuli nani o naacemo yeni, ki tiendi tienu den fuodi leni O tuona kuli li danleeedili siedi U tienu n den baa yuandi ki yedi yaala daali. 5 O go den yedi bi kan kua n fuodima yaapo. 6 Ama Kilisiti yua n tie Bijua U tienu nni. 6 Nani yaaba n den kpa ba u ḥoanianu naa diegu nni tie yua n pundi ti dugidi. O diegu tie den fidi kua O fuodima nni kelima bi yiemia po, tinba hali li yaa tie ke ti kubi hali mi juodima u folu baa ye bi tianba po ke fidi ban kua laa ti dugidi leni ya suginma yaapo ke ti kpiagidi fuodima nni. 7 U tienu go bili dantoali lan tie ti yula. 7 Lan wani nani Utienu Fuoma yua n dinla. O den kpa maadi laa maama Dafidi ḥoabu yedi maama: dinla, yi yaa gbadi O nialu yin da nni hali yogunu ba puoli po ki yedi: "dinla i juagi mani yi pala. 8 Yin da juagi yi pala nani i yaa gbadi O nialu yin da juagi mani yi pala" 8 yayaamba n den fiimi mi yiema leni mi biigima Kelima Josue yaa den fidi ki kuanba mi fuodima daali ku fanwalinciangu nni. 9 Bi den biigi nni nni, li puoli U tienu kan go bi maadi dantoali ki bua ki le nni, ba ke bi den la n tuona bi siiga maama. 9 Lan wani U tienu fuodima daali ye hali bina piina. 10 Lan wani n pali den beni laa U tienu niba po. 10 Kelima yua n kua U tienu ni fiima po ke n yedi: yogunu kuli bi yen yaadi, fuodima nni yen fuodi leni o tuona kuli, nani baa bua ki bandi n sani nni. 11 Lan yaapo, n den U tienu n den fuodi leni O tuona maama. 11 poli n pabienli nni ke bi kan kua n fuodima nni. Moandi mani ki kua laa fuodima nni. o ba kuli 12 Lan wani n kpiiba yin yaa fangi yi yula ke ti siiga n da gbali ki kua kelima o yiema po o baa kuli n da pia yaa pali n bia ki go juagi nani bani yeni. 12 Kelima U tienu maama fo hali ke o baa buli ki ja U tienu yua n fo. 13 ki go tuuni leni u paalu, ki mani ki jia ki cie Ama yin yaa tundi i yaba daali kuli tin ba yedi jugisiediñoaliedi buolu kuli, ki mudi ki koa hali dinli maama. lan tie o ba kuli n da juagi o pali deeni ki paadi o naano leni li yantiali, a tuga leni ti tunbiadi buandi. 14 Kelima ti tua yaaba leni kpaba lonlo laa maama yen bigi li pali nni taani leni Kilisiti ki tua yendo li ya tie ke ti kubi yanjaga leni li yantiana kuli. 13 Tagima ba kuli bonjanla hali mi juodima tin den cili ki pia yaa ki wuo O nintuali, ama li bonli kuli doagidi cain dugidi. 15 Nani moala lan yedi maama: dinla i ki se yua ya ke ti ba fa ki togidi ti tuona kuli. 14 yaa gbadi O nialu, yin da juagi mani yi pala nani Lan wani, nani tin pia ya kopadicianbado yua n ban den fi ki yie nni ya yogunu. 16 ḥyemenbi n den kua tanpoli, lan tie Jesu U tienu bijua, tin den fini mi yiema ban den gbadi U tienu nialu. ya se bonjanla ya dandanli yaa niini ke ti tendi li yaa tie yaaba kuli ke Musa den gobiba ke bi siedi. 15 Kelima tii pia ya kopadicianba n kan nani Ejibiti? 17 U tienu pali den beni ḥyemenbi fidi ki gbadi ti po mi ninñinma ti tadigu nni. yaa po hali bina piina li yaa tie yaaba n den nani tinba, bi den tulini O li bonli kuli nni, ama tieni ti tuonbiadi ke bi den kpe ke bi kpiema waa den tieni tuonbiadi. 16 Lan wani tin nagini den ba mi fanpienmani? 18 U tienu den poli ki leni li papaa li ḥyanbili bali kalikaanu kani, ki yedi ke ḥyemenbi n kan kua O fuodima nni li yaa ba mi ninñinbadima leni li ḥyanbili yaa yogunu tie yaaba n den yie O maama yaa ka? 19 Lan ke ti bua mi todima.

wani ti la ke baa den kua O fuodima nni kelima
bi pajuaga po.

4 Lan wani tin fangi mani ti yula, nani ki kua tuonli bi niba siiga. wani yen tiendi mi buama O fuodima ḥoanianu daa baa ye, ba ni yendo paabu padili leni ti tuonbiadi sugili miabu padili. i siiga n da ti sua ke li pendii. 2 Kelima tin 2 O ba fidi ki juuni leni bi yanpiidanba, leni bi gbadi ya labaalijamo yeni, bani moko gbadi ni yaadikaaba po. kelima wani o ba yen pia ku

5 Yaa kopadicianbado ke bi gandi bi niba siiga kuli tie yua ke bi dini o ke o tuuni U tienu

tadingu mitianma. 3 Laa tadingu po n teni ke li yaadi ban go fidi ki lebidi bi pala ki mia sugili. tie tiladi won padi ki mia o yuceli tuonbiadi kelima bani bi yaaba n go kpaagi U tienu Bijua sugili nani wan padi bi niba po maama. 4 Nilo li dapoanpoanli po ki go fiagi O asala nni. 7 Yaa ba kuli kan teni o yuli laa kpiagidi li yaa tie ke tinga n yen baadi ke ki taaga mi ki po, ki yaa U tienu n yini yua li po yaa ka; nani wan den pudi yaala n pia mi fuoma yaaba n ko ga po, yini Alono maama yeni. 5 Kilisiti wani moko laa tinga baadi U tienu seli. 8 Ama ki ya pudi i naa teni O yuli laa kpiagidi ki yini O yuceli konkoni leni muadi malikonkoni, kaa pia fuoma kobadiciamo, ama O pia laa kpiagidi kelima ba kuli. ki go tie tinsolinkaaga li kan waagi leni yua n den yedi o: "A tie n bijua Mini n mali ban juuga mi fantama. 9 N bua kaaba ba leni tin ja " 6 Nani wan go yedi kaanu ba maama: A maadi yeni kuli, ti gu ki lee yi kani ke yi tiendi tie kobadicianbado hali ya yogunu kuli nani yaali n ñani ki go dagidi leni yi tindima po. 10 Melekisedeki yeni. (aiōn g165) 7 Wane, won den U tienu tiega cain, o kan sundi yi tuonjama ye O gbanadi nni ya yogunu, O den miadi U leni yin den doagidi yi buama O po maama. tienu leni a bubula leni ti ninsiidi i jandi nni ki kelima yi den todii O nigagidirjanba hali yen pugi yua n ba fidi ki fabi o leni mi kuumma. O moala ke yi go baa todii ba. 11 Ti bua yi niini jandi den ba mi gua lebidima kelima wan den yendi yendi kuli n ñanbi ki kubi laa yankuali pia ya fangili U tienu po. 8 Ba leni wan tie U hali mi juodima, lan tie yin ba yin bi sugini tienu bijua, O den bangi mi tuoma ya bonli yaa yaala. 12 Yin da yualigi mani yi gbanu, ama niini ke O den laa fala. 9 Wan den teni ke o yin yaa togidi yaaba n baadi U tienu n niani ñani ki dagidi cain li bonli kuli yeni, lan yaapo bi yaala kelima bi dandanli leni bi ñaniali po. O den cuani yaaba tuo O kuli po ya tindima n 13 U tienu n den niani Abalahama u ñoanianu kaa pia gbenma. (aiōnios g166) 10 U tienu wani yaa yogunu O den ta wani O ba yaa yeli ki poli O yaaba n yedi ke O tie kopadicianbado nani kelima o ba kuli ki ye ki cie O ke O baa poli li Melekisedeki yeni. 11 Lan kani, ti pia maama daano yeli nni. 14 Ki yedi: moamoani cain, n boncianla li po, ya bonli yaa togida n pa kelima baa seligi ja ki yaa pugidi a puolijuani. 15 Lan yi suangi leni ki ga mi maama tontomi. 12 Yinba teni Abalahama den juuna ki suagi liiga ki den yaaba hali yogu i bi ñaaa tua bangikaaba, ama ba U tienu n niani o yaala. 16 Bi nisaaliba yaa hali yen moala, i da go li baa bua ban cogini yi poli bi yen poli ki taa yua n cie ba yaa yeli. lan yin baa cili ki bandi yaala U tienu maama siiga. tie yaa ñoanianu n kali bi siiga yen teni niama kelima yi tie nani yaaba ñuu mi naajanma ki kuli n gbeni. Lan yaapo yo, 17 U tienu moko den bua ki doagidi waani ke O ñoanianu kan li baa ñuu mi naajanma bebe, ki bani ki gagidi lebidi yaaba yaa po ke O den niani ba ban baa yaali n tiegi leniyaali n ki tiega kelima o da baa ba yaala. ke O ñoanianu kan lebidi leni wan bili tie canpandiga. 18 Ama ya jiema n ciagi tie a ya yanjagili, O go den poli ki pugini O ñoanianu nikpela po kelima bi yantiana maani ki biigii ki po. 18 Laa bonliedili yaali n kan lebidi ki go gagidi yaali n ñani leni yaali n bia.

6 Lan yaapo, tin cedi tin cicili ki bangi yaa maama n tie li tanpuli Kilisiti nni ki suagi liiga leni yaa bangima n kpedi ki dagidi ki kan go guani ki bili ti tuonkpiema tanputoali tin den yie ya, 2 Leni li dandanli U tienu po, leni mi batissima bangima, leni ki maani i nii ki jandi, leni ki jandi ki fiini a tinkpila, leni yaa buudi n ba yuandi ki cua. (aiōnios g166) 3 Ti ba ti yaa tiendi lane U tienu yaa bua. 4 Kelima li pa leni yaaba n cili ki ba Kilisiti yenyenma, ki leeni U tienu paabu yaabu n ñani tampoli po, ki go ba U tienu Fuo ñanma, 5 Ki leeni ki la Utienu maama n mani maama, ki go bandi yaa diema n kpendi yaa paalu; (aiōn g165) 6 Li pa leni bi po, bi yaa

7 Melekisedeki yeni den tie Salema dogu bado, tanpoli joma Tienu yaa kobadiciamo. O den ñani ki tuogi Abalahama wan den paadi bi badiba ki den lebidi ki kuni ya yogunu ki den gaali o. 2 Abalahama den teni O piiga biinu wan den baa ya faali yaa niini kuli. O tie mi

teginma bado nani O yeli Melikisedeki yeni n bundi maama. leni salema Bado lani n bundi mi yanduanma Bado. 3 Waa pia ba, waa pia na, waa pia yaja, waa pia cilima, waa pia juodima. ama O tua yua n naami nni U tienu bijua. wani Melekisedeki yeni tie kobadicianbado i yoguni kuli. 4 Faami mani ki le o kpiagidi n da maama wan yua ke Abalahama den teni O wan den ba yaa faali yaa piigi biinu. 5 Levi buolu yaaba siiga yaaba n tuuni li kopadiciantuonli nani U tienu balimaama n bili maama ke ban yaa gaani piiga Isaleenba yaaba kuli kani bani bi kpiiba baa leni bi kuli n tie Abalahama puolijuani. 6 Melikisedeki baa leni wan kaa tie bi buolu yua, O den ga piigi biinu Abalahama kani ki den gaali o wan yua n den ba U tienu ñoaniani. 7 Laa pia kuli niama, yua n waa n yen baadi yua n yaba yaa gaali. 8 Nakanba, yaaba n gaandi piigi biinu tie nisaaliba yaaba n baa kpe. 9 ama leni Melekisedeki li kadi ki waani ke O fo. 10 Yaali n go pugini tie ke Levi yua n gaani piigi biinu, moko den pani piigi piinu Kelima hali ke o daa ye o yaja Abalahama tugu nni, Abalahama den pani piigi biinu Melekisedeki n den ñani ki tuogi o yaa yogunu. 11 Levi buolu kopadicianba tuonli yaali yaapo ke U tienu den teni li balimaama Isaleenba yaaba li yaabi tie ke ñani ki dagidi cain, naani li go bi tie tiladi kopadiciantoa n cua nani Melikisedeki yeni, ki naa tie Alono buolu yua? 12 Nani li kopadiciantuonli n lebidi yeni, li tie tiladi li balimaama moko n lebidi. 13 Kelima yua yaapo ke laa maama maadi, O tie buoto yua, yaa buolu yaaba siiga ba ni yendo ki suani li badibinbinli tuonli. 14 Yua kuli bani cain ke ti Diedo Jesu ñani Juda buolu nni, yaa ni buolu ke Musa ki yedi li ba kuli leni yaa maama ntuugi leni li kopadiciantuonli. 15 Kopadiciantoa n den cua nani Melekisedeki yeni, li go doagidi ki pugini. 16 O naa den tie bi nisaaliba n dini yaa kobadiciamoka, ama li tie ke O pia yaa miali n kan bodi yaa paalu. 17 Kelima bi den kpa teni O po yaa siedo n tene: A tie kopadiciamo o yogunu kukuli nani Melekisedeki yeni. (aiõn g165) 18 Lan yaapo mi mabilikaplama bodi kelima maa pia fidu baa kuli, maa go pia todima baa kuli. 19 Kelima li balimaama naa den fidi ki ñanbi li ba kuli ke li dagidi cain. ama U tienu den yuandi ki cuani ti po ya suginmi n ñani ki cie. ke mi baa teni tin fidi ki nagini U tienu ki cie. 20 Laa bonla kuli naa den tieni kaa taani leni li poli. Kelima Levi buolu yaaba n den tua kopacianba naa den poli, ama Jesu wani tua kopadiciamo leni li poli; 21 kelima yua n yedi o yaapo; O yedi: O Diedo den poli, O kan lebidi O maama. O yedi: A baa tie kopaciamo o yogunu kukuli nani Melekisedeki yeni. (aiõn g165) 22 Lan yaapo n teni ke Jesu n tie yua n tie siedi yaa ñantaado n ñani ki cie yaapo. 23 Yaalin n go pugini, bi kopadicianba boncianla den kali kelima mi kuuma den teni ke baa fidi ye o yogunu kuli. 24 Ama Jesu wan yua n ye ki fo hali yaa yogunu n kan gbeni yaapo, teni ke O kubi yaa kopadiciantuonli n ye o yogunu kukuli. (aiõn g165) 25 Lan yaapo, ke O go baa fidi ki faabi cain yaaba kuli n nagini U tienu kelima O yaapo wan yua n ye o yogunu kuli ki fo ki miadi U tienu bi po. 26 O tie tin bi bua yaa kopadicianbado buolu yua n dagidi ti po, ki ñani cain, kaa pia tagili baa kuli. tuonbiadi ki ye O niini. waa ta leni ti tuonbiadi danba. O den kpedi hali tanpolijoma. 27 Waa ta leni yaa kobacianbadiba n sieni. daali kuli bi yen padi a pada, bi yen kpa padi bani bi ba ya tuonbiadi po, ki yuandi ki padi bi niba kuli tuonbiadi po. laa bonla O den tieni li kuli yenma ki den puni O yuceli yua kuli po. 28 yaa balimaama n den dindi bi nisaaliba yaa kopacianba den pia ku tadingu kelima bi tie nisaaliba. ama li poli yaa maama yaama n den yuandi ki cua li balimaama puoli, den teni ke bijua tua kopadicianbado wan yua n dagidi ki ñani cain hali yaa yogunu kuli. (aiõn g165)

8 Tin maadi yaa maama kuli, mi siiga yaalin pia li mayuli tie ke ti pia yaa kopacianbado n kali tampoli U tienu yua n pia ti kpiagidi balikalikaanu o jienu po. 2 Lan kane ke O tuuni u kaangagidijamu nni O Diedo wani O yaaba n sieni ya gbandiemoanli, ke o nisaalo ka sienli. 3 Kopadicianbado kuli bi yen dini o ke wan yaa kpendi nni U tienu kani bu paabu leni a pada; naan kani ke li tie tiladi Jesu moko n yaa pia wan baa pa yaala. 4 O yaabi ye ki tingi n po, O kaa bi tie ba kopadiciamo moko kelima yaa kopacianba n kpendi nni mi buama nani li balimaama n bili maama da ye. 5 Ban tuuni ya tuonli yeni, tie yaali n tiendi tampoli, li nannanli leni li junjungu. nani U tienu n den kpa wani Musa maama wan den ba sieni li gbandielu ya yogunu ki yedo: ñan yaa faami ki tieni li kuli bonjanla nani ya nannanli ke wani ja li juali po yeni. 6 Ama moala, Jesu pia yaa tuonli n ñani ki cie lani, kelima O tie ya ñantaado n ñani

ki cie yaa candanbaalo. yaa ḷantaado n se u baa padi wani o yaaba yaa tuonbiadi po, leni ñoanianjamu po. **7** Kelima o ḷantaadi cialo yaa bi niba kuli tuonbiadi po. **8** Lan kuli U tienu den pia poadoo ba kuli, laa den pundi yaala ban Fuoma yua den bua ki doagidi ki waani ke yaa lebido leni o bonyuanlo. **8** Kelima li tie leni i sanu n baa teni tin kua u kangagidi ḷammoanu jaligi ke O Diedo den maadi leni isaleleenba daa luodi hali li yaa tie ke li gbandielo da baa yaaba ki yedi: diidi O Diedo yedi ke u yogunu ye. **9** Lan kuli den tie moala mne yaa nannanli, kpenda yaa yogunu ke n baa kuani o ḷantaadi yaali n bundi ke ban cuani yaa paabu leni yaa pano Isaleleenba yaaba leni Juda yaaba siiga. **9** paada kan fidi ki teni yua n tiendi lani n dagidi Ya ḷantaado n ka ta leni min den kuani leni bi cain ke o pali nni siedo n yaa dua. **10** Mi jiema, yajanba yua. Min den cuo bi nii ya daali ki dadi li bonñokaala leni mi candijanma buoli kuli, ki ñani ba Ejibiti diema nni. kelima baa den laa ñoabona kuli den tie o nisaalo n baa tiendi tuo ki kubi n ḷantaado, n moko mii den yagi yaala hali milebidima yogunu n batii cua. **11** n yama kelima bi po; O Diedo n yedi maama. Ama kilisiti wan den cua ki tie kopadianbado **10** Diidi mani min baa kuani ya ḷantaado leni yaa bonjanla n kpendi yaa po. O den kua ya Isaleleenba yaaba buolu. O Diedo yedi li yaa gbandielo ya niini n yaba ki go ḷani ki cie, o puoli, n baa kuani n balimaama bi yantiana nni, nisaalo n kaa maa yaali. lani n bundi ke laa n baa diani ma bi pala nni, n baa tie bi Tienu bi tie ya tagima n tiene yaa bonla. O den kua u mo baa tie n nuba. **11** O baa kuli kan go cogini o kaangagidi ḷammoanu nni yenma ke li dagidi i yieninlielo, bi o kpiilo ki yedi o; bandi O Diedo, yoguni kuli po. **12** waa den kua leni a pudibuna kelima yua kuli baa bandi nni. ki cili bi siiga ki leni a naabilo yaa soama ka, ama leni wani O bonwaaga kaa ca hali o nikpelo. **12** Kelima n yaa soacele ki den daa ki faabiti o yogunu kuli po. (aiōnios g166) **13** Kelima a budibuna leni a baa paba sugili leni bi tudima kuli po, n kan go yaa tiadi bi tuonbiadi. **13** Nani wan yedi: o naatona yaa soama, leni o naañoa fantanpienma ḷantaadi paano yeni li tie ke O doagidi waani ke yaa den ba fidi ki ḷuudi ki ñani ban mii yaaba yaapo bi joagindi ki teni bi gbanandi n yaa ḷani, **14** Kilisiti yaa soama n baa ḷuudi ki cie, mo tie yaali n podi, lan mo n tie yaali n pendi. wan yua, leni U tienu fuoma yua yua n ye o

9 O ḷantaadi kpelo moko den pia o ñoabona yogunu teni ke o den puni o yuli cain U tienu ya n tuugi leni i jandi leni u kaangagidi ñamu yu n den ye ki tingi po. **2** Lane n teni ke nani yaa padili n kaa pia joagindi ba kuli baa bi caani li gbandielo, u cicili kaanu naan kani yuudi ti pala siedo leni a tuonkiema ke yin ke bi yi u kangaqidijamu. lan kani n pia ki fidisanga tiankaanu, tabili, leni ban bili ya dipen fidi ki soani U tienu yua n fo yaa po. (aiōnios **3** Bu kpaliipigni ka liebu liiga pia ban yi naani g166) **15** Lan yaa po n teni ke O tie o ḷantaadi ukangagijamu moanu. **4** Lie nni den pia wula paano yaa candanbaalo. nani wan den kpe ki padibinbinli ban yen ju tulale naani ki go pia ku ḷantaadi kpaagu yaagu ke wula taabigu ku kaani kuli. wula tadiga mana n den kpie naani den ye kuli. **5** Ku ḷantaadikpagu yeni nana yaalin waani ke U tienu kpiagidi ye li kani, ke bi fiabi den wagini ku ḷantaadikpagu kpiagidi ye li kuli. **6** Nani li kuli n den yeni buljoaluodi kaanu. laa tie moala n ka ke bili maama, bi kopadianbado yaaba n tuuni li ti baa togidi yi li kuli. **6** Nani li kuli n den kopadianbado, bi yen kua o yogunu kuli li gbandielo nni kaankpialu. **7** Liigi po u kanlielu li gbandielo nni o kopadianbado bebe n den bili nni ta yenma, o kan kua kaa kubi ya soama ke o

21 O go den tu mi soama yeri ki mii li gbandiel i n bili maama. **9** O den yuandi ki yedi: diidi n po leni lin n pia yaa tuonsoantiadi kuli i jaandi cua ki baa tieni a yaa yanbuama; lan tie ke po. **22** Nani li balimaama n yedi maama li bonli o bolini li bonciala kelima o bua ki kaani li kuli den yuudi leni mi soama, kelima mi soama bonyuanla. **10** Laa yanbuama yaa po n teni ke yaa wuli sugili ki ye. **23** Li den tie tiladi kelima ti ba mi candinjanma kelima Jesu Kilisiti den yaa bonli n tie tanpoli yala yaa nannana moko puni O gbanandi nani li padili yeri yemna yua den baa yuudi yene leni mi soama lan wani ke kuli po. **11** Kopadicianmo kuli yen se o tuonli tanpoli yaa bonmoanla, leni a pada, n yaa yani kaanu daali kuli ki tuuni li kopadiciantuonli, ki cie yaali n yene. **24** Kelima Kilisiti naa den mi tianma, o yen padi padibuoyendu, yaa pada kua o nisaalo n tagi yaa kaangagidi yamu yu n kan fidi ki ñani ti tuonbiadi hali abada. **12** naani nni u bonmoanu ya niini ka, ama o den Ama kilisiti wani, O den tieni padiyenli bebe kua tanpoli moala ki ye U tieni kani miadi O ti ti tuonbia po, ki yuandi ki ban kali o yogunu po. **25** Waa den kua tanpoli ki go baa puuni o kuli po U tieni balikalikaanu jieno po. **13** O gu yuli nani li padili yeri yogunu n kuli ka, nani o moala O yibalimba n tua o taajmaakaanu. **14** kopadicianbado n yen kua binli kuli maama u Kelima wan puni O yuli maama yemna yeni, O kaangagidi yjanmoanu leni mi soama yeri. **26** Li teni ke wan gagidi ki yjanbi yaaba leni o soama yaa tie yeri ka, li den baa tua tiladi wan cili ki yeni, ke bi dagidi cain o yogunu kuli po. **15** U laadi fala yogunu boncianla hali yanduna cili tieni fuomi yua moko tieni ti po siedi ke li tie yene. kelima O den kpa yedi: n baa kuani bi po yaa yantaado n tienna, **16** O Diedo go yedi yaa dana tienna yaa pendi n baa tieni n balimaama nni kpe yemna, li puoli U tieni n jia o buudi. **28** Li **17** O go den pugini ki yedi: n kan yaa tiadi bi tie yene ke Kilisiti yua n den puni o yuli yemna ki den tugi niba boncianla tuonbiadi. O go baa tuonbiadi po, n kan go yaa tiadi ban tieni yaa guani mi liema ki doagidi O yuli ke li kan yaa tie ti tuonbiadi ñanma po ka, ama yaaba n gu O naan kani kuli, padili naa go ye ti tuonbiadi po. **19** Lan yaapo n kpiiba, nani tin baa jii fidi kiu u kaangagidi yamu nni kelima Jesu soama po, **20** O den luodi ti po yaa sanpaanu n fo ki pendu bu kpalidoaginkaabu, lan tie ti gbanandi. **21** Nani tin pia yaa kopadicianbado yua ke bi dini U tieni diegu po yeri, **22** Lan wani tin nagini U tieni leni payenli ke ti pala gbie leni li dandanli, ke ti pala siedo joagindi yuudi ki ñani, ti gbanandi moko yuudi leni mi ñinjanma. **23** Tin kubi bonjanla tin pia yaa suginma siedo kelima yua n nianti u ñoanianu tie dugika. **24** Tin yaa faami mani ki guu ti yaba, ki tigini ti yaba mi buama leni a tuonjama nni. **25** Tin da ja mani ti tanma nani bi tianba n maani maama, ama tin yaa paagidi ti lieba pala, nani yi moko n nua ke O Diedo daali nagidi yeri. **26** Kelima ti yaa bandi i moamoani, ki nan go yuandi ki tiendi ti tuonbiadi leni ti yanbuama, padili naa go ye ti tuonbiadi po **27** Ama yaa cuonu n bia, leni mi fantanbiadima gu ki baa bolini bi niyiekaaba. **28** Yua n den miidi Musa balimaama kuli, tie yua ke bi baa kpa o ke nininingbadima kuli ki ye; siedinba lie bii bi ta ñoabu nni. **29** Lan wani, yua n fali U tieni bijua ki nua ke o yantaado yaa soama yaama n

10 U tieni balimaama yaama n pia yaa bonjanla n kpendi yaa junjungu ke li naa tie li moano ka kan fidi faabada ba leni a pada ya ke bi tiendi o yogunu kuli binli nni, ki teni yaaba tiendi laa pada n dagidi cain. **2** Lani yaabi baa tuo, bi kan go bi yaa baa pada kelima yaaba n tiendi laa pada, bi yaabi ba fidi yjanbi cain yemna, bi kan go bi yaa ba ki pia bi tuonbiadi siedu bi pala nni. **3** Ama bi tuonbiadi tiadima po yen teni binli kuli ban padi. **4** Kelima li kan tuo a naatona leni a pudibuana soama n fidi ki ñani ti tuonbiadi. **5** Li tie lan yaapo ke Kilisiti n den kua yanduna nni yaa yogunu, O den yedi: yaa den bua padili baa kuli bi, paabu ba kuli, ama A den tagi n po ti gbanandi. **6** yaa go den tuo ki ga a padijukaana bi, ti tuonbiadi sugili yaa pada. **7** Lan wani n den yedi: diidi, n cua ki baa tieni a yanbuama U tieni kelima li balimaama tili nni li den maadi min yaa maama yo. **8** O den kpa yedi: yaa den bua, yaa go den tuo ki ga a pada bi, bu paabu; baa padijukaali bi, ti tuonbiadi yaa pada. ba ke laa pada den yua li balimaama

den ñuudi ki ñanbi o yeny tie fanma, ki go sugi ye, ke yaaba n lingi O kuli baa ba i panpaani. li ñanbili paabu fuoma, naani o yaa cuonu ka 7 Li den tie leni li dandanli yaapo, ke U tienu baa yaa bia ki cie? 30 Kelima ti bani yua n den den liidi ki waani Nowe yaa bonla n baa tieni ba yedi: Mini n tie yua n yen tuu li panli Mini n ke o baa kuli daa den nua la. ke U tienu fangili tie yua n baa tuu yi biadima panpaani. O Diedo jeje den cuo o ke o den kpie ku ñindabiaciangu, go den yedi: O Diedo baa jia o niba buudi 31 ki baa faabi o diegunni yaaba. leni lani, o den Li tie yaa bonla n bia ki i jeje hali boncianla buni ki cuo ñanduna. o den ba U tienu kani li yua n ba U tienu yua n fo nuunni 32 Yin tiadi moamoansaali ke o tie nitegini ka yaali n baadi mani yaa dana n pendi po; yaa yogunu ke yi leni li dandanli. 8 Li tie leni li dandanli yaa po, yama den yendi, ke ba leni fala siiga yi den ke Abalahama den tuo U tienu yiinu, ki den fii moani li moacianli ki den se ke li paa lienni. ki gedi wan baa ba ki diedi yaa diema yaa niini. 33 mi tianma bi yen fiagi yi ki go wangi yi fala o den gedi ba leni wan kaa den bani wan caa bi niba kuli nintuali, yogunu baa mo, yi yen naani. 9 Li tie leni li dandanli yaapo ke o den taani yen ban wangidi yaaba fala. 34 Yi den gedi ki ban kali nani o nilamo yeni, U tienu pia mi ninñingbadima a kpaada po. yi go den n den niani o yaa tinga yaa niini. o den ye a tuo ki mangi yi pala leni bi niba n den fie yi gbandiena nni leni Isaaka leni Jakobo ban yaaba piama, kelima yi bani ke yi pia yaa ñyalimano n n den taani leni o ki ba laa ñoanianu. 10 Kelima ñani ki cie ki go baa ye o yogunu kuli. 35 Lan o den guudi ki baa le yaa dogu yaa tanpuna n wani, yin da ña mani yin pia yaa dugidi yaadi paa. naani ke U tienu wani O yaaba, n tie yua n n pia yaa panpaani n yaba. 36 Kelima li pundi dianli laa dogu ki go tie u maalo. 11 Li tie leni li yin yaa se ke li pa, lani n tie ke, yi yaa tieni U dandanli yaapo ke Sala o yaaba, baa leni o bina tienu yanbuama ki dudi, yin baa wan den niani n den pendi leni wan ma, U tienu den teni ke yi yaala. 37 Li go sieni u yogunu waamu bebe, o fidu ki ba u buolu, kelima o den dugi yua n yogun jenjenga, ke yua n ti cua n cua ke li kan niano yeni yaapo. ki bani ke O tie dugika. 12 Lan waagi. 38 N nitegini ka baa ye ki fo kelima li yaapo, leni jayendo, ba ke o den podi ki cuaga, dandanli po, ama o yaa guani puoli n pali kan o den mala yaa puolijuani n kaa pia cuali nani mangi o po. 39 Tinba wani, ti naa tie yaaba n tanpoli ñmabina, nani yaa tanbiima n ye mi baa guani puoli ki bia ka; ama yaaba n pia li dandanli ki baa ciadi bi naani.

11 Li dandanli tie yua n pia ti dugidi ki bani cain ke o baa ba wan sugini ki baa yaala, ki doagidi ki wani ke o pia, ba wan kaa da nua yaala. 2 Bi kpiaba n den pia yaa dandanli yaapo n teni ke Utienu tendi bi siedijamo. 3 Li tie leni li dandanli yaapo ke ti bandi ke ñanduna den tagi leni U tienu maama. ki teni ke tin nua yaala moala ñani tin ki nua yaala yaa niini. (aión g165) 4 Li tie leni li dandanli yaapo ke Abela den padi U tienu po yaa padili n ñani ki cie Kayina yaali, kelima o dandanli yaapo U tienu den doagidi ki yedi ke o tiegi ki den ga o padili. li go tie laa dandanli yaapo ke o baa ki maada ba leni wan kaa ji ye. 5 Li tie leni li dandanli yaapo ke U tienu den taa Enoka ke waa den bandi mi kuuma baa go den laa o kelima U tienu den taa o. hali U tienu daa den taa o o den ba siedi ke o tie yua ke U tienu pali mani o po. 6 Lan wan yua n ki pia dandanli o kan fidi ki mangi U tienu pali. kelima li tie tiladi yua n bua ki nagini U tienu n daani ke U tienu

13 Bi kuli den kpe leni li dandanli kaa den fidi ki ba yaa bonla ke U tienu den nianba, ama bi den tuodi ki la laa bonli kuli hali fuagima ki den mangi bi pala li po; ki tuo ke bi tie canba leni sancenba ñanduna nni. 14 Yaaba n maadi yeni doagidi ki wani ke bi lingi bi doguceli. 15 Bi yama yaa den baali ban den ñani yaa dogu po, bi den baa fidi ki guani li po. 16 Ama bi den lingi yaa dogu n ñani ki cie; lan tie tanpoli diema. lan yaapo laa pia U tienu po fe leni wan tuo ke bi yini O bi Tieu. kelima O bogini bi po u dogu. 17 Li den tie leni li dandanli yaapo, Abalahama ki baa padi Isaaka, U tienu n den biigo yaa yogunu ke o den tuo ki baa padi o bonjayenyenga baa ke o den ba U tienu ñoanianu. 18 Wan yua ke U tienu den niani o ki yedi: leni Isaaka yaa kani a baa ba u puolijuuanu. 19 O den tia ki bani ke U tienu pia u paalu, O baa fidi ki guani ki fiini ba a tinkpila. lan yaapo O baa fidi ki guani ki fiini Isaaka baa o yaa kpe. 20 Li den tie leni li dandanli yaapo, ke I saaka den gaali Jakobo leni Esayu kelima yaali n kpendi yaa po. 21 Li tie kelima li dandanli yaa po Jakobo wan den baa

kpe yaa yogunu, o den ñii o gbianu yuli po ki gaali Josefi bila, yendi yendo. **22** Li den tie leni li dandanli yaapo, Josefi n den nagidi mi kuuma yaa yogunu, o den maadi I saleleenba yaaba buolu ñama Ejibiti diema nni, ki go den bili li ñaoabonli yaali n tie o tinkpikpaba maama. **23** Li den tie leni li dandanli yaapo, ke Musa madi yogunu, o danba den wuoni o hali ñmaali taa. **24** Li den tie leni li dandanli yaapo, Musa n den fandi, o den yie den jie o bado ñaoabonli. **25** O den faadi piacianma ki cie Ejibiti ñyalimanu kuli, kelima o den nua wan baa ba yaa panpaani liiga. **27** Li tie leni li dandanli yaapo, ke o den ñani Ejibiti dogu nni, kaa jie Ejibiti bado pabienli. o den se ke li pa o yanjagili nni kelima o den nua o baa kuli n ki nua yua. **28** Laa dandanli yaa po o den teni ke bi bogini ki tieni pak, mi pendima janma, ke bi go den mii mi soama bi dienna buliñoana po. lani n tie mi kuuma Maleki n da sii Isaleleenba yaaba bonjakpiala. **29** Li de n tie leni li dandanli yaapo, ke Isaleleenba yaaba den tagini mi ñincianma nani ki tinkuongi yени, ama Ejibiti yaaba, yaaba n den biiga ki baa laa ñincianma siiga, mi den naliba. **30** Li tie leni li dandanli yaapo, ke Jeliko bilinciamu den baa yaa yogunu ke Isaleleenba yaaba den cuoni ki lindi u hali dana lele. **31** Li tie leni li dandanli yaapo, ke li poconconli Lahaba ki den taani ki bodi leni U tienu niyiekaaba kelima o den gaa Isaleleenba niba yaaba n den cua ki baa diiduu dogu. o den ga bi cangu bonjanla ki den todiba. **32** N go baa yedi be ki pugini? mii pia o yogunu ki baa maadi Jedeyono maama leni Balaka, leni Samisona, leni Jefite, leni Dafidi, leni Samiel, leni bi sawalipuuba yaa maama kuli. **33** Ban kuli leni li dandanli, bi den koani ki paadi i dogi ki tieni yaali n tiega ki go den baa Utieu n nianba yaala, ki den luoni i yangbanli ñoana, **34** Ki den gbindi mi fantanbiadima jama, ki sani ki ciadi leni mu jugisiemu, ki paagi leni i yiani, ki tie jakoanda bu toabu nni, ki telu bi nilanba toa tuada. **35** Puotanba den laa bi kpiiba ke bi den guani ki fii bi tinkpiba siiga. bi waani bi tianba fala hali ke baa den tuo mi faabima kelima bi bua ki baa yaa tinkpifiima n ñani ki cie. **36** Bi den ñuadi bi ne, ki puaba leni i febi, ki lolu ki kpa bi tianba, ki kuani bi ne a kpaadi diena nni, **37** Bi den teni ke bi lugidi bi tianba a tana, ki jia ki jendi bi ne, ki waanba o falaciamo, ki kpa buolu ñama Ejibiti diema nni, ki go den bili li tianba leni mu jugisiemu, bi tianba den yie ti ñoabonli yaali n tie o tinkpikpaba maama. **38** Bi pegbandi leni ti ñuagbandi ki caa i kankaani kelima bi den luo li bonyiekaala, ke bi niba den bia bi po, ki go wangiba fala, **39** ñanduna naa den dagidi kaa pia laa nimoanba, bi den kuli den baa ke U tienu tieni bi po o siedijamo ban yino Falono bisalo bijua. **40** Kelima Utieu n den jagi ti po yogunu waamu bebe yaa po. **41** O den nuanla yaa bonjanla yaapo teni ke bi kan fidi ki ñanbi ke o yaa laa i fee nani Kilisiti yeni li tie o po ki dagidi cain li yaa tie leni tinba yaa ka.

12 Lan wani ti moko, nani siedinba boncianla n linditi nani ku tawaligu yeni, tin yie tugili kuli yaalin tie tuonbiadi yaadi n baa lindi ti faala, tin yaa tiini leni li juunli ya nuama n bili ti po. **2** Ki nua Jesu wan yua n tie li dandanli cilika leni li ñanbi ka; kelima ya pamanli n den bili ki gu o yaapo, O den tuo li dapoanpoanli yaa kuuma, ki fali6 ya fee n ye lienni ki kali U tienu balikaalikaanu O jienu po. **3** Yin tia mani Jesu po, wan yua n den tuo ki juuni leni ti tuonbiadi danba len ban den yie O po maama kuli, ke yi moko n da coagi ki luo li papaali ki gbal. **4** Yi naa da moani leni ti tuonbiadi hali ke yi soama wuli. **5** Yi go sundi yin den ba yaa tundi U tienu kani nani O bijaba. O den yedi: «n bijoa, ñan da fali O Diedo n wani ja yaa fala ke li tie tundi ja po. ñan da go luo li papaali yaa yogunu ke O funi leni ja. **6** Kelima O Diedo yen tundi leni fala wan bua yua. O yen pua wan tuo yua kuli ke o tie o biga» **7** Yin juuni mani leni laa tundi. O tiendi yeni kelima O nua yi ke yi tie O bijaba. ki laa bonjagi nye ke o ba kan tundi o? **8** Ama bi yaa ki tundi yi nani a bila kuli n baadi yaa tundi leni fala, yi tie kpiaba yo yii tie bimoana. **9** Baa ti danba yaaba n tie nisaaliba den tundi ti leni fala ke ti den fangi ba. naani laa pundi tin bini ti yula leni ti ba yua n ye tampoli ki ba li miali? **10** Ti danba den yen tunditi leni fala u yogunu waamu bebe yaa po nani ban bua maama, ama Utieu wan tunditi ti ñamu yo, ki bua tin taani leni o ki yaa ñani nani wan yeni. **11** Li tie moamaoni, i tundi leni fala kuli daa yen tie pabiili bonla, laa yen tie pamanli ka ama li yen yuandi ki cuani yaaba n

ga li bangima po yaa bonluonkaala n kpendi
nni mi teginma mi yanduanma nni. **12** Lan wani
yin paagi mani yi nii yii n yualiga leni yi duna
ya tadi. **13** Ke yi taana n yaa yua ya sani n tiega,
yua n diani taali n kpigidi ama lin paagi **14** Lingi
gagidijanma, kelima yua n kaa pia mani o kan
lee O Diedo. **15** fangi mani yi yula ke o baa kuli n
da muni o yuli leni U tienu ñanibili; yaa jiinu nto
kuli n da pudi tii po ki ña a benkpela, ki cuani ti
yanyagidi ke lan da puodi nibi boncianla. **16**
Yin go fangi mani i yula ke yi siiga n da pia
concondaano bi, yua n fala yaalin n gagidi ñjani
nani Esayu yuan den kuaadi o nikpedi mi jiema
po. **17** Yi bani ke li yaa puoli, yaa yogunu ke
o den bua o ba n gaali o, o den yie o po; ba
leni wan den lingi leni ti ninsiidi. kelima o moe
naa den fidi ki lebidi li baa kuli. **18** yi daa kpa
nagini yaa juali ke bi den baa fidi ki siili ama ke
li den cuo mi fantama leni kugbagbabiadigu,
leni li biigicianli, leni ku faaliciangu, **19** leni
kakaaci piebima Bi u niali ciamu fuugu n den
ye naankani, ke ba yaaba n den gbadilaa nialu
ke wun da go maadi ba mayenma ki pugini. **20**
Kelima baa den fidi yaa ñoabonli n tienaa: baa
yangi yaa sii laa juali bi baa lugidi o a tana. **21**
Ban den laa yaali leni, den pia i jeje hali ke
Musa n yedi: ti jiwaandi cuo nni hali ke n digibi.
22 Ama yinba won nagini Siyono juali, U tienu
yua n fo dogu, tanpoli Jelusalemo, Malekinba
tuda tuda kuli n taani naankani ki yiini. **23** U
tienu bi kpiala kuli taanli nni yaaba yaa yela n
diani tanpoli. yi cuu U tienu kani wan yua n tie
bi niba kuli bujialo leni bi niba kuli Tienu. yi
cuu bi nitieginkaaba naani n ye naankani yaaba
n ñjani ki dagidi cain. **24** Yi nagini Jesu kani
wan yua n tie o ñantaadipaano candanbaalo,
leni o soama yaama n den wuli ki ñuudi yi, ki
go maadi yaa maama n ñjani ki cie Abela yaa
soama n den maadi yaala. **25** Fangi mani yi
yula ki da yie ki kan cengi yua n maadi leni yi.
kelima yaaba n den yie ke bi kan cengi yua n
den soagindi U tienumaama ñanduna nni yaa
den fidi sani ki cia, ti moko baa tieni lede ki
fidi ki cia hali ti yaa yie ke ti kan ñoadi tanpoli
yua maama. **26** Wan yua ke O nialu den digibi
ki tinga. ama moala O nianti yaa ñoanianu tie
nne: «yenma goga, ki tinga bebe ka baa digibi
ama leni tanpoli moko» **27** Lan yedi: yenma
goga, li waani ke mi lebidima baa tieni yaali n
digibi kuli kani, nani lan tie bontagi kaali yeni
yaa po; lan i tie yaali n kan digibi mo n suagi
liiga ki yaa ye. **28** Lan yaapo, nani tin baa ba yaa
diema n kan digibi yeni, tin yaa ye leni i tuondi
po. leni O fangili nni. **29** kelima ti Tienu go tie
yaa fantami n di.

13 Yaa suagi mani liiga leni mi buama yi
kpiiba po, **2** Yin da sundi ki yaa gaandi bi
niba cangu. yeni bi tianba den ga Malekinba
cangu kaa bani. **3** Yin yaa tiadi mani a kpaada
po nani yi moko nani yi moko taani leni bani ki
tie kpaada yeni, yin yaa go tiadi yaaba n laadi
fala nani yinba yi yaaba moko n ba fidi ki lee
laa fala buolu yi gbanandi nni yeni. **4** Yua kuli n
jigini li ñiigili, ke joa leni poa taayieu u duanu
kani n da naa leni joagindi kelima U tienu baa
jia yaaba n ye ti joagindi nni leni conconma
buolu kuli danba. **5** Yin da pa mani i yula mi ligi
buama, ama yin mangi yi pala leni yin pia yaala,
6 kelima U tienu wani O yaaba yedi: N kan ñjaa
ña faabada N kan lu ña faabada Lan wani leni
papaali ke ti baa fidi ki yedi: O Diedo tie n todii
ka, n kan jie li ba kuli; o nisaalo ba fidi ki tieni
be? **7** Yin yaa tiadi mani yi gobidi kaaba po,
ban yaaba n den wani yi U tienu maama. diidi
mani ki lee bi yema n juodi maama yin ñoadi bi
dandanli fuuli. **8** Jesu Kilisiti o tie yendo wonla,
dinla, leni yaa yogunu n kan gbeni. (*aión g165*)
9 Yin da teni bangitoa camna n yaani yi pala
kelima li ñjani li pali n ya gbie ki paa leni li
ñanibili, ki lan da tie leni mi jiema ka, kelima
yaaba yaaba n puni bi yula li po, laa todiba leni
li ba kuli. **10** Ti pia yaa padibinbinli ke yaaba
n tuuni li gbandielo nni naa pia u samu ki je li
jiema. **11** Yaa yandi ke o kopadicianbado padi ti
tuonbiadi po ki kuani mi soama u kaangagidi
ñamu nni, bi yen ñjani ban kodii yaa yandi ki
sia hali nii n po. **12** Lan yaapo ke Jesu moko
wan den bua ki ñanbi ki ñjani bi niba tuonbiadi,
leni o soaceli, o den laa fala kiden kpe u dogu
buliñoabu nii n po. **13** Lan wani tin ña mani ki
gedi O poo nii n po ki taani leni o o fee nni. **14**
Kelima yaa ñandunli n yene niini tin ye naani ti
pia yaa diema n ba yaa ye u yogunu kuli, ama
ti lingi yaa diema n kpendi nne. **15** O yaa po
tin yaa tendi U tienu o yogunu kuli ti pagidi
nani li padili yeni; lan bundi ke ti ñoacuuna n
ya pagi o yeli. **16** Yin da sundi ki yaa tiendi mi
ñamma leni ti bulcindi kelima laa padili buolu
n yen mangidi U tienu pali. **17** Yin yaa tuodi

mani yi gobidi kaaba ki go ya pia bi po li fangili kelima bi guu yi naani kelima bi faa togidi U tienu nintuali. yin yaa tiendi yeni lan tie ban ya tuuni laa tuonli leni li pamanli ki lan ya tie leni li dunli kelima laa pia yi po todima baa kuli. **18** Yin yaa jandi ti po, kelima ti tama ke ti pia o siedi **ŋ**amo ti pala nni ti bua li bonli kuli nni ki yaa pia yaa tagu **ŋ**ani. **19** N go baa miadi yi yin yaa tiendi yeni lani n tie min fidi ki cua yi kani tontomi **20** Mi yanduanma Tienu yua n den fini ti Diedo Jesu O yankpaŋamo bi tinkpiba siiga kelima O soama yaami n kuani yaa **ŋ**antaado n baa ye o yogunu kuli po, N teni yin fidi ki yaa tuuni a tuonŋama ki go tiendi o (**aiōnios g166**) **21** yanbuama. Wan yaa tiendi i yemi nni yaali n dagidi o po kelima Jesu Kilisiti po wan yua n die ti kpiagidi yaa yogunu n tu u yu! Amina! (**aiōn g165**) **22** N go miadi yi n kpiiba, yin tuo ki ga i naa tundi kelima n diani yi waamu bebe liga. **23** Yin bandi ke bi luodi ti kpiilo Timote, o yaa cua n kani tonma ti baa yegi ki cua ki lee yi. **24** Yin fuondi mani yi gobikaaba kuli leni U tienu nigagidi **ŋ**anba kuli; Italia yaaba moko fuondi yi. **25** U tienu **ŋ**anbili n yaa ye leni yi kuli Amina!

Jaka

1 Mini Jaka, U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti naacemo, n diani yinba i piiga n buoliedi yi n yayadi ki ye ḥanduna nni kuli po. N fuondi yi. **2** N kpiiba, yin ya nua mani ke ya biigima buoli kuli n cua yi kani tie pamanli bonla. **3** Ki ya bani ke yi dandanli biigima baa cuani li juunli. **4** Ama li tie tiladi ke li juunli n ya tuuni li tuonli ki dudi cain, ke yin tua yaaba n ḥani ki dagidi cain ki da luo liba kuli. **5** Yi siiga niloba ya luo mi yanfuoma, wan mia U Tienu yua n puuni bi niba kuli leni ti bulicindi kaa fu leni ba, o baa pa o ma. **6** Ama wan mia leni li dandanli, ki da bangi o ya baa baa bi o ya kan baa. Kelima yua n maliti ke daalinba o kan baa tie nani mi ḥincianma ḥinguona, u faalu n lengidi ki pengi ya yeni. **7** Ya nilo n tie yeni kuli n da tama ke o baa baa liba kuli o Diedo kani. **8** Kelima o tie yama lie daano, waa se kaanyendu o bontienkaala kuli nni. **9** Ti kpiiba siiga yua n tie luodo n ya mangidi o pali boncianla leni U Tienu n jigini o maama. **10** Yua n tie piado mo n ya mangidi o pali leni U Tienu n jiini o maama, kelima o baa pendi nani ti muadi puuma yeni. **11** Ki yenga pudi ke ki wulitonma tendi ke ti kuodi ke ti puuma mo suodi, tin pia ya jawaama mo bodi. O piado moko baa mali ki suodi yene o ḥantaadi siiga. **12** Li pamanli ye leni yua n fidí ki juuni mi biigima nni. Kelima bi ya biigi o ki pagi o ya yogunu, o baa baa li miali badifogiliga, o Diedo n niani ke o baa pa yaaba n bua o kuli yaaga. **13** Ban tulini o nilo ya yogunu, wan da yedi: "U Tienu n tulini nni". Kelima bi kan tulini U Tienu wan tieni yaala n bia wani oba mo kan tulini niloba kuli. **14** Bi tulini nilo kuli wani oba bonbuaka-biadila ya dia ki cuo ya yogunu. **15** Lanwani, o bonbuaka-biadila ya punbi, li baa ma ti tuonbiadi, ti tuonbiadi mo ya kpedi ki dagidi tini mo baa ma mi kuuma. **16** N kpibعادiba, yin da boandi mani yi yula ya maama n tie na po: **17** Li semoanli leni ya paabu n ḥani kuli ḥani tanpoli po, mi yenma Baa kani, wani yua n ki lebidi, ke lebidima jinjing mo ki ye o niinni. **18** O yanbuama po, o den mali ti kelima i moamoani maama po ke tin ya tie o tagima kuli siiga li bonkpiala. **19** N kpibعادiba, yin bandi line: Li pundi nilo kuli n cengi tontoni ki da maadi tontoni mo, ki da bieni o pali tontoni mo. **20** Kelima o nisaalo pabienli kan cuani U

Tienu teginma. **21** Lanyaapo yin lu mani yaala n tie ti joagindi leni mi biadima kuli, ki ya gaani U Tienu n buli ya maama yi pala nni leni li yumiinli, kelima mi baa fidi ki tindi yi naani. **22** Yin da cengi U Tienu maama bebe, ki boandi yi yula ke mi cengima yeni dagidi, kali yin ya tiendi man yedi yaala mo. **23** Kelima yua n cengi U Tienu maama ki naa tieni man yedi yaala tie nani yua n nua o nunga n tie maama ki madiibiga nni, **24** ki ḥani ki gedi ki sundi tontoni wan tie maama. **25** Ama yua n nuali borjanla ya balimaama n ḥani cain ki faabidi bi niba ya niinni ki suagi ki tiendi yeni kaa sundi wan cengi yaala, laa nilo baa pia li pamanli o tuonli nni. **26** O nilo ya tama ke o jaani ki naa kubi o lanbu, o boandi o yuli. Laa nilo ya jaanma tie fanma fanma. **27** Ya jaanma n ḥani cain ki naa pia joagidi U Tienu nintuali tie, ki yaa todì a kpienbilə leni a kpepuona bi fala nni, ki go kubi o yuli leni ḥanduna joagindi.

2 N kpiiba, yinba yaaba n daani ti Diedo Jesu Kilisiti yua n pia ti kpiagidi yeni, laa pundi yin ya tiendi mi gagidima bi niba siiga. **2** Min bagi yaala tie line: O nilo ya kua yi taanli nni ki pili wula ḥoagibila, ki go yie ya tiadi n pia ti kpiagidi, o luodo mo n kua ki yie a kpacala. **3** Li ya tie ke yi jigini yua n yie ya tiayiekaadi n pia ti kpiagidi ki yedi o: "Kali ne ti jigidi kaanu," ki yedi o luodo mo ya se ne" yaaka: "Kali tiipo n taana kani". **4** Naani yii tieni mi gagidima yi yama nni ki go bigidi leni li yantiabiadili kaa? **5** N kpibعادiba, cengi mani, naani U Tienu ki gandi yaaba n tie luoda ḥanduna nuni po ke ban tua piada li dandanli nni, ki go baa wan niani ke o baa pa yaaba n bua o kuli ya diema kaa? **6** Ama yinba, yi fali o luodo. Laa tie a piada kaa mabindi yi ki caani yi li bujiali kani? **7** Bani kaa sugidi ya yerjanli n ye yi niinni? **8** Yi ya kubi U Tienu diema balimaama nani lan diani maama li ḥani, mani yaama n yedi: "ḥan bua a nisaali lielo nani ḥan bua a yuli maama." **9** Ama yi ya tiendi mi gagidima bi niba siiga, yi tiendi ti tuonbiadi, li balimaama mo buni ki cuo yi kelima yi miidi ma. **10** Kelima yua n kubi li balimaama ki nan miidi ba balimayenma bebe, pia i tagili mi kuli po. **11** Kelima yua n yedi: "ḥan da conbi" wani n go yedi: "ḥan da kpa o nilo" moko. Lanwani a yaa conbi ki nan kpa o nilo, a tua li balimaama miidikoa. **12** Yin ya maadi mani ki go tiendi, ki bani ke U Tienu baa jia leni

yi ti buudi ki ȿua leni ya balimaama n puuni mi
 faabima. **13** U Tienu ya jia ti buudi ya yogunu, o
 kan gbadi mi ninjima yaa nilo n kaa den gbadi mi
 ninjima o lielo po yaapo. Mi ninjigbadima paani
 li bujiali. **14** N kpiiba, o nilo ya yedi ke o pia li
 dandanli ki naa pia a tuona, li pia be fuoma?
 Naani o dandanli yeni baa fidi ki tindi o bi? **15**
 Li ya tie ke yi siiga joa bi pua luo ti tiayiekaadi
 ki go luo daali kuli bonjekaala, **16** ke yi siiga
 yendo yedi o: "Ya kuni leni mi yanduanma, ki
 ban yeli mi fantama ki go je ki guo," ama ki naa
 puni o yaala n tie o yema po tiladi, li pia be
 fuoma? **17** Li tie yenma leni li dandanli: li yaa
 pia tuona li kpe. **18** Ama nilo ya yedi: "Fini a
 pia li dandanli, n mo pia a tuona" n baa yedi o:
 "waani a dandanli yaali n kaa pia tuona n mo
 kuuma gbie bu niinni. **9** Ti pagi o Diedo ti Baa
 baa waani a n dandanli kelima n tuona po." **19**
 leni buni, ki go solini bi nisaaliba, U Tienu n
 A daani ke U Tienu ye ki tie yendo bebe, a tieni
 ke li ȿani. Ama mu cicibiadimu moko daani
 naani a bua ki bandi ke ya dandanli n ki pia a
 tuona tie fanma bi? **21** Naani ti yaaja Abalajama
 ki den baa li moamoasaali kelima a tuona po
 wan den padi o biga Isaaka li padibinbinli po
 kaa? **22** A laa ke o dandanli den taami ki yegi
 leni o tuona, ke o tuona yeni mo den teni ke o
 teni ke bi tagini santo ki kuni. **26** Lanwani, nani
 lingi ki baa tua bangikaaba, kelima U Tienu
 ba jia leni tinba bi bangikaaba ya buudi n pa
 O nilo yaa tudi o maama nni ba waamu, o tie
 ya nilo n ȿani ki dagidi cain ki fidi paani o
 gbandandi kuli. **3** Ti ya kpibini yi taami mu
 biamu ke ban tuo ki ya tiendi tin bua yaala, ti
 fidi ki gobidi bi gbandandi kuli. **4** Yin go kpaagi
 mani ti ñinbiaciandi, ba ke ti yaba boncianla ke
 ti tafaciandi mo tudi ti, o ñinbiagobido gobidi
 ti leni ya bonpegidikaala n wa, ki tendi ke ti
 ca wan bua naankani. **5** Bu lanbu mo tie yene,
 bu wa i gbannanbuoli kuli siiga, ama bu baa
 fidi ki fiini bu ba ki maadi mi japaamaama
 boncianla. **6** Diidi mani mi fantama waamu baa
 fidi ki bolini ya fuali n yaba. Bu lanbu mo tie
 nani mi fantama yeni, ki go tie ya bonbiadila n
 ye ti gbannandi siiga, ki joagindi ti gbannandi
 kuli. Ku fantanbuogu fantama ye bu niinni, ki
 teni ke bu cuondi mi fantama o nisaalo miali
 yema kuli nni, (**Geenna g1067**) **7** O nisaalo baa fidi
 buoli kuli, li bonbalinkaala buoli kuli leni ya
 bonfuada buoli n ye mi ñima nni kuli, o paadi
 ba ki diedi mo. **8** Ama bi nisaaliba siiga oba kuli
 den tagi yaaba o nannanli nni leni buni. **10** Ti
 pagidi leni ti solindi kuli ña ñoayenbu nni. N
 duven tibu mo baa fidi ki luoni a
 kankanbu baa fidi ki luoni olife bonluonkaala
 bi? Naani duven tibu mo baa fidi ki luoni a
 kaa? **22** A laa ke o dandanli den taami ki yegi
 kankanna bi? Ya ñinbunli n tie ñinyaama mo
 kan fidi ki bundi ñinmanma. **13** Yi siiga yme
 dandanli ȿani ki dagidi cain. **23** Yeni i Diani n
 tie o yanfodaano ki pia mi bandima ki go fani?
 yedi yaala tieni: "Abalajama den daani U Tienu
 Wan doagidi o tagijamu nni o tuonjama ya n
 ke U Tienu den coadi opo la ke li tie teginma."
 yegi leni li yumiinli leni mi yanfuoma. **14** Ama
 Bi den yi o U Tienu danli. **24** Yi laa, o nilo baa li
 yi ya pia li yankuabiadili ki nia leni yi yaba, yin
 moamoansaali kelima o tuona po, laa tie kelima
 da kpiagi yi yula ki da pua faama i moamoani
 o dandanli bebe po ka. **25** Li go tie yeni Larjabo
 po. **15** Laa yanfuoma buolu naa tie yaama n ñani
 li poconconli po. O den baa li moamoansaali o
 tuona po, kelima o den ga bi tondiba cangu ki
 teni ke bi tagini santo ki kuni. **26** Lanwani, nani
 ya gbandandi n ki pia naano n kpe maama, ya
 dandanli n ki pia tuona moko kpe yene.

3 N kpiiba, yi siiga nni niba boncianla n da
 lingi ki baa tua bangikaaba, kelima U Tienu
 ba jia leni tinba bi bangikaaba ya buudi n pa
 O nilo yaa tudi o maama nni ba waamu, o tie
 ya nilo n ȿani ki dagidi cain ki fidi paani o
 gbandandi kuli. **3** Ti ya kpibini yi taami mu
 biamu ke ban tuo ki ya tiendi tin bua yaala, ti
 fidi ki gobidi bi gbandandi kuli. **4** Yin go kpaagi
 mani ti ñinbiaciandi, ba ke ti yaba boncianla ke
 ti tafaciandi mo tudi ti, o ñinbiagobido gobidi
 ti leni ya bonpegidikaala n wa, ki tendi ke ti
 ca wan bua naankani. **5** Bu lanbu mo tie yene,

bu wa i gbannanbuoli kuli siiga, ama bu baa
 fidi ki fiini bu ba ki maadi mi japaamaama
 boncianla. **6** Diidi mani mi fantama waamu baa
 fidi ki bolini ya fuali n yaba. Bu lanbu mo tie
 nani mi fantama yeni, ki go tie ya bonbiadila n
 ye ti gbannandi siiga, ki joagindi ti gbannandi
 kuli. Ku fantanbuogu fantama ye bu niinni, ki
 teni ke bu cuondi mi fantama o nisaalo miali
 yema kuli nni, (**Geenna g1067**) **7** O nisaalo baa fidi
 buoli kuli, li bonbalinkaala buoli kuli leni ya
 bonfuada buoli n ye mi ñima nni kuli, o paadi
 ba ki diedi mo. **8** Ama bi nisaaliba siiga oba kuli
 den tagi yaaba o nannanli nni leni buni. **10** Ti
 pagidi leni ti solindi kuli ña ñoayenbu nni. N
 duven tibu mo baa fidi ki luoni a
 kankanbu baa fidi ki luoni olife bonluonkaala
 bi? Naani duven tibu mo baa fidi ki luoni a
 kaa? **22** A laa ke o dandanli den taami ki yegi
 kankanna bi? Ya ñinbunli n tie ñinyaama mo
 kan fidi ki bundi ñinmanma. **13** Yi siiga yme
 dandanli ȿani ki dagidi cain. **23** Yeni i Diani n
 tie o yanfodaano ki pia mi bandima ki go fani?
 yedi yaala tieni: "Abalajama den daani U Tienu
 Wan doagidi o tagijamu nni o tuonjama ya n
 ke U Tienu den coadi opo la ke li tie teginma."
 yegi leni li yumiinli leni mi yanfuoma. **14** Ama
 Bi den yi o U Tienu danli. **24** Yi laa, o nilo baa li
 yi ya pia li yankuabiadili ki nia leni yi yaba, yin
 moamoansaali kelima o tuona po, laa tie kelima
 da kpiagi yi yula ki da pua faama i moamoani
 o dandanli bebe po ka. **25** Li go tie yeni Larjabo
 po. **15** Laa yanfuoma buolu naa tie yaama n ñani
 li poconconli po. O den baa li moamoansaali o
 tuona po, kelima o den ga bi tondiba cangu ki
 teni ke bi tagini santo ki kuni. **26** Lanwani, nani
 ya gbandandi n ki pia naano n kpe maama, ya
 dandanli n ki pia tuona moko kpe yene.

4 Yin pia ya koana leni ya janjanma kuli yi
 siiga yeni, likuli ȿua be? laa ȿua yi bonbuaka-
 biadila yaala n tiendi bu toabu yi gbandandi nni
 ka yoo? **2** Yi pia yin bua yaala boncianla, ama
 yi naa fidi ki baa la. Lani yaapo yi tie nikpaba

leni nunponli danba, ki naa fidi ki baa yin bua yi njanjilifa. I tantonmoani yeni baa fii ki sedi yaala. Yi pia a koana leni mi janjanma yi siiga. yipo ki kuli yi, ki bolini yi gbannandi nani mi Yii baadi kelima yii miadi U Tieu. 3 Yi mia mo fantama yeni. Yi dogini dogini yi njalimani a ki naa baa, kelima yi mia ki tudi, ki bua ki biani juodidana na niinni. 4 Diidi, ya tuonsoaba n den la yi yucela bonbuaka-biadila po. 4 Yinba mi yendi i kuani ke yi janbi ba yeni, panpaani mua conconma danba yeni, yii bani ke nanduna ya ki kuli yi. Yaaba n den yendi yi kpaandi ya moe buama tie yibalindi leni U Tieu yo? Lanwani mo doni ki pundi niali o Diedo U Paaciamu kuli yua n bua ki ya danli leni nanduna kuli tua U daano tuba nni. 5 Yi den ye nanduna nni leni Tieu yibali. 5 Naani yi tama ke i Diani maadi mi yemanma ki go kuandi yi yama yi gbannandi fanma fanma bi? U Tieu bua wan kuani ya bonbuakaala nni. Yi den di ki gbengidi nani a fuoma ti niinni niali ki pia li nunponli mipo. 6 U yanwubida ban wubi yaaba mi kodima daali po Tieu n tieni tipo ya njanbili yaba ki cie kelima i yeni. 6 Yi cuo o nitieginkoa ki jia leni ti buudi ki Diani yedi: "U Tieu yie bi japaadabanba, ama o kpa o, waa yie yipo. 7 Lanwani n kpiiba, yin ya puuni bi yumiindanba o njanbili." 7 Lanwani pia li juunli niali o Diedo cuama. Diidi mani, o yin ya miindi mani yi yula U Tieu kani. Yin kpakpaalo yen gu ki tinga bonluonkaala, yaala n ya yiedi mani ku tuotabigu yudaano po, lani o pia mayuli niali boncianla, ki juuni lipo niali wan baa sani ki foagidi yi kani. 8 Yin nagini mani baa baa ki takpiaga leni ki tajuodikaaga kuli. 8 U Tieu kani, o mo baa nagini yi kani. Yinba, Yi moko n juuni ki paagi yi pala, kelima o Diedo ti tuonbiadi danba, yin nidi mani yi nii. Hanbi cuama nagini. 9 N kpiiba, yin da yenbidi mani mani yi pala yinba yama lie danba. 9 Yin bandi yi yaba po ke U Tieu n da bu ki cuo yi lipo. mani yi yebiadima ki ya ye leni li paboanli ki ya Diidi, o bujialo tuodi ki se bu buliñoabu kani. 10 mua. Yin teni yi laadi n lebidi ki tua paboanli, N kpiiba, yin teni mani bi sawalipuuba ya fala ki go teni yi pamanli n lebidi ki tua pabiidili. 10 leni bi juunli n ya tie yipo bontogidikaala, bani Yin miini mani yi yula o Diedo kani o baa jigini yaaba n den maadi o Diedo yeli nni. 11 Diidi yi. 11 N kpiiba, yin da maadi yi yaba po yaala n mani, ti tua ke li pamancianli ye leni yaaba n bia. Yua n maadi yaala n bia o kpiilo po, bi kji laa fala ki go juuni lienni. Yi gbadu Joba n den leni o ti buudi, o maadi yaala n bia li balimaama pia ya juunli leni o Diedo n den yuandi ki puni o po ki go ja ma ti buudi. Ama a ya jia ti buudi leni yaala o juodima yogunu. Kelima o Diedo pia mi li balimaama, nja go tie li balimaama kubido nijigbadima ki go pia li njanbili boncianla. 12 N ka, ama mi bujialo. 12 Yendo bebe n ye ki tie li kpiiba, yaala n pia mayuli tie line: yin da poli balimaama makadikaama daano leni li bujialo, mani leni tanpoli, bi leni ki tinga, baa leni poliba wani yua n baa fidi ki faabi ki go bolini. A mo kuli. Ama yi ya yedi: "Mm," lan ya tie mm. Yi ya tie nje fini yua n jia leni a nisaalilieo ti buudi? yedi: "A-a," mo lan ya tie a-a, ke U Tieu n da ti 13 Moala yin cengi mani n maama, yinba yaaba jia leni yi ti buudi. 13 Naani yi siiga niloba ye n tua: "Dinla, yaaka saala, ti baa fii ki gedi u leni fala bi? Wan jaandi. Naani niloba ye leni li naa dogu, yaaka une, ki ban bindi likani, ki ya pamanli bi? Wan yini U Tieu yani ki pagi o. 14 tiendi u kpendu ki ūti ti ūnadi." 14 Yinba yaaba Naani yi siiga niloba yia bi? Wan yini Kilisiti n n ki bani yaala n baa cua saala. Yi miana tie be? yini yaaba nikpeliba ban jaandi opo, ki wuli opo Yi tie nani ku bantangbadigu yeni, yaagu n ye u mi kpama o Diedo yeli nni. 15 Li dandanli ya yogunu waamu po, ama ki ba yuandi ki bodi. 15 jaandi baa paagi yua n yia yeni. O Diedo baa Li pundi yin ya tua: "O Diedo ya baa ti baa ye fiini o. Li ya tie ke o den tieni ti tuonbiadi, o baa ki fo ki tiendi line bi line." 16 Ama moala, yi baa sugili. 16 Lanwani yin tuo mani yi tuonbiadi kpiagidi yi yula yi yula yi japaayantiana nni. yi yaba nintuali, ki go ya jaandi yi yaba po ke Yi ya kpiagidi yi yula yeni li tie yaala n bia. 17 yin paagi. O nitieginkoa jaandimoani pia u paalu Lanwani, yua n bani ki tieni yaala n njanji ki naa niali boncianla. 17 Elia den tie nisaalo nani tinba tieni la, o tieni tuonbiadi.

5 Moala yinba a piada! Yin ya buudi mani a bubupaala kelima ya fala n baa baa yipo yaapo. **2** Yi piama bedi, ti lulugidi mo ymani yi tiyiekaadi. **3** I tantommoani biidi yi wula leni da mi. Ki taaga naa den baa laa diema nni yali binataa leni boagidima. **18** Lani n pendi o go den jaandi ke ki taaga den mini, ke ki tinga mo loni ki bonluonkaala. **19** N kpiiba, yi siiga niyendo ya vaadi ki na i moamoani, ke njitoa gobidi ki

guani o lienni, **20** wan bandi ke yua n gobidi ki
guani ti tuonbiadi daano wan den lebidi ki ja
ya sanu nni, o faabi o wan da kua mi kuuma
nni, ki piini ya tuonbiadi n yaba boncianla.

Pieli Tikpiali

1 Mini Pieli, Jesu kilisiti tondo, n diani li tili yinba U Tienu n gandi yaaba n yayadi ki ye ku cangu ponta, Galati, kapadosi, Asi leni bitini diema kuli nni. **2** U Tienu yua n tie Baa den gandi yi nani wan den tuodi ki bani ki go jagi maama, ki teni ke O Fuoma gagidi yi ke yin tuo ki yaa tiendi Jesu kilisiti n yedi yaala, o soama mo n mii ki hanbi yi. U Tienu hanibili leni O yanduanma n ya pugidi pugidi yi po. **3** U Tienu ti Diedo Jesu kilisiti Baa n baa ti kpiagidi wani yua, o nihigbadi-cianma po, O mali ti, yaa suginma n fo yaa madi, kelima Jesu kilisiti fiima bi tinkpiba siiga yaapo. **4** O bili tipo yaa faali n kanbodi, ki kan joagini ke li hamu mo kan yindi tanpoli po. **5** Yinba U Tienu paciamu n kubi yaaba li dandanli nni yaa faabima n buoga ki ba doagidi mi juodima yogunu po. **6** Kelima lani n tie yi pamanli, baa ke moala ne yi ye leni ti yanyangidi, kelima yaa biigi buoli n kpendi yipo uyogunu waamu yaapo. **7** Laa bonla cua ki baa biigi yi dandanli n moani maama. wula, ba ke o tie bonmoanla ki nan baa bodi bi yen biigi o leni mi fantama. Li tie yenma leni yi dandanli yaali n moana ki cie wula ke bi baa biigili ki le lin moana maama, ke yin baa ti kpiagidi leni ti pagidi leni ti jigidi Jesu kilisiti n baa doagidi yaa yogunu. **8** Yi bua o, hali ki daa laa o, yi daani o, baa ke yi daa nua o, lanyaapo yi pia yaa pamanli n pia ti kpiagidi ki pendi bu ñoabu yedima. **9** Kelima yi baa baa yi naani faabima, lani n tie yi dandanli panpaani. **10** Bi sawalipuuba yaaba n den pua sawali yaa hanbili n den tuodi ki bili yipo yaapo moko den lingi ki bua ki bandi mi faabima yeni maama fuuli. **11** Kilisiti fuoma yaama n den ye bi niinni den tuodi waani ba kilisiti n baa le yaa fala leni wan baa yuandi ki baa yaa kpiagidi. Bi den moandi ki bua ki bandi lankuli n baa tieni yaa yogunu leni li yogunu n baa tie maama. **12** U Tienu den doagidi ki waani ba ke ban soagindi ya maama yeni ki tie bani bi ba yaapo ka, li tie yinba yaapo yo! Moala yi gba laa bonla yaaba n wang'i olaabaalihamo kani. Bi den baa U Tienu Fuoma paalu, U Tienu n den soani yua ke oñani tanpoli po ki cua handuna nni ki wang'i yaa bonla, baa Malekinba moko den bua hali boncianla ki kuani bi yama leni ki bandi lan tie yaala. **13** Lanyaapo yin bogini ki sieni yi yantiana gbadima kaanyendu, ki

kubi yi yula, ki yaa pia mi suginmoanma yin baa ba ya hanbilipo Jesu kilisiti ya doagidi ya yogunu. **14** Tua mani bi tuokaana, ki da go pia li bonbuakabiadila nani yaa yogunu ke yi den ye mi kaabanma nni yeni. **15** Kelima yua n yini yi gagidi ki hani, yi moko n gagidi ki yaa hani yeni yi tagu kuli nni, nani lan diani maama: **16** Gagidi mani ki yaa hani kelima n gagidi ki hani. **17** Li yaa tie ke yi miadi U Tienu ki go yini o, yi Baa, wani yua n baa jia nilo kuli ti buudi nani otuona n tie maama, kaa tiendi gagidima bi niba leni bi yaba siiga, lanwani yin yaa ye mani leni li fangili O nintuali yin ye handuna nni ki tie sancenba yaa yogunu bianu kuli. **18** Bandi mani ke waa den daa yi leni yaala n baa bodi nani yi ligi bi wula ka, leni yin den baa yaa yema yi baamba kani ke mi tie fanma fanma yeni. **19** Ama, o den daa yi leni Kilisiti soama yaama n pia mayuli hali boncianla nani ban padi yaa pebiga n ki pia poadoba kuli yaama maama yeni. **20** U Tienu den tuodi ki gandi Kilisiti lankuli po hali ke handuna daa tagi ki doagidi o, mi juodima yogunu yinba yaapo. **21** Li tie kelima wani Kilisiti yaapo yo ke yi daani U Tienu yua n den fiini o bi tinkpiba siiga ki puni o ti kpiagidi, yin yaa pia li dandanli leni mi suginma U Tienu po. **22** Moala yi hanbi yi yula leni yin hua i moamoani ke yin fidi ki yaa pia mi buamoanma yi kpiiba po. Lanwani yin yaa bua mani yi yaba hali boncianla leni yi pala kuli. **23** Lani yaapo yi pia li miapanli. Yii piali ke li hua leni yaa bonbuoli nbaa bedi ka. Ama leni yaala n kan bedi. Lani n tie U Tienu maama yaama nfo ki baa ye hali yaa yogunu kuli po. (aiōn g165) **24** Kelima gbannandi kuli tie nani ti muadi yene, ti kpiagidi mo kuli tie nani mi moapuumma yeni, ti muadi yen kuodi mi puuma mo n suodi. **25** Ama o Diedo maama baa ye hali yaa yogunu kuli. Laa maama n tie ban den wang'i yaa laa baalihamo. (aiōn g165)

2 Lanyaapo yin ha mani mi biadima leni yi boandi kuli, leni pala lie yantiali leni li nunponbiadili leni ti sugidi buoli kuli. **2** Yi ya mali mi lie yin yaa bua mani U Tienu maama yaama n tie li dandanli najanma, nani acanpanda n bua mi biima maama yeni, ke yin fidi ki kpeli ki suagi liiga mi faabima sanu nni. **3** Yin leni ki sua ke o Diedo mani yeni. **4** Yin ya nagidi mani okani wani yua n tie yaa tanli n fo bi nisaaliba n den luni yaali, ke U Tienu mo

gandili ke li pia mayuli o nintuali. **5** Yinba yaaba tieni yaala n hani po, laa bonla pia ti kpiagidi moko n tie nani yaa tana n fo yen, teni mani hali bonciala U Tieu nintuali. **21** Kelima bi den ban maayi yin tua diegu U Tieu Fuoma yua yini yi lanyaapo yo, kelima Kilisiti moko den ye kaanu. Lane yi baa tua kopadicianba yaaba laa fala yi yaapo ki ha yipo li nannanle ke yin n gagidi U Tieu po, ki padie opo ya pada n hoadi o yaa taa buona nni. **22** Wani yua n ki gagidi ki go mani opo kelima Jesu Kilisiti yaapo. den tieni tuonbiadi baa yenma ke boandi ba mo **6** Kelima idiani nni li yedi: Didi n bili siyono ki maani ki ña oñoabu nni. **23** Ban den sugidi dogu nni li tanpuuli tanjigu min gandi yaali ke o, waa sugi ki pani, ban den pua o waa pua ki li tie tanmoanli, yua ndugi li po kuli kan fiagi. **7** pani, ama o den teni O yuli yua n ja ti buudu Yaaba n daani yaapo li tie jigidi tanli, ama yaaba n kaa daani yaapo, li tie bi tan maaba n den luni yaa tanli li ntua li tanpuuli tanjigi. **8** Bi tuudi den kpe kelima ti tuonbiadi po yeni tin yaa ji fo kelima baa daani U Tieu maama nani lani den mi teginma nni, wani yua yaa poagilima po ke bili bi po maama. **9** Ama yinba wani tie ban den yi paagi. **25** Yi den tie nani yaa pe n yaadi yeni gandi yaa nibuolu, ke yi tie obado diegu yaaba, ama moala yi guani oyankpaalo kani wani yua ki tie o kopadicianba, ke ogagidi ki hanbi yi o n guu yi naani.

yuceli po. O yini yi ke yin ña li biigili nni ki kua o yenma yaama n hani cain nni, ke yin yaa wangi o tuona yaa n hani boncianla. **10** Yinba yaaba n ki den kpa tie o nibuolu moala yi tie wani U Tieu nibuolu, Mi kpiama o nihigbadima ki den ye yi po, ama moala o gbadu yi po mi nihima. **11** N buakaaba n tundi yi, yinba yaaba n tie canba leni sancenba ki tinga po. Yin foagidi leni ti gbannandi bonbuakaala, yaala n tiendi bu toabu leni yi naani yaa bonbuakaala. **12** Lanwani yin ya pia mani u tagihamu yaaba n kaa daani siiga, baa bi ya jaligidi yi ke yi tiedi yaala n bia ban le yi tagihamu ki kpiagi U Tieu o cuama daali. **13** Kelima oDiedo yaapo yin miinni yi yula bi nisaaliba n dini yaa badi ba kuli nintuali, lan tie mi diema badiciamo yua n tugi li yuli, **14** bi lan tie gefeneelinba kani wan soani yaaba ban yaa pa yaaba n tiedi mi biadima bi biadima panpaani ki yaa pagi yaaba n tiedi a tuonhanma. **15** Kelima U Tieu bua yin ya tiedi yaala n hani ki fidu ki mubini bi yanboandanba leni bi yanluodanba ñoana. **16** Baa ke yi die yi yula yin da taa yi yudiedima yeni ki ya tiedi mi biadima, ama yin ya tuuni lan pundi U Tieu tuonsoanba n ya tuuni maama. **17** Yin jigini bi niba kuli, ki bua yi kpiiba, ki yaa jie U Tieu ki jigindi obadiciamo. **18** Yinba bi naacerba yin yaa fangi yi canbaan ba, laa tie yaaba yaa tagi dingi bebe ka, ama baa yaaba yaa tagi n juagi moko. **19** Kelima bi ya wangi onilo fala ke waa tieni tagiliba ke o tuo ki ga fala yeni kelima o fangi U Tieu, laa bonla mani U Tieu po hali boncianla. **20** A ya tieni yaala n bia ke bi waani a fala a baa ba be kpiagide lienni? Ama yi ya tieni yaala n hani ke bi waani yi fala kelima yi

3 Bi puoba yin ya miindi mani yi yula yi ciaba nintuali ke bi siiga bi tianba yaaba n kaa tuo U Tieu maama, yi yumiinli po n teni ban tuo ki daanri baa ke yii maadi ba. **2** Ama kelima bi laa bi puoba n pia yaa yumiinli bi nintuali. **3** Yi hamu n da hua yin piani yaa yupiahami ka, bi yin pia yaa wula tiadi ka, bi yin candi ki hanbidi yi gbannandi maama ka. **4** Ama yi hamu n yaa ye yi niinni lani n tie yaa yantiali ndingi ki go pia mi yanduanma hali boncianla, kelima laa bonla tie bonmoanla U Tieu nintuali. **5** Kelima yaa puoba n den kpa ye U Tieu nintuali den tie yene ki miini bi yula bi ciaba nintuali. **6** Nani sala n den tie maama ki miini o yuli Abalahama nintuali hali ki yi o, n diedo, yi mo tie sala bisiaba yin ya tiedi yaala n hani ki da tuo jawaandi ba kuli n yagi yi yama. **7** Bi podanba yin yaa ye mani leni yi puoba leni mi yanfuoma ki yaa faami ke bi yantiana tadi ki cie. Yin yaa pia bi po li faadili, kelima bi moko taa leni yi ki baa li hanbidi leni li miali U Tieu nintuali. Lan ya tie yeni ke li ba kuli n da cua ki pigini yi jaandi. **8** Yin yaa taa mani yantianyenli leni yanjagiyenli yin go yaa pia mi buamoanma yinba leni yi yaba siiga leni mi nihingbadima leni li yumiinli. **9** Yin da guani o ba kuli obiadima, ki da sugi ki guani oba. Ama yin gaali kelima U Tieu den yini yi lanyaapo yo, ke yi mo n baa okani li seli. **10** Kelima li diani: Yua n bua li miali leni ya dana n mani, **11** wan foagidi leni mi biadima, ki kubi oñoabu ki cedi iboandi maama. wan foagidi leni mi biadima ki ya tiedi yaala nhani ki lingi mi yanduanma ki yaa huama. **12** Kelima o Diedo nuni diidi bi

niteginkaaba otuba mo cengi bi jaandi. Ama o n bogini ki baa jia ti buudi leni yaaba n fo leni Diedo fii ki se yaaba n tiedi mi biadima po. **13** Yi yaaba n kpe kuli nintuali. **6** Li tie lanyaapo ke bi ya pia li yankuali ki tiendi yaala n hani yme baa den waani yaaba n kpe o laabaalihamo, ke ban waani yi fala? **14** Yi ya tiendi yaala n hani baa fidi ki yaa pia U Tieu miali kelima mi fuoma bi ya waani fala, yi pia li pamanli, yin da tuo po, baa ke ti buudi den cuoba nani bi nisaaliba jawaandi n cuo yi, yin da yagi yi yama mo. **15** kuli yemi. **7** Li bonla kuli juodima nagini, yin Yin ya jigindi mani Kilisiti o Diedo yi pala nni, baa mi yanfuoma, ki kubi yi yula ki cuo ijaandi. yin go ya buogi mani yogunu kuli bi ya buali yi **8** Hali ke yi daa tieni li ba kuli, yin yaa pia mi yin pia yaa suginma yin fidi ki waani li daano yi buamoanma yinba leni yi yaba siiga. kelima suginma mayuli, ama leni mi dingima leni li mi buama doagindi yi tagili boncianla. **9** Yin fangili. **16** Yin ya pia yaa pali siedi n hani, baa yaa gaani mani yi yaba cangu ki da yenbidi. bi ya kuli yi ke yi tiendi yaala n bia bi niba n la **10** Yi siiga yua kuli n yaa todii olieba leni wan yi tagihamu Kilisiti nni ki bandi ke bi pua yi po den baa yaa paabu U Tieu kani, yem yi baa tie faama. **17** Kelima li ya tie U Tieu yanbuama ke yaaba n tuuni U Tieu hanbili po. **11** O nilo yaa a tiendi yaala n hani ki laa fala, li hani ki cie maadi lan yaa tie ke o wang U Tieu maama, han la fala kelima a tiendi yaala n bia po. **18** Kilisiti moko den laa fala yenma ti yaapo tinba niilo ya soani tuonli lan yaa tie leni U Tieu ti tuobiadi danba ke li dagidi hali ya yogunu yaa fidu, ke U Tieu n baa ti kpiagidi kelima Jesu Kilisiti yaapo, kelima wani n die ti kpiagidi kuli po, wani o niteginkoa den kpe yaaba n leni upaciamu nifiima n tu nifiima «Amina» ki tiegi po ke wan gobidi ki cuani yi U Tieu (**aïōn g165**). **12** N buakaaba lan da paki yi leni ya nintuali. O den kpe ti gbannandi po ama mi Fuoma paalu po, o den fii bi tinkpiba siiga. **19** yem yi baa biigi yi, nani li tie yi po li boncanla Lane o den ban wani o laabaalihamo yaa naani yem. **13** Ama yin yaa mangidi yi pala leni yin n ye li kadidieli nni. **20** Ban yaaba n den fiini mi taani leni Kilisiti ofala nni, ke okpiagidi ya yiema U Tieu n den juuni bi po yaa yogunu doagidi ya yogunu yi moko n baa li pamankandi Nowe yogunu yem, niba waamu bebe n den kaali. **14** Bi ya sugidi yi kelima Kilisiti yeli po yin faaba, lani n tie niba nii bebe n den faaba leni mangi yi pala kelima ti kpiagidi Fuoma U Tieu mi ñima. **21** Mi ñima yem den tuodi ki doagi Fuoma yua yem, ye leni yi. **15** Ama yi siiga o ba mi batisima nannanli, laa tie ke mi batisima kuli n da la fala kelima o tie nikpaloo, sugido, baa huudi ki ñani o nilo gbannandi joagindi ka, bi biaditoama, bi kelima o kua nitoaba maama ama mi doagidi o nilo yanjagimoanli U Tieu nni. **16** Ama nilo yaa la fala kelima o tie Jesu sanhoadima po, lani n teni ke yi moko faaba yua po, fe n da pia o, ama wan mangi opali leni kelima Jesu fiima bi tinkpiba siiga yaapo. **22** ban yini o laa yeli. **17** Kelima uyogunu pundi Jesu ye tampoli U Tieu jieni, malekinba leni li ke ti buudi baa cili leni U Tieu diegu. To, ti bali danba leni yi paciami danba kuli miini bi buudi ya cili leni tinba, yaaba n yie kaa daani yula wani Jesu nintuali.

mo yaa juodima baa tua lede? **18** Nani i diani n

4 Lanwani kelima Kilisiti n den laa fala yeni,
yi moko n bogini ki sedi leni laa yantiali,
kelima yua n laa fala ogbannandi nni paadi
leni ti tuonbiadi. **2** Ke wan fidji yaa tiendi U
Tienu yanbuama, ki da go tiendi o gbannandi
bonbuakaala, ki yaa caa hali o miali bianu. **3**
Kelima yi den kpa taa yi miana yema yoginkpialu
kuli ki tieni bi handuntieba yanbuama, kelima
yi den puuni yi yula mi conconma, yi gbannandi
bonbuakabiadila, li dañogaadili ki di ki ňu ke li
kandi leni ti cagindi buoli kuli po. **4** Laa borla
pakiba hali boncianla yin kaa go kuani yi yama
laa joagindi nni, ki baa yegi leni ba lanyaapo bi
sugidi yi. **5** Ama bi baa togidi bi tuona kuli yua

5 Diidi mani min pia yaa tundi a nikpela yaaba
n ye yi siiga po, mini yua moko n tie o
nikpelo, ki tie siedi Kilisiti fala po, ki go taa yaa
kpiagidi n baa yuandi ki cua nni. **2** Yin yaa kpaa
U Tienu yankulu yu n ye yi kani, yin da tiendi la
ke li tie tiladi ka, ama leni yi yanbuama po, nani
U Tienu n baa maama. Yin da tiedi la kelima yi
bua ki baa iligi ka, ama yin yaa tiedi la ke yi
yama n ye lienni moamoani. **3** Yin da gobidi ba

leni upaalu ama yin tua bi po li bontogidikaala.
4 Yeni oyankpaciamo ya doagidi ya yogunu yi
baa ba yaa kpiagidi n kan yindi yaa badifogiliga.
5 Yinba bi nipanba, yin ya miindi mani yi yula a
nikpela kani, yin ya miindi mani yi yula yinba
leni yi yaba taayienu nni. yin kubi li yumiinli
kelima U Tienu yie bi japaadanba ama o puuni
bi yumiindanba o hanbili. 6 Yin miini mani yi
yula U Tienu nuu yuu n pia u paalu nintuali, ke
wan yugidi yi li yogunu yaa pundi. 7 Yin tuni
mani U Tienu yi yanyagidi kuli kelima wani o
baa, n baa kubi yi. 8 Yin kubi mani yi yula ki
yaa faami, kelima yi yibali suaani goadi ki lindi
nani oyangbanbiado yeni ki duni ki lingi wan
baa cuo yua ki ymani! 9 Yin yie mani opo leni
li dandanmoanli, kelima yi bani ke yi kpiiba
yaaba n ye handuna nni kuli laadi laa fala yo. 10
U Tienu yua n tie li hanbili kuli daano, ki yini yi
Jesu Kilisiti nni, ke yin taani leni o, o kpiagidi
yaadi n kan gbeni nni, yi fala waamu pendima
puoli. o baa payi ufidu yin yaa se ke li pa, ke li
ba kuli kan fidi ki lengidi yi. (aiōnios g166) 11 Wani
n yaa die upaciamu hali niftiima n tu niftiima
kuli. Amina (aiōn g165) 12 Silasa o nidugikoa min
nua yua ke o tie ti kpiilo, wani n todii nni ke
n diani yi po yaa ti jenjenga n tieni, ki bua ki
tundi yi ki waani yi, ke yin lolii yi yula leni U
Tienu hanbili yaali yeni tie bonmoanla. 13 U
Tienu nitaanli yaali n ye Babilona po fuondi yi,
n bijua Maka moko fuondi yi. 14 Yin fuondi yi
yaba ki gobini yi yaba leni mi buamoanma. Mi
yanduanma n ya ye leni yinba yaaba n ye Jesu
kilisiti nni kuli.

Piel Tilieli

1 Mini SIMONO PIELIJESU KILISITI naacemo leni o tondo n diani yi poli tili, yinba yaaba n taa leni ti ki baa ya dandanli n tie bonmoanla, kelima ti TIENU leni JESU KILISITI ti candaano teginma po. **2** Li yanbili leni mi yanduanma n ya pugidi yipo boncianla, kelima TIENU leni ti DIEDO JESU ya bandima po. **3** u TIENU ya paciamu po, O den puni ti li bonla kuli yaala n ba todi ti li miali nni leni u TIENU tuona nni, ki teni tin bandi wani yua n den yini ti, kpigidi leni o yanbili. **4** Li tie lani yapo yo ke o puni ti wan den niani ya hoanianciai yii n tie bonbuakamoanla, ke yin tua yaaba n pia u TIENU tagu kelimalaa hoanuiiani yaapo, ki faabi leni mi yanbuabiadima n cuani ya joangindi yanduna nni. **5** Kelima lani yaapo yin moandi leni yi fidu kuli ki ya pugidi yi dandanli po u tagijamu, ki ya go pugidi u tagijamu po mi banmdima; **6** ki ya go pugidi mi bandima po li yukubili, ki go ya pugidi li yukubili po li juunli, ki go ya pugidi li juunli po u TIENU todima. **7** ki go ya pugidi u TIENU todima po mi kpiilibuama, ki ya go pugidi mi kpiilibuama po mi buama. **8** Kelima laa bonla ya ye yi niinni ki pugidi-pugidi, li ba teni yin ya tuuni, ki go teni yin ya kpedi ti DIEDO JESU KILISITI ya bandima nniki pugida. **9** Ama yua n ki pia laa bonla o niinni, tie juamo ke o nuni yuubi, ki sundi ke u TIENU yuudi ki yanbi o ki hanzi opo wan den tieni ya tuonbiadi yali yogu. **10** Li ytie lani yaapo n kpiiba, yin moandi mani ki cie mi kpama, ki teni u TIENU n yini yi ki gandi yi maama n ya se ki pa borjanla. Kelima yi ya tiendi yeni yi kan ymadi ki ba yali abada. **11** Lemi yeni yo yi ba baa u TIENU n luodi ki yaani yipo yi DIEDO leni ti candaano JESU KILISITI yaama n kan pendi yali abda ya niinni. (aiōnios g166) **12** Li tie lani yapo yo ke n baa tiadi yi laa bonla yogunu kuli ba ke yi bani la, ki go se ke li pa i moamoani nni. **13** N sua ke li tiegi yali ke n da ye li naa gbandieli nni mii tigini yi leni laa tiadima; **14** kelima n bani nani ti DIEDO JESU KILISITI n den doagidin po maama ke n hama li gbandieli ne niinni kan waagi; **15** n go ba tieni yania ki teni ke n ya hanzi yi siiga puoli yin fidi ki ya tiadi laa bonla po yogunu kuli. **16** Laa tie ke ti den rjua bi nisaaliba n tia ki hanzi ya telimi leni bu nunfanbu ka ki wangyi ti DIEDO JESU KILISITI gua cuama leni

o paalu maama, ama kelima tin den laa o leni ti nunceli. **17** O den ba ti jigidi leni ti kpiagidi u TIENU ya n tie BAA ya kani ya yogunu ke u nialu den hanzi u TIENU bali kpiagidi nni ki yedi: one n tie n bija buadiga, n pali n mani yua yaapo yali boncianla. **18** Ti den gbadji ke laa nialu maadi tanpoli po tin den ye leni o ya juali n gagidi ki yani yuli po ya yogunu yo. **19** Lanwani ti dugi ke bi sawalipuaba maama tie moamoani cain. Li pundi yin fangi laa maama bojanla, kelima mi tie nani ya fidisanga n yieni ya kaanu n biigi niinni yeni yali lan ba faa, mi yenma n yendi, ke ki tanjamabiga mo n pudi yi pala nni. **20** Yin kpa bandi ke oba kan fidi ki bundi baa mayenma ya sawalimaama n ye i diani nni o yuli po; **21** kelima sawalimaama kuli ki ye o nisaalo yanbuama po. Ama u TIENU Fuoma Yua n den tudi ba ke bi maadi u TIENU n yedi yaala.

2 Bi sawalipufadanba den ye Isalele yaaba siiga; bi bangifadanba mo ye yi siiga yene ki ba boandi ki kuani mi bangitudikaama yi siiga, yaama n ba bolini bi niba. Bi ba yie o DIEDO yua n den daa ki faabi ba, ki cuani bi yula po ya bolinma n ba baa bipo tontoni. **2** Niba boncianla ba ti yoadi ba bi cacangiyema nniki teni bi niba n ya sugidi i moamoani sanu. **3** Mi yalimani buama po bi baa baadi yi kanili baali ban bungi ki hanzi ya bangifaama po. Ama hali yogu bi bujiali cuonu bili bipo, biu bolinma mokan go waagi. **4** Kelima u TIENU naa den cedi ya malekinba n tieni ti tuonbiadi, ama o den luni ba li biigili ya famma nni ban kubi ba naani kani hali ti buudi daali. (Tartaroō g5020) **5** Waa den cedi li yandunkziali moko, ama o den faabi niba nii NOE yua n den tie mi teginma mawangikoa leni niba lele wan u TIENU n den soani ki tabolinkaaga handuna nni o niyiekaaba po ya yogunu. **6** Wani u TIENU go den buni ki cuo Sodoma leni Gomola dogi ki sia yi ke yi tua fantanpienma; O den teni ke laa dogi tua nananli u TIENU yiekaaba yaaba n ba yuandi ki cua po. **7** Ama O den gaa LOTO miali wani yua n tie niteginkoa ki yagini o yama boncianla laa nibiadiba cacanginyemapo. **8** Daali kuli laa niteginkoa den ye bi siiga leni ti yanyagiciandi kelima wan nua ki go gba ke bi tiendi ya biadima po. **9** Lan kuli ya po o DIEDO bani ki faabi yaaba n fangi o leni mi biigima ki go bani ki sieni yaaba n ki tiegi ki waani ba fala ti buudi

daali. 10 O bujiali cuonu n ba cuo yaaba ki ya tiadi o DIEDO yi candaano balimaama yi cie tie yaaba n jua bi gbanandi bonbuakaala tondiba n den wangi yi yaama. 3 Yin tiadi ki yaala n joagini ki go fali o DIEDO daali. Laa bandi ke mi juodima yogunu li ñuali danba ba bangifadanba pia ti japaadi leni ya tuli n pa, baa cua leni bi ñuali; bani yaaba n jua bi gbanandi jie ki sugidi ba ya malekinba n pia ti kpiagidi. 11 bonbuakaala. 4 Bi baa tua yi: naani waa den Ba malekinba yaaba n pia u fidu leni u paciamu niani yi o ñoanianu ke o ba guani ki cua? O nan ki cie bi bangifadanba yeni kan sugi ba ki kuli ye le yo? kelima ñali ti yaajanba n kpe, ki ta ki ba o DIEDO kani. 12 Ama bani wani tie nani ti pundi ñali moala libonla kuli tie nani lan den yandi yeni, yaaba n ye ban cuo ki kodi ba po, kpa cili ki tie maama mi tagima cilima yogunu bi sugidi ban ki bani yaala, bi ba bodi kelima yeni. 5 Ba ke bi bani bi yen sundi bi yama po bi boandi leni bi yuceli boandi. 13 Mi biadima ke ñali yogu u TIENU den maadi o maama ke panpaani tie mi biadima. Bi mangidi bi pala ki tanpoli tagi, ke ki tinga mo ñani mi ñinciamma tiendi bi bonbuakabiadila baa u yensiinu. Bi tie nni ke mi lindi ki cebini ga. 6 Li tie laa bonla po yaaba n biidi ki joagini, bi go mangidi bi pala yo ke li ñandunkipiali den bodi kelima mi ñima ban boandi ki di leni yi ya yogunu. 14 Bi nuni den bolini cain. 7 Ama u TIENU maama yeni baa gbie leni mi conconma, bi kan tieni tuonbiadi ki kubi ya tanpoli leni ya tinga n ba ki ye moala, ki guo, bi boandi ki dadi yaaba n tadi, ki gbie ki sieni la mi fantama po ñali ti buudi daali leni leni mi ñalijabuama; bi tie yaaba n ye leni ti u TIENU yiekaaba bolinma daali. 8 Ya bonyenla solindi. 15 Bi ña ya sani n tiegi, ki yaadi ki nooadi n yene laa pundi yin sundi la n buakaaba, o Bosoli bijua balaama n den tagi ya sanu, wani DIEDO po danyenli tie nani bina tudili, ke bina yua n den bua ki baa ya panpaani n ki tiegi. 16 tudili mo tie nani danyenli yeni. 9 O DIEDO Ama o ñunñua ya yanga n ki maadi den funi ba kuani o ñoanianu ke li kan waagi ba ke bi leni o o tagili po ki maadi nani o nisaalo yeni ki nitianba nua ke o waagidi. Li tie ke O pia yipo li teni ke o sawalipualo yeni yanpiima sedi. 17 juunli yo, kelima waa bua ba niyendo n bodi, Bi tie ya ñinbuna n ki pia ñima, ki go tie nani ama ke bi niba kuli n lebidi bi yama. 10 O DIEDO ku tafaciangu n figi ki kagidi ya tawala yeni. daali baa cua ki ludi bi niba nani o sugudo yeni. U TIENU bili bipo ya kaanu n tie li biigicianli. Laa daali tanpoli ba bodi leni ku fuciangu, yaala (questioned) 18 Bi gb ie leni ti japaadi ki maadi n ye lieni kuli mi fantama ba sia ki mandi la. Ki ya macianma n ki pia mayuli. Bi boandi ki dia tinga leni yaala n ye lieni kuli ba cuo ki buodi. leni ti gbanandi bonbuakaala yaaba n faabi leni 11 Lanwani nani laa bonla kuli n mandi ki bodi bi niyaadikaaba yegimou ke li daa waagi. 19 Bi yeni, li pundi yi tagi n gagidi ki ya ñani ki go niania ba ke bi ba baa mi faabima, ki nan tie bani tuo u TIENU n die yi cain. 12 Yin yua guu wani biba i boandi yombi, kelim nili kuli tie yaala u TIENU daali cuama ki ya tiendi yaala n ba teni n diedi o ya yombo yo. 20 Kelima li ya tie ke li daali yeni n jaligi ki cua. Laa daali tanpoli kuli yaaba n den faabi leni handuna joagindi kelima ba cuo ki buodi, yaala n go ye kuli ba bodi. 13 O DIEDO JESU KILISITI o candaano ya bandima Ama ti guu o tanpopaano leni ki tinpanga mi po, bi ya go kua lienni ke ti paadi ba, bi juodima tegimna n baa ye naani kani, nani wan niani ti ba ya bia ki cie bi cilima. 21 Bi ya ki den bandi maama yeni. 14 Lanwani n buakaaba kelima yi mi tegima sanu den baa tu bipo ki cie ban bandi guu laa bonla kuli, yin moandi ke O ya cua wan ki go lebidi ki ña ban den baa ya balimaama sua ke yii pia joagindi ba leni tagili ba kuli, ama n gagidi ki ñaniyi. 22 Li tie bi po nani ya ke yi pia mi yanduanma leni O. 15 Yin ya nua ke kpanjama n tie moamoani na n yedi yaala: o O DIEDO n pia ya juunli tie yi faabima nani ti sangbanlo guani ki dini o siindi, leni bi wali o kpibuado POLO moko n diani yi po maama ki ñua u TIENU n den puni o ya yanfuoma. 16 O dangi yeni o tila kuli nni, O ya maadi laa bonla maama, baa ke lieni pia ya maama ya gbadima n pa. Bi nitianba yaaba ya yama n boani ki naa go se ke li pa, golindi li bundima nani ban tiendi maama leni ya diani n sieni bi bolinma po. 17 Lanwani n buakaaba kelima yi tuodi ki bani laa bonla kuli, yin fangi mani yi yula ke u TIENU

3 Diidi mani n buakaaba line n tie min diani
yipo ya tilielli, a tilieda yeni kuli nni n
moandi ki tiadi yi yaala n baa tigini yi yantiana
yin ya tia yaali n tiegi boncianla; 2 ke yin ya
tiadi bi sawalipuuba yaaba n gagidi ki ñani
n den soagindi ya maama ñali yogu po ki go

yiekaaba n da dadi yi mi yaadima nni ki teni ke
yi kan go ya se ke li pa. **18** Ama yin ya suagi liiga
leni ti DIEDO leni ti candaano JESU KILISITI
ya sanbili nni leni o ya bandima nni ki pugidi.
Wani n ya baadi ti kpigidi moala leni *ŋali* ya
yogunu kuli. (*aiōn g165*)

Jan Tikpiali

1 yaama den ye hali mi cilima, tin den gbadi, ki laa yaala leni ti nuni, ki giidi, ki go sii yaala leni ti nii. **2** kelima li miali yeni doagidi, ke ti la li, ke ti tiendi siedi, ki wangi yi ya miali n kan gbeni, yaali n den yé baa kani, ke o doagidi li ti po. (aiōnios g166) **3** tin laa leni ki go gbadi yaala, ti wangi yi moko lane. ke yi n ya pia yanyenma leni ti. nani ti moko n pia yanyenma leni Baa, leni o Bijua Jesu Kilisiti. **4** ti go dangi laa bonla kuli, ke ti pamanli n dagidi cain. **5** tin den bandi o kani ya maama, ki wangi yi tie ke Utieno tie yenma ki bigili ki ye o niini ba waanmu. **6** ti ya tua ke ti pia yanyenma leni o, ki nan cuoni li bigini nni, ti pua faanma, ki naa ye imoamoani nni. **7** ama ti ya cuoni mi yenma nni, nani wani o ba n tie yenma maama yemi, ti pia yanyema leni tiyaba, ke o bijua jesu ya soama baa yuudi ti pala ki ñandi ti tuonbiadi kuli. **8** ti ya tua ke tii pia tuonbiadi, ti boanbidi ti yula yo, imoamoani ki ye ti niini. **9** ti ya mia ti tuonbiadi sugili, wani, wani tie dugika ki tiegi mo, O baa pa ti sugili, ki go yuudi ki ñani ki tuonbiadi kuli. **10** ti ya tua ke tii tieni tuonbiadi, ti yedi ke Utieno tie tuofadaano, O maama mo ki ye ti niinni.

2 n bila, n diani yi po yaala n te kuli, ke yin da tieni tuonbiadi, li ya tie ke nilo ba tieni ti mo, ti pia o candanbaalo ti baa utieno kani. Jesu kilisiti o niteginka. **2** wani oba n tie i candanbaani padiki ti tuonbiadi po laa tie ti ya tuonbiadi po bebe kaa, ama ñanduna yaaba kuli ya tuonbiadi po. **3** ti ya kubi utieno balimaama, lani doagidi ke ti dani o. **4** yua n yedi: n dani utieno, ki naa kubi o bali maama, tie tuofadaano, imoamoani ki ye o niini. **5** ama yua n kubi o maama, utieno buama dagidi cain o niini, yeni, ti bani ke ti ye o niini. **6** yua n yedi ke o ye, o niini, li pundi wani mo ya cuoni nani wani o diedo n den cuoni maama. **7** n buakaaba, mii diani i po balimapama kaa, ama balimakpelime, yin den gbadi yaama. **8** ba yeni, li balimapanme ke n diani i po yaama n doagidi o niinni leni i niinni, kelima li biigili ji pendik ke miyenmoanma yendi no. **9** yua n tua ke o ye mi yenma nni ki nan nani o kpiilo, da ye libiigili nne. **10** yua n bua o kpiilo ye mi yenma nni tingbali bonla mo ki ye o niini. **11** yua n nani o kpiilo ye li biigili nne, ki cuoni lieni, kaa bani wan cia naankani mo, kelima li biigili n teni ke o

juia. **12** n diani yinba abonwaala po, kelima o yeli yaapo yi baa yi tuonbiadi sugili. **13** n diani yinba bibanba po, kelima yi bandi yua den ye hali mi cilima. **14** n diani yinba bi jawaaba po kelima yi pia u fidu ke Utieno maama mo ye yi niini, ke yi paadi o biado mo. **15** yin da bua ñanduna ne, leni yaala n ye lienni, yua n bua ñanduna, Baa buama ki ye o niini. **16** kelima yaala ye ñanduna nni kuli, tie ti gbanandi bonbuakaala, leni i nuni bonbuakaala, mi yema japaadi, laa ñiani Baa kani, ama li ñiani ñanduna nne. **17** ñanduna leni o bonbuakaala moko ba pend, ama yua n tiendi Utieno yanbuama ba ya ye hali ya yogunu kuli. (aiōn g165) **18** yinba abiwaaba, u yogunu juodiko pundi. nani yin gbadi ke Kilisiti yeeka, kpendi yeni, to Kilisiti yeekaaba ji ye bioncianla. lanyaapo tibani ke u yogunu juodiko pundi. **19** bi den ñani ti siiga nne, ama baa den tie ti siiga nni yaabe, bi den baa ye ti siiga. ama li tieni yeni, ki doagidi ke bikuli naa den tie ti yaaba. **20** yinba wani yi baa yua n gagidi ki ñani ya fuoma yua, yua n teni ke yi kuli pia mi bandima. **21** min diani a po yeni, laa tie ke yi bani i moamoani ka, ama kelima yi bani i, ke faama ba kuli mo ki ñani i moamoani kani. **22** ñyme n tie o tuofadaano, kali yua n nia Jesu ki tie Utieno gandi yua, wani n tie Kilisiti-yeeka, wani yua nia Baa leni Bijua. **23** yua nia Bijua, naa pia Baa moko, yua n doagidi ki tuo Bijua, pia Baa moko. **24** li pundi, ke yin den gbadi yaala hali mi cilima n ya ye i niini, li ya tie ke yin den gbadi yaala hali mi cilima ye yi niini, yi moko baa ye Bijua leni Baa niinni. **25** wan niani tipo ya ñoanianau, tie ya miali kan gbeni. (aiōnios g166) **26** n diani yi po line kuli, kelima yaaba n yanndi ya po yo. **27** ama yinba wani, yin den baa mi fuoma, yaa ma yeni, ye yi niinni, ke laa tie tiladi ban go bangi yi. ama mifuoma yeni bangi li bonla kuli, ki tie moamoani daano, kaa tie tuofadaano. yin ya ye o niini nani wani bangi yi maama. **28** moala, biwaala yin ya ye mani o niini, ke wan ti baa doagidi ya yogunu, tin ya pia li papaaal, ke o guacuama daali, tinda da ti fuagidi leni O kani, leni i fe. **29** yi ya bani ke o tiegi, yin bandi ke yua n tiendi yaala n tiegi kuli tie wan mali yua.

3 diidi mani ki lee, ti Baa Utieno baa ti ya buacianma, hali ki yini ti o bila. ti tie yene mo. ñanduna yaaba ki bani ti kelima baa bani

o yo. 2 n buakaaba, moala ti tie Utieno bila, po 23 ke line tie o balimaama: ke tin ya daani tin ba ti tua yaala daa doagidi, ama ti bani o bijua Jesu kilisiti, ke tin ya bua ti yaba nani ke li yaa ti doagidi ya yogunu, ti baa tie nani libalimaama n yedi ti maama. 24 yua n kubi o wani n tie maama, kelima ti ba ti lee o nani balimaama ye Utieno nni, ke Utieno mo ye o wan tie maama. 3 yua n pia laa suginma o niinni. lani, ti bani ke o ye ti niinni, kelima wan niini kuli, baa ñanbidi o yuli nani wani oba n puni ti o Fuoma yama yaapo.

ñani maama yemi. 4 yua n tieni ti tuonbiadi kuli miidi libalimaama; ti tuonbiadi mo tie li balimaama yaa miidima. 5 ki soa yi bani ke Jesu doagidi ki baa ñani ti tuonbiadi yo, ke tuonbiadi ba kuli ki ye o niinni baa wamu. 6 yua n ye o niinni kuli, kan ya tiendi tuonbiadi. yua tiendi ti tuonbiadi mo kuli daa laa o, waa bani o mo. 7 yinba abiwaala, yin da tuo oba kuli n boandi, yua n tiendi yaala n tiegi, tiegi nani wani oba n tiegi maama yeni 8 . yua n tiendi ti tuonbiadi tie suaani yua, kelima suaani den tiendi ti tuonbiadi hali mi cilima. utieno bijua den doagidi o yuli, ki baa bolini suaani tuona. 9 Utieno n mali yua kuli kaa tiendi tuonbiadi, o kan fidi ki ya tiendi tuonbiadi, kelima Utieno miali ye o niinni. 10 lan baa tieni maama tin bandi Utieno bila leni suaani bila paadi ma ne: yua n kaa tiendi yaala n tiegi kuli, bi kaa bua o kpiilo kuli, waa tie Utieno biga. 11 lani n tie ya labaalo ke yi den gbadi hali mi cilima, li tie ke li pundi tin ya bua ti yaba. 12 ki da ya tie nani kayina, yua n den tie o biado yua ki den kpa o waalo. ke be yaapo yo ke o den kpa o? kelima o waalo tuona den tiegi, ke o ya mo bia. 13 ñanduna yaaba yaa nani, lan da bagi yi. 14 ti bani ke ti ñani mi kuumi nne ki kua li miali nni kelima ti bua ti kpiiba. yua n kaa pia mi buama da ye mi kuuma nne. 15 yua n nani o kpiilo kuli tie nikpaloo, yi bani ke nikpaloo ba mo kuli ki pia ya miali kan gbeni o niinni. (aionios g166) 16 ti den bandi mi buama n tie yaala, kelima o den puni o miali ti yaapo. li pundi ti moko n ya puuni ti miana ti kpiiba po. 17 o nilo ya pia li ñandunli nne bonla ki nan pia inunkuomi o kpiilo wan nua yua ke o luo po. Utieno buama ye o niinni lede? 18 yinba abiwaala, tin da pia mi buama tiyaba po leni mi maama bebe kaa, ama tin ya pia a tuona leni imoamoani nni. 19 lanyaapo, ti baa bani ke ti tie imoamoani yaaba, ki go baa duandi ti yama o nintuali. 20 lani, baa ti pala yaa buni ki cuo ti, Utieno cie ti pala ki go bani li bonla kuli. 21 n buakaaba, ti pala yaa buni ki cuo ti, ti pia li lipapaali Utieno nintuali. 22 tin miadi yaala kuli, ti baadi la o kani, kelima ti kubi o balimaama, ki go tiendi yaala n mani o

4 n buakaaba, yin da dugi mani yaaba kuli n tua ke bi pia Utieno Fuoma po, ama yin biigi la ki bandi bi yaa tie Utieno yaaba. kelima bisawali pua - fadanba boncianla cua li ñandilinni. 2 line ba teni yin bandi yua n pia Utieno Fuoma, yua n tuo ke Jesu kilisiti cua ki tie nisaalo kuli pia Utieno Fuoma. 3 yua n nia kaa tuo Jesu kuli, waa pia Utieno fuoma, ama o pia kilisiti - yeka yama po. nani yin den gbadi ke yua baa cua yeni, baa moala o ye ñanduna nni. 4 yinba a biwaala, yi tie Utieno yaabe! yi paadi ba, kelima yua ye yi ninni, paalu cie yua n ye ñandunanni. 5 ban woni, tie ñanduna yaabe, lani teni ke bi maama tie ñanduna yaama, ke ñanduna yaaba mo cengi ba. 6 tinba wani tie Utieno yaabe, yua n bani Utieno kuli cengi ti maama - yua kaa tie Utieno yua mo kan cengi ti maama: lani n teni ke ti bani imoamoani fuoma leni mi tuofaama gagidima. 7 n buakaaba, tin ya bua mani ti yaba, kelima mi buama ña Utieno kane, yua n pia mi buama mo kuli, Utieno n mali o, ke o bani Utieno mo. 8 yua kaa pia buama kuli, naa bani Utieno, kelima Utieno tie buama. 9 Utieno den doagidi ti po o buama, kelima o den soani o bonjayenyenga ñanduna nni ke tin yaa pia li miali o ninni. 10 mi buama naa tie ke tinba ka bua Utieno, ama ke wani n bua ti, ki soani o Bijua ke o tua i candanbaani padili ti ya tuonbiadi po. 11 n buakaala, Utieno ya bua ti yeni, li pundi ti moko n bua ti yaba. 12 o ba kuli daa la Utieno, ama ti ya bua tiyaba, Utieno ye ti niinni, ke o buama mo dagidi ti niini cain. 13 ti bani ke ti ye o niinni, ke o mo ye ti niinni, kelima o puni ti o fuoma. 14 tinba wani la, ki tieni siedi, ke baa soani o Bijua ke o tie ñanduna candaano. 15 yua n tuo ke Jesu tie Utieno Bijua kuli, Utieno ye o niinni, o moko ye Utieno ya niinni. 16 tinba wani bandi Utieno n pia ya buama ti po, ti dugi mi po mo. Utieno tie buama, yua nye li buama nni kuli, ye Utieno nni, ke Utieno moko ye o niinni. 17 wan tie maama, ti moko tie yene ñanduna nni, yene ke mi buama ñani cain ti niinni, ke tin ya ti pia lipapaali li bujiali daali. 18 jawaandi naa ye

buama nni, ama ya buama n ñjani cain deli ki
ñandi ti jawaandi kelima ti jawaandi n pia yua ciani mi kuuma po. **18** ti bani ke Utieno n mali
jie u cuonu yo. ti jawaandi n pia yua daa pia mi yua, naa tiendi tuonbiadi, ama Utieno n mali
buama ke mi dagidi o niinni. **19** tinba wani, ti kubi o yuli, ke o biado kan sii o. **19** ti bani ke ti
bua o kelima wani n den kpa bua ti. **20** yua n tie Utieno yaaba yo, ki go bani ke li ñjandunli
tua: ke o bua Utieno, ki nan nani o kpiilo, tie tuofadaano, kelima yua n ki bua wan n nua o
kpiilo yua, baa ga lede ki bua Utieno, yua ke o nua? **21** ti baa o kani ya balimaama n tie na:
li pundi ke yua n bua Utieno, n bua o kpiilo moko.

kuli, tie tuonbiadi, ama li pia ya tuonbiadi ki
ñandi ti jawaandi kelima ti jawaandi n pia yua ciani mi kuuma po. **18** ti bani ke Utieno n mali
buama ke mi dagidi o niinni. **19** tinba wani, ti kubi o yuli, ke o biado kan sii o. **19** ti bani ke ti
bua o kelima wani n den kpa bua ti. **20** yua n tie Utieno yaaba yo, ki go bani ke li ñjandunli
tua: ke o bua Utieno, ki nan nani o kpiilo, tie tuofadaano, kelima yua n ki bua wan n nua o
kpiilo yua, baa ga lede ki bua Utieno, yua ke o nua? **21** ti baa o kani ya balimaama n tie na:
li pundi ke yua n bua Utieno, n bua o kpiilo moko.

5 yua n daani ke Jesu tie Kilisiti kuli, ti Utieno

Biga. yua n bua ki Baa, kuli baa bua ki
biga moko. **2** ti ya bua Utieno, ki go tiendi O
balimaama n yedi yaala, ti bani ke ti bua O bila
moko. **3** mi buarma Utieno po tie ke tin yaa
kubi O balimaama, O balimaama yeni mo naa
tie tugikpiagili. **4** kelima Utieno n mali yua
kuli, paani ñjanduna, ke yaala n teni ke ti paani
ñjanduna tie ti dandanli yo. **5** ñjme n tie yua
n paadi ñjanduna, hali yua n daani ke Jesu tie
Utieno Bijua **6** wani, Jesu Kilisiti yua den cua
leni mi ñima, leni mi soama, wa den cua leni mi
ñima bebe ka, ama leni mi ñima leni mi soama.
mi Fuoma n tiendi siedi lipo, kelima mi Fuoma
yeni n tie imoamoani. **7** bi tie bitaa yaaba n
tiendi siedi. **8** bani n tie; Utieno Fuoma, leni
mi ñima, leni mi soama, ke bani bonbitaa yeni
kuli siedo tie yenma. **9** ti ya gaani bi nisaaliba n
tieni ya siedo, Utieno ya siedo n cie, kelima li
tie wan tieni ya siedo o bijua po. **10** yua n daani,
Utieno bijua, pia laa siedo o niinni - ama yua
n kaa daani, Utieno yedi ke o tie tuofadaano,
kelima waa daani Utieno n tieni ya siedo o bijua
po. **11** laa siedo mo nne: li tie ke Utieno puni ti,
ya miali n kan gbeni, ke la miali mo ye o bijua
ya niinni. **(aiōnios g166)** **12** yua n pia Utieno bijua,
pia li miali, yua ki pia Utieno bijua naa pia li
miali. **13** n diani yi po laa bonla kuli, ke yinba
yaaba n daani Utieno bijua yeli nni n ya bani ke
yi pia ya miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **14** ti pia
ti dugidi o kani, ke tin mia o yaala kuli ke li tie
o yanbuama bonla, o cengi ti. **15** tin ya bani ke o
cengi ti mo, ti go bani ke ti pia tin mia o yaala.
16 nilo ya laa ke o kpiilo tiendi ya tuonbiadi n ki
ciani o mi kuuma po. wan jaandi o po, Utieno
baa pa o li miali. o baa pa li miali yaaba n tiendi
ya tuonbiadi n ki ciani ba mi kuuma po. li pia
ya tuonbiadi n ciani mi kuuma po, mii ba yin
jaandi laa tuonbiadi po ka. **17** yaala n ki tiegi

Jan N Diani

1 Mini o nikpelo, n diani ŋa cannaa li naa tili, fini utienu n gandi yua leni ŋa bila n bua kaaba imoamoanini. laa tie mini baba kaa ama yaaba n bandi i moamoani moko bua yi. **2** Ti bua yi, kelima imoamoani ye ti niini. i go baa yaa ye ti niini o yogunu kuli. (aiōn g165) **3** Utienu ti Ba leni Jesu Kilisiti, Ba Bijua janbili, o ninñingbadima leni o yanduanma n ya ye leni i moamoanilene mi buaminni. **4** N pali den mangi boncianla kelima n den laa a bila bi tianba cuoni i moamoaninni ti ba Utienu n teni ti yaa balimaama. **5** moala min miadi ŋa yaala cannaa, li tie tin bua ti lieba. laa balimaama naa tie boncanma kaa, ama hali mi cilima mi den ye. **6** Mi buama tie tin yaa cuoni nani wan bili ti po yaa balimaama. i baa cuoni laa balimaama yaa niini nani mi cilima yin den bangi maama. **7** kelima yaabin tulundi bi niba yabidi ŋandunanni. bani kaa tuo ke Jesu kilisiti den cua ŋandunanni leni ti gbanandi. **8** yaa nibuolu n tie yeni tie nitulunka leni yua yie kilisiti. Yin yaa faami yi yula, ki da bianyi tuona bonluonkaala, ama ke yindi faa ki gaa yi panpaani. **9** Yua n suagi liiga, ki na ye Klisiti yaa bangiminni kuli waa bani Utienu. **10** Ama yua n se laa bangimi yaa niini, o pia Ba leni Bijua. yaa nilo n cua yi kani ki naa kubi kilisiti bangima yin da ga o cangu yin da go biali o. **11** Kelima yua n biali o kulo taani lini o o tuonbiadanni. **12** N go bi pia maama boncianla kibi bua ki diani yi, ama n kan diani yi leni u tidianmuau, kelima n sugini ki bi cua ki lee yi, ki boe leni yi lani n tie ti kuli paala n mangi bonjanla. **13** Akpiilo ya pua ke Utienu gandi yaa bila fuondi ŋa.

Jan Titaali

1 Mini o nikpelo n diani fini gayusa po, min bua fini yua leni imoamoani. **2** N buado, n sugini li bonla kuli n dagidi a po, ŋjan ya pia laafia a gbanandinni nani a naano n pia laafia maama yeni. **3** N pali den mangi hali boncianla, ti kpiiba n den cua ya yogunu ki tieni a po siedi, ke a tie moamoandaano, ki go cuoni i moamoani maama. **4** Mii pia ya pamancianli n cie, ki ya gba ke n bila cuoni imoamoaninni. **5** N buado a tie nidugikoa a tuona nni ti kpiiba po, baa leni bi canba. **6** Bani, bi baa den tieni a buama siedo Kilisiti nitaanli siiga. Li baa ŋjani, ŋjan todii ba bi sancenli po, nani lan dagidi U Tieu po maama. **7** Kelima o Diedo Jesu Kilisiti yeli po yo ke bi gedi kaa gaa liba kuli bi nilanba kani. **8** Li pundi tin yaa gaani laa nibuolu cangu, yeni ke ti mo n taani leni baa imoamoani wangima tuonli nni. **9** N den diani maama waamu kilisiti nitaanli po, ama diotefe, yua bua ki yaa tugi yuli bi siiga yeni naa tuo ti po. **10** Lanyaapo n ya ti cua ki baa la yi, n ba togidi wan tieni yaala kuli leni wan maadi tipo yaa mabiadima. Laa tie lani bebe kaa, waa gaani ti kpiiba cangu, yaaba n bua ki gaa bi cangu mo, waa tuo bipo. Ki go deli ki ñani ba kilisiti n yini yaaba nitaanli nni. **11** N buado, da togidi yaala n bia ama ŋjan ya togidi yaala n ŋjani. yua tiendi yaala n ŋjani tie U Tieu yua. Ama yua n tiendi yaala n bia daa laa U Tieu. **12** Bi niba kuli, leni imoamoani yini iba tiendi demetilusa po ya siedi n ŋjani, ti moko tiendi opo yene, a bani mo ke ti siedi tie moamoane. **13** N pia mi maama boncianla ki bua ki diani a po, ama mii bua ki diani leni utidiamuanu. **14** N sugini ki la ŋja ke li kan waagi, tin fidi ki boe. Mi yanduama n ya ye leni ŋja, a danlinba fuondi a, ŋjan fuondi ti danlinba kuli yendo.

Jude

1 Mini Juda, yua n tie Jesu Kilisiti naacemo ki go tie Jaka waalo, n diani li tili yipo, yinba U Tienu yua n tie Baa n yini yaaba ki go bua yaaba, ki kubi yaaba Jesu Kilisiti po. **2** Mi niñingbadima, mi yanduama leni mi buama n ya pugidi yipo hali bonciala. **3** N buakaaba, n den bua hali bonciala ki diani yipo yaala n tie tikuli n taani ki pia ya tindima yaapo. Ama n den sua ke li tie npo tiladi min diani ki tundi yi ke yin koani li dandanli koanli U Tienu n den teni o nigagidihamba ya dandanli yemna u yogunu kuli po. **4** Kelima bi nitianba wuoni ki kua yi siiga, i Diani n den maadi yaala ya bujiali cuonu hali yogu. Bi tie U Tienu yiekaaba, yaaba n lebidi ti Tienu hanbili ke lan tua mi conconma bonla. Bi go yie Jesu Kilisiti, wani yua bebe n tie ti Canbaa leni ti Diedo. **5** Baa ke yi bani yaala n tie na kuli bonhanla, n bua ki go tiadi yi ke o Diedo den faabi o niba Isalele yaaba ki ñani ba Ejipiti nni. Ama o den yuandi ki bolini bi siiga yaaba n naa den dugi opo. **6** Ya malekinba n naa den kubi ban pia ya bali, ki ha bi yekaanu, U Tienu den cuo ba ya cuonu n baa ye hali ya yogunu kuli, ki kubi ba li biigili nni hali li bujiali cuonu dacianli n cua. (aiōnios g126) **7** Li go tie yeni Sodoma leni Gomola leni bi tinkundogi yaaba po, yaaba n den tieni nani laa malekinba, ki puni bi yula ki tiendi mi conconma leni ti cagindi bouli kuli po. Baa moala bi laadi ya fantama n kan gbindi ya buudi fala, ki tie bi niba kuli po li bondiikaala ki tuodi ki tundi ba. (aiōnios g166) **8** Baa yeni, laa jaba ya yanmaalima n cuo ba maama po teni ke bi cagini bi yula, ki fali U Tienu bali, ki sugidi o malekinba yaaba n pia ti kpiagidi. **9** Lanwani baa malekinba yudaana Miseli n den nia leni Sutaani Musa o kpiemo gbanandi po ya yogunu, waa den tuo ki maadi o buudi leni sugidi maama. Ama o den yedi o: “O Diedo n yie apo.” **10** Ama laa jaba sugidi ban kaa bani yaala. Baa ban bani yaala bi hua bi yanmaalima nani ti yandi yeni ki bolini bi yula. **11** Fala n baa bipo, kelima bi hoadi kayina n den hua ya sanu. Bi go luni bi yula Balaama ya yaadima nni kelima bi bua ki baa mi panpaani. Bi fiimi mi janjanma ki bodi nani Kole yeni. **12** Li tie bani n joagini yin taani leni yi kpiiba ki di ya jiema. Lankane bi yen di ki go ñu ke li pendi, kaa jie fe, ki nua bi ya yula bebe. Bi

tie nani u faalu n tudi ya tawala ke haa pia ñima yeni. Bi go tie nani li fali ya tiidi n naa loni baa i yogunu, ama ki kuodi ki kpe ke bi habi yeni. **13** Bi doagidi bi tuona ya n pia i fe nani mi ñinciamma ñinguona n lengidi ki lu ti ñinpuunpuudi li boanjali po yeni. Bi go tie nani ya hmabila n yaadi yeni. U Tienu bili bipo ke bi kaanu baa ye li biigicianli nni hali ya yogunu kuli po. (aiōn g165) **14** Li go tie bani yaapo ke Enoka yua n den tie nifima lele ki cili hali Adamo kani, den pua sawali ki yedi: “Diidi ki le, o Diedo den cua leni o nigagidihamba tudatuda bam. **15** O baa jia ti buudi leni bi niba kuli, ki cuo yaaba n yie o kuli kelima ban yie o ki tieni yaala yaapo. Ki go cuo ti tuonbiadi danba yaaba n yie o yeni, kelima ban sugidi o ya sugidi yaapo kuli” **16** Laa niba tie yaaba n yenbidi, yaaba ya pala n biidi bi yema po. Bi hua bi gbanandi bonbuakaala, ki maadi mi japaamaama, ki banbidi bi niba ke ban baa bikani li baali. **17** Ama yinba n buakaaba, yin ya tiani mani ti Diedo Jesu Kilisiti tondiba n den tuodi ki waani yi yaama. **18** Bi den tua yi: “Mi juodima yogunu li ñuali danba baa ye, yaaba n hua bi gbanandi bonbuakaala, ki yie U Tienu.” **19** Laa niba tie yaaba n tieni yi siiga nni mi paadima, ki hua bi gbanandi bonbuaka-biadila kaa pia U Tienu Fuoma. **20** Ama yinba n buakaaba, yin ya suagi liiga yi dandanli yaali n gagidi ki hani bonciala nni, ki ya jaandi leni U Tienu Fuoma Yua ya paalu. **21** Yin ya kubi mani yi yula U Tienu buama nni, ki gu ti Diedo Jesu Kilisiti n pa yi ya miali n kan gbeni kelima o niñingbadima po. (aiōnios g166) **22** Yin ya gba mani mi niñima bi nitianba yaaba ya yama n bangi po. **23** Yin faabi ba ki londi ba mi fantama nni. Yin ya gba nitoaba po ya niñima n kali leni i jeje, ki nan ya nani baa bi tiayiekaadi, ban den joagini yaadi leni bi gbanandi bonbuakaala. **24** U Tienu fidji ki kubi yi ke yin da tuudi ki baa, ki go sieni yi o kpiagidi nintualti ke yi naa pia ban baa fidji ki kuli yi leni yaala, leni li pamancianli. **25** Wani U Tienu bebe yua n tie ti Candaano, kelima Jesu Kilisiti yua n tie ti Diedo po, n ya baadi ti kpiagidi, ti jigidi, u paaciamu leni li bali, ya yogunu n pendi, moala leni ya yogunu kuli! Amina! (aiōn g165)

Mi Doagidima

1 Jesu Kilisiti doagidima yaama ke U Tieu den teni o, ke wan waani o naacenga ya bonla n ba ti tieni ke li kan go waagi. ke o den soani o maleki, o naacemo Jan kani, ke wan teni wan bandi laa bonla kuli. **2** jan den tieni siedi, ke wan den laa yaala kuli tie U Tieu maama leni Jesu Kilisiti yaa siedi. **3** Li pamanli ye leni yua n cogi leni yaaba n gba yaa sawali maama n diani ki go kubi likuli mo, kelima li yogunu nagini. **4** Mini Jan n diani ya tili n tie ne, Kilisiti n yini yaa nitaanleleeda ya n ye Asi diema nni po. U Tieu yua den kpa ye, ki ye moala, ki ba ti cua leni o Fuoma lelee yaama n ye o balikalikaanu nintuali. **5** Leni Jesu Kilisiti yua n tie o siedidugika, ki tie o nikpialo yua kpa fii bi tinkpiba siiga; ki tie ḥanduna kuli badiba Bado, wani yua n bua ti, ki den faabi ti, ki ḥani ti ti tuonbiadi nni, kelima o soama yaapo, **6** ki go teni ke ti tua kopadianba diema o Baa U Tieu po, wani n yaa die ti kpiagidi leni u paaciamu hali ya yogunu kuli. Amina! (**aiōn g165**) **7** Diidi, o kpendi a tawala nni, nunbu kuli baa le o, baa yaaba n den muu o. ḥanduna nibuoli kuli baa buudi kelima o yaa po. Yene. Amina. **8** O Diedo U Tieu, U Paaciamu Kuli Daano yua n ye, ki den ye, ki Jesu nni, bi den gedini nni Patimosa kpendigili kelima U Tieu maama leni Jesu ya siedo po. **9** Mini Jan, yi kpiilo yua n taa leni yi o falaciamo leni U Tieu diema, leni li juunli nni Jesu nni, bi den gedini nni Patimosa kpendigili kelima U Tieu maama leni Jesu ya siedo po. **10** O Diedo daali, U Tieu Fuoma den cuo nni, n den gbadu u nialiciamu n puoli, ke u tie nani kakaci yени. **11** U den tua: ḥan nua yaala, ḥan yaala. **12** N den jigidi ki baa bandi yua n maadi leni nni. Lani min den jigidi ya yogunu n den laa wula fidisantuan-kaani lele. **13** I fidisantuan-kaani leleedi yени siiga den pia yua n naani leni o nisaalo bijua ke o laa liadicianli ke li jiidi hali o tafaadi, ki ḥaagi o benli po wula ḥagidu. **14** O yuli leni o yudi den pieni pai pai nani ti kumkundi yeni. O nuni den tie nani u mupieneu kumoandi u maafanu nni ke ti moandi yeni. O nialu mo den tie nani mi ḥinciamma ya fuugu yeni. **15** O taana den naani leni ban tongi ya kumkundi yeni. O taana den naani leni ban tongi ya kumkundi yeni. **16** O den muubi ḥmabila leleee o najienu nni. Jugisieñoaliedi yaaga mani den ḥa o ḥoabu nni. O nunga mo den ḥuliti nani u yienu n yen kpadi u yensiinu maama yeni. **17** Min den laa o ya yogunu, n den baa o taana kani nani n kpe yeni. O den maani n po, o najienu ki yedi: Han da jie liba mini n tie o kpialo leni o juodika **18** leni yua n fo, n den kpe, ama diidi ki le, n go fo ki baa ye hali ya yogunu kuli. N kubi mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu kile. (**aiōn g165, Hadēs g86**) **19** Lanwani, diani ḥan laa yaala, yaala n ye moala, leni yaala n ba ti yuandi ki cua. **20** Yaala n bundi ḥan la ke n muubi ya ḥmabileeeda n jienu nni yeni, leni wula fidisantuan-kaani lele yeni tie line yo: a ḥmabileeeda tie Kilisiti n yini yaaba nitaanleleeda ya malekinba, fidisantuan kaani lele yeni mo tie Kilisiti n yini yaaba nitaanlele yeni.

2 Diani Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Efesa po yaa maleko po ki yedi o: diidi ki le yua n muubi a ḥmabileeeda o najienu nni, ki go cuoni wula fidisantuan-kaani lele siiga yeni yedi: **2** N bani a bontienkaala, leni a tuona, leni a juunli; n bani ke a kan tuo bi nibiadiba po. A den biigi yaaba n tua ke bi tie tondiba kinaa tie yeni, ki sua ke bi tie tuofadanba. **3** A pia li o yaa po. Yene. Amina. **4** Ama min fu leni a yaala, go ba ti cua, wani n yedi: Mini n tie alifa len tie ke a ḥa a buakpiama. **5** Lanwani ḥan tiadi omega. **6** Mini Jan, yi kpiilo yua n taa leni yi o ḥan baa naani, ki lebidi a yama, ki go ya tiendi falaciamo leni U Tieu diema, leni li juunli nni nani ḥan den kpa tiendi maama. Lani yaaka, n baa cua a kani ki tuadi a fidisantuan-kaanu nua yaala, ḥan yaala. **7** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma diani la li liti nni ki soani li Kilisiti n yini yaa n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. Yua n nitaanleleeda yaa n ye Efesa Similina, Peligama, koani mi jama ki paadi n baa pa o wan ya ti di li Tiatila, Salida, Filadelifi, leni Layodise dogi nni miali tibu, yaabu n ye U Tieu ḥalijani diema kuli po. **8** Diani Kilisitin yini yaaba nni bonluonkaala. **9** N bani ḥan ye leni ya similina po ya maleki po ki yedi o: Diidi ki le o kpialo leni o juodikoa, wani yua n den kpe, ki go ye ki fo yedi line: **10** Han da jie, ḥan baa le ya fala diidi sutaani baa kuani yi siiga bi nitianba li kadidieli nni po tuofamaama, bi tie sutaani nitaanli yaaba. **11** Yua n pia a tuba, lanu ki biigi yi, bi baa waani yi fala dana piiga. **12** N den jigidi ki baa bandi yua n maadi **13** I fidisantuan-kaani leleedi yени siiga den pia yua n naani leni o nisaalo bijua ke o laa liadicianli ke li jiidi hali o tafaadi, ki ḥaagi o benli po wula ḥagidu. **14** O yuli leni o yudi den pieni pai pai nani ti kumkundi yeni. O nuni den tie nani u mupieneu kumoandi u maafanu nni ke ti moandi yeni. O nialu mo den tie nani mi ḥinciamma ya fuugu yeni. **15** O taana den naani leni ban tongi ya kumkundi yeni. O taana den naani leni ban tongi ya kumkundi yeni. **16** O den muubi ḥmabila leleee o najienu nni. Jugisieñoaliedi yaaga mani den ḥa o ḥoabu nni. O nunga mo den ḥuliti nani u yienu n yen kpadi u yensiinu maama yeni. **17** Min den laa o ya yogunu, n den baa o taana kani nani n kpe yeni. O den maani n po, o najienu ki yedi: Han da jie liba mini n tie o kpialo leni o juodika **18** leni yua n fo, n den kpe, ama diidi ki le, n go fo ki baa ye hali ya yogunu kuli. N kubi mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu kile. (**aiōn g165, Hadēs g86**) **19** Lanwani, diani ḥan laa yaala, yaala n ye moala, leni yaala n ba ti yuandi ki cua. **20** Yaala n bundi ḥan la ke n muubi ya ḥmabileeeda n jienu nni yeni, leni wula fidisantuan-kaani lele yeni tie line yo: a ḥmabileeeda tie Kilisiti n yini yaaba nitaanleleeda ya malekinba, fidisantuan kaani lele yeni mo tie Kilisiti n yini yaaba nitaanlele yeni.

wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala yua n koani mi jama ki paadi, mi kuliedima fala kan pundi o. **12** Diani Kilisiti n yini yaaba peligama po, ya maleki po ki yedi o: diidi yua n kubi ki jugisieñoaliedi manga n yedi line: **13** N bani a ye kaanu, likani tie Sutaani balikalikaanu n ye naani, a kubi n yeli, njaa nia li dandanli, baa ban den kpa n nidugika anti pasa ya dana nni yi dogu nni Sutaani n ye naani. **14** Ama a pia min nani yaala a kani, li tie ke a pia a kani yaaba n njua balaama bangima, yua n den bangi balaaka ke o tulini isalele yaaba ke bi njmani ti padi nandi ki go combi. **15** Li go tie yeni, ke a moko pia a kani yaaba moko n njua nikolasa bangima. **16** Han lebidi a yama, lani yaaka, n baa cua a kani ke li kan waagi, ki koani leni laa niba leni n ñoabu jugisiega. **17** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. Yua n koani mi jama ki paadi, n baa pa o ya mana n wuo, ki go pa o li tanpienli, ban diani li yepanli yaali ya po, oba kuli ki bani li kali yua n baa litanpienli bebe. **18** Diani Kilisiti n yini yaaba tiatila po, ya maleki po ki yedi o: Utieno Bijua, yua ya nuni n nani u mupienu yeni, ke o taana mo tie nani ya kumoandi n ñuliti yeni, n yedi yaala n te na. **19** N bani a bontienkaala, leni a buama, a dandanli leni a todima nitoaba po, leni a juunli. ñjan go yuandi ki tieni ya tuonjama yabi ki cie, a kpiala. **20** Ama min fu leni a yaala yaapo tie a cedi ke ya pua n yi Jesabela, yua n tua ke o tie sawalipoalo, bangi n naacenba ki tulini ba, ke bi tiendi mi conconma, ki go njmani ti padinandi. **21** N den puni o u yogunu wan lebidi o yama o conconma po. **22** Diidi, n baa lu o u duanu po, ki taani leni yaaba n combi leni o kuli, ki waani ba o falabiado, kali bi lebidi bi yama bi tuona po. **23** N ba cedi mi kuuma n kpa o bila, lani kilisiti n yini yaaba nitaana kuli baa bandi ke n tie yua n bigidi bi niba yantiana leni bi pala kuli, ki go baa pa yi siiga yua kuli o panpaani nani yi tuona n tie maama. **24** Yinba, leni Tiatila yaaba, yaaba n sieni kaa rjoadi laa bangima, kaa bandi Sutaani yasiili, nani ban yi ba maama n yedi yi: N kan tuni yi tugitoali, **25** kali yin yaa kubi yin kubi yaala bonjanla, hali min baa cua. **26** Yua n koani mi jama ki paadi, ki kubi n tuona hali mi juodima, n baa dini o li bali, wan yaa die i nibuoli. **27** O ba ti yaa gobidiba leni ti kudi yaa badi- gbianu, nani ban mudi ti tandi tiadi maama yeni. nani mini n ba, min ba li bali

n Baa kani maama yeni. **28** n go ba ti pa o ki tarajymabiga. **29** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. **3** Diani Kilisiti n yini yaaba salida po, ya maleki po ki yedi o: yua pia U Tieu Fuoma lele leni a njmabileeeda n yedi yaala n tie na: N bani a tuona, a tama ke a fo ama a kpe. **2** Han ya faami, ki paagi yaala n sieni ki bua ki kpe, kelima n sua ke a tuona naa ñjani ki dagidi cain n Tieu po. **3** Tiadi ñjan den baa ki go gbadu ya bangima, ki kubi ma ki lebidi a yama. A yaa faami, n baa cua a kani nani o sugudo yeni, a kan bandi min baa cua ki ludi a ya yogunu. **4** baa yeni, a pia bi niba waamu salida mni, yaaba n kaa joagini bi tiadi. Bi ba ti ya yie ti tiapiendi ki yegi leni nni, kelima bi pundi ki baa la. **5** Yua koani mi jama ki paadi, ba ti ya yie yene, ti tiapiendi, n kan duuni ki ñjani o yeli abada li miali tili nni. Yene n baa tuo ki ta o yeli n baa leni o malekinba nintuali. **6** Yua n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. **7** Diani Kilisiti n yini yaaba filadelifi po ya maleki po ki yedi o: Yua n gagidi ki ñjani cain, ki tie o moamoandaano, wani yua n kubi dafibi kile, o ya luodi, oba kuli kan luoni, o ya luoni mo, oba kuli kan luodi. wani n yedi yaa maama n tie na. **8** N bani a tuona, diidi a pia u paalu waamu bebe, ama a kubi n maama, kaa nia n yeli mo, n luodi ki yaani apo bu buliñoabu, niloba kuli n kan luoni yaabu. **9** Diidi n baa teni a, Sutaani nitaanli yaaba, yaaba n poa mi faama ki tua ke bi tie jufinba ki naa tie yeni n cua ki gbani a nintuali, ki tuo ki bandi ke n bua ja. **10** Kelima a den kubi n maama leni li juunli nni yeni, n ba ti kubi a mi biigima yogunu, yaama n ba ti cua ñjanduna niba kuli po. **11** N baa cua, li kan waagi, ñjan ya kubi ñjan pia yaala ke oba kuli n da fie a badifogiliga. **12** Yua n koani mi jama ki paadi, n ba ti teni wan tua benjeelu n Tieu diegu nni, o kan go ti ña lieenni. n go ba ti diani opo n Tieu yeli leni n Tieu dogu yeli, lani tie o Jelusalema paano, yua n baa ña tanpoli po n Tieu kani ki jiidi. n go ba ti diani opo n yepanli. **13** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. **14** Diani Kilisiti n yini yaaba Layodise po, ya maleki po, ki yedi o: Didi yua n tie Amina, wani o siedi-dugika leni o moamoandaano yua n tie Utieno tagima kuli cilika n yedi yaala. **15** N bani a tuona, n bani ke ñjaa kuugi, ñjaa go tuoni

mo. Li bi baa cie a po, ḷa ya bi kuugi, bi ḷaa bi luoba-luoba, ki pia i nuni boncianla bi lindima tuoni. Lani yaapo, **16** nani ḷan baligi yeni, kaa leni niini. Ku ḷiagu leni u yensiinu kuli bi yen tuoni, kaa go kuugi mo yeni, n baa sii ḷa ki ḷani tua kaa cedi: O gagidi ki ḷani, o gagidi ki ḷani, o a n ḷaoabu nni. **17** Kelima a tua: N tie piado, n Diedo U Tienu, u Paaciamu kuli Daano, gagidi baa mi piama ke li dagidi, kaa luo liba. ama ḷaa ki ḷani, wani yua den ye, ki ye moala, ki go bani ke a tie fala daano, ban ḷani ki gbadi yua yapo mi niñimma, ki tie luodo, juamo, ki go ye mubima. **18** Lan yaa po n tundi a ke ḷan da n kani ban ḷanbi ya wula u maa fanu nni ke ḷan tua piado, ki go da n kani ti tiapiendi ki ya yie ban da go le a fee kelima a mubima po, ki go da n kani u numñoagu ki tieni a nuni ke ḷan yua nua. **19** Mini wani, n fu ki go tundi min bua yaaba kuli leni yaa tundi n pia fala. Lanwani ḷan baa li yankuali ki go lebidi a yama. **20** Diidi n se bu bulijoabu kani ki tua gafala! Nilo ba ya gbadi n nialu ki luodi n po bu bulijoabu, n baa kua o deni ki je leni o, o mo n je leni nni. **21** Yua n koani mi jama ki paadi, n ba ti teni wan kali leni nni n bali kalikaanu po, nani mini nba n den koani mi jama ki paadi, ki kali leni n baa o balikalikaanu po maama yeni. **22** Yua n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala.

4 Lani n den pendi, n go den nualti ki laa ke bu ya tanpoli po. Min den kpa gbadi ya nialu ke u nani kakaki yeni go den yedi nni: Do ki cua na, n baa waani a ya bonla n baa ti yuandi ki cua. **2** Lanyogunu U Tienu Fuoma den taa nni, ke n laa li bali kalikaanu tanpoli po, ke o nilo den ka lipo. **3** Yua n den ka lipo den naani jasipe leni saliduani ya tana yeni. O taniano yua den naani leni emelodi den lindi ki cebini li bali kalikaanu. **4** N den laa, piilie n balikalikaanu naa ke yi lindi li balikalikaanu, ke piilie n nikpela naa ka yi po, ki yie ti tiapiendi, ki go ciibi wula badifogilimu. **5** I tañigi, i niali leni i tatantani den ñia li balikalikaanu kani. Fidisamu lelee yaamu co bonjanla, muni yaamu n tie U Tienu Fuoma lelee den ye li balikalikaanu nintuali. **6** Li bi balikalikaanu nintuali go den pia mi ñincianma yaama n naani leni ki madiidiga, ki tie nani mi balikalikaanu, ki pia i nuni boncianla bi nintuali tie nani o yangbanlo yeni, o bonfuodilie den tie nani ki naabiga yeni, o bonfuodi taalo den tie nani o nisaalo ya nunga, o bonfuodi naalo A bonfuodi naada yeni, yua kuli den pia fiabi

luoba-luoba, ki pia i nuni boncianla bi lindima tuoni. Ku ñiagu leni u yensiinu kuli bi yen tua kaa cedi: O gagidi ki ḷani, o gagidi ki ḷani, o a n ḷaoabu nni. **17** Kelima a tua: N tie piado, n Diedo U Tienu, u Paaciamu kuli Daano, gagidi baa mi piama ke li dagidi, kaa luo liba. ama ḷaa ki ḷani, wani yua den ye, ki ye moala, ki go bani ke a tie fala daano, ban ḷani ki gbadi yua yapo mi niñimma, ki tie luodo, juamo, ki go ye mubima. **18** Lan yaa po n tundi a ke ḷan da n kani ban ḷanbi ya wula u maa fanu nni ke ḷan tua piado, ki go da n kani ti tiapiendi ki ya yie ban da go le a fee kelima a mubima po, ki go da n kani u numñoagu ki tieni a nuni ke ḷan yua nua. **19** Mini wani, n fu ki go tundi min bua yaaba kuli leni yaa tundi n pia fala. Lanwani ḷan baa li yankuali ki go lebidi a yama. **20** Diidi n se bu bulijoabu kani ki tua gafala! Nilo ba ya gbadi n nialu ki luodi n po bu bulijoabu, n baa kua o deni ki je leni o, o mo n je leni nni. **21** Yua n koani mi jama ki paadi, n ba ti teni wan kali leni nni n bali kalikaanu po, nani mini nba n den koani mi jama ki paadi, ki kali leni n baa o balikalikaanu po maama yeni. **22** Yua n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala.

4 Lani n den pendi, n go den nualti ki laa ke bu ya tanpoli po. Min den kpa gbadi ya nialu ke u nani kakaki yeni go den yedi nni: Do ki cua na, n baa waani a ya bonla n baa ti yuandi ki cua. **2** Lanyogunu U Tienu Fuoma den taa nni, ke n laa li bali kalikaanu tanpoli po, ke o nilo den ka lipo. **3** Yua n den ka lipo den naani jasipe leni saliduani ya tana yeni. O taniano yua den naani leni emelodi den lindi ki cebini li bali kalikaanu. **4** N den laa, piilie n balikalikaanu naa ke yi lindi li balikalikaanu, ke piilie n nikpela naa ka yi po, ki yie ti tiapiendi, ki go ciibi wula badifogilimu. **5** I tañigi, i niali leni i tatantani den ñia li balikalikaanu kani. Fidisamu lelee yaamu co bonjanla, muni yaamu n tie U Tienu Fuoma lelee den ye li balikalikaanu nintuali. **6** Li bi balikalikaanu nintuali go den pia mi ñincianma yaama n naani leni ki madiidiga, ki tie nani mi balikalikaanu, ki pia i nuni boncianla bi nintuali tie nani o yangbanlo yeni, o bonfuodilie den tie nani ki naabiga yeni, o bonfuodi taalo den tie nani o nisaalo ya nunga, o bonfuodi naalo A bonfuodi naada yeni, yua kuli den pia fiabi

ba cuu. **9** Ya yogunu ke a bonfuodi naada yeni kpiagidi, ki jigindi, ki go tuondi, yua n kaa li balikalikaanu po, wani yua n fo, ki ye hali ya yogunu ki tu u yogunu kuli. **(aiōn g165)** **10** Bi piliee n nikpenaadiba yeni mo yen gbaani yua ka libalikalikaanu po nintuali. Bi yen kpiagidi wani yua n fo ki ye hali ya yogunu kuli, ki yiliti bi wula badifogilimu ki lu li balikalikaanu nintuali ki tua: **(aiōn g165)** **11** Ti Diedo, ti Tienu, li pundi yan gaa ti kpiagidi leni ti jigidi leni u paaciamu, kelima fini n tagi li bonla kuli. A yanbuama po mo yo ke likuli tagi ki go ye mo.

5 Lani n pendi, n go den laa ke yua n ka li balikalikaanu po muubi o jieni li tili ke bi diani li tugu nni leni li puoli po, ke bi loli li leni maalima lele. **2** N go den laa ya maleki n pia u paalu ke o kpaani ki tua: Hme pundi ki lodi mi maalima ki go gbabidi li tili na? **3** Tanpoli po, leni ki tingi nni, leni ki tingi tiipo, oba kuli naa den fidi ki gbabidi li tili ki nuali lienni. **4** N den buudi boncianla kelima baa den laa oba kuli yua n pundi ki gbabidi li tili ki go nuali lienni. **5** Lani, bi nikpeliba yeni siiga yendo den yedi nni: Da buudi, diidi juda buolu yangbanlo, dafidi benkpeli wani yua koani mi jama ki paadi baa fidi ki lodi mi maalima leleedima, ki go gbabidi li tili. **6** Lani n go den laa ki pebiga ke o naani leni ban kodi yaaga li padili po yen, ke o se li bali kalikaanu kani, a bonfuodinaada leni bi nikpeliba siiga. O den pia yina lelee, leni nuni lelee, yi n tie U Tienu Fuoma lelee wan soami yaaba ki tingi kuli nni. **7** O den nagini ki ga li tili yua n ka li bali kalikaanu po jieni nni. **8** Wan den ga li tili, a bonfuodinaaba leni Fuoma lelee den ye li balikalikaanu nintuali. **6** Li bi piilie n nikpenaadiba den gbaani wani ki pebiga nintuali, yua kuli den muubi o niini ku cogidigu, leni wula tadiñokaamu ke mu gbie leni tulalee yaala n tie bi nigagidijanba jaandi. **9** Bi den yiini, bu yan panbu ki tua: A pundi ki ga li tili, ki lodi mi maalima, kelima bi den kodii a nani ki padipebiga yeni, ke a da ki faabi bi niba U Tienu po leni a soama i nibuoli kuli, leni i mabuoli kuli, leni mi diema buoli kuli. **10** A mo den tie nani jeebani yua n yugi yeni. **8** teni ke bi tua kopadi cianba diema, ti Tienu po A bonfuodi naada yeni, yua kuli den pia fiabi ki baa diedi ki tingi. **11** N go den nualti, ki go

gbadi malekinba boncianla niali, ke bi lindi ki gaani li balikalikaanu leni a bonfuoda, leni bi nikpeliba. Bi coali den tie tuda kobilietaalima tua: ban den kodi ya pebiga yeni pundi ki baa u paaciamu leni mi piama, mi yanfuoma, u fidu, ti jigidi, ti kpiagidi leni ti pagidi. **13** Lani n go den gbadi ke mi tagima kuli, yama n ye tanpolipo, leni ki tinga po, leni ki tinga tiipo, leni mi ñinciamma nni kuli leni yaala ye lieni kuli tua: Wani yua n ka li balikalikaanu po leni ki pebiga, n ya baadi ti pagidi leni jigidi, ti kpiagidi leni u paaciamu ya yogunu ki tu ya yogunu kuli. (**aión g165**) **14** Lani abonfuodi naada den tua: Amina bi nikpeliba mo den gbaandi ki pougi.

6 N den laa ke ki pebiga den lodi mi maalileedima yeni siiga yenma, ya yogunu n den gbadi ke a bonfuodinaada yeni siiga yendo, ke o tiani leni u nialu nani u tatantanu leni ki yedi: cua na. **2** n den diidi ki go laa o tanpieno, ke yua n den jagi o, kubi li dabanli. bi den puni o ki badifuoliga, ke, o ban ca ki tie paadika ki baan n paadi mo. **3** Wan go den lodi mi maaliliema ya yogunu, n den gbadi ke o bonfuodilielo yedi: Cua na. **4** Lani tantoa den ñani ki moani, bi den puni yua n den jagi o po libali ke wan ñani mi yanduanma ki tinga nni, bi niba n ya kodi biyaba. Bi go den teni o ki jugisiecianga. **5** Wan go den lodi mi maalitaama ya yogunu, n den gbadi ke o bonfuodi taalo yedi: cua na. N den diidi ki laa ke o tanboano ñani yua n den jagi o po den kubi u kpiagu bonbiigi kaala. **6** Lani n go den gbadi a bonfuodinaada o bonfuodi naalo nialu ke u tua: Halikama tadiga baa: **7** Wan den lodi mi maalinadima ya yogunu. n den gbadi mi maalimuudima ya yogunu, n den laa ban den kpa ya niba ñaami li padibinbinli tiipo, kelima Utienu maama leni yaaba n den tieni ya siedi ya po. **10** bi den kpaani leni u nialu ki tua: canba

yua n gagidi ki ñani ki tie moamoandaano, hali u laa yogunu yo ke a baa waagi ki daa jia ti buudi ki guani ki tinga yaaba ti soama panpani? **11** Bi den puni bi siiga yua kuli li liadipienianli, ke bi go den yedi baa, ke ban sedi mi fuodima nni yogonu waamu hali bi naacenlieba, bi kpiiba, ban baa kpa yaaba nani bani yeni n pundi lan bili ya coali bianu. **12** N den diidi wan den lodi mi maaliluobima ya yogonu mi tindigibicianma den tieni, u yienu den boandi, o ñyamalo mo den moandi nani mi soama yeni. **13** A ñmabila den baa ki tinga po nani u faaciamu n figi bu kankanbu ke a kankankaana suodi maama yeni. **14** Tanpoli den fuadi nani ban yen gbabi li tili maama yeni. A juana leni a kpendiga kuli den ñani a kaani ki fuadi. **15** Ki tinga badiba, a nikpiaga, a minteela yudanba, a piada, bi paatieba, i yonbi leni yaaba n die bi yula kuli den sani ki ban wuoni ti tanlondi nni leni a juantancianma nni. **16** bi den miadi a juana leni a tanciamka ki tua: Baa mani tipo ki wuoni ti yua n ka libalikalikaanu po leni ki pebiga pabienli. **17** kelima o pabienli dancianli pundi. ñme n baa fidi ki ya ye?

7 Lani n pendii, n den laa malekinba naa ke bisi i tinkunnaadi kani. Bi den kubi ki tinga facian naadi ke yin da go figi baa waamu ki tinga po, leni mi ñincianma po, leni tibuba kuli ñani u yienu n pudi naani po, o den kubi U Tienu yua n fo maalima, ki kpaani ki maadi leni yua n fo maalima, ki kpaani ki maadi leni yua n den jagi o po den kubi u kpiagu bonbiigi bi maleki naadiba, yaaba n den baa li bali ki baa waani ki tinga leni mi ñincianma fala ki yedi baa: **3** Yin da tieni ki tinga, leni mi ñincianma, baa nagini tuda lelee n kobi luoba. Olige tadimu leni i tiidi yaala n bia kuli, hali tin tabini U Tienu naaceenba yutuna po o maalima no. **4** N den diidi ki go laa ya taamo n tie suudi ke o ñani. Yua n den jagi o po, yeli yi mi kuuma, ke bitinkpiba diema mo ciangi o. Bi den puni baa u paalu ki tinga kaan naadi kuli siiga kanyendu, ke ban kpa likani yaaba leni ki jugisiega leni mi koncianma, leni mi kucian ludikaama, leni ki tinga fuoyanbiaditi. (**Hadés g86**) **9** Wan go den lodi mi maalimuudima ya yogunu, n den laa ban den kpa ya niba ñaami li padibinbinli tiipo, kelima Utienu maama leni yaaba n den tieni ya siedi ya po. **10** bi den kpaani leni u nialu ki tua: canba kuli kan fidi ki coadi ba. Handuna diema kuli lie. Josefi buolu nni, piiga n tuda lie. Benjaminia buolu nni, piiga n tuda lie. **9** Lani n pendii, n den diidi ki laa yaa niligu n yaba hali ke oba kuli kan fidi ki coadi ba.

yaaba, leni i nibuoli kuli, leni i mabuoli kuli. Bi ti moasoangidi kuli den buodi cain. **8** O maleki-den se li balikalikaanu leni ki pebiga nintuali, lielo den piebi o kakaci ke bi luni mi ñinciamia ki laa li adipiciama, ki muubi bi niinni mo i nni ya bonla n naani leni ya joacianli n cuo kpakpaben. **10** Bi den kpaani leni unialuciamu yen, ke mi ñinciamia boagidima taa kuli siiga, ki tua: Ti tienu yua ka libali kalikaanu po leni boagidi yenma tua soama. **9** Lani, ya tagima n ki pebiga n die tindima! **11** Malekinba kuli den den ye mi ñinciamma nni ki fo, bonla taa kuli se ki lindi li balikalikaanu, leni bi nikpeliba, siiga bonyenla den kpe, ñinbiadi taa kuli siiga leni a bonfuodinaada, lani bi kuli den labini yengu den bodi. **10** O maleki-taalo den piebi li balikalikaanu nintuali ki pugi U Tieu. **12** o kakaci ke ñmabician-yenli ñani tanpoli po Ki tua: Amina! Ti tienu n die ti pagidi leni ti kpiagidi, mi yanfuoma, leni i tuondi, ti jigidi, u paaciamu leni u fidu hali ya yogunu kuli. **13** Lani bi nikpeliba yen siiga, yendo den taa mi maama ki bualu nni yaaba n laa ti tiapiendi yen tie ñmenbe? Ki ñani le? **14** N den yedi o: n Diedo, a bani. Lani o den ki to yeni yaapo. **12** O maleki naalo den piebi o yedi nni: Bi tie yaaba ñani o falaciamo nni yo, kakaci. Bi den pua u yienu leni o ñmaalo, leni a bi ñuudi bi liadiciama ki pebiga soama nni ki pendi ja. **15** Li tie lanyaapo yo ke bi ye U Tieu bali kalikaanu nintuali ki kpiagidi o, dieli nni u yensiinu leni ku ñiagu kuli wani yua n ka libalikalikaanu po ba ti kuani ba o diegu nni. **16** Mi koma leni u ñinñuuu kan go cuo ba, u yienu mo kan go ñidi ba, baa wulugu mo kan go gbadiba. **17** Kelima ki pebiga, yua n ye libali kalikaanu kani baa tie bi yankpaalo, ki gobidi ki caaniba li miali ñinbuna kani, U Tieu mo baa duuni ki ñani bi ninsiidi kuli.

8 Wan den lodi mi maalileema ya yogunu, li bonla kuli den tua suo tanpoli po ke li nagini leedi boagidima. **2** N den laa ya maleki-leeediba n se U Tieu nintuali, ke bi teni ba kakacinba lele. **3** Lani maliki toa den cua, ki sedi li padibinbinli po, ki kubi ban juugi adugibila ya tiagu nni ke ku tie wula. Bi den teni o adugibila boncianla, ke wan taani leni bi nigagidijanba jaandi, ki juu la li wula padibinbinli yaali n ye li balikalikaanu nintuali kani po. **4** A dugibila yeni fantanñii den ñani maleki nuu nni ki taani leni bi nigagidijanbajaandi ki doni U Tieu nintuali. **5** Maleki yen den taa a dugibila juutiagu ki gbienu gu leni li padibinbinli ya fantama ki luni ki tinga po. Lani i niali, i tatantani, i tañigi leni mi tindigibima den tieni. **6** Lani bi maleki leeediba, yaaba n den kubi kakacinba lele den bogini ki baa piebi. **7** O maleki - kpialo den piebi o kakaci ke a tatana leni ya fantama n kali ki taani leni mi soama den baa ki tinga po, ke ki tinga boagidima taa kuli siiga boagidiyenma den buodi. Tiidi taa siiga kuli tiyenbu den buodi,

ti moasoangidi kuli den buodi Cain. **9** O maleki muulo den piebi o kakaci. N den laa ke li ñmabili ñani tanpoli ki baa ki tinga po. Bi den teni li acicila n lo yaa cañuangu nni kile. (*Abyssos g12*) **2** Li ñmabili yen den luodi ku cañuangu yen ke i fantanñii ñani lienni nani ya buaga n yaba ya fantanñii yen. U yienu leni mi fawaama kuli den biigi kelima yaa fantanñii ñani ku caciangu yen niinni ya po. (*Abyssos g12*) **3** I gbangbaani den ñani i fantanñii nni, ki yadi ki tinga nni, bi den puni ba u paalu nani ki tinga po nami yen. **4** Bi den yedi ba, ke ban da tieni yaala bia ki tinga moasoangidi, leni i tiidi kuli, kali ya niba n kaa pia U Tieu maalima bi yutuna po bebe. **5** Baa den puni baa u sanu ban kpa ba, ama ban ya wangi ba fala bebe hali ñmaali muu. Ban yen cuani ya fala tie nani o namo n yen juni yaa nilo n yen laadi ya fala yen. **6** Laa dana ya niini, bi niba baa lingi mi kuuma ki nan kan lee ma, bi baa bua ki kpe, ama mi kuuma baa sani ki foagidi leni ba. **7** I gbangbaani yen den tie nani ban bogini ya taami bu toabu po yen. I den pia i yula po nani a wula badi fogila yen, ke i nunmu mo nani mu nisaali nunmu yen. **8** I yudi den tie nani ti puo yudi yen, i ñina mo den tie nani a yangban

ñina yeni. **9** I den laa yaala n tie nani a kuliada leleedi niali den ñani yeni, n den bua diani, yeni, i fiabi fuugu den tie nani i taami boncianla ama n den gbadi u nialu ke u maadi tanpoli po n dia ti toateliti ki tiini ki caa bu toabu po yeni. ki yedi: Han kubi i tatantan-leleedi n yedi yaala **10** I den pia a juona leni li bonjunkaala nani i ki da diani la. **5** Lani min den nua ya maleki nami yeni. I paalu yu n baa fidi ki ya wangbi bi ke o se mi ñincianma leni ki tinga po yeni den niba fala hali ñyamali mu yeni den ye i juona yugidi o jienu buagu ki teli tanpoli po. **6** Ki poli nne. **11** I bado den tie ku buoñuangu maleki, yua n ye hali ya yogunu kuli, yeli nni, wani yua ebilu maama nni bi yi o Abadona, gileki maama tagi tanpoli leni yaala n ye lienni kuli ki tinga nni mo bi yi o Apoliyo, lani n tie yua n bolindi. **(Abysos g12)** **12** O falakpialo pendi, diidi fala n ba leni yaala n ye mi niinni kuli ki yedi: Yogunu lie n sieni, yaaba n go baa ti cua. **13** O maleki kan go ya ye. **(aiōn g165)** **7** Ama o maleki-leleelo ya luobilo den piebi o kakaci, n den gbadi ke u piebi ya daali o kakaci, U Tienu bondoginkaala nialu ñani wula padibinbinli yaali n se U Tienu baa tieni ki dudi nani wan den tuodi ki waani o nintuali ya yinaada nni. **14** U den yedi o maleki naacenba, bi sawalipuaba maama. **8** Lani, min luobilo, yua n kubi kakaki yeni, lodi bimaleki den kpaa gbadi ya nialu ke u maadi tanpoli po naadiba yaaba n luo u kpenciamu yu filata po. **15** yeni go den maadi leni nni ki yedi: Gedi ki ga Lani, li den sua ke li maleki naadiba den bogini ki tibiga yaaga n gbabidi ki ye maleki yua se ki baa kpa niba taa siiga kuli nni yendo, li leedo, mi ñincianma leni ki tinga po yeni nuu nni. **9** li daali, li ñyamalo, leni li binli ya ti pundi ke bi Lani n den gedi maleki yeni kani ki yedi o, wan lodi ba. **16** Bi tandanba yaaba n den tie jakoanda teni nni ki tibiga, o go den yedi nni: Gaa, ki coali den tie tuda piiga hali taalima tuda piilie. nali ga; ki baa to a tugu nni, ama ki baa mani N den gbadi bi coali yene. **17** Li tie yene, min a ñoabu nni nani ti siadi yene. **10** N den ga ki den laa yaa taami li bonlekaala nni leni yaaba n tibiga maleki yen nuu nni, ki nali ga, ki den den jagiba, den laa a kuliada ke a moani nani mani n ñoabu nni nani ti siadi yeni, ama n tugu mi fantama yeni, ki go boani nani mi siema, ki nni den gbie leni u tonu. **11** Lani bi den yedi go duudi nani li cidibili yeni. **18** Niba taa siiga nni: kali ñjan go pua sawali ya nibuoli n yaba po, kuli, niyendo den kpe laa falataadiba nni, lani n leni ya diema, leni ya mabuoli, leni ya batieba n tie, mi fantama, i fantannii, leni li cidibili lan yaba po.

yaala n den ña bi noana nni. **19** Kelima i taami leni paalu den ye bi ñoana leni bi juona nne. Bi juona den tie nani i we yene, ki pia a yula, bi den tiendi yaala n bia leni laa yula yo. **20** O falabiado leni n kaa den kpa yaaba, naa den lebidi bi yama leni bi nii tuona po. Lani baa den cedi kaa go kpiagidi mu cicibiadimu, i buli yaaba n tie leni wula, bi ñanjilifa, bi tikumoandi, bi a tana, bi ti daadi, yaala n kaa nua, kaa gba, kaa cuoni mo. **21** Baa den lebidi bi yama yaala n tie; bi nikpalí, ñoagibiadi, bi conconma, leni bi subu po.

10 N den laa maleki-toa, yua n pia u paalu, ke o ñani tanpoli po ki ji. O den bobí kutawaligu, o taniano den yilini o yuli, o nunga den tie nani u yienu yeni, o taana mo den tie nani mi fantama yeni. **20** Den muubi ki tibiga o nuu nni ke ki gbabidi. O den ñyamaa o jientaali, mi ñincianma po, ki go ñyamaa o gantaali mo ki tinga po. **3** Ki tiani leni nialu cianmu nani o yangbanlo n yen duni maama. Wan den tiani, i tatantan-leleedi den teni ke bi niali ñani. **4** I tantan-

11 Bi den teni nni li kankagili ke li tie nani ubgianu yeni, ki yedi nni: fii, ki biigi U Tienu diegu leni li padibinbinli, leni yaaba n kpiagidi U Tienu likani. **2** Ama ñjan cedi ki da biigi ku diegu luolu wani, kelima bi ñja u mi diema ni buoli po yo, ke ban yaa ñyamadi ki biidi u dogagidijamu hali piinaa n ñyamali lie. **3** N baa pa n siediliediba u paalu ban ya pua sawali hali tudili n kobi lie n dana piiluoba ki yie ti kpalipiadi. **4** Bi tie olifie tiliedi leni i fidisantuankaanliediyi n se ki tinga diedo nintuali. **5** Yaa nilo n baa ki tieni baa yaala n bia, mi fantama baa ña bi ñoana nni ki buoni bi yibalinba. Lani yua n baa ki tieni baa yaaba bia, kuli baa kpe yene. **6** Bi pia u paalu ki baa luoni tanpoli ke ki taaga n da mi baa n pua sawali yaa dana nni, bi go pia u paalu ki baa teni mi ñima kuli n lebidi ki tua soama, ki go teni i falabiadi buoli kuli n baa ki tinga po baa n baa ya yogunu kuli. **7** Bi ya tieni bi siedi ki gbeni ya yogunu, ki fuayanga yua n ba ña ku buoñuangu n yeni nni baa tieni bu toabu leni

baa ki paadi baa, ki go kpa baa. (Abyssos g12) 8 n pia o ke laadi ya fala po. 3 Maalitoama go den Lani bi ba ja baa n yaa bili yaa fanma n ye u doagidi tanpoli; obonfuodicianmoano, ke o pia dogu cianmu nni, ban yini ya dogu sodoma yula lelee, leni yina piiga, ki go pia badifogilimu leni ejipiti bi kpanjanma nni, baa n den kpa ki lelee o yula po. 4 o juoli den fuli tanpoli ymabila tabini bi Diedo li dapoanpoanli po nankani. 9 boagidima taa siiga, boagidiyenma ki luna ki Inibuoli kuli, leni i mabuoli, leni mi diema kuli tinga po. o bonfuodibido yeni den sedi o pua, nni, bi niba kuli baa lee ke bi kpe ki bili dana yua n baa maa yeni kani, ke o ya mali ya yogunu, taa leni boagidima, bi kan tuo obaa kuli mo n wan ymani, o biga. 5 O den mali bonjaga, yua n piini baa. 10 Lani, ki tinga nni yaaba kuli pala baa gobidi inubuoli kuli leni ti kudi gbianu. bi baa mangi hali boncianla kelima bi kuuma po. den taa o biga ki gedini o U Tieu kani, leni Bi baa tuuni bi lieba po bu paabu, kelima bi o balikalikaanu kani. 6 o pua yeni den sani sawalipua-liediba yeni n den waani ki tinga nni ki gedi U Tieu n den bogini o po ya kaanu yaaba o falabiado. 11 Dana taa leni boagidima mi fanpienma nni, baa n baa dindi o naani yeni n den pendi, li miali fuoma den ñiani U kani hali tudili n kobiliee n dana piiluoba. 7 Tieu kani, ki kua bi niinni ke bi fii ki sedi. Lnani, bu tuabu den tieni tanpoli po. miseli lanwani ti jawanciandi den cuo yaaba n den nua leni o malekinba den tuogi bu toabu leni o ba. 12 Bi sawalipuuba yeni den gbadu nialu ke bonfuodibido yeni. wani o bonfuodibido leni u ñiani tanpoli ki yedi baa; 'do mani nee' lani bi o ya malekinba moko den tuogi leni baa. 8 Ama den doni tanpoli ku tawaligu nni, ke bi yibalinba baa n den paadi Miseli leni o malekinba. Baa nua. 13 Laayogunu, mi tindigibicianma den go den baa yekaanu tanpoli po. 9 Bi den luni tieni, ke u dogu yeni kan piiga siiga kanyendu obonfuodibidiacianmo yeni, wani, o waakpelo, den baa. niba tuda lelee den kpe mi tindigibima baa n go yi yua Sutaani, wani yua n boandi yeni nni. ke li den cuo yaaba n sieni pala, ke ki tinga nni yaaba kuli. bi den luni o ki tinga bi teni U Tieu yua ye tanpoli ti kpiagidi. 14 O po wani leni o malekinba. (cicila). 10 Lani n falalielo pendi, diidi o falataalo baa cua ke li den gbadu ke u nialucianmu kpaani tanpoli kan waagi. 15 O maleki leleelo den piebi kakaki, po ki yedi: Moala mi faabima pundi, ti Tieu i nialicianmi den kpaani tanpoli po ki yedi. paaciamu leni o diema cua, leni wan gandi yua ñanduna diema gua tua ti Diedo leni wan gandi mo ya bali yogunu moko pundi. kelima bi ñani Yua yaama; O baa die hali ya yogunu kuli. (aiõn g165) 16 Bi piilieedi n nikpenaadiba yaaba n kuliti ba U Tieu kani yensiinu leni ñiagu. 11 Bi kaa libalikalikaanu po, U Tieu nintuali den den paadi o kelima ki pebiga soama po, leni bi labini ki gbaani ki kpiagi U Tieu. 17 Ki tua; siedi maama po. Baa den bua ki gaa bi miana, ti paga o Diedo, U Tieu upaalucianmu kuli hali ki baa jie mi kuuma. 12 Lani yaapo tanpoli daano, fini yua n den ye, ki go ye, kelima a leni yinba yaaba n ye lienni kuli n mangi yi gaa upaalucianmu ki diedi a diema. 18 Inibuoli pala. Ama ti solindi baa ye ki tinga leni mi pala beni, a mo pabienli cuonu yogunu pundi. ñincianma po! kelima suaani djidi yi po leni ñyan baa jia ti buudi leni bi tinkpiba ya yogunu li pabienclanli, kelima o bani ke o yogunu ki pundi. ñyan baa pa a naacenba bi panpaani ya ki yaba. 13 O bonfuodibido n den laa ke bi yogunu pundi. bi sawalipuuba, bi nigagidijanba lunu o ki tinga po, o den yoadi o pua yua den leni yaaba n fangi a yeli, a bila leni a nikpela, malu ki bondjaga yeni. 14 lani bi den puni o leni ñyan baa bolini yaaba n den bolindi ki tinga pua yeni o jiebanciamo fiabi lie, ke wan yugi ya yogunu pundi. 19 Bi den luodi U Tieu ki gedi o kaanu po, yu ye mi fanpien ma nni, diegu tanpoli po, ke ku ñantaadikpaa doagidi nankani ke bi ba ya dindi o hali yi yogini nni lieenni. i tañigi den tieni, i niali leni itatantani, yogin yendu leni yogunu boagidima, naani n ki tinga den digibi, a tatana den baa boncianla. foagi leni o wa. 15 Lani o wa den sii yaa ñima n yaba nani u kpenciamu yeni o pua yeni fuuli nni ke man yoadi ki tugi o. 16 Ama ki tinga den gaa o pua yeni, ki yaadi ki ñoabu ki ñuudi o bonfuodibido n den sii ya ñincianma yeni. 17 Lani o bonfuodibido pali den beni o pua yeni po, ke o gedi, ki baan tuogi butoabu leni o

12 Mi maalicianma den doagidi tanpoli po; ke o pua bobu u yienu, ke o taana ñmaa o ñmaalo po. ki ciibi mo ya badifoliga n pia piiga n ñmabilaliee. 20 den pundi, ke o maayogunu mo nagini, ke o buudi kelima u maditugikoanu

puolijoani yaaba n sieni, bani yaaba n kubi U
Tieu balimaama ki go pia Jesu siedi.

13 O den sedi mi ñincianma jaali tambiima po. Lani n den laa ki fuayanga ke o ñiani mi ñincianma nni, o den pia yina piiga leni yula lelee. O yinpiiga yeni siiga, yinli den ciibi ki badifoliga leni ya yeli n tie sugidi U Tieu po den ye o yula yeni po. **2** Min den laa ya fuayanga den tie nani ki jiiga yeni, o taana den tie nani ki fuayanbiadi-cianga yene, ke o ñoabu mo tie nani buyangbanñoabu yeni. O bonfuodi-biado den teni o paalu ki fuayanga yeni ki kaani o, o yaa balikalikaanu po, ki dini o, o bacianli. **3** Min den laa ke ki fuayanga yeni yula siiga nni, yuyenli den baa mi poagima, yaanma baa fidi ki kpa o, ama mi den paagi. Li pakili den cuo ki tinga yaaba kuli ke bi jyoa o. **4** Lani bi den gbaani ki kpiagi o bonfuodi-biado kelima o puni ki fuayanga li bali, bi go den gbaani ki kpiagi ki fuayanga ki tua=jyme n naani leni ki fuayanga? jyme n baa fidi ki tuogi bu toabu leni o? **5** Bi den puni o ya ñoabu n maadi mi japamaama leni ti sugidi U Tieu po, bi den puni o li bali wan soani hali piinaa n jymali lie. **6** Lani o den yaadi o ñoabu ki sugidi U Tieu leni o yeli, leni o yekaanu, leni yaaba ye tanpoli kuli. **7** Bi go den puni o, wan tieni bu toabu leni U Tieu nigagidijamba ki paadi ba. Lani bi den puni o li bali ke wan diedi i nibuoli kuli, leni imabuoli kuli, leni mi diema kuli. **8** Ki tinga nni, niba kuli yaaba ya yela kaa den diani ki pebiga miali tili nni, wani n tie baa n den kodi yaaga hali janduna daa tagi, ba ti gbaani ki kpiagi ki fuayanga. **9** Yua n pia a tuba, n gboadii! **10** yua n canni bi niba ti yonbidi mo, baa gedti tyonbidi, yua n kpani leni ki jugisiega, kali baa n kpa o moko leni ki jugisiega. lani kane ke li pundi bi nigagidijamba n ya pia li juunli, ki se leni li dandanli. **11** N go den laa fuayantoaga ke o ñia ki tinga nni; ke o pia yina lie, yaa n naani leni ki pebiga ya, ki nan maadi nani o bonfuodibiao yeni. **12** O den pia ki fuayankpiaga ya bali kuli ki tuuni o nintuali, ki teni ke ki tinga leni yaaba n ye ki niini kuli gboandi ki kpiagidi ki fuayankpiaga, wan yua den baa ya poagilima, n baa fidi kpa o, ke o den paagi yeni. **13** O den tiendi mi bancianma, hali ki teni ke mi fantama ña tanpoli ki baali ki tinga po ke bi niba nua. **14** Lani o den boandi ki tinga yaba leni wan den tiendi ya bancianma ki fuayankpiaga nintuali. O

den tua ki tinga yaaba n tagi ki fuayangakpiaga, yua n den baa ki jugisiega poagilima ki go paagi yeni nananli. **15** O go den baa u paalu, ki teni ke ki fuayangakpiaga nananli fo, ki fidi ki maadi, ki go teni ban kpa yaaba kaa tuo ki gbaani ku pugi ki fuayankpiaga nananli kuli. **16** O den teni ke bi niba kuli, abila leni a nikpela, a piada leni a luoda, yaaba n die bi yula leni i yonbi, kuli n baa mi maalima bi niejieu yaka bi yutuna po. **17** ke oba kuli kan fidi ki da liba, yaka ki kuadi liba kuli kali wan ya pia mi maalima yeni, yaka ki fuayankpiaga yeli, yaka ki yeli coali. **18** Line n bua mi yanfuoma, yua n pia mi yanfuoma, n coadi ki bandi ki fuayanga yeli coali, kelima li tie o nissalo coali laa coali tie kobi luoba n piiluoba n bi luoba.

14 N den diidi ki laa ke ki pebiga se siyono juali po, ke niba kobiga n piinaa n tudanaa se leni O. bi den pia O yeli leni O Baa yeli bi yutuna po. **2** N go den gbadu u nialu ñani tanpoli po, ki tie nani a ñingola ya fuugu yeni nani utatantaciamu ya fuugu yeni ki go tie nani bi kogidi puuba n pua ki tiendi ya fuugu yeni. **3** Bi den yiini bu yanpanbu li balikalikaanu nintuali; leni a bonfuodinaada, leni bi nikpeliba nintuali. ke oba kuli ki den fidi ki bangi bu yanbu yeni, kali bani den daa ki faabi niba kobiga n piina n tudanaa yaaba ki tinga nni yeni. **4** Bani n tie yaaba n kaa den joagini bi yula leni bi puoba. Bi tie yaaba n kaa den taani leni bi puoba. Bi baa jua ki pebiga wan ca nani kuli. Bi tie wan daa ki faabi yaaba bi kuli siiga, ke bi tie nani li bonluonkakpiala yeni U Tieu leni ki pebiga po. **5** Faama baa kuli ki den cili ki ñani bi ñoana nni, kelima oba kuli kan fidi ki kuli baa leni liba. **6** N go den laa malekitoa ke o yugi tanpoli mi fawama nni, ki kubi yaa labaalijamo n ye hali yaa yogunu kuli ki baa waani ki tinga yaaba kuli, mi diema, i nibuoli, leni i mabuoli yaaba kuli. (*aiōnios g166*) **7** O den kpaani leni u nialu ki tua; fangi mani U Tieu, ki kpiagi o, kelima o bujiali yogunu pundi. Gbaani mani ki kpiagi o, wani yua n tagi tanpoli leni ki tinga leni mi ñincianma leni a ñinbuna kuli. **8** Makekitoa, o bonlielo den noadi ki tua; u baa, u baa u doguciamu babilona, wuni, ya dogu n den teni ke i nibuoli kuli ñu ya daama n tie mi conconbiadima ki gaadi. **9** Malekitoa, o bontaalo den noadi ba ki kpaani leni u nialiciamu ki tua; ya nilo n gbaani ki pugi

ki fuayanga leni o nannanli, ki gaa o maalima o den teni ba ya kogiditi. **3** Ke bi yiini U Tieu yutunli po yaaka o nii po, **10** Wani moko ba ti naacemo Musa yanbu, leni ki pebiga yanbu ki ño ya daama n tie U Tieu pabienli cuonnu, tua: O Diedo U Tieu, u paaciamu kuli daano, laa daama ki la leni liba, yama ke o kuodi o a tuona yaba ki pia mi ñuadima a sani tiegi, pabienli cuonu tadiñokaaga nni. laa nilo baa ki tie moamoani, fini yua n tie; i nibuoli kuli laadi fala mi fantama leni cidibili nni bi maleki bado. **4** Ti diedo, ñyme n ye ki kan fangi a, ki gagidiñjanba nintuali leni ki pebiga nintualia. **11** kpiagidi a yeli kelima fini bebe n gagidi ki ñjani. I Bi falaciamo fantañii baa do hali ya yogunu kuli, bi kan baa fuodima yensiinu leni ñiagu kuli, bani yaaba kuli n gbaani ki kpiagi ki fuyanga leni ki nannanli ki go ga o yeli maalima. (aiõn g165) **12** Lani n tie bi nigadiñjanba juunli, bani yaaba n tuo ki kubi U Tieu balimaama leni li dandanli Jesu. **13** N go den gboadi ke u nialu maadi tanpoli po ki yedi; diani. Li pamanli ye leni yaaba n kpe leni li dandanli o Diedo nni baa moala. Yeni dee, U Tieu fuoma yedi, kelima bi fuodi leni bi tuona, kelima bi tuonjama ñua ba. **14** N den diidi ki laa ku tawalipiengu ke yua n naani leni o nisaalo bijua ka kupo. o den yiili wula badifogiliga, ki muubi ku koadi-mangu o nuu nni. **15** Maleki-toa den ñiani U Tieu diegu nni, ki kpaani leni u nialu-ciamu ki yedi yua n kaa ku tawaligu po yeni; taa a koadigu ki cee. kelima li yogunu pundi, ki tinga kpaandi mo beni. **16** Lani yua n den kaa ku tawaligu po yeni, mo den taa o koadigu ki ceni ki taani ki tinga kpaandi. **17** Maleki-toa den ñiani U Tieu diegu nni tanpoli po, ki moko muubi ku koadi-mangu. **18** Maleki-toa, yua n die li padibinbinli fantama moko den ñiani likani ki kpaani leni u nialuciamu ki yedi yua n muubi ku koadi-mangu; taa a koadi-mangu ki cee ki tinga datiidi bonjoana, kelima yi beni. **19** Lani maleki den ceni ki tinga datiidi bonjoana, ki kuodi u dañanbikaanu nni, naa nni n pia U Tieu pabienli. **20** Bi den ñyamadi u dañanbikaanu yeni nni, u dogu puoli; mi soama den ñiani u ni nni, ki kpedi ki pundi hali i taami biamu kani, mi den piubi ki pundi nani dajena kobiliee n pinii n a nii.

15 Lani, n den laa maaliciantoana tanpoli po, yama n yaba ki pia mi ñuadima. malekinba lelee den kubi falabiadi lelee, yi n tie i falabiadi - juodi ke, kelima U Tieu pabienli cuonu baa tieni ki dudi leni laa falabiadi yo. **2** N go den laa yaala n naani leni mi ñinciamma ke li tie tanpenpelinma ki kali taani leni mi fantama. leni yaaba n den paadi ki fuayanga, leni o nannanli, leni o yeli coali ke bi se mi tanpenpelinma yeni po, ki muubi U Tieu n

den teni ba ya kogiditi. **3** Ke bi yiini U Tieu naacemo Musa yanbu, leni ki pebiga yanbu ki ño ya daama n tie U Tieu pabienli cuonnu, tua: O Diedo U Tieu, u paaciamu kuli daano, a tuona yaba ki pia mi ñuadima a sani tiegi, pabienli cuonu tadiñokaaga nni. laa nilo baa ki tie moamoani, fini yua n tie; i nibuoli kuli laadi fala mi fantama leni cidibili nni bi maleki bado. **4** Ti diedo, ñyme n ye ki kan fangi a, ki gagidiñjanba nintuali leni ki pebiga nintualia. **11** kpiagidi a yeli kelima fini bebe n gagidi ki ñjani. I nibuoli kuli baa cua ki labini a nintuali ki kpiagi a kelima a doagidi a buudi. **5** Lani yaa puoli, n den laa U Tieu diegu tanpoli po ke siedi gbandielmo luodi. **6** Ya maleki - leleediba n kubi i falabiadi - leleedidi den ñani U Tieu diegu nni ki yie ya tiadi n ñjani, ki pia ti kpiagidi ki ñuliti, ki ñaagi bi bena po, ti wula gban ñagiditi. **7** A bonfuodi naada siiga nni yendo den teni bi maleki - leleediba yeni wula tadibuomu lele, ke mu gbie leni U Tieu yua n ye hali ya yogunu kuli pabienli cuonu. (aiõn g165) **8** U Tieu kpiagidi leni o paaciamu den teni ke o diegu gbie leni i fantanñii o ba kuli kan den fidji ki kua U Tieu diegu nni hali bi maleki - leleediba n kubi ya falabiadi - leleedidi yeni tieni ki dudi.

16 N den gbadke u nialuciamu maadi U Tieu diegu nni ki yedi bi maleki leleediba: gedi mani ki ban wuli ki tinga po U Tieu pabienli cuonu yu n ye tadibuomu lele nni yeni. **2** O maleki - kpialo den gedi ki ban wuli yaala n ye o tadibuoga nni ki tinga po, ke ya sinala n bia ki go lo boncianla cuo ya niba n pia ki fuayanga maalima ki gbaani ki kpiagi o nananli. **3** O maleki - lielo den wuli yaala ye o tadibuoga nni mi ñincianma nni ke mi lebidi ki tua soama, yaama n tie nani mi tinkpi soama yeni, ke yaala n fo ki ye mi ñincianma nni kuli kpe **4** O maleki - taalo den wuli yaala ye o tadibuoga nni i kpeni leni a ñinbuna nni, ke yini mo tua soama. **5** N den gbadke ya maleki n die mi ñima kuli yedi: A tiegi, fini yua n ye moala, ki den kpa ye a gagidi ki ñjani, kelima ñan buni ya buudi po. **6** Kelima bi wuli bi nigagidiñjanba leni a sawalipuuba soama, ke a mo teni ke bi ñuni mi soama bi dagidi le. **7** N go den gbadke u nialu ñiani li padibinbinli kani ki yedi: yeni de, o Diedo U Tieu u paaciamu kuli daano, a bujiali tie moamoani ki go tiegi. **8** O maleki - naalo den wuli yaala n den ye o tadibuoga nni u yienu po ke u baa u paalu ki baa fulini bi niba leni u fantanma. **9** Ku tontonbiadigu den fulini ba ke bi sugidi U Tieu yeli, wani yua pia libali la falabiadi po baa den lebidi bi yama mo ki kpiagi

U Tienu. 10 O maleki - muulo den wuli yaala n tanbila n pia mayuli boncianla leni a lanbila. O ye o tadibuoga nni ki fuayanga bali-kalikaanu den muubi o nuu nni wula tadiñokaaga ke ki po, ke o diema kuli biigi bi niba den ymansi bi gbie leni ti cagindi leni o conconma joagindi landi kelima lan loba maama yaa po. 11 Ki go kuli. 5 O yutunli po bi den diani li yeli ke sugidi tanpoli Tienu kelima bi sinala loma po, li tie bondoginkaala u doguciamu babilona baa go den lebidi bi yama bi tuonbiadi po. 12 O mi conconma danba leni ki tinga cagindi kuli maleki - luobilo den wuli yaala n ye o tadibuoga ya naa. 6 N den laa ke o pua yeni ñuni bi nni u kpenciamu yufilata po ke u ñuudi, ki baa nigagidijanba soama leni Jesu siedinba soama yambi u sanu puoli badiba po. 13 N go den laa hali ki gaadi, min den laa o yeni, li den lidini cicibiadimu taa, ke mu tie nani a loanda yeni, boncianla. 7 Maleki den yedi nni: be yaapo ke mu ñani o bonfuodibido ñoabu nni, leni ke li lidini a? n baa ti doagidi a po o pua leni fuayanga ñoabu nni, leni o sawalipua faadano wan lagi ya fuayanga ke ki pia yula lelee leni ya ñoabu nni. 14 Kelima mu tie ya cicibiadimu yina piiga yeni bondoginkaala. 8 Jan laa ya n tiendi mi bancian -ludi kaama. -mu caa ki tinga kuli badiba kani ki baa taani ba bu toabu po, U Tienu, u paaciamu kuli daano dacianli daali po. 15 Diidi, n baa cua ki ludi yi nani o sugido yeni; li pamanli baa ye leni yua n gu ki kubi o tiayekaadi, wan da ti cuoni mubili ban le o fe. 16 Bi den taani bi kuli ebulu n ba maama nni ban yi ya kaanu amagedo. 17 O maleki leleelo den wuli yaala n ye o tadibuoga nni mi fawaama nni. U Tienu diegu nni, u nialciamu den maadi li bali - kalikaanu kani ki yedi "li yea n sieni daa cua o ya cua, o baa tieni yogunu tieni". 18 I tañigi leni i niali, leni i tatantani leni mi tindigibicianma den tieni hali bi niba n cili ki ye ñanduna nni ki taa ki pundi hali moala, laa tindigibima buolu daa tieni. 19 U dociamu den boagidi kaani taa, i nibuoli dociami den baa, U Tienu den tiadi u dociamu babilona po ki baa teni wun ño ya daama n ye o pabienianli falabiado po. kelima laa falabiado den bia hali boncianla.

17 Lani ya puoli, ya maleki-leleediba n den kubi tadibuo mu lelee yeni siigi yendo den cua n kani, ki maadi leni nni ki yedi: Cua na n ban waani a li poconconciali yaali n ka mi ñincianma po yeni buudi. 2 Ki tinga badiba den puni bi yula miconconma leni line, ke ki tinga yaaba mo ñuni o conconma daama ki gaadi. 3 O den taani mi fuoma nni ki gedini nni mi fanpienma po. lani n den laa o pua ke lagi ya fuayanga n moani, ke U Tienu sugidi yela taabi ki kaani kuli po, ki den pia yula lele leni yina piiga. 4 O pua yeni den yie ya tiadi moani leni yaadi n moani coicoi, ki go bobo wula leni ya

tanbila n pia mayuli boncianla leni a lanbila. O ye o tadibuoga nni ki fuayanga bali-kalikaanu den muubi o nuu nni wula tadiñokaaga ke ki po, ke o diema kuli biigi bi niba den ymansi bi gbie leni ti cagindi leni o conconma joagindi landi kelima lan loba maama yaa po. 11 Ki go kuli. 5 O yutunli po bi den diani li yeli ke sugidi tanpoli Tienu kelima bi sinala loma po, li tie bondoginkaala u doguciamu babilona baa go den lebidi bi yama bi tuonbiadi po. 12 O mi conconma danba leni ki tinga cagindi kuli maleki - luobilo den wuli yaala n ye o tadibuoga ya naa. 6 N den laa ke o pua yeni ñuni bi nni u kpenciamu yufilata po ke u ñuudi, ki baa nigagidijanba soama leni Jesu siedinba soama yambi u sanu puoli badiba po. 13 N go den laa hali ki gaadi, min den laa o yeni, li den lidini cicibiadimu taa, ke mu tie nani a loanda yeni, boncianla. 7 Maleki den yedi nni: be yaapo ke mu ñani o bonfuodibido ñoabu nni, leni ke li lidini a? n baa ti doagidi a po o pua leni fuayanga ñoabu nni, leni o sawalipua faadano wan lagi ya fuayanga ke ki pia yula lelee leni ya ñoabu nni. 14 Kelima mu tie ya cicibiadimu yina piiga yeni bondoginkaala. 8 Jan laa ya n tiendi mi bancian -ludi kaama. -mu caa ki tinga kuli badiba kani ki baa taani ba bu toabu po, U Tienu, u paaciamu kuli daano dacianli daali po. 15 Diidi, n baa cua ki ludi yi nani o sugido yeni; li pamanli baa ye leni yua n gu ki kubi o tiayekaadi, wan da ti cuoni mubili ban le o fe. 16 Bi den taani bi kuli ebulu n ba maama nni ban yi ya kaanu amagedo. 17 O maleki leleelo den wuli yaala n ye o tadibuoga nni mi fawaama nni. U Tienu diegu nni, u nialciamu den maadi li bali - kalikaanu kani ki yedi "li yea n sieni daa cua o ya cua, o baa tieni yogunu tieni". 18 I tañigi leni i niali, leni i tatantani leni mi tindigibicianma den tieni hali bi niba n cili ki ye ñanduna nni ki taa ki pundi hali moala, laa tindigibima buolu daa tieni. 19 U dociamu den boagidi kaani taa, i nibuoli dociami den baa, U Tienu den tiadi u dociamu babilona po ki baa teni wun ño ya daama n ye o pabienianli falabiado po. kelima laa falabiado den bia hali boncianla.

17 Lani ya puoli, ya maleki-leleediba n den kubi tadibuo mu lelee yeni siigi yendo den cua n kani, ki maadi leni nni ki yedi: Cua na n ban waani a li poconconciali yaali n ka mi ñincianma po yeni buudi. 2 Ki tinga badiba den puni bi yula miconconma leni line, ke ki tinga yaaba mo ñuni o conconma daama ki gaadi. 3 O den taani mi fuoma nni ki gedini nni mi fanpienma po. lani n den laa o pua ke lagi ya fuayanga n moani, ke U Tienu sugidi yela taabi ki kaani kuli po, ki den pia yula lele leni yina piiga. 4 O pua yeni den yie ya tiadi moani leni yaadi n moani coicoi, ki go bobo wula leni ya

17 Lani ya puoli, ya maleki-leleediba n den kubi tadibuo mu lelee yeni siigi yendo den cua n kani, ki maadi leni nni ki yedi: Cua na n ban waani a li poconconciali yaali n ka mi ñincianma po yeni buudi. 2 Ki tinga badiba den puni bi yula miconconma leni line, ke ki tinga yaaba mo ñuni o conconma daama ki gaadi. 3 O den taani mi fuoma nni ki gedini nni mi fanpienma po. lani n den laa o pua ke lagi ya fuayanga n moani, ke U Tienu sugidi yela taabi ki kaani kuli po, ki den pia yula lele leni yina piiga. 4 O pua yeni den yie ya tiadi moani leni yaadi n moani coicoi, ki go bobo wula leni ya

18 Lani yaapuoli, n den laa maleki toa ke o ñani tanpoli po ki ji. o den pia li bali boncianla, o kpiagidi mo den yendi ki tinga.

2 O den kpaani leni u nialiciamu ki yedi: u tie a po tiladi kuli foagidi leni a yaala n den baa, u baa u dociamu babilona baa u tua mu mani ki go pia mi ñuanma a po kuli bodi, a kan cicibiadimu yekaanu, a cicibiada kuli wuonkanu go goa le la. **15** Ya kpenkpenda n den tua piada u leni ya bonyugiditi n joagini ki go gundi kuli n dogu-ciamu yeni po, ban den kpendi yaala nni, jiidi nankani ki wuondi. **3** Kelima yi nibuoli kuli baa piadi ki ban sedi foagima leni ti jawaandi u den ñuni ya duven n tie u concon kandikaama falabiado po; bi baa buudi li paboanli bubula, **16** ke ki tinga badiba den punibi yula upo, ki combi ki tua, ñain, ñain, u doguciamu, yu n den laa ti leni u, ki tinga kpenkpenda mo den tua piada tiamoandi, leni yaadi n moani coicoi, ki bobo kelima u yenjan - kandikaama po. **4** N go den wula, leni ya tanbila n pia mayuli boncianka, ki gbadu ñialito ke u maadi tanpoli po ki yedi yinba ñuliti ki pelini leniya lanbila ya dunga n pa. laa n niba, ña mani u niini. Ke yin da taani leni piamu kuli bodi yenma, ki yoginjenjenjenga nni u u tuonbiadi nni. Ke yin da ti taani leni u, u nni? **17** Ti ñindabiaciandi danba, leni yaaba n falabiadi nni. **5** Kelima u tuonbiadi dogini ki kua ti ni nni, ki ca lipo, leni ti tuonsoamba, leni pundi hali tanpoli po ke U Tieno mo tiadi wun yaaba n tuuni bi tuonli mi ñincianma nni kuli teni ya biadima kuli po. **6** Pa u mani, nani wun den piadi ki ban see foagima. **18** Ki nua u dogu den pa maama, ki guani u mani taalima lie wun yenyi buodima fantanjii ki tangi ki tua; u laa den tieni yaala po wun den kuodi ya tañokaaga dogu n den naani leni u naa dogu cianmu? **19** Bi nni, kuodi mani u po lienni talima lie. **7** Wun den wuliti bi yula po mi tama, ki mua ikumoe, den kpiagidi u yuli, ki ye mi yemanma nni ke li ki tangi ki tua, fala, fala, baa u do-ciamu, yu pundi ya bianu, pa u mani o falabiado leni li ya piacianma po n den teni ke yaaba n pia ti ti paboanli lan pundi yenyi. kelima u yedi u pali ñimbiaciandi mi ñincianma nni kuli tua piada. nni: N ka li bali kalikaanu po ki tie pobado, mii u bodi yenma yogunjenjenjenga nni. **20** Tanpoli, tie kpepuoli ka, n kan le paboanli. **8** Lani yaapo, mangi a pali u pol yinba, bi nigagidijanba, bi u falabiadi baa baa u po dayenli: mi kuuma, li tondiba, leni bi sawalipuuba kuli mo n mangi yi paboanli, leni mi konbiadima, mi fantama baa pala. kelima U Tieno saa yi po yi moamoani, buoni u. Kelima O Diedo U Tieno, yua pia upaaloo ki jia u buudi. **21** Lani ya maleki n pia u paalu n jia u buudi ki cuo u. **9** Ki tinga badiba kuli, boncianla den yua ya tancianli n naani leni li yaaba n den puni bi yula u ki combi leni u ki go naacianli, ki lunu li mi ñincianma nni ki yedi; taani leni u, wun den ye ya yemanma nni baa yene ke bi baa lu u do-ciamu babilona ke bi kan mua yi kuomoe bi ya laa ya yogunu u buodima go le u. **22** Bi kan go gbadu a ni nni bi kogidi fantañii. **10** ti jawandi baa ti cuo baa kelima u puuba leni ti bantiadi, leni yaaba n piebi mu falabiado po ke bi baa ti paadi ki ban sedi ki yelimu, leni yaaba n piebi kakacinba ya niali. yaa tua: fala fala, u dociamu babilona, ya dogu bi kan go le tuonsoan-banmaba kuli daano a n pia u paalu yogunjenjenjenga nne ke a buudi niinni bi kan go gbadu naali moe a niinni. **23** Ki cuonu baa a po. **11** Lani ki tinga kpenkpenda fidisanga yenma kan go yendi a niinni bi kan den buudi ki go ye leni li paboanli u po, kelima go gbadu pocaan-pamali niali a niinni kelima a oba kuli ki go da ban kpendifnni ya tiadi. **12** kpenkpenda den tie nicianba ki tinga nni a den Yaadi n tie wula leni ñanjilifa, leni ya tambila n boardi i nibuoli kuli leni a tanbi puali. **24** Kelima pia mayuli boncianla leni ya lanbima ya dunga bi laa u ni nni bi sawalipuuba, bi nigagidijanba leni ban den kodi yaaba ki tinga po kuli ya soama.

19 Lani yaa puoli n den gbaadi nani ya niligu n yaba ya fuugu tanpoli po ke bi tua: alleluya! ti Tieno n die mi tindima, ti kpiagidi leni u paaciamu. **2** Kelima o buudi tiegi, ki go tie moamoani. lani yaa po, o jia ti buudi ki cuo li poconconcialli, wani yua den joagini ki tinga leni o conconma. ki bualu o naacenba soama panpaani o nuu nni. **3** Bi go den kpaani yedi ki yedi: alleluya! u fantañii baa do hali ya yogunu

kuli. (aiōn g165) 4 Bi piilie n nikpenaadiba leni a bonfuodinaada den gbaani ki kpiagi U Tieu yua n ka libalikalaanu po ki yedi: Amina alleluya. 5 U nialu den ñiani libalikalaanu kani ki yedi: pagi mani ti Tieu, yinba o naacenba, yinba a bila leni a nikpela yaaba n fangi O. 6 Lani n den gbadu ku fuugu ke ku tie nani ya niligu n yaba ya fuugu, ki go tie nani mi ñincianma ya fuugu, leni itatantani ya fuugu yeni, ke ku tua: alleluya! kelima o Diedo, ti Tieu, u paaciamu kuli daano kua o diedima nni. 7 Tin mangi mani ti pala, ki ya pia li pamancianli ki kpiagi o, kelima ki pebiga potaali yogunu pundi, ke o pocaano bogini ki bobu. 8 Lani ke bi den puni o, ke wan bobu leni ya tiadi, ke ti pieni ki ñuliti ki ñjani cain kelima len ya tiadi tie bi nigagidijanba teginma. 9 Lani maleki den yedi nni: Diani, li pamanli ye leni ban yini yaaba ki pebiga potaa- jiema po. O go den yedi nni: mi naa maama tie U Tieu n maadi ya moamoani. 10 N den gbaani o taana kani ki baa kpiagi o, ama o den yedi nni da tieni yeni n tie fini leni a kpiiba yaaba n kubi Jesu ya siedi kuli ya tuonsoanbalielo yo, kpiagi U Tieu, kelima Jesu siedi tie mi naa sawali puama ñiali. 11 Lani n den la ke tanpoli luodi, ke o tanpieno se, ke yua n den jagi o, yii o dugika leni o moamoandaano o bujiali tiegi, ki go tiendi bu toabu mo leni mi teginma. 12 O nuni tie nani mi fantama yeni, o den ciibi mu badifogilimu boncianla, o den pia li yeli ke li diani, yali ke oba kuli ki bani li, kali wani o ba. 13 O den yie mi soama n yayadi ya tiayekaagu po, o yeli tie U Tieu maama. 14 Tanpoli toagola den ñua o, ki jagi yi tanpieni, ki laa len ya tiapiendi ke ti ñjani cain. 15 Ya jugisiega n mani den ña o ñoabu nni, ki pua i nibuoli, o baa kpaaba ki muubi ti kuli badi gbianu. leni U Tieu u paaciamu kuli daano pabienianli nni ke o ba ñmaadi duven ñjanbikaanu. 16 O den pia li yeli ke li diani o tiayekaagu leni o panli po: bi badiba Bado, leni bi diediba Diedo. 17 N go den laa maleki, ke o se o yienu nni lani o den kpaani leni o nialu ciamu ki yedi ya bonyugiditi n yugi tanpoli nni kuli: cua mani ki taani U Tieu badijecianma kani. 18 Ki je bi badiba gbanandi, i taami leni bi tandanba gbanandi, i yonbi leni yaaba n die bi yula, a bila leni a nikpela kuli gbanandi. 19 N go den laa ki fuayanga leni bi badiba leni bi toagola, ke bi kuli taani ki baa tuogi bu toabu leni yua n jagi o tanpieno po leni O toagoli. 20

O den cuo ki foayanga, wani leni o sawalipua tuofadaano, yua n den tiendi mi bancianma ki nintuali ki boandi yaaba n den ga ki fuayanga maalima ki go gbaani ki kpiagi o nannanli O den luni banni bonbilie kuli ke bi fo ku fantanbuogu nni, li cidibili n co nani. (Limnē Pyr g3041 g4442) 21 Yua n den jagi o taamo po den kpa yaaba n sieni leni ya jugisiega n den ñia o ñoabu nni, ke ti bonyugiditi dini bi gbanandi ki guo.

20 Li yaa puoli n den laa maleki ke o ñani tanpoli ki ji, ki pia ku buoñuangu kile, ki go muubi i kuseseli cianmi o nuu nni. (Abyssos g12) 2 O den cuo o bonfuodibido, o waakpelo, ku tuatabigu yudaano, wani yua n tie Sutaani ki loli o hali bina tudili po. 3 O den luni o ku buoñuangu yeni nni ki luoni ku ñoabu ki go tabini mi maalima ke wan da go boandi i nibuoli hali bina tudili yeni n baa pendi. Lani ya pendi, tiladi bi go baa lodi o u yogunu waamu po. (Abyssos g12) 4 N den laa i bali kalikaani, ke bi puni yaaba n ka i po ya bali ke bi baa jia ti buudi. N go den laa ban den jia ki jendi yaaba ya yula kelima Jesu ya siedi leni U Tieu maama po, leni yaaba n kaa den gbaani ki kpiagi ki fuayanga leni ki nannanli kaa go den ga o maalima bi yutuna po, yaaka bi nii po, ya naani. Ke bi goa baa li miali, ki diedi leni Kilisiti hali bina tudili. 5 Line n tie mi tinkpi-fiikpiama, ya tinkpiba n sieni wani, ki den fii leni li miali hali bima tudili yeni n baa pendi. 6 Li pamanli leni ya nigagidijanba n fii mi tinkpi-fiikpiama-nni. mi kuliedima naa pia paalu bi yaapo. ama bi baa tie U Tieu leni Kilisiti ya kopadianba ki baa taani ki diedi leni kilisiti hali bina tudili. 7 Bina tudili yeni ya pendi, bi baa lodi ki ñja Sutaani wan ña o kadi dieli nni. 8 lani o ba ti ña ki boandi i tinkuni-naadi nibuoli kuli, gogi leni magogi. yeni ki baa, ki tani baa bu tuabu po bi coali baa tie nani mi ñincianma tanbiima yeni. 9 Lani, bi den taani ki tinga kuli po, ki lindi ki gaani bi nigagidijanba toanagili leni o dobuadu, ama mi fantama den ñani tanpoli po ki bolini ba. 10 Lani bi den luni Sutaani, yua den boandi ba, li cibili n cuo naankani, ku fantanbuogu nni, ki fuayanga leni o sawalipua-faadaano n ye naankani. Lani bi baa ye, lie nni, o falabiado nni hali ya yogunu kuli. (aiōn g165, Limnē Pyr g3041 g4442)

11 Lani n den laa li balikalikaanpien-cianmu, leni yua n den kaa u po. tanpoli leni ki tinga den sani ki foagidi o nintuali, baa go den baa

kaanu. **12** N go den laa bi tinkpiba, a nikpela leni po. lani, o den waani nni u do- gagidiñamu, a bonwaala, ke bi se li balikalikaanu nintuali. Jelusalema, ke u ñiani U Tieu kani tanpoli A tila den gbabidi. Ti toali moko den gbabidi, po ki ji, ki pia U Tieu kpiagidi. **11** Ki ñuliti yaali n tie li miali tili. Bi den jia bi tinkpiba nani jasipe tanli yaala ya dunga n yabi ki nani buudi nani bi bontienkaala n den tie maama, ki mi tenpenpelinma yeni. **12** U den pia li goanli jua leni yaala n den diania a tila yenii nni. **13** Mi ñincianma den guani ya tinkpila den ye mi ninni, mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu moko den guani ya tinkpila den ye bi ninni. ke bi jia yua kuli buudi nani bi bontienkaala n den tie maama. (**Hadës g86**, Limnë Pyr g3041 g4442) **14** Bi den luni mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu ku fantanbuogu nni. Ku fantanbuogu yeni tie mi kuliedima. (**Hadës g86**, Limnë Pyr g3041 g4442) **15** Ba n ki den la yua ya yeli n diania li miali tili yeni nni kuli, bi den luni o ku fantanbuogu nni. (**Limnë Pyr g3041 g4442**)

21 Lani n pendi, n den laa tanpo- paano leni ki tinpanga; kelima o tanpo- kpelo leni ki tinkpeliga den bodi, ke ñincianma ki go ye. **2** Lani n den laa u do- gagidiñamu, o Jelusalema paano, ke o bogini nani o pocano n bobo o calo po maama yeni, ki ñani tanpoli po U Tieu kani ki jii. **3** N go den gbadi unialu ciamu li balikalikaanu kani, ke u tua: U Tieu gbandielu nnee leni bi nisaaliba, O ba ti ya ye leni baa, ke bi tie O niba, lani U Tieu wani oba ba ti ya ye leni baa. **4** O ba ti duuni ki ñani bi niensiidi kuli, mi kuuma mo kan go ya ti ye, bi mi kuuma paboanli, bi bubula, bi fala, kelima li bonkpiala kuli pendi. **5** Lani, yua n den ka li balikalikaanu po den yedi; diidi n tieni li bonla kuli bonpanla. O go den yedi: Diani; kelima yaa maama n tene tie moamoane cain. **6** Lani O go den yedi nni. Li tieni! mini n tie Alifa leni omega, mi cilima leni mijuodima. u ñuñuulu n pia yua, N baa pa o li miali ñinbunli ñima. **7** Yua n koani mi jama ki paadi, ba ti baa laa bonla faali kuli, N ba yaa tie o Tieu, o mo ba ti ya tie N biga. **8** Ama bi jawaandanba, a pajuagadanba, ti cagindi danba, leni bi nikpaba, leni mi conconma buolu kuli danba, leni u ñoagubiadu danba, leni i buli danba, leni bi tuofaadanba kuli, biinu baa tie mi fantama leni li cidibili n co ya kpenu nni. lani n tie mi kuliedima. (**Limnë Pyr g3041 g4442**) **9** Lani ya maleki-leleediba n den kubi ya tadibou-leleedimu n gbie leni i falabidi-leleedi -juodike siiga nni yendo den cua n kani ki maadi leni nni; ki yedi nni: cua na; n ba ti waani a o pocaano, ki pebiga pua. **10** Lani U Tieu Fuoma den cuo nni ki gedii nni ya joacianli n kpedi yuli po. lani, o den waani nni u do- gagidiñamu, a bonwaala, ke bi se li balikalikaanu nintuali. Jelusalema, ke u ñiani U Tieu kani tanpoli A tila den gbabidi. Ti toali moko den gbabidi, po ki ji, ki pia U Tieu kpiagidi. **11** Ki ñuliti yaali n tie li miali tili. Bi den jia bi tinkpiba nani jasipe tanli yaala ya dunga n yabi ki nani buudi nani bi bontienkaala n den tie maama, ki mi tenpenpelinma yeni. **12** U den pia li goanli ke li kpedi ki go pia ki lindi u, ki pia piiga n buliñoanaliee, ke piiga n malekinba liee se a buliñoana yeni kani. ke isalele piiga buoliedi yela den taabi a buliñoana po. **13** Puoli pia buliñoana taa, jienu pia buliñoana taa, ganu pia buliñoana taa, nintuali mo buliñoana taa. **14** U dogu goanli den pia piiga n tanpuunalie, ke ki pebiga piiga n tondiliuediba yela diania ki taabi lipo. **15** Yua den maadi leni nni yeni den pia wula kankagili ke li tie bonbiigikaala, ki ba biigi u dogu leni u buliñoana leni u guona. **16** U dogu yeni kanannaadi kuli den da. maleki den biigi u leni li kankagili ki sua ke u foagimu tie piiga n tudalie, ke u piamu leni u kpedimur kuli da yene. **17** O den biigi u guancianli ki sua ke u piamu tie kobiga n piinaa n nakpanduna naa. Maleki den biigi nani o nisaalo n yen bigidi maama yeni. **18** Bi den maa li guancianli yeni leni jasipe tana, ki ma u dogu uba mo leni ya wula n han cain ki tie nani ki madiidiga yeni. **19** U dogu yeni guoncianli tanpuuna den tieni leni ya tan buolibuoli n pia mayuli boncianla. Li tanpuukpiali den tieni leni jasipe, li tanpuulielu safila, li tanpuutaali kaliseduana, li tanpuunaali emeloda, **20** li tanpuumuuli sadonisa, li tanpuuluobili saliduana, li tanpuuleleedili kisolita, li tanpuuniidili belila, li tanpuuyiadili topasi, ki tanpuupiga kisopasa, li piiga n tanpuuyenli iyasinta, li piiga n tanpuuliedili ametisi. **21** A piiga n buliñoaledia den tie piiga n lanbilalie (pelinba), buliñoabu kuli den tie lanbi yenli bebe(peli). u dogu fanma den tie ya wula n ñjani, ki tie nani ki madiidiga yeni. **22** Mii den laa U Tieu diegu lienni, kelima wani o Diedo U Tieu u paaciamu kuli daano, leni ki pebiga tie wani o ba n den tie O diegu. **23** Yieu leni ñmaalo yenma ki tie u dogu yeni po tiladi, kelima ki pebiga leni U Tieu kpiagidi yenma n yendi u. **24** Yi nibuoli kuli baa cuoni u yenma nni, ki tinga badicianba baa kpennidini upo bi kpiagidi. **25** U dogu yeni buliñoana baa ya, yogunu kuli ki kan ya luondi, kelima, ñiagu kan ya ye. **26** Bi baa kpendi nni u niini, i nibuoli kpiagidi leni yi jigidi. **27** Joagindi ba kuli kan ti kua u niinni, leni yua n tiendi ti ciangidi ki go

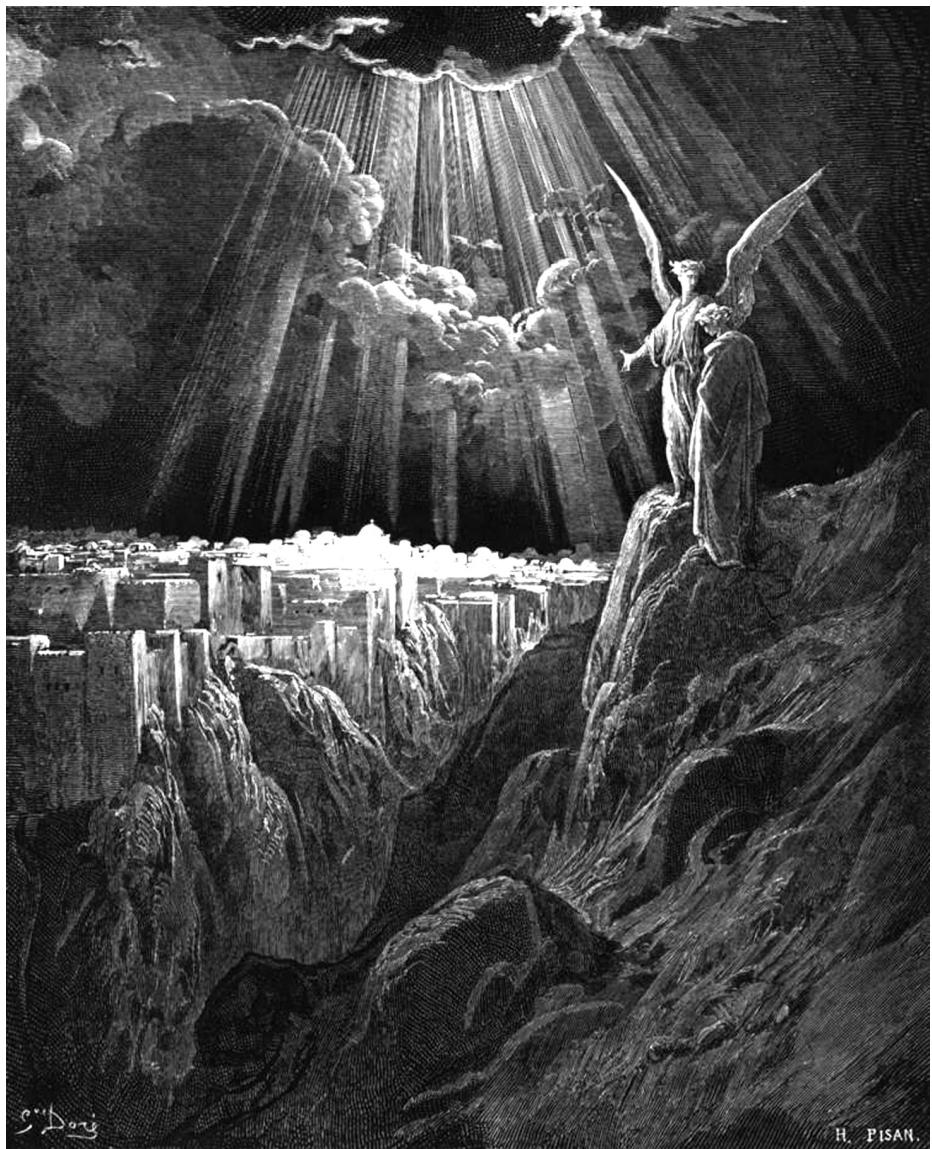
pua mi faama kuli kan kua u niinni, kali yaaba pia yua n cua, ke yua n bua, n cua ki ño li miali ya yela bebe n diani ki pebiga miali tili nni.

22 Lani, maleki den waani nni li miali ñima kpencianmu, u n tie nani mi tanpenpelinma yeni, ke u ñia U Tienu leni ki pebiga bali kalikaanu kani. **2** U dogu fanma siiga nni leni u kpencianmu yeni boanalieda po den pia ya miali kan gbeni tibu ke bu luoni piiga n taalima lie, binli kuli, ñamaalo kuli nni yenma. ke bu faadi mo den tie i nibuoli paagima po. **3** Solindi kaa go den ye. U Tienu leni ki pebiga balikalikaanu ba ti ya ye u dogu nni; o naacenba baa tuuni o po ki go ba ti ya nua o nunga, **4** O yeli mo ba ti ya ye bi yutuna po. **5** Niagu kan go ya ti ye; bi kan go ya ti bua fidisanga bi yenyenma mo, kelima o Diedo U UTienu ba ti ya yendi bi po. lani bi ba ti ya die hali ya yogunu kuli.

(aiōn g165) **6** Lani o den yedi nni, mi naa maama tie madukaama, ki go tie moamoani. Lane o Diedo, bi sawalipuuba fuoma Tienu den soani o maleki ke wan waani o naacenba ya bonla ba ti tieni ke li kan waagi. **7** Diidi, n kpendi, li kan waagi. Li pamanli ye leni yua n kubi li naa tili sawalipuama-maama. **8** Mini Jan, n den gbadi ki go laa, laa bonla kuli. Min den gbadi ki go laa la ya yogunu, n den gbani ya maleki n den wangí nni la nintuali, ki baa kpiagi o. **9** Ama o den yedi nni; fangi a yuli, ki da tieni la, n tie fini leni a kpiiba bi sawalipuuba, leni yaaba n kubi ya tili n tene maama yaa tuonsoalielo yo. Kpiagi U Tienu. **10** Lani o den yedi nni, da wuoni mi naa sawalipuama tili, kelim u yogunu kuli. **11** Yua n ki tiega, n suagi liiga o kaateginma nni, ke yua n joagini mo n suagi ki ya joagindi o yuli ki pugidi; yua n tiegi, n suagi ki ya tiendi yaala n tiegi ki pugidi. Ke yua n gagidi ki ñani, n suagi liiga mi gagidijanma nni. **12** Diidi, N kpendi ke li kan waagi, ki kubi yi panpanni ki baa pa yua kuli nani o tuona n tie maama. **13** Mini n tie Alifa leni Omega, O kpialo leni O juodika, mi cilima leni mi juodima. **14** Li pamanli ye leni yaaba n ñuudi bi liada, ke ban ti baa ki ya kua u dogu buliñoana, ki go tagi ki pundi li miali tibu kani. **15** Niini yi sangbanli, u ñoagibiadu danba, mi conconma danba, bi nikpaba, i buli danba leni yaaba n bua mi faama, ki go pua ma. **16** Mini, Jesu, n den soani N maleki ke wan waani yi laa bonla kuli, Min yini yaaba nitana nni. **17** Mi fuoma leni o pocaano kuli tua; cua na! ke yua n gbadi mo kuli n yedi; cua na! u ñiuñulu n

ñima, ke panpani ki ye. **18** N tuodi ki waani ke yua gbadi li naa tili sawalipuama-maama. Niloba ya pugini lieni bonlabu, U Tienu baa pua o leni ya falabiadi n diani li naa tili nni. **19** Niloba ya ñani bonlabu, li tili sawalipuama maama nni, U Tienu baa ñani o biinu li miali tibu nni leni u dogu-gagidijanmu nni, ban diani ki togidi yaala li naa tili nni. **20** Yua n yedi ya bonla n tene kuli yedi; yeni de, N cuama kan waagi. amina, cua na o Diedo Jesu. **21** o Diedo Jesu ñanbili n yaa ye leni yi kuli.

Lani n den laa u do- gagidiŋamu, o Jelusalema paano, ke o bogini nani o pocano n bobo o
calo po maama yeni, ki ñani tanpoli po U Tieu kani ki jii. N go den gbadu unialu ciamu li
balikalikaanu kani, ke u tua: U Tieu gbandielu nnee leni bi nisaaliba, O ba ti ya ye leni baa,
ke bi tie O niba, lani U Tieu wani oba ba ti ya ye leni baa.

Mi Doagidima 21:2-3

Reader's Guide

Gourmanchéma at AionianBible.org/Readers-Guide

The Aionian Bible republishes public domain and Creative Common Bible texts that are 100% free to copy and print. The original translation is unaltered and notes are added to help your study. The notes show the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of afterlife destinies.

Who has the authority to interpret the Bible and examine the underlying Hebrew and Greek words? That is a good question! We read in 1 John 2:27, "*As for you, the anointing which you received from him remains in you, and you do not need for anyone to teach you. But as his anointing teaches you concerning all things, and is true, and is no lie, and even as it taught you, you remain in him.*" Every Christian is qualified to interpret the Bible! Now that does not mean we will all agree. Each of us is still growing in our understanding of the truth. However, it does mean that there is no infallible human or tradition to answer all our questions. Instead the Holy Spirit helps each of us to know the truth and grow closer to God and each other.

The Bible is a library with 66 books in the Protestant Canon. The best way to learn God's word is to read entire books. Read the book of Genesis. Read the book of John. Read the entire Bible library. Topical studies and cross-referencing can be good. However, the safest way to understand context and meaning is to read whole Bible books. Chapter and verse numbers were added for convenience in the 16th century, but unfortunately they can cause the Bible to seem like an encyclopedia. The Aionian Bible is formatted with simple verse numbering, minimal notes, and no cross-referencing in order to encourage the reading of Bible books.

Bible reading must also begin with prayer. Any Christian is qualified to interpret the Bible with God's help. However, this freedom is also a responsibility because without the Holy Spirit we cannot interpret accurately. We read in 1 Corinthians 2:13-14, "*And we speak of these things, not with words taught by human wisdom, but with those taught by the Spirit, comparing spiritual things with spiritual things. Now the natural person does not receive the things of the Spirit of God, for they are foolishness to him, and he cannot understand them, because they are spiritually discerned.*" So we cannot understand in our natural self, but we can with God's help through prayer.

The Holy Spirit is the best writer and he uses literary devices such as introductions, conclusions, paragraphs, and metaphors. He also writes various genres including historical narrative, prose, and poetry. So Bible study must spiritually discern and understand literature. Pray, read, observe, interpret, and apply. Finally, "*Do your best to present yourself approved by God, a worker who does not need to be ashamed, properly handling the word of truth.*" 2 Timothy 2:15. "*God has granted to us his precious and exceedingly great promises; that through these you may become partakers of the divine nature, having escaped from the corruption that is in the world by lust. Yes, and for this very cause adding on your part all diligence, in your faith supply moral excellence; and in moral excellence, knowledge; and in knowledge, self-control; and in self-control patience; and in patience godliness; and in godliness brotherly affection; and in brotherly affection, love. For if these things are yours and abound, they make you to be not idle nor unfruitful to the knowledge of our Lord Jesus Christ,*" 2 Peter 1:4-8.

Glossary

Gourmancréma at AionianBible.org/Glossary

The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven special words to help us better understand the extent of God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies. The original translation is unaltered and a note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Compare the meanings below to the Strong's Concordance and Glossary definitions.

Abyssos g12

Greek: proper noun, place

Usage: 9 times in 3 books, 6 chapters, and 9 verses

Meaning:

Temporary prison for special fallen angels such as Apollyon, the Beast, and Satan.

aīdios g126

Greek: adjective

Usage: 2 times in Romans 1:20 and Jude 6

Meaning:

Lasting, enduring forever, eternal.

aiōn g165

Greek: noun

Usage: 127 times in 22 books, 75 chapters, and 102 verses

Meaning:

A lifetime or time period with a beginning and end, an era, an age, the completion of which is beyond human perception, but known only to God the creator of the aiōns, Hebrews 1:2. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

aiōnios g166

Greek: adjective

Usage: 71 times in 19 books, 44 chapters, and 69 verses

Meaning:

From start to finish, pertaining to the age, lifetime, entirety, complete, or even consummate. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

eleēsē g1653

Greek: verb, aorist tense, active voice, subjunctive mood, 3rd person singular

Usage: 1 time in this conjugation, Romans 11:32

Meaning:

To have pity on, to show mercy. Typically, the subjunctive mood indicates possibility, not certainty. However, a subjunctive in a purpose clause is a resulting action as certain as the causal action. The subjunctive in a purpose clause functions as an indicative, not an optative. Thus, the grand conclusion of grace theology in Romans 11:32 must be clarified. God's mercy on all is not a possibility, but a certainty. See ntgreek.org.

Geenna g1067

Greek: proper noun, place

Usage: 12 times in 4 books, 7 chapters, and 12 verses

Meaning:

Valley of Hinnom, Jerusalem's trash dump, a place of ruin, destruction, and judgment in this life, or the next, though not eternal to Jesus' audience.

Hades g86

Greek: proper noun, place

Usage: 11 times in 5 books, 9 chapters, and 11 verses

Meaning:

Synonomous with Sheol, though in New Testament usage Hades is the temporal place of punishment for deceased unbelieving mankind, distinct from Paradise for deceased believers.

Limnē Pyr g3041 g4442

Greek: proper noun, place

Usage: Phrase 5 times in the New Testament

Meaning:

Lake of Fire, final punishment for those not named in the Book of Life, prepared for the Devil and his angels, Matthew 25:41.

Sheol h7585

Hebrew: proper noun, place

Usage: 66 times in 17 books, 50 chapters, and 64 verses

Meaning:

The grave or temporal afterlife world of both the righteous and unrighteous, believing and unbelieving, until the general resurrection.

Tartaroō g5020

Greek: proper noun, place

Usage: 1 time in 2 Peter 2:4

Meaning:

Temporary prison for particular fallen angels awaiting final judgment.

Glossary +

AionianBible.org/Bibles/Gourma---Gourma-Bible/Noted

Glossary references are below. Strong's Hebrew and Greek number notes are added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Questioned verse translations do not contain Aionian Glossary words and may wrongly imply *eternal* or *Hell*. * The note placement is skipped or adjusted for verses with non-standard numbering.

Abyssos

Luka 8:31

Loma 10:7

Mi Doagidima 9:1

Mi Doagidima 9:2

Mi Doagidima 9:11

Mi Doagidima 11:7

Mi Doagidima 17:8

Mi Doagidima 20:1

Mi Doagidima 20:3

Jesu Tondiba Tuona 3:21

Jesu Tondiba Tuona 15:18

Loma 1:25

Loma 9:5

Loma 11:36

Loma 12:2

Loma 16:27

1 Kolinta 1:20

1 Kolinta 2:6

1 Kolinta 2:7

1 Kolinta 2:8

1 Kolinta 3:18

1 Kolinta 8:13

1 Kolinta 10:11

2 Kolinta 4:4

2 Kolinta 9:9

2 Kolinta 11:31

Galati 1:4

Galati 1:5

Efesa 1:21

Efesa 2:2

Efesa 2:7

Efesa 3:9

Efesa 3:11

Efesa 3:21

Efesa 6:12

Philip 4:20

Kolosa Yaaba 1:26

1 Timote 1:17

1 Timote 6:17

2 Timote 4:10

2 Timote 4:18

Tita 2:12

Ebilunba 1:2

Ebilunba 1:8

Ebilunba 5:6

Ebilunba 6:5

Ebilunba 6:20

Ebilunba 7:17

Ebilunba 7:21

Ebilunba 7:24

Ebilunba 7:28

Ebilunba 9:26

Ebilunba 11:3

Ebilunba 13:8

Ebilunba 13:21

Pieli Tikpiali 1:23

Pieli Tikpiali 1:25

Pieli Tikpiali 4:11

Pieli Tikpiali 5:11

Pieli Tilieli 3:18

Jan Tikpiali 2:17

Jan N Diani 1:2

Jude 1:13

Jude 1:25

Mi Doagidima 1:6

Mi Doagidima 1:18

Mi Doagidima 4:9

Mi Doagidima 4:10

Mi Doagidima 5:13

Mi Doagidima 7:12

Mi Doagidima 10:6

Mi Doagidima 11:15

Mi Doagidima 14:11

Mi Doagidima 15:7

Mi Doagidima 19:3

Mi Doagidima 20:10

Mi Doagidima 22:5

aiōnios

Matio 18:8

Matio 19:16

Matio 19:29

Matio 25:41

Matio 25:46

Maka 3:29

Maka 10:17

Maka 10:30

Luka 10:25

Luka 16:9

Luka 18:18

Luka 18:30

Jan Laabaalihamo 3:15

Jan Laabaalihamo 3:16

Jan Laabaalihamo 3:36

Jan Laabaalihamo 4:14

Jan Laabaalihamo 4:36

Jan Laabaalihamo 5:24

Jan Laabaalihamo 5:39

Jan Laabaalihamo 6:27

Jan Laabaalihamo 6:40

Jan Laabaalihamo 6:47

Jan Laabaalihamo 6:54

Jan Laabaalihamo 6:68

aïdios

Loma 1:20

Jude 1:6

aiōn

Matio 12:32

Matio 13:22

Matio 13:39

Matio 13:40

Matio 13:49

Matio 21:19

Matio 24:3

Matio 28:20

Maka 3:29

Maka 4:19

Maka 10:30

Maka 11:14

Luka 1:33

Luka 1:55

Luka 1:70

Luka 16:8

Luka 18:30

Luka 20:34

Luka 20:35

Jan Laabaalihamo 4:14

Jan Laabaalihamo 6:51

Jan Laabaalihamo 6:58

Jan Laabaalihamo 8:35

Jan Laabaalihamo 8:51

Jan Laabaalihamo 8:52

Jan Laabaalihamo 9:32

Jan Laabaalihamo 10:28

Jan Laabaalihamo 11:26

Jan Laabaalihamo 12:34

Jan Laabaalihamo 13:8

Jan Laabaalihamo 14:16

Jan Laabaalihamo 10:28
Jan Laabaalihamo 12:25
Jan Laabaalihamo 12:50
Jan Laabaalihamo 17:2
Jan Laabaalihamo 17:3
Jesu Tondiba Tuona 13:46
Jesu Tondiba Tuona 13:48
Loma 2:7
Loma 5:21
Loma 6:22
Loma 6:23
Loma 16:25
Loma 16:26
2 Kolinta 4:17
2 Kolinta 4:18
2 Kolinta 5:1
Galati 6:8
2 Tesalonika 1:9
2 Tesalonika 2:16
1 Timote 1:16
1 Timote 6:12
1 Timote 6:16
2 Timote 1:9
2 Timote 2:10
Tita 1:2
Tita 3:7
Filemo 1:15
Ebilunba 5:9
Ebilunba 6:2
Ebilunba 9:12
Ebilunba 9:14
Ebilunba 9:15
Ebilunba 13:20
Pieli Tikpiali 5:10
Pieli Tilieli 1:11
Jan Tikpiali 1:2
Jan Tikpiali 2:25
Jan Tikpiali 3:15
Jan Tikpiali 5:11
Jan Tikpiali 5:13
Jan Tikpiali 5:20
Jude 1:7
Jude 1:21
Mi Doagidima 14:6

eleēsē

Loma 11:32

Geenna

Matio 5:22
Matio 5:29
Matio 5:30
Matio 10:28
Matio 18:9
Matio 23:15
Matio 23:33
Maka 9:43

Maka 9:45
Maka 9:47
Luka 12:5
Jaka 3:6
Hadēs
Matio 11:23
Matio 16:18
Luka 10:15
Luka 16:23
Jesu Tondiba Tuona 2:27
Jesu Tondiba Tuona 2:31
1 Kolinta 15:55
Mi Doagidima 1:18
Mi Doagidima 6:8
Mi Doagidima 20:13
Mi Doagidima 20:14

Limnē Pyr

Mi Doagidima 19:20
Mi Doagidima 20:10
Mi Doagidima 20:14
Mi Doagidima 20:15
Mi Doagidima 21:8

Sheol

Genesis 37:35
Genesis 42:38
Genesis 44:29
Genesis 44:31
Numbers 16:30
Numbers 16:33
Deuteronomy 32:22
1 Samuel 2:6
2 Samuel 22:6
1 Kings 2:6
1 Kings 2:9
Job 7:9
Job 11:8
Job 14:13
Job 17:13
Job 17:16
Job 21:13
Job 24:19
Job 26:6
Psalms 6:5
Psalms 9:17
Psalms 16:10
Psalms 18:5
Psalms 30:3
Psalms 31:17
Psalms 49:14
Psalms 49:15
Psalms 55:15
Psalms 86:13
Psalms 88:3
Psalms 89:48

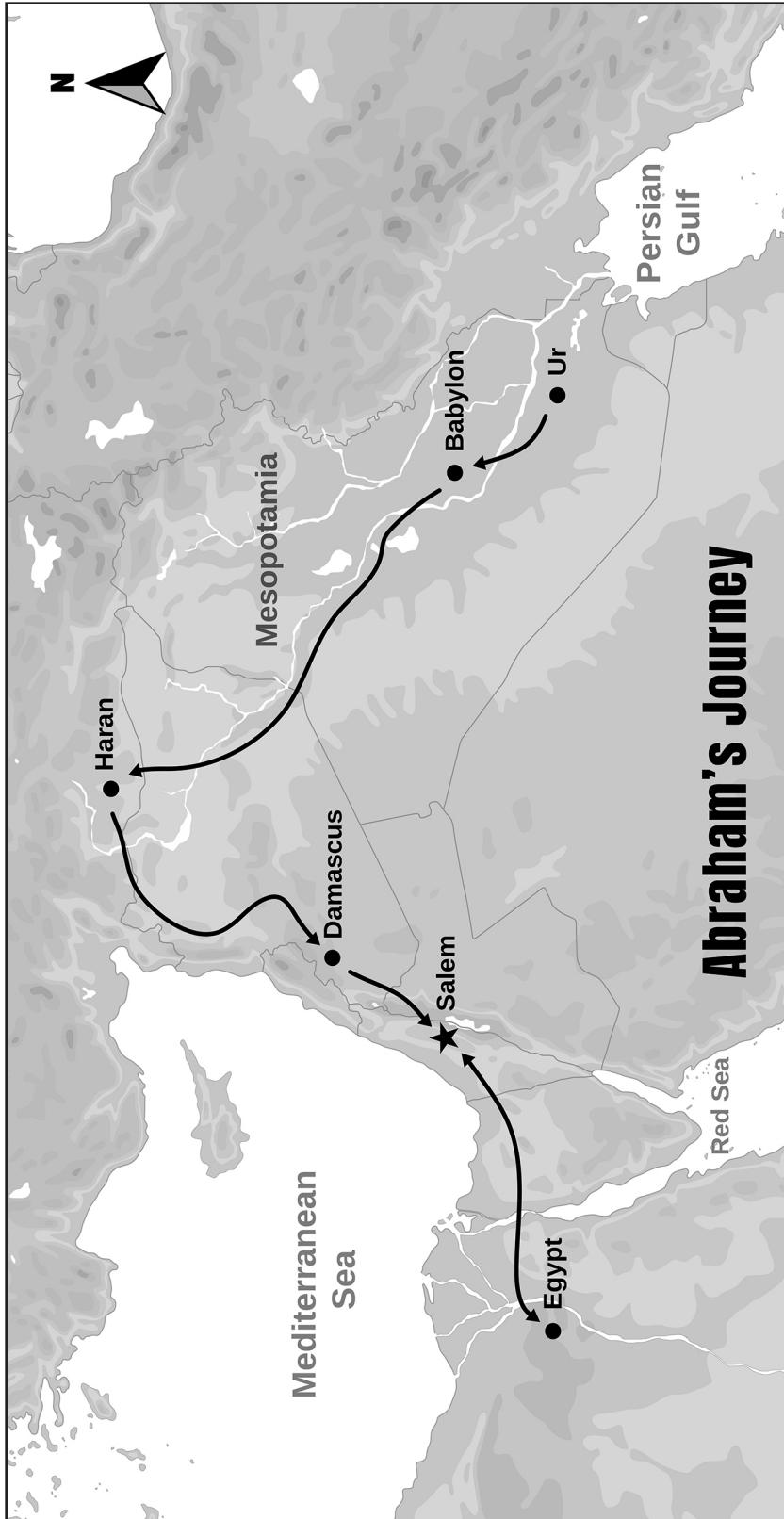
Psalms 116:3
Psalms 139:8
Psalms 141:7
Proverbs 1:12
Proverbs 5:5
Proverbs 7:27
Proverbs 9:18
Proverbs 15:11
Proverbs 15:24
Proverbs 23:14
Proverbs 27:20
Proverbs 30:16
Ecclesiastes 9:10
Song of Solomon 8:6
Isaiah 5:14
Isaiah 7:11
Isaiah 14:9
Isaiah 14:11
Isaiah 14:15
Isaiah 28:15
Isaiah 28:18
Isaiah 38:10
Isaiah 38:18
Isaiah 57:9
Ezekiel 31:15
Ezekiel 31:16
Ezekiel 31:17
Ezekiel 32:21
Ezekiel 32:27
Hosea 13:14
Amos 9:2
Jonah 2:2
Habakkuk 2:5

Tartaroō

Pieli Tilieli 2:4

Questioned

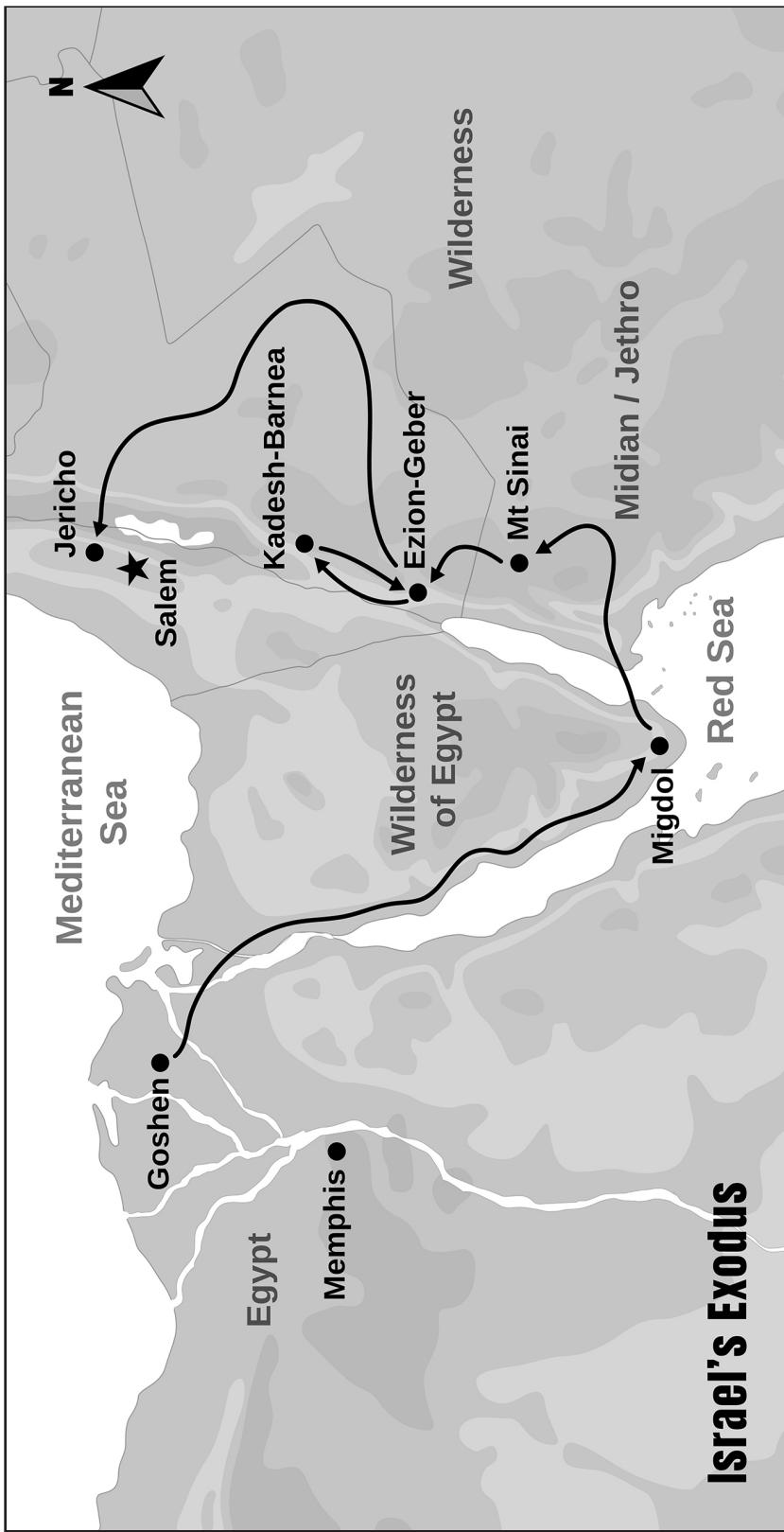
Pieli Tilieli 2:17

Abraham's Journey

Lí tè leni li dandani yaa po, ke Abalahama den tuo U tienyu yuumu, ki den fii ki gedii war baa ba ki diedi yaa diema yaa niini. o den gedii ba leni wan kaa den bani wan caa naani.

- Ebilunba 11:8

"When Pharaoh had let the people go, God didn't lead them by the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said, 'Lest perhaps the people change their minds when they see war, and they return to Egypt'" Exodus 13:17

Israel's Exodus

Mediterranean Sea

Sidon
Tyre
Caesarea-Philippi

Galilee
Capernaum
Bethsaida

Cana
Nazareth

Sychar

Samaria

Ephraim

Jerusalem ★
Bethany

Bethlehem

Judea

Syria

Decapolis

Peraea

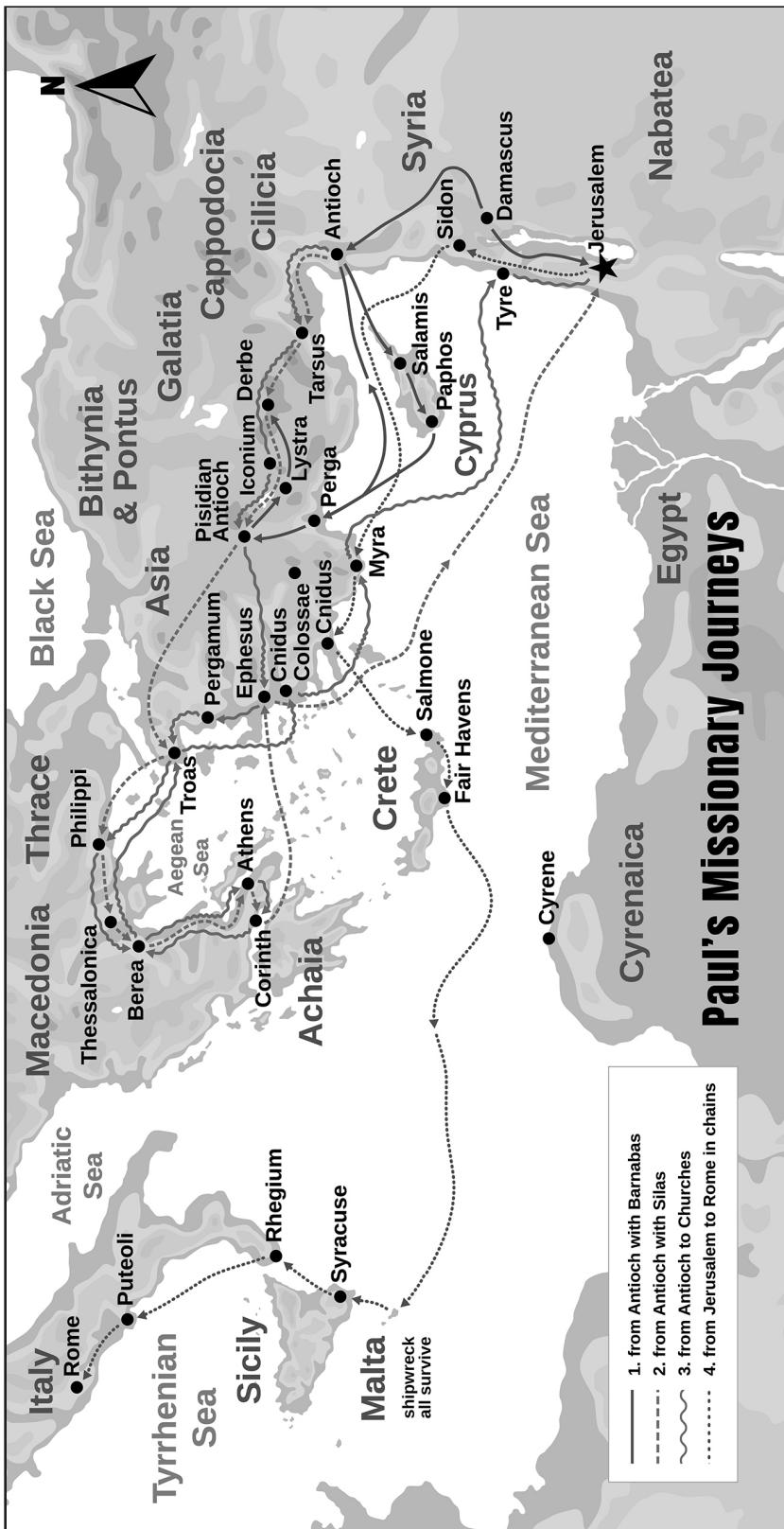
Jericho

► Egypt

Jesus' Journeys

Kelima o joaa bijua naa cua ke ban yaa tuuni opo ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o miáí ki kpe, ki da ki faabi bi niba bonciána. - Maka 10:45

Paul's Missionary Journeys

Min Polo yua n tie JESU Kilititi nacemo, U TIENU denyini ki gandi nni ke n tua o tondo o labalinjano wangima po. - Loma 1:1

Creation 4004 B.C.

Adam and Eve created	4004
Tubal-cain forges metal	3300
Enoch walks with God	3017
Methuselah dies at age 969	2349
God floods the Earth	2349
Tower of Babel thwarted	2247
Abraham sojourns to Canaan	1922
Jacob moves to Egypt	1706
Moses leads Exodus from Egypt	1491
Gideon judges Israel	1245
Ruth embraces the God of Israel	1168
David installed as King	1055
King Solomon builds the Temple	1018
Elijah defeats Baal's prophets	896
Jonah preaches to Nineveh	800
Assyrians conquer Israelites	721
King Josiah reforms Judah	630
Babylonians capture Judah	605
Persians conquer Babylonians	539
Cyrus frees Jews, rebuilds Temple	537
Nehemiah rebuilds the wall	454
Malachi prophesies the Messiah	416
Greeks conquer Persians	331
Seleucids conquer Greeks	312
Hebrew Bible translated to Greek	250
Maccabees defeat Seleucids	165
Romans subject Judea	63
Herod the Great rules Judea	37

(The Annals of the World, James Usher)

Jesus Christ born 4 B.C.

New Heavens and Earth

- Christ returns for his people
- 1956 Jim Elliot martyred in Ecuador
- 1830 John Williams reaches Polynesia
- 1731 Zinzendorf leads Moravian mission
- 1614 Japanese kill 40,000 Christians
- 1572 Jesuits reach Mexico
- 1517 Martin Luther leads Reformation
- 1455 Gutenberg prints first Bible
- 1323 Franciscans reach Sumatra
- 1276 Ramon Llull trains missionaries
- 1100 Crusades tarnish the church
- 1054 The Great Schism
- 997 Adalbert martyred in Prussia
- 864 Bulgarian Prince Boris converts
- 716 Boniface reaches Germany
- 635 Alopen reaches China
- 569 Longinus reaches Alodia / Sudan
- 432 Saint Patrick reaches Ireland
- 397 Carthage ratifies Bible Canon
- 341 Ulfilas reaches Goth / Romania
- 325 Niceae proclaims God is Trinity
- 250 Denis reaches Paris, France
- 197 Tertullian writes Christian literature
- 70 Titus destroys the Jewish Temple
- 61 Paul imprisoned in Rome, Italy
- 52 Thomas reaches Malabar, India
- 39 Peter reaches Gentile Cornelius
- 33 Holy Spirit empowers the Church

(Wikipedia, Timeline of Christian missions)

Resurrected 33 A.D.

What are we? ►			Genesis 1:26 - 2:3	
How are we sinful? ►			Romans 5:12-19	
Where are we?			Innocence	
			Eternity Past	Creation 4004 B.C.
Who are we? ►	God	Father	John 10:30 God's perfect fellowship	Genesis 1:31 God's perfect fellowship with Adam in The Garden of Eden
		Son		
		Holy Spirit		
	Mankind	Living	Genesis 1:1 No Creation No people	Genesis 1:31 No Fall No unholy Angels
		Deceased believing		
		Deceased unbelieving		
	Angels	Holy		
		Imprisoned		
		Fugitive		
		First Beast		
		False Prophet		
		Satan		
Why are we? ►			Romans 11:25-36, Ephesian 2:7	

Mankind is created in God's image, male and female He created us

Sin entered the world through Adam and then death through sin

When are we?

Fallen				Glory				
Fall to sin No Law	Moses' Law 1500 B.C.	Christ 33 A.D.	Church Age Kingdom Age	New Heavens and Earth				
1 Timothy 6:16 Living in unapproachable light				Acts 3:21 Philippians 2:11 Revelation 20:3				
John 8:58 Pre-incarnate		John 1:14 Incarnate	Luke 23:43 Paradise	God's perfectly restored fellowship with all Mankind praising Christ as Lord in the Holy City				
Psalm 139:7 Everywhere		John 14:17 Living in believers						
Ephesians 2:1-5 Serving the Savior or Satan on Earth								
Luke 16:22 Blessed in Paradise								
Luke 16:23, Revelation 20:5,13 Punished in Hades until the final judgment				Matthew 25:41 Revelation 20:10				
Hebrews 1:14 Serving mankind at God's command								
2 Peter 2:4, Jude 6 Imprisoned in Tartarus								
1 Peter 5:8, Revelation 12:10 Rebelling against Christ Accusing mankind				Revelation 20:13 Thalaasa				
				Revelation 19:20 Lake of Fire				
				Revelation 20:2 Abyss				

For God has bound all over to disobedience in order to show mercy to all

Destiny

Gourmanchéma at AionianBible.org/Destiny

The Aionian Bible shows the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of after-life destinies. The underlying Hebrew and Greek words typically translated as *Hell* show us that there are not just two after-life destinies, Heaven or Hell. Instead, there are a number of different locations, each with different purposes, different durations, and different inhabitants. Locations include 1) Old Testament *Sheol* and New Testament *Hadēs*, 2) *Geenna*, 3) *Tartaroō*, 4) *Abyssos*, 5) *Limnē Pyr*, 6) *Paradise*, 7) *The New Heaven*, and 8) *The New Earth*. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The key observation is that fallen angels will be present at the final judgment, 2 Peter 2:4 and Jude 6. Traditionally, we understand the separation of the Sheep and the Goats at the final judgment to divide believing from unbelieving mankind, Matthew 25:31-46 and Revelation 20:11-15. However, the presence of fallen angels alternatively suggests that Jesus is separating redeemed mankind from the fallen angels. We do know that Jesus is the helper of mankind and not the helper of the Devil, Hebrews 2. We also know that Jesus has atoned for the sins of all mankind, both believer and unbeliever alike, 1 John 2:1-2. Deceased believers are rewarded in Paradise, Luke 23:43, while unbelievers are punished in Hades as the story of Lazarus makes plain, Luke 16:19-31. Yet less commonly known, the punishment of this selfish man and all unbelievers is before the final judgment, is temporal, and is punctuated when Hades is evacuated, Revelation 20:13. So is there hope beyond Hades for unbelieving mankind? Jesus promised, "*the gates of Hades will not prevail*," Matthew 16:18. Paul asks, "*Hades where is your victory?*" 1 Corinthians 15:55. John wrote, "*Hades gives up*," Revelation 20:13.

Jesus comforts us saying, "*Do not be afraid*," because he holds the keys to *unlock* death and Hades, Revelation 1:18. Yet too often our Good News sounds like a warning to "*be afraid*" because Jesus holds the keys to *lock* Hades! Wow, we have it backwards! Hades will be evacuated! And to guarantee hope, once emptied, Hades is thrown into the Lake of Fire, never needed again, Revelation 20:14.

Finally, we read that anyone whose name is not written in the Book of Life is thrown into the Lake of Fire, the second death, with no exit ever mentioned or promised, Revelation 21:1-8. So are those evacuated from Hades then, "*out of the frying pan, into the fire?*" Certainly, the Lake of Fire is the destiny of the Goats. But, do not be afraid. Instead, read the Bible's explicit mention of the purpose of the Lake of Fire and the identity of the Goats, "*Then he will say also to those on the left hand, 'Depart from me, you cursed, into the consummate fire which is prepared for... the devil and his angels,'*" Matthew 25:41. Bad news for the Devil. Good news for all mankind!

Faith is not a pen to write your own name in the Book of Life. Instead, faith is the glasses to see that the love of Christ for all mankind has already written our names in Heaven. "*If the first fruit is holy, so is the lump*," Romans 11:16. Though unbelievers will suffer regrettable punishment in Hades, redeemed mankind will never enter the Lake of Fire, prepared for the devil and his angels. And as God promised, all mankind will worship Christ together forever, Philippians 2:9-11.

Disciple All Nations

Lanwani, yin gedî manî kî tienî i nibuoli kuli bi hadikakaaba, kî batissi ba Baa yeli mni, Bijia yeli mni, Tien Fuoma yeli mni, ki bangî ba ban yaa kubi min den yedi yi yaala kuli.

- Matio 28:19

